Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Ю. О. Сазонова

Спортивна журналістика України: історія, еволюція, трансформація

Монографія

ЧНУ
ВИДАВНИЦТВО
Миколаїв – 2021

УДК 070.446:796(477)
С 14

Затверджено до друку вченою радою Чорноморського національного університету імені Петра Могили (протокол № 9 від 28 травня 2020 р.).

Рецензенти:
Крупський І. В., доктор історичних наук, професор, професор кафедри теорії і практики журналістики, декан факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка;
Балаклицький М. А., доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри журналістики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.
Садівничий В. О., доктор наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики та філології Сумського державного університету;
Пронкевич О. В., доктор філологічних наук, професор кафедри англійської мови, декан Інституту філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

С 14 **Сазонова Ю. О.** Спортивна журналістика України : історія, еволюція, трансформація : монографія / Ю. О. Сазонова. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. – 276 с.

ISBN 978-966-336-418-6

У монографії розглядається історія спортивної періодики України від її зародження в 1880 р. до 2010-х рр., простежено її еволюцію та динаміку розвитку, розроблено періодизацію спортивної преси в Україні, де виокремлено вісім періодів, детально розглянуто кожен період, проаналізовано його конституційні домінанти, охарактеризовано особливості становлення спортивної преси в дорадянську, радянську епохи та її сучасне функціонування в різних регіонах країни, систематизовано та параметризовано всі спортивні часописи кожної епохи, проаналізовано найвизначніші спортивні масмедіа у кожному періоді (розглянуто їх контент, жанрово-тематичний діапазон, автуру, характерні особливості), зроблено компаративний аналіз спортивної преси в різних регіонах, визначено кількісні та якісні показники розвитку преси спортивного сегмента в ретроспекції, розроблено продуктивні шляхи її оптимізації у технічному та змістовому ракурсах, охарактеризовано особливості розвитку та провідні часописи спортивної преси української діаспори в різних країнах світу, визначено історичні уроки спортивної періодики України. У монографії розроблено парадигму систематизації, типологізації та опису функціонування періодики протягом двох століть існування у хронологічній послідовності, створено нарис розвитку спортивної преси в діахронічному та синхронічному зрізах.

Для науковців, викладачів із соціальних комунікацій, спорту та фізичного виховання, істориків спорту, спортивних журналістів, а також усіх, хто цікавиться історією та сучасним розвитком спортивної преси та її визначними персоналіями.

У монографії усі цитати наукових та періодичних джерел Галичини, УРСР та США XIX–XX ст. подаються у незмінному вигляді українською та російською мовами зі збереженням специфіки тогочасного діалекту та авторського стилю.

УДК 070.446:796(477)

ISBN 978-966-336-418-6

*Моїм батькам та
25-річчю
Чорноморського
національного
університету
імені Петра Могили
з любов'ю
присвячується*

Зміст

Передмова

Дедалі більшого значення набуває спортивна преса, яка активно завойовує лідерські позиції серед галузевих сегментів вітчизняної журналістики. Це зумовлюється трансформаціями образів спорту, підвищенням його статусності та здобутками вітчизняних спортсменів та команд на європейських і світових змаганнях. Важливість спортивної журналістики зумовлюється тим фактором, що досягнення спортсменів та їх репрезентація на шпальтах ЗМІ формує імідж кожної держави. Роль спортивної журналістики визначається значущістю предмета її відображення в суспільстві. Спорт відіграє важливу роль у житті людства як соціокультурний феномен, сприяє моральному та естетичному вихованню людини, забезпеченню духовних потреб, виступає формою інтернаціональних зв'язків, формує психологічні, духовні, культурні контакти, сприяє розвитку духовності, виступає мікромоделлю соціальної системи, економіки та культури країни. Завдяки спорту і спортивній пресі у суспільстві набувають значення певні цінності і, зокрема, прагнення до духовної і фізичної досконалості, краси, істини й справедливості, а тому дослідницьке коло проблем спортивної журналістики є надзвичайно актуальним. На думку Є. Слюсаренка, завдяки предметові відображення спортивна журналістика утвердилася як самостійний медіажанр, значно підвищився її соціальний статус у суспільстві [220]. Останніми десятиліттями в Україні виникла низка масмедіа, які регулярно висвітлюють професійний спорт: «Український футбол», «Спорт-арена», «Спорт Донбасса» тощо. Важливим показником популярності спортивної преси є той факт, що вона функціонує не лише самостійно, як спеціалізовані газети і журнали, але й широко інтегрована на шпальти багатьох суспільно-політичних виданнях. Разом з тим варто відзначити, що спортивна преса України потужно розвивалася в різні історичні періоди на теренах України і в еміграції.

Актуальність нашої монографії зумовлена тим, що на сьогодні в Україні не створено деталізованої та комплексної історії української спортивної преси від її зародження до сучасності. Проте спортивні масмедіа як частина національної журналістики – це самодостатній соціокультурний феномен, пізнання якого входить у коло актуальних завдань новітньої гуманітаристики. Історія спортивної журналістики важлива й для сучасної спортивної преси з погляду визначення й використання класичних надбань у цьому галузевому сегменті масмедіа. Спортивна преса здійснює вагомий вплив на досягнення вітчизняного спорту (виступаючи стимулюючим, мотивуючим фактором для спортсменів), стає каталізатором його розвитку. Зокрема багато вчених (К. Алексєєв [2], В. Баранов [7], Є. Слюсаренко [220] та ін.) свідчать, що саме спортивний друк вніс вагомий внесок у становлення провідних спортивних держав світу.

Тож першочерговим наразі виявляються завдання щодо вивчення умов та причин виникнення української спортивної періодики, її періодизації, еволюції, виявлення умов функціонування та динаміки розвитку, дослідження взірців спортивної публіцистики на сторінках спортивних ЗМІ, розгляду трансформації загальножурналістських жанрів у спортивній пресі, творчій майстерні відомих спортивних журналістів минулого та сучасності, аналізу стану спортивної журналістики на сучасному етапі, а також визначення шляхів оптимізації спортивної преси України.

Наше монографічне дослідження присвячене розгляду ґенези вітчизняної спортивної журналістики та її подальшому формуванню на теренах України й

еміграції та визначенню загальних тенденцій розвитку в історичному та сучасному вимірах.

Значущість нашого монографічного дослідження полягає у тому, що

уперше здійснено:

– визначено та деталізовано історичні передумови формування спортивної преси України та розглянуто культурно-історичні умови існування преси в кожному періоді;

– комплексно досліджено виникнення, становлення та процес еволюції спортивної преси в Україні, починаючи від кінця XIX ст. до наших днів;

– розроблено та визначено етапи розвитку спортивної преси України та багатогранно окреслено характерні риси кожного етапу;

– комплексно проаналізовано найвидатніші спортивні часописи, що представляли дорадянський і радянський період в історії української спортивної журналістики;

– досліджено стан української спортивної преси в еміграції та в Україні доби незалежності, виокремлено та охарактеризовано форми побутування спортивної преси: власне спортивну пресу (спеціалізовану), спортивну «пресу в пресі» та спортивну піарналістику;

– розроблено продуктивні шляхи оптимізації спортивної періодики та визначено її історичні уроки;

набуло подальшого розвитку:

– поглиблення теоретичних аспектів аналізу галузевої журналістики (періодики за тематичною спрямованістю).

У нашій монографії система спортивної журналістики розглянута на прикладі шляху зародження, формування, становлення та розвитку спортивної періодики України, газет і журналів, що виходили на теренах нашої країни в різні часи. Акцент саме на друковані видання зроблено невипадково. Адже саме газета, за висловленням Ф. Грема, є першою чернеткою історії, саме завдяки періодиці ми можемо найповніше пізнати своє минуле і сучасне, дізнатися про проблеми українського спорту в різні епохи, прочитати про види спорту, які були популярними в різні історичні періоди та гартували характер, міцність української нації, виховували її на морально-етичних та патріотичних засадах, сприяли її гуртуванню. А. Міллер наголошує, що якісна газета – це нація, що веде бесіду сама з собою. Таким чином, ми можемо побачити крізь призму розглянутих у нашій монографії періодичних видань як діалог української нації в різні історичні епохи в різних регіонах, так і трансепохальний (міжепохальний) діалог української нації. За А. Шопенгауером, газети є секундними стрілками історії, але, будучи одноосібно секундними стрілками історії, у сукупності вони являють собою монолітний континуум дзеркала розвитку українського спорту, крізь призму якого формувався український менталітет та ментальність.

Спортивну періодику можна розглядати як неосяжний Всесвіт, що репрезентує в своїх надрах спортивне і духовне життя нації. Глибинне вивчення спортивної періодики XIX–XXI ст. дозволяє говорити про те, що газети постають перед нами як одухотворені істоти, як люди, що мали свої долі, свою карму, свій характер (заданий редактором та редакційною колегією), своє обличчя. І сьогодні ці пожовклі та зморщені від часу газети та журнали приховують в своїх надрах долі своїх Архітекторів (спортивних видавців, редакторів, журналістів), репрезентують тернисті життєві шляхи спортсменів (людей та тварин), тренерів, діячів спорту, вболівальників різних історичних періодів, демонструють нам трансформацію амбівалентних образів спорту. Відкриття цих газет, розгляд їх життєвого шляху від народження до кончини,

їх аналізу як гвинтиків єдиної системи української спортивної журналістики стає предметом нашої монографії. У нашій роботі ми виводимо із затінку та забуття провідні спортивні часописи та визначних корифеїв спортивного друкованого слова, що визначали обличчя спортивної преси України в різні історичні епохи.

У монографії простежується еволюція спортивної преси України, віхи її народження в різних регіонах та засади подальшого формування, розглядаються соціо-політичні та соціокультурні умови функціонування спортивної преси, аналізується контент визначних ЗМІ, їх тематична та жанрова палітра, визначаються особливості спортивних видань, характерні риси та фактори, що сприяли їх популярності. Розглядається в ретроспекції тернистий шлях, що пройшла у своєму становленні спортивна преса, починаючи з інкубаційного періоду, аналізується як періоди, де спостерігається динаміка розвитку спортивної преси, так і періоди, що характеризуються стагнацією у її формуванні. Пропонуються шляхи оптимізації спортивної преси, що базуються на історичній тяглості української спортивної періодики та визначенні найбільш перспективних аспектів її розвитку, а також на врахуванні досвіду європейської спортивної журналістики. Пріоритетом нашої роботи є еміграційна спортивна преса України, представлена в короткому історичному нарисі, що складений у єдиний пазл із аналізу наявних у бібліотеках старовинних пресодруків української діаспори та зібраних крихтами згадок про них. У монографії простежується трансформація та модернізація спортивної преси, розглядаються перспективи дослідження спортивної журналістики, а також визначаються уроки історії спортивної преси України для сучасників.

Завдячую виходом цієї праці своєму науковому керівникові в аспірантурі, вчителю, духовному наставнику, науковому сподвижнику, доктору філологічних наук, професору Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Ігорю Леонідовичу Михайлину (і присвячую монографію його пам’яті). Висловлюю щиру подяку за рецензування монографії М. А. Балаклицькому, доктору наук із соціальних комунікацій, професору кафедри журналістики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, І. В. Крупському, доктору історичних наук, професору кафедри теорії і практики журналістики, декану факультету журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, В. О. Садівничому, доктору наук із соціальних комунікацій, доценту кафедри журналістики та філології Сумського державного університету, О. В. Пронкевичу, доктору філологічних наук, професору кафедри англійської мови, декану Інституту філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Розділ І

Спортивна преса як предмет наукового вивчення

1.1. Історіографія та провідні аспекти дослідження

Історіографія історії української спортивної журналістики розпочинається в радянський період, коли проблеми цього тематичного сегмента студіювалися багатьма науковцями. Сьогодні дослідження спортивної періодики серед усіх країн колишнього СРСР найбільш активно провадяться в Росії. Причому російські науковці велику увагу приділяють не лише її сучасному станові, але й також історії як у дореволюційний період, так і в радянську епоху. Враховуючи, що спортивна преса України в СРСР була інкорпорована в контекст радянських ЗМІ, виникає необхідність проаналізувати праці радянських та російських учених зі спортивної періодики. Варто наголосити, що вивчення спортивної журналістики України перебуває на початковому етапі, а тому її студіювання повинно відбуватися в контексті зарубіжних досягнень. Це мотивується тим, що виникає потреба ретельно вивчати кращий досвід, методологію, принципи діяльності зарубіжних спортивних ЗМІ для того, щоб українська преса могла б на рівних конкурувати зі своїми іноземними побратимами, адже сьогодні ми можемо говорити про великий вплив на українську пресу світових проєктів, що є присутніми на українському спортивному медіаринку транснаціональних спортивних ЗМІ. Розгляд спортивної преси інших країн для нас є вкрай важливим, оскільки дозволить не лише подивитися на спортивну пресу України крізь призму світової спортивної періодики, але й дасть змогу побачити широкий науковий інтерес до спортивної журналістики в світі.

Отже, розглянемо праці зі спортивної журналістики з різних аспектів. При цьому відзначимо, що в деяких працях ці аспекти переплітаються, але ми будемо визначати приналежність тієї чи іншої праці на засадах, який аспект у тому чи іншому дослідженні превалює над іншими.

Надзвичайно поширеним можна вважати **історичний (діахронічний) аспект** вивчення спортивної журналістики. Розглянемо медіастудії спортивної преси за хронологією висвітлення історичних явищ.

К. Алексєєв у праці «Спортивная пресса России XIX – начала XX вв.: историко-типологический анализ» [2] нараховує 11 типів видань: кінноспортивна, мисливська, видання з шахів та шашок, преса водних видів спорту, видання «велосипедної ери», спеціальна преса автомобільного спорту, видання з повітроплавання та авіації, преса, присвячена питанням фізичного виховання, видання з боротьби та важкої атлетики, періодика інших видів спорту, спортивні універсальні видання. Прикметним є те, що дослідник зараховує до спортивної мисливську пресу, яка зараз входить до складу розважальної (так званих хобі-видань), а також кваліфікує журнали з автомобілізму та повітроплавання як спортивні. Це дозволяє нам також розглядати такі дореволюційні видання в колі спортивної журналістики.

К. Алексєєв на досить великому емпіричному матеріалі (197 видань) простежив процес формування й функціонування спортивної періодики, особливості розвитку, визначив її роль та значення в житті суспільства, дослідив ґенезу та еволюцію типів спортивних ЗМІ, зробив кількісний та якісний аналіз цих видань, розглянув жанрово-стильову специфіку часописів, творчість провідних авторів та редакторів. Основна увага науковця зосереджена не на контенті видань, а на інформаційній війні часописів між собою, акцентуванні на методах ведення війни (зокрема дослідник розглядає

нападки на опозиційні часописи, критику редакторів та автури, видання спеціальних додатків та листків як важливий фактор боротьби з конкурентами, гостру полеміку між часописами у рубриках «Наша печать», «Критика и библиография», де містилися зведення з фронту журнальної війни між виданнями, преміювання для читачів, знижки за передплату тощо).

У дисертаційному дослідженні Д. Тулєнкова «Лев Кассиль и советская спортивная публицистика 1920–30-х годов» [252] привертає увагу той факт, що це праця з історії не просто спортивної журналістики, а саме спортивної публіцистики. Як зазначає автор, «на сьогодні фактично немає праць, присвячених історії першого періоду розвитку радянської спортивної журналістики 1920–1930-х рр. Між тим, саме в цей час, формуються основні теми і жанри радянської фізкультурно-спортивної публіцистики, визначаються тенденції у висвітленні того чи іншого виду спорту. Практично не вивченою є історія одного з найпопулярніших спеціалізованих напрямів у нашій країні – історія спортивної журналістики» [252, с. 9]. Історик журналістики наголошує, що більшість публікацій у спортивній пресі того часу – то взірці спортивної публіцистики, яка народилася в умовах соціалістичного реалізму як єдиного художнього методу і стала потужним полем диктатури його норм і правил. Здобутком цієї роботи є те, що автор ґрунтовно аналізує спортивну публіцистику 1920–1930-х рр., визначаючи її місце в історії радянської та сучасної спортивної журналістики, описує тенденції її розвитку, розкриває роль і значення спортивних матеріалів у суспільно-політичних виданнях.

Автор ґрунтовно аналізує обсяг понять «спортивна журналістика» і «спортивна публіцистика», наголошуючи на тому, що видання 1920–1930-х рр. є взірцями саме спортивної публіцистики. Спортивна преса тих часів пропагувала ідеї фізкультурного виховання нової людини, тому її варто вважати не спортивною журналістикою, а фізкультурно-спортивною публіцистикою. Важливість праці Д. Тулєнкова полягає в тому, що вона присвячена детальному аналізу творчості видатного спортивного журналіста – Л. Касіля, що актуалізує необхідність звернення українських вчених до творчої індивідуальності в спортивній журналістиці.

С. Орлов у праці «Русская дореволюционная спортивная журналистика» [156] подає характеристику дорадянських спортивних видань, розкриває загальні тенденції та закономірності спортивної преси, побіжно розглядає творчість кращих спортивних журналістів, визначає десять типів спортивних видань, не виділяючи футбольну пресу. Проте науковець зазначає, що він створив лише загальний каркас історії російської спортивної преси, який має активізувати подальші студії. За словами К. Алексєєва, «брошура С. Орлова, виконана в публіцистичному стилі, має переважно оглядовий описовий характер. Автор, визначаючи її як короткий нарис, не ставив перед собою мету глибоко і всебічно відобразити систему дореволюційного спортивного друку [2, с. 12]. Видана в 1974 р. праця С. Орлова відзначається заангажованістю і необ’єктивністю. Продовженням цієї праці С. Орлова стало дослідження «Зарождение и становление советской спортивной журналистики (к вопросу о типологии изданий)» [155], що має такі ж вади, що і попереднє.

В. Асаулов у праці «Печать как эффективное средство формирования советской системы физического воспитания народа: 1917–1925» [5] осмислює історію становлення радянської спортивної преси, її вплив на розвиток фізичної культури і спорту. Автор стверджує, що розвиток спорту прямопропорційно залежить від того, як ті чи інші змагання висвітлює спортивна преса. Значну частину своєї праці він присвячує розглядові білоруської спортивної преси, зазначаючи, що спортивна преса Білорусії значно поступається в своєму розвитку спортивній пресі інших країн, бо народилася набагато пізніше, лише у 1925 р. [5].

Як наголошує В. Асаулов, від знань журналістами історії вітчизняної спортивної преси, від умілого використання її досвіду залежить стан сучасної спортивної журналістики. Науковець зазначає, що зараз на спортивну журналістику дивляться як на другосортну, неповноцінну, поверхову творчу діяльність, і це зовсім несправедливо. В. Асаулов запропонував розглядати тематику спортивних ЗМІ як суміжну територію між медициною, вихованням, технічним прогресом, спортом і фізичною культурою.

Особливу цінність для нас становлять праці, де розглянуто історію української журналістики. Це зокрема дисертація Б. Семибратського «Спортивна преса України в боротьбі за виконання партійних рішень про подальший розвиток фізичної культури і спорту (1966–1972)» [215], що була захищена зі спеціальності «журналістика» на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. У цій праці автор досліджує українські спортивні видання «Старт» та «Спортивну газету», а також спортивні рубрики газет «Радянська Україна», «Правда України» та збірки нарисів на спортивні теми, характеризує жанри публікацій, визначаючи їх конституційні ознаки та недоліки, розглядає проблемно-тематичне наповнення газет, вивчає проблеми дієвості та ефективності агітаційно-пропагандистської, організаційної та виховної роботи спортивної преси, аналізує матеріали на теми ідейного виховання спортсменів, а також матеріали соціологічного характеру, що доводять важливе економічне, виховне та оздоровче значення спорту, аналізує зворотній зв'язок редакцій з читачами на основі читацьких листів, вивчає досвід пропаганди в спортивній пресі постанов з'їзду КПРС, рішень влади з питань спорту. Після аналізу спортивної періодики автор подає практичні пропозиції щодо покращення спортивних матеріалів. Головна вада роботи – це її заангажованість, яка зачіпала всі праці радянського часу. Важливим було те, що праця Б. Семибратського, написана українською мовою у 1975 р., про функціонування спортивних газет УРСР стала першою працею з історії спортивної журналістики в Україні за весь радянський період, незважаючи на велике значення спорту і спортивної преси в житті держави, на чому наголосив сам Б. Семибратський: «Спортивна журналістика є найменш розробленою в науково-теоретичному плані галуззю радянської журналістики. У той же час роль і значення спортивної преси в нашій країні все більш зростає, і тому розробка її проблем є надзвичайно актуальною» [215, с. 20]. Саме в праці Б. Семибратського чи не вперше наголошувалося на тому, що термін «спортивна преса» мають розглядати не лише як спеціалізовані спортивні видання, але й як спортивні матеріали в інших газетах та журналах, які часто вдаються до висвітлення важливих кардинальних питань фізкультурного руху.

Оцінюючи значення праць Б. Семибратського та В. Асаулова, Є. Слюсаренко [220] наголосив на їх монологічному дискурсі, який виявлявся у тому, що вони розглядали спортивні ЗМІ не як об'єкт, а як інструмент у реалізації педагогічних, соціологічних, керівних аспектів спортивної діяльності, вивчали спортивну пресу лише як «організатора, пропагандиста та агітатора» фізкультурного руху в країні.

Важливе значення має для нас і праця С. Костя «Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: структура, проблематика. Книга перша)» [96], зокрема розділ «Спортивно-руханкова преса», де автор відзначає роль спорту у вихованні особистості, висвітлює історію виникнення спорту на західноукраїнських землях, розглядає зародження та розвиток спортивної преси Галичини у 1910–1939 рр. та роль у руханкових товариств «Сокіл», «Пласт», «Луг» та УСС, аналізує структурне, жанрове та проблемно-тематичне наповнення 10 спортивних видань Галичини (загалом автор назвав 18 спортивних часописів, враховуючи її маргінальні пластові видання). Варто відзначити, що С. Кость подав лише огляд

спортивної преси Галичини, не зупинившись на гіганті цього періоду – львівському часописі «Спортові Вісті» (1931–1933).

Продовженням і розширенням розділу С. Костя стала монографія В. Ковпака «Українська спортивна періодика Галичини 20–30 рр. ХХ ст.» [81], де розглянуто процес становлення й умови функціонування спортивної преси Галичини, введено до наукового обігу 20 спортивних часописів, більша половина з яких, щоправда є «одноденками», додатками і навіть тимчасовими рубриками суспільно-політичних видань, окреслено основні рубрики часописів, автуру, визначено характерні особливості, розглянуто методи боротьби за читача (щоправда автор рідко вказує тираж і ціну часопису). Автор відзначає види спорту, що найчастіше висвітлювалися в часописах, аналізує їх проблемно-тематичний діапазон, побіжно розглядає жанрову парадигму видань та термінологічний апарат тогочасної спортивної преси, що контрастує з сучасною спортивною термінологією, яка зазнала істотного впливу російської мови. На жаль, В. Ковпак не ідентифікує журналістів, зокрема, відзначаючи під час характеристики кожного видання участь у ньому Е. Жарського, не подає навіть стислої довідки про цю особу та її роль у спортивній пресі. Відзначивши, що більшість спортивних часописів видавалися спортивними товариствами УСС та Сокіл, дослідник не подає жодних даних про ці товариства та їхню роль у розвитку спортивної преси. Проте праця В. Ковпака є першою в незалежній Україні спробою систематизації, бібліографічного опису та аналізу спортивної преси Галичини як самодостатнього, самобутнього явища.

Історичний (діахронічний) аспект дослідження досить поширений і в європейських спортивних медіастудіях, зокрема в іспанському журналістикознавстві цей аспект репрезентований такими працями, як J. Altabella «Historia de la prensa deportiva madrileña. En Orígenes del deporte madrileño. Condiciones sociales de la actividad deportiva» [292], L. Berasategui «Datos para la historia de la prensa deportiva en Cataluña» [294], C. López de Aguileta «El nacimiento de la prensa del motor en España. Las primeras revistas del automóvil» [303], F. Núñez-Romero Olmo «La formación de las secciones de deportes en los diarios de información general españoles antes de 1936: análisis hemerográfico estructural comparado» [305]. Історія спортивної преси Іспанії засвідчує, що як і в Україні, тут на першому етапі були популярними спортивні видання про мотоспорт та автомобілізм.

Досить поширеним є й **синхронічний аспект** дослідження спортивної журналістики, який передбачає розгляд особливостей спортивної преси та її функціонування у вимірах сучасності.

Прикладом реалізації цього аспекту є праця Є. Слюсаренка «Специализированные журналы о спорте: типологические и профильные характеристики» [220], де дослідник акцентує, що після деякої перерви інститут спорту повертає собі статус одного з найголовніших компонентів суспільного й державного життя Росії. Є. Слюсаренко детально розглядає систему спортивної преси країни, зокрема змістові характеристики основних типоформуючих ознак спортивних журналів: предмет, цільове призначення, особливості аудиторії, характер (жанрово-стильову структуру) тексту, періодичність, тираж; значну увагу приділено жанрам сучасної спортивної преси. Автор уперше звернув увагу на виникнення в межах спортивної преси рекламно-інформаційних і хоббі-журналів (тобто, розважально-спортивної преси), а також наголосив на поширенні моделі дотаційного журналу суб'єктів спортивної діяльності, що виступає засобом впливу в реалізації корпоративних інтересів. Такими чином, Є. Слюсаренко мало не перший на просторах колишнього СРСР заговорив про появу спортивної піарналістики.

Сучасне функціонування спортивної преси Росії розглядається в праці В. Баранова «Спортивная печать Российской Федерации. Формирование новой системы: 90-е годы» [7]. Як зазначає дослідник, «у ці роки спортивна преса пережила небачений в історії вітчизняних ЗМІ розквіт, який виявився як в значному зростанні кількості видань різної спеціалізації, так і в трансформації її функцій. Спортивна журналістика із ідеологічного інструменту перетворилася на могутній і ефективний засіб задоволення різноманітних інформаційних інтересів і потреб аудиторії, у засіб розвитку національної самосвідомості своїх читачів, своєрідний інструмент інтеграції суспільства, яке соціально диференціюється» [7, с. 8]. Саме тому автор наголосив на необхідності досліджувати глибинні процеси в становленні й розвитку системи спортивної преси Росії, яка тривалий час перебувала в стагнації як об'єкт дослідження. Це було зумовлено, на думку В. Баранова, тим, що спортивна преса, об'єктом відображення якої залишалися «очки, голы, секунды», на фоні драматичної реформації суспільного життя помилково сприймалася відірваною від «злобы дня».

Автор розглядає основні процеси в спортивній пресі пострадянської Росії, визначає роль і місце спортивної журналістики в тоталітарному і демократичному суспільствах. В. Баранов досліджує спортивну пресу в зіставленні зі спортивною радіо- та тележурналістикою, інтернет-простором, що дозволяє більш комплексно розглянути особливості спортивної періодики, розкрити напрями її реформування в Росії.

За В. Барановим, спортивна преса істотно впливає на досягнення вітчизняного спорту і його розвиток. Так, зокрема, дослідник наголошує: «Спортивна преса активно включилася у дискусії про майбутній розвиток російського спорту. Перебуваючи в епіцентрі усіх важливих подій, вона відкривала причини проблем російського спорту, сама активно сприяла їх подоланню, розвитку «спорту вищих досягнень». Без спортивної преси вітчизняний спорт не тільки б мав більш похмуре сучасне, але й повністю позбавлений надій на майбутнє» [7, с. 17]. Автор розглядає етапи формування та виокремлює загальні тенденції системи спортивної преси Росії, яка репрезентована 94 часописами: проникнення на російський ринок міжнародних спортивних видань; початок формування регіональних інформаційних ринків спортивної преси; відродження дореволюційних видань; формування «видавничих» будинків, що спеціалізуються на спортивній періодиці. Російська спортивна преса, як бачимо з праці В. Баранова, має широку репрезентативність видів спорту і має переважно регіональний характер.

Синхронічний аспект репрезентований у праці О. Корольової «Спортивні журнали незалежної України: сучасний стан, тенденції розвитку» [89], де охарактеризовано сучасний стан спеціалізованих українських спортивних журналів «Футбол», «Теніс» і «Ринг» та виявлено тенденції їх розвитку, розглянуто умови функціонування журналів про спорт, проаналізовано жанровий діапазон видань, розглянуто їх композиційно-графічну модель та стилістику публікацій, визначено місце спортивних журналів на українському медіаринку.

У праці Лі Хуна «Особенности становления и функционирования спортивной печати в Китайской Народной Республике» [115], де репрезентовано синхронічний та діахронічний аспекти, відзначено, що «в умовах загальної кризи, яку переживають ЗМІ Китаю, спортивна преса, навпаки, процвітає, сприяє формуванню іміджу китайського способу життя у всьому світі» [115, с. 5]. Наприкінці XX ст. в Китаї з'явилася велика кількість спортивних видань, а загальні газети почали видавати спортивні додатки. Причому китайська спортивна журналістика виявила схильність до розширення розважальної функції, стала більш орієнтованою на аудиторію. Загалом у світі, особливо бурхливий розвиток китайської спортивної журналістики спостерігався з

1990-х рр. і до сьогодні. Як зазначає Лі Хун, «спортивна преса Китаю продовжує лідирувати серед інших видів ЗМІ за глибиною і охопленням змісту і жанровим розмаїттям. Вона дозволяє зміцнювати й розвивати суспільні цінності і внутрішню мотивацію, сприяє подальшому розвитку особистості і загальному прогресу суспільства» [115, с. 12].

Автор виокремлює серед усієї преси Китаю 50 спеціалізованих спортивних видань, що свідчить про те, що спортивна преса є найбільш популярною й динамічною в системі ЗМІ КНР. На думку дослідника, спортивна преса є найбільш давнім та традиційним видом ЗМІ. Виокремлені автором особливості спортивної преси Китаю загалом співвідносяться із спортивною пресою України і свідчать про спільні світові тенденції її розвитку: домінування ігрових видів спорту як об’єктів висвітлення; особливий пафос чи тип авторської емоційності повідомлення; спрямування на рекреацію чи розвагу масової аудиторії; інтернаціональний підхід до висвітлення спортивного життя; наявність цільової аудиторії; значущість фотоілюстрацій; послаблення політизованості під час посилення соціальної спрямованості; розширення комерціалізації спортивної преси; активна модернізація друкованих медіаканалів розповсюдження спортивної інформації.

Сучасне функціонування спортивної преси США розглядається у праці Д. Донського «Роль и место спортивной журналистики в системе СМИ США» [59]. Американська спортивна преса розвивається не лише в спеціалізованих ЗМІ, але й займає почесне місце в загальнонаціональних якісних виданнях. Як зазначає дослідник, спортивна преса США зародилася в ХІХ ст., але спочатку це були звіти з кінних скачок і боксерських боїв, що були призначені для читачів, які грали на тоталізаторі; пізніше преса почала цілеспрямовано популяризувати бейсбол, футбол, гольф, а також баскетбол і теніс. Популярність спорту Д. Донськой пояснив тим, що спорт генерує позитивну енергію, являє собою захоплююче видовище з непередбаченим фіналом. Автор розглядає особливості розвитку і функціонування сучасної спортивної журналістики США у світлі економічних, суспільних, культурних і політичних процесів. За Д. Донським, спортивна журналістика є надзвичайно динамічним інститутом у системі комунікаційних процесів у США. Дослідник відзначає: «В умовах загальної кризи, яку переживають ЗМІ США, спортивна журналістика, навпаки, процвітає, сприяючи просуненню іміджу американського способу життя в усьому світі» [59, с. 14] (зазначимо, що свідчення науковця про кризу в ЗМІ США виглядає непереконливо – Ю. С.). Д. Донськой акцентує, що спортивна журналістика США процвітає завдяки тому, що «провідні університети США заснували відділення журналістики, де є спеціалізація «спортивна журналістика». Серед них варто відзначити Колумбійський університет, школу журналістики Берклі при університеті Південної Каліфорнії тощо» [59, с. 18].

Досить широко і різномасштабно синхронічний аспект дослідження розглядається в іспанських медіастудіях на тему спорту, зокрема A. Bernal «Periodismo deportivo y sensacionalismo. Motivos para la reflexión» [294], E. Jones «Medios de comunicación deportivos. La situación española en el contexto internacional» [300], A. Vásquez «Prensa y deporte» [309]. Медіастудії іспанської спортивної преси засвідчують, що комерціалізація спортивних видань, акцент на сенсаціоналізмі є провідними тенденціями не лише спортивної преси України, але й усієї Європи.

Досить поширеним є **предметний (тематичний) аспект** дослідження спортивної журналістики.

Провідним цей аспект є зокрема у праці М. Житарюка «Великий спорт і мас-медіа» [68], де автор розглядає переважно не спортивну журналістику, а предмет її

відображення – спорт, аналізує етимологію поняття «спорт» і його похідні, розглядає ґенезу розвитку спорту, репрезентує класифікацію видів спорту безвідносно до їх репрезентації на сторінках спортивної преси, подає характеристику олімпійського спортивного руху (абстрагуючись від висвітлення цих подій у спортивних ЗМІ України), відкриває теорію симбіозу спорту і політики, відтворюючи модель спорту як політичного інституту. Спортивна журналістика аналізується науковцем побіжно і то лише у мовному аспекті (автор розглядає мовну культуру спортивного журналіста, розбираючи приклади фактологічних і мовних невправностей спортивних коментаторів). М. Житарюк досить фрагментарно розглядає спортивну пресу (її аналізу присвячений лише один абзац дослідження), зазначаючи: «Один із найвпливовіших представників української спортивної журналістики – «Спортивна газета», окрім того, що бере приклад з невдахи «Советского спорта», має таку дуже серйозну ваду, як відсутність оперативності. «Команда» ж іноді «засвічується» некваліфікованістю авторів. Найбільша вада «Українського футболу» в тому, що досить пристойна, з власною позицією газета у 1991–1992 рр. упродовж наступних п'яти років практично не змінювалася у кращій бік. Більш того, вона набула статусу офіціозу Федерації футболу України» [68, с. 55].

Більш цікавим є дослідження М. Дерепи «Висвітлення спорту в періодичній пресі України (2000–2002)» [54], де спортивна преса України розглядається більш масштабно. Провідним тут виступає предметний аспект, хоча дослідниця торкається й питання жанрології спортивної преси. Авторка аналізує суспільно-політичні видання, що регулярно висвітлюють спорт («День», «Киевские ведомости», «Сегодня», «Голос України», «Молодь України» тощо), та дві спортивні газети: «Команда» і «Спортивна газета» за два роки. Науковець характеризує спортивну пресу з урахуванням таких аспектів функціонування, як жанрові особливості, авторський склад, специфіка висвітлення різних видів спорту, Олімпійських ігор, актуальних проблем сучасного спорту.

Унаслідок аналізу М. Дерепа приходить до висновку, що в газетах: 1) існує непропорційність висвітлення різних видів спорту, гіпертрофія футболу; 2) спостерігається поверховість висвітлення спортивних подій, що пояснюється недостатньою кваліфікацією українських журналістів. Авторка акцентує увагу на тому, що в медіа не сформовано професійний підхід до відображення спортивних подій, немає чітко визначеної стратегії використання потенціалу ЗМІ для пропаганди здорового способу життя. Дослідниця подає статистику репрезентативності видів спорту в спортивних ЗМІ, зазначаючи, що в «Команді» найбільше публікацій з футболу, баскетболу, хокею, тенісу, легкої атлетики, а в «Спортивній газеті» переважають футбол, шахи, легка атлетика, плавання, спортивні танці.

Здобутком роботи є запропоновані шляхи оптимізації спортивної преси, які полягають у підвищенні кваліфікації спортивних журналістів. «Для поліпшення якості спортивних журналістів ми вважаємо за доцільне провадити на базі НОК, ВНЗ з фізичного виховання і спорту, федерацій з різних видів спорту семінари-тренінги, присвячені актуальним проблемам спорту, особливостям підготовки спортсменів, змагальної боротьби, олімпійського руху» [54, с. 18]. Провідним фактором оптимізації спортивної преси дослідниця вважає етичний кодекс спортивного журналіста. На наш погляд, етичний кодекс спортивного журналіста є дуже важливим чинником, оскільки дозволить покращити спортивні матеріали таким чином, щоб вони допомогли людині полюбити спорт, якнайкраще показали досягнення українських спортсменів, виховували у читача почуття патріотизму, розкривали культуру спортивного двобою.

Т. Кропівницька в статті «Роль ЗМІ в популяризації спортивних єдиноборств в Україні» [98] розглядає висвітлення видів спорту в часописах «Команда» та «Мир единоборств». Аналізуючи газету «Команда», Т. Кропівницька відзначає гіпертрофію

футболу (60–70 %), тоді як боксу відводиться лише 4,6 % від загальної кількості матеріалів, що свідчить про тематичну вузькість видання. Журнал «Мир единоборств», на думку авторки, визначається широкою репрезентативністю видів спорту: 28,8 % присвячено боксу, 19,4 % – кікбоксінгу, 14,4 % – карате, 10 % – тайському боксу тощо. Т. Кропівницька використала метод опитування респондентів з метою виявити найпопулярніший сегмент спортивного медіапростору. У результаті аналізу вона отримала такі підсумки: основним джерелом спортивної інформації є телебачення (55,5 %), на II місці – спортивна преса (23,5 %), III – спортивна інтернет-журналістика (16 %), IV – спортивна радіожурналістика (5 %).

Предметний (тематичний) аспект репрезентований у праці С. Мельника «Взаимозависимость процессов коммерциализации СМИ и спорта: по материалам французской газеты «Монд» 1998–2003» [123]. Автор зазначає, що у французьких виданнях спорт посідає гідне місце, причому пропагується як аматорський, так і професійний спорт. Спорт, за словами дослідника, репрезентований у багатьох спортивних виданнях Франції: «Прихід теми спорту у якісні видання відбувся тоді, коли роль спорту в суспільстві збільшилася, і коли він став акумулювати багато проблем, що вийшли за його межі, а більш підготовлений читач зумів зацікавитися таким підходом. Тепер практично всі якісні газети мають спортивний відділ» [123, с. 16]. Свідчення цього – газета «Монд», яка має рубрику «Спорт», що займає 2–3 шпальти і де порушуються глибинні моральні, соціальні та інші проблеми спорту. Науковець акцентує, що в спортивних публікаціях часто порушуються теми проблемного змісту: проблема допінгу, проблема існування спортивних професійних клубів, дисфункціональні проблеми у міжнародному олімпійському русі.

Пропагандистський аспект дослідження спортивної журналістики є похідним від предметного (тематичного), оскільки у ньому спортивна журналістика розглядається передусім як орган популяризації, пропаганди фізкультури і спорту та здорового способу життя.

Цей аспект репрезентований у праці М. Шишигіна «Пропаганда физической культуры и спорта – функция управления физкультурным движением» [274]. За М. Шишигіним, пропаганда фізкультури і спорту – це цілеспрямована діяльність з розповсюдження, популяризації та впровадження в свідомість людей фізкультурних знань за допомогою використання сучасних засобів доставки масової інформації з метою впровадження фізичної культури і спорту в повсякденне життя й побут найширших верств населення. Науковець відзначає, що спортивна періодика є одним з найголовніших складників апарату пропаганди фізичної культури і спорту, відіграє важливу роль у підвищенні впливу фізичної культури на виховання молоді й організацію дозвілля. Дослідник також підкреслює, що спортивна преса здійснює управлінську діяльність, сприяє подальшому розвитку спорту й досягненням вітчизняних спортсменів на міжнародній арені.

У розвідці «Пропаганда фізичної культури і спорту» [158] її автор В. Осінчук визначив головні завдання пропаганди фізичної культури і спорту: формування в населення свідомого ставлення до фізичної культури і спорту, підкреслення їх величезних соціально-економічних, виховних і медико-оздоровчих функцій; поширення серед населення інформації про можливості задовольнити свій інтерес до занять фізичною культурою, спортом; постійне ознайомлення населення з досвідом індивідуальних і колективних занять фізичною культурою, з різними системами загартування, харчування, дихання, враховуючи коментарі спеціалістів, висвітлення масових заходів, спрямованих на залучення населення до активних занять фізичними вправами; інформування населення про значні події фізкультурно-спортивного життя, які відбуваються в нашій державі та за її межами.

Крім цього, науковець розробив типологію ефективності спортивних публікацій, позначивши їх терміном «дієвість»: інформаційна, просвітницька, гедоністична, виховна та регулятивна дієвості. Важливим здобутком цієї праці є спостереження автора над жанрами спортивної преси, застосування кількісного методу до їх репрезентації. Виявлено, що найбільший відсоток мають такі жанри, як замітка, звіт, репортаж, стаття, нарис, фейлетон, зарисовка, розповідь, інтерв'ю. Натомість, відзначив дослідник, недостатньо використовується жанр статті з її проблемним змістом, мало друкуються листи читачів. Проте жанровий аспект у цьому дослідженні не є основним.

Пропагандистський зміст спортивної преси – предмет вивчення в наукових студіях «Исследование функционирования местных средств массовой коммуникации по пропаганде физической культуры и спорта» П. Виноградова [23], «Пропаганда массовой физической культуры и спорта на страницах областной прессы» П. Виноградова та Є. Рамазанової [24], а також у праці Ю. Метаєва «Пропаганда физической культуры» [124], де автор подає бібліографічний опис радянських спортивних ЗМІ, порушує питання розповсюдження спортивних видань, їхнє використання в пропагандистській роботі, стінного друку колективів фізкультури.

Важливу частину серед досліджень спортивної преси становлять ті, які вивчають її **жанровий аспект**.

Найбільш яскраво цей аспект репрезентує праця В. Глода «Информационные жанры в спортивной журналистике» [47], яка є ледве не єдиним фундаментальним дослідженням жанрової палітри спортивних ЗМІ. Невелику кількість праць щодо цієї теми автор пояснює тим, що «термін «спортивна» часто розглядається як деяке обґрунтування для занижених критеріїв. Не можна вимагати, вважають деякі, від специфічної тематики глибини, аналітичності. Такий погляд веде до спрощення, а іноді й до примітивізації того, що пишеться про фізичну культуру. Жанрові форми спортивної журналістики, специфіка якої безсумнівна, досі не досліджувалися» [47, с. 2]. Ці твердження науковця, безсумнівно, актуалізують нашу тему, особливо щодо розгляду жанрів спортивної преси. Щоправда, виникає запитання, чому дослідник вивчає лише інформаційний рід, у той час як детального розгляду потребує насамперед спортивна публіцистика. Проте науковець аргументує доцільність аналізу саме інформаційної групи жанрів не лише тим, що в спортивній пресі з її специфічною проблематикою та оперативністю інформаційна спрямованість виражена найяскравіше, але й тим, що внаслідок розвитку і взаємодії жанрів відбувається проникнення в інформаційний рід окремих засобів публіцистики.

В. Глод дійшов висновку, що в інформаційних повідомленнях найширше використовуються засоби публіцистики й аналітичні компоненти, що дає привід розглядати інформаційну жанрову парадигму спортивної преси як специфічну форму спортивної публіцистики. У всіх інформаційних жанрах (замітках, інтерв'ю, звітах, репортажах) дослідник виокремив їх аналітичну спрямованість. Помічене зрощення інформаційної групи жанрів і спортивної публіцистики викликає необхідність посиленої уваги до цього явища.

Питання жанрології розглядаються в праці О. Спаського «За кого болеют журналисты» [227], де автор вивчає репортаж і нарис як провідні жанри спортивної преси.

Варто зазначити, що жанровий аспект спортивної журналістики досліджується переважно на рівні статей у наукових збірниках.

У статті «Жанрово-стильові особливості репортажу в українській спортивній пресі» [109] О. Лаврик розглядає функціонування репортажу, досліджує не лише

жанрові та стильові особливості репортажу, але й визначає мету і функцію цього жанру, структурну організацію, узагальнює особливості подієвих репортажів, проблемних і репортажів-коментарів, досліджує категорії часу і простору в них, а також специфіку самовиявлення автора і героя. Проте дослідниця розглядає спортивні репортажі лише на шпальтах журналу «Футбол». Цікавим виглядає той факт, що науковець визначає, що у тканину репортажу проникають аналітичні та публіцистичні елементи, однак ці відкриття не дозволяють авторці вважати, що репортаж може переходити з інформаційної парадигми в художньо-публіцистичну.

С. Шарафутдінова у праці «Спортивная аналитическая статья как жанр дискурса СМИ» [272] виокремлює коментар і репортаж як провідні жанри спортивного дискурсу, акцентуючи на синонімічності цих понять і мотивуючи це проникненням аналітичного компоненту до репортажу. Авторка подає аналіз спортивної статті та репортажу, розглядає відмінність спортивної статті від соціальної та політичної. Акцентуючи на важливості спортивної статті, вона зазначає: «спортивна стаття сьогодні не є провідним жанром спортивного дискурсу ЗМІ, оскільки уболівальникам передусім цікавий сам процес гри, яка лежить в основі спорту як сфери діяльності, тому їх більше приваблює репортаж безпосередньо з місця події, ніж наступний його аналіз» [272, с. 144].

У статті Д. Тулєнкова «Спортивная публицистика и спортивная журналистика: особенности специализированного направления» [230] на перший план виступає жанровий аспект у поєднанні з соціокультурним. Автор розуміє публіцистику як твори в жанрі нарису, посилаючись при цьому на В. Канторовича, який вважав художню публіцистику *підджанром* нарису. Розглядаючи поняття публіцистики, науковець зазначив, що до жанрової парадигми публіцистики входять: репортаж, кореспонденція, стаття, нарис, фейлетон і памфлет. Дослідник наголосив, що публіцистика не обмежується статтями і нарисами, важливе місце в ній належить інформаційному роду. За Д. Тулєнковим, спортивна публіцистика є частиною спортивної журналістики і являє собою твори спортивної тематики, що здійснюють вплив на свідомість аудиторії і порушують теми, актуальні для сучасності.

Практичний аспект дослідження спортивної преси реалізується тоді, коли в працях подається аналіз специфіки спортивної журналістики та роботи спортивного журналіста. Практичний аспект її вивчення характерний переважно для американських комунікативних студій. Зокрема цей аспект є провідним у працях: «Sports journalism : a multimedia primer» R. Steen [307], автор розглядає цілі, принципи і практику роботи спортивного журналіста, визначає особливості друкованої спортивної журналістики, її відмінність від спортивної радіо-, теле- інтернет-журналістики, визначає джерела інформації для спортивних журналістів; «Sports Journalism: An Introduction to Reporting and Writing» K. T. Stofer [308], у якій дослідник характеризує стиль спортивних журналістів, аналізуючи наступні риси спортивної журналістики, високі етичні стандарти, лінгвістичні особливості, розглядає такі питання, як зміна технологій, мультимедійні можливості, блогерна журналістика; «Sports journalism at its best: Pulitzer Prize-winning articles, cartoons, and photographs» H. D. Fischer [298], де автор розглядає творчість лауреатів Пулітцерівської премії серед спортивних журналістів, аналізує фотожанри та жанри спортивної журналістики, зокрема: спортивні коментарі та журналістські розслідування, а також критику телебачення на сторінках спортивних видань; «Real Sports Reporting» A. Aamidor [288], автор визначає специфіку роботи журналіста та редактора спортивного видання, аналізує відмінності роботи журналіста в різних видах спорту, розглядає важливі питання в спорті (етичні стандарти, расизм, жіночий спорт), подає фрагменти інтерв'ю-бесіди з провідними спортивними журналістами країни; «Associated Press sports writing handbook» S. Wilstein [310], у якій

дослідник розглядає все, що може стати запорукою майстерності в спортивній журналістиці, аналізує методи і методики написання матеріалів, детально характеризує спортивну інтернет-журналістику; «Sports writing: the lively game» C. C. Fink [297], де розглядаються медіастратегії журналістики, аналізується цільова аудиторія цього сегмента, розглядається ринок спортивної журналістики США; «Sports writing» A. Kervin [302], у якій автор розповідає про те, як зробити успішну кар'єру в спортивній журналістиці, навчитися писати гарні й читабельні спортивні матеріали (з погляду стилю, структури, специфіки спортивних публікацій), характеризує спортивний медіаринок у США; «Sports journalism: context and issues» R. Boyle [295], у якій науковець розглядає різні види спортивної журналістики (друковану, телевізійну, радійну, мультимедійну), робить поглиблений аналіз системи спортивної журналістики, вивчає організацію виробництва і споживання спортивних видань; «Handbook of sports and media» A. Raney [306], у якій дослідник розглядає спорт у трьох іпостасях: як розвагу, як бізнес, як поп-культуру, вивчає історію спортивної журналістики, розвиток спортивних ЗМІ, виробництво, специфіку та структуру спортивних масмедіа, спортивний маркетинг і менеджмент, аналізує спортивну аудиторію. В іспанських медіа студіях практичний аспект міститься в працях A. Alcoba «Cómo hacer periodismo deportivo» [290] та «La prensa deportiva: tratamiento inédito sobre el género específico del deporte, y cómo hacer una publicación deportiva ideal» [291], де розглядаються засади створення спортивних матеріалів, методики їх написання, провідні жанри спортивних публікацій тощо.

Практичний аспект дослідження спортивної преси репрезентований і в працях науковців російської школи спортивної журналістики, зокрема в посібнику С. Михайлова та О. Мостова «Спортивная журналистика» [133], де розглядається організація праці спортивного журналіста, методика роботи над матеріалом (вибір теми, збір інформації, вибір жанру, праця над словом), специфіка написання аналітичних, критичних, розслідувальних матеріалів, методи роботи з аудиторією, провідні топоси спортивних публікацій (побутове забезпечення спортсменів, спортивне обладнання, медичне забезпечення, фан-клуби, фінансове забезпечення, функціонування дитячо-юнацьких спортивних шкіл), особливості роботи спортивного журналіста в пресі, на радіо, телебаченні, в інформаційних агентствах, інтернеті.

Лінгвістичний (термінологічний) аспект дослідження спортивної періодики реалізується в праці А. Трубченинової «Эмотивность и оценочность в немецком газетном спортивном дискурсе» [251], де авторка визначає спортивний медіадискурс як складне комунікативне явище, що інтегрує не лише мовні, але й соціокультурні компоненти знань, і здійснюється на основі сконструйованої в ньому соціальної практики – великого професійного спорту.

Лінгвістичний аспект реалізується й у дисертаційному дослідженні А. Макєєвої «Немецкая спортивная метафорика: на материале современной немецкоязычной печати» [119]. Розглядаючи спортивну термінологію, авторка виокремила в її структурі декілька спортивних підмов: «подъязык футбола, подъязык гонок, подъязык гимнастики, подъязык бокса, подъязык шахмат», які також вимагають ґрунтовного дослідження. Характеризуючи спортивну пресу, дослідниця акцентує на трьох важливих спостереженнях: 1) спортивна термінологія, як і спортивна преса, – це динамічно розвинена, відкрита й актуальна підсистема; 2) спортивна термінологія неминуче набуває метафоричного забарвлення; 3) актуальність і яскрава образність спортивних висловлювань роблять їх популярним джерелом метафоризації.

Лінгвістичний аспект є базовим і в роботах К. Трофімчук «Особливості спортивної лексики й термінології в засобах масової інформації» [250], де розглядаються аспекти формування спортивної термінології у масмедіа, аналізуються моделі творення спортивної лексики в текстах публіцистичного стилю, О. Боровської

«Співвідношення національних та інтернаціональних термінів у галузі фізичної культури та спорту» [14], де проаналізована проблема формування термінологічної системи галузі, визначено співвідношення національних та інтернаціональних термінів у спортивній термінології, охарактеризовано шляхи поповнення термінологічної системи з власних джерел та за рахунок іншомовних запозичень, окреслено подальші тенденції та перспективи розвитку, стандартизації та уніфікації української термінології в галузі фізичної культури та спорту, І. Янківа «Українська спортивна термінологія (історико-методологічний аналіз)» [285], М. Паночко «Украинская спортивная лексика» [163], В. Осінчука «Визначення основних спортивних термінів фізичної культури і спорту» [157], І. Дубчак «Спортивний дискурс у російському масмедійному комунікативному просторі» [61], Б. Зільберта «Спортивный жаргон» (на материале современного русского языка)» [70], П. Мельника «Нове метафоричне мислення в газетній спортивній журналістиці» [122], О. Корольової «Мовно-стилістичні особливості заміток-новин у сучасних українських спеціалізованих журналах про спорт» [88] тощо.

Симбіоз лінгвістичного та практичного аспектів превалює в збірнику наукових праць «Спорт в зеркале журналистики: (О мастерстве спортивного журналиста)» [228], упорядником якої є Г. Солганик. Тут розглядається мова та стилістика спортивних публікацій, питання літературної майстерності та техніки праці спортивного журналіста в різних жанрах, зокрема в статтях Г. Солганика «О языке спортивной журналистики», І. Голуба «Образность спортивных публикаций», Т. Дроняєвої «О некоторых особенностях повествования в спортивных репортажах», Л. Кайди «Стилистические ресурсы современного спортивного репортажа», М. Кохтєєва «Эффективность языка спортивных материалов», А. Пінчук «Специальная лексика на страницах спортивной печати», Н. Бичкової «Разговорная речь в разговорных жанрах», В. Скорятіна «Техника спортивного интервью» тощо.

Лінгвістичний аспект досліджень досить поширений в медіастудіях Західної Європи, зокрема в Іспанії цей аспект представлений в працях J. Castañón «El lenguaje periodístico del fútbol» [296], де аналізується мова футболу в спортивних виданнях та її провідні концепти, та A. Hernández «El lenguaje de las crónicas deportivas» [299], аналізується мова спортивних хронік в іспанських ЗМІ.

Таким чином, можна стверджувати, зважаючи на аналіз літератури за власно визначеними і детально розглянутими аспектами, що спортивна преса широко досліджується в багатьох країнах з різних ракурсів. Найбільш потужні національні школи дослідження спортивної журналістики створено в Росії та Іспанії, у яких робиться акцентуація на діахронічному та синхронічному аспектах, та в США, де наголошується на практичному аспекті, у якому детально простежується специфіка спортивної преси та особливості роботи спортивного журналіста.

Українська школа спортивних медіастудій на сьогодні розвинена доволі слабко і репрезентована насамперед у діахронічному аспекті (в працях Б. Семибратського [215], С. Костя [96], В. Ковпака [81]), предметному (тематичному) аспекті (в працях М. Житарюка [68], М. Дерепи [54], Т. Кропівницької [98]). Лінгвістичний аспект досліджується найбільш частотно, що дозволяє говорити про сформовану наукову школу, представлену працями К. Трофімчук [250], О. Боровської [14], В. Ковпака [81], І. Янківа [285], М. Паночко [163], В. Осінчука [157], П. Мельника [122] тощо). Інші аспекти спортивного журналістикознавства України репрезентують невеликі студії в наукових збірниках. Подальше дослідження спортивної журналістики залишається актуальним завданням нашої науки.

1.2. Джерельна база роботи.

Джерельну базу нашої монографії можна поділити на декілька груп:

I група – спортивна газетна та журнальна періодика як джерело аналізу (опрацьовано понад 400 спортивних видань). Найповніші колекції видань збереглися у газетному відділі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та у Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка. Пошук часописів також проводився у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича КНУ ім. Т. Г. Шевченка, Донецькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Н. К. Крупської, Луганській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. М. Горького, Миколаївській обласній універсальній науковій бібліотеці. Нам вдалося опрацювати дореволюційні спортивні видання, що частково збереглися у Національній бібліотеці ім. В. І. Вернадського (зокрема журнальні видання), та спортивні видання УРСР, що практично у повному обсязі збереглися в архівних фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка. Зі спортивних видань періоду незалежності ми звертали увагу насамперед на видання всеукраїнського рівня, найбільш читабельні видання з високими тиражами, розглядали столичні (київські) часописи та регіональні (донецькі) масмедіа, які у повному обсязі представлені у газетному фонді Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Підкреслимо, що основну увагу під час аналізу всіх історичних періодів, у яких функціонували різні спортивні видання, ми звернули на ті часописи, що є фактами історії та фактами критики (за термінологією І. Михайлина [131]). Більшість проаналізованих нами видань дорадянської та радянської епохи є епохальними раритетами минулого українського народу, містять у собі безцінну інформацію про життя нашої держави, її дозвілля, основні віхи розвитку українського спорту, про видатних спортсменів України, українських військових і політичних діячів, поетів, письменників, лікарів, науковців фізичного виховання й спорту, що співпрацювали зі спортивними виданнями, презентують еволюцію образів спорту як соціокультурного феномена, його архіважливе значення для держави та кожної людини в різні історичні періоди.

II група – матеріали зі спортивних ЗМІ як джерело дослідження історії української журналістики (публікації про історію спорту та спортивної преси у масмедіа, матеріали рубрик «Бібліографія», «Періодика» тощо). Тут насамперед ми збирали інформації про нові часописи (видання-астерикси, які не вдалося переглянуті de visu), а також інформацію щодо загального значення тих чи інших спортивних видань, про їх структуру, проблемно-тематичний діапазон.

III група – матеріали архівних фондів (директивні документи (виписки з протоколів, доповідні записки, інструкції, циркуляри, накази), бібліографічні збірники, довідники й покажчики. Зокрема, під час написання роботи використовувалися такі покажчики: каталог-довідник А. Шмельової «Периодическая печать России (журналы и газеты): 1703–1917» [277], бібліографічний довідник «Газеты СССР 1917–1960 гг.» [42], довідник І. Кузнецова «Газетный мир Советского Союза 1917–1970: республиканские, краевые, областные и окружные газеты [99], бібліографічні покажчики «Преса України: газети 1917–1920 рр.» [180], «Газети Радянської України. 1917–1920 рр.» [40], «Газети України 1930–1934 рр. у фондах бібліотеки ім. В. І. Вернадського» [41], «Газеты СССР 1917–1960», статистичні довідники «Преса Української РСР 1918–1973» [181], Преса Української РСР 1918–1985» [182], «Преса Української РСР 1917–1966» [183], «Каталоги видань України» за 1991–2013 рр., а також довідники для спортивних журналістів, зокрема «Справочник спортивного

журналиста» (М., 1993) [232], «Справочник физкультурного работника» (К., 1976) [233] та довідник Б. Семибратського «Справочник физкультурного работника» (К., 1971) [216]. Завдяки цим покажчикам ми реконструювали значну кількість спортивних видань.

IV група – наукові праці, які можна поділити на чотири підгрупи:

1) роботи з історії та теорії журналістики: В. Владимирова «Історія української журналістики (1917–1991)» [28] та «Вступ до спеціальності "Журналістика"» [27], В. Здоровеги «Теорія і методика журналістської творчості» [69], О. Коновалової «Основы журналистики» [85], О. Короченського «Пиарналистика как гибрид журналистики и PR: аномалия или новый профессиональный норматив?» [91], С. Костя «Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини XX ст.: структура, проблематика. Книга перша)» [96], Г. Мельник, А. Тепляшиної «Основы творческой деятельности журналиста», І. Михайлина «Історія української журналістики XIX століття» [131], «Нарис історії журналістики Харківської губернії (1812–1917)» [132], З. Смелкової «Риторические основы журналистики. Работа над жанрами газеты» [222], В. Сиченкова «Интервью-портрет как тип коммуникации (на материале российских печатных еженедельников 1985–1996 гг.)» [240], О. Тертичного «Жанры периодической печати» [246], О. Хобти «Мистецька періодика Одеси другого десятиріччя XX ст.: історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості» [259], «Одеська журналістика першої російської революції» [260], М. Романюка та М. Галушко «Українські часописи Львова 1848–1939 рр.» [194], Н. Сидоренко та В. Холодової «Періодичні видання Одеси та Херсонської губернії (XIX – поч. XX ст.)» [217], А. Волобуєвої «Формування преси Києва (1835–1918 рр.)» [33], О. Колýструк «Преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті рр. XX ст.)» [84] тощо.

2) праці з історії та теорії реклами і паблік рілейшнз: В. Ученової «Реклама: палитра жанров» [254], В. Мойсєєва «Паблік рілейшнз» [134], Г. Почепцова «Паблік рілейшнз» [178], Ж. Шомелі «Связи с общественностью» [278] тощо.

3) праці з історії і теорії спортивної журналістики України та Росії: К. Алексєєва «Спортивная пресса России XIX – начала XX вв.: историко-типологический анализ» [2], В. Асаулова «Печать как эффективное средство формирования советской системы физического воспитания народа: 1917–1925 гг.» [5], В. Баранова «Спортивная печать Российской Федерации. Формирование новой системы: 90-е годы» [7], П. Виноградова «Исследование функционирования местных средств массовой коммуникации по пропаганде физической культуры и спорта» [23] та «Пропаганда массовой физической культуры и спорта на страницах областной прессы: методич. рекомендации» [24], В. Глода «Информационные жанры в современной спортивной журналистике» [47], М. Дерепи «Висвітлення спорту в періодичній пресі України (2000–2002 рр.)» [54], М. Житарюка «Великий спорт і масмедіа» [68], Т. Кропивницкої «Роль средств массовой информации в популяризации спортивных единоборств в Украине» [98], В. Ковпака «Українська спортивна періодика Галичини 20–30 рр. XX ст.» [81], С. Михайлова, О. Мостова «Спортивная журналистика» [133], Г. Солганика «Спорт в зеркале журналистики» [228], С. Орлова «Русская дореволюционная спортивная журналистика» [156], «Зарождение и становление советской спортивной журналистики» [155], В. Осінчука «Пропаганда фізичної культури і спорту» [158], Семибратського Б. «Спортивная пресса Украины в борьбе за выполнение партийных решений о дальнейшем развитии физической культуры и спорта (1966–1972)» [215], Є. Слюсаренка «Специализированные журналы о спорте: типологические и профильные характеристики» [220], М. Шишигіна «Пропаганда физической культуры и спорта – функция управления физкультурным движением» [274], О. Шустера

«Средства массовой информации и спорт» [279], М. Башманової «Особенности развития спортивной журналистики в Кыргызстане» [9] тощо.

4) праці з історії і теорії спорту та фізичної культури: О. Бабешко «Донецкий футбол. XX век: история, статистика, фотографии» [6], В. Бляха «Десятиріччя радянської фізкультури на Україні» [12], Ю. Грота «Динамо: люди, годы, факты» [50], В. Зуєва «Нормативно-правовые акты в регуляции управления отечественной сферой физической культуры и спорта» [71], Ю. Коршака «Старый, старый футбол», Л. Куна «Всеобщая история физической культуры и спорта» [82], М. Левицького «С «Шахтёром» навсегда!» [111], І. Леоненка «Передумови виникнення та розвиток фізкультурно-спортивного руху "Сокіл"» [112], М. Олійника «История физической культуры и спорта на Харьковщине: люди, годы, факты» [151], О. Вацеби «Нариси з історії західноукраїнського спортивного руху» [18], Ю. Козія «Спортивний рух в середовищі західної української діаспори» [83], І. Чудинова «Основные постановления, приказы и инструкции по вопросам советской физической культуры и спорта 1917–1957 гг.» [270], Г. Черневич, Є. Школьникової «Динамо. Энциклопедия» [56] тощо.

Уся вищеокреслена науково-теоретична база стала фундаментом для створення нашого монографічного дослідження, допомогла нам сформувати концептуальні ідеї практичного характеру.

Джерелознавчий аналіз архівних документів, бібліографічних довідників, матеріалів газетних фондів та праць науковців, дав змогу комплексно й достовірно дослідити основний масив інформації про функціонування спортивної преси України за 1880-ті–2010 рр. За допомогою архівних закладів і бібліотек було систематизовано спортивну періодику України, що нараховує понад 400 видань.

1.3. Періодизація спортивної преси України: динаміка розвитку

Для того, аби краще зрозуміти сутність та побачити динаміку розвитку будь-якого явища завжди необхідно мати уявлення про ті етапи, як це явище розвивалося у своїй історії, тобто про його періодизацію. У своїму підручнику «Історія української журналістики» І. Михайлин наголошує: «однією з найважливіших проблем нашої дисципліни є періодизація історії української журналістики» [131]. Те ж саме ми можемо говорити і про кожен тематичний сегмент історії української преси, насамперед ті галузеві сегменти журналістики, що функціонували доволі великий проміжок часу.

Спортивна преса України формується з кінця XIX ст. і функціонує практично півтора століття, тобто досить тривалий проміжок часу, тому нам видається дуже важливим розробити періодизацію української спортивної преси, спостерігати динаміку її розвитку, визначити, які періоди були найважливішими для еволюції спортивної преси, і охарактеризувати кожен період її функціонування.

Питання періодизації спортивної преси України лежить в площині загальної періодизації історії української преси. Під час створення періодизації преси спортивного сегмента ми базувалися на загальній періодизації української преси, зокрема на праці А. Животка (де виокремлюється 7 періодів) [67], М. Нечиталюка (що виокремлює 10 періодів) [143], М. Романюка [192] (що виокремлює в історії української преси 14 періодів, які дають змогу простежити провідні етапи у розвитку та стагнації української журналістики). Якщо досліджувати роботи іспанських, латиноамериканських та португальських вчених зі спортивної журналістики, то можна

помітити деталізацію та подріблення на невеликі періоди. Для прикладу розглянемо на працю F. Núñez-Romero Olmo «Формування відділів спорту в загальних щоденних інформаційних іспанських виданнях до 1936 р.: гемерографічний, порівняльний, структурний аналіз» [305], де автор виокремлює в історії становлення галузевої спортивної преси Іспанії до громадянської війни та періоду диктатури Франко, тобто з 1840 по 1936 аж 9 періодів (1840–1890, 1891–1895, 1896–1900, 1901–1905, 1906–1910, 1911–1915, 1916–1920, 1921–1925, 1926–1936), причому така кількість періодів є повністю обґрунтованою та традиційною для академічної світової науки. На наш погляд, у розвитку спортивної преси України можна виокремити вісім періодів.

Перший період (1890-ті–1916 р.) – зародження й формування української спортивної періодики наприкінці XIX ст. та на початку 1910-х р., що охоплює територіальні межі Галичини та Східної України. У цьому періоді на теренах України зароджується та функціонує 51 спортивне видання, 9 – в Галичині та 42 – в підросійській Україні.

Спортивна преса першого періоду виникає одночасно у Львові, Одесі та Києві і весь період репрезентована лише в чотирьох містах: у Львові (Австро-Угорська імперія), а також в Одесі, Києві та Харкові (Російська імперія). Спортивна періодика цього часу функціонує одночасно польською та українською мовами на західноукраїнських землях та російською мовою – на східноукраїнських землях.

Спортивні часописи цього періоду виходять нетривалий час – від двох до трьох років («Газета Спортова» (1900–1901, Львів), «Спорт и наука» (1908–1910, Одеса), «Спортивная жизнь» (1910–1911, Одеса), «Вісті з Запорожа: часопис руханкових, змагових, мандрівних і пожарних товариств» (1911–1914, Львів), «Автомобильная жизнь и авиация» (1913–1914, Київ), «Южно-русский автомобильный клуб» (1911–1914, Харків)). Причини нетривалості виходу видань: 1) Україна перебувала під владою двох імперій (Російської та Австро-Угорської), що ускладнювало питання випуску спортивних видань; 2) газети мали невелику читацьку аудиторію, оскільки тоді ще мало хто усвідомлював значення спорту в житті людства; 3) відсталість, провінційність тодішньої української медіасфери. Гігантами спортивної преси України цього періоду були: «Записки горного Крымского клуба» (1891–1915, Одеса), «Вестник голубиного спорта» (1893–1904, Київ), «Русский спорт» (1906–1916, Харків), «Бега и скачки» (1907–1915, Одеса), «Сокільські вісті» (1907–1917, Львів).

Період характеризується тим, що українська спортивна преса виникає і формується як універсальна та вузькоспеціалізована, на відміну від російської, що формувалася насамперед як спеціалізована. Репрезентантами *універсальної спортивної преси* в Україні тоді були такі видання: «Спорт» (1897–1899, Київ), «Газета Спортова» (1900–1901, Львів), «Листок спортсмена» (поч. XX ст., Одеса), «Эстафета» (поч. XX ст.), «Спорт» (1901, Одеса), «Вестник спорта» (1902, Київ), «Иллюстрированный спорт» (1905, Київ), «Спорт» (1906–1908, Одеса), «Русский спорт» (1906–1916, Харків), «Спорт и наука» (1908–1910, Одеса), «Южный спорт» (1909, Одеса), «Спортивная жизнь» (1910–1911, Одеса), «Wędrowiec» (Мандрівник») (1911–1912, Львів), «Спортивный курьер» (1912, Київ), «Спорт и игры» (1912–1913, Київ), «Красота и сила» (1913, Київ), «Ilustrowany Kurier Sportowy» («Ілюстрований Кур'єр Спортивний») (1914, Львів). У спортивних часописах підросійської України переважно висвітлювалися такі види спорту, як: кінний спорт, автомобілізм, повітроплавання, велосипедний спорт, водний спорт, легка атлетика, шахи, фехтування та авіація. Основні тематичні пласти львівських спортивних часописів: копаний м'яч (футбол), бокс, боротьба, руханка (гімнастика), наколесництво (велоспорт), лещетарство (лижний спорт), автомобілізм, альпінізм.

Основні тематичні сегменти *вузькоспеціалізованої спортивної преси*: ***1) видання з кінного спорту*** – 12 («Рысак», «Бега Новороссийского общества поощрения коннозаводства; программы и результаты бегов и скачек» (1906–1907) (усі – Одеса), «Русский спорт» (1906–1916, Харків), «Спорт» (1906–1908, Одеса), «Бега и скачки» (1907–1915, Одеса), «Одесский спорт» (1909, Одеса), «Южный спорт» (1909, Одеса), «Спортсмен» (1909, Київ), «Киевский конский спорт» (1912–1916, Київ), «Конский спорт» (1916), «Бега Одесского общества поощрения рысистого коннозаводства» (1916) (усі – Одеса), «Киевские бега» (1916, Київ)); ***2) видання з автомобілізму*** – 5 («Отчёт Южно-русского автомобильного клуба» (1911–1914, Харків), «Автомобильная жизнь и авиация» (1913–1914, Київ), «Южный автомобилист» (1914, Одеса), «Ежегодник Южно-русского автомобильного клуба» (1914, Харків), «Отчёт Одесского Автомобильного общества» (1915)); ***3) видання з повітроплавання*** – 5 («Спорт и наука» (1908–1910, Одеса), «Вестник 1-го Южного съезда деятелей по воздухоплавательному делу» (1910, Одеса), «Вестник воздухоплавания и спорта» (1910, Київ), «Тяжелее воздуха» (1911 – 1913, Харків), «Заря авиации» (1916, Одеса)); ***4) видання з гімнастики*** – 4 («Przewodnik gimnastyczny» (1881–1907, Львів), «Вісті з Запорожа» (1902, 1910–1914), «Сокільські Вісті» (1907–1917), «Січові Вісті» (1912–1913) (усі – Львів)); ***5) видання з шахів*** – 2 («Шашки» (1897–1901, Київ), «Шахматы» (1911, Одеса)); ***6) видання з водного спорту*** – 2 («Яхта» (1906, Одеса), «Яхтсмен» (1909, Одеса)); ***7) часописи з альпінізму*** – 1 («Записки горного Крымского клуба» (1891–1915, Одеса)); ***8) видання з велоспорту*** – 1 («Коло», Львів); ***9) видання з голубиного спорту*** – 1 («Вестник голубиного спорта» (1893–1904, Київ)); ***10) видання з боротьби*** – 1 («Южный богатырь», 1910, Одеса). Отже, серед спортивних часописів переважали видання з кінного спорту (12 часописів), з автомобілізму та повітроплавання (по 5 видань). Натомість не було жодного мисливського видання (хоча мисливство в ті часи було одним з найбільш поширених видів спорту), а також часописів з циклізму, хоча саме в 1890–1900-х рр. спостерігався велосипедний бум, і в Російській імперії видання з велосипедного спорту мали широке представництво, проте на теренах України єдиним велосипедним ЗМІ було львівське «Коло». Варто акцентувати і на відсутності футбольних видань, хоча якраз в цей час футбол набував популярності. Як наголошує К. Алексєєв, на теренах Російської імперії «видання, присвячені футболу, з’являлися в достатній кількості. Можна згадати газети «Футболист» (1913, Москва), «Футболист» (СПб., 1913–1914 рр.), «Футбол» (1914, Москва), «Вестник Петроградской футбольной лиги» (1916, Петроград)» [2, с. 204].

За кількісними показниками перше місце посідала Одеса, де виходило 22 спортивних видання; на другому – Київ з 16 спортивними часописами, на третьому та четвертому місцях – Львів (9) та Харків (4). Бурхливий розвиток спортивної преси в Одесі був зумовлений тим, що саме тоді у місті проходили чемпіонати з різних видів спорту, а також проводилася третя Всеукраїнська олімпіада. Однією з особливостей цього періоду стало народження спортивно-мистецької преси, що функціонувала у кожному регіоні Східної України (загалом близько 10 видань), зокрема вирізнялися два спортивно-театральні часописи Києва: «Искусство и спорт» (1907) та «Спортивно-театральное обозрение» (1913); симбіоз спорту і мистецтва був зумовлений їх загальними функціями: гедоністичною, функцією релаксації та загальним культорологічним контентом, розумінням спорту як високого мистецтва). Цей період став гарним початком в історії української журналістики, оскільки київський часопис «Вестник голубиного спорта» був нагороджений дипломом на Всесвітній Міжнародній виставці періодичних видань у Брюсселі (1893), що стало фактом визнання української спортивної періодики в світі.

Другий період (1917–1921) – становлення спортивної преси в Україні в період громадянської війни. Період характеризується виникненням спортивних «одноденок» (видань, що виходили нетривалий час): «Жизнь Крымско-Кавказского Клуба» (1917, Одеса, вийшло 8 номерів), «Спортсмен и бега» (1917, Київ), «Екатеринославский спорт» (1918, Катеринослав, вийшло близько 20 номерів), «Спорт и тоталізатор» (1918, Харків, вийшло 12 номерів), «Спортсмен на бегах» (1918, Київ, вийшло 3 номери), «Бега и фавориты» (далі назва змінюється на «Спорт и фавориты», 1918–1919, Київ, вийшло 70 номерів), «Бега и скачки» (1919, Одеса, вийшло 20 номерів). Майже усі видання цього періоду репрезентували кінний спорт, що був вельми важливим в період війни. На відміну від суспільно-політичної преси, для якої 1917 р., за визначенням В. Владимирова, став медовим роком [28], українська спортивна преса в цей період перебуває в стагнації і виходить спорадично (по 3–10 номерів).

Третій період (1922–1939) – золотий період української спортивної преси, що настає з початком українізації в УРСР (але й після її припинення в 1933 р. розвиток спортивної преси України ще певний час тривав за інерцією) та розвитком національної свідомості у Галичині, що посприяло вибуху журналістики в регіоні. Період характерний тим, що більшість видань виходили українською мовою. У третій (золотий) період ми включаємо часописи 1920–1930-х рр., що функціонували на теренах Галичини, Буковини, Закарпаття та УРСР. Загалом у цьому періоді з’явилося 106 видань, з них 41 – у Галичині, по 1 – в Закарпатті та Буковині та 63 – в УРСР.

Перший підперіод – спортивні видання УРСР.

Медовим роком спортивної преси підросійської України стає 1922 рік. У цей час виникають видання, що протягом багатьох років формували систему спортивної періодики України, народжуються гіганти української спортивної преси. Це був «золотий період», що характеризувався стрімким розквітом спортивної журналістики, безперервним, систематичним потоком виникнення спортивних видань у різних регіонах України.

У цьому періоді у підросійській Україні активно формується регіональна та міська преса. Спортивна періодика існувала практично в кожному адміністративно-територіальному центрі тодішньої України, крім Вінниці, Кременчуга та Поділля, зокрема 16 часописів функціонувало у Києві; 19 – у Харкові; 6 – в Одесі; 4 – у Дніпрі (Катеринославі); 3 – у Кривому Розі; по 2 – в Полтаві, Херсоні, Луганську; по одному – у Чернігові, Житомирі, Донецьку (Сталіно), Покровську (Красноармійську), Кропивницькому (Кіровограді), Запоріжжі, Сімферополі, Первомайську, Білопіллі. Основні тематичні домінанти спортивної преси УРСР: легка та важка атлетика, велоспорт, мотоспорт, стрілецький спорт, гімнастика, баскетбол, гандбол, волейбол, хокей, лижний та ковзанярський спорт, водний (плавання), футбол, шахи, теніс, а також суто радянські види спорту: метання гранат, плавання з гранатами, фехтування на штиках. Провідними рубриками чи концептуальними топосами часописів були: «Наукові статті», «Червона армія і спорт», «Всевобуч і допризовна підготовка молоді», «Поштова скринька», «Офіційний відділ» (у спортивних виданнях до 1927 р.), «По СРСР», «Робітничий спорт на Заході (чи за кордоном)», «Буржуазний спорт на Заході (чи за кордоном)», «Дитячий рух», «Спорт і здоров’я», «Хроніка», «До турніру заводів-гігантів», «Сельспартакіада».

Спортивні видання цього періоду в УРСР поділялися за тематикою на п’ять груп: універсальні, вузькоспеціалізовані, виробничо-фізкультурні, мистецько-спортивні, часописи «ГПО»; за офіційною приналежністю: офіційні видання рад фізичних культур різного рівня (всеукраїнських, обласних (губернських), міських, районних); видання спортивних товариств «Динамо», «Локомотив», товариства заохочення

конярства тощо; видання підприємств (шахт, заводів, фабрик тощо); одноденні видання частин Червоної Армії.

За тематичним спрямуванням можна виокремити наступні групи спортивних ЗМІ: ***1) виданння з кінного спорту*** – 4 («Бега и скачки» (1922–1925, Київ), «Бега и скачки» (1923–1924, Одеса), «Бега и скачки» (1924–1925, Харків), «Перегони та верхогони» (1932–1933, Київ)); ***2) видання з шахів*** – 1 («Шахіст» (1936–1939, Київ)); ***3) видання з автомотобілізму*** – 1 («Авто та шляхи» (1928–1932, Харків)); ***4) видання з повітроплавання*** – 1 («Воздушный флот» (1920-ті Харків)); ***5) видання з мисливства*** – 1 («Радянський мисливець та рибалка» (1927–1930, Харків)); ***6) видання з фізичної культури*** – 19 видань («Наука-техника-физкультура» (1926–1928, Дніпро (Катеринослав), «Фізична культура» (1930–1932, Київ), «Фізична культура» (30 липня 1930, Київ), «Фізкультурна декада» (1930, Харків), «Фізкультурна Україна» (1930, Харків), «Фізична культура» (31 грудня 1931, Харків), «За фізичну культуру» (1931, Кропивницький (Кіровоград), «Фізкультурник-ударник» (1931–1932, Одеса), «Фізкультурник Одещини» (1931–1935, Одеса), «Фізкультурник Дніпропетровщини» (1931–1936, Дніпро (Дніпропетровськ), «Фізкультурник Криворіжжя» (1931–1933, Кривий Ріг), «Фізична культура» (15 червня 1932, Київ), «Ударник-фізкультурник» (1 листопада 1932, Київ), «Фізкультурник Херсонщини» (1932, Херсон), «Рупор фізкультурника» (1930-ті, Херсон), «Крымский физкультурник» (1932–1933, Сімферополь), «Фізкультурник України» (газета 1933, Харків), «Червоний фізкультурник» (1933, Первомайськ), «Фізкультурник Запоріжжя» (1934, Запоріжжя)); ***7) універсальні часописи*** – 19 («Фізкультура і спорт» (1922–1999, Київ), «Красный спорт» (1922–1923, Київ), «Спорт» («Фізкультурник України») (1922–1941, Київ), «Спортивный листок» (1922, Харків), «Вестник физической культуры» (1922–1929, Харків), «К спорту» (1922, Харків), «Спорт: журнал любительского спорта» (1922, Харків), «Журнал спорта и всеобуча» (1922, Полтава), «Допризывник и спортсмен» (1922, Чернігів), «Динамо» (газета) (1923–1928, Харків), «Спорт» (1926, Одеса), «Динамо» (журнал) (1928–1933, Харків), «За фізичну культуру і спорт» (1929, Полтава), «Динамовец Сталинщины» (1931, Донецьк (Сталіно), «Динамовець Волині» (1931, Житомир), «Динамовец Украины» (1931, Одеса), «Динамовець Криворіжжя» (30 липня 1931, Кривий Ріг), «Спортивна газета» (1934–1939, 1949–2008, Київ), «Информационный бюллетень спортивного добровольного общества «Локомотив Юга» (1939, Харків)); ***8) виробничо-фізкультурна преса*** – 10 («Фізкультурник Кільчинської МТС» (1930, Дніпропетровська обл.), «Фізкультура – соцбудівництву» (1930-ті, Покровськ (Красноармійськ), «Наш спорт» (1929, Луганськ), «Соцзмагання – в колгоспи» (1930, Луганськ), «СельСпартакіада» (1930), «Харківський Паровозник» (1925–1933, Харків), «Генератор» (1930-ті), «Червоний Січнівець» (1930-ті рр.), «Ленкузня» (1930-ті) (усі – Київ), «Січневий» (1930-ті, Одеса)); ***9) преса ГПО*** – 6 («Будь готовий до праці та оборони» (1931, Київ), «ГПО: Готовий до праці та оборони» (1931–1934, Київ), «Фізкультурнику! Будь готовий до праці та оборони» (1931, Кривий Ріг), «Готуймось до оборони» (31 травня 1932, Харків), «Будем готовы к труду и обороне» (1933, Харків), «Готов к труду и обороне» (15 жовтня, Білопілля)); ***10) спортивно-мистецькі видання*** – 1 («Искусство и физ-культура» (1925–1926, Дніпро (Катеринослав)).

«Золотий період» характеризується тим, що спортивна преса стає регіональною, редакції часописів переходять на українську мову, робиться акцент на місцеву спортивну тематику, спостерігається просторова локалізація спортивних публікацій у виданнях, зміщення акцентів: від спортивної тематики до фізкультурно-спортивної (як наслідок виникнення «Фізкультурників …» у різних містах країни). У цей період найбільше видань виникає у Києві, Харкові та Одесі, народжуються гіганти

української спортивної преси, які будуть існувати понад 70 років (журнал «Старт» та «Спортивна газета»).

Другий підперіод – спортивні часописи Галичини.

Період 1920–1930-х рр. – це золотий період в історії західноукраїнської спортивної преси, незважаючи на те, що Галичина, яка у цей час належала до Польщі, перебувала у важких умовах.

Більшість спортивних часописів Західної України (36 видань з 41) функціонували у Львові (за винятком станіславських (Івано-Франківські) видань «Соколи, соколи!», «Український Пласт», коломиївські часописи «Січовий голос», «Плай» та пресодрук «Змаг», що виник у Перемишлі, але згодом дислокований до Львова), що дозволяє говорити про централізацію західноукраїнських спортивних медіа. Уся галицька спортивна преса цього періоду виходила українською мовою; винятком були лише два польськомовних часописи «Szachista» (укр. «Шахіст», 1933–1935, 1938–1939) та «Przewodnik gimnastyczny Sokil» (1918, 1926–1928, 1931).

Спортивну пресу Галичини за тематичним спрямуванням можна поділити на такі групи:

1) видання з гімнастики – 24 («Przewodnik gimnastyczny Sokil» (1918, 1926–1928, 1931, Львів), «Молоде життя» (1921–1930, Львів), «Руханково-Спортовий Вісник» (1922–1923, Львів), «Український пласт» (1922–1926, Станіславів), «Січові Вісті» (1922–1924, Львів), «Пластун» (1923–1935, Ужгород), «Байдужі гинуть» (1923, Львів), «Жінка і Спорт» (1926, Львів), «Луговик» (1926–1928, Львів), «Вісті з Лугу» (1926–1939, 1942–1944, Львів), «Довкруги пластових справ» (1927, Львів), «Записки Українського пластуна» (1927, Львів), «В дорогу» (1927, Львів), «Сокільські Вісті» (1928–1929, 1931–1939, Львів), «Руханковий додаток Сокільських Вістей» (1929, Львів), «Пластовий провід» (1928–1929, Львів), «Пластовий шлях» (1930, Львів), «Пластова стежа», «Пластовий вісник», «Пластовий впоряд» (усі – Львів), «Пластова зірка» (1930-ті, Львів), «Плай» (1931–1934, Коломия), «Соколи, соколи!» (1932, Станіславів), «Пластові Вісті» (1934–1936, Львів)); ***2) видання з фізичної фізкультури*** – 1 («Фізичне виховання» (1939, Львів)); ***3) спортивно-мистецькі видання*** – 1 («Радіо-Фото-Кіно-Спорт» (1931, Львів)); ***4) видання з мисливства*** – 1 («Ловецтво» (1937–1939, Львів)); ***5) часописи з шахів – 1*** («Szachista» (укр. «Шахіст», 1933–1935 1938–1939, Львів); разом з тим в системі галицької спортивної преси функціонували видання за аудиторною ознакою: для жінок – «Жінка і Спорт», для молоді – «Спорт і Молодь».

У системі спортивної преси Галичини 1920–1930-х рр. можна виокремити декілька груп видань: ***1) самостійні часописи*** – 29 часописів («Січовий голос» (1918–1919), («Przewodnik gimnastyczny Sokil» (1918, 1926–1928, 1931), «Молоде життя» (1921–1930), «Пластовий провід» (1928–1929), «Пластовий шлях» (1930), «Пластова стежа», «Пластова зірка», «Пластовий вісник», «Пластовий впоряд» «Український Пласт» (1923–1926), «Спорт» (1925–1926), «Дорога» (1927), «Сокільські Вісті» (1928–1929, 1931–1939), «Спортові Вісті» (1931–1933), «Готові» (1934–1935), «Спорт» (1936–1937), «Змаг» (1937–1939), «Вісті з Лугу» (1926–1939, 1942–1944), «Луговик» (1926–1928), «Гарт» (1932–1933), «Записки Українського пластуна» (1927), «Довкруги пластових справ» (1927), «Szachista» (укр. «Шахіст», 1933–1935 1938–1939), «Плай» (1934), «Пластові Вісті» (1934–1936), «Спортивний альманах» (1934)); ***2) одноденки*** («Байдужі гинуть» (1923), «Радіо-Фото-Кіно-Спорт» (1931), «На старт!» (1932), «Соколи, соколи!» (1932)); ***3) видання-додатки*** – 5 часописів («Руханка і Спорт» (1926), «Спорт і Руханка» (1928), «Спорт» (1929–1931), «Руханка й Спорт» (1934), «Ловецтво» (1937–1939)) виходило на шпальтах «Нового Часу»; 1 часопис («Руханково-Спортовий Вісник» (1922–1923)) – на шпальтах студентського журналу

«Поступ»; 1 часопис («Жінка і Спорт» (1926)) – на шпальтах жіночого видання «Нова Хата»; 1 часопис («Руханковий додаток Сокільських Вістей» (1929) у виданні «Сокільські Вісті» (1928–1929, 1931–1939); 1 видання («Спорт і Молодь» (1931)) – у часописі «Вогні»; 1 часопис («Фізичне виховання» (1939) – на шпальтах видання «Шлях Молоді». Таким чином, восьма частина спортивних часописів виходила як додатки до «Нового Часу», що можна назвати феноменом спортивної преси Галичини.

Більшість західноукраїнських спортивних часописів можна віднести до сегмента спортивної піарналістики, оскільки вони представляли інтереси певних організацій – Українського Спортового Союзу, «Сокола-Батька», «Пласту» та «Лугу» (9 видань разом з додатками в загальних виданнях виходили під патронатом Українського Спортового Союзу, 6 часописів разом з додатками у загальних виданнях представляли інтереси «Сокола-Батька», 12 видань презентували спортивне товариство «Пласт», 2 часописи презентували товариство «Луг», 1 видання виходило під егідою товариства «Січ»). Спортивна преса Галичини висвітлювала такі тематичні пласти, як: боротьба навкулачки (бокс), відбиванка (волейбол), гаківка (хокей), колесарство (велоспорт), копаний мяч (футбол), кошівка (баскетбол), літунство моторове (авіаційний спорт), лещетарство (лижний спорт), ловецтво (мисливство), пливацтво (плавання), руханка (гімнастика), ситківка (теніс), совгарство (ковзанярський спорт), стріл (удар по воротах), шерм (фехтування) тощо. Усі часописи Галичини являли собою нетривалі інформаційні проєкти (виняток – часописи «Сокільські Вісті», що виходив 9 років, та «Вісті з Лугу» з 15-річною історією).

Четвертий період (1940–1956) – період стагнації української спортивної преси. У 1940 р. одночасно закриваються журнал «Фізкультура і спорт» та «Спортивна газета». На початку 1941 р. припиняє існування часопис «Спорт» (1922–1941, Київ). Майже 9 років українська спортивна преса була відсутня у національному інформаційному просторі. Лише 19 жовтня 1949 р. відновлюється видання «Спортивної газети», та виходить під назвою «Радянський спорт» і залишається в четвертому періоді єдиним виданням, що задовольняє інтереси українських прихильників спорту. Стагнація спортивної преси тоді була зумовлена не лише зовнішніми причинами (зокрема, Великою вітчизняною війною та післявоєнною руїною, адже спорт потребував грошей, а вони були направлені на відбудову; хоча у 1922 р. за аналогічних умов спостерігалася протилежна тенденція), а насамперед внутрішніми, тобто зміною векторів внутрішньої політики, адже як відзначає Б. Кравців у статті «Журнали і газети в Українській ССР» [97], у 1946 р. в УРСР виходило 80 періодичних видань, у т. ч. 32 журнали, в річному тиражі 4 850 000 примірників; у 1950 р. в УРСР функціонувало 157 періодичних видань з річним накладом 9 133 000 примірників, а в 1955 р. в країні було вже 245 журналів, бюлетенів, альманахів та 1061 газет (52 з них у Київській області) з разовим накладом 5 593 000 примірників та річним тиражем 1 078 669 000 примірників. І за цей час відновила вихід серед спортивних видань лише «Спортивна газета». Хоча, як відзначає Б. Кравців [97], типологія журналів та газет в УРСР в 1950–1955 рр. була доволі широкою, зокрема серед журналів та бюлетенів виділялися наступні групи: 1) політичні і суспільно-економічні часописи – 46; 2) видання з природничих наук та математики – 25; 3) часописи з техніки, індустрії, транспорту і комунікації – 47; 4) сільськогосподарські видання – 26; 5) часописи з торгівлі – 2; 6) видання з охорони здоров'я та медицини – 16; 7) фізкультурно-спортивні часописи – 1; 8) культурологічні та освітні видання – 38; 9) часописи з мовознавства – 5; 10) видання з літератури і мистецтва – 27; 11) релігійні часописи – 1; 12) видання з друку та бібліографії – 9; 13) дитячі видання – 4. Ідентична типологія була і в газетній періодиці. За словами автора, 116 журналів з 245 та 800 газет з 1061 друкувалися

українською мовою. Наведена типологія яскраво засвідчує стагнацію спортивної преси сталінської доби порівняно з літературно-мистецькими чи медичними виданнями. Спортивна періодика за кількістю поступалася усім тематичним сегментам і мала однакові показники лише із забороненими в СРСР релігійними часописами.

П'ятий період (1957–1968) – час ренесансу спортивної преси України; ознаменований відновленням журналу «Фізкультура і спорт» у 1957 р., що з 1965 р. перейменований на «Старт». Приводом для відновлення журналу послужило проведення великих спортивних змагань – IV Всесоюзної Спартакіади товариства «Динамо» 1955 р., I Спартакіади народів СРСР 1956 р. та II Кубку країни для виробничих колективів 1957 р. (I проводився ще в 1940 р.), що активно висвітлювалися в перших номерах часопису.

Водночас відбувається розбудова системи української журналістики. Як свідчить Б. Кравців [97], у хрущовську відлигу друкувалося значно більше видань, ніж в сталінську добу. Так, зокрема, в 1961 р. виходило 376 журналів та 1152 газет, і ці показники значно перевершували розвиток журналістики сталінської доби. Відроджується і спортивна преса, чому сприяли постанови щодо розвитку спорту, видані радянською владою, зокрема постанова ЦК КПРС України та Ради Міністрів УРСР «Про міри з подальшого розвитку фізичної культури й спорту» (1966), а також заснування Федерації спортивної преси і радіо СРСР та її структурного органу – Федерації спортивної преси УРСР у 1960 р.

У цей період з'являються такі спортивні видання: «Фізкультура і спорт в школі» (1958, Хмельницький), «Фізичне виховання в школі» (1960, Київ), «Вопросы физиологии спорта» (1960, Київ), «Теорія і практика фізичного виховання та спорту» (1968, Київ; цей часопис ознаменував закінчення періоду ренесансу спортивної преси, після якого тривалий час спортивна періодика перебувала у повному застої). На шпальтах видань найбільш активно висвітлювалися наступні види спорту: легка атлетика, бокс, важка атлетика, плавання, велосипедний спорт, футбол, баскетбол, лижний спорт, шахи, теніс, гандбол, волейбол, бадмінтон. Провідні рубрики спортивних видань цього часу: «Передові та публіцистичні статті», «Життя колективів фізкультури», «Техніка, методика, проблеми розвитку спорту», «Роздуми і прогнози», «Люди нашого спорту», «Герої олімпіади», «Фізкультура і здоров'я», «На теми виховання», «Спорт і естетика», «З історії спорту», «З історії вітчизняного спорту», «Спорт за рубежем», «Фізкультурна робота на селі», «Фізичне виховання юнацтва», «Наука і спорт», «Практичні поради», «Гримаси буржуазного спорту», «Змагання і рекорди», «Нариси, оповідання, вірші», «Кореспонденції і зарисовки», «Фейлетони і гуморески».

Особливість періоду: народження науково-методичної та науково-теоретичної спортивної журналістики, що існує одночасно зі спортивною масовою пресою; широка репрезентація спортивної публіцистики на шпальтах спортивних часописів (зокрема таких жанрів, як: життєві історії, замальовки, етюди, подорожні і портретні нариси, гуморески, фейлетони, вірші, байки, уривки з повістей та романів, оповідання, щоденники).

Шостий період (1969–1990) – стагнація спортивної преси України в періоди «застою» та «перебудови». У цей час виходять лише ті видання, що виникли в інші періоди («Старт», «Спортивна газета», «Теорія і практика фізичного виховання та спорту»), не з'являється жодного нового спортивного масмедіа. Ситуація трохи змінюється під час перебудови, коли в українському інформаційному просторі з'являються репрезентанти спортивної піарналістики, видання футбольних клубів, зокрема «Киевское "Динамо" весной-88» (1988, Київ, журнал ФК «Динамо»), «Одиннадцать» (1988–1991, Дніпро, газета ФК «Дніпро»), «Гол» (1990, Донецьк,

газета ФК «Шахтар»). Особливість періоду: зростання тиражів спортивної преси, виникнення спортивної піарналістики, поява перших футбольних видань в історії української спортивної преси.

Сьомий період (1991–1998) – зародження і формування спортивної періодики незалежної України. Період ознаменований появою на медіаринку в 1991 р. першої незалежної футбольної газети на теренах України – «Український футбол» та першої щоденної транснаціональної спортивної газети країни – «Спорт-Экспресс» (вже всередині 1990-х визнана однією з найкращих та найзатребуваніших газет у Європі, з 2000-х рр. виходить під назвою «Спорт-Экспресс в Украине»). Формуванню української преси сприяла низка законів у журналістиці та спорті, зокрема відміна в березні 1990 р. 6 ст. Конституції СРСР, що визнавала за КПРС монопольне право на видання періодичних органів, а також прийняття законів України «Про інформацію» (від 02.10. 1992), «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (від 16.11. 1992), «Про фізичну культуру і спорт» (від 24.12. 1993) тощо.

За тематичним спрямуванням усі видання цього періоду можна поділити на декілька груп: ***1) футбольні видання*** – 35: а) всеукраїнські: «Український футбол» (1991 – н. ч., Київ), «Матч» (1991–1992, Донецьк), «Копаний м'яч» (1991–2000-і, Івано-Франківськ), «Волинь футбольна» (1991–1997, Луцьк), «Галицький футбол» (1992–2000-і, Дрогобич), «Гол-Експрес» (1993–1997, Луцьк), «Футбол на аренах України і світу» (1994–2000-і, Київ), «Футбол XXI века» (1997–1998, Київ), «Тайм-аут» (1990-ті, Кривий Ріг), «Футбол в Украине» (1990-ті, Харків), «Гол» (1994–1997, Тернопіль), «Футбольний огляд» (1994–1996, Луганськ), «Футбол» (1996 – н. ч., Київ), «Футбол XXI века» (1997–2000-і, Київ), «Спортивное Обозрение Футбол Плюс» (1997–2000-і, Одеса), «Финт» (1991–1993, Київ), «Футбол-интер» (1990-ті – 2010, Київ); б) видання футбольних клубів: «Карпати» (газета ФК «Карпати») (1990–1997, 2001–2013, Львів), «Футбольна Вінниччина» (газета ФК «Інтеграл») (1991–1997, Вінниця), «Атака» (газета ФК «Динамо») (1990-і); в) видання футбольних фанатів (фанзини): «Странник» (1992–2002, видання фанатів ФК «Металург», Запоріжжя), «Ультрас» (1992–1994, видання фанатів ФК «Верес», Рівне), «The wolfs» («Волки») (1993–1997, видання фанатів ФК «Верес», Рівне), «Ураган» (1995–1998, видання фанатів ФК «Металург», Запоріжжя), «Сектор–23» (1995–2001, видання фанатів ФК «Воднік», Херсон), «Volontaire» (1996–2002, видання фанатів ФК «Ворскла», Полтава), «Правобережный фан-вестник» (1997–1999, видання фанатів ФК «Металург», Запоріжжя), «Fanдвиж» (1998 – н. ч., видання фанатів ФК «Металіст», Харків), «Легіон» (1998, видання фанатів ФК «Динамо», Київ); г) видання з колекціювання футбольних атрибутів, історії клубів: «Бюллетень футболофила» (1991–1993, Київ), «Клуб – коллекционерам» (1991, Дніпро (Дніпропетровськ), «Футболофил» (1993–1998, Київ), «Футболофил Украины» (1993–1994, Кривий Ріг), «Футболофил Подолья» (1994, Вінниця), «Вестник футболофила Украины» (1995, Чернівці); ***2) видання з боксу та бойових мистецтв*** – 3 («Світ єдиноборств» (1996 – н. ч., Київ), «Чемпион» (1996–2000-і, Київ), «Чёрный пояс» (2000-і, Донецьк)); ***3) видання з автомотобілізму*** – 1 («Автоспорт» («Світ авто») (1996–2000, Львів)); ***4) спортивна преса з дельта-планетарного спорту*** – 1 («Небо для всіх» (1990-ті, Київ)); ***5) видання з легкої атлетики*** – 2 («Легка атлетика» (1990-ті, Київ), «Олимп» (1990-ті, Луганськ)); ***6) часописи з важкої атлетики*** – 1 («Українська важка атлетика» (1996–2000-і)); ***7) часописи з шахів та шашок*** – 1 («Шахівниця» 1990-ті, Київ); ***8) видання з бодібілдингу*** – 1 («Краса і сила», 1997–2001 Київ); ***9) універсальні спортивні видання*** – 21 («Спорт-Экспресс в Украине» (1991 – н. ч., Київ), «Буковина спортивна» (1991–1993, Чернівці), «Стадіон» (1991–1993, Київ), «Стадион-Olympic» (1990-ті, Київ), «Ведомости-

спорт» (1992–2010, Київ), «Козацька Хортиця» (1994–2000-і, Запоріжжя), «Кримспорт» (1990-ті – н. ч., Сімферополь), «Спортивне Закарпаття» (1990-ті, Ужгород), «Арена-спорт» (1990-ті, Миколаїв), «Чемпион» (1990-ті, Харків), «Овертайм» (1990-ті – 2009, Харків), «Спортпанорама» (1990-ті – 2002, Львів), «Спорт и бизнес» (1994–2000-і, Донецьк), «Команда» (1995 – н. ч., Київ), «Олімпійська арена» (1995 – н. ч., Київ), «Спорт-інфо» (1995–1996, Чернівці), «Спорткур'єр» (1996–2000-і, Запоріжжя), «Запорожский спорт» (1996–2000-і, Запоріжжя), «Поділля-спорт» (1997 – н. ч., Хмельницький), «Запорожье спортивное» (1998–2000-і, Запоріжжя), «Спорт для всіх» (1998–2000, Донецьк)); ***10) науково-теоретичні та науково-методичні спортивні журнали*** – 6 («Наука в олимпийском спорте» (1994 – н. ч., Київ), «Фізичне виховання в сучасній школі» (1995 – н. ч., Київ), «Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту» (1997 – н. ч., Харків), «Слобожанський науково-спортивний вісник» (1997 – н. ч., Харків), «Теорія і практика фізичного виховання» (1997–2000-і, Донецьк), «Молода спортивна наука України» (1998 – н. ч., Львів)).

Загалом у цей період виникає 72 спортивних видання. Одночасно з новими спортивними ЗМІ продовжують функціонувати видання третього періоду, що виникли в 30-х рр. ХХ ст. в УРСР: «Старт» («Фізкультура і спорт», 1922–1999 Київ) та «Спортивна газета» (1934–2008). Як наголошує Є. Слюсаренко [220], у видань з радянської системи преси порівняно з новачками був першопочатковий капітал, адже вони успадкували виробничу структуру, матеріально-технічну базу, зв'язок зі спортивними інститутами, сформовану аудиторію та журналістські кадри, зберегли інвесторів, змістили змістовну структуру та покращили поліграфічне оформлення, що дозволило їм зберегти свої позиції на медіаринку незалежної України.

Особливість цього періоду: експансія футбольних видань різного характеру (35) та універсальної спортивної преси (21), початок гіпертрофії футбольної тематики в універсальній спортивній пресі України, народження видань з боксу та бойових мистецтв (що було неможливо за часів СРСР, коли бокс вважався шкідливим видом спорту), поява видань з легкої та важкої атлетики, з дельтапланетарного спорту, бодібілдингу, виникнення фанзинів, формування системи науково-теоретичної та науково-методичної журналістики; спортивні видання цього часу мають переважно невисоку періодичність та низькі тиражі, виходять нетривалий час, водночас формуються гіганти спортивної преси України періоду незалежності, зокрема «Команда», «Футбол», «Спорт-Экспресс»; виникає концерн Український медіа-холдинг, до структури якого входять три спортивні видання: журнали «Футбол», «Команда +» та газета «Команда». Період також характерний тим, що відбувається відхід зі спортивно-фізкультурної тематики на виключно спортивну, спортивна преса цього періоду сприяє розвитку національної самосвідомості українців, виникають перші взірці регіональної спортивної преси, зокрема «Запорожский спорт», «Буковина спортивна», «Спортивне Закарпаття», «Кримспорт» тощо; значно змінюється контент спортивної преси порівняно з радянськими часами: матеріали стають більш емоційними, образними, зникають зі шпальт пропагандистські та інструктивно-технічні статті, виховні матеріали про спорт, матеріали про фізкультуру; в газетах з'являється велика кількість динамічних кольорових фотографій, яскравих заголовків, багато статистичних даних у вигляді таблиць, діаграм, малюнків та різного роду порівнянь.

Восьмий період (1999–2013) – розквіт спортивної преси в незалежній Україні, її реформування та модернізація. Розквіту спортивної преси послужило прийняття ЗУ

«Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (від 23.09.1997), що поліпшило умови для видання ЗМІ.

У цей час формуються спортивні ЗМІ, що репрезентують 17 тематичних сегментів: ***1) футбольна преса*** – 69: а) всеукраїнська: «Футбольное обозрение» (1999 – н. ч., Стаханів), «Футбольный экспресс» (2000-і, Запоріжжя), «Футбольное обозрение» (2000-і, Одеса), «Еврофутбол» (2000-і, Київ), «Донбас футбольний» (2001–2005, Донецьк), «Гол!» (2002 – н. ч., Харків), «Футбол: жизнь немыслима без футбола» (2003–2010-ті), «Футболклуб: журнал для тех, кто любит футбол» (2006–2010-ті), «Футбол-спецвыпуски: Еврокубки» (2006 – н. ч.), «Футбол-спецвыпуски: Представление участников Чемпионата мира» (2006 – н. ч.), «Футбол-спецвыпуски: Представление команд-участниц Чемпионата Европы» (2008 – н. ч.), «Футбол-спецвыпуски: Национальные чемпионаты Европы» (2008 – н. ч.), «Великие клубы» (приложение к журналу «Футбол») (2005–2008), «Великие сборные» (приложение к журналу «Футбол») (2006), «Футбол-спецвыпуски: истории жизни и футбольных достижений выдающихся спортсменов» (2007–2008), «Совершенно секретно: Футбол» (2009 – н. ч.) (усі – Київ), «Ukraine–2012» (2012, Київ), «PAN Футбол» (2004–2007, Дніпро (Дніпропетровськ)), «Наш футбол» (2005–2009, Дніпро (Дніпропетровськ), «Топ-Футбол» (2005–2007, Київ), «Футбольні лінії» (2005–2008, Київ), «Футбол Одессы» (2006 – н. ч., Одеса), «Футбол Одессы и области» (2000-і, Одеса), «Профи-футбол» (2005 – н. ч., Київ), «Донбас футбольний» (2001–2005, Донецьк), «Футбол в лицах» (2005–2009, Донецьк), «Футбол плюс спортивные новости» (2008–2013, Луганськ), «ФутболПростір» (2009 – н. ч., Львів), «Футбол 5 х 5» (2009 – н. ч., Львів, видання з мініфутболу), «Матч. Районний вісник. Спортивна газета Прикарпаття» (2010 – н. ч., Івано-Франківськ). «Fans, Adventures, News» («Фани, Пригоди, Новини») (2010 – н. ч., Київ), «Футбол Style» (2010 – н. ч., Київ), «Viva Football» (2011–2013, Київ), «Футбол плюс спорт» (2014 – н. ч., Луцьк); б) видання футбольниих клубів: «Таврия-Спорт» (газета ФК «Таврія») (1999–2013, Сімферополь), «Динамо» (журнал ФК «Динамо» (2001 – н. ч., Київ), «ФК «Динамо»-щорічник» (2005 – н. ч., Київ), «Заря» (журнал ФК «Зоря») (2000-і рр., Луганськ), «Шахтёр» (газета ФК «Шахтар») (2002–2006, Донецьк), «ФК «Шахтёр»-ежегодник» (2004 – н. ч., Донецьк), «Шахтёр» (журнал ФК «Шахтар») (2006 – н. ч., Донецьк), «Металлист» (журнал ФК «Металіст») (2005 – н. ч., Харків), «КарпатиМанія» (журнал ФК «Карпати») (2008 – н. ч., Львів), «Металлист – это мы!» (газета ФК «Металіст») (2012 – н. ч., Харків); в) видання футбольних фанатів (фанзини): «Fan-легіон» (1999, видання фанатів ФК «Динамо», Київ), «Фан-клуб» (1999, Константинівка), «Offside» (2000, видання фанатів ФК «Динамо», Київ), «Underground life» («Підземне життя») (2000–2006, видання фанатів ФК «Шахтар», Донецьк), «Фанатський шлях» (2002–2004, видання фанатів ФК «Зірка», Кіровоград), «Вне игры» (2003–2005, видання фанатів ФК «Кристал», Херсон), «FAN Zeitung» (2004–2009, видання фанатів ФК «Волинь», Луцьк), «7-й сектор» (2000-і, видання фанатів ФК «Зоря», Луганськ), «Мой Шахтёр» (2006–2009, журнал фан-клубу ФК «Шахтар-Ленінський», Донецьк), «Offside» (2006 – н. ч., видання фанатів ФК «Арсенал», Київ), «Ultras Arsenal» (2007 – н. ч., видання фанатів ФК «Арсенал», Київ), «Ultras Sevastopol» («Ультрас Севастополь») (2007–2009, видання фанатів ФК «Севастополь», Севастополь). «Ультрас UA» (2000-і, журнал футбольних фанатів, Київ), «Ты с нами?» («FHM») (2000-і рр., видання фанатів ФК «Чорноморець», Одеса), «Святослав» (2007 – н. ч., видання ультрас ФК «Динамо», Київ), «Fire starter» (2007–2010, видання фанатів ФК «Поділля», Хмельницький). «Supporters Alexandria» («Підтримка Олександрії») (2007–2009, видання фанатів ФК «Олександрія», Олександрія), «Aquila mini» (2008–2011, видання фанатів ФК «Прикарпаття», Івано-Франківськ), «На

абордаж» (2008–2009, видання фанатів ФК «Чорноморець», Одеса), «White-Green Life» («Біло-зелене життя») (2009 – н. ч., видання фанатів ФК «Ворскла», Полтава), «Ultras Sector» (2009–2011, видання фанатів ФК «Шахтар», Донецьк), «Трибуна Металлурга» (2009–2011, видання фанатів ФК «Металург», Запоріжжя), «FAN» (2010 – н. ч., журнал футбольних фанатів, Київ), «Ультра Славянск» (2010–2011, видання фанатів ФК «Словхліб», Слов'янськ), «VIVAzine» (2011 – н. ч., журнал ультрас VIVA, Київ), «Чорно-білий» (2012 – н. ч., видання фанатів ФК «Зоря», Луганськ); г) видання з колекціювання футбольних атрибутів, історії клубів: «Футболофил-ревю» (2000–2001, Київ); ***2) видання з кінного спорту*** – 1 («Horses Ukraine» (2009 – н. ч., Дніпропетровськ)); ***3) видання з шахів та шашок*** – 3 («Горизонты шашек» (2000 – н. ч., Вінниця), «Ладья (Шахматы, шашки, игры)» (2001 – н. ч., Донецьк), «Проблеміст України» (2004 – н. ч., Полтава)); ***4) видання з боксу та бойових мистецтв*** – 7 («Чёрный пояс» (2000-і рр., Донецьк), «Ринг: Весь мир бокса» (2002 – н. ч., Київ), «Мир боевых искусств Ost/West» (2002 – н. ч., Донецьк), «Ринг» (2002–2012, Донецьк), «Боевые искусства – ключи к совершенству» (2006 – н. ч., Харків), «Мир единоборств» (2007–2010, Донецьк), «Планета единоборств» (2008 – н. ч., Київ)); ***5) видання з водного спорту*** – 2 («Шкіпер» (2003 – н. ч., Київ), «SWIM (мир водных видов спорта)» (2011 – н. ч., Київ)); ***6) спортивна преса з тенісу*** – 7 («Tennis Club» (2002 – н. ч., Київ), «Теніс для всіх» (2000–2001, Київ), «Теннис» (2000, Харків), «Теннис» (2002–2008, Київ), «Tennis.ua» (2009–2010, Київ), «Плей Теннис» (2013–2014, Одеса), «Топ-спін» (2003, Львів)); ***7) видання з гольфу*** – 2 («Superior Golf» (2008 – н. ч., Харків), «Гольф в Украине» (2010 – н. ч., Київ)); ***8) спортивна преса з волейболу*** – 1 («Cherkasy Supporters» (2012 – н. ч., видання фанатів ВК «Круг», Черкаси)); ***9) спортивна преса з хокею*** – 1 («Хокей без кордонів» (2006–2013, Київ)); ***10) видання з фехтування*** – 1 («Клинок» (2003 – н. ч., Київ)); ***11) видання з регбі*** – «Регби» (2005–2011, Київ); ***12) видання з пейнтболу*** – 1 («eXtreme Donbassa» (2008 – н. ч., Донецьк); ***13) спортивна преса з автомотобілізму*** – 2 («Автомотобіліст Волині» (1999 – н. ч., Луцьк), «ProФормула» (1999–2003, Київ)); ***14) видання з лижного спорту*** – 1 («Лижний спорт» (2000-і рр., Київ)); ***15) часописи з йоги та бодібілдингу*** – 3 («Muscle &Fitness» (2000-і, Київ), «Йога» (2005–2012, Київ), «Yoga+Life» (2011, Київ)); ***16) спортивна преса з екстремального туризму*** – 4 («Extreme» (2000-і, Київ), «Xlife» («Экстремальная жизнь») (2000-і – 2010-ті, Київ), «Физкультура и спортивные походы» (2000–2002, Донецьк), «eXtreme Donbassa» («Екстрім Донбасу») (2008 – н. ч., Донецьк)); ***17) універсальні спортивні видання – 49*** («Одесса-Спорт» (1999 – н. ч., Одеса), «Вболівальник» (1999 – н. ч., Вінниця), «Спорт-арена» (2000 – н. ч., Донецьк), «Спорт-Экспресс Выходной» (2000-і, Київ), «Спортивна Київщина» (2000 – н. ч., Біла Церква), «Спорт и культура» (2005, Чернігів), «Весь спорт» (2000-і), «Спортклуб» (2002–2000-і, Запоріжжя), «Спорт сегодня» (2002 – н. ч., Київ), «Мой спорт» (2002–2008, Київ), «Спортклуб» (2002 – н. ч., Київ), «Команда+» (2002–2008, Київ), «Атака» (2002 – н. ч., Дніпропетровськ), «Болельщик» (2003 – н. ч., Київ), «Тото+» (2000-і, Київ), «МегаСпорт» (2003–2006, Київ), «Наш спорт» (2007–2010-ті, Київ), «Время Спорта» (2003 – н. ч., Одеса), «Николаевские новости-спорт» (2000-і – н. ч., Миколаїв), «Супер!» (2003–2005, Чернівці), «Вести с Олимпа» (2003–2007, Донецьк), «Ильичёвец-Спорт» (2004–2010, Маріуполь), «Полтавщина-Спорт» (2004 – н. ч., Полтава), «Спорт-тайм» (2004 – н. ч., Ужгород), «Спортивка» (2004 – н. ч., Львів), «Спортивна Житомирщина» (2012–2014, Житомир), «Спортивный телеграфъ» (2000-і, Кременчуг), «Матч» (2005–2007, Київ), «Донецкий Спорт» (2005–2006, Донецьк), «Life & Sport Magazine» (2005, Київ), «Игрокъ» (2006–2008, Донецьк), «Спортивний лідер плюс» (2006–2010, Хмельницький), «Чемпион» (2007–2011,

Донецьк), «Спортивный калейдоскоп» (2000-і – н. ч., Одеса), «Спорт-Ревю» (2007–2013, Кіровоград), «Спорт Ревю NEW» (2014 – н. ч., Кіровоград), «Desporter» (2008–2012, Київ), «Вінницький спорт» (2008 – н. ч., Вінниця), «Спортивна Вінниччина» (2009 – н. ч., Вінниця), «Спорт Донбасса» (2010 – н. ч., Донецьк), «Хотспорт» (2011 – н. ч., Донецьк), «Sport & life» (2011 – н. ч., Київ), «Life & Sport Magazine» («Життя & Спорт Журнал», 2005, Київ), «Швидше! Вище! Сильніше!» (2000-і, Яблунівське Івано-Франківськської області), «Олімпієць» (2000-і, Яблунівське Івано-Франківськської області), «Любительский спорт Херсонщины» (2011 – н. ч., Херсон), «Приазовье-Спорт» (2011 – н. ч., Маріуполь), «Спортивное обозрение» (2012 – н. ч., Донецьк), «Спорт-неделя» (2013 – н. ч., Київ), «Спорт ветеранів України» (2013–2018, Київ)); ***18) науково-методичні та науково-теоретичні журнали*** – 9 («Теорія і методика фізичного вихованння і спорту» (1999 – н. ч., Київ), «Спортивний вісник Придніпров'я» (2000-і – н. ч., Дніпропетровськ), «Теорія та методика фізичного виховання» (2000-і – н. ч., Харків), «Актуальні проблеми фізичної культури і спорту» (2003 – н. ч., Київ), «Спортивна медицина» (2003 – н. ч., Київ), «Фізичне виховання в школах України» (2008 – н. ч., Харків), «Фізична активність, здоров'я і спорт» (2009 – н. ч., Львів), «Теорія і методика фізичного виховання» (2000-і – н. ч., Львів), «Спортивне життя Радехівщини» (2012 – н. ч., Радехів)).

Загалом у цьому періоді було створено 164 спортивні видання. Особливість періоду: припиняють існування гіганти спортивної преси України: «Старт» («Фізкультура і спорт» з 1922–1999, Київ) та «Спортивна газета» (з 1934–2008, Київ); поступове зникнення спортивних ЗМІ сьомого (попереднього) періоду, формування розгалуженої системи спортивних ЗМІ (18 тематичних груп), кількісний та якісний вибух спортивної преси (у цьому періоді функціонує більше 180 видань (164 + часописи з сьомого періоду)).

Цей період також характерний тим, що спостерігається превалювання вузько-спеціалізованої спортивної преси (106 зі 164 видань), експансія видань футбольної тематики (69 видань зі 164), подальше формування спортивної піарналістики, активний розвиток науково-методичної та науково-теоретичної спортивної журналістики (9 видань), подальший розвиток регіональної спортивної преси (зокрема виникають такі часописи: «Одесса-Спорт» (1999 – н. ч., Одеса), «Спортивна Київщина» (2000 – н. ч., Біла Церква), «Ильичёвец-Спорт» (2004–2010, Маріуполь), «Полтавщина-Спорт» (2004 – н. ч., Полтава), «Донецкий Спорт» (2005–2006, Донецьк), «Вінницький спорт» (2008 – н. ч., Вінниця), «Спортивна Вінниччина» (2009 – н. ч., Вінниця), «Спорт Донбасса» (2010 – н. ч., Донецьк), «Любительский спорт Херсонщины» (2011 – н. ч., Херсон), «Приазовье-Спорт» (2011 – н. ч., Маріуполь)). Провідні рубрики всеукраїнських спортивних видань цього періоду відповідають видам спорту, які найчастіше висвітлюються.

У цей час зростають тиражі й періодичність спортивних масмедіа, спортивна преса набуває елементів жовтизни (сенсаційність, скандальність, все частіше на шпальтах спортивних видань висвітлюється інтимне життя спортсменів, що підігріває інтерес аудиторії до спортивної преси; на шпальтах видань з'являються яскраві постери, календарі з визначними спортсменами чи клубами, що привертають увагу аудиторії; отже, спортивна преса стає ефективним засобом задоволення різноманітних потреб аудиторії), на шпальтах видань превалюють інформаційні жанри (замітки, звіти, репортажі, інформаційні огляди, інтерв'ю), виникають мережі спортивних ЗМІ, зокрема таку мережу видань має журнал «Футбол», який випускає спецвипуски: «Футбол: жизнь немыслима без футбола» (2003–2010-ті), «Футболклуб: журнал для тех, кто любит футбол» (2006–2010-і рр.), «Футбол-спецвыпуски: Еврокубки» (2006 – н. ч.),

«Футбол-спецвыпуски: Представление участников Чемпионата мира» (2006 – н. ч.), «Футбол-спецвыпуски: Представление команд-участниц Чемпионата Европы» (2008 – н. ч.), «Футбол-спецвыпуски: Национальные чемпионаты Европы» (2008 – н. ч.), «Великие клубы» (приложение к журналу «Футбол») (2005–2008), «Великие сборные» (приложение к журналу «Футбол») (2006), «Футбол-спецвыпуски: истории жизни и футбольных достижений выдающихся спортсменов» (2007–2008), «Совершенно секретно: Футбол» (2009 – н. ч.), «Футбол. Триумф Украины», «Футбол. Евро – 2012» (редактором усіх спецвипусків є головний редактор журналу «Футбол» Артем Франков; уся ця мережа видань часопису «Футбол» видається Українським Медіахолдингом, при чому важливо відзначити, що подібну мережу видань в СНД має лише російське ЗАТ «Спорт-Экспресс», що видає щоденну газету «Спорт-Экспресс», щомісячник «Спорт-Экспресс Журнал», щотижневики «Спорт-Экспресс Воскрсенье» та «Спорт-Экспресс Футбол»). Разом з тим в Україні продовжують існувати транснаціональні ЗМІ, зокрема: газета «Спорт-Экспресс в Украине» (ця газета з центром в Москві виходить у всіх республіках СНД, зокрема «Спорт-Экспресс в Белоруссии», «Спорт-Экспресс в Кыргызстане»), журнали «Muscle&Fitness» та «Еврофутбол», що є наслідуванням московських видань з ідентичними хрематонімами, висвітлюють змагання в планетарному масштабі, але відрізняються адаптованістю тематики та проблематики для української аудиторії (ця тенденція проникнення на національні медіаринки міжнародних видань характерна для багатьох країн, зокрема й для Росії, де виходять транснаціональні видання «Muscle and Fitness», «FLEX», «Golf digest» тощо). Отже, можна зауважити те, що у цьому періоді у спортивній пресі України спостерігаються загальні процеси, характерні для світової спортивної журналістики. Водночас спостерігаються і певні відмінності від спортивної журналістики країн СНД, зокрема, за словами М. Башманової [9] у спортивних ЗМІ Киргизстана однією з провідних тем є оздоровчі методики, лікувальна фізкультура, тоді як для української спортивної преси ці теми є раритетними.

Таким чином, підкреслимо, що історія спортивної преси України від давнини до сучасності складається з восьми періодів, які необхідно знати для того, щоб ґрунтовніше зрозуміти сучасну спортивну пресу України, яка постала на широкій платформі, створеній у дорадянську і радянську добу, щоб побачити динаміку розвитку української спортивної журналістики.

Ми детально розглянули кожен період історії спортивної преси України, проаналізували його характерні риси, істотні особливості, систематизували усі спортивні видання, що функціонували у тому чи іншому періоді, подали репрезентацію спортивних видань кожного періоду за тематичним спрямуванням. Отже, можемо сказати, що історія спортивної преси України це не лише історія її розвитку, але й історія стагнації, яка зокрема характерна для четвертого періоду (періоду стагнації української спортивної преси сталінської епохи, коли в Україні не існувало жодного спортивного видання) та шостого періоду (періоду стагнації спортивної преси України в епоху «застою» та «перебудови»). Також ми визначили, що найплiднішими для розвитку української спортивної преси були третій (золотий період української спортивної преси), сьомий (зародження й формування спортивної преси незалежної України) та восьмий (розквіт спортивної преси в незалежній Україні, її реформування та модернізація) періоди. Можемо сказати, що ми уперше в Україні розробили періодизацію української спортивної преси від давнини до сучасності, яка дозволяє більш ґрунтовно досліджувати систему спортивної преси України за періодами, аналізувати в цих періодах окремі видання та творчу майстерню провідних спортивних публіцистів.

Вважаємо за необхідне у межах нашої монографії детальніше розглянути кожен період, у якому ми можемо виокремити спортивні видання, що стали лише фактами бібліографії, оскільки були маргінальними явищами в історії спортивної преси, та спортивні ЗМІ, що чинили істотний вплив на формування системи спортивної преси України, стали платформою для її активного розвитку. Отже, проаналізуємо періоди розвитку української спортивної преси та окреслимо специфіку кожного з них.

Розділ 2

Спортивна періодика України в дорадянську епоху

Наприкінці XIX ст. українська журналістика розвивалася в умовах територіальної роз'єднаності українських земель, оскільки Західна Україна перебувала в складі Австро-Угорської імперії, а Східна – у складі Російської імперії. Українська спортивна журналістика зароджується наприкінці XIX ст. майже одночасно в обох частинах України. І це цілком закономірно, адже саме в цей час відбувається відродження української культури та розвиток фізкультурно-спортивного руху, що й стало запорукою створення українських спортивних видань, які виникли у Львові та Києві, Одесі й Харкові.

2.1. Зародження та становлення спортивної преси у Львові в Австро-Угорській імперії (наприкінці XIX ст. – 1914 р.)

На відміну від суспільно-політичної преси, яка зароджується у Львові в кінці XVIII ст., спортивний сегмент з'являється на медіаринку Галичини практично на століття пізніше. Важливим фактором, який багато в чому сприяв появі спортивної журналістики на теренах Львова, стало те, що в середині XIX ст. в Галичині проводяться реформи, активізується культурне життя (у 1863 р засновується Український галицький театр, започатковуються організації «Просвіта» (1868) і Товариство імені Т. Шевченка (1873), а з 1873 р. Галичина стає автономною провінцією Австро-Угорщини з польською і, меншою мірою, українською державною мовою.

Другим важливим фактором народження спортивної преси в Галичині стає широке поширення в регіоні спорту в кінці XIX ст. і виникнення у Львові перших спортивно-руханкових товариств, які зумовили активний розвиток фізкультурно-спортивного руху як окремого соціального явища. Як зазначив С. Кость: «Молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт» (Український пластовий улад), «Луг» спричинилися до розвитку українського спортивного руху. На західноукраїнських землях, зокрема у Львові, початки спортивного руху зумовлені аналогічним рухом у Європі. Т. Франко вважав, що український спорт у Львові почався з маївок. Але мають рацію ті, що початки спортивного руху пов'язують з виникненням «Сокола-Батька», який з початку свого існування рухається до фізичного відродження української нації» [96, с. 232].

Спортивна преса у Львові виникає внаслідок розвитку спорту, відразу після його появи на теренах материкової України. Наприкінці XIX ст. практично в кожному галицькому селі функціонували товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», а згодом і «Луг». Але провідну роль у народженні спортивної преси Галичини зіграло товариство «Сокіл». Це фізкультурно-спортивне товариство виникло у багатьох країнах і сприяло популяризації фізичної культури і спорту як в Європі, так і Україні. Осередки спортивного товариства «Сокіл» виникли в Чехії (засновник М. Тірш), Німеччини, Словенії, США і сприяли розвитку спорту в цих країнах. У кінці 1870-х рр. «Сокіл»

виникає і на теренах Австро-Угорщини. І вже з квітня 1881 р. у Львові польською мовою виходить спортивний щомісячник **«Przewodnik gimnastyczny»** («Вісник з гімнастики», 1881–1907), який був більше методичним посібником з гімнастики, ніж інформаційно-спортивним виданням. Проте саме цей часопис можна вважати першим спортивним друкованим органом України. Його головним редактором став П. Жулінський. Як свідчить О. Вацеба, львівський «Przewodnik gimnastyczny», який до 1884 р. друкувався накладом у 650 примірників, став органом усіх наявних у Галичині гімнастичних осередків «Сокола». Постійно збільшувалася його популярність, свідченням чого стало зростання накладу видання: 1885 – 1 000 прим., 1892 – 3 200, 1907 – 20 000 прим. [18].

У 1891 р. у Купчинцях виникло перше українське спортивне товариство «Сокіл», а 1894 р. у Львові виникає Українська сокільська організація. За час свого існування (1891–1939) Українська сокільська організація на теренах Східної Галичини створила ряд секцій, зокрема: гімнастичну, організаційну та ін., широко пропагувала серед молоді такі види спорту, як: бокс, боротьба, лижний спорт, плавання, футбол і т. ін. [112]. Зародженню українського «Сокола» послужило його поширення серед поневолених слов'янських народів: чехів, хорватів, словенців і сербів. Про роль «Сокола» в справі пропаганди і агітації спорту, як важливого явища для суспільства, і його ролі в народженні спортивної преси України свідчить Е. Жарський: «Спортова преса – явище доволі молоде. Сьогодні мало відомо про те, з якими труднощами приходилося боротися нашим піонерам фізкультурного і спортового руху із широким загалом у поширенні зрозумілих сьогодні речей. Уже під час створення нашого найстарішого фізкультурного товариства «Сокіл» зустрічали вони твердий, важкий до переборення мур байдужості, якщо не ворожнечі. Перші, рукою писані обіжники по філіях «Сокола» в краю були тими первовзорами, що здержували зв'язок із членами, інформували про фізкультурні події, подавали методичні фізкультурні праці, поміщували короткі повідомленя про працю інших філій. Зі зростом числа філій «Сокола» і другого важного в нашому фізкультурному житті товариства «Січей» (обидва товариства відіграли поважну, якщо не головну роль у нашому національному відродженні) зросла і потреба друкованих інформацій, поучень, звітів. Спершу друк заступлено літографом» [65, с. 6]. Л. Кун зазначає, що зародження спортивно-гімнастичного руху «Сокіл» було обумовлено боротьбою слов'янських народів за культурну автономію, а в перспективі – за національну незалежність [105], отже, сокільство через спорт пробуджувало серед поневолених народів національну свідомість, сприяло вихованню фізично сильного і здорового покоління.

Автори «Енциклопедії українознавства», характеризуючи товариство «Сокіл», відзначають: «Український «Сокіл» постав 11 лютого 1894 р. у Львові. Статут «Сокіл» взорувався на чеському статуті «Сокіл», територією діяльності були Галичина й Буковина. Перший голова Василь Нагірний (до 1900). Мета товариства «Сокіл» – виховувати в українському народі єдність, народну силу й почуття честі шляхом плекання фізкультури, а разом з тим витривалість, рухливість, підприємність, розуміння праці у спільному гурті, дисципліну. За ініціативою А. Будзиновського «Сокіл», поряд руханки і змагань, присвятив увагу пожежній справі, мандрівництву, а також фехтуванню, наколесництву (велосипедному спортові), з 1912 р. – вправам у стрілянні. Великі заслуги для розбудови «Сокіл» поклав І. Боберський, з 1901 р. – керівник учительського гуртка «Сокіл», 1908 р. – голова товариства «Сокіл». Тоді ж «Сокіл» поширив свою діяльність на всю Галичину: містами виникли переважно руханкові філії «Сокіл» (перший засновано 1902 у Станиславові), селами – руханково-пожежні філії. Зростання числа «Соколів» і «Січей», об'єднаних у централі «Сокіл-

Батько» (з 1909 назва централі у Львові), таке: 1902 р. – 6; 1903 р. – 70; 1905 р. – 243; 1907 р. – 373; 1910 р. – 601; 1914 р. – 974» [62]. О. Вацеба зазначає, що «Сокіл» був наймасовішим спортивним товариством Галичини, маючи близько 33 000 членів [18].

Піонером спортивної журналістики у Львові став член товариства «Сокіл» К. Гемерлінг. Він був активним учасником і організатором спортивних заходів, які потім висвітлював у своїх спортивних матеріалах. Саме він організував у «Соколі» секції велоспорту, агітував за те, щоб створювати нові секції прибічників циклізму, брав активну участь в організації велотреку. К. Гемерлінг мріяв про створення професійного журналу, який міг би популяризувати велосипедний спорт. У той час серед членів «Сокола», які орієнтувалися на чеські та німецькі приклади, популярною була тільки гімнастика. К. Гемерлінг прагнув розвивати абсолютно новий вид спорту, створити власний друкований орган. У 1894 р. він відредагував «Підручник для велосипедистів», а в наступному році випустив календар для любителів велоспорту з картою доріг Галичини, в якому повідомив, що незабаром почне виходити спеціальне видання **«Koło»** («Коло»). Зацікавленість К. Гемерлінга у виході цього видання було обумовлено тим, що саме вкінці 1880-х рр. почався розвиток велосипедного спорту, спостерігався справжній велосипедний бум, який зумовив появу великої кількості велосипедних товариств. Щоправда варто зазначити, що спорт тоді був явищем для аристократів, і передусім це стосувалося циклізму, адже велосипед могли придбати на той час тільки заможні люди. Е. Ковальська, зокрема, свідчить, що велосипедним спортом переважно займалися студенти – категорія забезпечених людей. За свідченням авторки, в 1895 р. у Львові налічувалося 167 циклістів [179]. На них насамперед і орієнтувався К. Гемерлінг, випускаючи «Koło».

Перше число цього видання з’явилося 1 березня 1895 р. і функціонувало майже п’ять років – до 5 грудня 1899 р. Газета «Koło» позиціонувала себе як орган Львівського клубу циклістів і виходила з періодичністю двічі на місяць. На титульній сторінці друкувалася віньєтка з п’ятьма велосипедистами. На сторінках газети висвітлювалися велосипедні перегони і екскурсії на велосипедах, подавалися замітки і репортажі про змагання в інших видах спорту (кінному спорті, легкій атлетиці, веслуванні, футболі), містилася інформація про місцеві спортивні події і події за кордоном. «Коло» припинило існування через фінансові труднощі. Важливість Гемерлінговського видання полягає у тому, що ця газета стала єдиним велосипедним виданням в історії спортивної журналістики України.

У 1900 р. К. Гемерлінг почав видавати тижневик **«Gazeta Sportowa»** («Спортивна газета»), на ілюстрованих сторінках якої розповідалося про спортивні події в Європі, про методики і техніки різних видів спорту. Газета проіснувала до вересня 1901 р. Зрозумівши, що спеціалізована спортивна газета не виживе, оскільки має невелику читацьку аудиторію, видавець продовжив пропаганду спорту на сторінках суспільно-політичних львівських видань. Причина припинення видання полягала у бракові читацької аудиторії, що було зумовлено ставленням громадськості до спорту як до забави.

Таким чином, К. Гемерлінга цілком закономірно можна вважати піонером спортивної журналістики в Західній Україні. Як зазначає І. Яремко, К. Гемерлінг був одним з перших у Львові, хто зрозумів, що спорт відіграє важливу оздоровчу роль, а також має велике економічне і соціальне значення для Галичини. К. Гемерлінг заснував професійні спеціалізовані спортивні видання, розуміючи, що пропагувати спорт без преси неможливо [287].

Однак відомий дослідник спортивної преси України, провідний автор більшості спортивних видань Галичини 1920–1930-х рр. Е. Жарський заперечує значення

нетривалих проектів К. Гемерлінга, відзначаючи, що батьком спортивної журналістики України, ініціатором руханково-спортивного життя в Галичині варто називати І. Боберського, який у 1902 р. видавав на 2-х, а потім 4-х сторінках газету **«Вісті з Запорожа»**, що, на думку Е. Жарського, «поклала угільний камінь у нашу фізкультурну пресу» [65]. Характеризуючи це видання, Е. Жарський відзначив: «Головну увагу тут присвячено руханці-гімнастиці. І. Боберський також інформував загал членства про спортові події в світі, на канві яких виявляв можливості поширення тих чи інших видів спорту серед нашого загалу. Багато уваги присвятив він і пропаганді руханки серед нашого жіноцтва, що в той час вважало ці справи майже неморальними… На сторінках «Вістей» описує Боберський першу лещетарську прогулянку кругом Львову, звідомляє про роверові змагання діяльнісної сокольської наколесної секції» [65, с. 6].

З 3 вересня 1907 р. І. Боберський видає часопис **«Сокільські Вісті»** (орган українського сокільства), що виходив спочатку як додаток до газети «Свобода», а з вересня 1909 р. – як додаток до газети «Народне слово», проіснував до 1917 р. і став найтривалішим часописом цього періоду у Львові. На шпальтах цього видання висвітлювалася переважно сокільська гімнастика. Характеризуючи редактора журналу І. Боберського, С. Кость зазначив: «Закінчивши університет у Львові, він продовжив навчання у Відні. Подорожував Європою, прагнучи вивчити нову методику фізичного виховання. Повернувшись до Львова, І. Боберський прищеплює молоді любов до гімнастики і спорту. Він намагається подолати інертність української громадськості, роз'яснює значення спорту в житті нації, його роль для зростання національної свідомості. Треба сказати, що в той період, на початку століття, далеко не всі зрозуміли значення спорту в боротьбі за національні права і інтереси» [96, с. 232]. І. Боберський був одним з провідних авторів свого видання, надрукувавши пізніше на основі своїх матеріалів з «Сокільських Вістей» україномовні посібники з фізичного виховання («Забави і гри рухові» (1909), «Впоряд» (1909), «Нові шляхи до тілесного виховання» (1911), «Про рух» (1912) тощо). Варто відзначити, що незважаючи на поширеність ідей сокільства та сокільських видань у Російській імперії, у підросійській Україні не було жодного сокільського часопису.

У 1910 р. у Львові було відновлено спортивний місячник **«Вісті з Запорожа»** (1910–1914) з підзаголовком: «журнал гімнастичних і пожежних товариств», а пізніше «журнал руханкових, змагових, мандрівних і пожежних товариств», який функціонував як орган «Січі» та «Сокола». Видавцем часопису став С. Демидчук, а редакторами – І. Боберський і С. Горук. Спочатку журнал виходив як додаток до «Народного слова», а потім як самостійне видання. Тираж часопису складав 1500 примірників. Спортивно-руханкова тематика подавалася на шпальтах видання в описах різних фізкультурних вправ, у методичних порадах про метання списа або ядра, містилися також розпорядження голови «Сокола-батька», звіти про діяльність товариства в селах, широко репрезентувалися дитячі ігри. У 1912 р. часопис докладно висвітлював V Олімпійські Ігри у Стокгольмі, де брали участь і галицькі спортсмени. Провідні автори часопису – І. Боберський, а також сини відомого письменника І. Франка – Т. і П. Франки. Часопис всіляко популяризував діяльність товариств «Січ» та «Сокіл». Як відзначили М. Романюк та М. Галушко, важливість цих товариств підкреслювалася в статті «Українці», де редакція часопису закликала до виховання сильної волі та духу, що допоможе українській нації утвердитися у світовому колі народів, акцентувалося, що спільні заняття та вправи з тіловиховання повинні пробудити й розвинути волю молодої людини, зробити її витривалою та завзятою, у чому мають допомогти товариства «Січ» і «Сокіл», які збирають молодь і навчають різним видам спорту

[194]. Ще в одній статті «Ділами не сльозами» (№ 60, 1911), як наголошують М. Романюк та М. Галушко, підкреслювалося, що «руханкові товариства хотять розбудити надію і енергію в нашім народі, щоб станути в ряді свобідних і самостійних народів, щоб не плакати нам з заломаними руками, не глядіти байдужо навколо тупими очима, не ховатися безрадно в кут» [194]. Усього вийшло 93 номери (52 у 1910; 11 у 1911; 13 у 1912; 6 у 1913; 8 у 1914). Як зазначає О. Вацеба [18], редакція Сокільського органу будувала свою роботу на кращих традиціях українського козацтва, на прагненні українського народу до державності. Важливо відзначити, що на сторінках цього видання виходив фізкультурний додаток «Пластовий табір».

Наступним спортивним виданням, що виникло у Львові, став двотижневик **«Wędrowiec» («Мандрівник»)**, що виходив польською мовою у 1911–1912 рр. Головним редактором часопису став З. Кльоснік. У виданні висвітлювалися такі види спорту, як футбол, лижний спорт, плавання, фехтування, автомобілізм, авіаспорт та альпінізм. За свідченням І. Яремка [286], саме на його сторінках з'явилися перші кореспонденції з Олімпійських ігор 1912 р. зі Стокгольму. Але через брак читачів, через нерозуміння тодішньою спільнотою ролі спорту для людини та держави це перспективне видання проіснувало лише до 5 жовтня 1912 р.

Протягом 1912–1913 рр. у Львові функціонував часопис **«Січові Вісті»**, що виходив як офіційний орган Українського Січового Союзу (створений у 1912 на основі Головного січового комітету). Виникнення цього видання було обумовлене різким зростанням популярності товариства «Січ», яке у 1912 р. налічувало близько 50 осередків і потребувало власного періодичного органу для висвітлення своєї широкої діяльності. Видавцем та редактором часопису став Д. Катамай. Спочатку часопис виходив як безкоштовний додаток до «Громадського Голосу». Одним з провідних авторів був засновник товариства «Січ» К. Трильовський. М. Романюк та М. Глушко відзначили, що в часописі містилися статті про історію Запорізької Січі й українського козацтва, друкувалися організаційні матеріали для вдосконалення та подальшого розвитку січових організацій краю, повідомлення про створення УСС, основи січової організації тощо [194]. Характеризуючи часопис, С. Кость наголосив: «у той грізний час заняття руханкою і спортом були лише засобом зміцнення фізичних сил, загартування тіла і духу, без чого важко чекати успіху у боротьбі за українську державність» [96].

Протягом травня-червня 1914 р. у Львові видавався **«Ilustrowany Kurier Sportowy»** («Ілюстрований Кур'єр Спортивний»). Його редактором був З. Кльоснік. З часописом активно співпрацював Р. Вацек (викладач фізичного виховання в місцевій гімназії, який пізніше став знаменною фігурою львівської спортивної журналістики, заснував перше товариство спортивних журналістів, видавав кілька спортивних тижневиків у 1920–1930-х рр. в Галичині). Прототипом видання «Ilustrowany Kurier Sportowy» ймовірно був дуже популярний в ті часи в Польщі журнал «Ілюстровани Кур'єр Цодзєнни» (укр. «Ілюстрований Кур'єр Щоденний»), який зокрема згадується в трилогії У. Самчука «Волинь», де описані події 1914–1918 рр.

Про розвиток спорту на Волині, насамперед, щодо розвитку футболу, про його важливе значення для суспільства йдеться у романі У. Самчука «Волинь». Спорт у цьому творі репрезентується як забава, як видовище, яке захоплює, гуртує людей, відволікає від проблем. Ось як описує У. Самчук розвиток футболу на Волині у частині ІІІ «Батько і син»: «Одного гарного дня під вечір на тилявецькому вигоні вперше стало дві дружини копаного м'яча. Дві одинадцятки молодих хлопців. Ціле село зійшлося поглянути на таку дивовижу. Люди сміялися, жартували. Увага! Свисток! Дружини зарухались, м'яч застрибав. Хлопці моталися по грищі, незграбно

тупцяли, вимахували руками, гукали… Спортовий клуб почав швидко розвиватися. Утворилося три дружини «Прометей» – перша, друга й третя. Село ожило. Скрізь говорили про футбол…» [213].

На початковому етапі спортивна преса Галичини розвивалася за схемою: від спортивної журналістики в Україні до власне української спортивної журналістики, адже перші львівські спортивні видання виходили польською мовою, проте важливим є той факт, що вони гуртували суспільство, пробуджували національну свідомість, пропагували здоровий спосіб життя, репрезентували спорт як видовище, яке дозволяє забути про проблеми.

З 1914 р. починається стагнація спортивної преси Галичини, що була обумовлена початком Першої світової війни. Саме в 1914 р. припинили існування «Вісті з Запорожа» І. Боберського та «Ilustrowany Kurier Sportowy» З. Кльосніка. Війна унеможливила вихід спортивних видань. Як відзначив С. Кость, «трагічний 1914 р. надовго перервав спортивне життя. Українська молодь, вишколена у «Соколі», «Січі», «Пласті» та передвоєнних стрілецьких гуртках, проливала кров на багатьох фронтах» [96, с. 235].

Отже, відзначимо наступні особливості спортивної преси Галичини цього періоду:

1) спортивна преса Галичини є виключно централізованою, тобто функціонує лише у Львові; народження спортивної преси у Галичині було зумовлене виникненням товариства «Сокіл» та поширенням фізкультурно-спортивного руху в місті;

2) спортивну пресу в Україні започаткували поляки за національністю К. Гемерлінг та З. Кльоснік, які пропагували український спорт, поширювали його серед населення і подали взірець для створення власне української національної спортивної журналістики, першою ластівкою якої стали «Вісті з Запорожа» (1902), а батьком цього сегмента преси в Галичині став відомий український педагог, фундатор, теоретик національної фізичної культури, організатор сокільсько-січового руху, автор підручників з фізичного виховання молоді І. Боберський;

3) спортивна преса Галичини функціонувала і як приватна ініціатива (часописи К. Гемерлінга та З. Кльосніка) та виходила інституційно, тобто видавалася різними руханковими товариствами, зокрема такими, як «Сокіл» та «Січ»;

4) спортивні видання спочатку виходили як додатки до громадсько-політичних газет «Народне слово», «Свобода», «Громадський Голос», а потім ставали самостійними періодичними органами;

5) у 1881–1914 рр. у Галичині видавалося 9 спортивних ЗМІ, з яких 3 були вузькоспеціалізованими («Przewodnik gimnastyczny» (1881–1907), «Koło» (1895–1899), «Wędrowiec» (1911–1912), а 6 – універсальними («Gazeta Sportowa» (1900–1901), «Вісті з Запорожа» (1902, 1910–1914), «Сокільські Вісті» (1907–1917), «Пластовий табір» (1910-ті рр.), «Січові Вісті» (1912–1913), «Ilustrowany Kurier Sportowy» (1914));

6) більшість спортивних ЗМІ функціонували нетривалий час (від декількох місяців до одного року), що було пов'язане насамперед з фінансовими труднощами видавців, а також з тим, що в ті часи мало хто усвідомлював значення спорту в житті суспільства. Гігантами спортивної преси цього періоду стали видання «Koło» «Вісті з Запорожа» та «Сокільські Вісті», що функціонували більше чотирьох років;

7) основні види спорту, що висвітлювалися спортивною пресою, – футбол (копаний м'яч), руханка (гімнастика), циклізм (наколесництво), лижний спорт (лещетарство), кінний спорт, легка атлетика, альпінізм, веслування, плавання, фехтування, авіаспорт, автомобілізм;

8) провідними концепціями спорту на шпальтах преси Галичини були: спорт як виховання (національне та індивидуальне) та спорт як здоров'я;

9) спортивна преса Галичини мала відверту національно-патріотичну спрямованість, містила героїчні мотиви, пропагувала християнські ідеї, пробуджувала національну свідомість українців, оскільки в дійсності головною метою спортивних товариств «Сокіл» і «Січ» була не лише популяризація спорту (це становило локальну мету), а виховання в українському народі дисципліни, єдності, почуття честі, витривалості, вміння працювати в колективі.

2.2. Засади та періоди формування спортивного сегмента в журналістиці Російської імперії.

Спортивна преса України дореволюційної епохи в Російській імперії формувалася лише в трьох містах – Києві, Одесі та Харкові. Ці міста репрезентували так звану «Європейську Росію». Загалом спортивну періодику в підросійській Україні можна поділити на три періоди, кожен з яких має свої специфічні домінанти:

1) 1891–1904 рр. – початковий етап формування структури спортивної преси, що веде відлік з появи першого одеського спортивного часопису «Записки горного Крымского клуба» (1891–1915). Загалом у цьому періоді на теренах України виникає 9 спортивних часописів («Записки горного Крымского клуба» (1891–1915, Одеса), «Вестник голубиного спорта» (1893–1904), «Спорт» (1897–1899), «Шашки» (1897–1901), «Спорт» (1898), «Вестник спорта» (1902) (все Київ), «Листок спортсмена» (поч. XX ст.), «Спорт» (1901), «Южный богатырь» (поч. XX ст.) (все Одеса). Спортивна преса виходить лише в Одесі та Києві і функціонує і як вузькогалузева (п'ять часописів – з альпінізму, голубиного, кінного спорту, шашок, боротьби) і як універсальна (чотири видання);

2) 1905–1914 рр. – після першої російської революції і реформи друку спостерігається значне кількісне зростання спортивної періодики. У цей час виникає 28 спортивних часописів («Иллюстрированный спорт» (1905, Київ), «Рысак», «Эстафета» (початок XX ст.), «Спорт» (1906–1908), «Бега Новороссийского общества поощрения коннозаводства; программы и результаты бегов и скачек» (1906–1907), «Яхта» (1906) (усі – Одеса), «Русский спорт» (1906–1916, Харків), «Искусство и спорт» (1907, Київ), «Бега и скачки» (1907–1915), «Спорт и наука» (1908–1910), «Одесский спорт» (1909), «Южный спорт» (1909), «Яхтсмен» (1909) (усі Одеса), «Спортсмен» (1909, Київ), «Вестник 1-го Южного съезда деятелей по воздухоплавательному делу» (1910, Одеса), «Спортивная жизнь» (1910–1911, Одеса), «Вестник воздухоплавания и спорта» (1910, Київ), «Шахматы» (1911, Одеса), «Тяжелее воздуха» (1911 – 1913, Харків), «Отчёт Южно-русского автомобильного клуба» (1911–1914, Харків), «Киевский конский спорт» (1912–1916), «Спорт и игры» (1912–1913), «Спортивный курьер» (1912), «Автомобильная жизнь и авиация» (1913–1914), «Красота и сила» (1913) (усі – Київ), «Спортивно-театральное обозрение» (1913, Київ), «Южный автомобилист» (1914, Одеса), «Ежегодник Южно-русского автомобильного клуба» (1914, Харків)). На авансцену спортивної преси, окрім Одеси та Києва, виходить також Харків, де функціонувало 4 спортивних масмедіа.

Важливим є той факт, що в цьому періоді превалюють вузькоспеціалізовані видання, зокрема за тематичною спрямованістю можна виокремити декілька груп: **9 видань з кінного спорту** – «Рысак» (поч. XX ст.), «Бега Новороссийского общества поощрения коннозаводства; программы и результаты бегов и скачек» (1906–1907, Одеса), «Русский спорт» (1906–1916, Харків), «Спорт» (1906–1908), «Бега и скачки» (1907–1915), «Одесский спорт» (1909), «Южный спорт» (1909) (усі – Одеса),

«Спортсмен» (1909, Київ), «Киевский конский спорт» (1912–1916, Київ); **4 видання з повітроплавання** – «Спорт и наука» (1908–1910, Одеса), «Вестник 1-го Южного съезда деятелей по воздухоплавательному делу» (1910, Одеса), «Вестник воздухоплавания и спорта» (1910, Київ), «Тяжелее воздуха» (1911–1913, Харків); **4 видання з автомобілізму** – «Отчёт Южно-русского автомобильного клуба» (1911–1914, Харків), «Автомобильная жизнь и авиация» (1913–1914, Київ), «Южный автомобилист» (1914, Одеса), «Ежегодник Южно-русского автомобильного клуба» (1914, Харків); **2 видання з водного спорту** – «Яхта» (1906, Одеса), «Яхтсмен» (1909, Одеса); **1 видання з шахів** – «Шахматы» (1911, Одеса); **3 спортивно-мистецькі видання** – («Иллюстрированный спорт» (1905, Київ), «Искусство и спорт» (1907, Київ), «Спортивно-театральное обозрение» (1913, Київ). У цьому періоді підвищується значення спорту в житті людства, на шпальтах часописів превалюють концепції спорту як здоров'я, розваги та як мистецтва.

3) 1914–1917 рр. – унаслідок нових політичних та економічних трансформацій у житті суспільства (зокрема Першої світової війни) спостерігається поступовий занепад спортивної преси, до того саме з 1914 р. починається мілітаризація спорту, що відобразилося на тематиці спортивних часописів. У 1914 р. припиняють існування більшість часописів попереднього періоду, продовжують функціонувати лише часописи «Русский спорт» (1906–1916, Харків) та «Киевский конский спорт» (1912–1916, Київ) (з другого періоду), а також «Записки горного Крымского клуба» (1891–1915, Одеса) (з першого періоду), а також виникає п'ять нових видань («Отчёт Одесского Автомобильного общества» (1915), «Конский спорт» (1916), «Бега Одесского общества поощрения рысистого коннозаводства» (1916), «Заря авиации» (1916, Одеса), «Киевские бега» (1916, Київ). Таким чином, у цьому періоді функціонує загалом 8 спортивних часописів, з яких п'ять представляють кінний спорт, що під час війни отримав велике розповсюдження, оскільки був конче необхідним для військової підготовки, для фізичного виховання воїна.

Нам представляється засадничо необхідним розглянути зародження та функціонування спортивної преси України у кожному з трьох міст її дислокації в дорадянську епоху та визначити специфічні особливості спортивного сегмента кожного українського регіону Російської імперії.

2.2.1. Зародження та формування київської спортивної преси в Російській імперії (кінець XIX ст. – 1910-ті рр.)

Спортивна преса на теренах України виникає значно пізніше, ніж у світі та Росії. М. Житарюк відзначає, що перше у світі періодичне спортивне рукописне видання «De arte gumnastica» з'явилося у 1573 р., а першим друкованим спортивним ЗМІ став «Gumnastik Jugend», який видав Гутсмутс у 1793 р. [68]. Першим спортивним часописом на теренах Російської імперії, за С. Михайловим, був «Еженедельник для охотников до лошадей», що його видавав у Москві у 1823 р. генерал П. Цорн. А в 1859 р. вийшло перше видання спортивного сегмента у Петербурзі – «Шахматный листок». Наприкінці XIX ст. спортивні видання з'явилися у Києві, Одесі, Саратові, Тулі [133]. Як наголошує К. Алексєєв [2], спортивна преса народилася у Росії в XIX ст. разом з появою і розповсюдженням у країні спорту. Якщо на теренах Росії спортивна преса міцно посіла своє місце у другій половині XIX ст., то в Україні це сталося лише на початку XX ст.

Спортивна журналістика в Україні практично одночасно виникає в Києві та Одесі. Як зазначає К. Алексєєв, на теренах Російської імперії з 1823 р. (часу появи першого спортивного часопису) до 1917 р. функціонувало 197 спортивних видань, більшість з яких виходили у Москві, Петрограді, Києві та Одесі [2]. Важливо відзначити, що як і у випадку з народженням суспільно-політичної преси, першими спортсменами й видавцями спортивних часописів на східноукраїнських землях були іноземці. Як наголошує К. Алексєєв, «серед перших спортсменів Росії було багато іноземців: головним чином, німців та англійців, менш скутих подібними забобонами (малося на увазі несерйозне ставлення до спорту. – Ю. С.) і активно розвивають спорт у своїх земляцтвах. Піонерами спорту були в нас завжди іноземні колонії, що знаходилися у великих центрах нашої батьківщини. Тут уперше з'явився велосипед, тут грали в лаун-теніс, футбол. У провінції, з настільки властивим їй консерватизмом і відсутністю такого сильного європейського впливу, як у столицях, захоплення спортом приживалося з ще більшими труднощами і вимагало набагато більше часу» [2, с. 30].

Поширенню спорту в Росії сприяла влада. Зокрема, в країні з 1912 р. функціонувала «Канцелярія головного спостерігача за фізичним розвитком народонаселення Російської імперії», головою якої був генерал В. Война. Як відзначив В. Столбов, «йому підпорядковувалися всі спортивні та напівспортивні організації. У 1914 р. на допомогу головнокомандувачу для посилення контролю над спортивним рухом була створена Тимчасова рада з представників окремих відомств і спортивно-гімнастичних товариств» [75, с. 104]. Причина уваги до спорту в Російській імперії крилася в тому, що влада усвідомлювала важливість спорту як фактору зміцнення здоров'я, тобто того фактору, що зможе забезпечити великий контингент здорових та витривалих осіб для воєнної служби. За Л. Чаплинським, сприяючи розвитку спорту та правильній постановці справи фізичного виховання, держава мала на меті насамперед відродження нації [74].

Важливим фактором популяризації спорту була співпраця зі спортивними часописами відомих письменників, громадських діячів чи репрезентація цих письменників як спортсменів. Так зокрема з московським «Журналом коннозаводства и охоты» співпрацювали такі письменники, як М. Кукольник та О. Толстой. Популяризація спорту здійснювалась за рахунок патетичних висловлювань про спорт відомих співаків, артистів, письменників. У московському журналі «К спорту!» (1911–1917) подавалися думки про спорт відомого співака Ф. Шаляпіна, репрезентувалися відомі діячі культури та представники влади як спортсмени (Л. Толстого представляли як спортсмена-велосипедиста та ковзаняра, Миколу ІІ – як тенісиста), а в журналі С. Архангельського «Физическое образование и спорт» з'явилася доповідь О. Гриневського «Граф Л. Н. Толстой как спортсмен».

Загалом у дореволюційну добу спортивний сегмент був одним з найбільш поширених на медіаринку, хоча спортивні часописи виникли набагато пізніше за всі інші галузеві напрями журналістики. З усіх провінційних міст Російської імперії найбільше спортивних видань видавалося в Одесі та Києві. Так, із 197 спортивних часописів, що виходили в Російській імперії, 22 функціонувало в Одесі, 14 – у Києві та 4 – у Харкові, що загалом становить 20 % від загальної кількості. Спортивна преса Києва та Одеси поступалася лише журналістиці Петербурга та Москви, де виходило 80 та 74 спортивні часописи відповідно. Як відзначив К. Алексєєв, поступалася не лише кількісно, але й якісно, на що було кілька причин: «З одного боку, спортивний рух у провінції був розвинений ще менше, ніж у двох найбільших містах, з іншого – позначалася відсутність на периферії потужних літературних сил, низький рівень

провінційного читача, недостатність коштів для видавництва і попередня цензура, що зберігалася до 1905 р. Не випадково кращі з органів провінційної спортивної журналістики, такі як «Псовая и ружейная охота» (м. Веньов, 1894–1907) або «Спорт» (Київ, 1897–1899) зрештою переїжджали до Москви, де й відповідні види спорту були розвинені набагато краще, і періодичність видання можна було збільшити, і якість друку, паперу та ілюстрацій значно підвищити» [2, с. 43]. Разом з тим спортивна преса Києва значно вигравала порівняно з іншими провінційними російськими містами, зокрема з Ригою, Ростовом-на-Дону, Тулою, Самарою, Саратовом тощо, де вийшло по 1–2 спортивні часописи.

У дореволюційну добу в Києві функціонувало 16 часописів, що складало практично третину від загальної кількості спортивних видань на теренах підросійської України. З інформації щодо праці «Періодичні видання Києва (1835–1917)» [217], у місті функціонувало 856 видань (практично вдвічі більше, ніж в Одесі), проте кількість спортивних часописів була значно меншою. Зумовлювалося це тим, що Київ не був відкритим для нових європейських віянь, на відміну від Одеси з її портом, і тому спорт у місті приживався повільно. Але важлива була не кількість київських видань, а їх якість. Серед спортивних часописів Російської імперії саме київське видання отримало міжнародне визнання на виставці періодичних видань у Брюселі, а ще один київський часопис здобув таку популярність, що згодом перебрався до Москви.

Історію спортивної преси Києва дореволюційної епохи можна поділити на три періоди:

1) 1893–1904 рр. – початковий етап формування структури спортивної преси, що веде відлік від появи першого спортивного часопису – «Вестника голубиного спорта» (1893–1904). Загалом у цьому періоді у місті виникає 5 спортивних часописів: «Спорт» (1897–1899), «Шашки» (1897–1901), «Спорт» (1898), «Вестник спорта» (1902);

2) 1905–1914 рр. – після Першої російської революції й реформи друку спостерігається значне кількісне зростання спортивної періодики. Виникає 10 спортивних часописів («Иллюстрированный спорт» (1905), «Искусство и спорт» (1907), «Спортсмен» (1909), «Вестник воздухоплавания и спорта» (1910), «Киевский конский спорт» (1912–1916) «Спорт и игры» (1912–1913), «Спортивный курьер» (1912), «Автомобильная жизнь и авиация» (1913–1914), «Красота и сила» (1913), «Спортивно-театральное обозрение» (1913).

У цьому періоді превалюють вузькоспеціалізовані видання, зокрема за тематичною спрямованістю можна виокремити такі групи: ***2 видання з кінного спорту*** – «Спортсмен» (1909), «Киевский конский спорт» (1912–1916); ***1 видання з повітроплавання*** – «Вестник воздухоплавания и спорта» (1910); ***1 часопис з автомобілізму*** – «Автомобильная жизнь и авиация» (1913–1914); ***3 спортивно-мистецькі видання*** – («Иллюстрированный спорт» (1905), «Искусство и спорт» (1907), «Спортивно-театральное обозрение» (1913). У цьому періоді підвищується значення спорту в житті людства, на шпальтах часописів превалюють концепції спорту як здоров’я, розваги та як мистецтва, виникають часописи театрально-спортивної групи;

3) 1914–1917 – унаслідок нових політичних та економічних трансформацій у житті суспільства (зокрема Першої світової війни) спостерігається поступовий занепад спортивної преси, до того ж саме з 1914 р. починається мілітаризація спорту, що відобразилося на тематиці спортивних часописів. У 1914 р. припиняють існування більшість часописів попереднього періоду, продовжує функціонувати лише часопис «Киевский конский спорт» (1912–1916) (з другого періоду), а також виникає нове видання «Киевские бега» (1916).

Первістком київської спортивної журналістики став часопис **«Вестник голубиного спорта»** (1893–1904). Журнал видавався щомісяця російським товариством голубиного спорту. Спочатку редактором був А. Блізнер, з 1900 р. – М. Вольф, з 1902 р. – М. Вознесенський. З 1902 р. журнал виходив у Варшаві. З № 2, 1904 р. часопис видавався у Києві під редакцією М. Вольфа і М. Прокоповича. Цікаво, що об'єктом видання, головним героєм публікацій у першому київському спортивному часописі була не людина, а тварина (птах) – поштовий (спортивний) голуб, який міг долати великі відстані з відносно високою швидкістю (60–80 км на годину). Вірогідно, що такі голуби готувалися для передачі інформації воєнного призначення. Видання популяризувало голубиний спорт як у Російській імперії, так і за кордоном.

Перше товариство голубиного спорту було засноване в Києві, і часопис цього товариства став першим спортивним виданням подібного типу на теренах Російської імперії. Автор статті «Спортивные голуби» відзначив: «З 1893 по 1904 р. Російське товариство голубиного спорту в Києві видає спеціальний журнал «Вестник голубиного спорта». Члени київського товариства голубиного спорту в той період мали 277 голубів, що літали на дистанції понад 200 верст, а 109 з них долали понад 400 верст. Київське товариство 2 жовтня 1897 р. організувало змагання молодих голубів на дистанції в 367 верст (Попелюхи – Київ). У зв'язку з невдалим часом року, обраним для проведення змагання, з 38 випущених голубів у встановлений час повернулося тільки 19. Два перших голуби подолали відстань з середньою швидкістю 77 верст на годину. У Києві в тому ж 1897 р. проводилися змагання старих голубів, зокрема були проведені випуски ст. Заболоття (район Бреста) – Київ, Одеса – Київ. На першій дистанції взяли участь 129 голубів, на другий – 102. Після 1905 р. поштове голубівництво в Росії занепало» [231]. Київський часопис з голубиного спорту став єдиним подібним виданням на теренах Російської імперії за всю історію спортивної преси країни і сприяв популяризації, поширенню цього ексклюзивного виду спорту. Варто наголосити, що це спортивне видання отримало всесвітнє визнання. Як відзначає автор статті «Из истории отечественного голубеводства» [72], київський часопис був нагороджений дипломом на Всесвітній Міжнародній виставці періодичних видань у Брюселі у 1893 р. Цей факт свідчить про міжнародне визнання спортивної преси України в світі.

У 1897 р. у Києві виходить часопис **«Спорт»** (1897–1899). Його редактором став Б. Токарський. Ціна журналу на рік складала 10 рублів, періодичність часопису – двічі на місяць. Журнал «Спорт» виходив на якісному папері і з гарними ілюстраціями. Провідна тема часопису – кінні перегони (біга). Головним відділом журналу був відділ хроніки. Видання проіснувало до середини 1899 р. Як зазначила Н. Стефанків, «Своєрідним був київський «Спорт», що наслідував за зовнішнім виглядом деякі популярні видання подібного типу. Спочатку він займався лише бігами і скачками, потім став приділяти увагу іншим видам спорту. За своїм впливом журнал певний час не поступався ані «Самокату», ані «Циклисту». Його обсяг досягав 30–40 ілюстрованих сторінок» [235, с. 15].

Провідним завданням часопису була популяризація спорту серед населення, поширення ідеї спорту як соціокультурного феномену, про що йшлося у статті «От редакции» у № 1, де відзначалося: «Ми щиро й від душі бажаємо вам, щоб спорт, тобто розумна й корисна розвага і відпочинок від щоденної життєвої метушні, одержав скрізь права громадянства, щоб його визнало суспільство, прийняли школи і ввели в життя не адміністративні заходи, а суспільна свідомість». Варто відзначити, що це видання було одним з найбільш популярних та читабельних у Києві. Так, зокрема К. Алексеєв назвав часопис єдиним провінційним виданням, що залишило

вагомий слід в історії дореволюційної спортивної преси. Характеризуючи цей часопис, дослідник відзначив: «З 1897 по 1899 р. Б. Токарський у Києві видавав двотижневий журнал «Спорт». Він не був вільний від впливу спортивних товариств, від яких отримував інформацію, за наповненням сторінок постійно звертався до спортивного життя Москви й Санкт-Петербургу, часто вдавався до передруку матеріалів з інших видань. Проте вже тоді «Спорт» відрізнявся багатим відділом хроніки і великою кількістю ілюстрацій. Поступово Б. Токарський збільшив тематичний діапазон журналу за рахунок введення відділів з інших видів спорту (особливо великі відділи були з полювання і велоспорту), зросла періодичність виходу при збереженні обсягу в 30 сторінок, з'явилися спеціальні додатки, де містилися результати і хроніка перегонів і скачок; для журналу стало характерним висока якість паперу і численних ілюстрацій. Журнал користувався успіхом, у ньому публікували свої статті видні спортивні діячі та журналісти. Проте вже у червні 1899 р., на № 26, цей ґрунтовний, вкрай насичений, добре інформований журнал, який за словами Г. Дюперрона, близько підійшов до типу закордонних розкішних видань, несподівано припинив існування» [2, с. 103].

Третім спортивним виданням Києва став вузькоспеціалізований часопис **«Шашки»** з підзаголовком «Ежемесячный журнал, посвящённый изложению и анализу шашечной Игры». Це видання стало лише четвертим ЗМІ з цього виду спорту за весь час існування Російської імперії і функціонувало протягом 1897–1901 рр. До того ж воно було найтривалішим серед інших часописів цієї тематики. Усього вийшло 54 числа. Видавцем та головним редактором журналу був П. Бодянський – видатний російський історик, викладач, пропагандист шашкової гри, який організував чемпіонати Росії, очні (Всеросійський шашковий турнір) і заочні (1896–1899), конкурси розв'язання завдань і етюдів у журналах, займався шашковою композицією, розробляв теорію гри, зокрема вже в першому номері журналу з'явилися складені ним «Правила игры в русские шашки».

На шпальтах часопису друкувалися хронікальні матеріали, партії різних змагань, етюди, теоретичні дослідження з шашок, бібліографічні портрети та нариси про видатних шашкістів, інформаційні та аналітичні огляди, презентувалися партії за листуванням, вірші та оповідання про шашкову гру, подавалися конкурси шашкових задач. У часописі активно пропагувалися як «русские шашки», так і «столбовые шашки» (т. зв. «башни или туры»). Видання призначалося як професіоналам, так і аматорам, а також особам, що прагнули освоїти цю гру, висвітлювало шашкові змагання як у Російській імперії, так і за кордоном. Варто відзначити, що з часописом співпрацювали відомі шахісти, зокрема В. Шошин, який також був видавцем та провідним автором петербурзького часопису «Шашечный листок». Як відзначає Д. Нукельман, «це був перший спеціальний шашковий журнал на теренах країни. Загалом у ньому було надруковано 103 партії з приміт., 468 етюдів, 80 завдань» [146].

Більш повну характеристику київському часопису дав К. Алексєєв: «Перший у країні спеціальний шашковий журнал став видавати в Києві невтомний популяризатор цієї гри П. Бодянський. Журнал «Шашки» виходив щомісяця на 16–18 сторінках у співпраці М. Пакратова, В. Шошина і В. Левицького. У ньому було опубліковано багато партій, етюдів, кінцівок, містилися аналізи найважливіших партій, біографії найсильніших шашкістів, розповіді про різні види шашкових ігор у Росії і за кордоном, інформації про численні змагання за дошкою і за листуванням, огляди змісту шашкових відділів в інших виданнях. П. Бодянський організував за допомогою журналу шашкові турніри, намагався оживити видання віршами та оповіданнями. І лише по закінченню 4-х років (що багато для виключно шашкового видання) написав: «все збільшуваний недосуг змушує нас оголосити, що з січня майбутнього року

журнал «Шашки» нами видаватися не буде» [2, с. 143–144]. Київський часопис залишив великий слід в історії української спортивної журналістики, оскільки став хронологічно першим і другим загалом періодичним органом за всю історію спортивної вітчизняної преси, присвяченим суто шашковій грі. Проте практика його видання показала, що найбільш доречним є заснування часописів, яким був би притаманний синкретизм шахів і шашок з превалюванням відділу шахів.

Як наголосила А. Волобуєва, протягом 1898 р. у Києві функціонував часопис **«Спорт»**. На думку дослідниці, у 1898 р. у місті виходило два часописи з такою назвою – «Спорт» (1897–1898 – універсальний) та «Спорт» (1898 – вузькоспеціалізований). Протягом 1902 р. у місті також виходив журнал **«Вестник спорта»** [31].

У 1905 р. у Києві народжується часопис **«Иллюстрированный спорт»** з підзаголовком «Спорт – общество – театр», який виходив двічі на місяць. Видавцем та редактором журналу став П. Громницький. У виданні були репрезентовані рубрики кінного спорту, атлетики та автомобілізму, містилися рецензії на театральні вистави, лібрето театрів. Всього вийшло 24 номери журналу.

Протягом 1909 р. у місті функціонував часопис **«Спортсмен»**, що позиціонував себе як «журнал, посвященный исключительно вопросам рысистого и скакового спорта». Видавцем та редактором часопису був Г. Почтарь. Видання було припинене через цензуру. Усього з’явилося 28 номерів. Як відзначила А. Волобуєва, одним з найбільш значущих матеріалів цього часопису стало пізнавальне дослідження «Из дневника тотошника», де характеризувалися окремі «іподромні типи» [31].

У 1910 р. у Києві видавався науково-популярний ілюстрований журнал **«Вестник воздухоплавания и спорта»**, який мав обсяг близько 40 сторінок і виходив двічі на місяць. Видавцем та редактором журналу був С. Вроблевський. Часопис не лише популяризував місцеве повітроплавання, але й часто висвітлював на своїх сторінках російський спорт. Так, зокрема вже в першому числі журнал надрукував статтю «XII съезд естествоиспытателей в Москве», що була присвячена піонеру російської авіації – С. Ульяніну. Видання мало характер товстого журналу, тут превалювали технічні і наукові статті з великою кількістю креслень, таблиць та ілюстрацій.

Особливо важливим у розвитку спортивної преси став 1912 р., коли у місті виникло відразу три спортивні видання. За А. Волобуєвою, у 1912 р. у Києві виходила газета **«Спортивный курьер»** [31]. Протягом 1912–1913 рр. у місті також видавався часопис **«Спорт и игры»**, який позиціонував себе як «еженедельный иллюстрированный журнал всех видов спорта с шахматным отделом». Редактором-видавцем цього тижневика був Я. Вагнер. У редакційній статті у № 1 серед провідних завдань видання відзначилися: «Дати читачам добре поінформований журнал, який ознайомлюватиме їх зі спортивним життям Києва, Південного краю, Росії і Заходу… Будемо проповідувати ідею фізичного розвитку як найпрекраснішу ідею у світі, втілення якої приведе людство до моральної й фізичної досконалості, до краси, гармонії і повноти життя. Скрізь будемо розносити ідею фізичного оздоровлення…». Контент часопису формувався в рубриках: «Велосипедный спорт», «Воздухоплавание», «Шахматы», «Футбол», «Автомобилизм», «Тяжелая атлетика», «Зарубежная хроника». Усього вийшло 27 номерів (9 – у 1912; 18 – у 1913).

Протягом 1912–1916 рр. у місті функціонував часопис **«Киевский конский спорт»** з підзаголовком «Журнал, посвященный коннозаводству, коневодству и конскому спорту», який мав ужиткове значення та виходив напередодні забігів та перегонів. Видавцем та редактором був Я. Лапицький. Щороку виходило від 50 до 57 номерів. Усього з’явилось 267 номерів. Варто відзначити, що цей часопис був читабельним, що було обумовлено популярністю і значущістю кінного спорту в Києві.

Кінний спорт у місті був офіційно визнаний ще в 1867 р. і активно пропагувався спочатку «Київським товариством випробування коней», а пізніше – «Київським товариством аматорів кінського бігу», президентом якого був князь М. Рєпін, що безумовно сприяло розвитку кінного спорту і його поширенню серед міського населення.

У грудні 1913 р. у Києві засновано журнал **«Автомобильная жизнь и авиация»** (1913–1914). Це був ілюстрований спортивно-технічний журнал, що видавався київським клубом автомобілістів спільно з київським товариством повітроплавання. Часопис виходив 18 разів на рік. Редактором-видавцем був В. Топоров. З 1914 р. журнал, окрім В. Топорова, редагував пілот-авіатор І. Радзевич. Тут в основному вміщувалася місцева інформація про київський автомобільний клуб, передруковувалися статті з таких російських часописів, як: «Автомобиль» та «Автомобилист». Крім автомобільних справ, редакція висвітлювала розвиток повітроплавання й авіації, друкувала статті про виставки, польоти, змагання. Загалом у журналі існували два відділи: авіації, де провідним автором був І. Радзевич, та автомобілізму, який провадив Б. Бубнов. Вихід журналу був тісно пов'язаний з розвитком автомобілізму в місті. Як відзначає С. Цалик: «"Автомобільна епоха" у столиці України веде свій відлік з літа 1897 р. «Саморушні екіпажі» вразили уяву киян. Кожен автомобіль збирав натовпи… Київ настільки «автомобілізувався», що в 1913 році тут почав видаватися ілюстрований спортивно-технічний журнал "Автомобильная жизнь и авиация"» [263].

Часопис містив багато профільної реклами. Як відзначив К. Алексєєв, це було характерно для усіх автомобільних видань, оскільки реклама такої вартісної продукції, як автомобілі, дозволяла видавцям, на відміну від іншої спортивної преси, мати гарний фундамент для фінансового забезпечення журналів [2]. Характерна риса видання полягала в його синкретизмі, поєднанні двох доволі різних видів спорту: автомобілізму та повітроплавання. Загалом у всій Російській імперії було лише три такі своєрідні видання. Специфіку функціонування преси з таким тематичним симбіозом пояснює К. Алексєєв: «Автомобіль може бути названий батьком повітроплавання. Ця надзвичайно близька спорідненість і глибокий зв'язок між автомобілем і повітроплаванням, яким рівною мірою належить величезне майбутнє, стала головною підставою для об'єднання цих двох галузей на сторінках журналів. Такий журнал змішаної тематики створювався як офіційний орган відразу двох товариств – автомобільного та повітроплавного – на основі ідеї рівного представництва обох. У такому випадку відбувалося розділення змісту за двома основними відділами, кожен з яких у свою чергу членувався на дрібніші відділи: офіційний, науково-технічний, хроніку, белетристику» [2, с. 177]. Журнал «Автомобильная жизнь и авиация», що користувався значною популярністю в читачів, припинив існування у зв'язку з початком Першої Світової війни. Проте, на думку К. Алексєєва, подібні журнали змішаної тематики однаково не могли існувати довго, оскільки автомобілізм і авіаспорт все більше розвивались і розходились у шляхах еволюції і застосування, вимагали детальної уваги та створення вузькоспеціалізованих органів [2].

У 1913 р. сталася знаменна для Києва подія – у місті проводилася Перша Всеросійська Олімпіада, яка ще більшою мірою сприяла поширенню спорту серед міського населення. Наслідком цієї олімпіади став вихід одного з найвизначніших часописів дореволюційного періоду київської спортивної преси – журналу **«Красота и сила»**, що став видатним явищем цього періоду за змістовою якістю, та за участі в ньому провідних спортивних журналістів, спортсменів, науковців та громадських діячів Російської імперії.

Як відзначає автор статті «Олимпийские игры в Киеве»: «Опівдні 20 серпня на Спортивному полі (це в районі нинішньої Лук'янівки) було надзвичайно велелюдно. Усе місто прийшло на відкриття Олімпіади. Учасники з'їхалися з усіх кінців імперії… Уся київська преса висвітлювала Першу Російську Олімпіаду. Перші шпальти газет відводилися для оголошень, анонсів і репортажів з місця подій. Нестачі в матеріалах репортери не відчували – різноманітних пригод, зустрічей і новин вистачало всім. Журнал «Красота и сила» був офіційним інформаційним партнером Олімпіади і повністю був присвячений іграм» [152]. Проведення олімпіади саме в Києві було зумовлене тим, що Київ став місцем проведення Всеросійської промислової виставки, а олімпійські ігри були приурочені всесвітнім олімпійським виставкам. Як відзначає Б. Голощапов, «І Олімпіада перебувала під царським заступництвом: змаганнями та їх організацією курирував Великий князь Дмитро Павлович. Серед 13 призів Олімпіади були призи, засновані Миколою ІІ, Великим князем Дмитром Павловичем, генералом Войковим» [48, с. 142].

На думку Б. Голощапова, І Олімпіада була надзвичайно важливою для України, оскільки: 1) вперше були організовані великі комплексні змагання з багатьох видів спорту, що входять у програму всесвітніх Олімпійських ігор. Держава вперше субсидіювала їх проведення; 2) організатори подібних змагань переконалися в необхідності ретельної підготовки до них і, зокрема, в необхідності будівництва відповідних спортивних споруд. Так, у Києві вперше в дореволюційній Росії був побудований стадіон; 3) у І Олімпіаді вперше у великих всеросійських змаганнях (у легкій атлетиці і фехтуванні) взяли участь 12 жінок (тобто саме ця Олімпіада дала поштовх для розвитку жіночого спорту і висвітленню його в пресі. – Ю. С.); 4) організація та проведення Олімпіади відбивали посилення спортивної спрямованості у фізичній культурі країни. Вона стала стимулом і прикладом для проведення регіональних спортивних змагань [48].

Журнал «Красота и сила», що функціонував протягом 1913 р. (вийшло близько 30 номерів), позиціонував себе як «Двухнедельный журнал физического воспитания и спорта». З № 4 виходив з підзаголовком «Официальный орган секций: воздухоплавательной, физического воспитания, спорта и охоты Всероссийской выставки 1913 г. в Киеве и киевского кружка "Спорт"». Ціна видання складала 10 коп. Видавцем та редактором часопису був О. Роханський, а з № 7 – В. Крамаренко та О. Анохін (псевдонім Б. Рос).

Як відзначає А. Приходько, популярність журналу забезпечував, насамперед, авторський колектив його співробітників, серед яких були видатні фахівці не лише з України, але з усієї Росії: перший голова виконавчого комітету Всеросійського союзу прихильників легкої атлетики, великий пропагандист і організатор фізкультурного руху, член Міжнародного олімпійського комітету, автор першої бібліографії спорту Г. Дюперрон; редактор журналу «Сила и здоровье» Г. Трунн; відомий київський спортсмен, засновник Київського атлетичного гуртка, лікар Є. Гарнич-Гарницький; київський вчений-авіатор, всесвітньовідомий авіаконструктор І. Сікорський; знаменитий атлет, автор популярних книг з важкої атлетики та боротьби, редактор журналу «Геркулес» І. Лебедєв; голова Всероссійского товариства важкоатлетів, один з лідерів російського спортивного та олімпійського руху Л. Чаплинский; один з ініціаторів проведення Київської Олімпіади А. Вешке [185].

Одним з провідних авторів видання був його редактор – О. Анохін – відомий лікар, атлет, засновник і керівник скаутської організації у Києві, видатний теоретик фізичної культури і спорту, голова Київського спортивного товариства та Київського олімпійського комітету. Досить яскраво діяльність О. Анохіна характеризує автор

статті «Происхождение волевой гимнастики», який відзначає: «Студентом-медиком Анохін публікує перші статті так чи інакше пов'язані з фізичною гігієною і тренуванням. Одна з них з'являється окремою брошурою в 1905 р. Згодом доктор Анохін видає сім книг, безпосередньо присвячених різним системам тренування (Сандова, Мюллера, Дебоне, Штольца, Дадлі, японської, російської). Його робота «Волевая гимнастика. Психофизические движения», надрукована в 1909 р., витримує шістнадцять видань! Анохін був також редактором «Всероссийского календаря спортсмена» (Київ, 1914). Анохіна, безсумнівно, можна віднести до будівничих російського спорту. Неможливо порахувати його нариси, замітки в різних спортивних журналах, кожна – самостійний погляд на долю того чи іншого атлета, а також на призначення фізичної культури та спорту» [187].

Необхідно наголосити, що О. Анохін також був одним з провідних авторів петербурзького часопису «Сила и здоровье» (1909–1914), зокрема друкував на його шпальтах цикл статей «Атлетические беседы», а також співпрацював з журналами І. Лебедєва – «Иллюстрированным журналом атлетики и спорта», «Геркулесом» та московським часописом О. Юзбашева «Русский спорт» (1909–1919), одним з провідних авторів якого був також і В. Крамаренко. Багато статей О. Анохіна з журналів «Сила и здоровье» та «Красота и сила» містилися в його методичному посібнику «Сила и здоровье для всех» (Київ, 1911). О. Анохін вважається одним з найвидатніших спортивних журналістів дореволюційної епохи. Зокрема К. Алексєєв, посилаючись на думку О. Анохіна щодо висвітлення спорту в загальній пресі, називає його «видатним спортивним оглядачем» [2].

Варто відзначити активну участь у журналі відомого українського вченого, педагога і лікаря, активного організатора українського спорту В. Крамаренка, який зокрема надрукував у часописі статті «Путь к физическому совершенству» і «Психофизиология движений». Особливої популярності виданню надавала участь у ньому видатного редактора петербурзьких журналів «Иллюстрированный журнал атлетики и спорта» та «Геркулес» І. Лебедєва. Характеризуючи цього відомого редактора, журналіста, спортсмена, К. Алексєєв відзначив: «І. Лебедєв в історії спорту залишився як діяльний і успішний антрепренер, організатор і арбітр-конферансьє різних чемпіонатів з французької боротьби. У спортивних колах він був відомий під прізвиськом «Дядя Ваня», отриманим за акторські таланти, які дозволили йому стати драматичним актором і режисером провінційних театрів і цирків» [2, с. 197]. На думку К. Алексєєва [12], головна особливість цього часопису полягала в тому, що він сприяв популяризації жіночого спорту в країні. А. Приходько характеризує цей журнал як «один з найавторитетніших українських періодичних видань початку XX ст.», відзначаючи: «Науково-педагогічний і спортивний журнал «Красота и сила» зіграв важливу роль у розвитку суспільного фізкультурного руху в Україні» [185, с. 120]. За словами дослідниці, прикладом для творців «Красоты и силы» послужив французький журнал «La Culture physique». Гаслом часопису став афоризм з В. Гете: «Тільки з досконалої сили народжується краса». Концепція видання яскраво відображалася у статті «Від редакції» в № 1, де О. Роханський відзначав, що лише «поєднання краси і сили під загальним покровом здоров'я може дати істинно фізично розвинену людину». Автор наголошував також, що редакція прагне створити для читача незалежний орган фізичного виховання з науково-спортивним відділом. Контент журналу групувався у рубриках: «Физическое воспитание, образование и развитие в семье и школе», «История, философия, гигиена спорта и спортивная белетристика», «Биографии спортивних деятелей и библиография их работ», «Виды спорта и спортивные зрелища», «Спортивная хроника в стране и за рубежом», «Обзор спортивной печати»,

«Советы читателям», «Научные статьи», «В школе», «Жизнь обществ». У цьому часописі формувався культ красивого, сильного і здорового людського тіла, репрезентувалася концепція спорту як духовного і фізичного здоров'я. Як відзначив К. Алексєєв, журнал займався насамперед висвітленням найкращих способів зміцнення організму [2]. Цей часопис зіграв важливу роль у розвитку фізкультурно-спортивного руху Києва і став засновником концепції спорту як здоров'я в спортивній пресі України.

Останнім дореволюційним часописом міста став журнал **«Киевские бега»**, що виходив протягом 1916 р. напередодні забігів та перегонів. Видавцем та редактором був В. Пятницький. Усього вийшло 57 номерів.

Провідною особливістю розвитку спортивної журналістики Києва дореволюційного періоду було те, що вона синтезувалася з мистецькою пресою; таку пресу варто кваліфікувати як мистецько-спортивну. Цей різновид спортивної преси був широко репрезентований як у київській періодиці, так і в пресі інших губерній. Автори праці «Періодичні видання Києва (1835–1917)» [168] виокремлюють в системі преси міста 11 тематичних груп, зокрема громадсько-політичні, релігійно-духовні, універсальні, професійні, науково-освітні, мистецькі, сільськогосподарські, торговельно-економічні, промислові, рекламно-довідкові видання, телеграми, зараховуючи при цьому спортивні видання до мистецького сегмента. Розгляд спортивних ЗМІ в мистецькій групі дослідники пояснили наступним чином: «На межі століть, коли спорт тільки-но почав активно входити в життя суспільства, люди бачили в ньому, передусім, мистецтво, красу тіла, здоров'я. Саме тому спортивну групу віднесено до мистецької типологічної групи» [168, с. 63]. А. Волобуєва [33] виокремлює в мистецькій періодиці дореволюційного Києва 143 видання, серед яких 14 спортивних (на одному полюсі зі спортивними у дослідниці перебувають також літературно-художні, літературно-наукові, сатирично-гумористичні, театральні та кінематографічні). Проте віднесення усіх спортивних видань Києва до мистецької групи абсолютно неправомірно, оскільки таким чином відбувається недооцінка спортивної журналістики як самодостатнього явища, яке несе в собі образ спорту не лише як мистецтва, але і як здоров'я, як виховання тощо.

До мистецько-спортивних видань Києва ми відносимо лише окремих репрезентантів київської преси, зокрема часопис «Искусство и спорт» (виходив протягом 1907 р. двічі на тиждень і позиціонував себе як «театрало-спортивная газета». Видавцем та редактором газети був М. Трифонов. Усього вийшов 21 номер), журнал «Спортивно-театральное обозрение» (виходив протягом 1913 р. напередодні днів забігів та перегонів з підзаголовком «Спорт, театр, выставка». Видавцем та редактором часопису був О. Сецинський) тощо. Важко з'ясувати точну кількість театрально-спортивних видань Києва, адже, наприклад А. Волобуєва [32], характеризуючи мистецьку універсальну пресу міста за 1840–1917 рр., відзначає, що у цій підгрупі, до якої входило 23 часописи (зокрема «Жизнь и искусство» (1893–1900), «В мире искусств» (1907–1910)), одними з провідних були рубрики «Спорт» та «Шахи».

Намагаючись пояснити гібридизацію мистецтва та спорту у тогочасній пресі І. Михайлин зазначає: «Для сучасної людини дивним є поєднання мистецтва і спорту в підзаголовках видань, оскільки сьогодні ці тематичні напрями сприймаються як цілком окремі. Але для журналістики початку ХХ ст. був притаманний певний синкретизм, властивий початковим етапам кожного явища. Можна пояснити, що спільним тематичним сектором, який обіймав і спорт і мистецтва, було поняття розваги, продуктивне проведення вільного часу» [132, с. 194]. Обґрунтовуючи синкретизм мистецтва й спорту, науковець слушно вважає цей симбіоз неви-

падковістю, а загальною тенденцією, адже вона була притаманна періодиці усіх тогочасних губерній. Проте пояснювати симбіоз мистецтва та спорту лише поняттям розваги недостатньо. Мистецтво і спорт поєднує те, що при їх злитті (гібридизації) активно реалізуються для реципієнта три притаманні цим топосам функції: гедоністична, функція релаксації та емоційної мєни. Мистецтво і спорт гібридизувались у тогочасній пресі завдяки тому, що спорт у ті часи часто ототожнювався з мистецтвом, розумівся як високе мистецтво, як видовище. Саме тому виникнення мистецько-спортивної преси повинно сприйматися як цілком правомірне явище (саме мистецько-спортивної, оскільки на когнітивному рівні головним і об'єднуючим виступає концепт «мистецтво»). Мистецтво і спорт об'єднує також їх культурологічний контент. «Культурологічний – той, що стосується культурології, як тої галузі знання, що пов'язана з вивченням духовної культури суспільства. Культура усвідомлюється автором як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Духовна культура утворює досить складну систему, що включає пізнавальну культуру, моральну, художню, правову, педагогічну та релігійну культури. Ядром художньої культури є мистецтво як форма художньо-образної інтерпретації дійсного та уявного. Видання, що вивчають, репрезентують, описують мистецтво, складають окремий масмедійний сегмент, а також за своїм призначенням мають культурологічний характер» [223, с. 133]. Відомо, що спорт є важливою частиною національної культури, а отже можна говорити про те, що спорт і мистецтво об'єднує їх культурологічний контент.

Серед провідних характерних особливостей київської спортивної преси дореволюційного періоду варто назвати наступні:

1) спортивна преса у місті народжується наприкінці XIX ст. разом з появою перших спортивних товариств і функціонує російською мовою;

2) формується досить потужно. Вже на перших порах свого становлення виходить як універсальна та вузькоспеціалізована (галузева);

3) основні тематичні сегменти вузькоспеціалізованої спортивної преси: видання з кінного спорту, автомобілізму, повітроплавання, шахів, голубиного спорту. Можна відзначити, що спортивна преса, що виходила в Україні, цілком відповідала загальним тенденціям. Адже у Російській імперії перше місце за кількістю видань до 1917 р. посідав кінний спорт, якому було присвячено 62 періодичні органи, далі йшли видання з повітроплавання, велосипедного спорту та автомобілізму, які були представлені 10, 8 та 7 часописами відповідно. Найбільшу репрезентативність у пресі Києва мали часописи з кінного спорту (4 видання), який отримав велике поширення, оскільки був конче необхідним для військової підготовки, для фізичного виховання воїна; до того ж часописи з кінного спорту вважалися найбільш прибутковими виданнями, оскільки репрезентували вид спорту, де обертались найбільші гроші;

4) спортивну пресу Києва можна поділити на декілька типологічних груп: спортивно-медична-бодібілдерська (журнал «Красота и сила»), театрально-спортивна («Искусство и спорт», «Спортивно-театральное обозрение»), науково-популярна («Вестник воздухоплавания и спорта»), спортивно-господарча («Вестник голубиного спорта»);

5) у спортивних часописах Києва переважно висвітлювалися такі види спорту, як: кінний спорт, автомобілізм, повітроплавання, велосипедний спорт, водний спорт, легка атлетика, тобто такі види, які були найбільш пов'язані з армією і воєнною справою; до того ж саме у спортивній пресі Києва вперше широко популяризується жіночий спорт;

6) спортивні часописи цього періоду виходять нетривалий час – від одного до трьох років. Причини короткого життя видань: 1) Україна перебувала у складі Російської імперії, маючи статус провінції, що ускладнювало питання випуску спортивних видань і зумовлювало потребу дислокації спортивних часописів у Москві та Петербурзі; 2) газети мали невелику читацьку аудиторію, оскільки тоді ще мало хто усвідомлював соціокультурну роль спорту в житті людства. Гігантами київської спортивної преси цього часу стали: «Вестник голубиного спорта» (1893–1904), «Шашки» (1897–1901), «Киевский конский спорт» (1912–1916);

7) видавцями, редакторами та журналістами спортивних видань були переважно колишні та діючі спортсмени. Варто відзначити також, що у формуванні спортивної преси Києва важливу роль зіграли провідні журналісти та видавці спортивних часописів Москви та Петербурга – Г. Дюперрон, В. Шошин, Г. Трунн, І. Лебедєв тощо;

8) у спортивних часописах превалювали концепції спорту як розваги, як мистецтва та як здоров'я. Як наголосив К. Алексєєв [2], дореволюційна спортивна журналістика виконувала три завдання: просвітницьке (сприяла розвитку нового, здорового способу життя), пропагандистське (пропагувала нові види спорту і навчала їх методиці аудиторію, пропагувала спортивні товариства і клуби) та організаційне (виступала організатором різноманітних спортивних змагань);

9) спортивна преса Києва має бути вписана золотими літерами в історію спортивної журналістики України, оскільки отримала міжнародне визнання (київський «Вестник голубиного спорта» був нагороджений дипломом на Всесвітній Міжнародній виставці періодичних видань у Брюселі у 1893 р., високо піднявши планку спортивної журналістики України).

2.2.2. Генеза та становлення одеської спортивної преси в Російській імперії (кінець XIX ст. – 1910-ті рр.)

Спортивна журналістика зароджується в Одесі в 1891 р. Вже на початку ХХ ст. у місті сформувалася розгалужена мережа спортивних ЗМІ з різним тематичним спрямуванням, яка нараховувала 22 видання. Одеську спортивну періодику репрезентували такі часописи: «Листок спортсмена» (поч. ХХ ст.), «Спорт» (1901 Одеса), «Южный богатырь» (поч. ХХ ст.), «Рысак» (поч. ХХ ст.), «Эстафета» (поч. ХХ ст.), «Записки горного Крымского клуба» (1891–1915), «Спорт» (1906–1908), «Бега Новороссийского общества поощрения коннозаводства; программы и результаты бегов и скачек» (1906–1907), «Яхта» (1906), «Бега и скачки» (1907–1915), «Спорт и наука» (1908–1910), «Одесский спорт» (1909), «Южный спорт» (1909), «Яхтсмен» (1909), «Вестник 1-го Южного съезда деятелей по воздухоплавательному делу» (1910), «Спортивная жизнь» (1910–1911), «Шахматы» (1911), «Южный автомобилист» (1914), «Отчёт Одесского Автомобильного общества» (1915), «Конский спорт» (1916), «Бега Одесского общества поощрения рысистого коннозаводства» (1916), «Заря авиации» (1916).

Як відзначає Н. Сидоренко, загалом в Одесі з кінця XIX ст. до 1914 р. виходило 466 видань [217]. Отже, спортивна преса міста складала приблизно 5 % від загальної кількості часописів, що було доволі високим показником. Причини розвитку спортивної преси на теренах Одеси, що входила в цей час до складу Херсонської губернії, полягали в тому, що Одеса була четвертим містом Російської імперії за кількістю населення, поступаючись лише Петербургу, Москві та Варшаві (на 1897 р. населення міста складало 404 000 осіб, що було вдвічі більше, ніж, наприклад, у

Харкові). Народженню спортивної журналістики сприяло і географічне розташування: Одеса була великим морським портом, а відтак, мала тісніші зв'язки з Європою, була найбільше серед інших міст територіальної України відкрита для нових європейських віянь, у т. ч. для спорту, який розвивався в Одесі семимильними кроками. Уже у 1888 р. в місті було організовано перші спортивні організації – Одеське товариство велосипедистів-аматорів, Одеське скакове та бігове товариство («Новоросійське товариство заохочення конозаводства»), саме в Одесі був створений перший в Російській імперії аероклуб і вперше в країні почав розвиватися авіаспорт. До того ж саме в Одесі найбільше поширення отримав такий вид спорту як альпінізм.

Як зазначає К. Алексєєв, на теренах Російської імперії з 1823 р. до 1917 р. функціонувало 197 спортивних часописів, більшість з яких виходила в Москві, Петербурзі, Києві та Одесі [2]. Таким чином, одеська спортивна періодика складало 1/9 частину усіх спортивних видань Російської імперії, поступаючись лише медіаринкові Петербургу та Москви, де виходило 80 та 74 спортивні часописи відповідно. Загалом же в підросійській Україні до 1917 р. функціонувало 42 спортивні часописи, половину з яких (22) становили одеські видання.

Історію спортивної преси Одеси дореволюційної епохи можна поділити на три періоди:

1) 1891–1904 рр. – початковий етап формування структури спортивної преси, що веде відлік від появи першого одеського спортивного часопису «Записки горного Крымского клуба» (1891–1915). Загалом у цьому періоді на теренах Одеси виникає 4 спортивні часописи («Листок спортсмена», «Спорт», «Южный богатырь» (поч. XX ст.).

2) 1905–1914 рр. – після Першої російської революції й реформи друку спостерігається значне кількісне зростання спортивної періодики. У цей час у місті виникає 14 спортивних часописів («Рысак», «Эстафета» (1905), «Спорт» (1906–1908), «Бега Новороссийского общества поощрения коннозаводства; программы и результаты бегов и скачек» (1906–1907), «Яхта» (1906), «Бега и скачки» (1907–1915), «Спорт и наука» (1908–1910), «Одесский спорт» (1909), «Южный спорт» (1909), «Яхтсмен» (1909), «Вестник 1-го Южного съезда деятелей по воздухоплавательному делу» (1910), «Спортивная жизнь» (1910–1911), «Шахматы» (1911), «Южный автомобилист» (1914). У цьому періоді превалюють вузькоспеціалізовані видання, зокрема за тематичною спрямованістю можна виокремити такі групи як: ***6 видань з кінного спорту*** – «Рысак» (поч. XX ст.), «Бега Новороссийского общества поощрения коннозаводства; программы и результаты бегов и скачек» (1906–1907), «Спорт» (1906–1908), «Бега и скачки» (1907–1915), «Одесский спорт» (1909), «Южный спорт» (1909); ***2 видання з повітроплавання*** – «Спорт и наука» (1908–1910), «Вестник 1-го Южного съезда деятелей по воздухоплавательному делу» (1910); ***2 видання з водного спорту*** – «Яхта» (1906), «Яхтсмен» (1909); ***1 видання з автомобілізму*** – «Южный автомобилист» (1914); ***1 видання з шахів*** – «Шахматы» (1911).

3) 1914–1917 рр. – унаслідок нових політичних та економічних трансформацій у житті суспільства (зокрема Першої світової війни) спостерігається поступовий занепад спортивної преси, до того ж саме з 1914 р. починається мілітаризація спорту, що відобразилося на тематиці спортивних часописів. У 1914 р. припиняють існування всі часописи попереднього періоду, продовжують функціонувати лише «Записки горного Крымского клуба» (1891–1915), а також виникає чотири нових видання («Отчёт Одесского Автомобильного общества» (1915), «Бега Одесского общества поощрения рысистого коннозаводства» (1916), «Конский спорт» (1916), «Заря авиации» (1916).

Як свідчить О. Хобта, «за тематичною специфікою перше місце в Одесі посідали журнали, присвячені авіації і кінному спорту, трохи відстали «шахові» видання, інші ж мали загальний характер і розглядали спортивну культуру в усіх її виявах» [261, с. 16].

Першим і одним з найзначущих спортивних видань Одеси став часопис ***«Записки горного Крымского клуба»*** (1891–1915), що був створений Кримським гірським клубом (заснований у 1891) і мав на меті «наукове дослідження місцевості, вивчення місцевих галузей сільського господарства, охорону зникаючих гірських видів рослин і тварин, історичних пам'яток і різних визначних пам'яток, заохочення відвідування цих місць ученими, художниками і туристами з наданням їм всілякої співпраці» [162]. У «Записках горного Крымского клуба» пропагувався такий вид спорту, як альпінізм: розглядалося його значення для лікування багатьох хвороб, зокрема, у статті Ф. Вебера «Альпинизм в борьбе с туберкулёзом» (№ 3, 1903); акцентувалося на виховному впливі цього виду спорту в матеріалі С. Потоцького «Организация и воспитательное значение экскурсий» (№ 10–12, 1905), висвітлювалися питання спортивного туризму та екскурсійної справи в Росії та за кордоном. Однією з провідних функцій видання була культурно-просвітницька. У «Записках…» друкувалися протоколи засідань клубу, доповіді, звіти, що включали в себе інформацію про особовий склад, склад правління, діяльність відділень, фінансові питання, містилися описи маршрутів подорожей і екскурсій, звіти експедицій.

Першим редактором видання і власне ініціатором його створення став А. Маркевич, який був головою Таврійської ученої архівної комісії. Він редагував часопис до № 5–6, 1903 р. З № 7, 1903 р. головним редактором видання став приват-доцент фінансового права Імператорського Новоросійського університету С. Іловайський, що подав у цьому числі матеріал «Маркевич: Некролог», і перебував на посаді редактора до № 11–12, 1903 р. У 1904 р. головним редактором «Записок…» стає Є. Іловайська, що редагує видання до кінця 1915 р.

«Записки» виходили російською мовою, а також паралельно дублювалися французькою мовою. У 1891–1894 рр. «Записки» видавалися один раз рік, з 1895 по 1902 рр. – щомісяця, з 1903 по 1908 рр. – 6 разів на рік, з 1909 по 1915 рр. – щоквартально. З 1905 по 1915 рр. журнал виходив під назвою «Записки Крымско-Кавказского горного клуба», що було зумовлено зростанням інтересу до вивчення Кавказу і появою нових відділень за межами Криму. На шпальтах видання друкувалися відомі науковці, зокрема: лікар Ф. Вебер, ботанік К. Гольде, професор Новоросійського університету – лікар Р. Прендель, краєзнавець А. Бертьє-Делагард. «Записки горного Крымского клуба» увійшли в історію дореволюційної спортивної журналістики, ставши найбільш тривалим виданням цього періоду. Їх значення полягає також і в тому, що вони стали першим і останнім часописом в історії української журналістики, повністю присвяченим такому важливому і корисному виду спорту як альпінізм.

На початку ХХ ст. у місті виходять журнал **«Спорт»** (50 номерів) та видання з боротьби **«Южный богатырь»** (останній з них став єдиним подібним виданням на теренах України). Як наголошує К. Алексєєв, саме в часописах з боротьби та важкої атлетики спорт подавався як розвага, видовище: «Змагання з боротьби проходили переважно на циркових аренах і мали характер видовища, що існувало на комерційній основі і було спрямоване на залучення і розвагу найширшої аудиторії» [2, с. 194]. А. Волобуєва відзначає, що боротьба як вид спорту стала активно поширюватися на початку ХХ ст. завдяки інтересу аудиторії до турнірів борців за участі українського богатиря І. Піддубного [31].

Вибух спортивної журналістики в Одесі спостерігається після 1905 р., тобто після реформи друку і скасування попередньої цензури, коли в місті виникає відразу 14 спортивних видань.

У 1906–1908 рр. у місті видається часопис **«Спорт»** з підзаголовком «Журнал исключительно по вопросам спорта», що виходив напередодні забігів та перегонів. З 1907 р. він поцизіонує себе як «газета исключительно по вопросам спорта». Видавцем та редактором часопису була М. Смирська. Журнал мав різну періодичність, зокрема у 1906 р. вийшов 31 номер, у 1907 р. – 65, у 1908 р. – 29. Протягом 1906–1907 рр. часопис також друкував додаток на 2–4 сторінки **«Бега Новороссийского общества поощрения коннозаводства; программы и результаты бегов и скачек»**.

Упродовж 1906 р. в Одесі виходив двотижневик водного спорту **«Яхта»**, що став першим виданням з цього виду спорту в Україні. Його видавцем та редактором був В. Круг-Лучинський. Часопис позиціонував себе як «еженедельный иллюстрированный журнал водного спорта, военного и торгового мореплавания». У газеті «Московский листок» за 15 квітня 1906 р. так повідомлялося про появу одеського спортивного часопису: «Вийшов у світ перший журнал водного спорту «Яхта», що видається групою осіб, які люблять спорт і матеріально незацікавлені у виданні, та які створили його виключно в цілях розвитку і підняття водного спорту в країні. Прибуток від журналу призначений для поліпшення видання. Редакція запрошує спортсменів співпрацювати на користь загальної справи» [237]. Провідною темою часопису був парусний та веслувальний спорт; у журналі подавалися місцеві й закордонні новини з водного спорту, містилися описи плавань, подорожні нариси, белетристика, репортажі з гонок між яхтами та греблі на каное, морські вірші й оповідання. Незважаючи на поширення водного спорту, який наряду з кінним спортом та мисливством був одним з найпопулярніших і отримував підтримку влади ще з часів Петра І, одеський часопис мав не більше 100 передплатників. Причина низького інтересу частково крилася й у поганому художньому оформленні видання та низькій журналістській майстерності авторів. Про основні ж причини припинення одеського часопису В. Круг-Лучинський писав у статті «О причинах закрытия одесской "Яхты"», надрукованій у петербурзькому часописі «Яхта» у № 1, 1906 р.: «Коли витрачені мною кошти, – йшлося тут, – і отримані за передплату оголошення були поглинені випущеними дев'ятьма числами, а якийсь приплив коштів припинився, мені мимоволі довелося припинити видання». За словами редактора, причина припинення видання полягала у незацікавленості часописом з боку профільних спортивних організацій і товариств (яхтклубів, парусних та гребних гоночних рад тощо).

Аналізуючи дореволюційну пресу Одеси, О. Хобта виокремила два спортивні часописи: **«Бега и скачки»** та **«Бега»** [261]. І якщо друге видання можна назвати маргінальним явищем, то газета «Бега и скачки», що виходила протягом 1907–1915 рр. і про яку лише побіжно згадала дослідниця, стала одним з найпомітніших дореволюційних видань. Це пояснюється тим фактором, що у той час спорт існував переважно як заняття для людей відомого класу суспільства, тобто заняття аристократичне. На думку К. Алексєєва [2], найбільш популярними видами спорту були кінний спорт та велосипедні гонки – види, традиційні для аристократів, які до того ж приносили великий капітал. Відтак кінний спорт вважався одним з найбільш корисних, оскільки мав важливе службово-прикладне значення, допомагав удосконалити майстерність вершників, покращити їх фізичні якості, визначити переваги коней, відібрати найкращі породи. У Російській імперії активно піклувалися про розвиток кінного спорту як важливої запоруки перемоги у війнах. Як наголошує К. Алексєєв, «розвиток кінного спорту не був чимось особливим. Це була вже традиція. Увагу на нього було звернено ще Катериною ІІ, Олександром І та Миколою І. Кінний спорт протягом усієї історії користувався увагою і навіть заступництвом з боку дому Романових» [2, с. 24].

Часопис «Бега и скачки» позиціонував себе як «Газета исключительно по вопросам конского спорта» і виходив напередодні забігів та перегонів. Його видавцем та редактором став К. Маковецький, спортсмен, людина різнобічних інтересів, секретар одеського аероклубу (заснованого 21 березня 1908 р.), який прекрасно розумівся на кінному спорті, а також досконало знав автомобільний та авіаспорт. З 1914 р. газету редагував А. Романов. Періодичність видання була нестабільною, зокрема у 1908 р. вийшло 32 номери, у 1909 р. – 55, у 1910 р. – 47, у 1911 р. – 44, у 1912 р. – 40, у 1912 р. – 36, у 1913 р. – 34, у 1915 р. – 25. Загалом з'явилось близько 400 номерів.

На початку XX ст. в Одесі відбувався бурхливий розвиток повітроплавання як виду спорту. «Україна, як частина Російської імперії, – відзначив І. Бірюлєв, – займала в ній особливе місце в справі підкорення повітряного простору. Перше десятиліття розвитку авіації (1903–1913) було відзначено активною діяльністю в Україні. Одеса, Київ, Харків були першими центрами авіаційної теорії й практики. Ентузіасти авіації створювали товариства, гуртки й клуби, ставлячи перед собою не прості в той час завдання: спорудження літальних апаратів важчих за повітря (планери, аероплани, гелікоптери), навчання польотам, розробка теорії польоту, змагання, пропаганда авіації» [11].

Пропаганда авіації найбільш ефективно здійснювалася саме на шпальтах періодичних органів. Первістком тут став щомісячник **«Спорт и наука»** (1908–1910) – «иллюстрированный журнал, посвящённый воздухоплаванию и всем отделам спорта» що видавався одеським аероклубом. Характеризуючи діяльність одеського аероклубу, К. Оборін відзначає: «Він поставив собі за мету «всіляко сприяти розвитку вітчизняної авіації та повітроплавання шляхом організації показових польотів, проведення лекцій, наукових експериментів, підготовки пілотів, надання допомоги винахідникам». Першим кроком у цьому напрямі стало видання ілюстрованого журналу «Спорт и наука», присвяченого усім видам спорту і, передусім, звичайно ж – повітроплаванню. У журналі широко висвітлювалися досягнення не тільки вітчизняних, а й зарубіжних винахідників і спортсменів. Перше число цього журналу вийшло у світ 4 липня 1908 р. Свою практичну діяльність клуб почав з придбання влітку 1908 р. повітряної кулі. Другий політ, що відбувся 6 липня 1908 р., ефектно завершився в Бендерах. У цій повітряній подорожі взяли участь президент аероклубу А. Каульбарс, секретар клубу К. Маковецький і А. Ван дер Шкруф як пілот» [147]. З 1908 р. (від № 9) змінюється назва видання: «Спорт и наука: иллюстрированный журнал, посвящённый всем отделам спорта: воздухоплавательному, автомобильному, конскому, водному, велосипедному, атлетике, фехтовальному». З 1910 р. журнал виходить з підзаголовком «Двухнедельный иллюстрированный журнал, посвященный воздухоплаванию и всем отделам спорта». Видавцем та редактором журналу став К. Маковецький – редактор часопису «Бега и скачки». Журнал «Спорт и наука» був органом багатьох спортивних товариств. Характеризуючи журнал, Ф. Каменецький відзначив: «Багато його сторінок були присвячені діяльності одеситів-ентузіастів повітроплавання Сергія Уточкіна, Олексія Ван дер Шкруфа, Карла Маковецького, які задовго до створення аероклубу на власному досвіді освоювали техніку польоту на аеростатах, здійснювали польоти в Одесі, Константинополі, у Єгипті. С. Уточкіну належить честь відкриття в Одесі нової галузі спорту – повітроплавання, як колись йому належала честь піонера автомобілізму на Півдні» [78]. Провідними жанрами видання були науково-технічні статті, теоретичні статті з різних аспектів повітроплавання, нариси з історії авіації, хронікальні замітки про досягнення вітчизняного та закордонного авіаспорту. У журналі містилося багато ілюстрацій: креслень різних конструкцій, світлин аеропланів, портретів пілотів тощо.

Журнал «Спорт и наука» висвітлював діяльність таких спортсменів, як: С. Уточкін (перший український авіатор, відомий вело- авто- і мотогонщик, футболіст) та М. Єфімов (видатний український авіатор, рекордсмен за кількістю польотів на планері, чемпіон Росії з мотоциклетного спорту). Як відзначав петербурзький журнал «Библиотека воздухоплавания», «одеський аероклуб виявляв більше практичної діяльності, ніж усі інші подібні організації, причому підйоми кулі в Одесі робилися публічно, чим безумовно популяризувалася ідея повітроплавання». Багато в чому ідея повітроплавання пропагувалася завдяки часопису «Спорт и наука». Але головною інтенцією видання була не стільки популяризація спорту, як піар самого аероклубу. Як відзначив К. Алексєєв, хоча це видання й позиціонувало себе як ілюстрований журнал, присвячений усім видам спорту, але обслуговувало воно переважно лише інтереси Одеського аероклубу [2].

Журнал «Спорт и наука» став першим на теренах України виданням, що популяризувало технічні види спорту (зокрема став першою спробою висвітлити в українській спортивній пресі проблеми авіаспорту), які, безумовно, мали тісний зв'язок з розвитком науки. Вихід часопису засвідчив великий інтерес до авіаспорту в Одесі. Цей журнал виступив засновником цілої групи видань з авіаспорту на теренах України і зокрема в Одесі.

У 1909 р. у місті виходить часопис **«Одесский спорт»** з підзаголовком «журнал посвящается рысистому и скаковому спортам», що видавався весною та восени напередодні забігів та перегонів. Редактором-видавцем часопису був О. Ярославський, усього вийшло 26 номерів. У цьому ж 1909 р. в Одесі видавався часопис **«Южный спорт»**, що виходив напередодні забігів та перегонів. Видавцем та редактором журналу був Л. Шутак, який разом з Р. Ратур-Рутером редагував популярну щоденну газету «Голос Одессы». Упродовж 1909 р. в Одесі також функціонувало видання **«Яхтсмен»** за редакцією В. Круг-Лучинського, який перед цим зазнав поразки з часописом «Яхта». Така ж участь очікувала і на «Яхтсмен».

У 1910 р. в Одесі з'являється щотижневий ілюстрований журнал **«Спортивная жизнь»** з підзаголовком «Журнал: Авиация. Воздухоплавание. Автомобилизм. Водный спорт. Конский спорт. Циклизм. Атлетика» (1910–1911). Перший номер вийшов 30 листопада 1910 р. і коштував 10 коп. На першій сторінці цього випуску розміщувалася стаття, присвячена Льву Мацієвичу, видатному українському авіатору, що розбився 24 вересня 1910 р. під час показових польотів на Всеросійському святі повітроплавання в Санкт-Петербурзі. Наклад видання складав близько 5000 примірників, з яких майже 1000 розповсюджувалися в Санкт-Петербурзі.

Головним редактором видання став Ю. Герценштейн (псевдонім Ю. Емброс) – провідний автор багатьох спортивних видань тогочасної Одеси. У журналі були репрезентовані такі рубрики: «Авиация», «Воздухоплавание», «Автомобилизм», «Атлетика», «Циклизм», «Водный спорт», «Конский спорт», «Рассказы», «Фельетоны», «Шахматы», «Театр и Зрелища», «Библиография», а також цікава рубрика «Спорт среди учеников», де говорилося про здобутки учнів у побудові планерів. Видання мало досить розгалужену кореспондентську мережу. Так, зокрема, редакція мала власних кореспондентів як у столицях Росії (Москві та Санкт-Петербурзі), так і у провідних містах світу (Парижі, Лондоні, Берліні, Відні, Мілані, Нью-Йорку). Серед основних авторів видання варто назвати Ю. Герценштейна та А. Свічина.

Ось як характеризує цей журнал Т. Щурова: «У 1910–1911 рр. редактор-видавець і досвідчений журналіст Ю. Емброс (Ю. Герценштейн) випускав насичено інформаційний журнал «Спортивная жизнь», у якому висвітлювалися питання авіації та повітроплавання, автомобілізму та водного спорту, циклізму і кінних змагань. Тут

можна знайти безцінні відомості і рідкісні ілюстрації. І все ж аероплан дуже швидко майже витіснив інші теми і став головним героєм журналу – так, мабуть, диктував час» [280]. Головна заслуга цього спортивного часопису – активна пропаганда футболу (насамперед місцевого), який лише починав розвиватися в ті часи. Журнал встиг реалізувати історичний проєкт – заснував і провів перший офіційний чемпіонат міста з футболу – Кубок «Спортивной жизни», у якому взяли участь чотири клуби, а переможцем – першим чемпіоном Одеси з футболу – стала команда О.Б.А.К. За дивною іронією долі, заключний тур чемпіонату відбувся 24 квітня – через день після виходу останнього номера. Журнал часто влаштовував різні конкурси з призами, зокрема, конкурс на кращу модель літального апарата. Всього вийшло 23 номери.

У 1911 р. в Одесі з’явилось два номери журналу **«Шахматы»**, які були присвячені «Південноросійському шаховому турніру», що проходив у місті в 1910 р. і де грали відомі шахісти з багатьох міст України. Видавцем та редактором часопису був М. Лоран, який планував цей журнал як тривалий щомісячний проєкт. М. Лоран, відомий одеський шахіст, представник Одеського шахового товариства, був одним з учасників «Південноросійського шахового турніру», де перемогу здобув одесит Б. Верлинський. Шахіст М. Лоран тривалий час був головним редактором шахового відділу в газеті «Одесские новости», який виходив як додаток під назвою «Литературно-артистическое приложение к газете "Одесские новости"», де друкували свої етюди, задачі та композиції відомі шахісти міста, зокрема: Я. Вільнер, М. Карцев, Ю. Юдилевич, Ю. Граник і власне М. Лоран.

За словами К. Алексєєва, в період з 1823 по 1917 р. на теренах Російської імперії вийшло 18 видань, присвячених шахам [2]. І саме одеський часопис став першим шаховим виданням України. На важливості виходу цього часопису наголошує автор статті «Из истории шахматной композиции в Одессе»: «У 1911 р. М. Лоран зробив спробу випускати перший поза Москвою та Петербургом журнал « Шахматы», де був і відділ шахової композиції. На жаль, Лорану не вдалося залучити до співпраці відомих майстрів. У липні-серпні 1911 року вийшло лише два номери. На цьому часопис припинив своє існування. Тим не менш, це видання з шахів послужило прикладом для наступних видань на шахову тематику в Україні» [73].

Причину нетривалого існування шахових видань, і зокрема одеського часопису, розкрив К. Алексєєв: «Видання шахової періодики в дореволюційній Росії було пов’язане з найбільшими серед усіх спортивних видань труднощами. Крім усього іншого, шахові органи, на відміну від багатьох інших видів спорту, не користувалися увагою і підтримкою влади» [2, с. 145]. Причина такої неуваги полягала в тому, що шахи значно підвищували рівень інтелекту в читачів, а влада переважно турбувалася не про інтелектуальне, а фізичне виховання населення, оскільки інтелектуальне виховання могло призвести до зростання національної свідомості українців.

Цей часопис хоча й став маргінальним явищем в історії української спортивної журналістики, але засвідчив популярність шахів як виду спорту і необхідність виникнення нових шахових часописів. Як зазначив І. Ліндер, «серйозне поширення серед освічених верств в Росії набуло захоплення шахами. Високий рівень шахової культури в XIX ст., видатні досягнення перших російських майстрів з’явилися в багатьох відношеннях закономірним наслідком тисячолітнього розвитку шахів на Русі. Шахи – це не просто гра, а галузь культури народу» [114, с. 195]. Видання М. Лорана стало наслідком тієї популярності, які мали шахи саме як галузь культури народу, як мистецтво. Продовжувачем традицій «Шахмат» М. Лорана пізніше став київський часопис «Шахіст» (1936–1939).

У 1914 р. в Одесі з'явився щомісячний журнал **«Южный автомобилист»**, що виходив протягом року накладом 3000 примірників. Видавцем та редактором часопису став Я. Варковицький. Усього вийшло 12 номерів. Четвертий номер видання був повністю присвячений бессарабському пробігу, організованому Одеським автомобільним товариством. Про правомірність зарахування подібних видань до рангу спортивних, йдеться у статті «Пресса на колёсах», де автор відзначає: «Преса, а вірніше, один з її представників, був «прямим винуватцем» появи самоходу в Росії. На сторінках газет і журналів стали з'являтися матеріали, що розповідали про поширення нового засобу пересування, прогнози на майбутнє, захоплені відгуки про його можливості, а одночасно з цим і нападки. Були в Росії й журнали, які досить об'єктивно оцінювали нововведення і пророкували йому велике майбутнє. Більшість з них займалося популяризацією спорту в усіх його видах, а автомобілізм бачився тоді насамперед як спорт. Тому-то спортивна преса й виділяла місце на своїх сторінках для «новин автомобілізму». Потрібно сказати, що автомобілізм розумівся досить широко і матеріали автомобільної преси часто були присвячені й мотоциклеткам, і аеропланам, і моторним човнам, тобто практично всім відомим саморушним апаратам, що рухалися по суші, воді і повітрю» [179].

На шпальтах часопису «Южный автомобилист» подавалася переважно місцева хроніка, репрезентувалися змагання автомобілістів (звіти з гонок), містилися описи моделей автомобілів, порушувалися проблеми і досягнення одеського повітроплавання (зокрема, друкувалися статті про виставки та польоти), містилися також передруки з петербурзького «Автомобиля» та московського «Автомобилиста». «Южный автомобилист» видавався Одеським автомобільним товариством і відповідно пропагував його інтереси. На думку автора статті «Пресса на колёсах» [179], історія нашої спортивної преси тісно пов'язана з торгівельними підприємствами, які поширювали в країні новинки техніки – велосипеди, мотоциклети, автомобілі та запчастини до них, адже такі фірми чи товариства для популяризації своїх товарів започатковували в рекламних цілях спортивні видання.

У 1915 р. у місті вийшов часопис **«Отчёт Одесского Автомобильного общества»**. Упродовж 1916 р. в Одесі видавася журнал **«Конский спорт»** з підзаголовком «Журнал, посвященный исключительно вопросам конского спорта», що виходив напередодні забігів та перегонів. Видавцем та редактором часопису був Г. Телешевський. Усього вийшло 73 номера. Також редакція часопису нетривалий час видавала інформаційний листок **«Бега Одесского общества поощрения рысистого коннозаводства»**.

Варто відзначити і два спортивні часописи, які видавав А. Анатра (одеський підприємець, мільйонер, літакобудівник, засновник першого в Україні авіаклубу та авіаційного заводу «Анатра»). Як відзначив Ф. Каменецький, «Зацікавившись повітроплаванням, Артур Анатра стає одним з засновників Одеського аероклубу (ОАК), заснованого в березні 1908 р., а потім і його президентом (1910–1918), змінивши на цій посаді барона Олександра Каульбарса» [78]. Заслуга у виданні А. Анатрою в Одесі часописів з авіаспорту стає ще більш значущою при врахуванні того факту, що ця справа не приносила видавцю жодних прибутків. Адже, як наголосив К. Алексєєв, «витрати, необхідні на випуск видань, присвячених авіації, внаслідок вузької науково-технічної специфіки, були значно більші, ніж у решти спортивних часописів» [2, с. 185].

Ще в 1910 р. молодий бізнесмен А. Анатра видав в Одесі три числа газети **«Вестник 1-го Южного съезда деятелей по воздухоплавательному делу»**. Часопис був органом організаційного бюро з'їзду, а потім – президії з'їзду. Редагував часопис

сам А. Анатра. У газеті містилися загальні положення про цей з'їзд, подавалася інформація про почесних членів з'їзду, зокрема таких як: І. Толмачов (одеський градоначальник), І. Стенбок-Фермор (голова Петербурзького всеросійського аероклубу), М. Жуковський (голова Московського товариства повітроплавання), М. Сухомлинов (голова Київського товариства повітроплавання), друкувався звіт про відкриття з'їзду, де подавали інформацію про президію з'їзду (голову, заступників та секретарів), виступи учасників, а також подяки за можливість проведення з'їзду в Одесі Міністру внутрішніх справ П. А. Столипіну та князю Олександру Михайловичу, містилися привітання з нагоди відкриття Першого Південного з'їзду з повітроплавання від редакцій одеських газет, зокрема таких, як: «Русская Речь», «Одесский Листок» та «Утро Одессы».

Упродовж 1916 р. А. Анатра видавав часопис **«Заря авиации»**, що позиціонував себе як «Ежемесячный научно-популярный, общественно-литературный, иллюстрированный журнал по вопросам воздухоплавания и авиации». Часопис виходив за редакцією І. Радецького до початку 1917 р. Ось що говорить про цей журнал Т. Щурова: «У 1916 – початку 1917 рр. в Одесі виходив ще один цікавий журнал «Заря авиации» (редактор І. Радецький, видавець А. Анатра). Завдяки всім цим ентузіастам ми можемо зануритися в час, коли польоти вважалися якимось дивом. Натовпи народу спрямовувалися на поля, звідки здійснювалися польоти авіаторів. На очах глядачів людина ризикувала життям, перемагала або гинула. Ризик кожну годину, незахищеність, і все одно невгамовне прагнення літати, підкорювати, ставити рекорди. «Авіація ще тільки пробуджується, встає ранкова зоря авіації», – писав романтично налаштований редактор, що з гордістю підписував свій журнал «І. Радецький, почесний секретар Школи авіації в Одесі». Одна з головних тем у журналі – перемога над страхом, бо людина тоді ще збагнула дуже незначну частину законів у сфері повітряної стихії. Проте роль авіації в першій світовій війні вже була дуже значною. Журнал «Заря авиации» порівняно недовго виходив в Одесі, але він все одно виконав свої інформаційні та просвітницькі завдання і став частиною духовної спадщини журналістики міста» [280].

Обсяг журналу становив 50 сторінок. Провідними жанрами часопису були науково-технічні статті, теоретичні статті (з аерології, філософії повітроплавання, механіки руху, конструкції апаратів), звіти з повітроплавальних випробувань, некрологи, бібліографічні статті, оповідання військових льотчиків про їх змагання на фронті, містилися передруки з часопису «Воздухоплаватель». Основна тематика – життя авіаторів, розгляд проблем виховання та спорту, висвітлення воєнних подій, участі авіації в боях. Містилася реклама різного характеру, відбувалася зворотна комунікація з читачами в рубриках «Почта» та «Вопросы и ответы». Редакція часто зверталася до філософського трактування авіатики.

Серед основних матеріалів журналу варто назвати статтю І. Радецького «А. Анатра и авиация в Одессе», де автор відзначав: «В Одесі таким натхненником ідеї та поборником авіації виявився Ар. Ан. Анатра. Освічений, гуманний, чуйний до всього прекрасного, чуйний на все добре, Артур Антонович перший оцінив зусилля окремих прихильників авіації і після виникнення в Одесі АероКлубу став на чолі цієї цікавої спортивної установи… На улюблену справу А. А. Анатра витрачає великий капітал – у кілька сотень тисяч – і не зупиняється ні перед якими труднощами, щоб поставити школу на належну висоту. І справа широко процвітає». І. Радецький закінчив статтю прославленням людини, її розуму, акцентуванням на тому, що людині слід прагнути до небес, оскільки на землі багато зла: «У природі ще багато незвіданого, багато таємничого, багато чого має бути висвітлене за сприяння науки і

божественного розуму людини. На землі так багато лиха, негараздів. І думка людини вічно прагне до небес. Так буде благо тому, хто підносить людину в її власній свідомості й збагачує її знаннями». Серед провідних авторів журналу варто назвати Ф. Образцова (матеріали «Победа над страхом»), І. Радецького (статті «Авиация во Франции», «А. Анатра и авиация в Одессе», «Российская авиация и переутомление пилотов», «К небесам», вірші «Памяти авиатора», «Слава пилоту») та С. Уточкіна (видатного українського авіатора, засновника повітроплавання, есеїстика якого була репрезентована матеріалами «Над крышами», «В пространстве» тощо).

Згідно з бібліографічним каталогом вийшло п’ять номерів часопису, проте Є. Желтова відзначила: «Влітку 1916 р. І. Радецький спробував видавати журнал «Заря авиации», проте вийшов тільки його перший номер» [66]. Дослідниця також характеризує творчість головного редактора журналу І. Радецького, відзначаючи: «Радецький дав, мабуть, найяскравіший приклад сприйняття авіації крізь призму християнського світогляду. На його думку, політ на літаку став можливий з благословення Бога і наблизив людину до нього». У «Гимне Божественной Силе Русского Летчика», присвяченому «Его Императорскому Высочеству Великому князю Александру Михайловичу», Радецький пише: «Прости мне, Боже, дерзость духа: Твой глас святой коснулся слуха, И я познал тебя душой... Паря свободно над землей, Тебя я словом прославляю – И зрю чудесный мир большой». В есе «К небесам» Радецький запевняє, що російський льотчик, що летить на механічному апараті, залишається завжди шанувальником небесної божественної сили. Численні твори Радецького пронизані християнською символікою і патріотичними почуттями [66]. Як наголосила О. Хобта [261], наскрізною ідеєю одеського видання лишалася думка «підкорення неба» людиною; редакція часопису підкреслювала, що польоти над землею – це не лише технічна революція, а значний переворот у духовному світі особистості.

Часопис «Заря авиации», незважаючи на невеликий термін існування, зіграв важливу роль у розвитку української спортивної преси дореволюційного періоду, підготував проєкт всеросійської ліги повітроплавання і товариства взаємодопомоги представникам повітроплавання, щоб надати допомогу тим, що постраждали у війні. Видання А. Анатри істотно сприяли розвитку повітроплавання у місті та об’єднанню прихильників цього виду спорту.

Широко розвивалася в Одесі і мистецько-спортивна преса, як особливий вид симбіозу спорту і мистецтва. Зокрема, О. Хобта, аналізуючи мистецьку періодику Одеси 1910–1920-х рр., відзначила: «В одеських газет і журналів початку ХХ ст. було кілька спільних рис. Майже всі вони, крім новин і питань театру, музики і кіно, відображали на своїх сторінках події з життя спорту, цирку і рідше біржі. Театральна періодика містила такі спортивні відділи, як спорт і скачки, автомобільний спорт, футбол, аероплани, шахи. Газета «Театральный день» так писала про своє призначення: «щоденна газета з програмками лібрето і одеських театрів, з відділами біржі і спорту». Щомісячний журнал «Дивертисмент» називає себе органом театру, цирку та спорту… Газета «Театральные отголоски» так сформулювала коло явищ, які її цікавитимуть: «щотижнева газета з програмами лібрето, театрів, концертів і видовищ», маючи на увазі спорт та ілюзіон» [262, с. 176]. Мистецько-спортивна преса користувалася популярністю в читача й функціонувала значно більше, ніж звичайні спортивні часописи. Яскравим прикладом цього є часопис «Дивертисмент» – ілюстрований журнал театрів, вар’єте і спорту, що виходив в Одесі упродовж 1907–1918 рр.

Отже, визначимо характерні особливості одеської спортивної преси дореволюційного періоду:

1) спортивна преса у місті народжується у 1891 р. разом з появою перших спортивних товариств й функціонує російською мовою. Її характерною ознакою є білінгвізм, оскільки в деяких виданнях одна колонка набиралася російською мовою, а в сусідній колонці цей текст дублювався французькою;

2) спортивна преса формується переважно як вузькоспеціалізована; основні тематичні сегменти: видання з кінного спорту (8), з повітроплавання (3), з автомобілізму (2), з водного спорту (2), з альпінізму (1), з шахів (1), з боротьби (1). Можна відзначити, що спортивна преса, що виходила в Україні, цілком відповідала загальним тенденціям. Адже у Російській імперії перше місце за кількістю видань до 1917 р. посідав кінний спорт, якому було присвячено 62 періодичні органи, далі йшли видання з повітроплавання, велосипедного спорту та автомобілізму, які були представлені 10, 8 та 7 часописами відповідно;

3) у спортивних часописах Одеси переважно висвітлювалися такі види спорту, як: кінний спорт, автомобілізм, повітроплавання, водний спорт, легка атлетика, фехтування, тобто такі види, які були найбільш пов’язані з армією і воєнною справою;

4) провідними жанрами в одеських виданнях були інструктивні (спортивно-методичні) статті (через які аудиторія навчалася правилам, техніці та тактиці ведення гри в різних видах спорту), науково-технічні статті, замітки, звіти, протоколи та звіти із засідань клубів, доповіді, репортажі, портретні та подорожні нариси, нариси з історії різних видів спорту, фейлетони, вірші, оповідання, некрологи та белетристика. Часописи з повітроплавання та автомобілізму, де домінував технічний бік (тобто містилися розлогі технічні та наукові статті з великою кількістю креслень та таблиць) мали характер класичних товстих журналів;

5) деякі одеські спортивні видання цього періоду мали власних кореспондентів у провідних містах світу: Парижі, Лондоні, Берліні, Мілані, Нью-Йорку;

6) певна частина спортивних видань міста стали взірцями спортивної піарналістики, оскільки пропагували інтереси певних клубів і мали на меті не лише популяризацію спорту, але й реалізацію товарів – велосипедів, мотоциклетів, автомобілів та запчастин до них, що надходили до цих клубів;

7) у спортивних часописах Одеси превалювали концепції спорту як розваги та як мистецтва. Прикладом реалізації цих парадигм служать рубрики зі «Спортивной жизни» – «Театр и Зрелища», «Фельетоны», а також взірці мистецько-спортивної преси – часописи «Театральный день», «Артистическое справочное бюро», «Театральное бюро», «Театральный листок», «Театральные отголоски», «Дивертисмент», де одним з провідних був відділ спорту. За свідченням О. Хобти, практично вся театральна періодика Одеси містила такі спортивні відділи, як спорт і скачки, автомобільний спорт, футбол, аероплани, шахи [262]; спорт у виданнях розумівся часто як високе мистецтво, виконуючи функції, притаманні мистецтву – гедоністичну, функцію релаксації та емоційної мєни;

8) видавцями, редакторами та журналістами спортивних видань були переважно колишні та діючі спортсмени, зокрема К. Маковецький, С. Уточкін, І. Радецький, М. Лоран. Співпрацювали з часописами й відомі громадські діячі та науковці, зокрема лікар Ф. Вебер, ботанік К. Гольде, краєзнавець А. Бертьє-Делагард, науковці Імператорського Новоросійського університету – С. Іловайський та Р. Прендель. Особливо важливою постаттю в спортивній журналістиці міста слід вважати підприємця-мільйонера А. Анатру, який був ідейним видавцем, не отримуючи жодних прибутків з цієї справи;

9) спортивні часописи цього періоду виходять нетривалий час – від одного до трьох років. Причини короткого життя видань: 1) Україна перебувала у складі

Російської імперії, маючи статус провінції, що ускладнювало питання випуску спортивних видань і зумовлювало потребу дислокації спортивних часописів у Москві та Санкт-Петербурзі; 2) газети мали невелику читацьку аудиторію, оскільки тоді ще мало хто усвідомлював значення спорту в житті людства. Гігантами одеської спортивної преси цього часу стали: «Записки горного Крымского клуба» (1891–1915) та «Бега и скачки» (1907–1915).

2.2.3. Зародження і розвиток харківської спортивної періодики в Російській імперії (початок ХХ ст. – 1910-ті рр.)

Спортивна преса українських міст поступалася столичній періодиці Російської імперії не лише кількісно, але й якісно. Проте варто відзначити, що спортивна періодика українських губерній, і зокрема Харкова, значно вигравала в інших провінційних міст Російської імперії, наприклад у Риги, Ростова на-Дону, Тули, Самари, Саратова, Твері тощо, де вийшло 1–2 спортивні часописи.

Спортивна журналістика в Харкові виникає на початку ХХ ст. після реформи друку 1905 р., практично на десятиліття пізніше, ніж у Києві та Одесі, і функціонує фактично лише в другому періоді спортивної преси дореволюційної епохи (тобто протягом 1905–1914 рр. – періоді, у якому після Першої російської революції і реформи друку спостерігається значне кількісне зростання спортивної періодики). Поштовхом для народження спеціалізованих видань зі спорту в Харкові стала реформа друку, проголошена 24 листопада 1905 р., яка передбачала, що кожен громадянин має право вільно започатковувати та видавати приватні часописи, а також скасовувала попередню цензуру. Спортивна періодика міста була репрезентована чотирма спеціалізованими виданнями, значно поступаючись одеській та київській спортивній пресі. Невисока кількість спортивних видань у Харкові цього часу пояснюється насамперед тим, що населення міста було вдвічі меншим, ніж населення Одеси, і складало згідно з показниками «Історико-інформаційного довідника Харкова» станом на 1901 р. 200 000 осіб. Разом з тим необхідно наголосити на тому факті, що Харків став лише третім містом в підросійській Україні, де функціонували спортивні ЗМІ.

Першою ластівкою спортивного сегмента національної журналістики у місті став журнал **«Русский спорт»**, що функціонував протягом 1906–1916 рр., ставши справжнім гігантом дореволюційної спортивної преси України. «Часопис кілька разів змінював підзаголовок – «журнал, присвячений усім видам спорту», «ілюстрований журнал для всіх видів спорту». Він мав періодичність – «напередодні забігів і скачок, а в несезонний час 1 і 15 числа кожного місяця», а потім – щотижнево. Першим його видавцем і редактором був доктор медичних наук В. А. Пржевальський, а в 1913 р. (з № 41) журнал почав виходити як офіційний орган товариства фізичного розвитку» [132, с. 194]. У журналі переважно висвітлювалися змагання харківських спортсменів. Так, зокрема, в одному з номерів за 1913 р. цей часопис висвітлював гру футбольних команд Харкова та Юзівки, про яку журналіст написав: «Незважаючи на поразку, юзівська команда показала гарну гру. Безсумнівно, це команда з великим майбутнім. Шкода тільки, що в її складі немає справжнього голкіпера».

Функціонував у Харкові і часопис з повітроплавання, про який говорить І. Михайлин: «Видавничою діяльністю відзначався й повітроплавальний відділ, який очолювали ентузіасти літакобудування Г. Л. Окулич-Козарін і В. Є. Мороховець. Вони створили й редагували журнал **«Тяжелее воздуха»** (№ 1 1911., 1 вересня – №1 1913, січень), який виходив два рази на місяць. Відомо 23 його числа. Це був не

власне науковий, а науково-популярний журнал, спрямований на популяризацію ідеї повітроплавання серед широкого кола читачів. В. Є. Мороховець створив повітроплавальний відділ і розпочав видання журналу, на сторінках якого вміщувалися науково-популярні статті, малюнки літаків та креслення їх вузлів. До повітроплавання журнал ставився як до поважної перспективної справи, намагався очистити її від рекламного галасу й циркацтва, показати практичне, ужиткове значення літакобудування» [132, с. 246].

На шпальтах журналу «Тяжелее воздуха» переважно друкувалися викладачі Харківського технологічного інституту. Редагував його Г. Окулич-Козарін, тогочасний студент Харківського технологічного інституту. Ось що писав про свій журнал Окулич-Козарін практично через 50 років після його припинення у 1964 р. у харківській газеті «Красное знамя» у номері від 9 грудня: «1 вересня 1911 р. в Харкові вийшов перший номер журналу «Тяжелее воздуха» – органу повітроплавального відділу Харківського відділення Російського технічного товариства. Журнал виходив протягом 1911–1912 рр. регулярно (у 1911 вийшло 8 номерів, у 1912 – 12), а в 1913 році вийшло тільки 3 номери. Справа в тому, що матеріальної бази у журналу не було. Існував він за рахунок платних оголошень на шпальтах часопису і пожертвувань. Гонорар, як правило, не виплачувався… Весь штат редакції фактично складався з однієї людини, яка була редактором, кореспондентом, секретарем, бухгалтером і кур'єром. Журнал «Тяжелее воздуха» виходив невеликим тиражем, але розходився у багатьох містах Росії і навіть потрапляв за кордон. У листуванні, що у мене збереглося, є листи з проханням вислати окремі примірники журналу в Париж і Відень. У цей час окремі екземпляри журналу є бібліографічною рідкістю. Комплекти журналу за 1911–1913 рр. зберігаються у мене вдома як сімейна реліквія. Про що ж писав журнал «Тяжелее воздуха»? З живим інтересом стежив він за авіаційним життям у всьому світі і друкував наукові статті, хроніку, опис окремих конструкцій літаків, описи польотів і т. ін. У редакційній статті першого номера журналу говориться: «Тяжелее воздуха» протягом всього свого життя ставить найпершим завданням служіння культурній справі – свідомому завоюванню повітряної стихії на благо культурного розвитку держави, на благо народу». І далі: «... необхідно довести до досконалості вміння користуватися винайденими апаратами, необхідно знати літальну машину і її душу – мотор. До цього прагне повітроплавальний відділ Харківського відділення Російського технічного товариства, що створює в Харкові першу школу авіації ...». Систематично, з номера в номер, журнал друкував наукові та теоретичні статті, ілюстровані кресленнями, схемами і фотографіями. У статті В. Є. Мороховця «Автоматична стабілізація» (№ 1) розбирається питання про підтримку літака в рівновазі. Це прообраз сучасного автопілота. У трьох номерах журналу (3, 4, 5) друкувалася дуже добре обґрунтована стаття Д. К. Педаєва «Авиатор и погода». У кожному номері журналу містився розділ авіаційної хроніки, у якому широко коментувалось авіаційне життя в Росії, за кордоном і в Харкові. Деякі повідомлення з розділу хроніки читаються з інтересом і зараз ... У березні 1914 р. рада Російського технічного товариства розглядала питання про подальше існування журналу «Тяжелее воздуха» і прийняла рішення про припинення виходу його у світ. Насувалися грізні роки Першої світової війни і революції. Але відносно нетривале існування журналу все ж зробило свій певний внесок у розвиток вітчизняної авіації» [150].

Виходили в Харкові і часописи з автомобілізму, зокрема **«Отчёт Южно-русского автомобильного клуба»** (1911–1914), що видавався Південно-російським автомобільним клубом, заснованим у 1910 р. У часописі зокрема акцентувалися на цілях клубу («клуб має на меті об'єднання в своєму середовищі осіб, які цікавляться

упорядкуванням, удосконаленням та розповсюдженням автомобілізму в усіх його видах, стадіях і застосуваннях, розуміючи під цією назвою всякі засоби пересування за допомогою моторів без направляючої колії»), подавалися фінансові звіти та **«Ежегодник Южно-русского автомобильного клуба»** (1914), де друкувалися матеріали про роботу спортивно-технічної комісії з регулювання автомобільного руху, таблиці швидкостей, таблиці для визначення потужності двигунів.

Особливістю розвитку спортивної журналістики Харкова на початковому етапі було те, що вона синтезувалася з мистецькою пресою, утворюючи мистецько-спортивний сегмент. У Харківській губернії виходили такі мистецько-спортивні видання як: часопис «Театральный листок» (№ 1, 1907, 28 вересня – № 13, 9 жовтня), який видавала К. І. Шехтер, давши своєму дітищу підзаголовок – «щоденна газета, присвячена театру, мистецтву і спорту», та часопис «Последние новости сезона» (1907–1917) (кваліфікований як «газета театру, музики, спорту, художньої літератури і злоби дня в мистецтві»; що мав періодичність 2–3 рази на тиждень. Редактором і видавцем його був М. Н. Шор.

Отже варто відзначити, що харківська спортивна преса 1900–1910-х рр. відзначалася невисокою репрезентативністю, маючи лише 4 представника; разом з тим спортивні видання міста задовільняли інтереси прихильників спорту відразу в трьох напрямах: кінному спорті, повітроплаванні, автомотобілізмі. Харківська спортивна преса сформувалася після реформи друку 1905 р. і функціонувала в інформаційному просторі протягом другого періоду історії спортивної преси підросійської України (1905–1914). У зв’язку з початком Першої світової війни відбулася стагнація спортивної періодики міста, яка триватиме до 1922 р. Дореволюційна спортивна періодика Харкова започатковувала традиції харківської спортивної журналістики і явила одного з гігантів не лише дореволюційної спортивної преси країни, а й загалом спортивної журналістики України дорадянського та радянського періодів – часопис «Русский спорт».

2.3. Специфіка української спортивної преси дорадянського періоду в Російській та Австро-Угорській імперіях: компаративний аналіз.

Характеризуючи основні особливості української спортивної періодики початкового періоду в Російській та Австро-Угорській імперіях (Галичині), можна визначити такі моменти:

1) спортивна преса в підросійській Україні виникає одночасно в Одесі, Києві, Харкові, весь період репрезентована лише в цих містах і виходить тільки російською мовою. На відміну від підросійської частини, у Галичині спортивна преса виходила лише в одному місті – у Львові, що було зумовлено провінційністю інших міст регіону, зосередженістю у тогочасному Львові еліти українського народу, і функціонувала як польською, так й українською мовами;

2) на відміну від спортивної періодики Галичини, що народжувалася у національно-патріотичних спортивних товариствах, як-то «Сокіл», «Січ», спортивна преса підросійської частини формувалася як приватна ініціатива прихильників спорту, як орган окремих спортивних клубів різного напряму (кінних, авіаційних, автомобільних тощо);

3) спортивна преса України в Російській імперії формується насамперед як вузькоспеціалізована (галузева) преса, так само як і спортивна преса Галичини; серед

тематичних сегментів превалювали видання з кінного спорту, автомобілізму та повітроплавання, у той час як в Галичині провідними спортивними напрямами були руханка, спортивний туризм, альпінізм, футбол, циклізм. Впадає в око відсутність у підросійській Україні футбольних видань, часописів з циклізму;

4) у спортивних часописах підросійської України переважно висвітлювалися такі види спорту, як: кінний спорт, автомобілізм, повітроплавання, велосипедний спорт, водний спорт, легка атлетика, шахи, фехтування. Активно репрезентувалися ті види спорту, які були пов'язані з армією і воєнною справою. У спортивній пресі Галичини меншою мірою висвітлювалися водний спорт та повітроплавання, натомість широко репрезентувалися копаний м'яч (футбол), циклізм, лещетарство, руханка, альпінізм. Превалювання в регіонах тих чи інших видів спорту зумовлювалося їх географічним розташуванням та європейськими віяннями, зокрема якщо в Одесі поширювався водний спорт та авіаспорт, то в Галичині – альпінізм, спортивний туризм і циклізм. Велику роль відігравали у висвітленні тих чи інших видів спорту інтенції влади обох регіонів України. Значною мірою, якщо в підросійській Україні пропагувалися види спорту, що необхідні для армії, тобто види спорту з технічною складовою, то в Галичині акцент робився на ті спортивні напрями, що найбільше сприяли розвитку здоров'я, сили;

5) провідними жанрами у виданнях підросійської України були інструктивні (спортивно-методичні) статті, науково-технічні статті, замітки, звіти, репортажі, нариси про спортсменів, некрологи та белетристика. Жанрологія спортивної преси Галичини була значно біднішою, акцент у матеріалах насамперед робився на національно-патріотичну спрямованість задля пробудження національної свідомості українців в умовах гніту, цей мотив був відсутній в спортивній пресі Російської імперії;

6) спортивні часописи цього часу в обох регіонах материкової України функціонують нетривалий час – від одного до трьох років. Гігантами спортивної преси підросійської України цього періоду були: «Записки горного Крымского клуба» (1891–1915, Одеса), «Вестник голубиного спорта» (1893–1904, Київ), «Русский спорт» (1906–1916, Харків), «Бега и скачки» (1907–1915, Одеса), в Галичині – «Коло» (1895–1899, Львів) та «Вісті з Запорожа» (1902, 1910–1914, Львів). Нетривалість існування часописів була зумовлена відсутністю широкого читацького інтересу до спорту, провінційністю української спортивної медіасфери, провінційністю та відсталістю українських міст в складі великих імперій (Австро-Угорської та Російської), фінансовими труднощами видавців. На відміну від Галичини, де спортивна преса з початком війни занепала, у підросійській Україні спортивні видання продовжували існувати;

7) часописи початкового періоду мали різну періодичність, зокрема траплялися щотижневики, двотижневики, щомісячники, видання, що виходили двічі та тричі на місяць, та щорічники. Дуже часто періодичність залежала від типологічного критерію (виду спорту, який висвітлювався часописом), зокрема найбільшою частотністю характеризувалися видання з кінного спорту, що пояснювалося великою кількістю кінних перегонів;

8) видавцями, редакторами та журналістами спортивних видань були переважно колишні та діючі спортсмени, члени спортивних товариств;

9) більшість спортивних часописів підросійської України належали приватним особам. За спостереженнями Є. Соніної, спочатку приватні видавці були «ідейними», тобто основною інтенцією мали розвиток та пропаганду спорту, а в 1910-х рр. з'явився тип видавця-комерсанта, що видавав часопис лише з метою отримання прибутку [2,

с. 76]. Найбільш прибутковими вважалися видання з кінного спорту, оскільки в ньому обертались найбільші гроші. Саме тому більшість спортивних часописів підросійської України репрезентували кінний спорт. У Галичині, де спортивна преса була насамперед інституційною, переважав тип ідейного видавця;

10) провідними функціями спортивної журналістики на початковому етапі були просвітницько-освітня (сприяти розвитку нового, здорового способу життя), пропагандистська (пропагувати нові види спорту і їх методику, залучати аудиторію до спортивних товариств і клубів) та організаційна (виступати організатором різноманітних спортивних змагань). Окремо для Галичини варто виокремити також національно-патріотичну функцію спортивної преси (що була спрямована на те, щоб пробуджувати національну свідомість в українцях для боротьби проти гнобителів, об'єднувати всіх українців регіону, підкреслювати їх самобутність, виховувати в українському народові почуття честі, витривалості, дисципліни).

РОЗДІЛ 3

Спортивна преса 1920–1930-х рр. в УРСР та Західній Україні

3.1. Спортивна преса України у 1917–1921 рр.

Роки 1917–1921 ознаменували собою **другий** період спортивної преси України – період формування спортивної періодики у роки громадянської війни, національно-визвольних змагань, жовтневої революції та післявоєнної руїни. Характеризуючи цей період в історії української журналістики, К. Ульянова відзначила: «Період з 1917 по 1921 рр. – доба національно-визвольних змагань – характеризується скасуванням цензурних обмежень у 1917 р., результатом чого було встановлення повної свободи як для усної, так і друкованої полеміки, піднесення сміливої журналістської думки. Соціально-політичні зрушення 1917–1921 рр. сприяли відродженню національного руху, що й знайшло своє відображення на шпальтах українських газет. Кінець періоду відзначається тяжкими умовами існування преси краю й скороченням її кількості у зв'язку з розгортанням громадянської війни» [253, с. 47]. Це якраз і пояснює той факт, що спортивні часописи в цьому періоді виникали лише на його початку, тобто протягом 1917–1919 рр. Варто відзначити, що на відміну від попереднього періоду, спортивне життя в країні зазнало занепаду. Як відзначає О. Гальченко [44], роки Української національної революції та громадянської війни істотно пригальмували розвиток фізкультурно-спортивного руху в Україні. У цей період на теренах країни виходило 6 спортивних видань.

У 1917 р. в Одесі відновлено періодичний орган кримсько-кавказського клубу – бюлетень **«Жизнь Крымско-Кавказского Клуба»**, але вийшло всього 8 номерів. Як відзначає А. Волобуєва, в цьому ж 1917 р. у Києві виходить журнал **«Спортсмен и бега»**, де «друкувалися календар спортсмена з інформацією про міста й дні перегонів та скачок, програми перегонів, репортажі з міст, де відбулися перегони, виїздки коней, детально розповідалося про заводи з вирощування коней, про продаж/купівлю коней, давалася характеристика породам» [31].

У 1918 р. у Катеринославі (Дніпро) з'являється журнал **«Екатеринославский спорт»**. Це був щотижневий журнал, присвячений питанням фізичного розвитку і спорту, який переважно висвітлював місцеві змагання. Провідними журналістами часопису були А. Зіскінд (секретар Єкатеринославської футбольної ліги) та Є. Гарнич-Гарницький (лікар, засновник Київського атлетичного товариства). Часопис переважно висвітлював міжміську футбольну олімпіаду в Маріуполі 1918 р., де брали участь команди з Катеринослава, Краматорська та Маріуполя.

У Харкові у 1918 р. виходить журнал **«Спорт и тотализатор»** (12 номерів). У цьому ж 1918 р. у Києві з'являються видання **«Спортсмен на бегах»** (3 номери) та **«Бега и фавориты»** (далі назва змінюється на «Спорт и фавориты», вийшло 70 номерів). Як відзначає О. Пархітько [165], протягом 1919 р. в Одесі функціонує часопис **«Бега и скачки»** (20 номерів).

Загалом період характеризується виникненням спортивних одноденок, що виходили нетривалий час. Така ж ситуація спостерігалася і з іншими типами видань. Як відзначає О. Хобта: «Характерною рисою періодичних видань 1917 р. є коротко-тривалість їх виходу. Так, сатирично-гумористичне видання «Бомба» вийшло обсягом

лише 20 номерів і було рекордсменом вказаного типу видань. Крім того, зазначимо, що багато періодичних видань, що засновувалися у 1917 р. були одноденками: "Голос анархиста", "Голос правды", "Голос православных", "Единение"» [260].

Загалом же варто говорити про те, що з 1917 р. спостерігається стагнація спортивної преси України, що було зумовлено революцією та громадянською війною. Це підтверджують слова О. Андреєва, журналіста часопису «Русский спорт» 1910-х рр., який відзначив: «Жовтнева революція виявилася фатальною для спортивної журналістики».

Важливу роль у розвитку спортивної преси України зіграв **третій** період, що охоплює 1922–1939 рр. Це був золотий період, період розквіту спортивної преси в Україні, коли щороку на теренах України виникала низка спортивних часописів. Саме тоді з'явилися гіганти української спортивної преси, що продовжили функціонувати й у незалежній Україні. Характеризуючи цей період, варто сказати, що спортивна журналістика активно розвивається як на східних, так і західноукраїнських землях (насамперед Галичині, і меншою мірою Буковині та Закарпатті), незважаючи на те, що вони перебували у складі різних країн (СРСР, Польщі, Румунії та Чехословаччини відповідно). Отже, розглянемо спортивну пресу золотого періоду в УРСР та на Західній Україні.

3.2. Спортивна преса УРСР 1920–1930-х рр.: періодизація, типологія, особливості розвитку, історико-функціональний аспект.

У 1922 р. в Україні остаточно встановилася радянська влада. 30 грудня 1922 р. засновано СРСР, до складу якого, окрім РСФРР, БСРР, ЗСФРР, увійшла УРСР. У 1920–1930 рр. у країні запроваджено політику коренізації, одним з проявом якої стає українізація. На теренах України спостерігається стрімкий розвиток культури і передусім журналістики. Насамперед активно розвивається спортивна журналістика.

Спортивна періодика УРСР 1920–1930-х р. є феноменальним явищем української журналістики. Цей період можна по праву назвати золотим періодом в історії української спортивної журналістики, що розпочався у зв'язку з НЕПом та українізацією. Дата закінчення періоду зумовлена тим, що після завершення українізації у 1933 р. спортивні часописи за інерцією продовжували виникати, можливо, через те, що політика коренізації не була остаточно припинена, про що й свідчить О. Бойко: «Остаточно політика коренізації в Україні була згорнута у 1938 р.» [13, с. 417]). Але розвиток спортивної преси України поступово йде на спад і закінчується в 1939 р.

У цей час відбувається активне формування національної, питомо української спортивної преси, яка виходила державною мовою. На відміну від дореволюційної епохи, спортивна преса цього часу функціонує не лише в трьох провідних містах держави (Києві, Одесі та Харкові), а в кожному регіоні, виникає в райцентрах, на заводах, у колгоспах, на фабриках, машино-тракторних станціях тощо. Відбувається активне переосмислення спорту як соціокультурного феномену. Якщо раніше спорт концептуалізувався через поняття розваги, видовища, мистецтва, то у 1920–1930 р. спорт сприймається крізь призму ідеології, політики, розглядається як істотний важіль будування нової людини й держави.

Про той факт, що спорт дореволюційної епохи сприймався саме як розвага та мистецтво у своїй праці говорить М. Олійник: «XIX ст. поклало початок історії вітчизняної фізичної культури… Оголошуючи 30 серпня 1802 р. на губернському

зібранні дворянства «предначертания» в Харківському університеті його засновник В. Каразін планував поступово відкрити в ньому 9 відділень. До їх числа входило і відділення приємних мистецтв (малювання, музики, танців, фехтування та верхової їзди) [151, с. 5]. Як свідчить М. Олійник, спорт дореволюційної доби був комерційним, явищем для обраних, був доступним лише забезпеченим людям, які могли платити за навчання фехтуванню, верховій їзді тощо [151]. У першій третині XX ст. відкрився шлях до абсолютно нового – робітничого спорту, який мав абсолютно інші інтенції, іншу місію.

Відхід від розуміння спорту як розваги до концепції спорту як ідеологічної складової спостерігається вже наприкінці XIX ст. Про це зокрема говорить Л. Кун: «Появі перших спортивних осередків у певній мірі сприяла індустріалізація Росії, що наростала наприкінці XIX ст. Вкладаючи капітали в економіку Росії, представники ділового світу деяких європейських країн були часом зацікавлені у підвищенні загальної культури, дисципліни, здоров'я і сили робітників своїх заводів та фабрик» [105, с. 208].

У радянський час набирає архіважливого значення концепція спорту як духовного й фізичного здоров'я та державної політики, адже країні була потрібна фізично й психічно здорова людина для важкої фізичної праці на виробництві та захисту країни від ворога. Особливо яскраво це спостерігалося на шпальтах видань «Готовий до праці та оборони», що були основою радянської системи фізкультури.

Про ідеологічний складник у тогочасному розумінні спорту свідчить М. Романов: «Партія і комсомол намагалися всіляко використовувати фізкультурний рух тих років для проведення своїх кампаній і акцій. На катках проводилися антирелігійні карнавали, учасники лижних змагань зобов'язувалися боротися з антисемітизмом, а заодно і з пияцтвом» [190, с. 31]. Обґрунтовуючи ідеологічне забарвлення радянського спорту, а відтак і спортивної преси, В. Третяк зазначив, що спорт в УРСР був не лише засобом виховання здорових людей, а став потужною зброєю в межах пропаганди соціалістичного ладу та побудови мілітаристського суспільства, і саме це дозволило СРСР відразу на початку війни кинути у бій фізкультурників-дужаків, спортсменів-професіоналів (боксерів, фехтувальників, планеристів тощо), і стало запорукою перемоги у Другій світовій війні [248].

Про мету розвитку спорту на теренах СРСР свідчить таке положення з постанови ЦК РКП «Про завдання партії в галузі фізичної культури» (від 13 липня 1925 р.): «Розвиток фізичної культури в СРСР має величезне значення для міжнародного робітничого руху, оскільки спортивно-гімнастичні зв'язки трудящих нашого Союзу з робітничими організаціями зарубіжних країн ще більше зміцнюють міжнародний робітничий фронт» [270]. Спорт в СРСР і, зокрема, в УРСР виступав важливим чинником створення та зміцнення іміджу країни на міжнародній арені. Українські команди та спортсмени з різних видів спорту йшли в лідерах в СРСР, що сприяло розвитку української спортивної преси, яка висвітлювала здобутки наших спортсменів. Так, характеризуючи досягнення спортсменів з УРСР за 1927–1928 рр., В. Блях відзначив: «Спортивні досягнення, які почали опановувати маси й перед якими блíднуть досягнення групки професіоналів царської Росії, у дечому наближалися до світових. На всесоюзній зимовій першості 1928 р. Україна посіла друге місце. На всесоюзній спартакіаді з легкої атлетики представники УРСР дали 3 всесоюзні досягнення. На спортивних іграх УРСР дістала грамоту за перше місце в Союзі в справі розвитку спортивних ігор» [12, с. 45].

У період 1920–1930-х рр. активно провадяться Всеукраїнські та Всесоюзні олімпіади, спартакіади, які засвідчують важливе значення спорту для радянської

влади. Більшість спортивних часописів того часу виходили під гаслом: «Только здоровым телом и духом войдём мы в Царство Коммунизма!» (зокрема «ВФК», «Спортивный листок» тощо). Відтак, у 1920–1930-ті рр. спорт став могутнім чинником масового оздоровлення та політичного й культурного виховання народу. Популяризатором, а скоріш колективним пропагандистом, агітатором спорту, організатором спортивних змагань стала спортивна преса, яка виконала функцію залучення до занять спортом широких мас трудящих. Найчастіше організатором спортивних змагань була преса спортивних товариств.

До революції часописи засновувалися такими спортивними спілками, як: «Сокол», «Скаути», «Макабі». М. Олійник зазначив: «До 1913 р. з 26 сокільських організацій Росії 10 знаходилося в Україні, а наймогутнішою з них була харківська» [151, с. 10].

У радянський період засновниками спортивної преси стають пролетарські спортивні товариства «Спартак» (з 1922), «Динамо» (створене у 1923), «Локомотив» (засноване у 1935). Про це говорить В. Блях: «До Жовтневої революції у вузько замкнених буржуазних національно-шовіністичних клубах, спортивних товариствах і лігах (Сокол, Скаути, Макабі, Молот), що нараховували до 8000 членів, займалися спортом обмежені кола панівної верхівки. Але крок за кроком у нещадній боротьбі з буржуазно-шовіністичними та контрреволюційними спорторганізаціями «соколів», «макабістів», «бойскаутів», ліквідуючи відірваність спортивних гуртків від виробництва, ради фізкультури стали на чолі масового пролетарського спортивного руху. Піонерами в розвитку пролетарської фізкультури були комсомол і всевобуч. Перед комсомолом постало питання про розвиток фізкультури і спорту серед широких робітничих і селянських мас молоді. У 1922 р. комсомол України створив українську пролетарську організацію «Спартак». Керівництво ЦБ «Спартака» завдало рішучого удару не лише соколам, скаутам, але й їхнім традиціям, чемпіонству, замкненості. Фізична культура стає здобутком пролетаріату, у 1923 р. декретом уряду організуються ради фізичної культури» [12, с. 17–19].

Українська спортивна преса періоду 1920–1930-х рр. веде відлік від 1922 р., коли в Україні створено відразу 10 спортивних часописів: по чотири в Харкові й Києві, по одному в Чернігові й Полтаві. «Чи до спорту, здавалося, було в 20-ті рр. понівеченій війнами і революційними катаклізмами молодій радянській Україні?» – ставив запитання Ю. Грот, вважаючи його для себе риторичним [50]. І. Чудинов, описуючи 1920-ті рр. в історії розвитку спорту, наголосив: «Незважаючи на екстремальні умови, пов’язані з падінням виробництва, зростанням безробіття, важким продовольчим станом, на значній території країни в ці роки йшов активний процес формування державних і громадських структур у сфері фізичної культури та спорту. Основну роль у формуванні цього процесу відігравало Головне управління загального військового навчання» [270, с. 53]. Слушно охарактеризував 1922 р. М. Олійник: «Хоча й була проголошена у жовтні 1917 р. радянська влада, відгомони громадянської війни чулися в країні до кінця 1922 р. Країну Рад стискали лещата економічної блокади, вона зубожіла, жила в голоді й холоді. Млявими стояли заводи й фабрики, порушилися, завмерли чіткі ритми «головної житниці Європи». Чи до спорту їй тоді було?» [151, с. 37]. Але виявилося, що саме так.

Розвиток спортивної преси цього часу мав декілька причин.

1917–1920-ті рр. в історії нашої держави – це часи цілковитої руїни, занепаду економіки. Розуміючи важке становище країни, влада прагнула підняти виробництва, економіку. Для цього слід було підвищувати продуктивність праці, активно пропагувати спорт, залучати робітників до занять спортом. Таким чином, активно насаджувалася концепція спорту як духовного і фізичного здоров’я, що мала на меті

масове оздоровлення суспільства, відновлення його фізичних сил після світової та громадянської війн; план влади полягав у тому, щоб за допомогою спорту загартувати людей, зробити їх фізично сильними, підвищити продуктивність їх праці, щоб якомога швидше підняти економіку.

Другою причиною розвитку спорту в УРСР варто вважати підготовку держави до оборони країни, що можна було здійснити насамперед за допомогою спорту. Влада вважала, що буржуазія готується до війни через спорт, що і зумовлювало нагальну потребу в обороні держави. Як свідчить І. Чудинов [270], розвитку спорту сприяв Всевобуч, який мав на меті виготовлення солдат для Червоної армії. Починаючи з 1920-х р., населення активно готували до захисної війни, до війни проти буржуазії, свідченням чого є стаття у журналі «Фізкультурник України» у 1931 р. «Огляд фашистських сил», де зазначалося: «Олімпіада в Лос-Анжелосі перебігатиме, як демонстрація підготовки фашистських сил для боротьби з робітничим класом, особливо для нападу на СРСР… Буржуазія готується до війни і через спорт».

Третя причина розвитку спортивної преси крилася у розвитку спорту, тобто була пов’язана передусім з шаленим розвитком футболу наприкінці 1921 р. Те, що давно відома на інших континентах гра, стала розвиватися в Україні лише в 20-х рр. ХХ ст. і тільки в 1921р. здобула широку популярність, пояснює Ю. Коршак: «Якщо на Британських островах, де футбол зародився, вже у 1863 р. була заснована національна федерація, то до Петербурга, а потім і до Одеси «гру мільйонів» завезли морем лише наприкінці століття. Ще більше десятка років пішло на те, щоб футбол дістався до Харкова й Києва. Влітку 1908 р. в Харкові був зареєстрований перший організований футбольний гурт – «Перша харківська футбольна команда». А в червні 1909 р. харків’яни стали свідками першої показової гри в футбол. З 1910 р. футбол буквально лавиноподібно почав поширюватися в Харкові і його околицях серед різних верств населення. Не було основного – ігрових майданчиків. І їх почали споруджувати власними силами. Грати в футбол тоді вважали мало не обов’язковим для себе і всі ті, хто захоплювався іншими видами спорту» [92, с. 23].

За свідченням А. Бабешка [6] саме в 1921 р. у ході Першої Всеукраїнської олімпіади у Харкові була проведена першість України з футболу. Саме тому цілком зрозумілим виглядає той факт, що спортивна преса починає активно формуватися саме у 1922 р., тобто відразу після завершення Першої Всеукраїнської олімпіади й виникає перед або відразу після проведення у Харкові Другої Всеукраїнської олімпіади.

Характеризуючи значення Першої Всеукраїнської олімпіади, М. Олійник пише: «Підготовка до 1-ої Всеукраїнської олімпіади, баталії якої розгорнулися з 10 по 18 вересня 1921 р., йшла на досить тривожному тлі. Тоді вперше в історії визначалися найсильніші спортсмени України як автономної держави, фіксувалися перші рекорди. У ті ж дні по всій країні проходили недільники допомоги голодуючим Поволжя. У цей фонд вирішено було передати і весь збір від футбольних матчів олімпіади. Крім того, до програми олімпіади увійшли: легка атлетика, боротьба, важка атлетика і велоспорт. Незважаючи на те, що результатами олімпіади не можна було пишатися, політичне пропагандистське її значення було надзвичайно велике. Вересневі баталії наочно показали реальний потенціал робітничого спорту, викликали інтерес до занять фізичною культурою в багатьох тисяч містян» [151, с. 42–43].

Таким чином, можна говорити про те, що спорт поступово ставав релігією. Причина вибуху спорту саме наприкінці 1921 р. пояснюється тим, що спорт став робітничим, масовим, грою для всіх, адже раніше він був комерційним і доступним лише дворянству. Така доступність спорту сприяла посиленню інтересу до нього у населення, все більша кількість людей почали займатися спортом, будувати спортивні

майданчики, робити спортивні снаряди для занять. Проте популярність спорту була зумовлена не лише його доступністю, активною пропагандою та агітацією з боку влади, насамперед з боку Всевобучу, але й тим фактором, що виснажені духовно після імперіалістичної та громадянської війн люди прагнули певної рекреативності, яку вони вбачали в спорті, прагнули насолоди після виснажених війн, жадали розслаблення, стабілізації психологічного тонусу, і спорт, як ніщо інше, міг задовольнити ці прагнення. Саме посилення інтересу до спорту з боку широких мас населення спричинило появу спортивної преси. Нечувану популярність спорту засвідчили дві Всеукраїнські олімпіади 1921 – 1922 рр., де був репрезентований не лише футбол, а й інші види спорту; люди захоплювалися спортом, прагнули дізнатися, як він розвивається в різних містах України, за кордоном, як оволодіти тими чи іншими видами спорту, тому в 1922 р. на медіаринку УРСР виникає відразу 10 спортивних часописів.

Саме посилення інтересу до спорту з боку держави спричинило появу спортивної преси. Кількісному вибуху спортивного сегмента журналістики сприяли постанови радянської влади протягом 1917–1922 рр. у сфері спорту та фізичної культури, зокрема: Декрет Ради Народних комісарів і ВЦВК «Про запровадження всезагального військового навчання (Всевобуча) трудового населення з метою підготовки його до захисту завоювань Жовтня» (22 квітня 1918), де основною формою навчання визначалося фізичне виховання; постанова Першого Всеросійського з’їзду працівників фізичної культури «Про прийняття положення про допризовну підготовку» (квітень 1919), наказ Головного управління Всевобуча «Про організацію Вищої Ради фізичної культури при Головному управлінні Всевобуча» (серпень 1920), наказ Революційної Ради Республіки «Про запровадження спортивно-гімнастичної підготовки як обов’язкової форми підготовки військ» (16 серпня 1922). Цими постановами влада не лише популяризувала спорт, але й підкреслювала його важливість як фактору обороноздатності країни.

У 1923 р. ухвалено Декрет ВЦВК РРФСР «Про утворення Вищої і місцевих рад фізичної культури трудящих РРФСР». Як зазначає О. Бабешко, «1923 став знаменною віхою у розвитку всього фізкультурного руху СРСР. 27 червня ВЦВК прийняв декрет про утворення Вищої ради фізичної культури при ВЦВК на правах постійної комісії, а також місцевих рад фізичної культури при виконкомах Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. Цей крок дозволив спрямувати в організоване русло організацію та подальший розвиток усіх видів спорту, в т. ч. футболу» [6, с. 19]. Характеризуючи діяльність ВРФК, М. Олійник наголосив: «З метою об’єднання всіх спортивних організацій України, поліпшення керівництва й контролю за фізичною культурою, постановою ВУЦВК у жовтні 1923 р. була створена Вища рада фізичної культури України, яка почала працювати в Харкові з жовтня 1924 р. Її президію очолив секретар ВУЦВКу О. І. Буценко, відповідальним секретарем і головою оргсекції став С. Привіс, головою спортивно-технічного комітету – В. Блях» [151, с. 55].

ВРФК на чолі з О. І. Буценком та В. Бляхом зіграла архіважливу роль у розвитку спорту та створенні мережі спортивних видань, впроваджувала в галузь фізкультури колективну гімнастику й масові фізичні заняття, сприяючи пролетаризації спорту, популяризувала Червоний спортивний інтернаціонал, координувала роботу багатьох спортивних редакцій. Про широту спектру діяльності ВРФК свідчить протокол засідання ВРФК від 23 січня 1925 р. На засіданні розглядалися наступні питання: діяльність Червоного спортивного інтернаціоналу, діяльність місцевих рад фізкультури, роль КСМУ у радах фізкультури, робота журналу «Вестник физической культуры», робота агітсекцій ВРФК, ліквідація фізбезграмотності, організація

лікарського контролю, роль педагога й підвищення кваліфікації інструкторського складу, координування роботи з будування Всеукраїнського стадіону ім. Петровського, вплив фізкультури на продуктивність праці, проведення 3-ої Всеукраїнської спартакіади та Губспартакіад тощо.

В історії спортивної преси 1920–1930-х рр. можна виокремити три періоди:

1) 1922–1929 рр. – становлення спортивної преси УРСР, що ознаменовані появою універсальної спортивно-фізкультурної преси, мистецько-спортивних видань та вузькоспеціалізованої спортивної преси. У цей період виникло 21 спортивне видання в шістьох містах: Харкові, Києві, Одесі, Дніпрі (Катеринославі), Полтаві, Чернігові. Прикмети видань цього часу – ефективна зворотна комунікація з читачами та авторами, що велася в рубриках «Почтовый ящик» та була припинена в наступні періоди, та розвиток науково-методичної тематики, репрезентованої в рубриках «Научные статьи». У цьому періоді превалюють російськомовні видання;

2) 1930–1934 рр. – зміщення акцентів зі спортивної на фізкультурну тематику; політизація спорту; поява преси «ГПО» з ідеалом людини фізично сильної, здатної до високопродуктивної праці та захисту Вітчизни; розквіт преси пролетарських спортивних товариств; розвиток виробничо-фізкультурної преси шахт, заводів, фабрик, колгоспів. У цей час виникло 28 спортивних часописів; спортивна преса функціонує відразу у 14 містах УРСР: Харкові, Києві, Одесі, Дніпрі (Дніпропетровську), Кривому Розі, Донецьку (Сталіно), Покровську (Красноармійську), Житомирі, Кропивницькому (Кіровограді), Сімферополі, Первомайську, Запоріжжі, Херсоні, Луганську; превалюють україномовні видання; виходить наприкінці періоду гігант української спортивної журналістики «Спортивна газета»;

3) друга половина 1934–1939 рр. – поступовий занепад спортивної преси (пов’язаний з голодомором та масовими репресіями), зміщення акцентів з фізкультурної на спортивну тематику. У цей час видаються 9 спортивних часописів, з них лише два виникають саме з 1934 по 1939 р. («Шахіст», «Информационный бюллетень спортивного добровольного общества «Локомотив Юга»), інші 7 є надбаннями попередніх періодів.

Пресу 1920–1930-х рр. можна розділити за тематикою на декілька типологічних груп: **1) універсальна спортивна преса –** 19 («Спортивный листок» (1922, Харків), «К спорту» (1922, Харків), «Спорт» (1922, Харків), «Динамо» (журнал, 1928–1933, Харків), «Динамо» (газета, 1923–1928, Харків), «Красный спорт», «Информационный бюллетень спортивного добровольного общества «Локомотив Юга» (1939, Харків), «Фізкультура і спорт» (1922–1940, 1957–2010, Київ), «Красный спорт» (1922–1923, Київ), «Спорт» (1922–1941, Київ), «Спортивна газета» (1934–1939, 1949–2010, Київ), «Спорт» (1926, Одеса), «Динамовец Украины» (1931, Одеса), «Журнал спорта и Всеобуча» (1922, Полтава), «За фізкультуру і спорт» (1929, Полтава), «Допризывник и спортсмен» (1922, Чернігів); «Динамовець Криворіжжя» (1931, Кривий Ріг), «Динамовец Сталинщины» (1931, Сталіно), «Динамовець Волині» (1931, Житомир); **2) фізкультурно-спортивна преса** – 19 («Вестник физической культуры» (1922–1929, Харків), «Фізкультурна декада» (1930, Харків), «Фізична культура» (30 липня 1930, Київ), «Фізична культура» (15 червня 1932, Київ), Фізична культура» (1930–1932, Київ), «Ударник-фізкультурник» (1932, Київ), «Фізкультурник-ударник» (1931–1932, Одеса), «Фізкультурна Україна» (1930, Харків), «Фізкультурник України» (газета, 1933, Харків), «Фізична культура» (1931, Харків), «Фізкультурник Одещини» (1931–1935, Одеса), «Фізкультурник Дніпропетровщини» (1931–1936, Дніпро (Дніпропетровськ), «Фізкультурник Херсонщини» (1932, Херсон), «За фізичну культуру» (1931, Кропивницький (Кіровоград), «Рупор фізкультурника» (1930-ті, Херсон),

«Фізкультурник Криворіжжя» (1931–1933, Кривий Ріг), «Фізкультурник Запоріжжя» (1934, Запоріжжя), «Крымский физкультурник» (1932–1933, Симферопіль), «Червоний фізкультурник» (1933, Первомайськ); **3) вузькоспеціалізована спортивна преса –** 8 (основні тематичні сегменти: ***видання з кінного спорту*** – 4 («Бега и скачки» (1922–1925, Київ), «Бега и скачки» (1923–1924, Одеса), «Бега и скачки» (1924–1925, Харків), «Перегони та верхогони» (1932–1933, 1939 Київ)); ***видання з шахів*** – 1 («Шахіст» (1936–1939, Київ)); ***видання з рибальства*** – 1 («Радянський мисливець і рибалка» (1927–1930, Харків)); ***видання з автомобілізму*** – 1 («Авто та шляхи» (1928–1932, Харків)); **видання з повітроплавання** – 1 («Воздушный флот» (1920-ті, Харків)); **4) виробничо-фізкультурна спортивна преса** – 10 («Наш спорт» (1929, Луганськ), «Фізкультура – соцбудівництву» (1930-ті, Покровськ (Красноармійськ), «Соцзмагання – в колгоспи» (1930, Луганськ), «Фізкультурник Кільчинської МТС» (1930-ті, Новомосковськ), «Генератор» (1930-ті), «Червоний Січнівець» (1930-ті), «СельСпартакіада» (1930-ті), «Харківський Паровозник» (1925–1933, Харків), «Ленкузня» (1930-ті, Київ), «Січневий» (1930-ті, Одеса)); **5) спортивна преса «ГПО» –** 7 («Готовий до праці та оборони» (1931–1934, Харків), «Готовий до праці та оборони» (1931–1934, Київ), «Будь готовий до праці та оборони» (1931, Київ), «Готуймось до оборони» (1932, Харків), «Будем готовы к труду и обороне» (1933, Харків), «Фізкультурнику! Будь готовий до праці та оборони» (1931, Кривий Ріг), «Готов к труду и обороне» (1934, Білопілля)); **6) мистецько-спортивна періодика** – 1 («Искусство и физкультура» (1925–1926, Дніпро (Катеринослав)); **7) науково-практична спортивна періодика –** 1 («Наука-техника-физкультура» (1926–1928, Дніпро (Дніпропетровськ)).

Спортивні видання періоду поділялися також за приналежністю: офіційні видання рад фізичних культур різного рівня (всеукраїнських, обласних (губернських), міських, районних); видання спортивних товариств «Динамо», «Локомотив», товариства заохочення конярства тощо; видання підприємств (шахт, заводів, фабрик тощо); видання частин Червоної армії.

Перший період (1922–1929).

Видатними явищами цього періоду стали харківський журнал **«Вестник физической культуры»** (1922–1929) (далі «ВФК») та київський часопис **«Красный спорт»** (1922–1923). Одним з найяскравіших явищ першого періоду був і харківський часопис **«Динамо»**, що виходив протягом 1928–1933 рр. Він став одним з найкращих спортивних журналів СРСР і є взірцевим в плані оптимізації свого контенту.

У 1922 р. у Києві з’являється журнал **«Спорт»** (1922–1941; з 1931 по 1935 виходив під назвою «Фізкультурник України» (ФУ) у Харкові) – орган ЦК ЛКСМУ та Комітету в справах фізкультури і спорту при РНК УРСР. Редакторами часопису були: В. Блях, І. Нейфах (з 1934 по 1935 р. «ФУ» виходив у Києві, а його головним редактором був М. Потапчик). Журнал був двомісячником з накладом 15 600 примірників та мав велику читацьку аудиторію і став єдиним спортивним виданням УРСР, що проіснувало до середини 1941, тобто до початку війни. Також протягом 1922 р. виникають такі спортивні часописи, як **«Спортивный листок»** (1922, Харків), **«К спорту»** (1922, Харків), **«Спорт»** (1922, Харків), **«Фізкультура і спорт»** (1922–1940, 1957–2010, Київ), **«Журнал спорта и Всеобуча»** (1922, Полтава), **«Допризывник и спортсмен»** (1922, Чернігів), **«Бега и скачки»** (1922–1925, Київ).

Після вибуху в 1922 р. спортивна преса продовжує активно розвиватися в наступні роки.

Так, у 1923 р. в Одесі засновано часопис **«Бега и скачки»** (1923–1924) – видання особливо цінне, бо демонструє тематичне розмаїття спортивної журналістики. Це був один з небагатьох вузькоспеціалізованих часописів періоду.

Одеський пресодрук виходив на 4 сторінках форматом А4, тираж складав 250–500 примірників, ціна – 5 крб. Редактором-видавцем було Одеське товариство заохочення конярства. Видання містило рекламу. На титульній сторінці зазначалося, що часопис присвячений питанням кінного спорту і виходить напередодні днів забігів та перегонів. У виданні подавалася інформація про заїзди, де вказувалося: прізвисько коня, його масть і яке місце він посів, поруч подавалася інформація про наїзника кожного коня: прізвище, ініціали та колір одягу, також вказувався загальний час заїзду та час, показаний кожним окремим конем.

Окрім інформації про заїзди, у виданні містилися матеріали під назвами: «Хроника», «Вероятные победители», «Извлечения из правил приёма и расчёта взаимных закладов». У рубриці «Хроника» подавалися замітки такого плану: «Наїзник Батуров оштрафований тов-м в 250 крб за невиконання розпорядження скарбника т-ва Т. Дорнера» (№ 2) або «"Атамас" був позбавлений призу за те, що обходячи "Фабія" лівим боком штовхнув його». У підрубриці зазвичай містилося 2–5 заміток. У рубриці «Вероятные победители» були прогнози на заїзди, у № 3 знаходимо: «У 1-му заїзді відзначаємо «Богуна»; у 2-му в шансах «Нєвка»; у 3-му заїзді риссю під сідлом хороший «Аїст»; у 5-му заїзді в червонарм. скачці повинен добре пройти «Єрошка», небезпечний йому «Вогонь»; у 8-му заїзді відзначаємо «Майдану»; у 9-му заїзді «Відьма» за минулим бігом не повинна програти; у 10-му заїзді зупиняємося на «Фріну»; в 11-му заїзді має шанси «Ракіу»; у 14-му заїзді не повинна б програти «Знаменита»; у 15-му заїзді вважаємо «Анюточку». Провідним журналістом видання був автор, що ховався під криптонімами Г. та М. Гор-к. Зокрема, знаходимо в часописі такі його матеріали: «Как создали дело» (№ 2), «Дистанционный пробег» (№ 3) та ін. Переважно всі матеріали часопису мали інформаційну спрямованість. Усього вийшов 31 номер цього видання.

Яскравим явищем періоду став і катеринославський (дніпровський) журнал **«Искусство и физкультура»** (1925–1926) – єдиний репрезентант мистецько-спортивної преси в цьому періоді. Це був театральний тижневик формату А5 з накладом 3 000 прим. Головним редактором став Кенінг. До редколегії входили: Сазонов, Галичанський, Коганов, Герштейн. Автура часопису: Ларін, В. Філіпов, Ф. Голенко, Н. Колесниченко, М. Стремовський (фізкор), а також автори, що використовували криптоніми: В. Л., Є. А., З. Р., А. Н. Д., І. Р. (фізкори).

Характерні риси видання: розгалужена тематична та жанрова палітра, високий рівень аналітично-публіцистичних матеріалів у рубриках, що репрезентували мистецтво, наявність фотоілюстрацій, віршів, ребусів і кросвордів. Проте матеріали з фізкультури та спорту відрізнялися низькою якістю, сухістю, відсутністю емоційності, динамізму та експресивності у висвітленні спортивних подій, орієнтацією переважно на фізкультурну тематику, ніж на спортивну, найчастіше висвітлювалися футбол, шахи, хокей, лижний спорт.

Контент журналу формувався в рубриках: «Театр», «Клуб», «Кино», «Спорт», «Живопись». Згодом кількість рубрик значно розширилася: «Театр», «Клуб», «Кино», «Музыка», «Живопись», «Скульптура», «Литература», «Спорт», «Программы и либретто театров», «Наша трибуна».

У мистецьких рубриках переважали такі жанри: 1) рецензії: «Театр имени М. Заньковецкой», «"Щіткарі" Ірчана» Г. Новіна (№ 2), «Наполеон-Газ» (№ 2), «Шторм» (пьеса Биль-Белоцерковского), «На земле» (пьеса Б. Низового) (№ 5), «Уголок Одессы», «Клара Юнг» Смоли (№ 14); 2) аналітичні статті: «Справочная работа в клубе» В. Ф. (№ 2), «Итоги сезона «Музыкальной комедии» Старка (№ 3), «Нужны ли нам живые газеты?» В. Філіпова (№ 2), «О репертуаре и театральной

традиции» В. Дикарьова (№ 4); 3) загально-дослідницькі статті: «Из истории Екатеринославского театра» Г. Новіна (№ 4); 4) листи читачів: «Одвертий лист директору Державного драматичного театру ім. Заньковецької» Миколи М. (№ 3), «Письма из Берлина» А. Луначарського, «Театры столицы УССР (письмо из Харькова)» Б. Сіманцева; 5) хронікальні і розгорнуті замітки та звіти. Також у журналі були репрезентовані літературні дискусії: «Ещё о Мобе (в порядке дискуссии)» В. Дикарьова (№ 14) та літературна критика: «О поэзии Есенина» Г. Адонца (№ 1–2) тощо.

Якщо аналізувати жанрову палітру, у якій висвітлювалися спорт та фізична культура, то вона також виглядає досить розгалуженою. У рубриці «Спорт» найчастіше використовувалися такі жанри: 1) хронікальні замітки; 2) інформаційні звіти: «Футбольный матч СССР – Франция» Є. А. (№ 3), «Итоги и перспективы» З. Р., «1-я городская конференция по вопросам профсоюзов Ф. К.» І. Р. (№ 14); 3) аналітичні звіти: «Кружок физкультуры при 1-м "Доме просвещения"» В. Л. (№ 14), «О работе физ. кружков при клубе «Красный Профинтерн» коммунальников» І. Файнгольда (№ 12), «Физическая культура в Москве» М. Стремовського (№ 2), «Итоги 1-й Екатеринославской конференции по вопросам физкультуры профсоюзов» (№ 3); 4) аналітичні статті: «Как вовлечь широкие рабочие массы в физкультуру» Ларіна (№ 14), «Нам нужен стадион» Ю. Колесниченка (№ 2), «Физкультура на селе» В. Горлова (№ 14); 5) шаржі: «Городской шашечный чемпионат» Д-н (№ 4).

Хоча спорт і тлумачився редакцією в контексті мистецтва, але висвітлювався занадто сухо, безбарвно; акцент робився не на спорт, а на фізичну культуру. Усе це й стало причиною занепаду перспективного видання. При цьому Катеринослав не мав особливо розвинених спортивних товариств, у місті не проводилися великі спортивні змагання, тому місцеві читачі не мали особливого інтересу до спорту.

Якщо на початку існування часопис перебував на піку популярності, то через півроку тираж став поступово падати. Про свої проблеми редакція повідомила вже в № 3 (1926): «За останній час число читачів журналу «Искусс. и Физ.» зменшилось з 5500 до 2000. Причин цьому дві: по-перше, читач-театрал мало цікавиться фізкультурним життям, а по-друге, – самі фізкультурники не читають і не пишуть у свій журнал. Як перша, так і друга суттєво відбивається на господарській стороні журналу. За малої кількості читачів журнал не може існувати і загине, потрібна культурна справа. Тому питання про створення кадрів фізкорів є зараз нагальним питанням. Тільки організовуючи гурток фізкорів, ми зможемо досить добре висвітлювати нашу Ф. К.». Але здійснити задумане редакції не вдалося, тираж надалі скорочувався, і на № 14 (1926) часопис припинив своє існування.

Протягом 1926–1928 рр. у тому ж Катеринославі функціонував журнал **«Наука – техника – физкультура»**, що був єдиним представником науково-практичного спортивного сегмента в цей час.

Упродовж 1926 р. в Одесі як безкоштовний додаток до газети «Известия» видавалася газета **«Спорт»**. Виходила вона раз на місяць, у роздрібному продажі коштувала 3 коп., мала тираж – 56 000. Цей часопис став знаковим явищем української спортивної преси, він мав високий інформаційно-комунікативний рівень і користувався шаленою популярністю. За даними М. Олійника, всесоюзна газета «Красный спорт», що виходила в Москві, мала наклад 60 000, аналогічним накладом виходив і московський журнал «Физкультура и спорт», а московська всесоюзна газета з шахів «64» видавалася 30-тисячним тиражем [151]. Чималий наклад одеського часопису свідчив про його високі професійні якості. Редактором видання був І. Хаіт (1894–1938, професор, ректор Одеського інституту народної освіти з 1925 до кінця 1926 р., викладач курсу «Радянська система освіти»). Автура часопису: д-р Я. Камінський, д-р

Л. Чацький, А. Фрікі, А. Свєтлов, Д. Кліменко, В. Бездек, С. Прокоф'єв, Б. Бродський, а також автори, що використовували криптоніми: Ев., Ф-н, Мих. К., Свой.

Найбільш відомими й продуктивними авторами були: доктор Я. І. Камінський (1897–1996, відомий одеський лікар, вчений, педагог) та Л. М. Чацький (відомий лікар та вчений, автор книги «Пособие для кружков первой помощи Красного креста. С рисунками в тексте» (1930)), які працювали в жанрі спортивно-медичної статті. Цей жанр був запорукою успіху спортивного часопису. Адже, на наш погляд, саме перевага спортивно-медичних статей дозволила харківському «ВФК» з 4-х харківських видань 1922 р. єдиному успішно продовжити своє функціонування. Саме тому співпраця з газетою «Спорт» відомих лікарів і вчених виглядає досить значущою. У газеті висвітлювалися такі види спорту як: легка атлетика, гандбол, плавання, футбол, теніс, велосипедний спорт, мотоспорт, баскетбол, бокс, шахи; існували рубрики: «Спорт и здоровье», «По СССР», «Отклики», «На Западе» (дві підрубрики: «Рабочий спорт на Западе» та «Буржуазный спорт на Западе»), «Хроника Спорт-Одессы», «Шахматы и шашки», «По спорт-кружкам».

У рубриці «Спорт и здоровье» подавалися статті спортивно-медичної тематики, у яких автори роз'яснювали, наскільки корисними чи шкідливими для організму є ті чи інші види спорту, розповідали про профзахворювання спортсменів, а також наголошували, що при правильному підході спорт є лікувальним засобом під час важких захворювань, зокрема туберкульозі (стаття «Спорт и туберкулёз» Л. Чацького). У рубриці «По спорт-кружкам» містилися огляди про діяльність спорт-гуртків: РКХ (працівників комунального господарства), металістів та радпрацівників. У рубриці «Хроника Спорт-Одессы» подавалися огляди спортивних секцій Одеси (баскетбольної, тенісної, секції важкої атлетики), розповідалося про перспективи секцій у майбутньому, давалися анонси спортивних змагань та огляди матчів з різних видів спорту, що відбулися в Одесі. Під рубрикою «Шахматы и шашки» містилися огляди змагань із шашок та шахів в Одесі, СРСР та за кордоном, подавалися шахові етюди, детально репрезентувалися всі тактичні ходи, які могли гарантувати перемогу в партії, до того ж все це ілюструвалося таблицями та світлинами. Рубрика виходила під редакцією ОРФК.

У рубриці «По СССР» подавалися інформаційні замітки про змагання за участі радянських спортсменів, що відбувалися як в СРСР, так і за кордоном, а також розглядалися міжнародні турніри, що проходили на території країни. У підрубриці «Буржуазный спорт на Западе» розглядалися змагання західних команд та західних спортсменів, що трактувалися як буржуазні. Причому ставлення редакції до цього спорту було ворожим, що ілюструє такий заголовок: «Буржуазия готовит амстердамскую олимпиаду 1928 года. Ответим подготовкой мировой спартакиады». Буржуазний спорт подавався газетою з відверто негативною конотацією, що підтверджує зокрема фотоілюстрація і надпис під нею великими літерами у № 5 за 16 вересня 1926 р.: «Ленглен пьёт шампанское. Вот он буржуазный спорт: вот как спаивается победительница-теннисменка после победы». Протиставлявся буржуазному «Рабочий спорт на Западе», що мав позитивне забарвлення: «Австрійський робочий спортивний союз з 4 по 11 липня провів у Відні червону робітничу олімпіаду, у якій, крім самих австрійців, узяли участь робітничі спортсмени Німеччини, Угорщини, Чехословаччини і Латвії». У багатьох матеріалах рубрики підкреслювалося, що «робітничий спорт» є найкращим, корисним, а буржуазний – інтерпретувався як ворожий та шкідливий.

Провідні жанри газети: 1) інформаційні замітки; 2) інформаційні огляди з елементами аналітики: «Московские легкоатлеты перед поездкой за границу»,

«Русские легкоатлеты и велосипедисты во Франции»; 3) пропагандистські статті: «Шесть лет красного спортивного интернационала» (№ 7); 4) спортивно-медичні статті: «Физическая культура как лечебное средство» (12 серпня), «Сердце и спорт» (11 листопада), «Вредно ли заниматься тяжёлой атлетикой?» (16 грудня) Я. Камінського, «Кому вредно заниматься физкультурой» (12 серпня), «Спорт и туберкулёз» (14 жовтня), «Физкультура и профзаболевания» (16 грудня) Л. Чацького; 5) гуморески: «О молодых, о старых», «Высоко сидящий иностранец» Епштейна (12 серпня); 6) фейлетони: «Шютом по голу. Чемпионада» А. Фрікі (12 серпня).

У газеті превалювала аналітично-публіцистична жанрова парадигма, видання характеризувалося широкою репрезентативністю багатьох видів спорту, акцентуванням на спортивно-медичну тематику і великими тиражами, що свідчило про його популярність.

У 1929 р. в Полтаві вийшов один номер (8 червня) одноденної газети **«За фізкультуру і спорт»**. Це було видання Політвідділу 25-ї стрілкової Чапаєвської Червонопрапорної дивізії. Також у цей час виходять такі спортивні видання: **«Бега и скачки»** (1924–1925, Харків), **«Радянський мисливець і рибалка»** (1927–1930, Харків), **«Авто та шляхи»** (1928–1932, Харків), **«Воздушный флот»** (1920-ті, Харків), **«Красний спорт»** (1930-ті, Харків).

Другий період (1930–1934).

У 1929–1930 рр. радянська влада видає нові постанови: постанова ЦК ВКП(б) «Про фізкультурний рух» (23 вересня 1929), якою посилювалася роль державного й громадського керівництва радянським фізкультурним рухом, декрет РНК РРФСР «Про запровадження фізичного виховання як обов'язкового предмета у ВНЗ» (1929), постанова ЦВК СРСР «Про включення фізичної культури до числа заходів з оздоровлення та підвищення працездатності» (квітень 1930), постанова Президії ЦВК СРСР «Про створення ВРФК при ЦВК СРСР» (квітень 1930), які кардинально змінили напрями діяльності спортивної преси. Відбулося зміщення акцентів зі спортивної тематики на фізкультурно-спортивну. На ВРФК в цей час було покладено керівництво республіканськими радами фізичної культури, державними і громадськими організаціями, що здійснювали фізичне виховання населення.

У 1930 р. в резолюції з'їзду ВКП(б) «Про завдання профспілок у реконструктивний період» зверталася увага на необхідність рішучого подолання аполітичності й вузького культурництва. Як зазначив А. Бабешко, внаслідок з'їзду всеукраїнська газета «Диктатура труда» надрукувала статтю «Беспощадная война футболомании» з підзаголовком «Правління клубів, тримайте відповідь перед радянською громадськістю», у якій говорилося: «Гру в футбол потрібно розцінювати лише як додаток до основних форм і методів фізкультури. Кожен футболіст повинен, крім футболу, займатися й іншими видами спорту. Тому гурткам фізкультури необхідно вести повсякденну боротьбу з "футболоманією"» [6, с. 36–37]. Про це говорить і М. Олійник: «Деякі недалекоглядні стратеги від спорту в черговий раз розгорнули в ті роки широку компанію боротьби з «футболоманією», намагаючись не розширювати, а звужувати рамки міських турнірів, скорочувати число команд, пропагуючи будь-які інші види спорту, але тільки не футбол» [151, с. 78].

На відміну від сучасних спортивних видань, провідною ознакою яких є гіпетрофія матеріалів на футбольну тематику, тогочасна преса ще до боротьби з футболоманією не приділяла футболу великої уваги, відсуваючи «гру мільйонів» на другий план. Як відзначив свого часу Ю. Коршак, «люті крикуни з Пролеткульту взялися ділити види спорту на «пролетарські» – потрібні і «буржуазні» – шкідливі. І разом з доступним справді не кожному інтелекту фехтуванням, до числа «ворожих»

видів тоді записали й футбол, що бурхливо входив у моду» [92, с. 43]. До шкідливих, виключно буржуазних видів спорту, був віднесений і елітарно-аристократичний теніс (лаун-теніс). До когорти буржуазних тоді записали й бокс: «Відстаючи в ті роки від Заходу практично в усіх видах спорту, країна тим не менш боролася з «ворожими», «чужими» проявами на спортивній ниві. Ще не вщухли остаточні нападки на футбол і надуману «футболоманію», як ще з більшою силою деякі спортивні вожді й псевдонауковці напосіли на бокс. В Україні він формально був заборонений і боксерські гуртки функціонували практично підпільно. Тимчасом не вщухала широка компанія з воєнізації фізкультурного руху в країні» [92, с. 92].

У цей час відбувалася ревізія олімпійських видів спорту. У публікації «Викинути старий спортивний мотлох» [4] у журналі «Фізкультурник України» (№ 8 1931) Антипов наголосив, що слід відкинути такі види спорту як метання диску чи ядра, які не дають жодних трудових та військових навичок, запропонував покинути непотрібні види спорту й запровадити цілий ряд нових, які б давали більш підготовлену до праці людину. Найпопулярнішим видом спорту з 1930 р. стала гімнастика, яку оголосили справжньою пролетарською фізичною культурою. До пролетарських (корисних) видів спорту, які активно висвітлювала спортивна преса, належали велоспорт, мотоспорт, лижний спорт, ковзанярський спорт, волейбол, гандбол, важка та легка атлетика. Активно пропагувалися пресою й мілітаризовані види спорту, які були винайдені та розвивалися виключно в СРСР: плавання вільним стилем з гранатою, метання гранати, фехтування на штиках. Відповідно на маргінесі залишалися теніс, бокс і футбол, що позиціонувалися як шкідливі.

Починаючи з 1931 р. спортивна преса стає врачівником тіла й душі людини. Тобто спортивну пресу 1931–1935 рр. варто назвати, використовуючи влучний термін В. Ковпака, – «тіловиховною спортивною періодикою» [81]. Бурхливий розвиток тіловиховної спортивної періодики був зумовлений постановою ЦК ВКП(б) «Про фізкультурний рух» (23 вересня 1929), у якій викривався рекордсменський ухил, визнавалося необхідним усунути різнобій у фізкультурній роботі, внести до неї більше організованості й плановості, передбачалося максимальне розширення масштабу фізкультурної роботи, залучення до фізкультурного руху робітничих мас і посилення фізкультурної роботи на селі. Важливою для активізації фізкультурної преси стала постанова ЦВК СРСР «Про включення фізичної культури до числа заходів з оздоровлення та підвищення працездатності робітників» (квітень 1930).

Характеризуючи соціально-політичні умови функціонування спортивної преси цього часу, потрібно відзначити, що у 1932–1933 рр. Україна потерпала від голодомору, який забрав мільйони життів. Жахливі соціальні обставини негативно відбилися й на українському спорті: «Від багатьох, якщо не всіх, грандіозних планів спортсменів України змусив відмовитися жорстокий голод, що обрушився у 1932 р. на багатющу республіку, що годувала ледве не весь СРСР. Завмерло, а потім і зовсім припинилося будівництво Всеукраїнського стадіону, різко поменшало число всіляких агітаційних фізкультурних свят і масовок, змагань і зустрічей. У 1932–1933 рр. у Харкові, розчавлені нестатками, хронічним недоїданням, згасли або взагалі припинили своє існування багато чудових самодіяльних фізкультурних організацій, таких як клуби імені Карла Маркса і Балабанова, ОРК («Октябрист»), «Дарбс» та інші» [151, с. 49]. Але спортивна преса продовжувала розвиватися незважаючи ні на що. Причини такої наполегливості у розвитку спорту та спортивної журналістики пояснює М. Олійник: «Викликаючи іронічні коментарі і відкрите засудження в західній пресі, в Союзі розгорнулася нова безпрецедентна пропагандистська кампанія. Тепер голодуюча країна збиралася провести в 1933 р. у Москві Всесвітню робітничу спартакіаду.

Не порятунок від голоду, а ця ідея-фікс вважалася найважливішою для радянських спортсменів» [151, с. 119].

У 1930–1934 рр. фізкультурно-спортивна (тіловиховна) преса розвивалася досить потужно. Протягом 1931–1933 рр. у Кривому Розі виходив щорічник **«Фізкультурник Криворіжжя»**, який видавала міська рада фізичної культури. Протягом 1931–1936 рр. як орган Дніпропетровського обласного комітету фізичної культури та спорту виходив тиражем у 2 000 примірників часопис **«Фізкультурник Дніпропетровщини»**. У 1931 р. в Одесі побачив світ пресодрук **«Фізкультурник-ударник»** як орган Одеської міськради фізкультури та бюро ФК МРПС, що функціонував до 1932 р. Протягом 1931–1935 рр. виходив часопис **«Фізкультурник Одещини»** як орган обласної ради фізкультури. Тираж видання становив 3 000 примірників. Упродовж 1931 р. в Кропивницькому (Кіровограді) видавалася газета **«За фізичну культуру»** як орган міськради фізкультури накладом – 3 000 примірників. Протягом 1932–1933 рр. у Сімферополі виходив журнал **«Крымский физкультурник»**. У 1932 р. вийшло три номери газети **«Фізкультурник Херсонщини»**, що була органом херсонської міськради фізкультури. У 1933 р. у Первомайську впродовж року виходить **«Червоний фізкультурник»** як орган Первомайської ради фізкультури. Інформацію про часопис знаходимо у бібліографічному довіднику «Газеты СССР 1917–1960 гг.» [42]. Автори довідника не вказують, у якій області виходило це видання. Припускаємо, що це був Первомайськ Миколаївської області, який тоді був передовим містом цього регіону. У 1934 р. народилася спортивна журналістика в Запоріжжі, першою ластівкою якої став **«Фізкультурник Запоріжжя»** – орган Запорізької міськради фізкультури, що виходив протягом року. У 1934 р. в Херсоні видавалася газета **«Рупор Фізкультурника»**.

Серед інших видань варто назвати київські та харківські часописи **«Фізична культура»** (1930–1932, Київ), **«Фізична культура»** (30 липня 1930, Київ), **«Фізична культура»** (15 червня 1932, Київ), **«Ударник-фізкультурник»** (1 листопада 1932, Київ), **«Фізкультурна декада»** (1930, Харків), **«Фізкультурна Україна»** (1930, Харків), **«Фізична культура»** (31 грудня 1931, Харків), **«Фізкультурник України»** (газета) (1933, Харків). Загалом в УРСР вийшло 18 часописів фізкультурно-спортивної тематики протягом цього періоду. Більшість часописів виходили накладом по 3 000 примірників.

Крім фізкультурних часописів, протягом 1931–1934 рр. в УРСР виходить низка видань ГПО. Поява журналістики «ГПО» та «БГПО» була зумовлена двома постановами, прийнятими у 1930 р.: постановою ВРФК «Про утвердження комплексу «Готов до праці та оборони СРСР» (1 ступінь)» та постановою ВРФК «Про введення в дію ІІ ступеню комплексу "ГПО"». М. Олійник подав програму ГПО, яка наочно висвітлює значення проєкту в житті держави: «Роковини Червоної Армії ми зустрічаємо за обставин чимраз побільшуваної небезпеки нової війни проти СРСР. Процес «промпартії» висвітлив увесь план інтервенціоністських внутрішніх і зовнішніх ворогів наших, викрив перед лицем усього світу матеріальну та політичну підготовку нападу на Радянський Союз. І ця підготовка з кожним днем посилюється. Небезпека війни вимагає уваги до посилення боєздатності армії та оборони Союзу. Великим розгорнутим фронтом повинна розтягнутися підготовка до оборони, підготовка з трудящих міцних, класово свідомих тренованих солдатів. Фізкультурна робота має бути правофлангова. Фізкультурники-дужаки повинні показувати в повсякденній праці кращі ударні зразки, а де-не-де вони вже показують – вони ж мають бути передовики в підготовці до оборони своєї соціалістичної батьківщини. Ухвалою Всесоюзної Ради Фізкультури запроваджується значок «Готовий до праці та оборони».

Значок «Готовий до праці та оборони» повинен стати гордістю кожного фізкультурника, що його завоював» [151, с. 105–106].

Як зазначає А. Бабешко, «Не маючи широкого виходу на міжнародну арену, залишаючись за бортом олімпійського руху, радянський фізкультурний рух, його лідери у 1930-ті рр. якимось фетишем для себе зробили комплекс ГПО, благо він відразу ж достатньо проник в народні маси, справді почавши служити справі оздоровлення нації, піднесенню її загальної культури» [6, с. 63]. Як зазначає С. Михайлов, «ГПО була основою радянської системи фізичного виховання, мала на меті всебічний розвиток людей, зміцнення й збереження їх здоров’я, підготовку до високопродуктивної праці та захисту Вітчизни» [133, с. 13].

Преса ГПО формувалася в трьох містах (Харкові, Києві та Білопіллі) та була репрезентована такими часописами: **«Будь готовий до праці та оборони»** (1931, Київ), **«ГПО: Готовий до праці та оборони»** (1931–1934, Київ), **«Фізкультурнику! Будь готовий до праці та оборони»** (1931, Кривий Ріг), **«Готуймось до оборони»** (31 травня 1932, Харків), **«Будем готовы к труду и обороне»** (1933, Харків), **«Готов к труду и обороне»** (15 жовтня 1934, Білопілля). Запровадження спортивної преси ГПО свідчило про те, що спорт все більше ставав складником державного будівництва, виховання загартованої і фізично сильної людини, для якої головними домінантами є поняття праці (для підвищення рівня економіки) та оборони країни.

Феномальним явищем спортивної преси УРСР стала фізкультурно-виробнича преса (заводська фізкультурна періодика, спортивна преса шахт, селянська спортивна преса), що мала ідентичні інтенції з пресою ГПО. Бурхливий розвиток фізкультурно-виробничого різновиду спеціалізованої спортивної преси був спричинений постановою ЦК ВКП(б) «Про фізкультурний рух» (23 вересня 1929). У цій постанові відхилявся рекордсменський ухил, визнавалося необхідним усунути різнобій у фізкультурній роботі, внесення до неї більшої організованості й плановості, передбачалося максимальне розширення масштабу фізкультурної роботи, залучення до фізкультурного руху робітничих мас і посилення фізкультурної роботи на селі. Аналізуючи постанову «Про фізкультурний рух» О. Бабешко зазначив: «Тепер центром фізкультурної роботи стають виробничі колективи, які систематично організовують різні заходи і спартакіади. Міські команди часто виїжджають у сільські колективи, здійснюють шефство над ними, проводять там показові виступи» [6, с. 31–32].

Важливим чинником розвитку фізкультурно-виробничої преси послужила постанова від 1 квітня 1930 р. «Про створення ВРФК». В Україні створення Ради обумовило новий етап розвитку фізкультури і спорту, характерною рисою якого стали масові змагання з колективним заліком. Розвиток цього виду преси стимулювали сільспартакіади, фабрично-заводські спартакіади, естафети. «Десятки тисяч фізкультурників, – відзначив М. Олійник, – взяли влітку 1930 р. участь у республіканській спартакіаді харчовиків. Ще більше людей вийшло на старти І Всеукраїнської спартакіади сільських фізкультурників» [151, с. 102].

На заводах і фабриках створюються команди з різноманітних видів спорту. Між цими командами проводилися спартакіади. Відзначаючи їх роль, С. Привіс писав: «Заводські спартакіади, що вже в 1930 р. були покладені в основу масового спортивного розвитку, за ці роки стали в центрі уваги. У 1931 р., проходячи під лозунгом готування до Берлінської спартакіади та Х-річчя Червоного спортінтерну, – спартакіади великих заводів перетворюються на загальнозаводські свята» [12, с. 55]. Досить часто спартакіади відбувалися й на селі. Так, зокрема, у 1934 р. була проведена всеукраїнська естафета «Більшовицьким колгоспам – зразкову фізкультуру». Наприкінці 1930-х рр. у п’яти областях (Київській, Харківській, Донецькій, Дніпропетровській і Черні-

гівській) відбулися обласні радгоспно-колгоспні спартакіади. Прагнення піднести їх значущість і зумовили появу фізкультурно-виробничої преси на багатьох підприємствах. Так, зокрема, усередині 1930-х рр. шахта імені Чувиріна (Постишево, нині Покровськ (Красноармійськ) Донецької області) видає газету **«Фізкультура – соцбудівництву»**, а політвідділ Кільчинської МТС (машинно-тракторної станції) Новомосковського району на Дніпропетровщині – часопис **«Фізкультурник Кільчинської МТС»**. Єдиною метою розвитку цього виду преси було підвищення працездатності робітників та продуктивності праці. Про це йдеться у матеріалі В. Ковтурмана «Фізкультуру ХТЗ на буксир інфізкульту» в журналі «Фізкультурник України» (№ 17, 1931): «Необхідно познайомити робітників з принципами перебудови фізкультури й організувати у кожному цеху гуртки фізкультури. Під час перерви відбуваються розмови з робітниками про значення фізкультури як чинника оздоровлення та підвищення працездатності» [82, с. 12].

Про активний розвиток фізкультурно-виробничої преси свідчить В. Блях: «Широко розгорнулася сітка фізкультурних газет. Крім обласних центрів – газети видаються в Кірово, шахті ім. Чувиріна, ХПЗ, ХЕМЗШ, одеських заводах» [12, с. 91]. Як на приклад, автор послався на стінгазету колективу фізкультурників-радслужбовців у Луганську під назвою **«Наш спорт»**, що за нашими даними десь наприкінці 1929 р. започаткувала спортивну періодику Луганщини. 1 травня 1930 р. в Луганську вийшло єдине число газети **«Соцзмагання – в колгоспи!»**, на першій сторінці якої означалося: «Ця газета приставляється в села учасниками Червонозіркового походу велосипедистів». Проте, як відзначила К. Ульянова, ця газета-листівка виходила 12 разів на рік як додаток до часописів «Луганська правда» та «Червона Луганщина» [253]. Цікаво, що гасло «Соцзмагання – в колгоспи!» стало поширюватися вже у 1924 р., коли гуртки фізкультури луганських заводів «Жовтневої революції» та «Оборона Червоного Луганська» здійснили низку поїздок до підшефних сіл, та лише у 1930 р. була започаткована листівка під такою назвою. Як відзначив О. Гальченко, цей курс став наслідком загального повороту «обличчям до села», у якому фізична культура розглядалась як одна з форм культурного будівництва [44].

Фізкультурно-виробнича преса, що функціонувала в 1930–1940-х рр., була репрезентована не тривалими проєктами, а переважно газетами-одноденками, що існували від одного до трьох років, і мала єдину мету – залучити усіх робітників до занять спортом з метою підвищення продуктивності праці. Отже можна говорити, що фізкультурно-виробнича преса яскраво виконувала насамперед роль колективного організатора, агітатора та пропагандиста, залучаючи робітників до спортивних змагань. Спортивна преса в цей час активно видавалася на багатьох підприємствах країни. Найбільш значущими були такі газети заводів і фабрик як: **«Генератор»**, **«Червоний Січнівець»** (Київ), **«Січневий»** (Одеса), **«Ленкузня»** (Київ), **«Сельспартакіада», «Харківський Паровозник»** (Харків), **«Соцзмагання – в колгоспи!»** (Луганськ), **«Наш спорт»** (Луганськ), **«Фізкультурник Кільчинської МТС»** (Новомосковський район Дніпропетровської області), **«Фізкультура – соцбудівництву»** (Покровськ (Красноармійськ)).

Важливим напрямом розвитку спортивної преси УРСР була періодика спортивного товариства «Динамо», що функціонувала в багатьох регіонах УРСР.

Третій період (ІІ пол. 1934–1939).

Наприкінці 1934 р. починається третій період в історії спортивної преси 1920–1930-х рр., що пов'язаний з припиненням політики українізації. У цьому періоді виходить лише два спортивні часописи: **«Шахіст»** (1936–1939, Київ) та **«Информационный бюллетень спортивного добровольного общества «Локомотив Юга»**

(1939, Харків). Найяскравіше видання цього часу – газета «Шахіст» – виходила тричі на місяць як орган Комітету в справах фізкультури та спорту при Раднаркомі УРСР форматом А3, накладом 5 000 прим. Редактором був Г. Боданський; заступником редактора і провідним автором часопису – Ф. Богатирчук. Значення часопису «Шахіст» полягає в тому, що ця газета стала другим шаховим виданням в Україні після одеського часопису «Шахматы» (1911) та була першим україномовним шаховим виданням, репрезентувала шахи як єдність мистецтва й науки, була розрахована як на кваліфікованого реципієнта, що розумівся на шахах, так і на початківця й малокваліфікованого споживача.

Загалом варто відзначити, що 1934–1939 рр. були часом занепаду спортивної преси. Він почався з 1937 р. й був пов'язаний з репресіями тоталітарного режиму як проти спортсменів, так і проти спортивних журналістів, викладачів ВНЗ з фізкультури й спорту, державних діячів у галузі фізичної культури й спорту.

Жахливу атмосферу того часу охарактеризував М. Олійник: «Поряд з корисним, розумним, прогресивним проникали в спорт і отруйні черв'яки руйнування, які зайнялися черговими пошуками «класово чужих елементів», їх викриттям. Поки що перевірки з «оргвисновками» і шельмуванням були лише похмурою репетицією, гіркою прелюдією до майбутніх гучних викривальних процесів та репресій. Газети закликали населення підвищувати пильність. І коли ворогів не було, їх знаходили, придумували. 1937 р. став найстрашнішим. Перша жорстока хвиля необґрунтованих сталінських репресій, яка пронеслася над країною, не помилувала насамперед кращих з кращих. До їх числа потрапило багато найпопулярніших спортсменів. Масовий психоз надуманої боротьби з «ворогами народу» змушував ледве не в кожному шукати шпигуна, підозрювати, підглядати, підслуховувати. Тож українському спорту страшною рукою злочинного беззаконня в 1937–1938 рр. найжорстокіший режим завдав непоправного удару» [151, с. 165]. За Л. Куном, жертвами масових арештів і страт ставали найпопулярніші, найбільш шановані особистості. Особливо боляче репресії відбилися на спортивному корпусі країни [105]. Про це йдеться і в статті Ю. Теппера «Мяч, начиненный взрывчаткой. Как в 1937-м спортсменов превращали в террористов» [244].

Жертвами політичних репресій у Харкові стали такі спортсмени та спортивні журналісти як: О. Шпаковський (лікар Харківського українського ортопедичного інституту, найкращий гравець першої збірної СРСР з футболу, всенародний улюбленець, найпопулярніший спортсмен 1920–1930-х рр. в УРСР, рекордсмен УРСР з легкої атлетики, неодноразовий призер спартакіад у різноманітних видах легкої атлетики, призер Харкова багатьох тенісних турнірів, відомий гандболіст та хокеїст, заарештований і розстріляний у 1938 р.); В. Блях (видатний журналіст, редактор одного з перших українських спортивних часописів «Вестник физической культуры» (потім «ФУ»), відомий лікар, спортсмен, гравець дореволюційних футбольних команд «Рыжов» та «Модерн», баскетболіст, хокеїст, гандболіст, тенісист, теоретик фізичної культури, родоначальник гри у волейбол в Україні, ініціатор створення першого в Україні Будинку фізичної культури, керівник спортивно-технічного комітету Харківської ради фізкультури, секретар, а пізніше заступник голови Вищої Ради Фізичної Культури, керівник Українського науково-дослідного інституту фізичної культури, викладач курсу лікувальної фізкультури в ДІФКУ, заступник голови Українського комітету в справах фізкультури і спорту, заарештований у 1937 р. і розстріляний як «ворог народу»); Л. Ордін (видатний спортивний журналіст, провідний автор київського часопису «Спорт», тренер, теоретик фізичної культури і спорту, автор книг «Зимовий спорт», «Гандбол та волейбол», «Пінг-понг. Теніс»,

«Юний хокеїст» тощо, заарештований і засуджений до страти у 1937 р.); К. Піонтковський (видатний спортсмен-футболіст, капітан київського «Динамо», чоловік видатної спортсменки з легкої атлетики Н. Єршової, заарештований та розстріляний у 1938 р.); О. Концевич (видатний спортсмен-плавець, гандболіст, баскетболіст, завідувач кафедри плавання Державного інституту фізичної культури (ДІФКУ), провідний журналіст часопису «Фізкультурник України», заарештований і розстріляний у 1937 р.); видатні спортсмени, викладачі ДІФКУ А. Юреско, М. Бутаков та К. Степанов (видатний гімнаст, завідувач кафедри фізвиховання Харківського механіко-машинобудівничого інституту), знищені 1937 р.; М. Бочаров (голова Харківського обласного комітету фізкультури та спорту, спортсмен-футболіст, заарештований і засуджений до страти 1937 р.); І. Локшин (спортсмен, викладач фізкультури стоматінституту, науковець, що написав підручник з дореволюційного етапу розвитку вітчизняної легкої атлетики); Я. Якубович (спортсмен, викладач фізкультури Харківського інституту механізації сільського господарства); З. Синицький (журналіст часопису «Фізкультура і спорт», відомий спортсмен з легкої та важкої атлетики, чемпіон СРСР з важкої атлетики, завідувач кафедри легкої атлетики ДІФКУ, тренер, автор посібників з легкої атлетики); Г. Шабайдаш (спортсмен, викладач фізкультури Харківського автодорожнього інституту); М. Виставкін (журналіст часопису «Фізкультура і спорт», видатний спортсмен-важкоатлет, рекордсмен УРСР та СРСР з легкої та важкої атлетики, викладач легкої атлетики ДІФКУ, заслужений майстер спорту, кандидат педагогічних наук), заарештовані в 1937 р. та засуджені до страти; В. Бедункевич (видатний журналіст часопису «Фізкультурник України», автор книг з легкої атлетики, теоретик фізичної культури й спорту, відомий спортсмен-важкоатлет, арбітр змагань з легкої атлетики, завідувач кафедри важкої атлетики в ДІФКУ, заарештований у 1937 р. та розстріляний у 1938 р.); О. Вінник (заступник голови ради «Спартака» і видатний гандболіст); І. Зайцев (відповідальний секретар облради фізкультури і видатний спортсмен зі стрілецького спорту); О. Азаренко (тренер ФК «Спартак»); М. Євдокимов (видатний спортсмен-велогонщик) та С. Афенді (викладач фізкультури Харківського хіміко-технологічного інституту), заарештовані й розстріляні в 1938 р.; М. Бунчук (спортсмен, директор ДІФКУ, журналіст) та С. Калінчук (спортсмен, заступник директора ДІФКУ), заарештовані й засуджені до страти, та багато інших.

Послабилися репресії в 1938–1939 рр., коли вже український спорт та українська спортивна преса були практично повністю знищені. Причини припинення репресій тоталітарного режиму СРСР проти спортсменів та спортивних журналістів М. Олійник пояснив так: «Чи то тому, що в'язниці й концтабори не вміщали вже тих, кого заарештували в 1937–1938 рр., чи то в Політбюро нарешті зрозуміли, що перебрали з арештами, але репресії стали йти на спад. Не виключено, що репресії стихли ще й тому, що в Кремлі виношували плани розширення кордонів СРСР на захід, для чого варто було істотно розширити армію, влити в неї свіжі сили» [151, с. 203]. Слова М. Олійника свідчать про той факт, що тоталітарна держава готувалася до загарбницької війни, і підтвердженням цьому стали події 1939 та 1940 рр., коли СРСР значно розширив кордони за рахунок приєднання Західної України та Західної Білорусії (1939), Естонії, Латвії, Литви, Бессарабії, Північної Буковини (1940). Можна припустити, що підготовка до загарбницької війни взагалі розпочалася з 1931 р., тобто із запровадженням комплексу ГПО, безпосередньо через спорт, але її трохи призупинили репресії 1937 р.

У 1939 р. з в'язниць почали повертатися деякі спортсмени, спортивні журналісти та громадські діячі українського спорту, зокрема М. Виставкін, З. Синицький, Л. Ордін, Г. Шабайдаш та ін. Але як зазначив Ю. Грот, «далеко не всі вони, помітні насамперед у спорті особистості, подібно Безрукову (заслужений майстер спорту з легкої атлетики, рекордсмен СРСР), знайшли в собі сили й мужність повернутися до улюбленої справи, змусити себе забути про те, що було за ґратами. Після шквалу репресій довелося майже повністю оновлювати склади міських і обласних спорткомітетів, інституту фізкультури, облради "Динамо"» [50, с. 59].

Таким чином, масові репресії паралізували українську спортивну пресу. Уже у 1937 р. вона була репрезентована лише чотирма часописами («Спорт», «Фізкультура і спорт», «Шахіст» та «Спортивна газета»), які залишилися з тих 63-х видань, що виникли в третьому періоді її історії. Завершальними для епохи 1920–1930-х рр. стали київська газета «Шахіст» (1936–1939) та харківський «Информационный бюллетень спортивного добровольного общества «Локомотив Юга» (1939). З їх припиненням спортивна періодика зникла з інформаційного простору. Так тривало аж до «хрущовської відлиги», коли спортивна журналістика знову поступово відроджується.

Основні особливості спортивної преси цієї доби:

1) преса «золотого» періоду відзначалася широкою репрезентативністю за регіонами та функціонувала практично в кожному адміністративно-територіальному центрі тодішньої України, крім Вінниці, Кременчуга та Поділля, зокрема: 19 часописів – у Харкові; 16 видань у Києві; 6 – в Одесі; 4 – у Дніпрі (Катеринославі); 3 – у Кривому Розі; 2 – у Полтаві, Херсоні, Луганську; по одному – у Чернігові, Житомирі, Донецьку (Сталіно), Покровську (Красноармійську), Кропивницькому (Кіровограді), Запоріжжі, Сімферополі, Первомайську, Білопіллі.

2) спортивна преса функціонувала як у великих містах, так і районних центрах, формувалася як регіональна, так і міська спортивна преса;

3) за тематичним спрямуванням спортивні видання цього періоду поділялися на шість груп: універсальні, вузькоспеціалізовані, виробничо-фізкультурні, мистецько-спортивні, науково-практичні, часописи «ГПО»; за офіційною приналежністю: офіційні видання рад фізичних культур різного рівня (всеукраїнських, обласних (губернських), міських, районних); видання спортивних товариств «Динамо», «Локомотив», товариства заохочення конярства тощо; видання підприємств (шахт, заводів, фабрик тощо); одноденні видання частин Червоної армії. Серед спеціалізованих видань переважали часописи з гімнастики та кінного спорту;

4) у газетах цього часу активно виступали воєначальники (М. Подвойський, К. Ворошилов, С. Будьонний), що було пов'язано з мілітаризацією фізичної культури й спорту, а також державні діячі в галузі спорту (О. Буценко, В. Блях), відомі лікарі (В. Блях, Я. Камінський, Л. Чацький), теоретики фізичної культури й спорту, викладачі ДІФКУ (Л. Ордін, В. Бедункевич, В. Крамаренко, М. Бунчук), видатні спортсмени (В. Соха, О. Безруков, О. Старостін, Ф. Богатирчук та ін.). О. Вацеба [18] серед найпродуктивніших авторів цього часу виокремив В. Бляха, В. Бедункевича, В. Костюка, Є. Черняка, С. Павлова та М. Аграновського;

5) серед жанрів переважали: хронікальні та розгорнуті замітки, звіти і репортажі змагань, інформаційні та аналітичні огляди, аналітичні, дослідницькі, інструктивно-технічні (спортивно-методичні), пропагандистсько-агітаційні статті, портретні нариси, спогади, подорожні нотатки та нариси, дуже значущими були науково-методичні статті. Рідше зустрічалися фейлетони, гуморески, шаржі, вірші та оповідання на спортивну тематику. Матеріали переважно характеризувалися директивністю, пропагандистським спрямуванням, а директивний стиль тексту, в якому домінувало монологічне мовлення, не сприяв розвитку такого жанру, як інтерв'ю, що не було представлене в спортивній пресі;

6) тематичні домінанти: легка та важка атлетика, велоспорт, мотоспорт, стрілецький спорт, гімнастика, баскетбол, гандбол, волейбол, хокей, лижний та ковзанярський спорт, водний спорт (плавання), футбол, шахи, теніс, а також суто радянські види спорту: метання гранат, плавання з гранатами, фехтування на штиках;

7) провідними рубриками чи концептуальними топосами часописів були: «Наукові статті», «Червона армія і спорт», «Всевобуч і допризовна підготовка молоді», «Поштова скринька», «Офіційний відділ» (у спортивних виданнях до 1927 р.), «По СРСР», «Робітничий спорт на Заході (чи за кордоном)», «Буржуазний спорт на Заході (чи за кордоном)», «Дитячий рух», «Спорт і здоров'я», «Хроніка», «До турніру заводів-гігантів», «СельСпартакіада»;

8) провідні топоси видань цього часу – зміцнення чи збереження здоров'я окремого індивіда, виховання молодого здорового покоління робітників, здатних підняти могутність країни та захистити її від ворога, боротьба з пияцтвом та антисемітизмом, підвищення продуктивності праці трудящих, перевиконання виробничих планів, зміцнення позицій СРСР на міжнародній арені та встановлення інтернаціональних зв'язків, виховання загальної культури людей, насамперед радянського патріотизму, відповідальності, старанності, сумлінності, психології першості, філософії переможців;

9) якісним та ефективним був зворотний зв'язок з читачами, що провадився в рубриках «Поштова скринька», де давалися поради, рекомендації авторам щодо написання матеріалів та відповіді на листи читачів щодо методики занять спортом чи щодо спортивної літератури тощо. Видання цього часу вміщували анкети для читачів, проводили читацькі конференції, займалися статистичними та медичними дослідженнями аудиторії;

10) активно розвивалася українська терміносистема галузі спорту та фізичного виховання;

11) на основі статей у спортивних часописах автори потім друкували посібники з фізичної культури й спорту. Так, за свідченнями О. Вацеби [18], з 1922 по 1941 рр. в УРСР вийшло понад 700 найменувань книг фізкультурно-спортивної тематики; книжки друкувалися переважно українською мовою, іноді мовами національних меншин – білоруською, татарською; основна тематика – організація гімнастики, активного дозвілля, гігієна фізичних вправ, теорія і методика різних видів спорту, організація фізкультури на виробництвах та ВНЗ, фізкультурних занять для різних категорій населення;

12) основні принципи фізкультурного руху УРСР, що відображалися спортивною пресою УРСР, були: профілактична спрямованість, народність, державний характер (плановість), єдність теорії і практики.

Таким чином, спортивна преса УРСР 1920–1930-х рр. – видатне явище історії української спортивної преси. Незважаючи на те, що частина видань були нетривалими проєктами (виходили від одного до чотирьох років), спортивна преса відіграла архіважливу роль у житті Української держави. Її значення зростає у контексті популяризації української мови, українізації спортивної масової аудиторії, популяризації нових видів спорту й залучення до них широких мас. Спортивна преса культивувала концепцію спорту як духовного й фізичного здоров'я, що сприяло підвищенню продуктивності праці багатьох робітників, та як державної ідеологеми, що виявлялося в зміцненні за рахунок спорту, спортивних змагань іміджу держави на міжнародній арені, а у внутрішньому житті – мілітаризації спорту, підготовці в особі фізкультурників майбутніх солдатів для захисту Вітчизни. Спортивна преса виконувала не лише притаманні для себе гедоністичну та функції релаксації,

світоглядну, інтегративну, культуроформувальну, морально-виховну, але й включалася в механізм побудови радянського суспільства, сприяла масовому оздоровленню населення, широкому розвитку виробництва. Надзвичайно значущою є роль періоду 1920–1930-х рр. для подальшого розвитку української спортивної журналістики. Особливу важливість спортивна преса «золотого» періоду може мати для оптимізації сучасної спортивної преси, зокрема переходу останньої на державну мову, активізації зворотного зв'язку з читачами, розуміння спорту як духовного й фізичного здоров'я, тобто розвитку тіловиховної спортивної преси за рахунок акцентуації на фізкультурній тематиці, покращення жанрової парадигми, зокрема в широкій репрезентації в сучасних спортивних виданнях спортивної публіцистики та появі в них науково-методичних статей, а також в урізноманітненні тематики спортивних часописів.

3.2.1. Київська спортивна преса 1920–1930-х рр. в історії української журналістики

Київська спортивна періодика 1920–1930-х рр. нараховувала 16 спортивних часописів. За кількісними показниками це місто в УРСР поступалося лише столичному Харкову, що був репрезентований на медіаринку 19 спортивними виданнями. Але саме київська спортивна преса має бути вписана золотими літерами в історію національної журналістики України. По-перше, тому, що вона зіграла архіважливу роль у становленні спортивної преси українською мовою, адже 16 київських часописів (тобто понад 90 %) виходили українською мовою. По-друге, з 16 видань 3 стали не просто успішними інформаційними проєктами, а мегагігантами української спортивної преси, дійшовши до нашого часу. Зокрема часописи **«Спорт» («Фізкультурник України»)** з 19-річною історією, **«Фізкультура і спорт»** та **«Спортивна газета»**, що функціонували понад 70 років. Прикметне явище цього періоду – часопис **«Шахіст»**, що став не лише першою україномовною газетою з шахів, але й загалом другим виданням Радянського Союзу з цього виду спорту після широковідомої московської газети «64», і сприяв активному розвитку шахів в Україні. Ексклюзивним явищем національної преси спортивного сегмента став журнал **«Красный спорт»**, який є важливим не лише в контексті активізації зворотного зв'язку з читачами (оскільки подавав взірцеві приклади зворотної комунікації), але й тим, що став зачинателем розвитку українського спортивного журналістикознавства.

Київська спортивна періодика цього часу складає п'ять типологічних груп: ***1) універсальна спортивна преса – 4*** (**«Фізкультура і спорт»** (1922–1940, 1957–1999), **«Спорт»** (1922–1941), **«Красный спорт»** (1922–1923), **«Спортивна газета»** (1934–1939, 1949–2010)); ***2) фізкультурно-спортивна преса – 4*** (**«Фізична культура»** (30 липня 1930), **«Фізична культура»** (15 червня 1932), **«Фізична культура»** (1930–1932), **«Ударник-фізкультурник»** (1932, Київ)); ***3) вузькоспеціалізована спортивна преса – 3*** (два часописи з кінного спорту: **«Бега и скачки»** (1922–1925), **«Перегони та верхогони»** (1932–1933) та один з шахів: **«Шахіст»** (1936–1939)); ***4) часописи ГПО – 2*** (**«ГПО: Готовий до праці та оборони»** (1931–1934), **«Будь готовий до праці та оборони»** (1931)); ***5) виробничо-фізкультурна спортивна преса – 3*** (газети заводів **«ЛенКузня», «Генератор», «Червоний Січнівець»**), що не лише репрезентували в контенті «Фізкульт-сторінки», але й випускали додатки у вигляді спортивних газет).

Розвиток київської спортивної преси 1920–1930-х рр. зумовлювався політикою коренізації, запровадженої більшовиками з метою закріплення влади у квітні 1923 р. на XII з'їзді РКП(б), одним з проявів якої стала українізація. У цей час в Україні

стрімко розвивається культура і, передусім, журналістика. Основними засадами коренізації стали: підготовка, виховання та висування кадрів корінної національності; врахування національних чинників під час формування партійного і державного апарату; організація мережі навчальних закладів усіх ступенів, закладів культури, газет і журналів, книговидавничої справи мовами корінних національностей; глибоке вивчення національної історії, відродження і розвиток національних традицій і культури [13].

Спортивна преса Києва виникла в час ще неподоланої після громадянської війни руїни, що характеризувалася падінням виробництва, зростанням безробіття, важким продовольчим становищем на теренах УРСР. Проте незважаючи на складні економічні умови в 1922 р. у Києві виникли 4 спортивні видання. Вибух спортивної журналістики зумовлювався шаленою популярністю футболу і проведенням у Харкові у 1921 – 1922 рр. двох Всеукраїнських олімпіад, де активну участь брали київські спортсмени. Перша Всеукраїнська олімпіада стала каталізатором розвитку як київського спорту загалом, так і київської спортивної журналістики. П. Лосовський у статті «Из истории футбола в Киеве» писав, що в 1922 р. футбол у Києві досяг найвищого підйому, до складу Київської футбольної ліги входило 43 команди від 11 клубів із загальною кількістю гравців 683. Саме тому київська спортивна преса періоду УРСР веде відлік від 1922 р.

У 1922 р. розпочав свою історію журнал **«Фізкультура і спорт»**, який виходив до 1940 р.; у 1957 р. відновлений, а в 1965 р. перейменований на ***«Старт»***; і під цією назвою видавався до 1999 р. Це був щомісячний журнал, орган Ради спортивних товариств та організацій УРСР. Цей часопис слід вважати гігантом спортивної преси України. Існування журналу з 1922 р. зафіксоване літописами періодичних видань України. Згадує про нього й автор «Фізкультурника України» Т. Синько в статті «Фізкультура в мистецтві» (№ 10–11, 1935): «Останні роки фізкультурні журнали, зокрема «Фізкультура і спорт» і газета «Красный спорт» періодично друкують нариси, оповідання, поезії» [218].

Комітет з кінних випробувань у 1922 р. заснував програму-журнал **«Бега и скачки»** (1922–1925). Це був журнал з конярства, який висвітлював київські перегони. Усього з’явилося 97 номерів.

З грудня 1922 р. як орган Київського губвсевобуча, Губкому КСМУ і Ради фізичної культури виходить журнал **«Красный спорт»** (1922–1923), який редагували спочатку П. Сєєвський, потім – Ф. Попов. «Красный спорт» позиціонував себе, як щомісячний науково-популярний ілюстрований журнал, присвячений фізичній культурі, спорту, політроботі і допризовній підготовці. Обсяг часопису був від 16 до 24 сторінок, наклад – 1500 примірників. Згідно з літописами періодичних видань часопис припинив існування наприкінці 1923 р.

У 1922 р. у Києві з’являється журнал **«Спорт»** (1922–1941). З 1931 р. журнал перейменований на ***«Фізкультурник України»*** (1931–1935). У цей час його об’єднують як спільний проєкт з харківським спортивним часописом «Вестник физической культуры». З 1934 р. журнал знову виходить у Києві під тією ж назвою «Фізкультурник України», з 1936 р. перейменовується у «Спорт» (1936–1941). Видається ЦК ЛКСМУ та Комітетом у справах фізкультури і спорту при РНК УРСР. З 1931 р. у Харкові він виходив двічі на місяць, ціна окремого номера становила 20 коп. З 1934 по 1935 р. «ФУ» виходив у Києві, а його головним редактором став М. Потапчик. До редколегії увійшли видатний теоретик фізичної культури, відомий харківський лікар В. Блях та І. Нейфах. Редакція видання знаходилася за адресою: Київ, вул. Кірова, 8. З 1935 р. журнал став місячником, а його ціна становила 40 коп., формат – А4, наклад – 15600 примірників.

У київському «ФУ» висвітлювалися такі види спорту як: лижний, ковзанярський, велосипедний, важка та легка атлетики, шахи, шашки, плавання, веслування, футбол, бокс, теніс, греко-римська боротьба, а також водне поло, регбі, бейсбол, які раніше не висвітлювалися у жодному українському спортивному часописі. Серед жанрів «ФУ» переважали пропагандистські та аналітичні статті, звіти та репортажі зі змагань, спортивно-методичні (інструктивно-технічні) статті, оповідання на спортивну тематику. Загалом у часописі спостерігалася збалансованість інформаційних, аналітичних та художньо-публіцистичних жанрів.

Провідні автори журналу: В. Блях (відомий лікар, спортсмен, гравець дореволюційних футбольних команд «Рыжов» та «Модерн», баскетболіст, хокеїст, гандболіст, тенісист, теоретик фізичної культури, редактор спортивних часописів, родоначальник гри у волейбол в Україні, ініціатор створення першого в Україні Будинку фізичної культури, керівник спортивно-технічного комітету харківської ради фізкультури, секретар, а пізніше заступник голови Вищої Ради Фізичної Культури, керівник Українського науково-дослідного інституту фізичної культури, викладач курсу лікувальної фізкультури в інституті фізичної культури, заступник голови Українського комітету в справах фізкультури і спорту), П. Фінкельман, Н. Севідж, С. Привіс (теоретик фізичної культури і спорту, один з провідних керівників фізкультурного руху в Україні, ідеолог вітчизняного спорту, секретар ВСО «Спартак», заступник спортсектора губкому, секретар ВРФК), С. Павлов (теоретик фізкультури та спорту, автор підручників з ковзанярського спорту та інших зимових спортивних ігор, видатний легкоатлет та велосипедист), В. Бедункевич (автор книг з легкої атлетики, теоретик фізичної культури й спорту, спортсмен-важкоатлет, арбітр змагань з легкої атлетики, завідувач кафедри важкої атлетики в інституті фізкультури), Т. Синько, М. Карцев, Д. Якушев, Є. Поляк, О. Яровий, О. Концевич (викладач харківського інституту фізичної культури, завідувач кафедри плавання, видатний спортсмен-гандболіст, баскетболіст, плавець), Б. Ліпман, О. Чалов-Шиман (спортсмен-легкоатлет, теоретик фізичної культури і спорту, автор підручників з легкої атлетики).

Специфіка «ФУ» полягала в тому, що часопис: 1) аналізував перебіг перебудови роботи фізкульторганізацій, розповідав про їхні досягнення на виробничому фронті, про нові починання гуртків, про їхній досвід; 2) висвітлював питання воєнізації фізкультури, давав методичні вказівки та поради у цій галузі, розповідав про міжнародний спортрух, про класову боротьбу спортсменів за кордоном, про боротьбу революційних організацій з реформістськими та фашистськими; 3) давав вказівки, як брати участь фізкульторганізаціям у проведенні політичних кампаній; 4) висвітлював життя гуртків фізкультури на заводах, копальнях, у радгоспах, колгоспах; 5) розповідав про підготовку нових кадрів фізкультури та репрезентував на своїх шпальтах досвід роботи ВНЗ, технікумів, курсів та семінарів; 6) ставив на обговорення дискусійні питання фізкультруху та висував нові пропозиції щодо роботи фізкульторганізацій; 7) висвітлював фізкультжиття в Червоній армії, флоті; 8) висвітлював вади фізкультурного руху, вміщуючи жорстку критику бюрократизму, недбальства, зловживання у фізкультрусі); 9) інформував про спортивні досягнення окремих колективів та осіб, про перебіг змагань, фізкультсвят тощо; 10) вміщував усі головні рішення партії, уряду та центральних фізкульторганізацій.

Важливою рисою видання було те, що «ФУ» керував фізкорівським рухом як за допомогою листування, так і в спосіб систематичної подачі в «куточку фізкора» методичних рекомендацій та обміну досвідом у роботі.

У 1936 р. від редагування часопису відходить В. Блях, проте ще рік співпрацює з часописом як журналіст; журнал дістає нову назву – «Спорт» (під таким хрематонімом

він виходить до середини 1941 р., ставши одним з довгожителів серед спортивних видань періоду 1920–1930-х рр.). Редактором став І. Нейфах, який входив до складу президії ВРФК УРСР. Журнал виходив щомісяця на 22–32 сторінках, форматом А4, ціна – 1 крб, тираж – 11 000–13 000 примірників.

У часописі в цей час були репрезентовані такі види спорту: ковзанярство, хокей, футбол, важка та легка атлетики, плавання, теніс, фігурне катання, бокс, теніс, велосипедний спорт, авіація.

У журналі широко висвітлювався як український спорт: «Футбол на Україні» І. Космачова (№ 6, 1936), «Столичний водний басейн» Г. Аніна (№ 1, 1936), «Бокс, боротьба, штанга на Україні» В. Бедункевича (№ 2–3, 1936), – так і зарубіжний: «Футбольний сезон за кордоном» (№ 5, 1936), «Стадіони світу» Н. Севідж (№ 6, 1936), «Спорт в Абісінії» Б. Цейтлін (№ 7, 1936), «На корті з Анрі Коше» Б. Гольденова (№ 9, 1936), «Тур де Франс» П. Іполітова (№ 7, 1936). У журналі був репрезентований як дорослий чоловічий спорт: «Збірні команди по футболу» Г. Фепонова (№ 1, 1936), так і жіночий: «Стиль тенісистів України» Б. Гольденова (№ 5, 1936) тощо; а також і дитячий спорт «Теніс серед дітей» Б. Ульянова (№ 8, 1936), «Тренінг дитячої футбольної команди» Г. Фепонова (№ 8, 1936), «Плавайте з дитинства» З. Фірсова (№ 9, 1936), «48 рекордів (IV спартакіада піонерів і школярів України)» (№ 9, 1936). Широко висвітлювався у журналі регіональний спорт: «Спортивний Київ» З. Німковського (№ 4, 1936), «Спортивний Харків» (№ 6, 1936) Л. Іоселевич та ін.

У журналі превалювала аналітично-публіцистична жанрова парадигма. Провідні жанри журналу (подаємо на прикладі 1936): *1) аналітичні статті*: «Збірні команди по футболу» Г. Фепонова (№ 1), «Бокс, боротьба, штанга на Україні» В. Бедункевича (№ 2–3), «Рекорди і техніка спринтерської швидкості» П. Іполітова (№ 2–3), «Стиль тенісистів України» Б. Гольденова (№ 5); *2) пропагандистські статті*: «Тріумф радянського спорту» (№ 2–3), «Спорт – щастя народу» (№ 10–11); *3) методичні статті:* «Підготовка легкоатлета до змагань» А. Тер-Ованесяна (№ 10–11), «Тренінг футболіста взимку» Г. Фепонова (№ 10–11); *4) аналітичні огляди*: «Огляд буржуазного спорту за 1935 р.» Н. Севідж (№ 1), «Футбольний сезон за кордоном» Н. Севідж (№ 5); *5) автобіографічні матеріали з елементами аналітики*: «Мій досвід тренування» П. Іполітова (№ 1), «Мій рекорд у стрибку з жердиною» І. Раєвського (№ 4), «Моя футбольна кар'єра» І. Привалова (№ 7); *6) портретні нариси*: «Чемпіон світу» Л. Дмитерко (№ 1), «На корті з Анрі Коше» Б. Гольденова (№ 9).

Провідні журналісти видання – А. Андрєєв, Л. Дмитерко, Н. Севідж, А. Шафран, А. Ліпман, З. Фірсов. Основними авторами також були спортсмени, тренери, науковці з фізвиховання та спорту, зокрема: Л. Ордін (теоретик фізичної культури і спорту, автор книг «Зимовий спорт», «Гандбол та волейбол», «Пінг-понг. Теніс», «Юний хокеїст», видатний тренер), Б. Ульянов (теоретик фізичної культури і спорту, автор книги «Теннис»), Б. Гольденов (відомий радянський шахіст, чемпіон шахів в Україні), П. Іполітов (заслужений майстер спорту, видатний спортивний журналіст, теоретик фізкультури і спорту, автор книг з ковзанярства та велосипедного спорту), О. Безруков (заслужений майстер спорту з легкої атлетики, видатний легкоатлет-багатоборець, рекордсмен СРСР), О. Старостін (капітан команди «Динамо», Москва), Я. Браун (заслужений майстер спорту, чемпіон СРСР з боксу, тренер з боксу), К. Фомін (капітан збірної футбольної команди України, видатний футболіст Харківщини), З. Борисова (чемпіонка СРСР з легкої атлетики: із штовхання ядра та метання диску), І. Вржевський (викладач плавання Державного інституту фізичної культури), І. Файдулін (чемпіон СРСР з плавання), В. Бедункевич (автор книг з легкої атлетики, теоретик фізичної культури), М. Бунчук (директор Державного інституту фізичної

культури України), А. Тер-Ованесян (видатний легкоатлет, теоретик фізичної культури і спорту, тренер з легкої атлетики), В. Соха (видатний легкоатлет, український та радянський рекордсмен з легкої атлетики), Л. Іоселевич (видатний спортсмен-хокеїст), О. Сіротін (видатний спортсмен-важкоатлет, викладач циклу боротьби в інституті фізичної культури), І. Привалов (видатний футболіст, гравець легендарного харківського «Штурму», гравець збірної УРСР з футболу, заслужений майстер спорту, спортсмен, визнаний одним з 50 найкращих футболістів за період 1918–1988 рр., тренер харківського «Спартака»). Участь у журналі видатних тренерів, спортсменів та науковців (особливо з Москви) підсилювали інтерес до журналу, який мав велику читацьку аудиторію і став єдиним спортивним виданням УРСР, що проіснувало до середини 1941 р., тобто до початку війни.

Протягом 1930–1932 рр. виходив часопис **«Фізична культура»** як орган обласного бюро та МК ЛКСМУ, оргбюро, облпрофради, ОРФК та МРФК. Часопис виходив щотижня тиражем 2 000 примірників. Газета видавала спецвипуски, зокрема 30 липня 1930 р. з'явився спецвипуск, присвячений антиімперіалістичному Дню 1-го серпня під назвою **«Фізична культура»**, а 15 червня 1932 р. вийшов спецвипуск **«Фізична культура»** до ІІІ міської конференції комсомолу Києва-індустріального. Упродовж 1931 р. газета видавала додаток **«Будь готовий до праці та оборони»**.

У 1931–1934 рр. Вища Рада фізичної культури видавала газету **«ГПО: Готовий до праці та оборони»**. Часопис видавався щодекади й мав спецвипуски, зокрема, 20 серпня 1934 р. вийшов спецвипуск, присвячений приїзду спортсменів Туреччини до Києва. Поява в Києві та в інших містах УРСР журналістики «ГПО» була зумовлена двома постановами, прийнятими в у 1930 та 1932 рр.: постановою ВРФК «Про утвердження комплексу «Готовий до праці та оборони СРСР» (1 ступінь)» та постановою ВРФК «Про введення в дію ІІ ступеню комплексу "ГПО"».

1 листопада 1932 р. вийшла одноденна газета **«Ударник-фізкультурник»** – орган бюро ФК КОРПС.

Упродовж 1932–1933 рр. існував часопис **«Перегони та верхогони»**, у якому подавалася програма змагань на київському державному іподромі. У 1939 р. цей часопис виходив під назвою ***«Программа конских испытаний»***.

З 1 квітня 1934 р. тричі на тиждень у Києві розпочала виходити **«Спортивна газета»** (1934–1939, 1949–2010) як орган Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УССР та Української республіканської ради профспілок. У виданні були репрезентовані наступні рубрики: «Футбол», «Баскетбол», «Шахи», «Легка атлетика», «Велоспорт», «Друзі спорту», «Спорт на п'яти континентах», «Листи в редакцію».

Характеризуючи «Спортивну газету» І. Кузнєцов писав: «Вона видається з 1934 р. під назвою «ГПО». Трохи пізніше перейменована у «Спортивну газету». З 8 січня 1938 р. мала назву «Радянський спорт». З 1940 по 1949 р. не виходила. З 19 жовтня 1949 р. була відновлена. З 30 березня 1964 р. виходить під сучасною назвою – «Спортивна газета». Упродовж всієї своєї історії газета боролася за масовість спорту, популяризувала досягнення майстрів, друкувала методичні поради починаючим фізкультурникам, критикувала недоліки у фізкультурній роботі. У газеті часто розміщувались підбірки матеріалів: «За масовий спорт у вищих навчальних закладах України», «Прославимо нашу Вітчизну новими фізкультурними досягненнями», «Новими рекордами, новими досягненнями примножувати славу радянського спорту» [99, с. 124].

З 5 жовтня 1936 р. по 28 лютого 1939 р. виходила газета **«Шахіст»** як орган Комітету в справах фізкультури та спорту при Раднаркомі УРСР, форматом А3 на

4 сторінках, періодичністю тричі на місяць (5, 15 та 20 числа кожного місяця); накладом 5 000 примірників. Усього вийшов 81 номер. Редактором видання був Г. Боданський. Заступником редактора і провідним автором часопису був Ф. Богатирчук.

Як зазначалося в енциклопедичному словнику «Шахматы»: «Це було друге шахово-шашкове видання в історії радянської шахової преси (після московської газети «64»). У часописі поряд з українськими шахістами брали участь шахісти Москви, Ленінграда та інших союзних республік. Публікувалися також матеріали з шашок. У «Шахісті» з'явилися перші етюди 12-річного Зиновія Циріка, майбутнього чемпіона СРСР з шашкової композиції та 6-разового чемпіона СРСР як гравця. Цитата з його спогадів: «Мене підкорила краса етюдів і завдань. Любов до шашкового ендшпілю, етюду посилилася після того, як я прослухав цикл лекцій В. А. Сокова. Я не пропускав жодного числа газети «64» або «Шахіст». Етюди, комбінації, завдання вирішував скрізь – удома, дорогою до школи, а іноді й на уроках. У конкурсі розв'язань газети «Шахіст» отримав перший у своєму житті приз – кишенькові шашки, з якими не розлучався й на фронті. А незабаром склав свій перший етюд. Він був опублікований у газеті «Шахіст». Приємний був інтерес, проявлений пресою: «Зиновій Цирік – учень 5 класу, 44 школи м. Харкова. Йому лише 12 років, але він уже не молодий як шашкіст. Він не просто давно грає в шашки, він глибоко знає теорію гри. Особливо любить етюди. Рідко який етюд чи кінцівку він не розв'яже, а останнім часом сам складає етюди й досить вдало, що говорить про безперечний талант юнака». Ось вже більше 65 років (!) зберігаю я цю газетну вирізку» [273, с. 480].

Поява газети обґрунтовувалася в редакційній статті «Наші завдання» (№ 1, 1936): «В умовах радянського ладу шахи та шашки є одним із значних елементів культурного виховання мас. Ні в одній іншій країні немає такого широкого шахово-шашкового руху, такого масового, справді народного інтересу до шахів та шашок, як у нас. Шахи й шашки по праву займають почесне місце в громадському житті Радянської країни. Недавно «Правда» відзначила ставлення радянської громадськості до шахів: «Ми цінимо шахи, цю мудру гру, що стоїть на грані між наукою і мистецтвом, бо вони мають у собі надзвичайно багаті елементи художньої творчості. Шахи розвивають у людині методичність та послідовність, дають простір аналітичним здібностям, творчій фантазії. Але насамперед шахи – це боротьба, боротьба напружена, що потребує для досягнення перемоги великої витримки, настирливості, рішучості, залізної волі». На Радянській Україні шахи та шашки давно завоювали широку популярність. За останні місяці в багатьох містах України відбулися інтересні турніри, що притягли до себе велику увагу громадськості. Усе це свідчить про великі можливості шахово-шашкового руху на Україні. Сьогодні ми випускаємо перший номер української шахово-шашкової газети «Шахіст». Це не тільки друга газета такого типу в Радянському Союзі, але й друга газета в усьому світі. Перед «Шахістом» стоїть завдання – стати новим, потужним знаряддям критики та самокритики, щоб ще вище піднести шахово-шашкову роботу, залучити нові тисячі робітників, колгоспників та інтелігентів у цей культурний рух та всіляко допомагати молоді опановувати шахово-шашкову майстерність. Наша газета виходить після видатної події в історії радянського шахово-шашкового руху: блискучого успіху Ботвінніка в Ноттінгемі. Наше завдання – виховати з молоді десятки першокласних майстрів, дати країні нових Ботвінніків, широко внідрити шахи й шашки в побут трудящих квітучої України».

Автура часопису: Ф. Богатирчука (видатний шахіст, медик-рентгенолог, доктор медичних наук, політичний діяч, входить до когорти легендарних шахістів України, чемпіон України з шахів, чемпіон СРСР з шахів, вигравав у М. Ботвінніка, брав участь у багатьох всесвітніх олімпіадах з шахів), Л. Григор'єв, В. Бліндер, І. Грінберг,

О. Заміховський (видатний шахіст, чемпіон України з шахів), Д. Григоренко (чемпіон з шахів Харкова), М. Лемберський (видатний математик, шахіст, викладач фізико-математичного факультету КДПУ ім. В. Винниченка, багаторазовий чемпіон Київської області з шахів), В. Кирилов (видатний шахіст, дворазовий чемпіон УРСР з шахів), Ю. Юділевич, В. Романов, П. Романовський (видатний шахіст, автор підручника з шахів «Мітельшпіль. Комбінація», дворазовий чемпіон СРСР, державний діяч, публіцист, автор 16 книг з шахів), Б. Ратнер (радянський шахіст, 5-разовий чемпіон Києва з шахів, автор книги «Вибрані партії шахістів України»), Й. Погребинський (видатний шахіст, чемпіон УРСР з шахів), В. Бакуменко (видатний шашкіст, чемпіон СРСР з шахів, один із засновників правил гри в бразильські шашки, автор низки книг з шашок). Особливу цінність на шпальтах видання має творчість його редактора та провідного автора, легендарного шахіста УРСР, чемпіона з шахів УРСР та СРСР Ф. Богатирчука.

Газета мала три рубрики: «До турніру заводів-гігантів» (тут друкувалися повідомлення та звіти про шахові турніри, що відбувалися на великих підприємствах), «За кордоном» (вміщувалася інформація про змагання з шахів у Франції, Англії, Канаді), «Розмова з починаючим» (подавалася інформація для аматорів та рядових реципієнтів, які не розумілися на техніці та тактиці гри в шахи, репрезентувалися дебюти та ендшпілі, пояснювалися різні методики гри, шахові композиції, особливості різних тактик тощо).

Провідні жанри видання (подаємо на прикладі 1936 р.): *1) хронікальні повідомлення:* «Матч Ташкент – Київ», «Шашковий турнір» (№ 2), «Фабричний турнір» (№ 2) тощо; *2) розгорнуті замітки:* «Шаховий чемпіонат Києва» (№ 1), «Шахи в індустріальному інституті І. Грінберга (№ 1), «Заводський чемпіонат» Карова (№ 1), «Чемпіонат київської військової округи» Люліна (№ 1), «Приїзд Ласкера» (№ 2); «Вибіркові турніри» Д. Ширшова (№ 2), «Жіночий фінал» В. Сердюка (№ 3), «Матч редакція – читачі» (№ 8) тощо; *3) репортажі*: «Захист Грюнфельда» Л. Григор'єва (№ 1), «Захист Німцовича» А. Заміховського (№ 2), «Матч Узбекистан – Київ» (№ 5) тощо; *4) інформаційні звіти*: «У харківському «Спартаку» Любенко (№ 1), «Першість Москви» (№ 2), «Шаховий чемпіонат Києва» (№ 4), «Шахова робота в «Буревіснику» (№ 6), «Командний турнір областей України» Л. Григор'єва (№ 7) тощо; *5) цикли біографічних довідок*: «Нові резерви шахової майстерності» (про Жуховицького, К. Варварова, І. Могилевського, Л. Бєлаковського, Б. Гольденова) (№ 4), «Щасливе дитинство окрилює нові таланти» (про К. Заноздрю, Ф. Леркача, Я. Чартіна, Н. Бабушкіну, М. Котлермана, З. Циріка); *6) відкриті листи:* «До майстрів та першокатегорників України», «Сміливо висувати молоді кадри» (№ 2) тощо; *7) аналітичні звіти*: «Наслідки міського чемпіонату 1936 р.» Кирилова (№ 2), «Підсумки чемпіонату червоної столиці» А. Заміховського (№ 5), «Київський чемпіонат 1936 р. (Підсумки та враження)» Погребинського (№ 6) тощо; *8) пропагандистські статті*: «Надзвичайний VII Всесоюзний з'їзд рад» (№ 6), «На честь з'їзду» З. Каца (№ 6), «Вперед до комунізму» (№ 8) тощо. Пропагандистські статті на честь уряду й зокрема Сталіна друкувалися під гаслом «Шахи – знаряддя культури, а цим самим шахи – знаряддя політики»; *9) редакційні статті:* «Наші завдання» (№ 1), «Перші передплатники» (№ 2), «Вчіться шахової майстерності» (№ 3), «У квітучій країні квітне і шахове мистецтво» тощо; *10) аналітичні статті:* «Варіант Дракона» О. Константинопольського (№ 3), «Шахи на Україні раніше і тепер» Ф. Богатирчука (№ 4); *11) методичні матеріали*: публікації рубрики «Розмова з починаючими» («Ендшпілі» та «Дебюти» (№ 2–9)); *12) портретні нариси:* «Творчість Ботвінника» Ф. Богатирчука (№ 2).

Аналізуючи жанрову парадигму, варто відзначити, що часопис не містив інтерв'ю, що є надзвичайно важливим жанром сучасних спортивних масмедіа. Концептуально важливими жанрами видання були методичні статті, завдяки яким відбувалося навчання гри в шахи, що сприяло появі на теренах України нових талантів з шахів; цикли біографічних довідок, що репрезентували всій Україні нові таланти та розповідали про досягнення найкращих шахістів УРСР; аналітичні статті, що містили детальний аналіз стратегій і тактик у шахах, репрезентували історію гри в шахи в Україні тощо.

Специфіка та значення часопису «Шахіст»:

1) газета стала другим шаховим виданням на теренах України після одеського часопису «Шахматы», що виходив на початку XX ст., проте була першим україномовним шаховим виданням;

2) у цьому виданні спорт (шахи) репрезентувався як єдність мистецтва й науки, тоді як більшість спортивних видань того часу подавали спорт як шлях до фізичного і духовного здоров'я громадян соціалістичної держави;

3) часопис висвітлював як чоловічі, так і жіночі турніри різних міст України, репрезентував як столичні, обласні шахові змагання, так і місцеві, районні та турніри підприємств (заводів, шахт, фабрик), колгоспів та навчальних закладів;

4) газета висвітлювала як шахове-шашкове життя України, так і турніри, що відбувалися в СРСР та за кордоном;

5) з виданням співпрацювали видатні шахісти УРСР та СРСР, які друкували на шпальтах часопису репортажі з шахових та шашкових партій та подавали їх детальний розбір;

6) газета була розрахована як на кваліфікованого споживача, що розумівся на шахах, так і на пересічного читача. Для кваліфікованих реципієнтів газета друкувала складні шахові етюди та задачі, а також містила шахові комбінації видатних шахістів Союзу і класичну спадщину (фрагменти з великих шахових турнірів минулого століття: з Нью-Йоркського турніру 1857 р., з Лондонського турніру 1899 р., та ін.), маючи на меті удосконалення читачами своєї шахової майстерності за рахунок навчання, перебирання тактик, стратегій у класиків. Для початківців та аматорів на шпальтах видання велася рубрика «Розмова з починаючими», де подавалися дебюти та ендшпілі, які являли собою невеликі методичні матеріали, що мали на меті пояснити читачеві шахову термінологію, деякі нескладні шахові композиції, тактику і стратегію гри;

7) часопис виконував як інформаційну, аналітичну функції, так і функцію релаксації та гедоністичну функції. Реалізація двох останніх функцій простежувалася в матеріалах під назвою «Шахові горішки». У таких публікаціях редакція пропонувала читачам п'ять-шість цікавих позицій, що були розраховані на рядового мало-кваліфікованого споживача, й не відзначалися особливими труднощами, їх розбір сприяв розвиткові комбінаційних здібностей реципієнта і приносив певне задоволення. Перших десять читачів, які присилали розв'язання етюдів, редакція преміювала шаховою літературою. Таким чином, завдяки таким горішкам читачі не лише отримували насолоду від задоволення вирішення цих етюдів, але й розвивали власний інтелект, аналітичне мислення;

8) часопис містив значну кількість шахових етюдів та задач, оголошував конкурси на їх розв'язання, пропонував читачам брати участь у міжнародних шахових конкурсах. Зокрема (№ 1, 1936) редакція повідомляла про міжнародний конкурс 3-ходових задач, присвячений пам'яті чеського проблеміста К. Трακслера, містилася адреса в Чехії, куди слід відправляти розв'язані задачі та акцентувалося, що переможці конкурсу отримають призи в розмірі 100, 150, 200, 300 чеських крон;

9) часопис щедро ілюструвався, містив як загальні фотоілюстрації, так і фотопортрети, шаржі, таблиці, схеми тощо;

10) часопис зіграв важливу роль у популяризації шахів як виду спорту, як гри, що розвиває аналітичне мислення; репрезентував зразки творчості видатних та юних шахістів України.

Таким чином, газета «Шахіст» завершила золотий період розвитку київської спортивної преси. Після неї спортивна журналістика міста перебуватиме в стагнації до 1960 р., коли вийдуть журнали «Фізичне виховання в школі» та «Вопросы физиологии спорта», що стануть лише епізодичним спалахом, після якого спортивна преса міста знову знаходитиметься в фазі застою, і яскраво вибухне за часів незалежності України. Але витоки цього вибуху варто шукати саме в київській спортивній періодиці 1920–1930-х рр., яка формувалася й функціонувала як питомо українська, виходила українською мовою і підготувала чудову платформу для розвитку спортивної преси України періоду незалежності.

На спортивному медіаринку Києва у 1920–1930-х рр. виникло 16 часописів, з яких два видання стали епохальними явищами спортивної преси України і продовжили своє існування в усіх наступних періодах її розвитку: «Фізкультура і спорт» та «Спортивна газета». Важливою ознакою спортивної преси Києва є її розмаїття, репрезентованість п'ятьма типологічними групами: 1) універсальною; 2) фізкультурно-спортивною періодикою; 3) вузькоспеціалізованими спортивними виданнями; 4) пресою ГПО; 5) виробничо-фізкультурною спортивною пресою.

Конституційними ознаками київської спортивної журналістики цього періоду варто вважати: національно-патріотичну спрямованість видань (що особливо яскраво виявлялася у пропагандистських статтях, а також мові виходу видань), жанрову широкоформатність (збалансованість подачі інформаційних, аналітичних та художньо-публіцистичних жанрів), мілітаризованість часописів, макротематичність часописів (висвітлення як чоловічого, так і жіночого спорту, професійного та аматорського спорту (у ВНЗ, технікумах, на виробництвах), висвітлення нових видів спорту, що сприяли їх та якнайшвидшому оволодінню ними широких мас (за рахунок публікацій інструктивно-технічних статей), друкування науково-методичних статей, що сприяло активному розвитку науки про фізвиховання та спортивного журналістикознавства, участь у часописах державних діячів (зокрема М. Подвойського) та видатних спортсменів, заслужених майстрів спорту, лікарів і теоретиків фізвиховання та спорту, викладачів ВНЗ з фізичної культури, авторів посібників з фізичної культури і спорту (В. Крамаренка, В. Бляха, П. Іполітова, А. Тер-Ованесяна, Ф. Богатирчука тощо), журналістська творчість яких на шпальтах спортивної періодики підлягає окремому вивченню. Усе це свідчить про те, що київська спортивна преса 1920–1930-х рр. має бути вписана золотими літерами в історію як спортивної української преси, так й загалом національної журналістики країни.

3.2.2. Журнал «Красный спорт» (1922–1923) в історії київської спортивної преси УРСР 1920-х рр.

Часом народження спортивної журналістики в УРСР беззаперечно став 1922 р. У цьому році в республіці виникли відразу 8 спортивних часописів, з яких 4 – у Харкові та 4 – у Києві. Незважаючи на те, що це був час післявоєнної руїни, в країні активно провадяться спортивні змагання, розпочинається спортивний рух, і як наслідок – зародження спортивної журналістики, яка сприяє його подальшій популяризації серед широких мас, стає каталізатором його розвитку.

У цей час розпочалося формування державних і громадських структур у галузі фізичної культури і спорту. «Основну роль у формуванні цього процесу, – писав І. Чудинов, – відігравало Головне управління загального військового навчання. Це була одна з перших державних структур, за участі якої активно відновлювався вітчизняний спорт, у практику фізкультурного руху впроваджувалися олімпіади, створювалися регіональні олімпійські комітети, відновлювалися спортивні товариства, робилися спроби не тільки встановити зв'язок з Міжнародним олімпійським комітетом, але й взяти участь у чергових Іграх VII Олімпіади в Антверпені (Бельгія)» [270, с. 53].

Спортивна преса активно формується саме в 1922 р., після завершення Першої Всеукраїнської олімпіади. У цьому році в Києві виникли відразу 4 спортивні часописи: «Красный спорт» (1922–1923), «Фізкультура і спорт» (1922–1940, 1957–1999), «Спорт» (1922–1941), «Бега и скачки» (1922–1925), три з яких репрезентують універсальну спортивну пресу. У бібліотеках України до нашого часу зберігся відтоді лише журнал «Красный спорт» – надзвичайно цікаве й ексклюзивне явище в історії спортивної преси Києва та України. Багато в чому він може бути корисним в аспекті оптимізації сучасної спортивної преси як у плані розширення жанрової парадигми та практики репрезентації фізкультурної тематики (зміцнення здоров'я населення та подання науково-методичних рекомендацій та інструктивно-технічних настанов з популяризації нових видів спорту, навчанню ним широких мас), так і в плані активізації сучасними редакціями зворотного зв'язку з читачами а, отже, збільшення читацької аудиторії та популярності часописів.

Журнал «Красный спорт» (далі – «КС») функціонував як орган Київського губвсевобучу, Губкома КСМУ і Ради фізичної культури. Вийшов він уперше в грудні 1922 р. і видавався протягом 1923 р. Редакція містилася за адресою: Київ, пл. Спартака (Миколаївська), 4. Головним редактором був П. Сєєвський, потім – Ф. Попов. «КС» позиціонував себе як «щомісячний науково-популярний ілюстрований журнал, присвячений фізичній культурі, спорту, політроботі і допризовній підготовці». Обсяг часопису був від 16 до 24 сторінок, наклад – 1500 примірників. Ціна номера відбивала економічне становище в державі: № 1, 1922 р. коштував 200 крб, № 2, 1923 р. – 4 крб, № 3–4, 1923 р. – 10 крб, № 5–6, 1923 р. – 25 крб.

У редакційній статті «Киевский губернский Совет физической культуры» розповідалося про ухвалу цього органу зробити журнал доступним для широких мас трудящих і тим «сприяти постановці на належну висоту допризовної підготовки молоді і спортизації населення». Ці завдання визнавалися справою державної ваги в постанові ВУЦВК від 9 серпня 1922 р. Забезпечувати дотації мало об'єднання паперових фабрик, до яких було звернене й прохання здешевити для часопису розцінки друкарських робіт.

У статті «Від редакції» (№ 1) повідомлялося: «Випускаючи журнал «Красный спорт», Редакція ставить собі за мету об'єднати навколо нього всі спортивні сили України. Редакція ставить собі також за мету прийти на допомогу молодим спортсменам-початківцям, які страждають зараз від відсутності будь-якої літератури зі спорту й фізичного розвитку та не можуть нізвідки черпати ті чи інші потрібні їм відомості. Тому Редакція передбачає приділяти більшу увагу статтям з керівних та технічних питань спорту та фізичного розвитку, з яких молоді спортсмени могли б черпати відомості з гігієни, фізичних вправ, про те, як їм раціонально займатися тим чи іншим видом спорту, про системи тренування».

Редакція активно зверталася до спортсменів і читачів із закликами: «Пишіть, товариші, усі, кому дорогий спорт і фізичне оздоровлення трудящих», «Усі, хто любить спорт, повинні допомагати редакції зробити журнал вичерпно повним». З

другого числа для зворотного зв'язку у часописі функціонувала рубрика «Почтовый ящик». Про її програмовість свідчила редакційна стаття, де зазначалося: «Для тіснішого зв'язку між журналом і читачами редакція з другого числа відкриває «поштову скриньку» і просить усіх читачів надсилати до редакції запити з усіх питань, що їх цікавлять з галузі спорту, фізичного розвитку та Всевобучу, на які в наступному ж номері, у «поштовій скриньці», будуть надані докладні і вичерпні відповіді».

Ідеологія «КС» цілком визначалася постановами та декретами російського уряду, оскільки в Україні ще не була сформована самостійна концепція спортивного руху. Для розуміння концепції часопису важливими є такі постанови радянської влади: Декрет Ради Народних комісарів і ВЦВК «Про введення всезагального військового навчання (Всевобучу) трудового населення з метою підготовки його до захисту завоювань Жовтня» (22 квітня 1918), постанова І Всеросійського з'їзду працівників фізичної культури «Про прийняття положення про допризовну підготовку» (квітень 1919), наказ Головного управління Всевобучу «Про організацію Вищої Ради фізичної культури при Головному управлінні Всевобучу» (серпень 1920), наказ Революційної Ради Республіки «Про запровадження спортивно-гімнастичної підготовки як обов'язкової форми підготовки військ» (16 серпня 1922).

Важливим чинником розвитку спорту була його мілітаризація. Характеризуючи цей період (1917–1923), В. Зуєв відзначив: «Період 1917–1923 рр., являє собою формування стратегічного рішення про загальне військове навчання за допомогою фізичної культури. Він має мілітаристську спрямованість – за допомогою фізичної культури готувати фізично підготовлених бійців, які відстоюватимуть позиції новоствореної держави. Декрет Ради Народних Комісарів «Про організацію при волосних, повітових, губернських і окружних комісаріатах з військово-морських справ гімнастичних і стрілецьких товариств, а також про запровадження загального військового навчання трудового народу» був прийнятий 8 квітня 1918 р. Метою нормативно-правового акту була підготовка населення до захисту завоювань молодої держави» [71, с. 48]. Відтак мілітаризація країни сприяє тому, що спорт із розваги та видовища стає важливим складником державної політики. Про сприйняття спорту в часописі саме під цим кутом зору свідчать рубрики «Всевобуч и допризывная подготовка молодёжи», «Спорт и физкультура в частях Красной армии, ВУЗах, ШИФО и Желдора».

Контент журналу групувався в 10 відділах (рубриках): «Політично-просвітницький», «Науковий» (з питань фізкультури і спорту), «Спортивний» (тут містилися методичні, інструктивно-технічні статті), «Всевобуч і допризовна підготовка молоді», «Спорт і фізкультура в частинах Червоної армії, ВУЗах, ШИФО (школах інструкторів фізичного виховання) і Залізниці», «Фізкультура в навчальних закладах Наросвіти», «Мисливство і риболовля в Україні», «Хроніка спорту Всеросійська і за кордоном», «Поштова скринька», «Офіційний відділ» (з наказами й розпорядженнями урядовців, зокрема М. Подвойського (головного начальника Всевобучу) та Р. Ейдемана (заступника командувача ЗС України і Криму та Уповноваженого РВСР).

У часописі висвітлювалися такі види спорту: легка та важка атлетики, футбол, хокей, гімнастика, баскетбол, лижний спорт, плавання, лаун-теніс. Більшість матеріалів репрезентували легку атлетику та футбол.

Серед авторів видання були теоретики фізичної культури та спорту, лікарі та державні діячі: д-р Багров (член ШИФО), М. Баккай-Полтавцев, Л. Гавро (член Губвоєнкому), М. Вакулко, С. Варич (начальник губернського Всевобучу), д-р Зорін (член ШИФО), проф. В. К. Крамаренко (відомий український учений, педагог і лікар, провідний автор і редактор авторитетного київського видання «Красота и сила» (1913),

активний організатор українського спорту), П. Лоссовський, д-р Писарева, М. Подвойський (начальник Всевобучу), проф. В. Я. Підгаєцький (відомий лікар, учений), поет-комсомолець Б. Скорбін (автор відомої пісні «Наш паровоз, вперед лети!» (1922)), В. Сарнавський (псевдонім Віссаріон – застмузфізкульт ВУАН.), О. Шульц, д-р В. Іскерський (губернський лікар Всевобучу), та ін. Найбільш відомими авторами «КС» варто вважати В. К. Крамаренка та В. Я. Підгаєцького.

Як зазначив А. Суник, «В. Крамаренко виявив себе як активний організатор українського спорту. Він був членом комітету київського гуртка «Спорт», увійшов до складу Київського Олімпійського комітету, керував підсекцією «Фізичне виховання» Всеросійської виставки в Києві» [239, с. 4]. Характеризуючи діяльність В. К. Крамаренка, А. Приходько писала: «В. К. Крамаренко був одним з піонерів становлення в Україні системи фізкультурного руху. Активний інтерес до проблеми фізичного виховання і спорту він став виявляти у перші роки XX ст., коли був уже професійним лікарем і достатньо зрілим, досвідченим спеціалістом, ординатором терапевтичної факультетської клініки в Києві. Свої новаторські ідеї в галузі зміцнення здоров’я і фізичного розвитку учнів В. Крамаренко активно впроваджував у практику експериментальних шкіл, що відкривалися на початку XX ст. в Україні за прикладом країн Західної Європи. При цьому він зарекомендував себе як талановитий педагог і методист. В. К. Крамаренко створив приватне лікувально-профілактичне підприємство «Верітас», аналога якому не було як в Україні, так і в Росії. В. К. Крамаренко був помітним державним діячем, що присвятив своє життя розвитку фізичної культури і спорту. Він стояв біля джерел зародження в Україні спортивної науки і практики, був педагогом, методистом, публіцистом і чудовим організатором. Багато його ідей і проєктів і зараз не втратили своєї наукової і практичної цінності» [186, с. 103–104].

Не менш відомий ще один автор київського часопису В. Я. Підгаєцький. О. Яворівський так характеризував його діяльність: «Володимир Підгаєцький – засновник і керівник Інституту фізичної культури ВУАН, першої на теренах СРСР кафедри професійної гігієни Київського медінституту, дослідної станції наукової організації праці в сільському господарстві при Київському губвідділі профспілки «Всеробітземліс», а також засновник першої в Україні наукової школи гігієністів праці, автор понад 70 наукових праць, активний учасник національно-визвольних рухів 1917–1920 рр., член Центральної Ради, Морської Генеральної Ради. Був секретарем редакції «Вісника Народного комісаріату охорони здоров’я», членом ради Всеукраїнської спілки лікарів. Брав активну участь у розбудові й розвитку української освіти, науки, культури. У 1920 р. – член Київської міської ради, член Вищої ради фізичної культури при Всевобучі КВО і Губернської ради фізкультури. Був директором Науково-дослідного інституту фізичної культури ВУАН. На цій посаді він виявив себе не лише здібним організатором, але й талановитим дослідником-новатором» [206]. В. Я. Підгаєцький – єдиний автор «КС», який дописував до нього українською мовою, надрукувавши тут статті: «З приводу сучасних умов реалізації фізичної культури» (№ 3–4), «Всевобуч та Наукова Організація Праці» (№ 5–6) тощо.

На титульній сторінці «КС» містилася ілюстрація (в яку була власне вмонтована назва), на якій було зображено спортсмена з м’ячем, що вітався за руку з юнаком на тлі спортивного знаряддя: гантелей, тенісних ракеток, штанг. Таким чином підкреслювалася макровекторність журналу у висвітленні спорту, акцентувалося на призначенні журналу для юних читачів через наближення спортсмена до звичайного радянського юнака.

Часопис щедро ілюструвався і містив розгалужену жанрову парадигму. Якщо видання-конкуренти на інформаційному ринку репрезентували публікації в

7–10 жанрах (наприклад, в харківських «Спортивном листке» за 1922 р. інформація подавалася в 9 жанрах, у «ВФК» за 1922 р. – у 9 жанрах, у «Динамо» за 1929 р. – у 10 жанрах), то «КС» подавав інформацію у 18 жанрах та жанрових модифікаціях: *1) хронікальні замітки*: хроніка з міст (Умань, Радомисл, Біла Церква, Черкаси, Козятин), «Физразвитие в Красной армии», «Работа черниговского "Спартака"» тощо; *2) розгорнуті замітки*: «Кружок физического развития при Рабочем Районном клубе им. Октябрськой Революции», «В Киевской футбольной Лиге», «К вопросу о сооружении в Киеве стадиона», «Спорт и физразвитие в школах» тощо; *3) репортажі* (подавалися без назв); *4) інформаційні огляди*: «Киевский Пролетарский Яхт-клуб. Сезон 1922. Нечто, вроде обзора» (№ 5–6) тощо; *5) інформаційні звіти*: «Киевские спортсмены на 1-ой Всеукраинской Олимпиаде в Харькове» П. Лосовського (№ 1), «Отчёт легко-атлетических состязаний в Киеве в "Неделю Спорта"» (№ 2), «Киевский Губернский Совет физической культуры» Віссаріона (№ 2), «Осенний футбольный сезон в Киеве 1922 г.» тощо; *6) відкриті листи:* «Допризывникам» А. Гавро (№ 2) тощо; *7) некрологи*: «Памяти Ф. И. Гриненко» І. Лососевського (№ 1), «Памяти Андрея Прокофьевича Гололобова» (№ 3–4) тощо; *8) аналітичні звіти*: «Втопас на Украине» С. Варича (№ 1) тощо; *9) прогнози*: «Перспективы футбольного сезона 1923 г. в Киеве» А. Петровського тощо (№ 1); *10) пропагандистські статті*: «На пороге шестого октября» (№ 1), «К 5-ой Годовщине Красной Армии» (№ 3–4) тощо; *11) проблемні статті:* «О рекордомании» В. Колпикова (№ 5–6) тощо; *12) інструктивно-технічні статті:* «Метание молота», «Тренировка футболиста» П. Лосовського (№ 1), «Сущность игры в хокей» І. Слудникова (№ 2) тощо; *13) аналітичні статті* (зокрема з історичним змістом): «Ещё одна задача» П. Сєєвського (№ 1), «Из истории футбола в Киеве» П. Лосовського (№ 2), «Физическая культура и Всевобуч» П. Лосовського (№ 1) тощо; *14) медико-спортивні статті* (зокрема зі спортивної гігієни): «З приводу сучасних умов реалізації фізичної культури» В. Підгаєцького (№ 3–4), «Гигиенические правила по физической культуре» (№ 3–4); *15) спогади*: «Мои выступления на первенстве России 1922 года в Москве» В. Калини (№ 5–6); *16) вірші:* «В здоровом теле дух бодрее» (№ 3–4), вірші Б. Скорбіна у № 2; *17) науково-методичні статті*: «Критика системы физического воспитания» В. Крамаренка (в усіх номерах) тощо; *18) науково-бібліографічної статті:* «Русская спортивная пресса» (№ 3–4), автором якої вірогідно був П. Сєєвський.

Жанрову парадигму «КС» відзначав високий інформаційно-комунікативний рівень, перевага розгорнутих заміток, інформаційних звітів, аналітичних статей, також впадає в око відсутність інтерв’ю – обов’язкового складника сучасного спортивного видання. У часописі функцію інтерв’ю почасти виконували спогади. Це були детальні розповіді спортсменів про змагання, у яких вони брали участь. Часто спогади були есеїстичними, їх цілком можна віднести до художньо-публіцистичних жанрів.

Інструктивно-технічні (методичні) статті в журналістиці того часу варто вважати закономірністю, адже багато видів спорту тоді лише розвивалися, і суспільство не мало щодо них достатніх знань, тому тодішня преса вчила читача грати в різні ігри, пояснюючи, наприклад, сутність гри в хокей або навчаючи засадам тренування футболіста тощо. Важливим фактором популяризації спорту були медико-спортивні статті, які наголошували на важливості занять спортом для покращення та зміцнення здоров’я. Важливе значення мали в журналі аналітичні статті з історичним змістом, які містили цікаву інформацію про початок зародження фізичної культури й спорту в Стародавній Греції та Римі, про його виникнення в Росії та Україні, висвітлювали історію різних видів спорту (футболу, баскетболу тощо). У науково-методичних публікаціях народжувалась наука про фізвиховання та спорт.

Науково-бібліографічна стаття «Русская спортивная пресса» особливо важлива для істориків спортивної преси. Автор матеріалу зазначив, що спортивні видання є головним каталізатором розвитку спорту й акцентував на тому, що аж до 1922 р. російські спортсмени були позбавлені будь-якого об'єднуючого спортивного органу, що дуже шкідливо позначилося на розвитку спорту. Автор наголосив на важливості існування спортивних часописів, які ставали запорукою розвитку спорту в країні. Епоху 1920-х рр. автор назвав спортивно-журнальною весною, першою ластівкою якої вважав журнал «Экран», що висвітлював як театр, так і спорт; далі були розглянуті російські журнали «Спорт и жизнь», «Всевобуч и спорт», «Физическая культура», «Известия спорта», описано їх формат, окреслена жанрова парадигма та названо провідних авторів часописів та їх головні матеріали, відзначені переваги та вади цих спортивних журналів.

Для автора не існувало самого поняття української журналістики. Розглядаючи харківський журнал «Вестник физической культуры», він ідентифікував його як російське видання, давши йому доволі критичну характеристику: «Журнал невеликого формату, в 20–24 стор., порівняно скромний із зовнішнього боку, але видається з великою любов'ю і містить багато відомостей, переважно в частині хроніки спорту, як зарубіжної, так і російської, але порівняно бідний вкрай необхідними в наш час статтями керівного характеру, що почасти можна пояснити відсутністю в Харкові поважних наукових сил з фізкультури і спорту». Далі наголошено на жанровій бідності, одноманітності (превалювання хроніки) в контенті часопису. Ця публікація має важливе значення в контексті оптимізації сучасної спортивної преси в плані розвитку в ній такого потрібного жанру, як огляд преси. З одного боку, стаття може сприйматися як огляд тогочасних спортивних часописів, а з іншого, як самостійне наукове дослідження, оскільки автор дослідив спортивні часописи того часу, розглянув їх вади й переваги.

Важливим напрямом роботи редакції була організація зворотного зв'язку із споживачами. Рубрика «Почтовый ящик» адресувалася *авторам* та *читачам*.

Комунікація з авторами мала характер заклику провідних спортсменів до співпраці. Її результативність та ефективність вимірювалася надісланими до редакції матеріалами. Зокрема, у № 2 цієї рубрики містилися наступні заклики: «Козятин. тов. Лівшицу. Не може бути, щоб такий спортсмен, як Ви, припинили роботу з улюбленого Вами спорту. Відгукніться»; «Чернігів. тов. Переметникову. Очікували Вас на змагання з фехтування в Києві. Чекаємо вістей про стан спорту на Чернігівщині і зокрема мистецтва володіння зброєю» У наступних числах журналу з'явилася хроніка спорту з Чернігова, автором якої ймовірно був Переметников. Загалом у цьому номері містилося 14 закликів такого роду в міста України й до різних спортсменів, особливо до Миколаєва (3 послання). Як приклад зворотної комунікації тут же друкувався лист представника спортивного Донбасу Балабанова, який писав: «Спортсмени Донбасу вітають видання нового Київського журналу. Ще одним світлим променем стало більше в житті Російського спорту, ще виникла одна ланка, що служить зв'язком з братами-спортсменами, які живуть у різних кутах нашої Республіки. Сподіваємося, що цей журнал з нашим представництвом висвітлюватиме всі галузі спорту й матиме широке поширення. Братський привіт посилаємо усім, хто бере участь у виданні журналу, і дякуємо редакції за те, що вона не забула й Донбас запросити до представництва в журналі, що приймаємо з великою вдячністю».

Комунікація з читачами велася ефективно. Читачі надсилали листи із запитаннями, що їх цікавили, і в наступних числах отримували на них відповіді. Показовою є відповідь на лист «Начинающему легкоатлету. Киев» (№ 3–4, 1923), де

подавалися поради, коли варто починати бігати, пропонувалася методична література з легкої атлетики, містилися рекомендації, консультації тощо.

Наведемо фрагменти з цього листа, оскільки сам факт і методика такої комунікації з читачами є унікальними й корисними для оптимізації сучасної спортивної преси, яка, на жаль, занедбала цю корисну справу: «Занадто рано починати бігати не радимо, через те, що незміцнілому організму важко буде перенести всі труднощі правильного тренування, оскільки у цьому випадку ми говоримо не про біг для зміцнення здоров'я, а про біг для підготовки до виступів на легкоатлетичних змаганнях. Найбільш придатним часом для початку тренування з бігу є 17-ти річний вік, але не потрібно віддавати весь свій час лише спеціальному тренуванню з бігу, а займайтеся також й іншими видами легкої атлетики». Далі подавалися посилання на фахові джерела, де перелічувалися окремі видання та статті в журналах, вказувалися норми часу, за які необхідно здолати ту чи іншу дистанцію, подавалася інформація про рекорди з легкої атлетики.

У кожному числі одна-дві шпальти відводилися рекламі. Подавалася реклама головного спонсору видання – Всеукраїнського об'єднання паперових фабрик – «Укрбумтрест», пропагувалася книга Б. Шифріна (начальника Всезагального Військового навчання УВО) «Футбол» (зазначалося, що «книга необхідна всім, хто цікавиться футболом, як постійний настільний посібник»), а також газети «Красная армия», «Молодой Пролетарий», «Пролетарская Правда», а у № 2 містилася реклама безпосереднього конкурента «КС» – харківського «Вестника физической культуры». Реклама в журналі була платною (що дозволялося згідно з постановою Уряду УРСР). Плата за оголошення (за один рядок нонпарелі) складала 5 крб.

Редакція продемонструвала новаторський підхід до популяризації спорту, що виявлялося в організації конкурсів та прагненні створити «Галерею спортсменів». Зокрема, часопис оголосив конкурс на кращий твір на тему «Фізичний розвиток сільського юнацтва» з премією у розмірі 100 000 000 крб (sic!). Спортсменам було запропоновано подавати довідки про свої біографії та досягнення з висвітленням таких питань: ПІБ, рік і місце народження, у яких видах спорту працюєте, результати й досягнення, самостійні праці в галузі фізкультури і спорту, членами яких спорт-організацій були чи є, зріст, вага, фото. «Галерея спортсменів» мала б стати першою енциклопедією українського спорту, але здійснити задумане редакції не вдалося через припинення видання.

Імовірною причиною закриття часопису було невміння редакції належним чином організувати розповсюдження видання. У кожному числі великими літерами друкувалося таке оголошення: «Редакцією журналу запрошуються агенти з усіх міст України та Криму для розповсюдження журналу, на умовах висилки післяплатою, зі знижкою з роздрібної ціни кожного номера 50 коп.». Цікаво, що незадовго до свого закриття, характеризуючи московське видання «Спорт и жизнь», редакція «КС» писала: «Журнал «Спорт и жизнь» 1922 р. зазнав звичайної долі усіх російських спортивних журналів, тобто припинив існування». Через декілька номерів припинив існування і сам «КС». Точна дата припинення виходу часопису невідома. У літописах періодичних видань стверджується, що журнал існував протягом 1922–1923 рр.

Специфіка і значення часопису «Красный спорт» в історії української спортивної преси:

1) журнал ставив собі за мету об'єднати всі спортивні сили України, допомогти початківцям, що потребували літератури з фізичного розвитку; подавав інструктивно-технічні статті, що сприяли популяризації різних видів спорту, оволодіння ними широкими масами; прагнув створити «Галерею українських спортсменів»;

2) у виданні як автори виступали відомі поети, вчені, лікарі, державні діячі: поет-комсомолець Б. Скорбін, професор В. Я. Підгаєцький, відомий лікар В. К. Крамаренко, державний діяч М. Подвойський;

3) часопис сприяв утвердженню образу спорту як фактору зміцнення фізичного здоров'я, вміщаючи спортивно-медичні статті; сприяв розвитку науки фізвиховання, подаючи яскраві приклади науково-методичних статей;

4) «КС» став зачинателем розвитку українського спортивного журналістикознавства, подавши на своїх шпальтах працю «Русская спортивная пресса», що є взірцем науково-бібліографічної статті;

5) журнал активно провадив зворотний зв'язок з реципієнтами в рубриці «Почтовый ящик», здійснюючи його в двох напрямах: комунікації з авторами та комунікації з читачами;

6) часопис репрезентував найбільш розгалужену жанрову парадигму серед спортивних видань 1920–1930-х рр., використовуючи 18 жанрів та жанрових модифікацій, відзначався аналітичністю, щедро ілюструвався.

3.2.3. Харківська спортивна преса 1920–1930 рр. ХХ ст.: історико-функціональний аспект та жанрово-тематичні домінанти.

Спортивна періодика Харкова 1920–1930-х рр. сформувала чудову платформу для розвитку спортивної періодики України і цілком може правити за взірець для сучасної спортивної журналістики в контексті оптимізації змістового наповнення спортивних масмедіа, їх макровекторності (функціонування значної кількості рубрик і висвітлення багатьох видів спорту), покращення журналістської майстерності, розширення мережі формальних структур, активізації зворотного зв'язку з читачем. Епоху 1920–1930-х рр. можна вважати золотим періодом розвитку спортивної преси Харкова. Адже за цей час на теренах міста виникло 19 спортивних часописів. Це практично в чотири рази більше, ніж у попередні два періоди розвитку спортивної преси, коли з 1906 до 1921 р. у Харкові з'явилося лише 5 спеціалізованих спортивних видань: «Русский спорт» (1 грудня 1906–1916), «Тяжелее воздуха» (1911–1913), «Отчёт Южно-русского автомобильного клуба» (1911–1914), «Ежегодник Южно-русского автомобильного клуба» (1914), «Спорт и тотализатор» (1918). Важливим чинником вибуху харківської спортивної преси у 1920–1930-ті рр. виступає та обставина, що Харків у цей час був столицею УРСР, тому харківська спортивна журналістика була певним еталоном для спортивної періодики інших регіонів України, маючи статус столичної спортивної преси.

Харківська спортивна преса поділялася на п'ять груп: ***1) універсальна спортивна преса – 7*** (**«Спортивный листок»** (1922), **«Вестник физической культуры»** (1922–1929), **«К спорту»** (1922), **«Спорт (журнал любительского спорта)»** (1922), **«Динамо»** (1923–1928, газета), **«Динамо»** (1928–1933, журнал), **«Информационный бюллетень спортивного добровольного общества «Локомотив Юга»** (1939)); ***2) фізкультурно-спортивна преса – 3*** (**«Фізкультурна декада»** (1930), **«Фізкультурна Україна»** (1930), **«Фізична культура»** (1931)); ***3) вузькоспеціалізована спортивна преса – 4*** (**«Бега и скачки»** (1924–1925), **«Воздушный флот»** (1930-ті), **«Радянський мисливець та рибалка»**, (1927–1930), **«Авто та Шляхи»** (1928–1932)); ***4) часописи ГПО – 3*** (**«Готовий до праці та оборони»** (1931–1934), **«Готуймось до оборони»** (1932), **«Будем готовы к труду и обороне»** (1933); ***5) виробничо-фізкультурна спортивна преса – 1*** (**«Харківський паровозник»** (1920–1930-х), що не лише

репрезентував в контенті «Фізкульт-сторінку», але й випускав додатки у вигляді спортивних газет).

Бурхливий розвиток спортивної преси Харкова починається з 1922 р. Це мало декілька причин. По-перше, у 1922 р. на теренах України остаточно встановлюється радянська влада. 30 грудня 1922 р. заснований СРСР, до складу якого, окрім РСФРР, БСРР, ЗСФРР, інкорпорована УРСР, столицею якої став Харків. З 1922 р. газети виникають як наслідок НЕПу (нової економічної політики). У 1920–30 рр. у країні запроваджується політика коренізації, одним з проявом якої стає українізація. У цей час на теренах України спостерігається стрімкий розвиток культури і передусім журналістики. Як зазначає О. Бойко, «Принципово важливою складовою культурних процесів в Україні у 1920–1930-ті рр. була політика коренізації, спрямована на те, щоб надати народам, об'єднаним у СРСР, певної «культурно-національної автономії» [13, с. 412]. У ці роки активно розвивалася уся харківська журналістика. Як зазначає, Л. Сніцарчук «у 1924 році Іван Калинович, «призбирюючи матеріяли для бібліографічного реєстру» української преси, відзначав, що в радянській Україні у цей час функціонувало 125 часописів: у Києві – 35 видань, Харкові – 59, інших містах – 31 видання» [225], і важливе місце серед усіх сегментів харківської преси посідала спортивна періодика. По-друге, у 1922 р. у Харкові відбувалася І Всеукраїнська олімпіада, а у 1923 р. у місті проходила І українська спартакіада, що стало важливим поштовхом для потужного формування преси спортивного сегменту на теренах міста.

Золотий період харківської спортивної преси починається з виходом у місті 12 серпня 1922 р. газети **«Спортивный листок»** («СЛ»). Це було видання Центрального Комітету Комуністичного Союзу Молоді і Центрвсевобуча Укркрима. Газета функціонувала протягом року. «СЛ» виходив на 4 аркушах форматом А3. Ціна окремого числа складала: в Харкові – 25 крб, у провінції – 30 крб, тираж видання – 3 000 примірників. Редагувала часопис редакційна колегія.

У першому номері містився матеріал «От Редакции», де зазначалося: «Випускаючи № 1» Спортивного листка» редакція вважає, що існування листка можливе тільки за енергійної підтримки з боку молодих і старих Спортсменів і прихильників спорту. Підтримка повинна висловитися в надсиланні хроніки, статей, заміток, в поширенні газети. Особливо необхідно розгойдатися спортсменам комсомольцям і робочим щоб газета надалі могла висвітлювати життя пролетарського спорту, що народжується. У «Спортивному листку» запрошені до участі: проф. Аверін, д-р Блях, Брук (Таганрог), Е. А. Вацек, Б. Денисов (Ялта), Дамін, Герд (Одеса), Інихов (Полтава), Б. О. Кальпус (Москва), Максименко, В. Колпіков (Київ), Коробанов (Житомир), Д. Лапідус, Литовченко (Одеса), Ломакін, Макаров (Катеринослав), С. М. Павлов, д-р Пелепейченко, Правдолюбов (Кременчуг), проф. Підгаєцький (Київ), Ребрик (Москва), Станевський, В. І. Сарнавський (Київ), І. В. Соколов (Миколаїв), В. І. Сластінін (Полтава), Б. І. Шифрін, Ейдеман та ін.». Проте з часописом співпрацювали не всі зазначені особи. Провідними авторами газети були: Леор, Б. Кальпус, Д. Григоренко, д-р Пелепейченко, а також автор під псевдонімом Трепач, що друкував на шпальтах часопису свої фейлетони.

На титульній сторінці видання розміщувався логотип, де була подана низка ілюстрацій (ілюстрація із зображенням спортсменів-легкоатлетів з жердиною, футболістів, спортсменів-велосипедистів, спортсменів з кінного спорту, веслування, ілюстрація літаків), і всередині цієї мозаїки ілюстрацій була вмонтована назва – «Спортивный листок». Таким чином, підкреслювалося, що газета буде висвітлювати усі види спорту: легку атлетику, футбол, велосипедний спорт, кінний спорт, веслування, авіацію. Найчастіше у часописі були репрезентовані такі види спорту як: легка та

важка атлетики, футбол, мисливство, риболовля, веслування, велоспорт, шахи, плавання, фехтування, авіація, теніс.

У кожному номері газети містилося якесь гасло. Зокрема, у № 1 – «Только здоровым телом и духом войдём мы в царство коммунизма!», у № 2 – Физическая культура в руках рабочего класса – острейшее орудие диктатуры пролетариата». Ці гасла підкреслювали значущість спортивного видання, яке сприяло подальшому розвитку спорту в УРСР.

Газета містила рекламу, яка була репрезентована в кожному числі, стосувалася вона виключно спортивної тематики, де зокрема пропагувалася «Майстерня спортінвентаря Гаврика Гарагулі за адресою: Харків, Клінічний пров. навпроти Собору, де є у продажі: футбольні м'ячі, буци, туфлі, гандбольні м'ячі…» та зазначалося, що незабаром виходить книга Б. Шифріна «Футбол», де містяться правила гри, тактика, техніка і огляд розвитку футболу в Україні, та книга д-ра Пелепейченка «Ручной мяч», де презентовані такі ігри, як: гандбол, баскетбол тощо.

«СЛ» досить широко висвітлював І Всеукраїнську Олімпіаду, що проходила в Харкові. Цій темі присвячені наступні матеріали видання: «Перед новыми путями», «1-я Всеукраинская Олимпиада 1922 года (Программа и предположения)» (№ 1), «1-я Всеукраинская Олимпиада 1922 г.» (№ 2), «1-я Всеукраинская Олимпиада 1922 г.» (№ 3) тощо. Провідною темою газети були й Губернські Олімпіади: «Харьковская Губернская Олимпиада», «1-я Донецкая Губернская Олимпиада» (№ 2) тощо. Проте акцент у виданні робився саме на Всеукраїнській Олімпіаді. Газета закликала читачів відвідувати ці змагання. Так, зокрема у № 2 на першій сторінці великими літерами подавалося таке повідомлення: «Сегодня в 2 часа дня финальный футбольный матч. Кто возьмёт первенство Украины? Идите на Олимпиаду!».

У «СЛ» функціонувала широка парадигма рубрик. У рубриці «На Украине» висвітлювалися спортивні змагання, що відбувалися у Києві, Полтаві, Чернігові, Запоріжжі, Миколаєві, Одесі. Під рубрикою «За рубежом» репрезентувалися змагання, що проходили в різних країнах: Німеччині, Англії, Франції, Америці, Швейцарії. Тут було декілька підрубрик: «Футбол», «Легкая атлетика», «Велосипед», «Гребной спорт», «Плавание», «Лаун-теннис», «Фехтование», «Авиация» (у кожній підрубриці висвітлювалися змагання в різних країнах і різних містах). У рубриці «По Советской России» були репрезентовані переважно змагання, що відбувалися у Петрограді та Москві з футболу, легкої атлетики та велосипедного спорту. Під рубрикою «Спорт среди женщин» висвітлювалися змагання з різних видів спорту серед жінок, що відбувалися за кордоном. У рубриці «Охота и Рыболовство» зазвичай репрезентувалися огляди розвитку мисливства в Україні та інформаційні звіти з виставок мисливських собак Харківського Губсоюзу, що подавалися за різними класами: «а) за класом гончих; б) за класом пойнтерів; в) за класом англійських сеттерів; г) за класом ірландських сеттерів; д) за класом континентальних лягавих». Переважно у рубриці містилося три-чотири матеріали інформаційного характеру (замітки, інформаційні звіти, інформаційні огляди). Так, зокрема у № 2 цієї рубрики репрезентовані наступні матеріали: «Охота на Украине», «Охотничий праздник», «Отчёт о вторых Весенних Охотничьих Испытаниях подружейных легавых собак членов Харьковского Губсоюза Охотников и Рыболовов (ВУСОР) 9 и 17 апреля 1922 г. по вальдшнепам». У № 3 цієї рубрики містяться такі публікації: «Отчёт по пойнтерам 2-ой выставки Х. Г. С. О. и Р.», «Охота на уток», «Охота на перепелов», «Надежды на вальдшнепов». Варто відзначити, що в цьому часописі вперше розвивається собакомисливство як спорт. Пізніше при ОСО Авіахім відкриється секція службового і мисливського собаководства, і цей вид спорту стане одним з найпопулярніших у місті.

Досить цікавою була рубрика «Почтовый ящик», де містилися вдячності авторам за надіслані матеріали, прохання надіслати статті тощо. У № 1 цієї рубрики містилися такі матеріали: «Київ. т. Сарковському і проф. т. Підгорецькому. Обіцяні вами статті і хроніка для Листка ще не отримані. Прохання вислати для наступного номера. Одеса. т. Герд. Редакція просить прислати замітки про життя спорт-організацій на Заході. Полтава. т. Іліхову і т. Сластіхіну. Надісланий вами матеріал буде розміщений у наступному номері. Москва. Б. О. Калькусу. Редакція дякує за надісланий матеріал». Досить незвичайне повідомлення містилося під цією рубрикою у № 2: «Редакція висловлює осуд т. Лапідісу за виявленим їм недбалість у відношенні до газети».

Жанрова парадигма видання була доволі широкою, зокрема в газеті друкувалися: *1) розгорнуті замітки* (подавалися без назв); *2) репортажі* (подавалися без назв); *3) інформаційні звіти:* «Губернская Олимпиада» (№ 1), «Харьковская Губернская Олимпиада», «1-я Донецкая Губернская Олимпиада» Леорі (№ 2), «Охотничий праздник», «Отчёт о вторых Весенних Охотничьих Испытаниях подружейных легавых собак членов Харьковского Губсоюза Охотников и Рыболовов (ВУСОР) 9 и 17 апреля 1922 г. по вальдшнепам» (№ 2), «Отчёт по пойнтерам 2-ой выставки Х. Г. С. О. и Р.» (№ 3); *4) редакційні статті*: «В последнюю минуту» (№ 1, № 3); *5) аналітичні звіти:* «1-я Всеукраинская Олимпиада 1922 г.» Леорі (№ 2), «1-я Всеукраинская Олимпиада 1922 г.» Леорі (№ 3); *6) прогнози*: «1-я Всеукраинская Олимпиада 1922 г. (Программа и предположения)» Леорі (№ 1); *7) науково-методичні статті:* «Об играх» д-ра Пелепейченка (№ 2); *8) пропагандистські статті,* в яких відбувалася активна пропаганда радянського червоного спорту: «Перед новыми путями» (№ 1) (спостерігається возвеличення радянського спорту в таких висловлюваннях: «Да здравствует новый Красный спорт! Привет его предвестнику Всеукраинской Олимпиаде. На следующий год он вольёт в Олимпиаду десятки команд рабочей молодёжи»), «Спорт и комсомол» (№ 2); *9) фейлетони:* «Одесса – Харьков» Трепача (№ 2) тощо.

Характерні риси газети «СЛ»: 1) відзначалася макровекторністю, висвітлювала близько 12 видів спорту; 2) репрезентувала на своїх шпальтах як чоловічий, так і жіночий спорт; 3) широко висвітлювала Першу Всеукраїнську Олімпіаду, активно пропагувала вітчизняний український спорт; 4) публікувала матеріали як в інформаційних жанрах, так і в аналітичних та художньо-публіцистичних; 5) точно і об’єктивно висвітлювала спортивні змагання, відряджала кореспондентів до Росії та за кордон задля точного та неупередженого висвітлення змагань. Так, зокрема у № 3 в публікації «В последнюю минуту» щодо запланованого на наступний тиждень розіграшу першості Росії з футболу та легкої атлетики редакція газети повідомляла: «Редакція «Спортивного Листка» для точної інформації за свій рахунок відряджає спеціального кореспондента і в № 5–6 будуть поміщені докладні звіти про Всеросійські першості з футболу та легкої атлетики»; 6) виконувала як інформаційну функцію, так і гедоністичну та функцію релаксації. Реалізацію двох останніх функцій на шпальтах видання забезпечували фейлетони Трепача та матеріали «Из подслушанных Спортивных сплетен» (№ 1), «Браво, комендант! (разговоры на площадке Саде)»; 7) широко пропагувала літературу про спорт, книги Б. Шифріна «Футбол», д-ра Пелепейченка «Ручной мяч» та спортивні журнали та газети, зокрема у № 1 зазначалося: «Вийшов перший номер журналу «Шахматы», що видається в Москві під редакцією Грекова. У журналі беруть участь кращі шахові сили. Ціна окремого номера 1,5 мільйона; на рік – 10 мільйонів. Деяка кількість примірників буде отримана в Харкові Ол. О. Альохіним, у якого і можна буде придбати їх. Необхідно підтримати цю давно бажану російським шахістом справу».

«Спортивный листок» проіснував нетривалий час (трохи менше року), і причиною цього, напевно, стала низька ілюстративність, оскільки ілюстрації

містилися лише до назви, а змагання репрезентувалися без жодних фото, що зменшувало інтерес до видання. Адже, як наголошував провідний спортивний журналіст та редактор дореволюційної епохи І. Лебедєв, «ілюстративний ряд (особливо великі, якісні фотографії спортивних кумирів) має не меншу роль у приверненні уваги аудиторії, ніж текстові матеріали)» [2, с. 198]. Як відзначає К. Алексєєв, «Журнал охоты и коннозаводства», який виходив у Росії в 1854–1874 рр., мав яскравий ілюстративний вигляд (такої кількості якісних ілюстрацій не було до і ще довгий час після цього видання). Проте харківська газета «Спортивный листок», незважаючи на відсутність візуального контенту, зіграла важливу роль у подальшому становленні харківської спортивної журналістики, стала першопрохідцем і прикладом для інших видань цього періоду, сприяла вибуху спортивної преси у місті.

У 1922 р. відразу за «СЛ» у Харкові з'явився журнал **«Вестник физической культуры»** (1922–1929) («ВФК»). Як свідчить редакція газети «Комсомолець України. Орган ЦК ЛКСМУ та Харківського Окружкому» за 28 листопада 1928 р., журнал «Вестник физической культуры» було премійовано в Парижі на виставці фізкультурної преси [160]. Журнал видавався Харківською Губернською Радою Фізичної Культури і ЦК КСМУ форматом А5, кількістю сторінок – 24, тиражем – 3 000 примірників. Це був ілюстрований журнал, присвячений питанням фізичної освіти, виховання і спорту, що виходив двічі на місяць. Головним редактором видання став відомий дослідник фізкультурно-спортивного руху в Україні д-р В. Блях.

У 1922 р. у столиці УРСР упродовж року виходив тижневик **«К спорту»**, що видавався Харківським Видавничим ЦК Комуністичного Союзу Молоді і Центрвсевобуча Укркриму.

У Харкові у 1922 р. з'являється **«Спорт (журнал любительского спорта)»**, який належав приватній особі. Це було єдине приватне видання в спортивній пресі Харкова 1920–1930-х рр. Часопис виходив протягом року двічі на місяць. Редакція знаходилася на Пушкінській, 40. Ціна номера складала 100 крб, тираж – 1 000 примірників. Журнал виходив форматом А4 на 14 сторінках, містив рекламу. На титульній сторінці вказувалося, що це «журнал любительського спорту всіх видів: атлетика, стрибки, біг, футбол, лаун-теніс, авіація, веслувальні гонки, плавання, полювання, рибальство». У першій редакційній статті зазначалося: «Висловлюємо впевненість, що наш журнал буде правильним вираженням того потягу до спорту, яке спостерігається тепер по всій Російській Федерації і зведе розрізнені спортивні течії в цілий, організований рух, що має на меті підняти нашу фізичну культуру хоч до одного з наших західних сусідів, де, як відомо, спорт так укорінився, що навіть не припинявся при гуркоті гармат».

Журнал містив методичні матеріали, зокрема, «Что нужно знать спортсмену?» (№ 1), редакційні статті, інформаційні огляди та розгорнуті замітки з різних видів спорту: перегони, важка, легка атлетика, футбол, мисливство (зокрема, висвітлювалися змагання мисливських собак). Широко репрезентувалася на шпальтах видання перша Всеукраїнська олімпіада, і особливо акцентувалося на тому, що футбольна збірна Харкова посіла перше місце на цій олімпіаді. Часопис був широко ілюстрований, фотографії великі за розміром і часто займали майже півшпальти. Так, зокрема, № 1, який мав 14 сторінок, ілюструвався вісьмома фотографіями та декількома таблицями. Прізвища журналістів під матеріалами не вказувалися. Редакція активно співпрацювала з реципієнтами, про що повідомлялося вже в № 1: «Редакція приймає до друку знімки, малюнки, шаржі, замальовки, статті, замітки».

З 1923 р. у Харкові виходить *газета* **«Динамо»**, яка у 1929 р. модифікується в журнал під такою ж назвою. Одним з провідних авторів газети був А. Цукерман. Спочатку газета виходила форматом А3, потім редакція перейшла на журнальний

формат А4. Газета була широко ілюстрована і висвітлювала декілька видів спорту: футбол, авто-мотоспорт, легка та важка атлетика, велосипедний спорт тощо.

Журнал **«Динамо»** виходив протягом 1928–1933 рр. форматом А4 на 12 сторінках, ціна номера складала – 15 коп., тираж – 2 000 примірників, періодичність – двічі на місяць. Редактором журналу був Я. Письменний, який вів рубрику автомотоспорту. До редколегії також входили: А. Осіпов, В. Міхневич, І. Южний, А. Цукерман. Одним з провідних публіцистів виданя був К. Чорний, який наповнював журнал сатиристично-гумористичними матеріалами (гуморесками та фейлетонами). К. Чорний за весь час існування журналу був практично єдиним автором-публіцистом видання. Вірогідно, що під цим псевдонімом ховався хтось з редколегії часопису. Журнал припинив існування в 1933 р. у зв'язку зі складними економічними причинами у Харкові, що були зумовлені голодомором 1932–1933 рр.

Протягом 1924–1925 рр. у Харкові виходить часопис **«Бега и скачки»**, що видавався Харківським іподромом на 16 сторінках, форматом А4, ціна номера складала 40 коп., тираж коливався від 600 до 800 примірників. Адреса редакції: вул. Сумська, 5. Можна говорити про те, що часопис виходив приблизно з 1922 р., оскільки на № 11 за 1924 р. вказувалося у дужках, що це № 47. Пізніше видавцем часопису виступив Укрдержанонс, потім – Управління Харківського іподрому.

Видання було суто інформаційним, передусім подавалася інформація про заїзди, де вказувалося: прізвисько коня, його масть і яке місце він посів, поруч містилася інформація про наїзника кожного коня, вказувався загальний час заїзду та час, показаний кожним окремим конем. Крім цього, над прізвиськом коня містилися такі дані: 1) найкраща довічна жвавість до осіннього сезону 1924 р.; 2) найкраща жвавість 1924 р.; 3) жвавість останнього бігу.

Матеріали у виданні були розміщені у такій послідовності: спочатку подавалася інформація про кожен окремий заїзд, потім – 3–4 хронікальні замітки, зокрема: «Днями прибули з випадкових пунктів «Літун» і «Клен», незабаром прибувають Район Дор і Льоня» (№ 2, 1924)». У часописі також подавалися відомості про наступний день змагань, ціни на квитки за ложу та ціни на місця за ложами і в трибунах. Досить частотними були інформаційні огляди, зокрема огляд у № 47 за 1925 р.: «Х. Гандикап. Корінець і Грозний обійшли Лучину у трибун. Грозний об'їхав Корінця в останньому повороті і легко довів біг до кінця, другим – Корінець, 3-е місце на фініші посіла Кормова... ХІІІ. Гандикап. З місця до місця провів і виграв скачку Аргун, маючи по всій дистанції у сідла Бригадного, інші до останнього повороту купчасто, в 2–3 корпусах. В останньому повороті від задніх відокремився Барон і хорошим фінішем підійшов до Аргуна і Бригадного. Другим Бригадний, тут же Барон. Решта купчасто в 7–8 корпусах. Ірландець і Донський знялися ... ». Прізвища журналістів під матеріалами не вказувалися.

У часописі постійно розміщувалися правила поведінки на іподромі та «Витяги з правил розіграшу призів і участі у взаємних закладах на Харківському іподромі». Журнал містив рекламу, ілюстрації були лише на титульній сторінці та в рекламних матеріалах. Усього у 1924–1925 рр. вийшло 50 номерів (№ 50 розповсюджувався безкоштовно).

На початку 1930-х рр. у Харкові виходить журнал **«Воздушный флот»** – орган товариства авіації і повітроплавання України та Криму за редакцією Г. Окулич-Козаріна.

Протягом 1927–1930 рр. у місті функціонує газета **«Радянський мисливець та рибалка»**, перший номер якої з'явився 22 жовтня 1927 р. Це був щотижневик, який видавався Всеукраїнською Спілкою мисливців та рибалок (ВУСМР). Ціна номера

складала 5 коп., тираж – 5000 примірників. З часом тираж зростає до 8 000 примірників, що свідчило про великий попит на газету. Редакція знаходилася на вулиці Свердлова, 31 і навіть мала телефон (25–84). Видавав газету М. Зубаровський, редактором був Ф. Чумало. Провідні автори видання: М. Зубаровський, К. Балабуха, А. Костюченко, А. Кузнецький, П. Бариутанов, А. Півторак, Авєрін, Юрченко, Уралов, Журавльов тощо. Газета містила як хроніку, так і аналітичні та художньо-публіцистичні матеріали, була добре ілюстрованою. Провідні топоси видання: статті з правил та засобів мисливства, матеріали про звичаї та спосіб життя дичини, нариси з історії мисливства, мисливська белетристика тощо. Останній номер часопису вийшов 19 березня 1930 р. Припинення виходу газети редакція пояснювала таким чином: «Нашу газету з 20 лютого 1930 р. разом з низкою інших видань закрито, щоб задовільнити папером нові видання (районні газети), а коли питання про збільшення паперової продукції буде розв’язане, їх знову включать до загального сектору преси. Ліквідування вважається за тимчасове». Але більше газета, як і багато інших видань цього періоду, так і не вийшла.

З 1928 р. товариство «Укравтодор» видавало у місті двомісячний журнал **«Авто та Шляхи»**, який проіснував до 1932 р.

Протягом 1930 р. виходив часопис **«Фізкультурна декада»** як орган Харківської округової ради фізкультури та бюро фізкультури окрпрофради. Газета випускала різні спецвипуски, зокрема спецвипуск до ігор Ленінград-Харків, що вийшов у Харкові 1 травня 1930 р. Протягом 1930 р. у місті виходила газета **«Фізкультурна Україна»**.

У 1931 р. в столиці УРСР вийшла газета-одноденка **«Фізична культура»**. Це видання було органом МК ЛКСМУ, МПРС та КМРФК і належало партколективу та профкому 6-ої друкарні ДВОУ. Вийшов один номер газети за 31 грудня, присвячений зборам фізкультурників 6-ої друкарні ДВОУ.

Протягом 1931–1934 рр. харківська міськрада фізкультури видавала газету **«Готовий до праці та оборони»** («ГПО»). Це був орган Вищої Ради фізичної культури, який виходив щодекади. Газета мала відверте політичне спрямування, хоча була за своєю сутністю фізкультурно-спортивною. Про ідеологічне спрямування газет «ГПО» зазначав редактор «ВФК» В. Блях: «Фізкультурні організації України, завдяки створенню у 1930 р. основи радянської системи фізкультури, що її відбито в комплексі «Готовий до праці та оборони», добилися рішучих успіхів, завершивши поворот фізкультурної роботи лицем до виробництва, до організованої участі в ударному виконанні планів першої п’ятирічки і господарсько-політичних та оборонних завдань, поставлених партією та урядом перед радянською країною. Фізкультура і спорт, перебудовані за комплексом ГПО і представлені в газетах «ГПО», є могутнє знаряддя в боротьбі за зміцнення соціалістичної праці та оборони радянської країни…» [12, с. 23]. Отже, можемо стверджувати, що в газеті «ГПО» відбувалася політизація спорту, спорт і фізкультура у виданнях «ГПО» були ідеологічно завуальовані відповідно до інтересів радянської влади, яка прагнула пролетаризації спорту.

31 травня 1932 р. у місті вийшла одноденна газета **«Готуймось до оборони»**, а у 1933 р. вийшов один номер газети **«Будем готовы к труду и обороне»**. Це був орган президії і бюро фізкультури Харківського обласного комітету Союзу МХКП.

Наприкінці 1920-х рр. у Харкові українською мовою видавався журнал **«Красний спорт»**. Цікаво, що часопис «Красный спорт» (1922–1923) виходив і в Києві, проте російською мовою. Як зазначає О. Півень, тезка київського видання існував у Харкові: «В Україні видавались інші фізкультурні журнали такі, як «Красний спорт» (у Харкові), де розглядалися питання військового спорту, «Катеринославский спорт» (орган Катеринославського спорттовариства), «Журнал спорту і Всеобучу» (орган

ЧОП і РФК м. Полтави). Однак випуск цих журналів носив нерегулярний характер, часто вони виходили у вигляді спецвипусків, додатків, бюлетенів, але, не дивлячись на це, вони відігравали позитивну роль у розвитку фізкультури і спорту в Україні» [169].

Розвивалася в Харкові і фізкультурно-виробнича преса (заводська фізкультурна періодика, спортивна преса шахт, селянська спортивна преса). Як зазначав головний редактор журналу «ВФК» В. Блях, досить часто фізкультурні газети видавалися на заводах, «Харківський паровозник» (у Харкові), «Ленкузня» (у Києві), «Січнівець» (в Одесі) [12]. Яскравим репрезентантом такої преси в місті був часопис **«Харківський паровозник»** («ХП»), який видавався Харківським паровозобудівним заводом з 1925 р. Цю газету треба назвати виробничо-фізкультурною, оскільки на першому місці тут були виробничі справи заводу, а фізкультурна тематика посідала другорядне, проте досить важливе місце.

Роблячи екскурс в історію газети, варто зазначити, що на початку 1920-х рр. був заснований аматорський футбольний клуб «Паровозник» з робітників заводу, який перемагав не лише у першостях Харкова, але й на Всеукраїнських турнірах серед аматорських команд. У 1925 р. команда із робітників ХПЗ почала виступати на професійному рівні. Спадкоємцем цієї заводської команди зразка 1920–1930-х рр. став сучасний футбольний клуб «Металіст». ФК «Паровозник» брав призові місця на Спартакіаді УРСР, першості профспілок України, футболісти «Паровозника» входили в престижні списки 33-х кращих гравців Союзу. На ХПЗ були міцні команди в усіх цехах і відділах. І це були не лише футбольні команди, але й з інших видів спорту. Спортивні здобутки спортсменів ХПЗ активно висвітлювались у заводській газеті «Харьковский паровозник». Редактором газети була редколегія, а видавцем – культком. Часопис виходив форматом А3 як двотижневик і позиціонував себе як «газета робітників і службовців Харківського Паровозобудівельного заводу ім. «Комінтерна». До 1929 р. часопис виходив російською мовою, з 1929 р. – українською. Зазвичай газета містила чотири-п’ять матеріалів на спортивну тематику. Так, у № 32 за 1929 р. репрезентовані такі публікації спортивного характеру: «Більше уваги оздоровленню робітничої молоді», «2-га спартакіада», «Геть «чемпіонів» від фізкультури» Очевидця, «Більше уваги фізкультурі» Кротова. Загалом у виданні містилося багато критичних статей, спрямованих на подальший розвиток спорту на ХПЗ. Видання користувалося великою популярністю у харківського читача. Роль «ХП» є неоціненою, оскільки часопис дав поштовх активному розвитку фізкультурно-виробничої преси в багатьох регіонах країни.

У 1939 р. у Харкові з’явився **«Информационный бюллетень спортивного добровольного общества «Локомотив Юга»**. Власне цим виданням і завершується золотий період розвитку харківської спортивної преси 1920–1930-х рр.

Отже варто зазначити, що в період 1920–1930-х рр. у Харкові виникло 19 спортивних часописів. Це було пов’язане насамперед з тим, що Харків тоді був столицею УРСР, і тогочасна харківська спортивна преса розвивалася і функціонувала як столична.

Таким чином, визначимо основні особливості харківської спортивної преси 1920–1930-х рр.:

1) спортивна преса Харкова цього періоду народжується у 1922 р. із заснуванням часопису «Спортивный листок». До того ж 1922 р. стає медовим роком харківської спортивної преси, адже цього року у Харкові виникають чотири видання спортивного сегмента: «Спортивный листок» (1922), «Вестник физической культуры» (1922–1929, з 1930 р. – «Фізкультурник України»), «К спорту» (1922), «Спорт (журнал любительского спорта)» (1922);

2) вузькоспеціалізована спортивна преса представлена в цей час в інформаційному просторі Харкова чотирма виданнями: 1 – з кінного спорту («Бега и скачки», 1924–1925), 1 – з автомобілізму («Авто та шляхи», 1928–1932), 1 – з мисливства та рибальства («Радянський мисливець і рибалка», 1927–1930), 1 – з повітроплавання («Воздушный флот» (1930-ті)). Три спортивні часописи з групи універсальної спортивної преси цілком можна вважати репрезентантами спортивної піарналістики: газета «Динамо» (1923–1928), журнал «Динамо» (1923–1933) та «Информационный бюллетень спортивного добровольного общества «Локомотив Юга» (1939), які висвітлювали й пропагували інтереси спортивних товариств «Динамо» і «Локомотив»;

3) харківська спортивна преса виходить у цей час як українською, так і російською мовами, причому з однаковою репрезентативністю: 9 видань виходять українською мовою («Радянський мисливець та рибалка», (1927–1930), «Авто та Шляхи» (1928–1932), «Фізкультурна Україна» (1930), «Фізкультурна декада» (1930), «Фізична культура» (1931), «Готовий до праці та оборони» (1931–1934), «Готуймось до оборони» (1932), «Красний спорт» (1920-х), «Харківський паровозник» (1920–1930-х) та 10 часописів – російською мовою («Спортивный листок» (1922), «Вестник физической культуры» (1922–1929), «К спорту» (1922), «Спорт (журнал любительского спорта)» (1922), газета «Динамо» (1923–1928), журнал «Динамо (1928–1933), «Бега и скачки» (1924–1925), «Воздушный флот» (1930-ті), «Будем готовы к труду и обороне» (1933), «Информационный бюллетень спортивного добровольного общества «Локомотив Юга» (1939).

4) з харківськими спортивними виданнями співпрацює досить широке коло авторів як з України, зокрема: Аверін, Блях, Письменний, Цукерман, Чорний, Дамін, Герд, Інихов, Каксименко, Колпіков, Коробанов, Литовченко, Ломакін, Макаров, Лапідус, Павлов, Пелепейченко, Правдолюбов, Підгаєцький, Станевський, Сарнавський, Соколов, Сластінін, Вацек, Денисов, Зубаровський, Балабуха, Костюченко, Кузнецький, Бариутанов, Півторак, Юрченко, Уралов, Журавльов, так і з Росії, зокрема Брук (Таганрог), Ребрик, Шифрін, Ейдеман, Кальпус (Москва);

5) провідні рубрики харківських видань цього періоду: «По Україні», «По Росії», «Хроніка по Україні і по Росії», «За кордоном», «Поштова скринька», «Офіційний відділ», «Довідковий відділ спортсмена», «Спорт серед жінок»;

6) у часописах 1920–1930-х рр. висвітлюються переважно такі види спорту як: футбол, легка, важка атлетика, плавання, веслувальний спорт, лаун-теніс, велосипедний спорт, мисливство, повітроплавання, автомотобілізм, мотоспорт, кінний спорт;

7) у харківських виданнях цього періоду функціонує така жанрова парадигма: інформаційні жанри (хронікальні та розгорнуті замітки, інформаційні звіти, інформаційні огляди, репортажі; абсолютно не репрезентується провідний для сучасної спортивної журналістики жанр інтерв'ю), аналітичні жанри (пропагандистські, редакційні, аналітичні, спортивно-медичні, інструктивно-методичні статті, аналітичні звіти, абсолютно не зустрічається жанр коментаря, аналітичного огляду), художньо-публіцистичні (фейлетони, пародії, шаржі, гуморески, подорожні нариси, подорожні нотатки);

8) майже усі репрезентанти харківської спортивної преси функціонують у цей час від одного до трьох років, зустрічаються також одноденки. Серед гігантів спортивної преси Харкова варто виділити два видання, що були відомими як в СРСР, так і за кордоном: журнали «Вестник физической культуры» та «Динамо». Саме у цих часописах широко репрезентувалася спортивна публіцистика. Інші видання Харкова цього часу варто назвати інформаційно-аналітичними медійними проєктами, оскільки частотність друкування в них художньо-публіцистичних жанрів була досить низькою;

9) харківська спортивна преса розвивається лише до початку 1934 р., тобто до того часу, коли місто є столицею УРСР. Після 1934 р. харківська спортивна преса, як і харківська журналістика загалом, перебуває в стагнації. Єдиним проблиском можна назвати вихід у 1939 р. «Информационного бюллетеня спортивного добровольного общества «Локомотив Юга». Це видання стає останнім спортивним часописом на теренах Харківщини за період існування УРСР.

3.2.4. Журнал «Вестник физической культуры» (1922–1929) як епохальне явище в історії харківської спортивної журналістики.

Спортивна преса УРСР 1922–1939-х рр. – це золотий період у розвитку української спортивної журналістики, тому аналіз спортивної преси Харкова, враховуючи її статус столичної періодики, що мала бути взірцем для наслідування і поштовхом для розвитку спортивної журналістики в інших регіонах УРСР, набуває особливого значення. Епохальним в історії харківської спортивної преси є «Вестник физической культуры» (1922–1929) як на внутрішньому, так і зовнішньому інформаційному ринках в 1920–1930-х рр., про що свідчать преміювання видання на різних виставках і конкурсах.

Харківська спортивна преса починає активно формуватися саме у 1922 р., тобто відразу після завершення Першої Всеукраїнської олімпіади. У 1922 р. у Харкові з’являється 4 універсальні часописи – «Спортивный листок», «Вестник физической культуры» (далі – «ВФК»), «К спорту», «Спорт (журнал любительского спорта)», серед яких лише «ВФК» здобув велику популярність та проіснував найбільш тривалий час. Згадуючи про «ВФК», О. Півень у статті «Актуальні проблеми фізичного виховання в українській пресі 20-х років XX ст.» зазначив, що редакція часопису приділяла належну увагу розвитку фізичної культури, впровадженню її у виробництво й побут широких народних мас, ставала організатором фізичної культури під час виробничих процесів. У часописі друкувалися матеріали державних діячів, українських дослідників, істориків фізичної культури. Уже в 1926 р. журнал став найбільш популярним і масовим, його визнано найкращим у СРСР, рекомендовано усім установам [169].

Як свідчить редакція харківської газети «Комсомолец Украины» за 28 листопада 1928 р., журнал «Вестник физической культуры» було премійовано в Парижі на світовій виставці фізкультурної преси [160]. Характеризуючи цей часопис, О. Гальченко відзначає: «Від моменту його заснування у 1922 р. часопис систематично та системно висвітлював складний процес формування української фізкультурно-спортивної галузі. Кожен номер містив важливий регіональний матеріал і майже кожен торкався різних сторін фізкультурного процесу в Донбасі» [44, с. 6].

Журнал видавався форматом А5, кількість сторінок – 24, наклад – 3 000 примірників (у 1925 тираж зростає до 12 000). Ціна першого номера становила 100 руб., далі – 200 руб. (після 1924 ціна номера – 40–50 коп.). Редакція знаходилася за адресою: вул. Московська, 9. Видавцем часопису стала Харківська Губернська Рада Фізичної Культури і ЦК КСМУ. Це був ілюстрований журнал, присвячений питанням фізичної освіти, виховання і спорту, що виходив двічі на місяць. Головним редактором видання став відомий дослідник фізкультурно-спортивного руху в Україні, медик В. Блях.

У науково-теоретичній брошурі «Десятиріччя радянської фізкультури на Україні» (1935) В. Блях назвав свій журнал не лише першим спортивним виданням України, а взагалі єдиним на Харківщині, не рахуючи фізкультурно-спортивну пресу підприємств

та «ГПО» (хоча на той час у Харкові існувало загалом 18 спортивних часописів), давши йому таку характеристику: «На Україні фізкультурна преса фактично почала своє існування в 1922 р. виданням журналу «Вестник физической культуры» – органа ВРФК і ЦК ЛКСМУ. Журнал виходив російською мовою; добре ілюстрований і оформлений журнал займав перше місце серед фізкультурних журналів Союзу. Характер журналу – науково-методичний. З 1929 р. журнал почав виходити українською. Наприкінці 1925 р. при журналі «Вестник физической культуры» організовано видавництво фізкультурної книжки. Журнал став масовим, тираж журналу з року в рік зростає, навколо журналу згуртувався чималий фізкультурний актив» [12, с. 91]. У «ВФК» висвітлювалися такі види спорту: футбол, легка, важка атлетика, боротьба, шахи, велосипедний спорт, плавання, лаун-теніс, стрілковий спорт, авіація, автомобілізм, бокс, хокей, лижний спорт, баскетбол, боротьба (зокрема самбо).

Контент журналу формувався в наступних рубриках: «Научные статьи» (де подавалися спортивно-медичні статті, автором яких був В. Блях), «Статьи руководящего характера по всем видам спорта» (містилися статті з фізичного виховання та методичні статті), «Хроника по Украине и по России» (замітки, інформаційні огляди й репортажі з різних видів спорту, які подавалися в підрубриках: «Футбол», «Шахматы», «Лёгкая атлетика», «Бокс» тощо); географія спортивного життя була дуже широкою, висвітлювалися змагання в таких українським містах, як: Харків, Київ, Полтава, Вінниця, Миколаїв, Одеса, Чернігів, Херсон, Луганськ, Єкатеринослав, Житомир, Краматорське, Кривий Ріг), «Красная армия и спорт» (подавалися статті з фізичного виховання воїнів, які мали на меті навчити бійця виховній та воєнно-прикладній гімнастиці, плаванню, володінню холодною зброєю, також подавалися методичні статті, які були спрямовані на те, щоб навчити воїна гарно грати у футбол), «Детское движение (Юный Спартак)» (розглядалася діяльність дитячих організацій у різних регіонах: «Юный Спартак в Харькове» або аналізувалася мета створення дитячих організацій спартаківців, яку виношувала влада СРСР), «За рубежом» (інформаційні замітки та інформаційні огляди зі спортивного життя за кордоном, переважно висвітлювався робітничий спорт у таких країнах, як: США, Великобританія, Німеччина, Норвегія, Франція, Фінляндія, Італія, Іспанія, Румунія, Чехословаччина), «Справочный отдел спортсмена» (містилися поради читачам щодо занять фізичною культурою та спортом), «Официальный отдел» (подавалися накази та постанови Харківської Губернської Ради Фізичної Культури, постанови Наркомдіну, циркуляри інспекцій військово-навчальних закладів), «Почтовый ящик» (подавалися роз'яснення реципієнтам з приводу публікації їх статей та давалися поради щодо їх подальшої співпраці з журналом (№ 2, 1923 р.) цієї рубрики читаємо: «Овсяникову Н. М. (Петроград). Редакція дякує за надіслані відомості і просить Вас у подальшому надсилати матеріали про спортивне життя Петрограда в стислій формі» тощо).

Також (№ 4, 1924) з'являється рубрика «Странички Юмора», де подавалися фейлетони, анекдоти, гуморески, елементи жовтої преси, різні сенсації та цікаві поради футболістам. Так, зокрема (№ 5, 1924) у матеріалі з приуроченням «Много о себе мнящим» подавалися такі поради спортсменам гумористичного характеру: «Виходьте на майданчик не раніше, ніж через 20 хвилин після початку змагання, – це перша ознака того, що у вас будуть бачити майбутню знаменитість», «Бийте по м'ячу якомога вище вашої уяви і далі ваших думок, – такі удари дуже красиві і викликають захоплення у глядачів», «Не відвідуйте ніколи тренувань, бо тренування – ворог удосконалень». Наприкінці 1924 р. у часописі з'явилися рубрики «Конский спорт», «Авиация и спорт», «Охота и рыболовство».

Редакція «ВФК» організувала мережу власкорів та спецкорів у різних містах України та навіть за кордоном: Р. Бенц (Берлін), д-р І. Бреслав (Мілан), В. Вацек, д-р Вольфсон (Київ), І. Ганф (Петроград), Замятін (Сибір), Г. Літовченко (Одеса), д-р Пелепейченко (Мелітополь), проф. Трегубов, Л. Черняк, Б. Чесноков (Москва), С. Шевченко, С. Павлов (Петроград).

З часописом співпрацювали відомі журналісти, теоретики фізвиховання та спорту, громадські діячі, зокрема В. Блях (редактор та автор спортивних часописів «Вестник физической культуры» (1922–1929), «Спорт» (1922–1941), «Спортивный листок» (1922), відомий лікар, спортсмен, баскетболіст, хокеїст, гандболіст, тенісист, гравець дореволюційних футбольних команд «Рижов» та «Модерн», родоначальник гри у волейбол в Україні, теоретик фізичної культури, ініціатор створення першого в Україні Будинку фізичної культури (1925), керівник спортивно-технічного комітету Харківської ради фізкультури, секретар, а пізніше заступник голови Вищої Ради Фізичної Культури); В. Крамаренко (редактор та журналіст часопису «Красота и сила» (1913), автор видань «Красный спорт» (1922–1923), «Вестник физической культуры» (1922–1929), провідний автор російських спортивних видань, зокрема, часопису «Русский спорт», спортсмен, учений, теоретик фізичної культури та спорту, лікар, педагог, автор книг «О физическом развитии и воспитании» (1911), «О воспитании и физическом оздоровлении детей» (1928)); Г. Дюперрон (батько спортивної журналістики Росії, відомий журналіст спортивних медіа України «Спорт» (1897–1899), «Красота и сила» (1913), «Вестник физической культуры» (1922–1929), провідний автор російських видань «Самокат», «Циклист», «К спорту!», «Русский спорт», «Спортсмен», «Азарт», «Спортивное обозрение», «Сила и здоровье», «Иллюстрированный журнал Атлетики и Спорта», «Всевобуч и спорт», «Русский спорт», редактор та автор петербурзьких журналів «Спорт», «Вестник Петроградской футбольной лиги», перший російський футбольний суддя і спортивний журналіст, перший закордонний кореспондент спортивного видання, історик, теоретик і бібліограф російського спорту, автор понад 20 книг з проблем методики футболу, легкої атлетики, гімнастики, зимових видів спорту); Олексій Альохін (редагував відділ «Шахи», друкуючи там звіти і репортажі партій; відомий шахіст, рідний брат видатного гросмейстера Олександра Альохіна, журналіст і видавець, що протягом 1913–1916 рр. видавав у Москві журнал «Шахматный вестник», будучи його провідним автором, автор декількох підручників з шахів)); О. Буценко (провідний автор часопису «Вестник физической культуры» (1922–1929), брат радянського державного і партійного діяча Панаса Буценка, секретар ВУЦВКу, голова Вищої ради фізичної культури (ВРФК) України з 1924 р., почесний фізкультурник України, автор декількох книг з фізичної культури, зокрема «Самозащита без оружия» (1925), «5-річчя радянської фізкультури на Україні» (1928)); С. Привіс (автор часописів «Спорт» (1922–1941), «Вестник физической культуры» (1922–1929), «Фізкультура і спорт» (1922–1999), один з керівників фізкультурного руху в Україні, заступник голови спортсектору губкому, член президії Всесоюзної ради фізкультури, відповідальний секретар і голова оргсекції Вищої ради фізичної культури України, засновник та голова правління першого в Україні комсомольського спортивного клубу імені Л. Балабанова (Харків), теоретик фізичної культури та спорту, автор посібників «Фізкультура на селі» (1926), «Физкультагитация» (1928), «Вивчаймо міжнародний спортрух!» (1932), «Міжнародний спортрух» (1933)); С. Павлов (автор спортивних часописів «Спорт» (1922–1941), «Спортивный листок» (1922), «Вестник физической культуры» (1922–1929), «Динамо» (1928–1933, журнал), видатний спортсмен (легкоатлет, лижник, ковзаняр та велосипедист, майстер спорту УРСР та СРСР), засновник Харківської легкоатлетичної

ліги, член обласної ради харківського «Динамо», теоретик фізичної культури та спорту, автор книг «Спорт и игры» (1925), «Зимовий фізкультурний майданчик для дітей», «Зимові ігри та розваги на повітрі», «Ковзайся на льоду!», «Вельосипед», «Всі на лижви!», «Фізкультуру в побут» (1931), «Ковзальський спорт» (1933)); М. Погребецький (теоретик спортивного туризму, автор книги «Путевая книжка туриста» (1929)); В. Аверін (видатний зоолог, громадський діяч, професор Харківського сільськогосподарського інституту, голова Центральної ради Все-українського товариства мисливців та рибалок, автор статей з мисливства та кінного спорту)); П. Лосовський (автор спортивних часописів «Красный спорт» (1922–1923), «Вестник физической культуры» (1922–1929), журналіст російського видання «Русский спорт», автор книги «Гантель-гімнастика» (1929)); В. Бедункевич (автор спортивних видань «Спорт» (1922–1941), «Вестник физической культуры» (1922–1929), «Динамо» (1928–1933, журнал), член редколегії журналу «Динамо», відомий спортсмен-важкоатлет, арбітр змагань з легкої атлетики, теоретик фізичної культури й спорту, завідувач кафедри боротьби, боксу та важкої атлетики (1934–1938) та проректор ДІФКУ, тренер, автор книг «Французская борьба. Ведение занятий, техника борьбы и правила соревнований» (1926), «Лёгкая атлетика. Метания» (1928), «Масове навчання з легкої атлетики» (1935)); Л. Ордін (автор спортивних часописів «Спорт» (1922–1941), «Вестник физической культуры» (1922–1929), де працював помічником секретаря, кореспондентом, автор інструктивно-технічних статей, спортсмен з ковзанярського та лижного спорту, гравець київського хокейного клубу «Більшовик», гравець збірної Харкова – чемпіона УРСР з футболу 1922 р., тренер ФК «Динамо» (Харків), футбольний суддя Всесоюзної категорії, викладач ДІФКУ, теоретик фізичної культури і спорту, автор книг «Зимний спорт» (1924), «Гандбол: Правила, техника и тактика игры» (1926), «Гандбол та волейбол», «Пінг-понг. Теніс», «Гокей» (1931), «Гандбол» (1933), «Юний хокеїст» (1937), «Мяч в игре. Рассказы о футболе» (1964)); М. Подвойський (головний начальник Всевобуч); А. Чалов-Шиман (спортсмен-легкоатлет, теоретик фізичної культури і спорту, автор підручників з легкої атлетики); К. Тір (спортсмен з ковзанярського та велосипедного спорту, теоретик фізичної культури і спорту, автор підручників з ковзанярського та велосипедного спорту), П. Іпполітов, Вісаріон.

З 1929 р. в часописі з'являються україномовні публікації Кості Чорного (провідний спортивний журналіст Харкова 1920–1930-х рр., публіцист-фейлетоніст, автор часописів «Вестник физической культуры» (1922–1929), «Динамо» (1928–1933, журнал), автор фейлетонів, гуморесок та шаржів). Таким чином, слід відзначити, що у «ВФК» працювали практично всі найвидатніші теоретики та практики фізичної культури й спорту країни, що й забезпечувало велику популярність видання.

Провідні жанри журналу «ВФК» у 1923–1924 рр.: *хронікальні та розгорнуті замітки; інформаційні огляди* («По России (Футбол. Финляндия – Россия)» (№ 1, 1923)); *інформаційні звіти* («Губернская конференция по физкультуре в Донбассе» (№ 4, 1924)); *репортажі з елементами аналізу* («Спорт среди женщин. Результаты первенства Москвы по баскетболу» (№ 3, 1923), «Феодосийские планерные состязания» (№ 1, 1924)); *аналітичні звіти* («Итоги футбольного сезона 1923 г.» (№ 1, 1924), «Лыжный пробег Харьков-Полтава» (№ 2, 1924), VIII международные Олимпийские игры 1924» (№ 2, 1924)); *пропагандистські статті* («Октябрьская революция и физическое оздоровление рабочего класса» Долженка (№ 1, 1923)); *спортивно-медичні статті* («Лёгкая и тяжёлая атлетика и влияние их на человеческий организм» В. Бляха (№ 2, 1923), «Физическая культура и здоровье» М. Тарасенка (№ 3, 1923), «О закаливании» В. Бляха (№ 1, 1924), «Роль физкультуры в

деле охраны здоровья детей» І. Привалова (№ 2, 1924), «Коррегирующая гимнастика» В. Бляха (№ 3, 1924)); *аналітичні статті з фізичної культури та фізвиховання* («Физическое воспитание в трудовой школе» Вісаріона (№ 3, 1923), «Як розвинути фізкультуру на селі» Л. Ріпи ((№ 4, 1924), «Футбол на Украине в 1923 г.: итоги и перспективы» І. Миронова (№ 5–6, 1924), «Незаможне селянство та розвиток фізичної культури на селі» В. Іжевського (№ 7, 1924)); *загально-дослідницькі статті:* («Стрелковый спорт» А. Черняк (№ 3, 1923), «Что такоё планер» (№ 1, 1924)); *методичні (інструктивно-технічні) статті* («Лыжный спорт» Л. Ордіна (№ 1, 1924), «Женские вольные движения» Н. Карлаш, «Основы техники поднимания тяжестей» В. Бедункевича (№ 2, 1924), «Рациональная тренировка футболиста» В. Бляха (№ 4, 1924)); *вірші* («Чужими руками» (№ 3, 1924), «Песнь спартаков» (№ 5–6, 1924)); *оповідання* («Из остатков пришлого» Б. Шифріна), *пародії* («Пародия» Ми-Ро (№ 3, 1923)); *фейлетони* («Маленький фейлетон» (№ 1, 1924), «Задаром не бегаю», «Спецы своего дела» (№ 4, 1924) В. Сластіхіна).

У 1928–1929 р. «ВФК» значною мірою модернізувався: збільшився формат видання (з А5 на А3); змінилися назви рубрик (зокрема «В Красной Армии», «За рубежом» (з підрубриками «Рабочий спорт» і «Буржуазный спорт»), «По СССР», «Шахматы» (за редакцією О. Альохіна), «Физкультура и спорт среди детей» та «Почтовый ящик»)); тираж зріс від 3 000 у 1922 р. до 15 000 примірників у 1929 р.; з'явилися видання-додатки: 1) «Защита и нападение»; 2) «Стрелковый спорт»; 3) «Физкультура пионера»; 4) «Тренировка и состязания»; 5) «Как рационально использовать отпуск»; 6) «Зимняя тренировка легкоатлета». Редактором видання залишався В. Блях. Порівняно з 1922–1923 рр. «ВФК» еволюціонував: урізноманітнилася жанрова палітра, з'явилася спортивна публіцистика: подорожні нотатки, портретні нариси, життєві історії, фейлетони, гуморески. Змінилася цінова політика. Так, у 1925 р. ціна номера становила 50 коп. (на рік – 4 крб 50 коп. та 7 крб з додатками). Але у 1929 р. ціну номера було зменшено до 20 коп. У 1930 р. змінюється періодичність – журнал стає двотижневиком.

З квітня 1929 р. (№ 4) журнал став україномовним; його структура мала такий вигляд: «Шахи», «По СРСР» (яка в цей час об'єднала дві окремі рубрики «По Украине» и «По СССР»); поширилася географія спортивних змагань, висвітлювалися змагання як у великих містах (Харкові, Житомирі, Дніпрі (Дніпропетровську), Запоріжжі, Севастополі, Черкасах, так і в маленьких (Мерефі, Слов'янську, Костянтинівці, Бахмуті (Артемівську) тощо), «По Вищим навчальним закладам» (де висвітлювалися спортивні змагання у різних ВНЗ Харкова – Харківському технологічному інституті, сільсько-господарському інституті, Інституті Народного господарства, Харківському фінансово-економічному технікумі; вів рубрику Данькевич), «В Червоній армії», «Фізкультура серед дітей», «Фізкультбібліографія», «Зі статей і листів» (де розглядалися найцікавіші листи і важливі ідеї з них), «Фізкультурні вибоїни», «Про все потроху», «Робітничий спорт», «Буржуазний спорт». У журналі з'явилися нові автори: В. Аркад'єв, І. Вонзблейн, А. Тарасов, М. Стремовський (теоретик фізичної культури, автор відомої праці «Фізкультура в масовій школі» (1931)), М. Голобородько, Войтенко, Шенберг, Сластіхін, Сметанін.

З 1929 р. журнал починає проводити різні конкурси. Наприклад, у № 1 за 1929 р. відзначалося, що через брак у художній літературі оповідань про радянську фізкультуру редакція «ВФК» оголошує конкурс на краще оповідання з фізкультурного життя (оповідання мало відображати побут і будівництво радянської фізкультури) з преміями: за 1 місце – 100 крб, за 2 місце – 75 крб, за 3 – 50 крб. Удосконалюється комунікація з авторами та читачами у рубриці «Поштова скринька», у № 1 за 1929 р.

містилися такі повідомлення: «К. С. Кузнєцову. Редакція не в змозі в короткій замітці дати відповідь на всі В/питання. Рекомендуємо літературу: Кальпус – Физкультура для всех. Блях – Індивідуальна гімнастика. З вагами можна починати роботу за умови бездоганного стану серця і легенів від ¼ власної ваги» або «Викладачеві фізкультури (Житомир). Не слід дотримуватися кривої, яко сліпий стіни. Розумне варіювання фізкультурного матеріалу пожвавить уроки фізкультури, що особливо необхідно в старшому концентрі. Справа не в порушенні кривої, а в тому, що при проведенні спортивних ігор бере участь лише частина, а не вся група. Отже, в уроки слід вводити лише елементи спортивних ігор – тоді бере участь вся група. Про це ж виразно висловилася І Всеукраїнська Науково-Методична конференція чи «Чумакову (Кр. Лиман). Харківську хокейну збірну команду можна викликати через «Губбюро Спартака» (Губісполком)» (комунікація з читачами) та «Спартаку (Кривий Ріг). Фотографія не піде. Бажані знімки моментів. Прохання і надалі висилати хроніку Вашого спортивного життя» або «Працівникам Донбасу (Разорьонову, Ходову). Необхідно докладніше висвітлювати спортивне життя робітників клубів Донбасу» (комунікація з авторами). Розширюється тематичний діапазон часопису, зокрема висвітлюються такі види спорту як: футбол, хокей, французька боротьба, гімнастика, бокс, плавання, повітроплавання, шахи, ковзанярський, лижний спорт, важка атлетика, гандбол, мотоспорт, мисливство, риболовство, веслувальний, кінний, стрілковий спорт, велоспорт, парусний спорт, буферний спорт, кьорлінг, регбі, фехтування, ватерполо, планерні змагання, фігурне катання.

Жанрова парадигма видання практично не зазнала змін. Превалювали насамперед аналітичні та художньо-публіцистичні жанри. Серед аналітичних переважали *аналітичні звіти* («1-е Всесоюзное совещание Советов физкультуры» (№ 5–6, 1929), *аналітичні статті* («Физкультура и перевыборы советов» О. Буценка (№ 1, 1929), «Типы физкультурников» В. Аркад’єва (№ 1, 1929), «Накануне эпидемии» А. Тарасова (№ 3, 1929), «Первый шаг к возрождению конного спорта» П. Кронеберга (№ 5–6, 1928));, *інструктивно-технічні статті* («Парное и групповое катание на коньках» І. Вонзблейна (№ 1, 1929), «Состязания на лыжах по пересечённой местности» К. Тіра (№ 2, 1929)); *історичні статті* («Очерки охотничьего дела на Украине» В. Аверіна (№ 5–6, 1928). Серед художньо-публіцистичних жанрів найчастіше друкувалися *фейлетони* («История одной «Гастроли» (№ 1, 1929), «Соціалістичне змагання дибом!» (№ 8, 1929), «Хто сказав» (№ 12, 1929) К. Чорного та рідше *подорожні нотатки* («Зимний спорт в Норвегии» (№ 2, 1929)).

Важливим атрибутом журналу була реклама. У часописі рекламувалося практично все: банки («Промбанк» – російський торгівельно-промисловий банк, один з найкращих банків країни, «Укрсельбанк» – український сільськогосподарчий банк), компанії різного напряму (нафтова компанія Азербайджану «Азнафта», товариство з транспортування і збереження вантажів «Транспорт», об’єднання фарфорово-фаянсових фабрик «Фарвортрест», об’єднання холодильників, хладобоєнь, скотобаз, ковбасних підприємств «Укрмясхладобойни», товариства «Стандартстрой» з виробництва вікон та меблів тощо). Усі рекламні повідомлення супроводжувалися закликами «Купуйте тільки у нас!» або «Поза всякою конкуренцією!». Парадоксальним було те, що пропагуючи спорт як фактор покращення здоров’я, часопис пропагував горілку, зокрема рекламувався «Укргосспирт», що випускав горілчані наливки (такі як: «Черносмородиновая», «Малиновая», «Померанцевая», «Сладкая», «Клубничная», «Спотыкач») та настойки («Перцовка», «Помаранрцева», «Горькая», «Эфедра», «Зубровка»). Реклама горілки супроводжувалася закликом: «Вимагайте скрізь!». Надзвичайно активно здійснювалася реклама тютюну й цигарок,

пропагувалася «Донская Государственная табачная фабрика» (у часописі відзначалося, що на фабриці випускають найкращі за смаком та доступні за ціною цигарки та тютюн («Спартак», «Кармен», «Шуры-Муры», «Жемчужина Юга»), «Всероссийский махорочный синдикат» тощо).

Набагато менше було власне профільної реклами, наприклад реклами спортінвентаря, спортивного одягу та книжок ПСТ «Динамо», першого магазину з фізичної культури «Втопас» та крамниці «Юний Спартак», першої на Півдні Росії та України майстерні спортивних знарядь Г. Гарагулі «Гаврик», пропагувалися й спортивні книжки, зокрема «Лёгкая атлетика» В. Бедункевича, «Спутник велосипедиста» П. Іпполітова, «Гандбол» Л. Ордіна, «Баскетбол» О. Сисоєва, «Сборник пирамид для женщин» В. Костюка, «Спорт и сердце» В. Шабашова, «ФК и половой вопрос» І. Цуккера (всі ці книги виходили у видавництві часопису).

Важливо відзначити, що «Вестник физической культуры» не припинив свій вихід у 1929 р., а був об'єднаний з київським часописом «Спорт», і з 1930 р. виходив під назвою «Фізкультурник України» (про що йшлося в першому номері цього масмедіа), а згодом редакцію журналу було переведено до Києва.

Таким чином, визначимо конституційні домінанти «Вестника физической культуры» (1922–1939) в історії харківської спортивної журналістики:

1) цей журнал став єдиним часописом УРСР, який отримав визнання на міжнародній арені («ВФК» було премійовано в Парижі на світовій виставці фізкультурної преси в 1928 р., що стало свідченням його високого інформаційно-комунікативного рівня);

2) з часописом співпрацювало ціла когорта видатних українських та російських спортивних журналістів, теоретиків фізичної культури і спорту (В. Блях, С. Привіс, С. Павлов, П. Лосовський, В. Крамаренко, Г. Дюперрон, В. Бедункевич, Л. Ордін) та громадських діячів (М. Подвойський, О. Буценко), журнал мав властивих власкорів та спецкорів у різних країнах світу (Німеччині, Італії, Росії);

3) журнал висвітлював широку парадигму видів спорту, враховуючи інтереси великої кількості вболівальників (футбол, легка та важка атлетики, боротьба (самбо, французька боротьба), шахи, велосипедний, лижний, кінний, ковзанярський, стрілковий спорт, ватер-поло, плавання, лаун-теніс, авіація, автомобілізм, бокс, хокей, баскетбол, гімнастика, повітроплавання, гандбол, мотоспорт, мисливство, риболовство, веслувальний, парусний, буферний спорт, кьорлінг, регбі, фехтування, планерні змагання, фігурне катання), що свідчить про те, що журнал був одним з найбільш всеохоплюючих, мультитематичних універсальних спортивних видань країни, приділяв увагу жіночому, студентському, дитячому спорту та спорту в армії;

4) важливою рисою часопису була організація на його базі видавництва фізкультурних праць, популяризація українських спортивних книжок як через видавництво, так і через рубрику «Фізкультбібліографія», випуск редакцією видань-додатків, зокрема «Защита и нападение», «Стрелковый спорт», «Физкультура пионера», «Тренировка и состязания», «Зимняя тренировка легкоатлета»;

5) широка популяризація фізичної культури і спорту серед населення, проведення літературних конкурсів на краще оповідання з фізкультурного життя з преміями;

6) активний зворотний зв'язок на шпальтах видання з авторами й читачами, що здійснювався через рубрики «Поштова скринька» та «Зі статей і листів» (де подавалися роз'яснення авторам з приводу публікації їх статей та давалися поради щодо їх подальшої співпраці з журналом) та «Довідковий відділ» (де містилися поради читачам, пов'язані з фізичною культурою та спортом);

7) велика популярність часопису зумовлювалася друком спортивно-медичних статей про вплив різних видів спорту на організм людини (автором яких був В. Блях), які не репрезентувалися в інших харківських спортивних медіа; журнал мав аналітично-публіцистичний характер, серед жанрів превалювали аналітичні звіти, пропагандистські, спортивно-медичні, аналітичні, методичні (інструктивно-технічні) статті (які сприяли популяризації різних видів спорту, оволодінню ними широкими масами), вірші, оповідання, пародії, фейлетони, гуморески, шаржі, подорожні нотатки, портретні нариси, життєві історії. Вельми популярною у виданні була рубрика «Сторінки Гумору», де містилася спортивна публіцистика і гумористика (фейлетони, анекдоти, гуморески, шаржі та цікаві поради футболістам);

8) журнал уперше відкрив широкому загалу творчість видатного харківського фейлетоніста 1920–1930-х рр. Кості Чорного.

3.2.5. Динамівська спортивна преса 1920–1930-х рр.: генеза, динаміка розвитку та визначальні домінанти.

Важливим напрямом розвитку спортивної преси УРСР у цей час була періодика спортивного товариства «Динамо». За свідченням Г. Черневича [56], загалом в СРСР в 1920–1930-ті рр. виходило близько 60 газет і журналів ПСТ «Динамо», що мали значний вплив на спортивну аудиторію, на шпальтах цих газет і журналів у живій, нарисовій формі розповідалося про підготовку та здачу норм комплексу ГПО, розвиток у суспільстві військово-прикладних видів спорту, проведення воєнізованих походів, марш-кидків, шефську діяльність, про підготовку до святкування 10-річчя «Динамо» та ін.» [56, с. 142]. В УРСР динамівську пресу репрезентували наступні часописи: **«Динамо»** (1923–1928, газета, Харків), **«Динамо»** (1928–1933, журнал, Харків), **«Динамовец Сталинщины»** (1931, Сталіно, зараз Донецьк, перше спортивне видання Донеччини), **«Динамовець Волині»** (1931, Житомир), **«Динамовець Криворіжжя»** (1931, Кривий Ріг), **«Динамовец Украины»** (1930-ті рр., Одеса). Більшість цих часописів виходили під гаслом «Зміцнимо захист своєї Батьківщини (спрямувати роботу «Динамо» – на службу бойових органів пролетарської диктатури; підняти якість роботи бойового загону радянської фізкультури)».

Динамівські часописи в історії спортивної журналістики ввідігравали важливу роль, оскільки вони заклали фундамент для наступного розвитку журналістики спортивних товариств.

Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо» стало першим подібним спортивним товариством на теренах СРСР. Його основними конкурентами були ПСО «Спартак» та «Локомотив», але на відміну від свого побратима ці фізкультогранізації часописів не видавали, якщо не рахувати харківський часопис «Информационный бюллетень спортивного добровольного общества «Локомотив Юга» (1939). Пролетарське спортивне товариство «Динамо» було створене в 1923 р. у Москві за ініціативи Є. Дзержинського. У цьому ж році осередок товариства «Динамо» виникає у Харкові.

Саме ПСТ «Динамо» стало найвідомішим спортивним товариством країни та сприяло значному розвитку українського спорту, української спортивної преси, дало нам багато спортсменів, що стали національною гордістю України. Г. Черневич характеризує товариство «Динамо» як «найстаріше і найбільш популярне в країні і за кордоном спортивне товариство, яке зробило великий внесок у розвиток вітчизняної фізкультури, світового спорту і олімпійського руху» [56, с. 4]. Саме ПСТ «Динамо» найбільш активно розвивало прикладні види спорту, пропагувало лікувальну

медицину, широко здійснювало агітаційно-пропагандистську, фінансово-господарчу діяльність, шефську діяльність (тобто допомогало швидкому будівництву і розвитку різних промислових об'єктів та організовувало роботу на селі), закликаючи широкі маси селян та робітників до занять спортом, організовувало фізкультурні паради, спартакіади, проводило велику пропагандистську роботу у дитячих трудових комунах і відіграло важливу роль у боротьбі з голодомором 1932–1933 рр. Особливу популярність «Динамо» забезпечувало членство у ньому відомих людей того часу: письменника М. Горького, гірника О. Стаханова тощо.

За словами Г. Черневича, ПСТ «Динамо» «культивувало всі існуючі в країні види спорту, організовувало безліч спортивних змагань, використовуючи змагання як засіб підвищення майстерності, посилення інтересу до спорту, виховання психофізичних якостей, необхідних для виконання службових обов'язків, а також для оборони Батьківщини і пропаганди фізичної культури» [56, с. 135].

Основними завданнями спортивного товариства були: організація і розвиток фізичної культури серед особистого складу органів і військ, розвиток службово-прикладних видів спорту, наукові дослідження в галузі фізичної культури, сприяння культурно-просвітницькій роботі місцевих ПСТ «Динамо», розробка організаційно-методичних матеріалів з усіх видів спорту, пропаганда й розвиток фізичної культури й спорту, розвиток туризму, організація змагань і спортивно-гімнастичних святкувань. Однією з найбільш важливих задач товариства була організація фізкультурно-оздоровчої роботи серед населення і насамперед серед молоді та активна участь у міжнародних спортивних змаганнях та олімпійському русі. Для виконання цих завдань необхідне було створення власних періодичних органів.

З 1923 р. у Харкові виходить газета **«Динамо»**, яка у 1928 р. модифікується в журнал під такою ж назвою. Про народження газети та її перетворення в журнал говорить А. Цукерман у статті «Как родился и вырос наш журнал» у № 10, 1930 р., де відзначає: «Ще задовго до 1929 р. у харківському суспільстві видавалася друкована багатотиражна (1000 прим.) спортивна газета «Динамо». Редактором цієї газети був чоловік дуже далекий від фізкультури і спорту. Напередодні чергового «нестерпно урочистого» динамівського дня, редактор, впритул поставлений перед складною проблемою випуску номера, розвивав надлюдську енергію. Коротше кажучи, від першого до останнього рядка сам складав газету. Ми розглядали тоді цей рідкісний випадок, як значну перемогу на фронті культурної революції. Набір газети тривав приблизно тиждень. Майже стільки ж тривала верстка. Друкував видання друкар на прізвище Манохін» [264, с. 5]. Одним з провідних авторів газети був А. Цукерман. Спочатку газета виходила форматом А3, потім редакція перейшла на журнальний формат А4. Газета була широко ілюстрована і висвітлювала широку парадигму видів спорту: футбол, авто-мотоспорт, легка та важка атлетика, велосипедний спорт тощо.

Харківський **журнал «Динамо»** виходив з 1928 р. форматом А4 на 12 сторінках, його ціна складала – 15 коп., тираж – 2 000 прим. (але вже на початку 1930 р. наклад часопису зростає практично втричі, до 6 200 прим.). На першій сторінці видання зазначалося, що це «Двотижневий внутрішній спортивний журнал Всеукраїнської Ради та Правління Харківського Пролетарського Спортивного Товариства "Динамо"». Періодичність часопису була двічі на місяць Цікаво, що саме така періодичність ЗМІ в ті часи вважалася найпопулярнішою та цілком обгрунтованою, про що зокрема свідчить К. Алексеєв: «Оптимальним терміном виходу для спортивного журналу вважався випуск двічі на місяць. Темп спортивного життя в той час був ще досить розміреним і неспішним, а тому саме двотижневі журнали були здатні успішно поєднувати оперативність з аналітичністю, представляти актуальну інформацію у

вигляді міркувань, осмислень, узагальнень, художніх творів після творчої переробки» [2, с. 65–66].

Про причини створення журналу, причини переформатування газети в журнал наголошує А. Цукерман: «Треба було кінчати з кустарництвом. Українські динамівці вимагали свого якісного друкованого органу. Постало питання про видання все-українського внутрішнього спортивного журналу» [264, с. 6]. Ініціатором створення журналу і його редактором став пілот, керівник харківської автомото секції Я. Письменний, який вів у журналі рубрику автомотоспорту. До редколегії також входили: А. Осіпов, В. Міхневич, І. Южний, А. Цукерман.

Характеризуючи становлення першого в СРСР періодичного органу ПСТ «Динамо», А. Цукерман відзначає: «Перші кроки були нерішучі і сором’язливі. Нова справа здавалася непосильно-важкою: без досвіду, без кадру співробітників, в умовах скрутного стану поліграфічних підприємств, абсолютно не бажали няньчитися з новонародженим. Перший камінь у фундамент нашого теперішнього журналу був закладений Я. Письменним. Ще до виходу першого номера він продумав і розробив «десять основних завдань». Ці десять завдань, як 10 біблійних заповідей, визначали всю програму і зміст нашого журналу» [264, с. 6]. Провідними завданнями журналу зокрема були: сприяти керівництву Всеукраїнської Ради «Динамо», узагальнювати і використовувати досвід місцевих товариств «Динамо», широко розгортати самокритику з метою покращення роботи у місцевих товариствах.

Формування журналу та його перетворення з маргінальної газети в один з найкращих часописів СРСР та УРСР А. Цукерман описав у матеріалі «Мозоли на мозгах» у № 10, 1930 р. [265, с. 29]. За А. Цукерманом, першим випробуванням для журналу стало київське спортивне свято, але вже до цього повним темпом працювала редколегія, був організований редакційний апарат: «Ми увійшли в темп загально-журнальної роботи і, хоч спотикаючись і сильно кульгаючи, пішли в ногу з фізкультурним друком СРСР. Ми збивали номер за номером, поступово налагоджувалася робота, накопичувався досвід, створювалася спорткорівська мережа. Тов. Драшко (Тираспіль), Тобаре (Тираспіль), Резніченко (Кременчук), Міляєв (Харків), Еміл’єв (Умань) – ряд товаришів з Києва, Запоріжжя, Кам’янця, Одеси, Вінниці – це були наші перші спорткори-активісти. З їх допомогою ми бачили роботу «Динамо» на місцях, здійснювали найважливіше завдання журналу – узагальнювати і використовувати динамівський досвід» [265, с. 29].

Генезу та становлення журналу досить влучно описував Міхневич у статті «О нашем журнале», відзначаючи: «Не те, щоб у великих муках, але з деяким болем рік тому народився наш іменинник. Перед пологами він, мабуть, не зовсім нормальний час пробув у зачатті. Питання про створення журналу на засіданні ВУСПО «Динамо» почало порушуватися в 1928 р. На першому всеукраїнському спортивному святі у Києві ми побачили номер журналу «Динамо», який щойно з’явився на світ» [128, с. 3]. Про формування та зростання часопису писав і публіцист К. Чорний у фейлетоні «Мысли к юбилею» (№ 10, 1930) [269].

Про журнал говорить і О. Орлик у статті «Журнальні видання 20–30-х рр. XX ст. як джерело дослідження видавничої справи в Україні»: «З метою популяризації фізичної культури та спорту Всеукраїнське товариство «Динамо» в Харкові видавало ілюстрований спортивний журнал «Динамо» (1928–1933)» [154] (до речі, це єдиний спортивний часопис, який називає дослідниця не лише на Харківщині, а й взагалі на теренах УРСР. Це пояснюється тим, що вже за рік існування часопис став одним з найкращих спортивних органів масової інформації в СРСР. На цьому зокрема наголошували І. Купчик та Ю. Клаусен, які охарактеризували журнал наступним

чином: «З невеликої спортивної газетки зріс журнал «Динамо» – один з кращих спортивних журналів СРСР»... «Журнал "Динамо" нині як за своїм змістом, так і за зовнішнім оформленням ненабагато поступається існуючим, протягом уже кількох років, у Союзі фізкультурно спортивним журналам» [107, с. 19].

М. Олійник свідчить про журнал «Динамо» як про видатне явище в історії спортивної журналістики 1920–1930-х рр., як про каталізатор розвитку спорту і спортивної журналістики в період голодомору 1932–1933-х рр.: «Щомісячний український журнал «Динамо» видавався в Харкові з 1927 р. Журнал багато зробив для пропаганди ідей комплексу ГПО. Авторитетні, компетентні автори додали журналу популярності не лише серед динамівців. Уже в грудневому номері 1932 р. (№ 22–23) ставилося питання про створення історії товариства «Динамо». Журнал привертав до себе увагу прихильників спорту ще й тим, що доступно розповідав про практику роботи єдиної поки що в країні стабільної структури – товариства «Динамо», на якій відпрацьовувалася модель майбутніх добровільних спортивних товариств. Не випадково на тлі загального спаду в спортивному житті, динамівці цілком гідно впоралися з найважчими випробуваннями голодних років. У січні-квітні 1933 р. в плані подготовки до ювілейної Всесоюзної спартакіади «Динамо», в Харкові і Києві пройшли всеукраїнські змагання з хокею, лиж, кінного спорту, гімнастики, важкої атлетики, боротьби, боксу і самбо» [151, с. 121].

Про функціональне призначення журналу Я. Письменний повідомляв у № 2, 1929 р. у матеріалі «Важная задача», де йшлося про таке: «Одним з найважливіших завдань нашого журналу є усунення усіляких недоліків і хворих сторін у житті і діяльності товариств «Динамо» – на основі самокритики. Без цієї необхідної умови журнал не виконає своєї ролі організатора громадської думки динамівців, без систематичної ролі, відкритої і послідовної боротьби з усіма дефектами в нашій спортивній роботі при активній підтримці та участі всіх членів «Динамо» нам не вдасться виконати ті великі завдання, які покладені на товариство «Динамо»... Почесне місце в нашому журналі належить динамівським спортивним кореспондентам (спорткорам). Вони то і повинні бути основними кадрами, що всебічно висвітлюють життя і роботу місцевих товариств «Динамо». Добре поставлена, широко розвинена мережа спорткорів у кожному Товаристві забезпечить систематичне надходження всебічної інформації з місць, допоможе виявленню усіх недоліків у роботі» [170, с. 2].

Про мету функціонування часопису, його цілі та завдання Я. Письменний наголошував також у статті «Ещё о самокритике» (№ 2, 1930 р.): «Одним з найбільш бойових завдань нашого журналу є безсумнівно завдання виявлення і усунення всіх хвороб і недоліків у динамівській роботі на основі самокритики. Характер журналу сам говорить про те, що випинаються негативні сторони роботи, отже на них потрібно робити основний упор. Завдання журналу – фактами загострити увагу товариств на самокритиці, змусити правління взятися за усунення недоліків у роботі, сколихнути творчі сили маси динамівців і зробити їх джерелом самодіяльності в товариствах, а також постійної співпраці «з самокритикою в руках» у нашому журналі. І тут особливо важливо підкреслити ті вимоги, які ми висуваємо критичним кореспонденціям з місць. Будь-яка замітка або стаття динамівця, особливо спорткора, тільки тоді може бути дійсно використана, якщо вона буде заснована на фактах. Самокритиці без фактів – гріш ціна. Не загальними міркуваннями, а викладом фактів про окремі недоліки, дефекти, збочення, хвороби – повинен виступати в журналі динамівець. Реалізація матеріалу, розміщеного в журналі, має важливе значення. Без цієї необхідної умови наш журнал приречений на "беззубість"» [171, с. 21].

Журнал ретельно дотримувався програми, запропонованої Я. Письменним. Так, за перший рік функціонування часопису за кожним з десяти намічених векторів

роботи було надруковано значну кількість матеріалів, зокрема: сприяння ВУСПО в галузі керівництва – 36 публікацій; пропаганда і популяризація фізкультури – 62; узагальнення та використання досвіду місцевих товариств – 87 матеріалів; виявлення недоліків на основі самокритики – 62; програмно-методичне і теоретичне висвітлення окремих видів спорту – 49; медконтроль, гігієна та побут – 16; репрезентація інформації по СРСР та за кордоном – 165; висвітлення динамівської праці – 115; спеціальне обслуговування ХПСО – 193; консультація читачів – 17.

У певному сенсі можна говорити про те, що журнал виступав репрезентантом спортивної піарналістики, оскільки популяризував і пропагував місцеві спортивні осередки товариства «Динамо». Але вважати журнал взірцем піарналістики можна лише умовно, оскільки, популяризуючи спортивні товариства «Динамо», журнал також викривав недоліки в їх роботі та критикував, сприяючи їх модернізації. Про те, що в журналі, окрім позитивних матеріалів про товариство, варто розміщати й критичні матеріали, свідчив Я. Письменний: «Кореспонденція, що надходить, у більшості випадків рясніє хвалебними гімнами на адресу своїх товариств... Такі матеріали не можуть заповнювати собою сторінки журналу ...» [170, с. 3].

У часописі висвітлювалися наступні види спорту: футбол (який тоді культивувався ПСТ «Динамо». Як відзначив Г. Черневич [56], харківське ПСТ «Динамо» у 1920-х рр. було найсильнішим клубом в СРСР з футболу), гандбол (який у Харкові тоді був одним з найпопулярніших видів спорту), бокс (змагання організовувалися саме в ПСТ «Динамо» і висвітлювалися переважно в динамівській пресі; загалом у ці часи такий вид спорту вважався буржуазним пережитком та фактором псування здоров'я, але культивувався у часописі як службово-прикладний вид спорту), автомотоспорт, авіація, альпінізм, баскетбол, бейсбол, волейбол, пінг-понг, теніс, хоккей, легка та важка атлетика, гімнастика, мисливство, собакомисливство, велосипедний, ковзанярський, стрілковий спорт, стрільба з револьверу, водний, кінний спорт, джиуджитсу, шахи, широко пропагувалися службово-прикладні та військово-прикладні види спорту (рукопашний бій, ваговий спорт, самозахист без зброї, військово-спортивне орієнтування, прикладне плавання).

Основна увага приділялася стрілковому спорту (засновником якого було товариство «Динамо») та автомотоспорту, зокрема у багатьох матеріалах видання підкреслювалося: «Уся увага правлінь товариств повинна бути спрямована на вирішення завдання: «Кожен динамівець – відмінний стрілець». Широка увага до автомотоспорту визначалася інтересами головного редактора часопису, пілота, засновника динамівської та радянської спортивної авіації в Україні Я. Письменного. Набагато менше висвітлювався кінний спорт. Варто відмітити, що у часописі репрезентувався як чоловічий, так і жіночий спорт. Журнал проводив досить широку пропаганду жіночого спорту, яка переважно велась через матеріали оборонного спрямування, ужиткового значення, як-от: «Подготовка женщин к обороне страны» (№ 4, 1930 р.) тощо.

Одним з прошарків читацької аудиторії журналу були працівники міліції, що зумовлювало мілітаризованість часопису та акцент у ньому на прикладних видах спорту. Так, зокрема у статті «Кавалерийское дело – в массы динамовцев» редколегія зазначала: «Значення прикладних видів спорту для членів "Динамо" – величезне. Прикладна техніка, що розвивається на основі розгорнутої фізкультури, допомагає чекістові виконувати його бойові завдання, робить його більш міцним, озброєним, підготовленим і боєздатним. Тому поряд з широкою масовою фізкультурою, як основним джерелом зміцнення здоров'я динамівців, наші суспільства повинні приділяти неослабну увагу прикладним видам спорту, зробивши їх надбанням усіх чекістів, усіх членів "Динамо". Кавалерійська справа за своїм бойовим значенням повинна зайняти важливе місце в товариствах "Динамо"» [76, с. 14].

Варто відзначити, що редакція широко висвітлювала «господарчі» види спорту, намагаючись таким чином прив’язати спорт до господарчо-політичного життя країни. Яскравим прикладом тут може служити замітка «Зелёный чемпионат» (№ 7, 1930 р.), де зокрема відзначалося: «У Франції, в окрузі Бовеві, проводилися селянські змагання з прикладним ухилом. Програма складалася з наступних номерів: Номер перший – оранка ділянки землі. Для кожного з учасників змагання було відведено невеликий клаптик землі завдовжки у 80 метрів... Орати потрібно було на швидкість ... Кожен з учасників без будь-якої сторонньої допомоги повинен був перенести з одного місця на інше на відстані десяти метрів і скласти у тому ж порядку по двадцять мішків з піском, вагою в 75 кг (майже 5 пудів). Щоб ускладнити цей і без того не дуже легкий номер, на шляху було влаштовано перешкоду – невеликий парканчик, який потрібно було кожен раз перелазити». Редакція намагалася популяризувати подібні ужиткові змагання з метою їх запровадження в УРСР.

Провідні жанри журналу у 1929–1930-ті рр.: *1) аналітичні огляди*: «На новые рельсы» Я. Письменного, «Итоги конного пробега» Н. Бистрих (№ 3–4, 1929), Первые итоги» Васильківського (№ 5–6, 1930); *2) аналітичні кореспонденції*: «Выполнить летний план (Авто-мото секция ХПСО "Динамо")» (№ 4, 1929) Я. Письменного; *3) редакційні статті:* «Важная задача» (№ 2, 1929), «О нашем журнале» (№ 7–8, 1929); *4) спортивно-медичні статті*: «Физкультура и врачебный контроль» П. Пелепейченка (№ 3–4, 1929), «Что должен знать велосипедист?» Миронова (№ 2, 1929), «Верховая езда и врачебный контроль» О. Абрамовського (№ 7, 1930), «Физкультминутка в трудовом процессе» П. Пелепейченка (№ 7, 1930); *5) аналітичні статті:* «Пора улучшить стрелковую работу» М. Міхневича (№ 7–8, 1929), «Год работы» Н. Бистрих (№ 12, 1929); *6) передові статті*: «Начать работу в районах» (№ 19–20, 1930), «Усилим динамовское строительство (Ни одного общества – без своей спортплощадки, спортзала и стрелкового тира)» (№ 4, 1930), «Кавалерийское дело – в массы динамовцев» (№ 7, 1930), «О динамовской дисциплине» (№ 10, 1930) тощо; *7) спортивно-методичні статті*: «Как научиться кататься на коньках» П. Іполітова (№ 11, 1929), «Утренняя зарядка» П. Пелепейченка, «Лыжники, готовьтесь!» К. Тіра (№ 12, 1929), «Учитесь фехтованию» М. Іванова (№ 10, 1929), «Упражнения с медицинболом» В. Бедункевича (№ 2, 1930), «Весна в легкоатлетов» І. Міхневича (№ 5–6, 1930), «Физические упражнения кавалериста» А. Бражника (№ 7, 1930), «Защита ворот» О. Шпаковського та Норова (№ 10, 1930); за свідченням А. Цукермана, у 1930 р. було розміщено 49 спортивно-методичних статей); *8) дискусії*: «Незабывать социального значения физкультуры (Отклик на статью д-ра Ольшанецкого в № 1 (13) журнала «Динамо» – «24 часа физкультуре»)» П. Пелепейченка (№ 5–6, 1930); *9) вірші:* «Футбол» А. Тюменева (№ 3–4, 1929), «О пограничнике» В. Леонова, «Своей непобедимой» О. Анісімкова (№ 4, 1930), «Чекисту за рулём» Я. Березнева (№ 19–20, 1930), «О коне» К. Сирова (№ 7, 1930); *10) частівки*: «Колективные», «Серебрится Днестр широкий» (№ 4, 1930); *11) шаржі*: «Одинадцать победителей» К. Чорного (№ 2, 1929); *12) подорожні нотатки*: «Путевые заметки» С. Горкіна (№ 3–4, 1929), «Пробег Харьков-Киев» Л. Васильківського (№ 3–4, 1929); *13) подорожні нариси:* «Украина–Кавказ–Крым на мотоциклах» Я. Письменного (№ 7–8, 1929), «Через Днепровские пороги на шлюпках» Леонова (№ 12, 1929); *14) гуморески:* «Легкоатлет Сонькин» К. Чорного (№ 6, 1929), «Не так страшен спорт» К. Чорного (№ 1, 1929); *15) фейлетони*: «Сказка про белого бычка» К. Чорного (№ 7, 1930); *16) авторські колонки*: «Как я стал шофёром» Гріна (№ 19–20, 1930).

Досить часто публікувалися на шпальтах видання передруки з інших часописів, зокрема з журналів «Наука и техника» (стаття «Мотоциклы ленинградских заводов» № 7, 1930) та «За рулём» (замітка «Автодорожная пятилетка» № 7, 1930).

До редколегії журналу входили: Я. Письменний, А. Осіпов, В. Міхневич, І. Южний, А. Цукерман. Автура: Я. Письменний, А. Цукерман, Миронов, Мюллер, Терпиловський, Н. Бистрих, І. Міхневич, П. Пелепейченко, П. Іполітов, К. Тір, Леонов, Л. Васильківський, А. Тюменєв, М. Іванов, К. Чорний. Варто відзначити той факт, що редколегія стимулювала своїх авторів, розміщуючи на шпальтах видання «дошки пошани» з портретами найбільш активних спорткорів. Так зокрема у № 10, 1930 р. розміщувалася «дошка пошани» під назвою «Група найактивніших спорткорів», де були представлені фото таких авторів: Варенцов (Київ), Міляєв (Харків), Сунне (Дніпропетровськ), Волощенко (Луганськ), Батюшев (Шостка), Тітов (Кам'янець-Подільськ), Федорів (Харьків), Шошин (Маріуполь), Зайцев (Сталіно), Мюллєр (Харків), Резниченко (Кременчук), Дундур (Херсон).

Одним з провідних авторів видання був головний редактор Я. Письменний, який писав переважно на тему автомото спорту та повітроплавання, що займала у журналі майже дві третини усієї площі. К. Чорний так характеризував роботу Я. Письменного в журналі: «Тов. Письменний – капітан корабля, іменованого журналом «Динамо». Зі своєї редакторської рубки він уміло керує всією командою, схильною іноді до прогулів після зупинки у черговій гавані – здачі матеріалів. Енергійний капітан не лише віддає накази з рубки. Він, коли потрібно, підіймається вантами до Всеукраїнської Ради «Динамо» або спускається в трюм для чорної роботи над журналом. У всій роботі капітан любить чіткість і вимагає такого ж ставлення від усієї редколегії. За його ініціативи і під його досвідченим керівництвом, редколегія кожен номер журналу, що виходить, піддає жорстокій самокритиці» [269, с. 18].

Окрім статей на теми автомобілізму та авіації, редактор також тяжів до публіцистики. Зокрема можна згадати його фейлетон «Шерлок Холмс в Харькове. Последнее приключение великого сыщика» (№ 11, 1930), де автор висміює тупість британців в особі Холмса і Ватсона. Варто відзначити той факт, що за стилістикою цей матеріал трохи тяжіє до манери писання А. Конан-Дойля і навіть згідно з канонами роману містить три глави. Автор розповідає про те, що Шерлоку Холмсу та доктору Ватсону набридли постійні крадіжки та вбивства, і вони вирішили здійснити звичайну подорож. Зокрема герой матеріалу Я. Письменного Шерлок Холмс говорить: «Усе крадіжки та пропажі, – скаржився Холмс своєму другові доктору Ватсону. – Набридло. Хоча б куди-небудь проїхатися, адже подорож так освіжає. – Це ідея! – вигукнув д-р Ватсон. – Давайте поїдемо на Україну. І подивитися цікаво, та й будь-яку справу обтяпаємо» [173, с. 36].

Автор розповідає, що детективи узяли урок російської мови, загримувалися видатними спеціалістами і поїхали до Харкова, де вирішили спостерігати за міліцією та військовими частинами ГПУ. Досить оригінально Я. Письменний описує гримування детективів: «Не кажучи ні слова, великий сищик кинувся до свого друга і в дві хвилини загримував його жінкою-міліціонером. Грим був до того природним, що коли Ватсон підбіг до дзеркала, то мимоволі закричав «Холмс, міліція!», і позадкував назад. Великий сищик розсміявся. – Не бійтеся, старина. Дзеркало Вас не заарештує. Ну, з богом, беріться за роботу. І з цими словами Шерлок Холмс почав гримуватися молодим червоноармійцем... Коли Ватсон повернувся ввечері до свого номера, Холмса ще не було. Доктор підійшов до умивальника і з жахом відскочив назад: умивальник заворушився і ... зареготав. – Не лякайтеся, милий Ватсоне, – сказав великий сищик, – (це був він) і виплюнув з рота умивальничний кран. Я загримувався умивальником, щоб пожартувати над Вами» [173, с. 36].

Автор розповідає про результати детективної праці Холмса та Ватсона, які дізналися, що найпопулярнішим ім'ям в Харкові є Динамо. Автор висміює

обмеженість детективів, які вирішили, що Динамо – це людина. Ось як описує дедуктивний метод сищиків публіцист: «Я тисячу разів чув ім’я якогось Динамо. – Дивно, – задумався великий сищик. Я теж не раз чув це ім’я. Хто це по Вашому? – Я думаю, що Динамо – це дуже відповідальний працівник. – І додайте. Дуже перевантажений роботою, – сказав великий сищик. А знаю я це тому, що чекіст, який говорив про Динамо, додав: «виходить двічі на місяць». – Мій боже, – вигукнув Ватсон. Невже містер Динамо такий зайнятий, що буває вільний тільки двічі в місяць? – Ну так, – підтвердив Холмс, – адже Ви ж знаєте їх шалені темпи. Ну, а тепер нам треба обов’язково дізнатися адресу товариша Динамо. Людина, що користується такою популярністю, представляє для нас великий інтерес» [173, с. 37].

Далі автор розповідає, як Холмс і Ватсон дізналися про те, хто такий Динамо: «На другий день Ватсон відразу ж натрапив на групу міліціонерів, які прямували до містера Динамо, і пішов за ними. «Ну ось ми і прийшли», сказав один з них. І всі увійшли в під’їзд якогось будинку. З-за кутка вигинув Шерлок Холмс. – Я прийшов сюди з групою чекістів. У товариша Динамо сьогодні, ймовірно, приймальний день... Увійшли до приміщення. – Можна побачити містера Динамо? – перекручуючи російські слова, боязко запитав Ватсон. – Будь ласка, – була відповідь. – Динамо щойно вийшов. – Значить його зараз немає? – запитав Холмс. – Навпаки: раз вийшов, значить є. – Нічого не розумію, – знизав геніальними плечима сищик. – Раз людина вийшла, значить її немає?! – Яка людина? – Так, товариш Динамо. – Це не товариш, а журнал для товаришів, – пояснив секретар. – Розумієте? Багато-ілюстрований внутрішній спортивний журнал. Шерлок Холмс і доктор Ватсон мовчки вийшли з редакції Динамо. – Ідіот, вилаявся, нарешті, сищик. – Хто, – секретар? – запитав Ватсон. – Не секретар, а Ви. Так помилитися. «Відповідальний працівник», «містер Динамо». Тьху, віслюк. – Від віслюка чую, – відрізав Ватсон. – Адже Ви самі ж додали: «... і перевантажений роботою». Ось Вам і дедуктивний метод, хе-хе ... – Мовчіть. Вальтер ... Скот!!! – А Ви ... Ви ... Чемберлен!!!» [173, с. 37].

Цим фейлетоном автор висміює обмеженість британців загалом і зокрема відомих персонажів Конан-Дойля, які сприймають журнал за містера, а також підкреслює читабельність та популярність цього спортивного часопису, який є найпопулярнішим у Харкові, усіма згадується і сприймається детективами ледве не як основна пам’ятка міста. Також Я. Письменний зауважує те, що часопис «Динамо» є одним з найкращих журналів, що підтверджують такі оцінки від детективів: «відповідальний працівник», «перевантажений роботою»; у сам текст автор вкладає інформацію про журнал та його передплату, що свідчить про те, що мета цього матеріалу – збільшення передплатників.

Прикметними ознаками цього фейлетону є: уведення в українське середовище британських детективів і внаслідок цього виникнення кумедної ситуації через плутання (ототожнення) часопису з людиною; елементи травестії (перевдягання сищиків у жінку та червоноармійця, перевдягання Холмса в умивальник); слідкування сищиків за мешканцями міста. Автор надає тексту англійського антуражу, що виявляється у використанні назв британських районів та вулиць (зокрема згадується Скотленд-Ярд та Бекер-Стріт; при чому Скотленд-Ярд виступає найбільшою святинею британців, що підтверджують слова Холмса: «клянусь Скотленд Ярдом), згадування британських письменників та громадських діячів (В. Скота та Чемберлена), використання англійської форми звертання (що характерно – відносно до журналу «Динамо» – «містер»), а також релігійність, притаманна англійцям і зовсім не характерна для радянської преси (у тексті Холмс говорить Ватсону: «Ну, з богом,

приступайте до праці», а сам Ватсон вигукує пізніше: «Мій боже. Невже містер Динамо такий зайнятий…»).

Серед інших провідних матеріалів Я. Письменного в журналі варто назвати такі: «На новые рельсы» (№ 3–4, 1929), «Выполнить летний план (Авто-мото секция ХПСО "Динамо")» (№ 6, 1929), «Украина–Кавказ–Крым на мотоциклах» (№ 7–8, 1929), «Ещё о самокритике» (№ 2, 1930), «От слов к делу» (№ 3, 1930), «Опыт «Динамо» массовой авиации» (№ 15–16, 1930) тощо.

Ще одним провідним автором часопису був заступник головного редактора А. Цукерман. Ось як характеризує його найвизначніший публіцист часопису К. Чорний: «Заст. редакції, тов. Цукерман, закінчивши трудовий день в установі, починає зазвичай трудову ніч над журналом. Місяць, зірки, темна глибина небосхилу навівають на нього натхнення. Звідси світовий масштаб відчувається в усій його роботі. Тов. Цукерман любить, щоб «бурхлива верстка» вражала не лише читачів, а й всесвіт, щоб «кавалерійський» номер реготів від передової до оголошення на останній сторінці» [269, с. 18].

Найважливішим автором часопису варто назвати і К. Чорного, який наповнював журнал сатиристично-гумористичними матеріалами (гуморесками, фейлетонами, шаржами). К. Чорний за весь час існування журналу був практично єдиним автором-публіцистом видання. Вірогідно, що під цим псевдонімом ховався хтось з редколегії часопису. У журналі зокрема були надруковані такі матеріали цього автора: «Не так страшен спорт» (№ 1, 1929), «Одинадцать победителей» (№ 2, 1929), «Легкоатлет Сонькин» (№ 6, 1929), «Сказка про белого бычка» (№ 7, 1930).

Важливо відзначити той факт, що серед авторів видання були відомі спортсмени, лікарі, державні діячи. Зокрема з журналом співпрацювали: З. Синицький (журналіст часопису «Фізкультура і спорт», відомий спортсмен-легко та важкоатлет, чемпіон СРСР з важкої атлетики, завідувач кафедри легкої атлетики ДІФКУ, тренер, автор посібників з легкої атлетики), О. Шпаковський (лікар Харківського українського ортопедичного інституту, член ПСТ «Динамо», найкращий гравець першої збірної СРСР з футболу, найпопулярніший спортсмен 1920–30-х рр. в УРСР, рекордсмен УРСР з легкої атлетики, неодноразовий призер спартакіад у різноманітних видах легкої атлетики, призер Харкова багатьох тенісних турнірів, відомий гандболіст та хокеїст), П. Іполітов (відомий спорсмен, провідний журналіст часописів «Вісник фізичної культури» та «Спорт», теоретик фізичної культури й спорту, що писав переважно спортивно-методичні статті, автор книг з велосипедного спорту та ковзанярства, зокрема «Учись правильно кататься на велосипеде», «Спутник велосипедиста» тощо), П. Пелепейченко, О. Мар'їн (відомі лікарі), В. Бедункевич (провідний журналіст часопису «Фізкультурник України» (пізніше часопису «Спорт»), автор книг з легкої атлетики «Лёгкая атлетика», «Метание» тощо, теоретик фізичної культури й спорту, спортсмен-важкоатлет, арбітр змагань з легкої атлетики, завідувач кафедри важкої атлетики в інституті фізкультури). Одним з провідних авторів часопису був і С. Павлов.

Акцентуючи на значенні С. Павлова та В. Бедункевича для розвитку спорту та динамівської спортивної преси, М. Олійник зокрема відзначає: «Сергій Миколайович Павлов чудово знав теорію фізичної культури і фізіологію, він був відмінним велосипедистом, легкоатлетом, лижником, ковзанярем, постійно виступав на сторінках спортивних журналів і газет з аналітичними статтями, що пропагують здоровий спосіб життя. Він отримав найвищий спортивний титул заслуженого майстра спорту СРСР. Значною мірою саме його журнальні публікації, як і численні статті В. Бедункевича, допомогли зберегти в нашій пам'яті хроніку спортивного життя тих років, відчути

її тональність» [151, с. 109]. Найбільш колоритною фігурою в редколегії журналу був високоерудований викладач інституту фізкультури В. Бедункевич, що глибоко знав легку і важку атлетику, боротьбу та інші види спорту, що вмів грамотно і гостро аналізувати стан справ в них. Автор багатьох книг і навчальних посібників, він практично в кожному номері виступав з цікавими і корисними, чітко аргументованими статтями, що прикрашали видання» [151, с. 121].

У редакції видання були організовані наступні відділи: 1) «Стрелковый», 2) «Гимнастики, лёгкой атлетики и водного спорта», 3) «Спортивных игр», 4) «Тяжёлой атлетики, джиу-джитсу, бокс и борьба»; 5) «Конного спорта», 6) «Медконтроль, гигиена и быт».

У журналі були репрезентовані такі рубрики: «Хроника "Динамо"» (тут містилася інформація про роботу нових секцій спортивного товариства «Динамо» в різних містах України: Миколаїв, Коростень, Волинь, Біла Церква, Черкаси тощо); «"Динамо" на местах» (друкувалися матеріали спорткорів з різних міст України, де детально повідомлялося про недоліки і здобутки спортивних товариств «Динамо» в різних містах); «По Харькову» (тут були репрезентовані змагання, що проводилися в столиці УРСР; пізніше рубрика функціонувала під назвою «Хроника ХПСО «Динамо»), «По Ленинграду», «По Москве», «По СССР», «Нам пишут» (тут аналізувалися листи читачів, зокрема у № 1 цієї рубрики подавалися такі матеріали: «Тов. Сорокін (Кам’янець-Подільський) порушує цікаве питання про семінари групповодів з фізичної підготовки» або «Тов. Спасенко (Молдавський прикордонний загін) звертає увагу на необхідність спеціального підготовчого тренування легкоатлета до літнього сезону, на що раніше не зверталося достатньої уваги», або «Лікар Ф-ий (ен-ський полк) повідомляє ряд цікавих даних про значення попереднього медконтролю при всіляких спортивних змаганнях, особливо у важкій атлетиці, кросах. Лікар Ф-ий звертає увагу на необхідність приділення уваги лікарській дослідницько-наглядовій роботі в товариствах «Динамо» (№ 1); «Почтовый ящик» (подавалася інформація, з якої причини не були надруковані читацькі листи (через відсутність фактажу, через хронологічну несвіжість тощо) і давалися поради їх авторам: «Тов. Матуріну (Конотоп). Ваша стаття "Як впровадився лижний спорт не друкується. – Пишіть на літні теми"», (№ 1, 1929), «Хокеїстові (Артемівськ). Ваша замітка «Життя Артемівського «Динамо» не піде. Висновки не обгрунтовані фактами. Пишіть конкретно» (№ 3, 1930), «Спасенко (Тирасполь). Ваша замітка не піде. Пишіть більш докладно (№ 3, 1930), «Резніченко (Кременчук). Ваш нарис «Наш перший пробіг застарів. На жаль, помістити не можна» (№ 3, 1930), «Октябрьонку (Харків). Ваші вірші не підуть. «Вакханалія життя» і т. п. – поганий ухил. Пишіть прозою про досягнення і недоліки в спортивній роботі вашого колективу» (№ 3, 1930), «Тов. Д. Федорову. Ваша стаття «Снайпер-масовик» містить досить цікаві відомості з досвіду практичної роботи. Передана для використання в стрілецький відділ журналу. Пишіть ще по стрілецькій справі» (№ 1, 1929), «Досвідченому (Київ) – «Київ 1000, хто більше» – не піде. Пишіть коротше і про конкретні факти» (№ 5–6, 1930).

Часто у цій рубриці подавалася інформація про розгляд статті ревізійною комісією чи інформація про авторський гонорар, зокрема: «Батарейкіну (Коростень). Ваша замітка "Строката історія" передана для розгляду в ревізійну комісію ВУСПСО "Динамо"» (№ 3, 1930), «Динамівцю (Сталіно). Прохання повідомити Вашу точну адресу для переведення Вам авторського гонорару за замітку "Велосекція без плану" в № 7–8»). Варто відзначити, що у цій рубриці велася активна зворотня комунікація майже з усіма авторами часопису, навіть тими, матеріали яких не друкувалися,

давалися цінні поради молодим авторам, що безумовно сприяло зростанню їх журналістської майстернойсті.

Також часопис містив рубрики: «Трибуна спорткора» (де репрезентувалися авторські колонки відомих спортсменів), «За рубежом» (тут висвітлювався фізкультурно-спортивний робітничий рух в Англії, Німеччині, Фінляндії, Франції, Норвегії, Австрії, Естонії, Японії, США, Італії), «Фото-хроника ХПСО "Динамо", «Официальный отдел» (тут репрезентувалася положення про проведення змагань, їхні програми, списки учасників, висловлювання офіційних осіб). Пізніше рубрика «За рубежом» трансфомується у «Новости зарубежного спорта», а потім – «Новости буржуазного спорта».

Особливо варто відмітити несистематичні рубрики часопису: «По грубости и не дисциплинированности – огонь!» (яка в 1933 р. трансформувалася в рубрику «Динамовец должен быть образцом товарищеской вежливости») та «Пожалуйте брить, не взирая на лица». Ці рубрики мали найбільше виховне ідейне-смислове навантаження. У рубриці «По грубости и не дисциплинированности – огонь!» містилися матеріали про брутальність та аморальність деяких клубів та гравців, які відверто засуджувалися редакцією, пропагувався образ динамівця як еталону гуманності, ввічливості, дисциплінованості, мужності, витримки, що мав бути прикладом для інших, зокрема репрезентувалися такі матеріали: «За корректную и дисциплинированную игру», «Гнилое наследие», «Чемпионы грубости», «Без руля и без ветрил», «Динамовцы должны быть примером», «Как не нужно играть в футбол», «Памятка игрока динамовца», «Требуем простой вежливости», «Грубостью побед не нажить» тощо. У цих матеріалах засуджувався буржуазний спорт, який має багато гнилих традицій, оскільки буржуазні спортсмени не бачать на полі нічого, окрім мяча, і заради перемоги ставлять на мапу здоров'я свого супротивника, переслідуючи мету – підсадити, покалічити, перевернути, щоб не встав, що, на думку редакції, створює для фізкультурників замість шляху для здоров'я – шлях до полікліники, а то і до «сообезу». Редакція неодноразово відзначала, що динамівці мають бути взірцем витримки, дисциплінованості та коректної гри, що саме вони мають ламати фізкультурну косність.

Вельми значущою у часописі була рубрика «Пожалуйте брить, не взирая на лица», де містилися гостра критика окремих товариств, спортколективів та спортсменів. Цією критикою редакція намагалася пробудити у товариствах бажання реабілітуватися, пожвавити свою роботу. Ось як критикувалася пасивність уманського товариства «Динамо» (№ 2, 1930) у публікації «Там, где всё уснуло»: «Зима настала. Спортивний інвентар надіслано: лижі і ковзани вже в Умані. Однак, розпакувати їх там не поспішають. Лижі не змащені, ковзани не підігнані. Інструктора навіть не шукають. Про план роботи не думають... Усе мертво і тихо. Зі стрілецьким спортом – як і з зимовим. Заспокоїлися на досягненнях під час внутрішньо динамівських і осо-авіахімовських змагань і... крапка. Ніхто ніде і нікуди не стріляє. Секція спить безпробудно і крім цього сну іншим нічим себе не проявляє. Роботи немає ... нічого немає. Спить правління, сплять і осередки... Все тихо і ясно» [241, с. 29].

Редакція активно пропагувала жіночий спорт та мілітаризовані види спорту, відсутність яких у товариствах викликала жорстку критику. Так, зокрема (№ 2, 1930) у матеріалі про спортколектив у Кам'янець-Подільському «Откроем огонь по недостаткам» автор відзначав: «Вузьким місцем є робота серед жінок. Цим питанням ніхто не займається. Жінки спортом абсолютно не захоплені, незважаючи на їх значну активність і бажання працювати. Треба зізнатися, що ми ще погано уміємо стріляти з гвинтівок і нагана, не кажучи вже про метання гранати. Цих премудрощів члени

суспільства осягнути не можуть. Як не сумно, але деякі динамівці не мають навіть елементарних понять про гранату. З переходом на зимові форми роботи стрілецький спорт абсолютно занепав. Нам загрожує втрата вже наявних досягнень» [159, с. 34].

Окрім жорсткої критики товариств та спортколективів, редакція критикувала і висміювала окремих керівників спортколективів та спортсменів, зокрема це спостерігається у матеріалі «Я ведь не газетчик» (№ 2, 1930), де об'єктом критики був керівник спортколективу у Кам'янець-Подільському Колташев: «Бюро колективу вирішило вжити всіх заходів для того, щоб популяризувати наш журнал і вербувати передплатників. Постановили і взялися до роботи. Голови бюро підрозділів отримали журнали і почали особисто агітувати і поширювати журнали. Лише один з них тов. Колташов, довго не давав відомості, як йде у нього передплата. Коли зажадали у нього передплату, цей чоловік відповів, що ніхто не підписується. На наше запитання, як проводилася кампанія за підписку, «активіст» відповів: «Я доручив цю справу старшині дивізіону». На наше зауваження, що треба було йому самому, особисто проводити підписку, це дало б більше ефекту, тов. Колташов гордо відповів: «Я ж не газетяр». Ось це так!!! Ось яскравий приклад того, як можна провалити будь-який гарний початок. Незручно, тов. К.! За Вами, усі, хто поширює журнал, – газетярі? А дозвольте спитати, ким Ви вважаєте себе? На нашу думку, краще бути газетярем, ніж гальмом...» [284, с. 41].

Журнал досить високо цінували громадські діячі та конкуренти на медіаринку. Зокрема, головний редактор часопису «Физкультура и спорт» так писав про харківський журнал «Динамо»: «Новий журнал, який вступив уже в другий рік свого існування, встиг себе зарекомендувати з кращого боку, як за змістом, так і за зовнішнім оформленням. З моменту самого виникнення журналу Динамо, редакція його взяла правильний курс на максимальний розвиток самокритики і виявлення місцевого низового досвіду». Досить позитивну оцінку часопису «Динамо» дав головний редактор відомого московського видання «Журналист», відзначивши як його переваги, так і недоліки: «Журнал має на меті висвітлювати внутрішнє спортивне життя співробітників, військ ОГПУ і міліції, але коло питань, що ним охоплюється, незрівнянно ширше і значення журналу незрівнянно більше. Журнал «Динамо» ставить на вирішення питання, важливі для всього радянського фізкультурного руху. Журнал має чітку установку, що цілком відповідає вимогам та завданням фізичної підготовки військ і співробітників ОГПУ. Журнал практично вводить в життя директиви ЦК ВКП (б) про фізкультурний рух, чим можуть похвалитися далеко не всі фізкультурні органи друку. Підготовка до оборони, придбання цінних військово-прикладних навичок, ув'язка з господарсько-політичним життям країни, проведення класового, суспільно-політичного виховання – ось бойові завдання радянської фізкультури. Як відгукується на них журнал? У статтях і нарисах журнал приділяє постійну увагу стрілецькій справі і спорту, авто-мото справі, кінному спорту, зарядковій гімнастиці. Статті, присвячені бігу крос-коунтрі, лижному спорту, питанням гігієни, відпочинку, фізкультурні нариси про агіт-походи в село – все це визначає обличчя журналу і робить його вельми придатним для широких верств робітників-фізкультурників. Нариси з мотопробігу і човнові походи читаються з інтересом і дають практичні відомості (хоча іноді автори занадто захоплюються розповідями про їх прийом і частування), корисні масі робітників-туристів. Журнал ставить питання боротьби з чемпіонством і аполітичністю, приділяючи їм, однак, недостатньо місця. Журнал широко веде самокритику. Регулярно і цікаво журнал висвітлює міжнародний спортивний рух, буржуазний спорт, діяльність революційних спортивних організацій робітничого класу. Недоліки журналу: друкування статей з

продовженням, відсутність матеріалів про фізкультурну роботу в селі (матеріал дуже важливий для червоноармійців – читачів журналу) та інші дрібні недоліки, про які годі й говорити, беручи до уваги молодість журналу і завдання, що стоять перед ним. Ретельне оформлення журналу свідчить про любовне і сумлінне ставлення редакції до своєї роботи» [258, с. 18]. Хвалебні висловлювання медійних конкурентів «Динамо» з нотами критики містилися у матеріалі «Физкультурная печать о журнале» (№ 10, 1930).

Високо оцінювали журнал і громадські діячі. Так, зокрема, генсек ЦР ПСО «Динамо» відзначав: «Підводячи підсумки річного існування журналу, необхідно сказати, що журнал в своїй роботі проводив лінію партії абсолютно правильно, активно сприяв залученню основної маси чекістів до фізкультурного руху, широко вів виховну роботу і був помічником у повсякденній роботі рад товариств «Динамо». Журнал вів боротьбу за перебудову фізкультурної роботи, за нові, більш життєві її форми, за створення нових кадрів-керівників та інструкторів, за широкий розвиток самокритики, соцзмагання і за воєнізацію усієї маси членів суспільства. Журнал боровся проти аполітичності в фізкультурі, проти недисциплінованості, спорт-чванливості та інших потворних явищ, що викривляють правильну лінію роботи товариства».

Досить позитивно висловлювався про журнал і голова ХПСТ «Динамо» М. Бачинський: «Не дивлячись на короткий період свого існування, журнал «Динамо», завдяки чуйному і своєчасному реагуванню на запити фізкультурних мас, правильним і чуйним установкам у роботі і прекрасному зовнішньому художньому оформленню, посів помітне місце в фізкультурній літературі». З пієтетом відзивався про журнал і голова київського ПСТ «Динамо» В. Іванов: «Під прапором Червоного Спортінтерна робітники-спортсмени демонструватимуть свою готовність захищати країну від нападів імперіалістичних хижаків. Чи виковує «Динамо» з читачів-динамівців таких спортсменів, чи відповідає журнал вимогам, що висуваються до спортсменів соціалістичної держави? Безсумнівно – так. Журнал просякнутий комуністичним духом, виховує в динамівця бійця за соціалістичне будівництво, просякнутий прагненням втягнути всю масу динамівців насамперед до активної участі в справі соціалістичного будівництва і потім до спортивної роботи. Журнал безсумнівно ведеться жваво і цікаво, особливо повно висвітлюється життя міжнародного революційного спорту».

Оцінюючи роботу журналу (1929), голова ДПУ УРСР В. Балицький писав: «Не дивлячись на те, що журнал знаходиться ще в дитячому віці, існує усього лише один рік, він знаходить належну оцінку з боку фізкультурного друку. Журнал провів цілий ряд спортивних компаній, і повною мірою себе виправдав як організатор і носій громадської думки динамівців, як активний помічник в повсякденній динамівській праці. Журнал домігся певних успіхів...». Важливим фактором, який свідчив про виконання журналом організаторської функції є те, що часопис став ініціатором побудови літака «Динамовец Украины», закликаючи читачів перераховувати кошти на цю справу, організовував всесоюзні та місцеві змагання ПСТ «Динамо» з різних видів спорту.

На важливості виховної та організаційної місії журналу наголошував і А. Цукерман: «З ініціативи журналу посилено боротьбу за справжнє обличчя «Динамо «- проти рекордсменства і переманювання чужих чемпіонів, за дисципліну в наших суспільствах. Журнал перший поставив питання динамівської безперервки, соціалістичного змагання, чітко вказав на три бойових динамівських завдання: всебічний розвиток стрілецького, кавалерійського і автомото спорту». Таким чином, цей журнал наочно ілюструє мілітарізацію спорту в УРСР і той факт, що основним завданням влади, і

відповідно спортивної преси, було виховання в спортсменові солдата. Саме тому на перший план виходили ті види спорту, які найбільш доречні під час ведення воєнних дій.

Своєрідним гаслом часопису, основним концептом його ідейної програми була фраза: «Фізкультура і спорт організовують і згуртовують маси, перетворюють їх у дисципліновані боєздатні колективи». Редакція активно намагалася залучити до спорту широкі маси працівників, про що свідчать такі матеріали: «За массовую физкультуру» К. Тіра (№ 10, 1930), «Добиться массовости» Н. Варенцова (№ 9, 1930). Таким чином, редакція чітко виконувала постанову ЦК ВКП (б) про необхідність якомога більшої масовості фізкультурного руху і проведення соцзмагань. Про це зокрема йшлося в редакційній статті «От слов к делу» (№ 3, 1930), де Я. Письменний відзначав: «Динамівське соціалістичне змагання. Харківське товариство «Динамо» вже викликало на соцзмагання Київське «Динамо», одночасно організовуючи соцзмагання між деякими спортколлективами. Соціалістичне змагання має стати основним методом динамівської праці. Ми будемо невпинно до цього закликати, ретельно фіксуючи будь-яке досягнення у цій галузі і нещадно обрушуватися на будь-кого, хто гальмуює його розгортання. Необхідність у цьому очевидна. Передусім необхідність розгортання соцзмагання випливає з постанови ЦК ВКП (б) про фізкультурний рух. ЦК ВКП (б) своєю останньою постановою пропонує внести до фізкультурної роботи більше організованості і плановості, максимально розширити загальний масштаб фізкультурної роботи, забезпечити залучення до фізкультурного руху широких пролетарських мас» [172, с. 44].

Одним з провідних векторів функціонування часопису було акцентування на лікувальну фізкультуру, що підтверджує постійна співпраця з виданням відомих лікарів. Даючи характеристику часопису, доктор Пелепейченко у статті «Редколлегия о журнале» (№ 10, 1930) розкривав його місію так: «Фізична культура – вищий вид профілактики, повинна впливати на працю і побут динамівця, оздоровлюючи їх і сприяючи розбудові їх на нових, досі небачених і нечуваних, засадах» [166, с. 38].

Серед визначальних домінантів журналу можна виокремити такі як: пропаганда і популяризація фізкультури і спорту; забезпечення взаємного зв’язку окремих товариств «Динамо» в Україні; виявлення недоліків у роботі товариств; превалювання в часописі критичнтих матеріалів; узагальнення досвіду роботи товариств «Динамо»; програмно-методичне й теоретичне висвітлення окремих видів спорту; широка репрезентація інформації з питань фізкультури і спорту в Україні, в СРСР та за кордоном; висвітлення життя місцевих товариств «Динамо» в Україні (заводських спартакіад, зокрема спартакіад заводу «Красный Ижорец» тощо); консультація читачів з питань фізкультури (питання медконтролю, гігієни, побуту фізкультурників); допомога читачам в оволодінні різними видами спорту та допомога з оздоровлення організму за допомогою фізкультури; висвітлення фінансово-господарської діяльності підприємств, фабрик, комун, що займалися виготовленням спортивного інвентаря; активні виступи проти рекордсментва, грошів, переманювання чужих чемпіонів, що були основою буржуазного (аристократичного) спорту; повна дискредитація закордонного (т. зв. буржуазного спорту), протиставлення його радянському спорту (для дискредитації буржуазного спорту редакція друкувала фотоілюстрації відомих спортсменів з алкогольними напоями (№ 10, 1930) у замітці відзначалося: «Ветеран Джордж Кюммінг, добре відомий в Англії з бігу на великі дистанції, покрив 135 миль, на шляху підкріплюючись пивом», що підкреслювала фотоілюстрація спортсмена з келихом пива). Журнал був широко ілюстрований і відзначався тим, що кожного разу змінював шрифт і колір назви часопису та титульну сторінку.

Цікавим виглядає той факт, що часопис всіляко пропагував своїх безпосередніх конкурентів, зокрема: радіо (про перші радіорепортажі за кордоном говорилося в замітці «Радио-футбол» (№ 11, 1930): «Під час футбольного матчу Нідерданди – Італія голландці транслювали під час ходу гри всі відповідні повідомлення в свої колонії в Індійському океані. Місцеві любителі футболу сповіщалися про кожну фазу гри, про кожний удар гучномовцем») та нові спортивні ЗМІ (зокрема (№ 8, 1930) у рубриці «По Харькову» повідомлялося: «Харківські фізкультурники обзавелися новою газетою «Фізкультурна декада», яку видає «Робітнича газета Пролетар». Редагує газету редколегія, зібрана активом фізкультурників». Пропагувала редакція і Бляхівський «Вісник фізичної фізкультури», що був безпосереднім конкурентом динамівського видання.

Важлива риса видання полягала у тому, що тут була репрезентована рубрика «Улучшим работу журнала», де редакція аналізувала свою роботу і намагалася покращити часопис, зокрема (№ 11, 1929) повідомлялося (подаємо фрагменти):

«Найважливішим завданням визнати необхідність пожвавлення журналу, раціоналізацію розподілу матеріалів, а також поліпшення художнього оформлення... Вжити всіх заходів до максимального пожвавлення розділу «Динамо» на местах», прагнучи до максимального поліпшення мови і ударності матеріалу, що розміщується. Розгорнути і розширити роботу по розділу «Хроника СССР и за рубежом», поміщаючи в ньому найбільш свіжі і різноманітні новини з галузі фізкультури і спорту... Визнати за необхідне для пожвавлення змісту журналу введення оповідань, фейлетонів і карикатур ... Опрацювати питання про відкриття у журналі відділу розваг і ввести новий – шаховий відділ. У літературній обробці матеріалу дотримуватися ударності мови (заголовки). Змінити характер обкладинки журналу і ввести новий шрифт... Поставити черговим і ударним завданням створення кадрів фотокорів».

Важливо відзначити, що редакція піклувалася не лише про змістове наповнення, а й поліграфічне оформлення видання, що спостерігається в матеріалі В. Ушеровича «Динамо под обстрел свинцовой армии» (№ 11, 1930): «При верстці у метранпажа превалює рахунок, розрахунок, технічна грамотність, підбір відповідних шрифтів під заголовки. З журналом «Динамо» справа йде приблизно так. Переверстка, перебирання сторінок і рядків, коли рядки, стовпці і сторінки вже заверстані, правка коректур в машині, криві і погано вироблені кліше, вирізки, вклейки – що впливають на якість продукції. Для подальшої роботи з випуску журналу необхідно врахувати досвід випуску журналу і перебудуватися так, щоб матеріал надходив до набору після ретельної редакції, щоб матеріали були розмічені випусковим до верстки на окремих аркушах макета, щоб засвоїти, що спущені смуги в машину не можуть бути перероблені, переверстані, що фарба підбирається раз і в процесі друкування не змінюється, що тираж після виходу з машини повинен просушуватися не менше 24 год., після чого йде в фальцювання» [256, с. 48].

Редакція активно намагалася оптимізувати журнал, надати йому кращого вигляду і, відповідно, зацікавити реципієнтів. Цьому питанню було присвячено рубрику, в якій містилися як власні думки редколегії, так і листи спорткорів щодо модернізації часопису. Окрім трансформації тематично-жанрової палітри журналу, редакція також шукала методи покращення розповсюдження видання. Ця проблема порушувалася в матеріалах: «Улучшим работу журнала», «О нашем журнале», «Улучшим распространение журнала в местных ячейках», «Прекратим безобразие при подписке на журнал» тощо. Редакція прагнула розширити кореспондентську мережу та вдвічі збільшити наклад журналу. Про основні інтенції часопису зокрема наголошував К. Чорний у матеріалі «Мысли к юбилею»: «Члени редколегії дуже вимогливі до свого

журналу. У кожному номері вони хочуть бачити шедевр світової журналістики і поліграфічного мистецтва. Добре було б, щоб до другої річниці ми мали 10 тисяч акуратних передплатників, хоч сотню постійних активних спорткорів з усіх округів України і не чекали б підписної плати, що затримується, від товариств протягом цілого року» [269, с. 18].

На важливості трансформації журналу в аспекті локалізації тем, приділенні більшої уваги міським та районним товариствам «Динамо» та збільшенні мережі спорткорів, наголошував І. Купчик у матеріалі «Редколлегия о журнале»: «Усе життя журналу – в місцях, без них вихолощується весь зміст, розпадається матеріальна база, журнал стає непотрібним і недосяжним. Бойовий темп, творчий зміст, бурхлива форма і постійна масовість – у цьому сутність журналу» [107, с. 19]. Ще одним важним аспектом функціонування журналу редакція вважала наявність критичних матеріалів, які могли б забезпечити ефективність часопису. Такі матеріали мали будуватися на достатньому фактажі і містити перспективи розвитку місцевих товариств чи методи боротьби з певними явищами.

Про покращення видання піклувалася і Всеукраїнська Рада «Динамо», яка оцінювала роботу журналу, визначала його недоліки та пропонувала шляхи оптимізації його функціонування. Одним із запропонованих шляхів визначався виїзд редакції на периферію з метою висвітлення справ у місцевих товариствах «Динамо». Оцінюючи роботу журналу за 1929 р., голова Всеукраїнської Ради «Динамо» відзначав: «Відзначити значні досягнення в змісті і оформленні журналу... Відзначити, що запізнення у випуску журналу значно скоротилися і майже зживають. Відзначити ще недостатню плановість в роботі редколегії і недостатнє розгорнення деяких відділів журналу, зокрема, стрілецького відділу. Редколегії вжити заходів до усунення цих ненормальностей. Затвердити рішення про періодичний виїзд на місця редколегії з метою наближення персоналу до місцевих громад і висвітлення їх недоліків на сторінках журналу». Всеукраїнська Рада «Динамо» прагнула збільшити наклад журналу до 7300 примірників, закликала до активної участі у журналі харківське суспільство, а також відзначало недостатню розгорнутість мережі спорткорів, зокрема той факт, що 10 товариств, як-от Луганське, Ніжинське, Херсонське, Чернігівське тощо, за весь час існування часопису не надіслали до нього жодної замітки.

Важливим фактом, який підкреслював плідну роботу редакції щодо покращення часопису, було анкетування читачів. У 1930 р. часопис розіслав своїм передплатникам анкети, де вони мали висловити свої думки щодо недоліків та переваг журналу і шляхів його покращення. Ця анкета була яскравим взірцем зворотнього зв'язку між журналом та його реципієнтами. Говорячи про мету цього анкетування в матеріалі «Итоги анкеты читателя Динамо», редколегія відзначала: «У листопаді минулого року редакція журналу «Динамо» розробила і розіслала одночасно з № 9 журналу спеціальну анкету читача. Анкета охоплювала ряд найважливіших питань, пов'язаних з виявленням думок читацької маси про журнал і, головним чином, мала на меті привернути масу активістів-динамівців до роботи з подальшого поліпшення та вдосконалення журналу. Анкета повинна була посилити зв'язок з читачем, ширше втягнути його в життя і роботу журналу».

Унаслідок аналізу 93-х анкет реципієнтів було визначено декілька векторів розвитку часопису: репрезентація видів спорту, які переважно цікавлять аудиторію («анкета показала, що найбільш розвиненим видом спорту серед динамівського активу є стрілецький (73 %), на другому місці ковзанярський і лижний спорт, потім легка атлетика, авто-мото і велоспорт, також гімнастика. Решта видів спорту (плавання, важка атлетика) – займають менше місця. 85 % відповідей свідчать про необхідність

посилити відділ стрілецького спорту. Треба визнати, що ця думка безумовно правильна. Стрілецькому спорту ми приділяли багато уваги, проте він повинен зайняти на шпальтах нашого журналу перше місце. Також безперечною є думка читачів про те, що недостатньо висвітлюється на сторінках журналу кінний спорт»), трансформація тематичної палітри («18 % відповідей говорить про те, що для підвищення загального інтересу до журналу необхідно приділяти більше місця питанням самокритики, ширше розвивати обмін досвідом між товариствами «Динамо», 45 % – вимагають внести до журналу відділ розваг у вигляді спортивних кросвордів, цікавих завдань, зокрема, з авто-мото справи, завдань з шахів та шашок, 15 % відповідей стосуються необхідності поліпшити літературно-художню частину матеріалу, що розміщується в журналі, і вимагають ввести елемент спортивного гумору»), покращення зовнішнього оформлення журналу («40 % отриманих відповідей вказують на те, що зовнішність журналу цілком задовольняє читача. Разом з тим, 50 % відповідей свідчать про недостатність ілюстрацій журналу: необхідно залучити фото-кореспондентів, встановити конкурс на аматорські фотознімки, ілюстрації повинні висвітлювати темпи і досягнення товариств»), оптимізація зворотнього зв'язку («Більшість реципієнтів (60 %) вважають, що найбільш доцільна форма зв'язку з товариствами» Динамо» – створення кадрів спорткорів. Частина (10 %) вважають однією з корисних форм зв'язку журналу з читацькою масою – виїзди членів редколегії на місця і проведення читацьких конференцій. 70 % – висловлює бажання співпрацювати з журналом»), збільшення аудиторії та накладу видання («65 % свідчать про необхідність загострити увагу спорткорів на підписці на журнал. 15 % вважає за необхідне посилити популяризацію журналу. Решта відповідей говорить про необхідність встановити чіткі терміни щодо виходу журналу, розстрочити платіж для червоноармійців на 8–10 місяців, встановити преміювання спорторгів, а також преміювати за добре проведену підписку річних і піврічних передплатників»).

Варто відзначити, що побажання реципієнтів через деякий час були враховані, зокрема на шпальтах часопису набагато більше висвітлювалися стрілковий спорт, лижний, автомото та велоспорт, гімнастика, плавання, важка та легка атлетика, покращилося зовнішнє оформлення видання, з'явилося більше ілюстрацій, була врахована вимога щодо покращення зворотньої комунікації з читачами, свідченням чого стали спеціальні випуски виїзної редакції «Динамо» на місцях, присвячені роботи сільських спортивних товариств; врахована пропозиція читачів щодо уведення відділу розваг та спортивного гумору, внаслідок чого було запроваджено рубрику «Штрафной свисток», де були репрезентовані анекдоти, фейлетони; побажання щодо якнайширшого обміну досвідом між товариствами та ґрунтовній репрезентації критичних матеріалів, наслідком якого стала організація при редакції бюро розслідувань за роботою товариств «Динамо» та введено до контенту часопису рубрику «Инициатива и практика». На тому факті, що саме побажання читачів стали основним фактором для запровадження іновацій, наголошував А. Цукерман:

«Редакція «Динамо» веде систематичну неперервну роботу з всебічного поліпшення видань. Проведена анкета вносить цінний внесок у цю роботу, даючи цілий ряд нових і цікавих думок».

Окрім анкетування, редакція проводила також читацькі конференції, на яких обговорювалися здобутки і прорахунки видання. Про мету проведення читацьких конференцій редакція наголошувала в матеріалі «Всем правлениям, всем членам ПСО «Динамо» на Украине» (№ 10, 1930): «Журнал має безліч недоліків і слабких місць. Дійсних результатів всебічного поліпшення журналу ми зуміємо досягти тільки в тому випадку, якщо уся динамівська маса піддасть ретельній критиці і оцінці всю діяльність

журналу, всі сторони його змісту. Редакція звертається з проханням до всіх правлінь ПСТ «Динамо» на Україні зібрати якомога повніший матеріал, що відображає дійсну думку маси про свій журнал – його помилки та досягнення. У якості найбільш доцільних заходів для підсумовання оцінки динамівським активом діяльності журналу – редакція рекомендує проведення читацьких конференцій, де робота журналу повинна бути піддана вичерпному обговоренню. Прийняті цими конференціями резолюції і накази будуть покладені в основу подальшої діяльності і програми журналу» [37, с. 31].

Досить популярною та ефективною у часописі була рубрика «Динамовцы о журнале», де усі читачі висловлювали свої думки з приводу покращення журналу, його наближення до читачів. Так, зокрема, (№ 10, 1930) читач цієї рубрики під псевдонімом Динамівець відзначав: «Журнал «Динамо» має недоліки, про які треба серйозно говорити і вжити заходів до їх виправлення. Динамівську масу цікавить питання, як використовувати фізкультурну вправу у себе вдома в побуті, на дозвіллі. Ми вважаємо за необхідне ввести відділ фізкультурної консультації та систематично висвітлювати такі питання: як проводити фізкультуру в побуті; як користуватися без шкоди сонцем, водою і повітрям, основи самоконтролю над станом здоров'я. Редакції необхідно замислитися над якнайшвидшою організацією мережі спорткорів і можливо більше висвітлювати життя низових осередків товариств, наблизивши журнал до мас. Крім висвітлення в журналі недоліків у роботі товариств, спорткори повинні також ділитися і досягненнями, щоб на основі таких матеріалів можна було використовувати досвід інших товариств. Слід також ввести до журналу відділ гумору. Ці поправки безумовно оживили б журнал і підвищили б інтерес до нього серед членів «Динамо» [37, с. 31].

Продуктивні шляхи покращення журналу пропонував і читач Алексєєв, наголошуючи на значущості часопису для членів ПСТ «Динамо»: «У журналі ми, фізкультурники, мали дуже цінний матеріал, який служив для нас часом керівництвом і посібником, і без якого нам працювати в подальшому не можна... Журнал нам вкрай потрібен, але разом з тим ми бажали б, щоб в подальшому було внесено до нього низку поліпшень: необхідно зменшити передплату, адже наразі він дорогий для рядового динамівця (ціна часопису на рік складала – 3 р. 50 к. – Ю. С.); зробити журнал щотижневим; ширше висвітлювати працю ПСТ «Динамо» Москви, Ленінграда, Білорусії, Північного Кавказу; ширше висвітлювати закордонний спорт; більше уваги приділяти стрілецькому спорту; ввести куточок сатири і гумору, а також дозвілля (вікторину, ребуси тощо)».

Наслідком частотних анкетувань, читацьких конференцій та інших заходів щодо оптимізації часопису стала його еволюція. У 1932 р. редактором журналу стає Я. Березнєв, а заступником редактора – Л. Бродський. До редколегії в цей час також входять: В. Бедункевич, Ф. Друскіс, Є. Давидов-Барг, І. Міхневич, К. Тір, І. Прокоф'єв, коректори Дороніна та Ванічкіна, а також спецкор «Известий» ЦВК СРСР А. Гаррі (всі члени редколегії були членами Всеукраїнської Ради ПСТ «Динамо»).

Контент журналу в 1932–1933 рр. формувався в наступних рубриках: «Физкультура в СССР», «Новости рабочего спорта», «Новости буржуазного спорта», «Хроника ХПСО Динамо», «По Ленинграду», «По Москве», «С блокнотом по райячейкам», «Трибуна спорткора», «Официальный отдел», «Инициатива и практика» (тут містилися замітки про здобутки обласних та місцевих товариств «Динамо», зокрема київського, вінницького, дніпропетровського, артемівського, шосткінського), «Почтовый ящик» (тут активно реалізувалося листування з авторами і читачами, редакція враховувала побажання читачів, підказувала авторам, яким чином варто покращити матеріал, вказувала на його недоліки, давала поради для написання

матеріалів на конкретні теми). Важливо відзначити, що редколегія журналу прагнула створити енциклопедію про товариство «Динамо», але наслідки голодомору не дозволили це здійснити.

Водночас провідними темами часопису стають висвітлення змагань на значок ГПО та боротьба спортсменів-динамівців за врожай, про що свідчать такі публікації: цикл заміток «"Динамовцы" в борьбе за урожай» (№ 10–14, 1932), аналітичний звіт «Не успокаиваться!» (№ 13, 1933). В СРСР протягом 1932–1933 р. був голодомор, тому провідною темою багатьох спортивних видань цього періоду була саме боротьба за врожай. Партія намагалася вирішити свої завдання за допомогою спорту і його героїв – спортсменів, під шефством яких у ці роки працювала більшість колгоспів. На цьому зокрема наголошував М. Еколер у матеріалі «Старт дан – Финиш в Харькове» (№ 14, 1933): «Рівно о дванадцятій годині буде дано старт естафеті трьох маршрутів, яка, поєднуючи в собі завдання радянського спорту з завданнями суспільно-політичними, на фініші – у Харкові – буде рапортувати партії і уряду про готовність підшефних динамівцям колгоспів завтра косити, молотити і першими ж обмолотами здати хліб державі» [281, с. 11].

З кінця 1932 р. значно покращилося художнє оформлення журналу, з'явилися нові автори, оптимізувався рівень методичних матеріалів, розширилася художньо-публіцистична жанрова парадигма (на шпальтах журналу з'явилися фейлетони, оповідання, життєві історії). Основним напрямом оптимізації журналу стає введення до нього розважальних матеріалів у 1933 р. з'являється рубрика «Штрафной свисток», де друкувалися кумедні історії, анекдоти, фейлетони зокрема: «Сквирские весельчаки», «Остроумный Старовойт», «У Кияновского два лица», «Загадка для детей и для взрослых тоже» (№ 14, 1933), «Зелик и воробьи», «Как это было», «Не райячейки, а музей какой-то» (№ 15–16, 1933).

Жанрову парадигму журналу в цей час репрезентують такі жанри (на основі аналізу матеріалів за 1933 р.): *1) хронікальні замітки*: «В СССР до полумиллиона, имеющих значок ГТО» (№ 1), «Успех гиревиков и борцов Украины» (№ 2), «Ворошиловградская эстафета в Харькове» (№ 3); *2) розгорнуті замітки*: «Подхватить инициативу житомирцев» (№ 1), «Артёмовцы помогают подшефным колхозам» (№ 2), «В гостях у лётчиков-динамовцев» (№ 15–16); *3) репортажі*: «Дружественная встреча» (№ 15–16), «Под знаком спортивного единства» (№ 19–20); *4) інформаційні звіти*: «Пять лет авто-мото секции ХПСО "Динамо"» (№ 1), «Верные социалистическим методам динамовцы добились успехов в кратчайший срок» М. Хаєта, «Динамовцы-милиционеры Харькова – отчитываются» (№ 2), «Бьём тревогу! На всесоюзных стрелковых соревнованиях в этом году – Украина только на общем шестом месте» (№ 15–16); *5) аналітичні звіти*: «Учитывая опыт, добиться ещё больших результатов» (№ 1) Сирготіна, «Первый опыт» (№ 4); *6) фотозвіти*: «Боевому отряду динамовцев-мотористов Харькова – в день пятилетия привет» (№ 5); *7) аналітичні статті*: «Выше знамя динамовского автомото спорта» Я. Березнева (№ 1), «Восстановить первенство по стрельбе – дело чести динамовцев Украины» Ф. Мюллера (№ 2), «Опыт «Динамо» массовой авиации» Я. Письменного (№ 15–16), «На воду! (Больше внимания водному спорту)» І. Шепелинського (№ 15–16), «Ещё и ещё раз о детях (Перестроить физкультработу среди детей)» З. Синицького (№ 19–20); *8) спортивно-методичні статті*: «О лёгкой атлетике» С. Павлова (№ 12), «Футбол, волейбол, городки, теннис» О. Романенко (№ 14); *9) спортивно-медичні статті:* «Динамовец должен быть здоровым» доктора Мар'їна (№ 13); *10) рапорти*: «ЦК Компартии (б) Украины председателю ГПУ УССР тов. Балицкому (№№ 14–16); *11) некрологи*: «Памяти Бориса Мазура» Я. Березнева (№13); *12) замальовки*: «Старт дан – финиш в Харькове» М. Еколера (№ 14), «Харьков-Сочи-Харьков» М. Еколера

(№ 15–16), «Размышления у финиша» А. Гаррі (№ 17); *13) жанр щоденнику* (опис подій змагань за днями): «Понесём знамёна к новым победам» В. Лебедева (автор по днях (з 19 по 25 липня 1933) розписує події змагань на честь 10-річчя «Динамо» (№ 15–16)).

Журнал у цей час видає спецвипуски. Зокрема, 1 березня 1933 р. вийшов додаток **«Динамо на соревнованиях»,** який був органом Всеукраїнської та Харківської Рад «Динамо». На титульній шпальті часопису зазначалося, що він є «Выезд. ред. журнала «Динамо».

Журнал «Динамо» зіграв архіважливу роль у подальшому розвитку спортивної преси УРСР, подавши на своїх шпальтах перші зразки критичних та розслідувальних матеріалів, відкрив країні публіциста К. Чорного, сприяв розвитку таких видів спорту, як авто-мото, стрілків та кавалерійський спорт. Важливо відзначити і дієвість журналу, що виявилася у розгорненій редакцією широкій компанії з будівництва літака «Динамовець України». Про популярність часопису свідчить той факт, що він, за даними Цукермана, отримував не менш 400 читацьких листів за місяць.

Разом з тим журнал мав деякі недоліки, що певною мірою зумовили його припинення. Прорахунком редакції було те, що в часописі за 5 років його функціонування не було розміщено жодного матеріалу українською мовою, навіть в період українізації. Досить влучно голова київського ПСТ «Динамо» В. Іванов відзначив, що друкування україномовних матеріалів демонструє причетність видання до української культури. Цікаво, що більшість спортивних видань 1930-х рр. виходили українською мовою або містили україномовні публікації. Ще одним безумовним недоліком видання було його перевантаження інструктивними статтями і відсутність репортажів з матчів, що надавало часопису певної сухості.

На цих недоліках акцентував голова київського ПСТ «Динамо» В. Іванов ще у 1930 р., але, на жаль, вони не були враховані. Так, зокрема, В. Іванов відзначав: «Журнал «Динамо» повинен стати журналом всеукраїнським, більше висвітлювати життя периферії, зараз дві третини своїх сторінок він присвячує Харкову. Звичайно, в Харкові ведеться велика спортивна робота, але було б неправильно думати, що в іншій частині динамівської України робиться стільки і так, що нема чого поміщати в журнал. Звичайно в цьому винні редакція і місця. Мені здається, щоб стати масовим, журнал «Динамо» повинен зв'язатися з масами, тисячами спортсменів-динамівців. Потрібно викувати динамівця спорткора-масовика. У журналі багато теоретичних або, скоріше, інструктивних статей з різних видів спортивної роботи і недостатньо описуються успіхи в роботі Харкова, щоб на них могли вчитися місця. Теоретична стаття з футболу ніяк не може замінити жваво описаного матчу з описом особливо класичних прийомів. Скрізь, і в Харкові і на периферії, проводяться змагання, але немає про це живих описів. Це звичайно характеризує відомий відрив журналу від всеукраїнської роботи. Журнал повинен проявити ініціативу в справі впровадження принципу соціалістичного змагання в спортивну дійсно масову роботу динамівця... Є в нас цілий ряд областей роботи, де є товариші-динамівці, цілі групи спортсменів, що прекрасно працюють, працюють по ударному, а принцип ударництва не ввійшов у нашу динамівську роботу. Хто може це організувати? Тільки масовий журнал «Динамо» має взяти участь в українізації спортсменів-динамівців, розміщуючи статті українською мовою і проводячи лінію на українізацію спортроботи. При колосальному зростанні української культури – це було б і правильно, і своєчасно».

Одним з головних недоліків журналу було те, що часопис характеризувався централізацією в тематиці, акцентом на висвітлення діяльності лише великих осередків товариства. Так, зокрема, на його шпальтах висвітлювалися переважно змагання

харківського, київського, московського та ленінградського осередків ПСТ «Динамо» і зовсім не приділялася увага популярним на той час сталінському, одеському, дніпропетровському, полтавському осередкам.

Харківський часопис «Динамо» відіграв важливу роль у боротьбі з голодомором 1932–1933 рр., широко висвітлюючи шефську діяльність спортсменів, їх ініціативу у боротьбі за врожай, та реалізував на своїх шпальтах рекреаційну функцію спорту. Спортивні змагання мали відволікати людей від проблем. Спорт тоді сприймався як дух народу, про що свідчить Г. Черневич, описуючи події ІІ світової війни: «В історію увійшли футбольні матчі, зіграні ленінградською командою «Динамо» в найсуворіші дні блокади Ленінграда. Організатори та учасники матчів розуміли, що грати в футбол у такі дні не менш важливо, ніж бути на передовій. Ці футбольні матчі надихали обложених ленінградців і воїнів Ленінградського фронту. Вони розуміли – оскільки живий у блокадному Ленінграді футбол, ворог в місто не пройде» [56, с. 152].

Аналогічну роль виконували спортивні змагання і під час голодних 1932–1933 рр. Агітатором та організатором спортивних змагань у ці роки була саме динамівська преса. Як наголошує Ю. Грот, «На тлі загального спаду в спортивному житті динамівці цілком гідно впоралися з найважчими випробуваннями голодних років. У січні-квітні 1933 р. в плані підготовки до всесоюзної ювілейної спартакіади «Динамо» в Харкові і Києві пройшли всеукраїнські змагання з хокею, лиж, важкої атлетики, боротьби, боксу і самбо» [50, с. 15].

Вибух динамівської преси був зумовлений реорганізацією ПСТ «Динамо» на початку 1930 р. Як відзначає Г. Черневич, «на початку 1930 року ПСТ «Динамо» у центрі і на місцях енергійно взялося за творчу перебудову своєї діяльності. Динамівці прийшли на заводи, фабрики, шахти, в колгоспи і радгоспи, щоб допомогти в організації масової фізкультурно-спортивної роботи. Саме тоді, почав формуватися динамівський багатотиражний друк» [56, с. 132]. За свідченням Г. Черневича загалом в СРСР в 1920–1930-х рр. виходило близько 60 газет і журналів. Орієнтиром для всіх цих видань служила горьківська (нижньоновгородська) газета «Динамовец начеку», редактором якої спочатку був майбутній секретар ЦК ВКП (б) О. Жданов, а потім відомий журналіст Є. Рябчиков. Досить велику популярність здобув журнал «Динамовец Украины», що виходив з 1931 р. в УРСР. Видання функціонувало приблизно до 1934 р. Ймовірним місцем транслокації часопису була Одеса. Адже на той час одеське товариство «Динамо» було одним з найбільших в країні після харківського.

Г. Черневич наголошує, що крім регулярних і постійних газет і журналів, деякі ПСТ «Динамо» видавали тимчасові газети, які висвітлювали хід виконання того чи іншого заходу. Якраз до рангу тимчасових можна віднести часописи сталінського, житомирського та криворізького ПСТ «Динамо».

У 1931 р. за аналогією до столичного харківського журналу «Динамо» сталінське пролетарське спортивне товариство «Динамо» у серпні 1931 р. засновує свій щомісячний друкований орган **«Динамовец Сталинщины»** («ДС»). Цей часопис, що вийшов у місті Сталіно (зараз Донецьк), став першим спортивним виданням на теренах Донецької області і функціонував менше, ніж півроку. Тоді у Донецьку існувало близько 20 комсомольських спортивних організацій і 1500 спортсменів у їх складі, тож часопис не повною мірою задовільняв інтереси широкої спортивної аудиторії Донеччини. Газета виходила російсько-українською мовою форматом А2 на 6-ти сторінках. Авторами видання були: Д. Подвисоцький, І. Купчик, Городецький, Шейніс, Лейферов, Привороцький, Овсянников, Олейников, Король, Зинський, Шаян, Денисов тощо.

Газета переважно висвітлювала спортивні змагання на шахтах Сталіно та між шахтами (естафети). Хоча за своєю сутністю це було спортивне видання, проте воно мало ідейне політичне навантаження. Це був агітаційно-пропагандистський часопис, у якому автори в своїх матеріалах закликали гірників Сталіно включатися у спортивні естафети «Динамо», що проходили під лозунгом боротьби за стовідсоткове виконання вуглевидобутку. Серед матеріалів переважали розгорнуті замітки та пропагандистські статті, як-от: «Сталинщина приняла вызов», «Ни одной шахты вне угольной эстафеты», «Рабочие, физкультурники, помогайте динамовцам бороться за улучшение рабочего снабжения», «Драться за первенство», «В эстафету включаются сотни бригад», «Эстафетные бригады работают по ударному», «Фізкультурники – на штурм вугільного прориву» (№ 1–2, 1931).

Отже, можемо говорити, що хоча газета була спортивною, вона мала яскраво-виражену суспільно-політичну інтенцію – активізувати роботу гірників з вугле-видобутку з метою перевиконання ними плану та возвеличення партії і радянського уряду, який сприяє розквіту держави. Про свої завдання редакція повідомляла в статті «"Динамо" включается в борьбу за уголь», розміщеній у № 2:

«Динамівці Донбасу включаються до загальнопролетарської боротьби за вугілля. Скоро буде проведена Вседонецька естафета «Динамо» під гаслом – «Дамо сто відсотків виконання вугільного плану». Естафета повинна стати потужною демонстрацією за генеральну лінію партії, початком нового підйому трудового ентузіазму працівників і в першу чергу фізкультурників... Фізкультурники будуть діяти випробуваним методом – соцзмаганням і ударництвом. Естафета повинна привести до пожвавлення окремих ударних бригад, що розпалися, залучити всіх фізкультурників до соцзмагання і виробничих бригад, створити бригади з культурно-побутових питань. Умови естафети – соцзмагання за 100 відсотків видобутку вугілля між окремими ударниками, бригадами, шахтами, районами» [57, с. 5].

Таким чином, фактично газета лише маскувалася під спортивну, будучи пропагандистсько-агітаційно-виробничою. Можна сказати, що вона виконувала функції, які делегувалися їй цитатою В. Леніна: «Газета повинна бути колективним пропагандистим, агітатором та організатором мас». У цьому випадку сталінське спортивне товариство «Динамо», що видавало листок, якраз виступало в цих трьох іпостасях (пропагандиста, агітатора, організатора), маючи на меті сприяти не розвитку спорту, а розквіту вугільної промисловості. Провідними жанрами часопису були різні модифікації заміток, пропагандистські та редакційні статті, листи з різних товариств «Динамо» у Донбасі (Артемівського, Луганського, Лисичанського, Краснодонського тощо). Газета мала досить низький інформаційно-комунікативний рівень і не містила ілюстрацій.

Розквітом динамівської преси варто вважати 1931 р. Адже в цей час окрім сталінського товариства свої часописи видавали криворізьке та житомирське спортивні товариства «Динамо».

Протягом 1931 р. у Житомирі функціонувала газета **«Динамовець Волині»** – орган волинського ПСТ «Динамо», перший номер якої з'явився 22 вересня 1931 р. Газета виходила форматом А4 на 4 сторінках, тираж складав 500 примірників. Наголошуючи на важливості появи своєї газети, провідний автор видання Л. Ворновицький у статті «Динамовец Волыни» писав: «Спортивні досягнення, і однаково відставання з окремих видів спорту дають багату і вельми актуальну тему для нашого динамівського друку. Розраховувати на популяризацію нашої роботи лише в журналі «Динамо» не можна, оскільки журнал обслуговує всю Україну і, зрозуміло, не може приділяти багато місця висвітленню нашої діяльності в той час, як маючи

свою газету ми зможемо своєчасно реагувати на всі позитивні і негативні моменти в житті та діяльності наших спорт-колективів і шляхом розвитку внутрішньо-динамівської самокритики бити по нашим недолікам, і нарешті за допомогою газети ми зможемо вкласти політично-просвітницький зміст в наш спорт, поєднуючи спортроботу з пропагандою, допомагаючи партії в проведенні господарсько-політичних компаній, як в місті, так і на селі... Цими міркуваннями викликається необхідність створення своєї багатотиражної газети. Існування такої газети можливе тільки за активної участі в роботі газети усіх наших динамівців. Ми повинні і, будемо мати свою динамівську газету» [34, с. 3].

Але, незважаючи на заклики автора до співпраці, члени волинського ПСТ «Динамо» неохоче підтримували видання, що й стало причиною його нетривалого виходу. Видання проіснувало протягом року. Провідніми авторами були: Л. Ворновицький, Семенов, Хорольський, Огольцов, Намісний, Ростоцький, Маркіанович, Мусяковський, Цвігун, Ландрі. Жанрова палітра газети була досить розгалуженою, зокрема друкувалися такі жанри: *1) хронікальні та розгорнуті замітки* («Создадим фонд моторизации погранохраны» Семенова (№ 1), «О друге-коне» (№ 3), «В путь-дорогу» Маркіановича (№ 2), «Отличная стрельба – гордость динамовца» Огольцова (№ 4), «Построим аэроплан "Чекист Волыни"» Гільбурга (№ 5)); *2) аналітичні звіти* («Робота коллектива № 2» А. Цвігуна (№ 1)); *3) редакційні статті* («Динамовец Волыни» Л. Ворновицького (№ 1); *4) аналітичні статті* («О возникновении кавсекции «Динамо» Мусялковського (№ 2), «Физкультура на службе обороны» Намісного (№ 3), «Про велоперебіг» Ростоцького (№ 3), «Робота авто-мото-секции Житомирского "Динамо"» Колбасенко (№ 4), «Перспективы зимнего спорта» Ланлдрі (№ 5); *5) подорожні нотатки* («Путевые заметки» Л. Ворновицького (№ 3); *6) портретні нариси* («Тов. Реденс голова ДПУ УССР та Всеукраїнського спортивного товариства "Динамо"» Л. Ворновицького (№ 4)); *7) фейлетони* (Туда и обратно» Л. Ворновицького (№ 2)).

Загалом варто зазначити, що часопис відзначався змістовністю і якістю, мав розгалужену жанрову парадигму, містив ілюстрації і мало чим поступався столичному журналу «Динамо». Проте існувати тривалий час цій видавничій ініціативі членів волинського ПСТ «Динамо» не судилося.

У 1931 р. у Кривому Розі вийшла одноденна газета **«Динамовець Криворіжжя»** – орган криворізького пролетарського спортивного товариства «Динамо». Єдиний номер газети з’явився 30 липня 1931 р. під гаслом: «Зміцнимо захист своєї Батьківщини (спрямувати роботу «Динамо» – на службу бойових органів проле-тарської диктатури; підняти якість роботи бойового загону радянської фізкультури)». Серед жанрів видання превалювали *пропагандистсько-агітаційні статті* («Наслідуйте приклад» Самодурова, «Геть організаторів нової війни», «Берлінська спартакіяда заборонена. Хай живе берлінська спартакіяда»), *розгорнуті замітки* («Практично допоможе гірнякам» Крамаренка, «Динамівці мусять опанувати техніку» Мелехова, «Увага складанню іспитів»).

Також у газеті містилася фізкультурна хроніка «Динамо», репрезентована 5 замітками, в одній з яких зокрема повідомлялося, що у Харкові відкрили найкращий в Україні стадіон «Динамо», але найбільша увага приділялася висвітленню спортивних змагань за участі криворізького ПСТ «Динамо» (у номері повідомлялося, що місцева футбольна команда «Динамо» без гри виграла у дніпропетровського «Динамо» і зазначалося, що представники місцевого «Динамо» їдуть на всеукраїнське стрілецьке змагання індивідуально-командного характеру в Кам’янець-Подільському). У номері також містилися повідомлення про спортивні змагання в Німеччині та Франції,

репрезентувався календар змагань місцевого ПСТ «Динамо» з різних видів спорту: футболу, волейболу, легкої атлетики.

Варто зазначити, що криворізьке видання вигравало у свого попередника – сталінського часопису «Динамовец Сталинщины», оскільки було набагато змістовнішим, якіснішим, містило ілюстрації (подавалося зображення легкоатлета під час метання ядра тощо), і хоча воно стало маргінальним явищем спортивної преси України 1920–1930-х рр., проте зіграло важливу роль у подальшому становленні як криворізької спортивної преси, так і насамперед преси Дніпропетровської області, ставши першим районним виданням, що виходило на теренах Дніпропетровщини.

Загалом же динамівська спортивна преса функціонувала до кінця 1933 р., коли припинив існування харківський часопис «Динамо». Його припинення було пов'язане з наслідками голодомору в країні та нестачею паперу. Зникнення динамівської преси було пов'язане із згортанням демократії та розгулом репресій в СРСР.

З 1936 р. в СРСР і УРСР починаються масові репресії, і їх жертвами стали передусім найбільш активні члени ПСТ «Динамо». Жертвами політичних репресій ПСТ «Динамо» в УРСР (зокрема у Харкові) стали найбільш видатні спортсмени та журналісти, яких Ю. Грот називає корифеями вітчизняного спорту та спортивної журналістики, зокрема: О. Шпаковський (лікар Харківського українського ортопедичного інституту, найкращий гравець першої збірної СРСР з футболу, найпопулярніший спортсмен 1920–1930-х рр. в УРСР, рекордсмен УРСР з легкої атлетики, неодноразовий призер спартакіад у різноманітних видах легкої атлетики, призер Харкова багатьох тенісних турнірів, відомий гандболіст та хокеїст, заарештований і розстріляний у 1938 р.); Л. Ордін (спортсмен з конькобіжного та лижного спорту, видатний спортивний журналіст, провідний автор київських часописів «Спорт» та «Фізкультура і спорт», тренер, теоретик фізичної культури і спорту, автор книг «Зимовий спорт», «Гандбол та волейбол», «Пінг-понг. Теніс», «Юний хокеїст, заарештований і засуджений до страти в 1937 р.); В. Бедункевич (видатний журналіст часопису «Фізкультурник України», автор книг з легкої атлетики, зокрема «Легкая атлетика», «Метание», теоретик фізичної культури й спорту, відомий спортсмен-важкоатлет, арбітр змагань з легкої атлетики, завідувач кафедри важкої атлетики в ДІФКУ, заарештований у 1937 р. та розстріляний у 1938 р.); К. Піонтковський (видатний спортсмен-футболіст, капітан київського «Динамо», чоловік видатної спортсменки з легкої атлетики, члена «Динамо» Н. Єршової, заарештований та розстріляний у 1938 р.); З. Синицький (журналіст часопису «Фізкультура і спорт», відомий спортсмен-легко та важкоатлет, чемпіон СРСР з важкої атлетики, завідувач кафедри легкої атлетики ДІФКУ, тренер, автор посібників з легкої атлетики, ув'язнений упродовж 10 років як ворог народу); Я. Якубович (спортсмен, викладач фізкультури Харківського інституту механізації сільського господарства), К. Щегоцький (нападник клубу «Динамо» Київ), О. Безруков (заслужений майстер спорту з легкої атлетики, видатний легкоатлет-багатоборець, рекордсмен СРСР, чемпіон СРСР з легкої атлетики 1931, 1934, 1936 рр.); М. Виставкін (журналіст часопису «Фізкультура і спорт», видатний спортсмен-важкоатлет, рекордсмен УРСР та СРСР з легкої та важкої атлетики, викладач легкої атлетики ДІФКУ, заслужений майстер спорту, кандидат педагогічних наук), заарештовані в 1937 р. як вороги народу та засуджені до страти та багато інших.

Але подібні випадки репресій над спортсменами і журналістами спостерігалися в багатьох містах СРСР. Так, зокрема, у 1937 р. був заарештований як ворог народу відомий радянський спортивний журналіст, редактор горьківської (нижньо-новгородської) газети «Динамовец начеку» Є. Рябчиков. Як відзначив Г. Черневич, «Навіть в ув'язненні він як відповідальний секретар газети «Заполярный динамовец»

примудрявся створити газету, що охоплює всю життєдіяльність Норільської організації "Динамо"» [56, с. 73]. В Україні таких ідейних редакторів не знайшлося і після припинення репресій динамівська преса більше ніколи не з’явилася в інформаційному просторі УРСР.

Хоча усі ці динамівські часописи, окрім харківського видання «Динамо», можна вважати маргінальними явищами в історії спортивної журналістики, вони все ж заклали фундамент для подальшого розвитку журналістики спортивних товариств, прикладами якої стала преса добровільних ПСТ «Спартак» та «Локомотив».

3.3. Спортивна журналістика на західноукраїнських землях у 1920–1930-х рр.

Спортивна преса на західноукраїнських землях активно розвивалася протягом 1920–1930-х рр. в Галичині (яка перебувала в складі Польщі). Менш широко спортивна періодика була репрезентована у медіапросторі Буковини (у складі тогочасної Румунії) та Закарпаття (у складі тогочасної Чехословаччини). Зважаючи на те, що Буковина, Закарпаття та Галичина перебували під владою різних країн ми вважаємо за доцільне розглянути їх окремо.

3.3.1. Спортивна преса Буковини та Закарпаття: визначальні домінанти розвитку

Спортивна преса Буковини.

На відміну від Галичини, де в період 1920–1930-х рр. функціонувало 40 спортивних часописів, досить мляво розвивалася спортивна преса на Буковині, що перебувала з 1918 р. у складі Румунії. Умови життя українців у 1920–1928 рр. на Буковині були надзвичайно складними. Характеризуючи цей період, С. Кость відзначає: «Це був так званий стан облоги. Українці зробили спробу відновити національне життя з австрійських часів, але безуспішно, бо умови румунської окупації відзначалися жорсткістю. Край втратив свої автономні права. Румуни переслідували найменші прояви українського життя. Буковинські українці залишилися без своєї преси» [96, с. 38].

З 1928 р. на Буковині функціонують українські часописи. Д. Квітковський називає 1928–1937 роки другим національним відродженням Буковини (перший етап тривав з сер. XIX ст. – до 1914 рр. Як відзначив Д. Квітковський, свідомо чи несвідомо, у цьому періоді історії Буковини поставлено тривкі підвалини під почуття духовної соборності всіх українців, що вони є нерозривною частиною української нації [16]). Характерно, що в цьому періоді виникали різні види часописів, окрім спортивних (зокрема національно-патріотичні, селянські, господарсько-кооперативні, сатирично-гумористичні). Хоча спорт на Буковині був доволі поширеним явищем.

Незважаючи на те, що Буковина у 1920 р. потрапила під сильний утиск румунського уряду і край перебував у стані військового режиму, саме у 1920 р. у Чернівцях виникає СТ «Довбуш» (голова К. Кракалія, потім Ф. Енджийовський, С. Проць, заступники голови – О. Субтельний, А. Галицький), що називають колискою українського спорту на Буковині, а також СК «Кармалюк», робітниче спортивне

товариство «Воля» (1923), «Пласт», УСК «Мазепа» (1936), УСК «Гонта» (1936) тощо. Але жодне спортивне товариство краю не спромоглося видати власний часопис.

У період 20–30-х рр. XX ст. на Буковині вийшло лише одне спортивне видання – (додаток до газети «Самостійність») – **«Спортовий листок»**, що функціонував протягом 1935–1936 рр., коли в Буковині були особливо поширеними спортивні клуби «Мазепа» та «Гонта».

«Спортовий листок» був дочірнім спортивним органом газети «Самостійність». Газета-щотижневик «Самостійність» почала функціонувати з 1 січня 1934 р. і проіснувала до 1937 р., відігравши важливу роль у національному самовиявленні українців. Її засновником, видавцем та головним редактором став Д. Квітковський. На думку А. Жуковського і Д. Квітковського, «Самостійність» – це перший часопис на Буковині, що бачить своє основне завдання в пропагуванні ідеї української державності й своїм духовим настановленням сягає далеко за межі маленької Буковини. Проповідуючи національну самовистачальність (орієнтація на власні сили) та героїчну поставу до життя, «Самостійність» внесла в українське життя на Буковині новий дух. За дуже короткий термін часопис став справді трибуною української Буковини» [16, с. 650]. Свідченням популярності газети став її наклад, який сягав 7000 примірників. За словами Ю. Попович, жодне видання Буковини до 1939 р. не мало такого великого накладу і такої читабельності [177]. Припинила свій вихід газета через цензуру та арешт редакційної колегії.

Загалом, протягом свого функціонування газета видавала три додатки – «Літературно-науковий додаток», «Спортивний листок» (1935–1936) та сатирично-гумористичний журнал «Чортополох» (1936). Один з найбільш читабельних був саме «Спортивний листок», який редагував О. Зибачинський (відомий письменник, публіцист, один із членів «Пласту», надзвичайно захоплювався спортом).

Як наголошує Ю. Попович, «створенню «Спортивного листка» сприяло те, що націоналісти приділяли велику увагу фізичній загартованості молоді, дбали про культ гармонійної людини – міцної духом і тілом. Важливу роль у вихованні морально і фізично здорової нації націоналісти відводили діяльності українських пластунів» [177, с. 257]. У матеріалі І. Тріски «Дістали наказ» у № 1 цього додатку говорилося: «Переважно думають, що спорт є на те тільки, щоби виробити в спортовика тілесну справність. Але воно так не є. В першу чергу всяке фізичне виховання має на меті виробити певну духовну справність. Спорт виховує широкі маси на сильних характерів. І це головна ціль спорту» [249, с. 2]. Часопис піклувався загалом про здоров’я читачів, застерігав проти вживання алкоголю та тютюну. У «Спортивному листку» висвітлювалися основні спортивні змагання, що відбувалися на теренах Галичини, СРСР та багатьох країн Європи. Усього вийшло 8 номерів додатку.

Характеризуючи значення цього видання, С. Кость наголосив: «Спортовий листок» свою роль у вихованні духовно і фізично сильної молоді відіграв – українські націоналісти плекали культ гармонійно розвиненої людини» [96]. У додатку акцентувалося на важливості спорту для українців і підкреслювалася, значущість національного спорту, що спостерігаємо з редакційної статті (№ 13, 1935), де відзначалося: «Спорт, що став нині невідлучною частиною модерної культури кожної нації, мусить дістати в нас виразне національне лице, бо тільки тоді зможе стати школою фізичного й духовного перевиховання нації».

Таким чином, можна стверджувати, що «Спортивний листок» відіграв важливу роль для популяризації спорту в регіоні, у справі зростання національної свідомості українців та їх гуртуванню, сприяв фізичному та моральному вихованню населення

Буковини (зокрема у справі боротьби зі шкідливими звичками), заклав фундамент для подальшого розвитку західноукраїнської спортивної преси.

Спортивна періодика Закарпаття.

Спортивна преса Закарпаття (яке з 1919 р. знаходилося під юрисдикцією Чехословаччини), функціонувала виключно як спортивна «преса в пресі» (тобто у вигляді рубрик у суспільно-політичних масмедіа), будучи широко репрезентована художньо-публіцистичною жанровою парадигмою. Як свідчить В. Тарасюк, на Закарпатті з 1919 по 1939 рр. виходило близько 80 газет і журналів українською, російською, угорською і чеською мовами [242]. У пресі Закарпаття були представлені матеріали на теми політики, економіки, культури, освіти, релігії, історії, і в цьому розмаїтті топосів гідне місце займала проблематика, пов’язана з фізичною культурою й спортом. За В. Тарасюком, у цей час у закарпатській пресі фактично сформувалася спортивна публіцистика, яка здійснила вагомий внесок у формування національної ідеї у краї [242]. Тобто спостерігалася ідентична ситуація з системою преси Галичини, де щоправда спортивна преса розвивалася більш потужно, функціонуючи і як «преса в пресі», і як окремий самостійний організм. Як і в Галичині, в Закарпатті діяли товариства «Русь», що стали піонерами українського спорту на Закарпатті (засновники С. Єфремов, Е. Бачинський, І. Коссей), СК «Духнович», СК «Бескид», СК «Тячево», «Земледілець», СК «Королево над Тисою», «Сокіл», «Орел», «Січ», «Пласт», але жодне з них, окрім «Пласту (що видавав часопис **«Пластун»** (1923–1935), де висвітлювалися походи пластунів, діяльність таборів, найбільша увага приділялася саме фізичному гарту, змаганням і патріотичному вихованню, яке здійснювалося через спорт), не спромоглося на видання повноцінного часопису. Метою усіх спортивних товариств було виховання і гуртування молоді, органічна єдність усіх західно-українських земель. Функціонування українських спортових товариств, клубів у чехословацькому Закарпатті трактувалося як престиж української нації, символ її живучості. Найбільш розповсюдженими у регіоні видами спорту була сокільська гімнастика, футбол та шахи (поширенню останніх сприяли приїзд на Закарпаття видатних шахістів світу, міжнародних гросмейстерів О. Альохіна та А. Рубінштейна).

Варто відзначити, що невдовзі спорт на Закарпатті став провідним фактором піднесення народно-патріотичного духу, гартував моральний і фізичний дух нації. За словами В. Тарасюка, популярність багатьох закарпатських часописів забезпечувалася завдяки публікаціям спортивного характеру, зокрема на шпальтах більшості ЗМІ висвітлювалися переважно ті явища і події, які мали значення для патріотичного й тілесно-духовного виховання, історії й розвитку видів спорту, популяризації здорового способу життя, туризму [242].

Важливим фактором у розвитку спорту в регіоні була думка відомого громадського діяча А. Волошина: «лише духовно й фізично підготовлена молодь спроможна подбати про майбутнє держави, а власне спорт наділений великою виховною міццю, здатною забезпечити й національне піднесення». Це й зумовило той факт, що практично в усіх часописах Закарпатської України функціонували рубрики «Спорт» та «Спортові Вісті», зокрема в культурно-політичній газеті «Свобода» (1922–1938), щоденнику «Нова Свобода» (1938–1939), у ілюстрованому місячнику для молоді «Пчілка» (1923–1932), газеті «Русин» (1923), у періодичному органі членів Республіканської хліборобської (аграрної) партії «Земля і Воля» (1934–1938), суспільно-політичній газеті «Українське Слово» (1932–1938), часописі «Наша школа» (1935–1938) тощо, а також рубрики, що виходили під егідою товариства «Пласт», зокрема «Із пластового життя» – у «Свободі» та «Українському Слові», «Пластовий куток» – у «Пчілці» тощо. Якщо йти за логікою В. Ковпака [81], який будь-які взірці спортивної

«преси в пресі» трактує як спортивні видання, то рубрики «Спорт» та «Спортові Вісті» в усіх вищезазнаних масмедіа, можна назвати спортивними часописами. Це дозволяє умовно виокремити 8 спортивних ЗМІ на теренах Закарпаття у 20–30-х рр. ХХ ст.

Як свідчить В. Тарасюк, провідним журналістом, що представляв спортивну публіцистику Закарпаття, був В. Федак (автор книги «Закарпаття в спортивному вимірі»). Найбільш відома його стаття – «Просвіта і спорт», де автор доводить, що тілесне виховання має вплив не лише на фізичне здоров'я, а й на моральний стан людини, більше того, на такі суспільні галузі, як наука, література, скульптура тощо, наголошує, що спорт і тілесне виховання головним чином потрібні для тих народів, котрі живуть самостійним життям, оскільки народу потрібно здобути свободу, незалежність, а потім утримувати їх, що неможливо здійснити без здорових і розвинутих громадян, закликає всіх свідомих просвітян до праці у фізкультурно-спортивній галузі «для добра нашого народу», адже: «В здоровім тілі – здоровий дух!» [242].

Підсумовуючи значення спортивної «преси в пресі» Закарпаття, варто відзначити, що вона виконувала наступні важливі завдання: сприяла утвердженню серед населення здорового способу життя та поширювала через спорт патріотичні почуття, а з ними – зумовлювала зростання національної свідомості населення, його гуртування через спорт, об'єднання усіх етнічних українських земель, відстоювала та пропагувала ідею визволення українського народу, наближення його до свободи, до осягнення історичної місії на рівні з іншими європейськими народами, а також подала взірець для появи самостійних спортивних часописів на теренах Закарпаття.

3.3.2. Спортивна преса Галичини як самобутнє соціокомунікативне явище в інформаційному просторі України 1920–1930-х рр.

Період 1920–1930-х рр. – це золотий період в історії західноукраїнської спортивної преси, незважаючи на те, що Галичина, яка в той час належала до Польщі, перебувала у важких умовах. На відміну від етнічних польських земель, що вважалися Польщею «А», західноукраїнські землі були другорядними територіями у державі й визначалися як Польща «Б». Як зазначив О. Бойко, «Тиск польського уряду ставав нестерпним. Польський уряд намагався витравити самі поняття «Україна» та «українець». Українське населення «східних кресів» вони називали «русинами», а всю територію іменували Східною Малопольщею» [13, с. 433]. Польська влада не передбачала української журналістики, хоча це не завадило її активному розвитку на теренах Галичини. Характеризуючи цей період в історії Галичини, В. Владимиров відзначив: «Припинення війни на території Польщі і встановлення державного кордону між «Совдепією», як тоді казали на Заході, тобто Українською Соціалістичною Радянською Республікою, і Польщею по річці Збруч – означало встановлення миру й початок повоєнного життя. Від 1923 р. західноукраїнські галицькі землі рішенням держав переможниць у Першій світовій війні відійшли до Польщі. На них відновилася і, попри спротив польських влад, почала активно розвиватися українська преса» [28, с. 24]. Досить плідно розвивалася тут і спортивна преса.

На початку 1920-х рр.. Польща проводила комплекс політичних та денаціоналізаційних заходів щодо українців: скасувала автономні права і самоврядування краю, заборонила видання української преси. У таких умовах надзвичайно важливим було пробудження національної свідомості, роль каталізатора, яку стала виконувати преса українців, що неодноразово піддавалася цензурі. Найбільш активно з-поміж інших сегментів розвивалася спортивна преса.

Більша частина спортивних видань регіону була одноднівками, додатками чи навіть рубриками суспільно-політичних газет, зокрема таких, як: *«Поступ», «Новий Час», «Нова Хата», «Вогні», «Шлях молоді»,* оскільки розвиватися самостійно спортивна преса в тих жорстких умовах не мала можливості. Як відзначає В. Ковпак [81], у період 1920–1930-х рр. на теренах Галичини виходило 20 спортивних видань, зокрема: **«Руханково-Спортовий Вісник»** (1922–1923), **«Байдужі гинуть»** (1923), **«Спорт»** (1925–1926), **«Руханка і Спорт»** (1926), **«Жінка і Спорт»** (1926), **«Сокільські Вісті»** **(**1928–1929, 1931–1939), **«Спорт і Руханка»** (1928), **«Руханковий додаток Сокільських Вістей»** (1929), **«Спорт»** (1929–1931), **«Спортові Вісті»** (1931–1933), **«Спорт і Молодь»** (1931), **«Радіо-Фото-Кіно-Спорт»** (1931), **«На старт!»** (1932), **«Соколи, соколи!»** (1932), **«Руханка й Спорт»** (1934), **«Готові»** (1934–1935), **«Спорт»** (1936–1937), **«Змаг»** (1937–1939), **«Ловецтво»** (1937–1939), **«Фізичне виховання»** (1939), більшість з яких були дочірніми органами суспільно-політичних видань.

Разом з тим, у бібліографії спортивних видань В. Ковпака відсутні такі спортивні часописи, як: польськомовні часописи **«Przewodnik gimnastyczny Sokil»** (1918, 1926–1928, 1931), **«Szachista»** (1933–1935 1938–1939) та україномовні – **«Січовий голос»** ((1918–1919), Коломия), **«Український Пласт»** ((1922–1926), Станіславів), **«Луговик»** (1926–1928), **«Плай»** (1934), **«Пластові Вісті»** (1934–1936), **«Вісті з Лугу»** (1926–1939, 1942–1944), **«Гарт»** (1932–1933), **«Записки Українського пластуна»** (1927), **«Довкруги пластових справ»** (1927), часопис **«Дорога»** (який виокремлює Е. Жарський [65]; О. Вацеба [18] свідчить, що він виходив у Львові у 1927 р. і називався «В дорогу»), **«Молоде життя»** (1921–1930), **«Пластовий провід»** (1928–1929), **«Пластовий шлях»** (1930), **«Пластова стежа»** (1930-ті)**, «Пластова зірка»** (1930-ті), **«Пластовий вісник»** (1930-ті)**, «Пластовий впоряд»** (1930-ті)**, «Спортивний альманах»** (1934). Таким чином, загалом на Західній Україні виходило 40 спортивних видань. Як відзначають М. Романюк та М. Галушко у праці «Українські часописи Львова 1848–1939 рр.» [194], загалом у Львові з 1848 до 1939 р. виходило близько 850 часописів, з яких було 48 спортивних ЗМІ (рахуючи 8 спортивних видань до 1914), що складало 6 % від загальної кількості. Загалом же населення Львова, на які переважно приходилися ці 40 спортивних видань складало 219 388 осіб станом на 1921 р.

Систему спортивної преси Галичини 1920–1930-х рр. можна поділити на такі групи:

1) самостійні часописи – 26 (**«Січовий голос»** (1918–1919), **«Przewodnik gimnastyczny Sokil»** (1918, 1926–1928, 1931), **«Пластовий провід»** (1928–1929), **«Пластовий шлях»** (1930), **«Пластова стежа»** (1930-ті), **«Пластова зірка»** (1930-ті), **«Пластовий вісник»** (1930-ті), **«Пластовий впоряд»** (1930-ті), **«Молоде життя»** (1921–1930), **«Український Пласт»** (1923–1926), **«Спорт»** (1925–1926), **«Дорога»** (1927), **«Сокільські Вісті»** (1928–1929, 1931–1939), **«Спортові Вісті»** (1931–1933), **«Готові»** (1934–1935), **«Спорт»** (1936–1937), **«Змаг»** (1937–1939), **«Вісті з Лугу»** (1926–1939, 1942–1944), **«Луговик»** (1926–1928), **«Гарт»** (1932–1933), «**Записки Українського пластуна»** (1927), **«Довкруги пластових справ»** (1927), **«Szachista»** (укр. «Шахіст», 1933–1935, 1938–1939), **«Плай»** (1934), **«Пластові Вісті»** (1934–1936), **«Спортивний альманах»** (1934));

2) одноденки – 4 (**«Байдужі гинуть»** (1923), **«Радіо-Фото-Кіно-Спорт»** (1931), «**На старт!»** (1932), **«Соколи, соколи!»** (1932));

3) видання-додатки – 10 (5 часописів (**«Руханка і Спорт»** (1926), **«Спорт і Руханка»** (1928), **«Спорт»** (1929–1931), **«Руханка й Спорт»** (1934), **«Ловецтво»** (1937–1939)) виходило на шпальтах *«Нового Часу»;* 1 часопис **(«Руханково-**

Спортовий Вісник» (1922–1923)) – на шпальтах студентського журналу *«Поступ»;* 1 часопис **(«Жінка і Спорт»** (1926)) – на шпальтах жіночого видання *«Нова Хата»;* 1 часопис **(«Руханковий додаток Сокільських Вістей»** (1929)) у виданні ***«Сокільські Вісті»*** (1928–1929, 1931–1939); 1 видання **(«Спорт і Молодь»** (1931)) – у часописі *«Вогні»;* 1 часопис **(«Фізичне виховання»** (1939)) – на шпальтах видання *«Шлях Молоді».* Таким чином, восьма частина спортивних часописів Галичини виходила як додатки до «Нового Часу», що можна назвати феноменом спортивної преси Галичини. Часопис «Новий Час» входив до львівського українського видавничого концерну Галичини «Українська Преса» І. Тиктора (до цього концерну також входили виданя «Наш Прапор», «Народна справа», «Наш Лемко», «Комар», «Дзвіночок», «Ранок»); газета виходила з 1922 р. щоденно під редакцією Л. Чубатого. Характеризуючи цей часопис і його спортивні додатки, В. Ковпак відзначив: «тикторівське видання – це одне з провідних пресодрукових велелюдних творчих перехресть української фізкультури» [81, с. 22]. Окрім спортивних додатків, «Новий час» інкорпорував у собі інші часописи: «Література й мистецтво» (1930–1931, 1934), «Природа й техніка» (1930–1931), «Життя і праця українського студента» (1931), «Туристика і краєзнавство» (1931), «Наука і розвага» (1934), «Право» (1934).

Більшість західноукраїнських спортивних часописів цього часу можна віднести до сегмента спортивної піарналістики, оскільки вони представляли інтереси певних організацій – Українського Спортового Союзу, «Пласту» «Сокола» та «Лугу»;

– *12 видань* репрезентували спортивне товариство *«Пласт»* **(«Український Пласт»** (1923–1926), **«Молоде життя»** (1921–1930), **«Пластовий провід»** (1928–1929), **«Пластовий шлях»** (1930), **«Пластова стежа»** (1930-ті), **«Пластова зірка»** (1930-ті), **«Пластовий вісник»** (1930-ті), **«Пластовий впоряд»** (1930-ті), **«Записки Українського пластуна»** (1927), **«Довкруги пластових справ»** (1927), **«Плай»** (1934), **«Пластові Вісті»** (1934–1936)). Товариство «Пласт» було засноване ще в 1908 р., а його першим головою став П. Франко. Як відзначає С. Кость, «Пласт ставив перед собою мету як суспільного, так і фізичного виховання. Оскільки генеральною метою українців залишалося здобуття державності, то це змушувало думати про сильних духом, фізично міцних і загартованих борців. Ось чому фізичне виховання посіло належне місце у Пласті» [96]. «Пласт» був ліквідований польською владою в Галичині в 1930 р.;

– *8 видань разом з додатками* в загальних виданнях виходили під патронатом *Українського Спортового Союзу* **(«Спорт: журнал присвячений усім ділянкам спорту»** (1925–1926), **«Спорт»** (1929–1931), **«Спортові Вісті»** (1931–1933), **«Спорт і Молодь»** (1931), **«На старт!»** (1932), **«Готові»** (1934–1935), **«Спорт»** (1936–1937), **«Дорога»** (1927). «Український Спортовий Союз (УСС) – це організація спортових клубів і секцій Західної України, створена в 1924 р. на базі Змагового Союзу при «Соколі-Батькові» у Львові (перший голова – Осип Навроцький). УСС нормував фізкультурне і спортове життя Галичини, відбував щороку змагання за першість краю з різних спортових ділянок, увів «Відзнаку фізичної вправности» (1934–1939), організував медичний контроль спортовців (спільно з Українським Лікарським Товариством), видавав спортові журнали тощо. УСС фізкультурною працею пробуджував національну свідомість; ліквідований за це польською владою» [62, с. 3439]». УСС опікувався українським спортом, стояв на позиції здобуття його автономії, тому мав складні стосунки з польською федерацією футболу, про що зокрема йшлося в часописі «Спортові Вісті». Організація була знищена у серпні 1937 р., коли польська влада припинила її повноваження і відповідно заборонила спортивні органи під егідою УСС;

– 6 часописів разом з додатками в суспільно-політичних виданнях представляли інтереси *«Сокола»* **(«Przewodnik gimnastyczny Sokil»** (1918, 1926–1928, 1931), **«Байдужі гинуть»** (1923), **«Руханка і Спорт»** (1926), **«Сокільські Вісті»,** (1928–1929, 1931–1939), **«Руханковий додаток Сокільських Вістей»** (1929), **«Соколи, соколи!»** (1932)). Як свідчить С. Кость, «метою сокільського руху було не лише фізичне виховання, а «всестороннє, гармонійне виховання українця під фізичним і духовним оглядом, щоб добре міг служити Українському народові» [96]. «Сокіл» був хронологічно першим і провідним спортивним товариством Галичини. Товариство виникло ще в 1894 р. і функціонувало до Першої світової війни. Сокільську організацію було відновлено у 1923 р.

– 2 часописи представляли товариство *«Луг»* **(«Вісті з Лугу»** (1926–1939, 1942–1944)), **«Луговик»** (1926–1928). Характеризуючи це товариство, С. Кость відзначив: «у 1925 р. у с. Підберізцях (біля Львова) почав свою роботу перший «Луг». Уже через кілька місяців низові організації «Лугу» поширювалися масово. І молодь, і громадськість відчували потребу в такій патріотичній організації, тим більше, що виникали організації «Лугу» здебільшого в селах. «Енциклопедія українознавства» пише про «Луг» як про руханково-спортивне товариство. Восени 1930 р. кількість лугових організацій сягнула понад 800 і далі зростала. Але потім знову багато «Лугів» було ліквідовано, а в 1932 р. польська влада взяла «Луг» під державний контроль» [96].

– 1 видання виходило під егідою товариства *«Січ»* **(«Січовий голос»** (1918–1919), Коломия). Вихід січових часописів унеможливило знищення товариства «Січ» польською владою у 1924 р.

Українська спортивна журналістика в Галичині відновлюється відразу із завершенням Першої світової війни, коли у Коломиї 1918 р. виходить двотижневик **«Січовий голос»** (1918–1919) за підтримки товариства «Січ», що редагувався К. Трильовським (видатним українським громадсько-політичним діячем, засновником товариства «Січ», організатором січового та січово-стрілецького руху в Галичині). Ініціатором створення цього видання став Український Січовий Союз, що був заснований у 1912 р. Головою цієї організації був К. Трильовський. Другим спортивним часописом на теренах Галичини став польськомовний часопис **«Przewodnik gimnastyczny Sokil»**, що виходив протягом 1918 р., а потім відновився в 1926 р. та припинив вихід у 1931 р. Третім та четвертим спортивними часописами стали органи Українського Пласту – **«Молоде життя»** (1921–1930, Львів) (де провідними були рубрики «Зі спорту», «Спортивний куток») та **«Український Пласт»** (1922–1924, Станіславів).

Проте В. Ковпак першим часописом, що виник у Львові після Першої світової війни, називає **«Руханково-Спортовий Вісник»** (1922–1923). Часопис виходив на сторінках студентського вісника «Поступ» і представляв інтереси «Союзу українських спортових гуртків студентів середніх шкіл», який очолював 16-річний Е. Жарський. Редактором цього видання був студент К. Косар. Активними авторами та співредакторами часопису були Є.-Ю. Пеленський (літературознавець, педагог, громадський діяч), В. Лициняк, В. Коцюба, В. Костюк, В. Шайон. Провідні рубрики видання: «Звіти-рецензії», «Рух в українських руханково-спортових товариствах», «Спортові новини», «Зі спортової хроніки», «Вісті з "Сокола-Батька"», «Всячина» тощо. Серед авторів часописів переважали школярі, гімназисти, студенти. Тираж «Поступу» складав 10000 примірників, вийшло 12 номерів. Як відзначає В. Ковпак, «часопис був покликаний до всебічного плекання спорту, руханки і здорового способу життя серед молоді з метою її духовного відродження, фізичного й етичного виховання, до координування і розповсюдження спортивного середньо-шкільного руху. Основними тематичними сегментами «Вісника» були стан розвитку, організація і здобутки

українського спортивного руху, його проблеми (в національному, аксіологічному, дидактичному розрізах), перспективи і прояви у молодіжному, гімназійному, університетському, сокільському, пластовому контекстах)» [81, с. 29–30].

У 1922 р. у Львові відновив вихід часопис **«Січові Вісті»** (1922–1924) під патронатом Українського Січового Союзу. До редколегії входили: Р. Дашкевич та Я. Цурковський. У цьому виданні подавалися матеріали як з руханкової (гімнастики), так і з культурно-освітньої тематики, містилися твори видатних українських письменників (Т. Шевченка, І. Франка, С. Руданського). Головним завданням часопису було плекання здорового духу серед молодого покоління нації, розвиток і поширювання освіти, організація січових гімнастично-пожежних товариств. Загалом вийшло 13 номерів, з яких декілька подвоєних, деякі числа видання були конфісковані. Припинення виходу «Січових Вістей» було пов’язане з тим, що наприкінці 1924 р. польська влада ліквідувала товариство «Січ».

У 1923 р. у Львові вийшла одноденка **«Байдужі гинуть»**, що була присвячена четвертим та першим повоєнним «Запорізьким Ігрищам». Редактором газети був О. Навроцький (відомий український громадський і політичний діяч, редактор місячника «Службовик» (1923–1926), відомий журналіст еміграційної преси 1950–1960-х рр.). Наклад однoднівки склав 1000 примірників, обсяг – 16 сторінок. Як наголосив В. Ковпак, провідними завданнями часопису було: а) стимулювати українських спортовців для здобуття можливості гідно репрезентувати націю на міжнародних аренах; б) розповсюджувати сокільську ідею; в) активізувати українство загалом: патріотичні цільові орієнтири знаходяться на поверхні, якщо замислитися над словосполученням «Байдужі гинуть», пам’ятаючи про бездержав’я українців» [81, с. 34].

Протягом 1923–1926 рр. у Станіславові виходив під егідою товариства «Пласт» часопис **«Український Пласт»**.

У 1925 р. у Львові засновується часопис **«Спорт: журнал присвячений усім ділянкам спорту»** (1925–1926), який В. Ковпак [81] називає «першим західно-українським самостійним спортивним журналом». С. Кость кваліфікує його як «перше справді спортивне видання на західноукраїнських землях» [96]. Редакторами часопису стають В. Решетилович (голова СТ «Україна») та І. Волинець. Видавався журнал Українським Спортовим Союзом (УСС). Ціна часопису складала 50 гр. Провідними авторами були: П. Франко (син І. Франка, автор праць з фізичної культури, зокрема «Як закласти пластову дружину?» (1921)), В. Стоцький, К. Мулькевич, С. Гайдучок. Часопис висвітлював переважно футбол та легку атлетику, що засвідчував логотип видання, де було зображено легкоатлета та футболіста. Окрім цього репрезентувалися плавання та ситківство (теніс). У виданні висвітлювалися змагання, що провадилися УСС та СТ «Україна», пропагувався чоловічий, жіночий та юнацький спорт. Контент видання формувався у рубриках «Огляд заграничного спорту» (репрезентувалися змагання в Чехословаччині, Німеччині, Англії, Франції тощо), «Огляд польського спорту» (змагання польських та українських спортсменів), «З життя клубів», «Гумор в спорті» (подавалися карикатури на спортсменів, переважно на футболістів), «Комунікати та оголошення» (містилися листи читачів до редакції та оголошення різного характеру). Особливо цікавим виглядає той факт, що подаючи часто змагання українських спортсменів у рубриці «Огляд польського спорту», редакція при цьому також репрезентувала матеріали без рубрик, у яких виразно підкреслювалася національна ідея, яка сприяла пробудженню національної свідомості українців, зокрема в матеріалах «День Українського Спортовця», «Український копаний м’яч у веснянім сезоні», «Спортове життя українського студентства за кордоном» (№ 1, 1926). Часопис

активно намагався висвітлювати змагання і в Радянській Україні, зокрема (№ 1, 1926) був репрезентований оглядовий матеріал «Спорт на Радянській Україні». Усього вийшло 3 номери часопису обсягом у 8 сторінок (2 – 1925-го та 1 – 1926-го).

У 1926 р. виникає гігант спортивної преси Галичини **«Вісті з Лугу»** (1926–1939) – щомісячний орган спорттовариства «Луг», що виходив з підзаголовком «Письмо, присвячене луговим і січовим справам, просвіті і науці». Редакторами часопису стають Р. Дашкевич (відомий учасник визвольних змагань), Ф. Федорчак, А. Курдидик. Наклад видання – 1000 примірників, обсяг – 16 сторінок. Це було одне з двох видань, засноване руханково-пожежним товариством «Луг» (1925), головою якого був Р. Дашкевич. Головною метою товариства було фізкультурно-патріотичне виховання молоді для майбутньої боротьби за Українську державу. Товариство «Луг» було продовженням товариства «Січ», а самі «Вісті з Лугу» багато у чому копіювали «Січові Вісті», що виходили у Львові до Першої світової війни. Українське руханково-спортивне товариство «Луг» передбачало фізичне і моральне виховання молоді, поширення та пропагування фізичного виховання та спорту; «Луг» був підпорядкований державному управлінню фізичного виховання й військової підготовки. Провідними авторами часопису були Р. Дашкевич, М. Козланюк, Е. Жарський, А. Курдидик, Л. Лепкий, В. Пачовський, І. Ющишин, З. Пеленський. Як відзначає С. Кость [96], «Вісті з Лугу» були більше патріотично-руханковим товариством, а фізичне виховання було однією із головних цілей часопису.

У 1926 р. у Львові на шпальтах «Нового Часу» починає функціонувати часопис **«Руханка і Спорт»** (1926) як двотижневий додаток до «Нового Часу», що видавався товариством «Сокіл». До редколегії входили С. Гайдучок, Т. Білостоцький, М. Гаврук. Часопис мав відверто національно-патріотичний характер, про що свідчила вступна стаття «В єдності – сила», де відзначалося, що «наша нація, з одного боку, відчуває аж надто зі сторони дуже важкий гніт на кожному полю, з іншого – констатувався брак у неї національного почування, національної свідомості, єдності, гарту і праці на творення нових тривких основ відродження нації».

Часопис закликав усі спортивні товариства («Пласт», «Сокіл», «Луг» та УСС) працювати на фізичне та національне виховання нашої нації, стверджував та пропагував моральні чесноти, що повинні стати іманентними рисами кожного спортсмена, зокрема в статті «Вищі завдання спорту» у Ч. 10 за 1926 р. автор відзначав, що сьогодні спостерігається «упадок моралі в українськім народі. Яркий егоїзм, жадоба багацтва вбивають усі чесні зерна в людях, а надія на виздоровлення, на віднову звичаїв українського народу зовсім зникає. Найвищий вже час піднести мораль в народі, скріпити спосіб думання, і ми, учителі руханки і спорту, не сміємо без уваги перейти побіч тих завдань, що стремлять до оздоровлення нашого народу, й мусимо пам’ятати при вихованні про вищі цілі». Як наголошує В. Ковпак, «головні змістові сокільські орієнтири часопису: повідомлення про діяльність львівського та регіонального сокільства, про сокільство за кордоном, були опубліковані вказівки та поради «Сокола-Батька» для своїх чинних та майбутніх осередків, програми свят, «Сокільські кличі», «Сокільський марш», «Десять заповідей Українського Сокола» [81, с. 42]. Важливо відзначити, що на шпальтах додатка зустрічалися матеріали про спорт в УРСР.

У 1926 р. на шпальтах жіночого часопису «Нова Хата» вийшов додаток **«Жінка і Спорт»**, де пропагувався саме жіночий спорт, репрезентувалася концепція спорту як моди. Ця концепція реалізувалася у вступній статті додатка, що мала назву «Жінка і спорт», де зокрема відзначалося: «Сьогодні спорт опановує моду. Він перемінив її з коріння, він допоміг жіночому тілу дійти до свого права, приніс із собою струнку

лінію, звільнив з оковів груди, шию, руки й ноги. Природність і свобода рухів стали тепер козирем… Як і спортова ідея, спортова доцільність здобула собі доступ до жіночої моди, опанувала моду більша простота. Вона примушує жінку дбати про справжню культуру свого тіла. Бо чого не робить жінка, щоб бути і лишитися гарною й елегантною, щоб бути – модною». Заняття спортом, свідчить автор матеріалу, спричиняються до виховання нового вільного, здорового і щасливого покоління жінки. Цей часопис популяризував жіночий спорт, акцентував на його значенні для збереження краси жінки, підкреслював важливість занять спортом задля стрункості тіла жінки, сприяв популяризації жіночого спорту, залученню до сфери спорту більшої кількості жінок.

У цьому ж 1926 р. у Львові з’явився часопис **«Луговик»** (1926–1928). Протягом 1927 р. спортивне товариство «Пласт» видавало часописи **«Записки Українського пластуна»** та **«Довкруги пластових справ»**, а УСС у той час видавав у Львові спортивний часопис **«Дорога»**, що користувався великою популярністю у читачів, але був заборонений польською цензурою.

У 1928 р. виникає гігант західноукраїнської спортивної преси **«Сокільські Вісті»** (1928–1939), що позиціонував себе як «часопис присвячений тіловихованню». Виходив щомісяця, потім раз на два місяці на 16-ти сторінках під гаслом «Всі вперед, Всі враз!». Ціна номера складала 50 грошів, річна передплата в Галичині – 6 злотих і за кордоном – 1,5 американських доларів. До складу його редколегії входили: Т. Франко, С. Гайдучок, М. Тріль, А. Будзиновський, В. Гафткович, М. Левицький. Першим головним редактором став І. Гижа. Пізніше у 1932–1933 рр. видання редагував В. Мигаль, потім Р. Копач та І. Мриц. Відповідальним редактором «Сокільських вістей» був М. Левицький. Часопис мав на меті не лише фізичний, але й духовний розвиток населення Галичини, прагнув виховати український патріотизм у своїх читачів. У вступній статті «Завдання сокільського органу» відзначалося, що часопис буде «творити духовну звязь між «Соколом-Батьком» і гніздами, лучити українських соколів, де б вони не були, в одну велику родину, розробляти ідею сокільства і приміняти її до потреб української нації, з’ясовувати життя і стремління українського сокільства, слідкувати за життям сокільства в інших народів й присвоювати їх здобутки українському сокільству, обговорювати усі питання, віднесені до фізичного виховання, руханки, спорту і пожарництва, надаючи принагідні рекомендації, поради і вказівки, бути лучником між українським сокільством та іншими спортивними руханковими організаціями». Провідні рубрики видання, які переважно були несистематичними: «Організаційні справи», «З сокільського життя», «З життя Сокільської Сім’ї», «З життя сокільських гнізд», «Розривковий кутик», «З краю і світу», «Тіловиховна ділянка», «Тіловиховні курси», «З життя українського Сокільства за кордоном», «Оповістки», «Перегляд спортового життя», «Хто першуном?», «З нових видань «Сокола-Батька», «З сокольської преси», «Сторінка учасника» (дитяче тіловиховання). У часописі висвітлювалися змагання в багатьох країнах Європи, а також в США, Канаді, Аргентині, репрезентувався й спорт в УРСР.

З виданням співпрацювало велике коло авторів: І. Боберський, Е. Жарський, І. Калічак, С. Гайдучок, Т. Франко, І. Мриц, Т. і Я. Білостоцькі, М. Тріль, В. Гафткович, Є. Черевань, Ф. Мороз, А. Будзиновський тощо. Специфічною рисою видання було превалювання у ньому публіцистики. За В. Ковпаком, тут були представлені нариси, фейлетони, замальовки та поезія (доробки А. Курдидика, Я. Лева, О. Семківа, Л. Отаманця, С. Ольшенко-Вільхи) [81]. Характеризуючи цей часопис, С. Кость [96] відзначив, що однією з провідних його тем було висвітлення конфлікту між «Соколом-Батьком» і Українським спортовим союзом щодо розподілу завдань, а також точилися

дискусії чи спорт є засобом чи метою. Провідні топоси часопису: шляхи розвитку сокільства, сокільська ідея в Україні, методи сокільського виховання, значення сокільського руху для суспільства, історія України, історія сокільського руху в Україні й за кордоном, розвиток спорту в селі, фізіологія спорту, звіти зі Всесокільських та Всеслов'янських Здвигів, художні оповідання та вірші про спорт, загадки, кросворди, огляди закордонної сокільської преси (зокрема видань «Sokolsky Besedu» (Хорватія), «Vestnik Sokolsky» (Чехія), «Sokolski Glasnik» (Югославія), огляди спортивного життя Закарпаття, Буковини та особливо Наддніпрянщини (зокрема матеріали С. Гайдучка «Ми й вони» (№ 9), «Тілесне виховання в УССР» (№ 11–12, 1929 тощо), проблеми жіночого спорту (зокрема в статтях «Деякі завваги у тілесному вихованні жінок» (№ 1–3, 1931), «Жінка в Соколі» (№ 8, 1937), «Жінка і тіловиховання» (№ 8, 1938), нариси про видатних політичних і громадських діячів і лідерів сокільського руху, зокрема про І. Франка, М. Грушевського, лідерів сокільства – німця Ф. Яна та чеха М. Тирша. У часописі висвітлювалися такі види спорту як: веслярство, лещетарство, каючництво, шахи, футбол.

Як свідчить В. Ковпак [81], за свою національно-патріотичну позицію часопис неодноразово зазнавав конфіскації. Тираж часопису в таких умовах був вражаючим: у 1928 р. – 2000 пр., на початку 1930-х рр. – 600–800 пр., у 1933–1934 рр. – 1000–1200 пр., у 1935– 1500 пр., у 1936 – 3200 пр., у 1937 – 3300 пр. Ефективною була зворотня комунікація з читачами, що провадилися в рубриках «Переписка редакції» та «З листів до редакції». Як свідчить О. Вацеба [18], у часописі існувала практика, що надруковані у ньому статті видавались окремими збірниками і брошурами, що давало додаткові прибутки. Усього вийшло 107 номерів (щороку виходило від 6 до 12 номерів).

Протягом 1928–1929 рр. на шпальтах «Нового Часу» функціонув часопис **«Спорт і Руханка»**. Як свідчить В. Ковпак [81], додаток-двотижневик (а власне рубрика) «Спорт і Руханка» мав віддзеркалювати усе спортове життя країни, а не популяризувати інтереси якогось одного товариства. З часописом співпрацювали П. Франко та А. Фовицький. Видання висвітлювало діяльність багатьох спортивних товариств: «Лугу», СТ «Україна», репрезентувало як світові (амстердамську «Олімпіаду»), так і крайові змаганя та свято Українського Спортовця в Перемишлі.

Протягом 1929–1931 рр. у Львові виходив **«Руханковий додаток Сокільських Вістей»**, редактором якого був М. Тріль. С. Кость називає його «методичним посібником із фізкультури» [96]. Часопис виходив на 4–8 ст., а з 1932 р. став рубрикою «Сокільських Вістей». Проблемно-тематичними концептами публікацій часописи стали: зміст, вартість, методи і різновиди гімнастичних вправ для різних вікових груп і соціальних прошарків, особливості організації руханкового процесу в гуртках і товариствах, аспекти культивування деяких видів спорту, шляхи розвитку таких глобальних явищ фізкультурної царини, як спорт та руханка. Часопис був широкоілюстрованим, демонстрував велику кількість фото, малюнків вправ з гімнастики, що мало б забезпечити розуміння техніки, методики цих вправ читачами. Провідними авторами «Руханкового додатку…» були М. Тріль, С. Гайдучок, С. Коцюба, Я. Благітка, Е. Жарський.

У 1929–1931 рр. на шпальтах «Нового Часу» виходив додаток **«Спорт»**, що функціонував як офіційний орган УСС. Редактором часопису був Е. Жарський. Додаток мав переважно інформаційних характер та містив такі рубрики: «Спортова хроніка», «Комунікати Українського Спортового Союзу» (анонси про змагання УСС з різних видів спорту), «Заповіді спортового джентелмена». Основні автори додатку: Е. Жарський, С. Левицький, Рене Лякост. На шпальтах часопису висвітлювалася широка парадигма видів спорту: копаний м'яч, наколесництво, плавання, ситківка,

легка атлетика, веслярство, відбиванка, лещетарство, гаківка, «болотяний м'яч» (регбі). Окрім *хронікальних та розгорнутих заміток*, часопис містив *інформаційні звіти* («Легкоатлетичні Мистецтва Краю» (№ 7, 1931), «Міжмістові легкоатлетичні змагання в Перемишлі» (№ 10, 1931)), *аналітичні огляди* («Плюси і мінуси» (№ 8, 1931)); *передові статті* («Чи потрібний нам спорт? (№ 1, 1931), «Важна справа» (№ 3, 1931), «Більше суцільности» (№ 9, 1931), «Спорт і боротьба» (№ 12, 1931)); *проблемні статті* («Нема емоції…» (№ 11, 1931), «Зла воля – чи?» (№ 14, 1931)); *аналітичні статті* («Перед мистецтвом у плаванню» (№ 4, 1931), «Зимова підготовка» (№ 16, 1931)); *інструктивно-технічні статті* («Основи ситківкової гри» (№ 6, 1931), «Правильник змагань у відбиванці» (№ 8, 1931)); *подорожні нотатки* («Рейд наколесництва. Львів – Лемківщина – Татри» (№ 92, 1931)).

Характеризуючи це видання, В. Ковпак наголошує: «Публікації пресодруку висвітлювали перебіг і висліди офіційних (під егідою УСС), товариських, міських та міжміських, регіональних, локальних та міжклюбових змагань з легкої атлетики, футболу, тенісу, плавання, аналітично відкривали чи завершували спортивний сезон, містили заклики до занять тією чи іншою тіловиховною дисципліною, просвітницькі цільові орієнтири та допомагали самостійно чи спільними зусиллями організувати навчальний процес або відповідний тренінг» [81, с. 61]. Часопис широко висвітлював як чоловічий, так і жіночий та студентський спорт, розігрував цінні нагороди для переможців спортивних змагань. Так, зокрема, у матеріалі «Біг навпростець жінок, сеніорів та юніорів» (№ 13, 1931) відзначалося: «"Новий Час" розуміючи вагу бігу навпростець не жаліє ніяких коштів, щоби заохотити всіх змагунів та змагунок до старту! Всі змагуни одержать цінні нагороди!».

На початку 1930-х рр. життя галицьких українців значно погіршилося, польська влада активно придушувала будь-які прояви національної свідомості. Але незважаючи на це українці продовжили видавати спортивні періодичні органи, сприяючи таким чином гуртуванню українців через спорт, підйому української культури та освіти, пробудженню національної свідомості, відродженню нації, боротьбі за державність.

У 1931 р. у Львові виходить ілюстрований тижневик (потім двотижневик) «Спортові Вісті» (1931–1933) під егідою УСС обсягом 4–8 сторінок та накладом 500 примірників. Коштував 30 сот. Цей часопис вважався одним з найбільш популярних на Західній Україні. І. Парійчук називає «Спортові Вісті» предтечею західноукраїнської спортивної журналістики першої третини ХХ ст. [164]. Видавцем та редактором газети став К. Мулькевич (український поет, ініціатор створення «Українського видавництва; після еміграції в Торонто він відновив часопис «Спортові Вісті»). Співредакторами часопису були С. Попель (відомий львівський шахіст) та О. Микитович. Аргументуючи важливість народження спортивного часопису, в статті «Від редакції» відзначалося: «Спортовий рух вглибився в суспільні кола в усіх культурних народів і виборов собі належне і всестороннє зрозуміння. Спорт має свою історію, літературу і наукові досліди, яким поважні вчені присвятили своє знання, свою працю передали людському поколінню. Ідея українського спорту втискається вперто в рямці нашого щоденного життя, але, на жаль, не вкорінилася ще глибоко і не викликає в українському громадянстві того зрозуміння, що спорт виховує націю».

Автура видання: Т. Франко (теоретик фізвиховання, автор праць «Історія й теорія руханки» (1923), «Розвій руханки серед українців» (1925)), А. Курдидик, Т. Ліськевич, І. Чернява, Е. Жарський, С. Дмохоровський, В. Семків, У. Кравченко, І. Барусевич, В. Колодій, А. Петрина, Р. Ганчук, І. Сталевич, Л. Запорізький. Варто відзначити участь у часописі Е. Жарського як одного з провідних авторів. Часопис мав власкорів у різних містах Галичини, а також за кордоном: А. Петрина (Мілан), П. Ярицький

(США), Б. Галібей (Ліон), С. Орест (Берлін). Контент газети формувався в таких рубриках: «Спортове життя в краю», «Спортове життя студентів», «Шахові Вісті», «Спортовий гумор», «Зі шкільного спорту», «З української преси», «Спортові новинки», «Кіна у Львові», «Нові книжки», «Всячина», «Наша поштова скринька» (тут репрезентувалося листування з авторами та читачами, містилися заклики авторам до співпраці, вказувалися помилки в матеріалах та давалися поради щодо їх оптимізації). У часописах висвітлювався як галицький, так і закордонний спорт (про що свідчать публікації за 1931 р., зокрема: «Спорт і руханка у школах Франції», «Спорт у Німеччині», «Велика маніфестація швейцарського спорту»), містилися повідомлення про міжрегіональні та європейські змагання різного рівня у багатьох країнах, зокрема Чехословаччині, Італії, Франції, Німеччині, США. Провідними темами видання були: сільський спорт, жіноче фізичне виховання, антиалкогольна пропаганда. Спочатку часопис був неофіційним органом футбольного СТ «Україна» (створений ще в 1911 р. за ініціативи С. Гайдучка), яку позиціонував як «одиноку «А» клясову дружину, яка гідно боронить національні барви», висвітлював та рекламував змагання за участі цього товариства, подавав інтерв'ю з його головою Є. Чучманом. З 16-го номера виходив як орган Українського Спортового Союзу. Тут висвітлювалися такі види спорту, як: футбол (копаний м'яч), джіу-джітсу, ситківство, гаківка, легка атлетика, відбиванка, водний спорт. Окрім футболу, дуже поширеними у виданні були шахи, єдиний вид спорту, який був представлений цілою рубрикою «Шахові Вісті», що функціонувала майже як «газета в газеті», маючи низку підрубрик: «Лігові змагання», «Консультаційний турнір», «Відомості з шахового світу», «Наша поштова скринька». У цій рубриці подавалися різні задачі, містилися комбінації партій за участі найсильніших шахістів світу. Рубрика переважно інформувала про виступи «Товариства Українських Шахістів». Такий інтерес до шахів був зумовлений не лише популярністю шахів у Львові, як особистими уподобаннями співредактора часопису, відомого шахіста С. Попеля.

Провідним жанром газети були інструктивно-технічні статті з різних видів спорту, зокрема у 1931 р. репрезентувалися такі матеріали «Лекція заправки до відбиванки» (№ 3), «Водний м'яч» (№ 4), «Футболевий тренінг і тактика» (№№ 8, 9, 10–11), «Недостачі і парадокси легкої атлетики» (№№ 12, 13), «Водний спорт» (№ 10, 11, 15), «Гаківка» (№№ 18, 19, 20), містилися також статті медико-профілактичної тематики. Друкувалася на шпальтах видання й публіцистика, зокрема фейлетони А. Курдидика, як-от: «Перший виклад про спорт» (№ 4 за 1931, де критикувалися недоліки спортсмена-початківця, який, ще нічого не досягнув, але уявив себе неперевершеним), «Другий виклад про спорт» (№ 5 за 1931, де містилася критична оцінка команди молодих спортсменів), друкувалися вірші про спорт, зокрема І. Черняви «Пісня м'язів» (№ 1, 1931), У. Кравченко «З пісень спортсменів» (№ 7, 1931), А. Курдидика «Ідем» (№ 1, 1933), поема Н. Лукіяновича «Вікинги» (№ 11, 1933), а також замальовки Т. Франка «Спортові мініатурри» (№ 18, 1933). Часопис орієнтувався на аналітично-публіцистичний дискурс. Інформаційних матеріалів у газеті було обмаль, чому сприяла редакція, яка у статті «Від редакції» № 1, 1931 р. наголошувала: «...редакція бажає мати не тільки реєстраційні, поверхові звідомлення про спортові улаштування, вправи, змагання. Жадаємо найдокладніших дописів у формі образних фейлетонів, критичних заміток, індивідуальних порад, побажань, описів». У часописі превалювала концепція спорту як виховання, про що свідчать статті «Плекаймо спорт» (№ 2, 1933), «Олімпійська ідея а ми» (VIII, 1933), часопис репрезентував спорт і як важливий фактор розвитку мови (зокрема у статті «Спорт як творчий чинник мови» (№ 17, 1933).

Особливо цікавою була реклама, представлена в цьому ЗМІ. У виданні рекламувалися помадки, цукерки, приладдя та ровери, послуги зубних лікарів. У розділі «Кіна у Львові» подавалися анотації фільмів кінотеатрів міста. Читачі заохочувалися до передплати українських часописів, як-от: газети «Українське життя» (Станиславів), «Вогні» (Львів), «Неділя», журнали «Кіно», «Літопис Червоної Калини», дитяча газета «Світ дитини» тощо.

Часопис декілька разів зазнавав конфіскації. Усього вийшло 38 номерів (20 номерів 1931 та 18 – 1933). Практично у кожному номері редакція розміщувала звернення до читачів з проханням та закликами щодо передплати тижневика. Але його фінансове становище погіршувалося. Характеризуючи «Спортові Вісті», І. Парійчук відзначив: «Специфічною рисою газети стало створення мережі добровільних дописувачів, так званих «спорткорів» та піднесення рівня видання до кращих європейських зразків завдяки поставленим високим вимогам до себе. Тижневик намагався стати своєрідним центром організації активного спортивного життя в краї. Проте, на заваді цьому стало скрутне матеріальне становище, нерозуміння важливості занять фізичною культурою і спортом старшого покоління та складна політична ситуація» [164, с. 230].

У 1931 р. у Львові виникає одноднівка **«Радіо-Фото-Кіно-Спорт»** накладом 8000 пр., яку видавав Л. Лясевич та редагував А. Курдидик.

Протягом 1931–1932 рр. на шпальтах часопису «Вогні» виходив часопис **«Спорт і Молодь»** під егідою УСС. Обсяг додатку становив 4 сторінки. В. Ковпак наголошує, що «поєднання понять «спорт» і «молодь» у назві додатка не було випадковим, оскільки редакція активно проводила тезу про можливість молоді за допомогою всебічного спортивного виховання творити сильну і гарну націю; публікації додатка свідчать про такі цільові орієнтири, як: культивування спорту, гармонійності духовного і фізичного розвитку, висвітлення актуальних світових і локальних акцій, спортивна просвіта у вигляді навчально-методичних та пізнавальних матеріалів» [81, с. 230]. У часописі висвітлювалися такі види спорту як: легка атлетика, велоспорт, плавання, теніс, кошівка (баскетбол). Часопис пропагував як український спорт, так і закордонні змагання. Одним з провідних авторів цього додатку був Е. Жарський. Загалом у виданні превалювали концепції спорту як здоров’я («Вартість спорту» № 3, 1931) та як виховання («Спорт» № 1, 1931, де відзначалося, що спорт може дати силу тіла і красу душі, гарт, характер).

У 1932 р. виникає дві одноднівки: львівська **«На старт!»**, присвячена свят-дню українського спортовця (видавалася УСС) та станіславівська **«Соколи, соколи!»**, присвячена сокільському ювілейному святу (30-ти річчю) в Станіславові, що видавалася Соколом і містила переважно матеріали з історії сокільського руху на Станіславівщині.

У 1934 р. у Львові засновуються два часописи товариством «Пласт»: **«Плай»** (1934) та **«Пластові Вісті»** (1934–1936).

Упродовж 1934–1939 рр. на шпальтах часопису «Новий Час», що належав концерну Медицький-Тиктор, функціонував додаток для справ фізичного виховання **«Руханка і Спорт»**, що друкувався на 6-й сторніці базового часопису щотижня. Крім цього додатка, у часописі також містилися рубрики «Спорт» і «Зі спорту», іноді матеріали на спортивні теми подавалися навіть без рубрик (зокрема, про діяльність «Сокола»). Додаток з’являється у № 11, 1934 на логотипі видання щоразу зображувалися атлети, які демонстрували різні види спорту, підкреслюючи універсальність, різноманітність видання. У логотипі завжди містилися малюнки легкоатлета з жердиною та футболіста з м’ячем, що підкреслювало першочерговість цих видів спорту для часопису. Редактором «Руханки і Спорту» був відомий теоретик і практик

фізичного виховання Е. Жарський. Провідними журналістами видання були: Е. Жарський та автори, що віддавали переаваrу криптонімам Яр, Ев-ян. Більшість матеріалів часопису належала перу Е. Жарського.

Основні рубрики видання: «Із життя товариств» (висвітлення змагань СТ «Плай», «Сокол», «Карпатського Лещетарського Клубу» в Галичині), «Спортові новини» (новини зі спортивних змагань у різних країнах світу, зокрема Польщі, Італії, Англії, Швеції, Німеччині, Голандії, Бельгії, Франції, США, Канаді, Японії, СРСР), «Спортивна термінологія» (роз'яснення основних спортивних термінів щодо різних видів спорту), «Нові книжки» (анонси про нові україномовні спортивні книжки, зокрема «Пястуківка: правила гри», «Ручний мяч: правила гри» тощо), «З мандрівок по рідному краю» (подорожні нотатки В. Костричина про визначні пам'ятки Галичини). У часописі активно здійснювалася комунікація з авторами, зокрема у № 29 за 1934 р. містилося таке повідомлення до автора В. Гайдучка «Дуже дякуємо. Просимо й на будуче. Може пришлете світлини?».

На шпальтах часопису пропагувався як галицький (український), так і закордонний спорт, висвітлювався чоловічий, жіночий, студентський, шкільний спорт. Провідною інтенцією часопису було пропагування вітчизняного спорту. Характеризуючи це видання, В. Ковпак наголошує: «найбільше текстової площі було відведено українському спортовому рухові Галичини: висвітленню і рекламі регіональних і локальних змагань, аналізу різних явищ в окремих ділянках спорту, введенню в практичний обіг нових дисциплін [81, с. 78]. Власник «Нового Часу» І. Тиктор часто влаштовував спортивні змагання на власну честь, які висвітлювалися у базовому виданні, зокрема у матеріалах «Біг за чашу "Нового часу"» (№ 1, 1934), «Наколесні змагання за нагороду Івана Тиктора» (№ 241, 1934).

У додатку репрезентувалися змагання Українського Спортового Союзу, «Карпатського Лещетарського Клубу», «Українського Студентського Спортового Клубу», «Сокола», «Плаю», пропагувався закордонний спорт, а також спорт в СРСР. У додатку висвітлювалися такі види спорту як: лещетарство, бокс, гаківка, пінг-понг, копаний м'яч, плавання, стук-стукове мистецтво, лихварство, ситківка, наколесництво, ковзанярський спорт, джіу-джитсу, відбиванка, бейсбол, туризм, автомотобілізм. У виданні була доволі розгалужена жанрова палітра, зокрема у номерах за 1934 р. спостетерігаємо репрезентацію таких жанрів: *1) хронікальні та розгорнуті замітки:* «Лещетарський табор С. С. Плаю», «Пінг-понг у Коломиї» (№ 1), «Лещетарське мистецтво студента» (№ 2), «Призабутий спорт» (№ 10), «Краєвий сокільський біг навпростець» (№ 12), «Спорт у школі» (№ 16), «Лік проти старості (на користь спорту)» (№ 21), «Стратосферичні змагання» (№ 27); *2) інформаційні звіти:* «Лещетарське першенство краю» (№ 4), «Львівська округа К. М.» (№ 4), «Посвячення спортової станиці в Карпатах» (№ 7), «Копаний мяч у Рогатинщині» (№ 8), «Український Спортовий Союз у 1933» (№ 9), «Стук-стукове мистецтво краю» (№ 11), «Великдень у Станіславові» (№ 12), «Спорт на Буковині» (№ 20), «Лугове свято» (№ 26), «Рекордовий краєвий п'ятизмаг» (№ 31); *3) репортажі:* «Ювілейні сокільські лещетарські змагання» (№ 6), «СК Русь, Ужгород – Гунгарія, Будапешт. 2:3» (№ 16), «Львів-Янів-Львів на колесі» (№ 18); *4) аналітичні огляди:* «Копаний м'яч у 1933 р.» (№ 2), «Дружини К. М. Львівської округи: обличчя наших клубів» (№ 6 – огляд українських СК «Чорноморці», «У. Р. С. К.», «Тризуб», «Мета», «Комета»), «Спортовий Перемишль у 1933 р.» (№ 13), «По ситківковому першенстві. Сумні рефлексії – організація – публіка – змагуни» (№ 26); *5) відкриті листи:* «Відгомін одного м'яча» (№ 26); *6) аналітичні статті*: «Спорт і здоровля. Вплив спортів на розвій людського організму» (№ 21), «Легкоатлетика – масовий сільський спорт»

(№ 24), «Як впливає спорт на молодь. Ум – тіло – спорт» (№ 26), «Дещо про фізичне виховання. Суть і ціль фізичного виховання» (№ 28), «По великій баталії. Світла і тіні останніх легкоатлетичних краєвих змагань» (№ 29); *7) історичні статті:* «Judo» (№ 21), «Як повставали автомобілеві рекорди» (№ 22), «3000-ліття лещетарського спорту» (№ 28); *8) проблемні статті*: «По сезоні копаного мяча в У. С. С.» (№ 1–2); *9) передові статті*: «Чому кожний селянин повинен вправляти руханку й спорт» (№ 13), «Українська Відзнака справності» (№ 15); *10) спортивно-методичні (інструктивно-технічні) статті (з малюнками):* «Зимова підготовка» (№ 5), «Наука бігу (Як вчити бігів у сільських спортових гуртках» (№ 8), «Наука бігу. Весняна праця сільських спортових гуртків» (№ 10), «Весняний тренінг копуна» («№ 11), «Біг через плітки» (№ 14), «Як навчитися плавати. Наука плавання на селі» (№ 17), «Наука гінців» (№ 13), «Скок у височінь» (№ 24); містилися також інструктивно-технічні матеріали для дітей, зокрема «Лідка вчиться їздити на лещетах. Перші кроки лещетаря» (№ 27); *11) спортивно-медичні статті:* «Спортовий масаж. Як позбутися змучення» (№ 29–30); *12) жанр «лекції», винайдений Е. Жарським:* «Удар у підборіддя» (№ 3), «Серповий удар» (№ 4), «Розмаховий удар» (№ 5), «Як треба боронитися від бандитів. 8 лекцій діжу-джіцу» (№ 26), «Шість лекцій боксу» (№ 28); *13) епітафії:* «Стеблецький Стахій» (№ 29); *14) подорожні нотатки*: «На Довбушанку» (№ 26), «В Чорногорі» (№ 28), «На Говерлі й Шпицях» (№ 29).

Наприкінці 1934 р. змінюється редакційна політика часопису, з'являються елементи жовтої преси (різні сенсації), подається хроніка про кількість нещасних випадків на спортивних змаганнях.

У 1934 р. під патронатом УСС у Львові вийшов часопис **«Готові»** (1934–1935). Редагували видання Є. Врецьона, С. Мойсейович, Р. Рибачек. Виходив часопис щотижня, іноді – раз на два тижні обсягом 8 сторінок. Автура часопису: С. Гайдучок (теоретик фізичної культури й спорту, автор праць «Долівкові вправи: Підручник руханкових вправ на долівці», «Змагові гри: Відбиванка і кошівка», бібліографічної праці «Пів століття сокільських видань»), Т. Ліськевич, Е. Жарський, Б. Сітницький, Б. Кабарівський, Д. Біленька, авторами літературних матеріалів (зокрема віршів) були: Б. Кравців, У. Кравченко, М. Семенко, Т. Демчишин тощо. Велика частина авторів використовували криптоніми: Г. М., Б. С., М. В., І. К., К. О.

Появу нового видання вітав часопис «Руханка і Спорт» (№ 15, 1934): «Стремлінням кожної організації мати свій власний журнал, що поширював би серед широких мас здорові ідеї, об'єднує українські спортивні товариства. Український Спортовий Союз відновив видання постійного спортового журналу. 1 травня появилось перше число його органу «Готові», зміст якого складали статті «Спорт у маси», «Відзнака спортової справності і її національно-виховне значення», важливі практичні статті «Замітки до діяльності секцій копаного м'яча» й «Праця в клюбах», а далі йдуть спортова хроніка, комунікати, звідомлення. Число зредаговане живо й інтересно. У статтях важне те, що пробивають із них здорові гадки про завдання українського спорту, а не теляче захоплення індивідуалами з «таланом в ногах, а сіном в голові». На чільне місце вибивається у статтях дбання про тіловиховні інтереси нації, а не вузькі інтереси «виспортивних» одиниць. Тим-то й треба поручити цей журнал нашій молоді, яка найде в ньому багато цікавих і практичних річей».

Контент часопису формувався в рубриках: «Урядові Вісті» (з підрубриками «Субреферат копаного м'яча», «Спортовий Реферат», «Спортова Рада»), «Спортова хроніка», «Спортові новинки», «Дописи», «Пресовий уряд». Провідною інтенцією видання була боротьба за масовість спорту, про що йшлося у вступній статті «Спорт в маси», де відзначалося, що спорт необхідний задля виховання нації, задля виховання її

характеру «адже тільки нація зложена з повновартісних одиниць зможе сповнити те завдання, яке мусить сповнити, коли хоче займати належне їй місце на землі». Як відзначає В. Ковпак, часопис недарма мав таку назву «Готові», адже йшлося не лише про підготовку до спортивних змагань, але й про інші більш значущі завдання спортивного органу: «а) готові служити справам держави чи нації («П'ять хвилин для вироблення карності» № 2, 1934); б) ми спортовці мусимо трудом і боротьбою готовити майбутнє» («За національний характер спорту» № 6, 1934); в) нація зможе числити на них що своїм фізичним і духовим гартом готові на кожному полі змагатися – боротися і перемагати» («Перед змаганнями № 15, 1934); е) коли і як сформують на своїх варстатах література – духа і світоглядовий хаос, а фізична культура фізичну стать сипких мас в одну непереможну, думку й тверду націю – це залежатиме від того, наскільки ми вже готові («За досконалість» № 16, 1934)» [81, с. 80–81].

Провідними домінантами програмної політики часопису були: 1. «За пропаганду спорту в його найширшому розумінні» у таких напрямах: а) реклама і розповсюдження спортивної преси, б) влаштування спортивних змагань, в) уряджування рефератів на спортові теми, анкет та показових ігор з поясненнями; 2. Агітація «За національний характер спорту», щоб бути не мертвими наслідувачами чужого, але живими творцями свойого і щоб не попасти нашому фізичному вихованню в цілковитий інтернаціоналізм; 3. Критика «рекордоманії», схвалення прагнень до розумних осягів; 4. Заклики до гармонійного розвитку особистості; 5. Пропагування ідей самовиховання: а) релігії власної волі і переваг психіки конкістадора, сильних рис характеру, б) засад чесної гри, в) жадоби жити, для чого необхідно віднайти джерело в собі; 6. Критика концепції аполітичності спорту, прихильники якої є більшими спортовцями, ніж Українцями; 7. Медична тематика: а) антиалкогольні принципи; б) необхідність введення курсу першої помочі в руханкових інституціях; в) потреба догляду спортсменів. 8. Участь глядачів у змаганнях повинна відбуватися на засадах джентельменства, засудження фанатичного шовінізму публіки. 9. Клич «Спорт у маси» має охопити не тільки широкі простори краю, але мусить всякнути глибоко в український чорнозем. 10. Автори часопису висловлювалися «Про фізичне виховання жінки», вважаючи це важливим громадським і державним завданням, адже від жінок залежить сила нації» [81, с. 82–83].

У часописі висвітлювалися змагання з багатьох видів спорту, зокрема: футболу, легкої атлетики, плавання, лижного спорту, хокею, баскетболу, волейболу, велоспорту, боксу, веслування, лещетарства, пінг-понгу. Насамперед пропагувався вітчизняний спорт. Як вид спорту подавався також туризм (водний, лижний та гірський). Провідними жанрами були інструктивно-технічні (методичні) та загально-дослідницькі статті, де подавалася історія конкретного виду спорту. На шпальтах видання поширеною була реклама. Крім різних фабрик, крамниць, кооперативів пропагувалися книги з фізвиховання та спорту («Відбиванка» С. Гайдучка та «Легкоатлетика» Е. Жарського) та періодичні видання Галичини («Студентський Вісник», «Дажбог», «Рідний Грунт»).

Прикметною рисою видання була його ефективна зворотня комунікація, що провадилася в рубриках «Переписка редакції», «Листування», «Від редакції» тощо. Для того, щоб оптимізувати часопис редакція влаштовувала різні конкурси та нагороджувала переможців призами (літературою з фізичного виховання), зокрема «На найточнішого кольопортера» (передплатника), «На найбільшу кількість приєднаних передплатників», «На найкращу спортову світлину». Також проводилося анкетування «Наша анкета», де читачі могли висловлювати зауваження та побажання щодо функціонування видання, зокрема його змісту, формату, ціни. Усього вийшло

16 номерів. Часопис неодноразово підлягав конфіскації, зокрема було конфісковано № 11 за 1935 р., за його національно-патріотичне спрямування, передусім за матеріал «У Свято Чину», де йшлося не про спорт, а про політичні завдання, автор матеріалу відзначав: «Річниці визвольного чину та могил борців, це великі подвигами народу сотворені, крові його найкращих синів освячені свята. Божеськи могутній поклик за земських дзвонів із всесвітніх просторів підносить скатовані рабством душі кріпаків уперше до цілющих ясних вершин героїчної свідомості, розбурхує і обновлює психіку Нації. Молоде покоління – це прийдешні Самсони, Тезеї, це прийдешні учасники Великих Змагань… Грядуть великі, бурхливі й грізні дні… Завдання і призначення наші суворі й великі. Ми молоде покоління українства, спадкоємці слави Володимирового Тризуба, переємники визвольного чину, покоління визнавців і фанатиків Ідеї Націоналізму, розуміємо, що тільки в чині, в акті у волевім напруженні відбувається чудодійний синтез». Цей матеріал, де автори натякали на важливість визвольних змагань, підкреслюючи, що сучасна молодь має стати нащадками визвольних змагань, був розміщений на титульній сторінці (№ 11, 1935). Ця публікація яскраво демонструє справжні інтенції як спортивного часопису, так і загалом спортивної преси Галичини 1920–1930-х р., які полягали насамперед у пробудженні національної свідомості, об'єднанні українців та боротьби за незалежність свого народу, своєї країни, звільнення від духовного рабства.

Протягом 1933–1935 та 1938–1939 рр. у Львові функціонував часопис польською мовою **«Szachista»** (укр. «Шахіст»), що виходив щомісяця і висвітлював змагання шахістів Галичини. Його редагували Г. Фрідман і С. Попель. Особливо значущою фігурою часопису, його провідним автором був С. Попель (філолог, юрист, український шахіст: чемпіон Львова 1929, чемпіон Галичини 1928 і 1942, переможець турніру шахістів Західної України: 1943, 1944, автор праць з шахів, зокрема «Початки шахіста» (1943)).

У 1934 р. у Львові виходить **«Спортивний альманах»** (1934), одним з провідних авторів якого був Т. Білостоцький.

Протягом 1936–1937 рр. у Львові функціонував часопис **«Спорт»**, що виходив під егідою УСС як двотижневик обсягом 8 сторінок. Головним редактором видання став Б. Сітницький (громадський діяч, член «Плаю» та УСС). Провідною метою часопису, його гаслом став девіз «Спорт в маси» (це гасло мали всі часописи УСС). Усього вийшло 25 номерів. Провідними авторами були: Б. Сітницький, І. Козаченко, С. Мудрик, Я. Сиракуза, Л. Беча, Д. Біленька та автори під криптонімами: Я. Х., Ер. С., Ю. З., О. С., З. Ф.

У часописі активно провадився зворотний зв'язок з читачами, містилися анкети із запитаннями щодо оптимізації контенту видання. Провідні рубрики «Спорту»: «Спортова хроніка», «Спортові гри», «З цілого світу», «Спортовий реферат», «Урядові вісті», «З життя наших членів», «Спортове життя», «Листування», «До наших читачів». Переважно репрезентувалися такі види спорту, як: футбол, веслування, лещетарство, легка атлетика, волейбол, пінг-понг, санний і лижний спорт, висвітлювався як галицький, так і закордонний спорт (зокрема спорт у Фінляндії, Норвегії, Німеччині, Японії), а також спортивні змагання українських емігрантів. Серед жанрів превалювали звіти, репортажі, інструктивно-технічні та спортивно-медичні статті та подорожні нотатки. Завдання часопису підкреслювалися в статті «Знову вперед» № 1, де відзначалося, що фізичне виховання потрібне як засіб виховання цілого громадянства, акцентувалося на меті часопису виховувати український національний характер і пропагувати насамперед український спорт.

Як відзначив В. Ковпак, важливе місце у часописі було відведено «питанням ідеологічного, програмного, соціального та виховного характеру, зокрема в контексті

розвитку і консолідації спортивного руху, його широкого розповсюдження, плекання вольових якостей змагунів, виховання доросту. Великий блок матеріалів часопису був насичений питаннями навчально-методичного, пізнавального та медико-профілактичного характеру» [81, с. 92]. Прикметно, що як і більшість галицьких спортивних часописів, видання містило рекламу періодики Галичини, таких як: «Шлях Молоді», «Думка», «Наша Батьківщина», «Світло й Тінь», «Студентський Вісник».

Упродовж 1937–1939 рр. у Перемишлі, а потім у Львові функціонував тижневик **«Змаг»** обсягом 4–8 сторінок. Ціна часопису складала 15–20 грошів. Видавцем часопису став С. Шах (голова товариства «Сян»), а головним редактором – Р. Сливка. До редколегії видання входили М. Куник (лікар товариства «Сян»), Є. Зиблікевич та О. Костик. Автура часопису: Р. Сливка, Е. Жарський, Б. Ліськевич (футболіст команди «Пролом» Станиславів), Б. Сич, І. Смолій, І. Данів, Т. Чорній, Р. Купчинський, Т. Франко, О. Навроцький, М. Залужний, М. Дуткевич, Г. Брунька, Ембард тощо. Про інтенції часопису йшлося в редакційній статті «Наші позиції» № 1, де відзначалося, що часопис має спрямувати свою діяльність в три напрями: виховно-ідеологічне, організаційне та інформаційне, а саме: організувати і зміцнити психологічну та матеріальну базу під розвиток вітчизняної фізкультури, ствердити місце спорту в системі суспільно-національних цінностей, актуалізувати об'єднуючі принципи для представників різних ланок українського тіловиховання з метою їх гармонійного і плідного існування, створити атмосферу взаємоповаги та вибачливості у спортивному середовищі, ознайомити читачів з провідними українськими та світовими спортсменами, допомогти галичанам, закарпатцям, буковинцям та українцям в еміграції, усвідомлювати себе та підтримувати давні спортивні зв'язки на шпальтах «Змагу».

У часописі були репрезентовані такі рубрики: «Останні відомості», «Дописи з місць», «Послухаймо звітів», «Гамірно по селах», «Радіокутик», «Про що в тижні гуло», «Лікарський кутик», «Зі шкільного спорту», «Футбол» («Державна ліга», «Окружна ліга»), «Бокс», «Пінг-понг», «Наколесництво», «Дужаня», «Легкоатлетика», «На ледяному дзеркалі», «Слідом білого мячика» тощо. Провідним видом спорту, як і в більшості галицьких часописів, був футбол, висвітлювалися також легка атлетика, хокей, лещетарство, теніс, бокс, волейбол, гандбол, велоспорт. Як відзначає В. Ковпак [81], значна більшість матеріалів видання репрезентували футбол, що дозволяє говорити про «Змаг» як про завуальований перший український футбольний журнал Західної України. Серед жанрів часопису превалювали замітки, звіти, загально-дослідницькі статті, інструктивно-технічні статті, нариси, замальовки, фейлетони та белетристика тощо. У часописі репрезентувалися змагання як в Галичині, так і в Чехословаччині, США, Канаді, а також Радянській Україні.

Важливим є той факт, що часопис «Змаг», як і київський журнал «Красный спорт», прагнув створити Енциклопедію українського спортивного руху, тому редакція зверталася до багатьох спортивних товариств Галичини та еміграції із проханням надсилати матеріали про історію, розвиток та функціонування цих товариств та окремих спортсменів. Часопис мав досить ефективну зворотну комунікацію, що провадилася в рубриках «З листів до редакції», «Переписка редакції», «Комунікат» та «Листування адміністрації», які засвідчували велику кількість передплатників видання з різних регіонів світу, як самої Галичини, так і Бельгії, Чехословаччини тощо. До часопису дописувала велика кількість кореспондентів з різних міст України (Ужгорода, Чернівців, Станіслава, Тернополя тощо), так і з-за кордону (Праги, Будапешта, Лондона, Нью-Йорка, Мюнхена, Гамбурга, Парижа).

Характеризуючи це видання, автори дослідження «Українські часописи Львова 1848–1939 рр.» відзначали: «Часопис друкував статті про історію спортивного життя

окремих сіл, повітів Галичини. Виходили публікації про важливість і необхідність розвитку спорту та фізкультури на національному ґрунті для виховання молоді, про роль спортивної преси у цьому» [194]. В. Ковпак наголосив, що всі матеріали «Змагу» «стосувалися головно аспектів масовості, розповсюдження, координації, консолідації і конкурентоспроможності українського фізкультурного руху, розвитку спортивної преси, морально етичного та ціннісного фундаменту тіловиховання, фізичного розвитку молоді, фінансового забезпечення клубів, будівництва спортивних площ» [81, с. 99].

Загалом вийшло 100 номерів часопису (4, 1937; 45, 1938; 9, 1939). Часопис часто зазнавав конфіскації (конфісковані були 21, 26 номери за 1937).

Протягом 1937–1939 рр. на шпальтах часопису «Новий Час» функціонував додаток **«Ловецтво»** (сторінка ловецького спорту), що виходив під патронатом львівського мисливського товариства «Тур». Провідними завданнями додатка були: популяризація мисливського спорту, підтримка ловецьких товариств – станіславської «Ватри» та львівського «Туру», надання вітчизняним мисливцям кутка для обговорення їх фахових справ. Загалом вийшло 12 чисел додатка. Характеризуючи цей часопис, В. Ковпак відзначив: «Більшість матеріалів додатка присвячено організації, розвитку, проблемам та координації, а також пропагуванню вітчизняного мисливського руху… На шпальтах додатка також відзначалися здобутки іноземного ловецтва, рекламувалися «Книжки, що просяться на стіл мисливого»… Інформаційну, просвітницьку та гедоністичну дієвість ловецької сторінки підсилювали «записки мисливця» – публіциста, роль якого виконали Я. Скопляк, Т. Рожанковський, С. Литвиненко» [81, с. 109].

У 1939 р. на шпальтах видання «Шлях Молоді» з’явилася газета в газеті **«Фізичне Виховання»**. Як відзначає В. Ковпак, «назва інавгураційної статті – «Виховання нової людини» – підтверджувала задекларроване заголовком видання його дидактичне спрямування. На думку автора передовиці, завдання фізичного виховання – дати здоровля, тілесну справність та духовні прикмети, за посередництвом яких нова людина зможе якнайкраще сповнити свій обов’язок супроти нації» [81, с. 110]. У додатку превалювали матеріали з футболу, відбиванки, легкої атлетики. Цей дочірній орган став останнім спортивним виданням Галичини 1920–1930-х рр. Після захоплення Галичини у 1939 р. Радянським Союзом, спортивна преса на цих теренах припиняє розвиток і перебуває в повній стагнації аж до періоду незалежності.

3.4. Концептуальні риси української спортивної періодики Галичини та УРСР в 1920–1930-х рр: компаративний аналіз

Характеризуючи визначальні домінанти української спортивної періодики третього (золотого) періоду розвитку спортивної преси в 1920–1930-х рр. в Галичині (під Польщею) та УРСР (під СРСР), можна визначити такі моменти:

1) незважаючи на те, що в Галичині виходило майже на 20 спортивних часописів менше, ніж в УРСР (40 в Галичині проти 63 в УРСР), вона була репрезентована тут потужно, адже не мала державної підтримки й була результатом розвитку громадянського суспільства;

2) практично всі спортивні часописи Галичини виходили у Львові (виняток становлять станіславські (івано-франківські) видання: однодніка «Соколи, соколи!», «Український Пласт», коломиївський часопис «Січовий голос» та пресодрук «Змаг», що виник у Перемишлі, але згодом переїхав до Львова), що дозволяє говорити про централізацію західноукраїнських спортивних медіа. Спортивна преса УРСР була

регіональною, децентралізованою і функціонувала у 17 містах УРСР (Харкові, Києві, Одесі, Дніпрі (Катеринославі), Кривому Розі, Полтаві, Херсоні, Луганську, Чернігові, Житомирі, Донецьку (Сталіно), Покровську (Красноармійську), Кропивницькому (Кіровограді), Запоріжжі, Сімферополі, Первомайську, Білопіллі);

3) уся галицька спортивна преса цього періоду виходила українською мовою; виняток становить лише два польськомовні часописи «Przewodnik gimnastyczny Sokil» (1918, 1926–1928, 1931) та «Szachista» (1933–1935; 1938–1939). Спортивна періодика УРСР виходила як українською, так і російською мовою, так зокрема з 63 видань 22 функціонували російською мовою;

4) спортивна преса Галичини не була інституційною, тобто держава не видавала ніяких законів, постанов, декретів для її розвитку, як це спостерігалося в УРСР, де видано більше 15 постанов ЦК КПРС СРСР та УРСР і ВРФК щодо розвитку спорту; не було в Галичині і керівного спортивного органу (на зразок ВРФК в УРСР), який ініціював би появу й розвиток спортивної преси. На Галичині існувало багато спортивно-руханкових товариств (зокрема «Пласт», «Луг», «Січ», «Сокіл» та Український Спортовий Союз), які видавали власні спортивні часописи й опікувалися ними (30 з 40 спортивних видань Галичини виходили під егідою якоїсь спортивної організації). Зовсім інша ситуація спостерігалася в системі спортивної преси УРСР, де з 63 видань лише 6 спортивних видань («Динамо» (1923–1927, газета, Харків), «Динамо» (1928–1933, журнал, Харків), «Динамовец Сталинщины» (1931, Сталіно), «Динамівець Волині» (1931, Житомир), «Динамівець Криворіжжя» (1931) та «Инфор-мационный бюллетень спортивного добровольного общества «Локомотив Юга» (1939, Харків)) виходив як орган спортивних товариств «Динамо» та «Локомотив». Преса в УРСР, навіть тоді, коли її видавали спортивні товариства, була державною;

5) майже вся спортивна преса Галичини за тематичним спрямуванням була загальногалузевою (універсальною); з 40 видань, що видавалися на Західній Україні, лише чотири часописи були вузькоспеціалізованими: 2 – з гімнастики (руханки) – «Przewodnik gimnastyczny Sokil» та «Руханковий додаток Сокільських Вістей», 1 – з мисливства («Ловецтво»), 1 – з шахів («Szachista»); разом з тим у системі галицької спортивної преси функціонували видання за аудиторною ознакою: для жінок – «Жінка і Спорт», для молоді – «Спорт і Молодь» (спортивних видань такого характеру не було в УРСР), проте в системі спортивної преси Галичини не було часописів для працівників підприємств та селян (фізкультурно-виробничої преси), які складали один з провідних сегментів системи спортивної преси УРСР;

6) усі часописи Галичини являли собою нетривалі інформаційні проєкти, що виходили від одного до трьох років (винятки – «Сокільські Вісті» та «Вісті з Лугу»). Спортивна преса УРСР відзначалася тривалими проєктами: «Фізкультура і спорт» (1922–1940, далі з 1957), «Вісник фізичної культури» (1922–1929), «Спорт» (1922–1941), «Спортивна газета» (1934–1939, далі з 1949), але більшість спортивних часописів УРСР, як і в Галичині, були короткочасними;

7) у спортивній пресі Галичини працювали спортсмени, відомі теоретики фізичної культури і спорту, зокрема І. Боберський, Е. Жарський, С. Гайдучок, Т. і П. Франки (сини відомого поета, письменника, журналіста І. Франка). Особливо значущою була постать Е. Жарського, який був журналістом та редактором майже усіх спортивних видань Галичини, автором підручників з фізичної культури та спорту (зокрема «Руханка. Гри. Забави. Нарис програми фізичного виховання», «Фізичне виховання: посібник для виховників», «Що таке «фізична культура», «Основи спортового тренінгу»); з кожним другим спортивним виданням Галичини співпрацювали Т. і П. Франки. Аналогічна тенденція спостерігалася в спортивній пресі УРСР, де редакторами та провідними авторами були відомі спортсмени, теоретики фізичної культури і спорту,

зокрема В. Блях, В. Бедункевич, Л. Ордін, В. Соха, О. Безруков, О. Старостін, Ф. Богатирчук та ін.;

8) провідними рубриками в західноукраїнських спортивних виданнях були: «Спортові новини», «Спортова хроніка», «Спортове життя в краю», «З життя наших членів», «З життя клубів», «Вісті з "Сокола-Батька"», «З життя сокільських гнізд», «З життя українського Сокільства за кордоном», «З нових видань "Сокола-Батька"», «З сокільської преси», «З української преси», «Нові книжки», «Всячина», «Огляд заграничного спорту», «Огляд польського спорту», «Спортовий гумор», «Тіловиховна ділянка», «Тіловиховні курси», «Лікарський кутик», «Дописи з місць», «З мандрівок по рідному краю», «Спортивна термінологія», «Урядові Вісті», «Спортовий реферат», «Комунікати та оголошення», «Організаційні справи», рубрики за аудиторною ознакою, зокрема: «Спортове життя студентів», «Зі шкільного спорту» тощо, а також рубрики за видами спорту, а саме: «Футбол», «Бокс», «Пінг-понг», «Наколесництво», «Дужаня», «Легкоатлетика», «На ледяному дзеркалі», «Слідом білого м’ячика», «Шахові Вісті». У спортивній пресі УРСР найбільш поширеними були такі рубрики: «Наукові статті», «Червона армія і спорт», «Всевобуч і допризовна підготовка молоді», «Поштова скринька», «Офіційний відділ», «По СРСР», «Робітничий спорт на Заході (чи за кордоном)», «Буржуазний спорт на Заході (чи за кордоном)», «Дитячий рух», «Спорт і здоров’я», «Хроніка», «До турніру заводів-гігантів», «Сельспартакіада»;

9) зворотня комунікація з читачами в часописах Галичини була плідною й провадилася в рубриках «Переписка редакції», «З листів до редакції», «Листування», «До наших читачів», «Наша поштова скринька», «Комунікат». Так само ефективною була зворотня комунікація в спортивній пресі УРСР, що реалізувалася в рубриках «Поштова скринька» та «Листи до редакції». Завдяки цим рубрикам редакції не лише активно спілкувалися на шпальтах видань з читачами та авторами, але й покращували свій контент, художнє оформлення;

10) провідні види спорту, що висвітлювалися в спортивній пресі Галичини: футбол, легка атлетика, шахи, плавання, велосипедний, ковзанярський, лижний спорт, теніс, бокс, боротьба, волейбол, баскетбол, гандбол, хокей, туризм, джіу-джитсу, стук-стукове мистецтво, гімнастика. На відміну від УРСР, спортивна преса Галичини широко репрезентувала змагання з копаного м’яча (футболу), що вважався найбільш корисним. Так, зокрема у «Руханково-Спортовому Віснику» у статті «Національне, фізично-етичне виховання молоді» з підзаголовком «Копаний м’яч» автор відзначав: «Приносить він молодому студентському товариству багаті й різнорідні користі та стоїть на першім місці перед усіма прочими родами плекання тіла. Передусім він є улюбленим спортом». Проте в УРСР, на той час, футбол вважався шкідливим видом спорту і в газетах навіть велася боротьба з «футболоманією». Теж саме стосувалося й боксу, що вважався в УРСР буржуазним видом спорту, мало висвітлювався в пресі, в той час як в Західній Україні бокс був одним з найпопулярніших видів спорту. Однаково уважно преса Галичини та УРСР ставилася до шахів;

11) серед жанрів у виданнях Галичини переважали хронікальні замітки, репортажі, інформаційні та аналітичні звіти і огляди, огляди преси, передові статті, аналітичні, проблемні, інструктивно-технічні, спортивно-медичні статті, подорожні нотатки, фейлетони, оповідання та вірші про спорт. Ширша жанрова парадигма спостерігалася в спортивних виданнях УРСР, де були також представлені пропагандистсько-агітаційні, науково-методичні статті, портретні та подорожні нариси, спогади, щоденники, гуморески, шаржі тощо. Для спортивних видань Галичини та УРСР була характерною відсутність інтерв’ю;

12) спортивна журналістика Галичини широко репрезентувала спорт в Радянській Україні (про що свідчать публікації на шпальтах видань «Спорт: журнал присвячений усім ділянкам спорту» (1925–1926) та «Руханка і Спорт» (1926), натомість спортивні часописи УРСР до 1939 р. ігнорували змагання, що відбувалися на Західній Україні. Відмінною ж рисою галицьких спортивних видань було висвітлення як українського радянського спорту, так і українського еміграційного спорту, що свідчило про намагання редакторів часописів підтримувати зв'язки з українцями різних частин держави та світу загалом, підкреслюююючи таким чином єдність українців;

13) спортивні часописи Галичини відзначалися особливою релігійністю: концепти «Бог», «християнські чесноти» та «мораль» були притаманними для контенту в часописах регіону. Так, зокрема ч. 4 за 1938 р. «Сокільських Вістей», що вийшла напередодні Великодня, на титульній сторінці містила вірш «Христос Воскрес», а після цього підкреслювалося значення цього свята для сокільства: «У День Христового Воскресення, День Перемоги Істини і Сонця усій Сокільській Сім'ї в краю і закордоном побажання видержати непохитно при Сокільській Ідеї та посилити працю та скріпити віру в Воскресення». У спортивній пресі УРСР ця тема була відсутня;

14) спортивна преса Галичини репрезентувала такі концепції спорту як: спорту як здоров'я, спорту як виховання (що реалізувалася насамперед через національно-патріотичну спрямованість видань, тобто національне виховання переважало над індивідуальним, сприяючи об'єднанню українців задля боротьби за державність, про що свідчить, зокрема, стаття «В єдності – сила», з часопису «Руханка і Спорт» у ч. 1 за 1926 р.), спорту як розваги. Особливо значущою була концепція спорту як виховання українського патріота, перевиховання нації. Як відзначив С. Кость [96] – це перетворювало спортивне видання в рупор національної ідеї. Таким чином, спортивні видання Галичини завуальовано репрезентували концепцію спорту як політики, підкреслюючи, що через спорт, завдяки спорту можна сприяти вихованню в людей почуття національної свідомості та здобути омріяну незалежність. С. Кость визначив український спорт Галичини міжвоєнного двадцятиріччя як складний суспільний і морально-психологічний феномен. Тож справжнім самобутнім соціокомунікативним феноменом стала спортивна преса Галичини, яка акцентувала на перемогах українців у спорті, сприяючи й певній стабілізації психологічного тонусу українців, і усвідомленню себе нацією, а не біомасою, і головним чином гуртуванню усіх українців задля боротьби за державність. Спорт ставав не лише показником життєздатності, живучості нації (як наголошує С. Кость «народ з тисячолітньою історією і культурою, який втратив державність і прагне її повернути, мусив змагатися і доводити свою інтелектуальну і фізичну силу в кожній сфері суспільного життя» [96]), показником престижу, гідності, честі нації, але й сприяв вихованню абсолютно нової молоді – сильної духом і фізично, що могла б боротися за незалежність свого народу. Відчуваючи небезпеку цього національного відродження через спортивну пресу, польська влада вже за декілька років на початку 1930-х ліквідувала всі спортивні товариства Галичини, що переслідували вищезазначені цілі – «Український Пласт», «Луг», Український спортовий союз;

15) спортивна періодика Галичини активно розвивала українську спортивну термінологію й спричинилася до появи оригінальних лексем: боротьба навкулачки (бокс), брамкове поле (воротарський майданчик), виграна (перемога), вирівняти ворота (зрівняти рахунок), вислід (рахунок), відбиванка (волейбол), воковер (поразка), вправляти спорт (займатися спортом), втратити ворота (пропустити гол), гаківка (хокей), грище (ігрове поле), грачі (гравці), здобути ворота (забити гол), добути мистецтво (виграти чемпіонат), дружина (команда), дужництво (боротьба), змагун

(атлет), колесарство (велоспорт), копаний м'яч (футбол), кошівка (баскетбол), літунство моторове (авіаційний спорт), лещетарство (лижний спорт), ловецтво (мисливство), мистецтва (чемпіонат), мистець (чемпіон), пливацтво (плавання), репрезентація України (збірна України), руханка (гімнастика),ситківка (теніс), совгарство (ковзанярський спорт), стріл (удар по воротах), шерм (фехтування) тощо. Пізніше ця термінологія стала здобутком еміграційної української преси. Вельми важливими ці терміни є для сучасної спортивної журналістики, що має позбутися кальок з російської та використовувати самобутню українську лексику, апробовану спортивними часописами Галичини міжвоєнного періоду.

Розділ 4

Спортивна преса УРСР 40–90 рр. ХХ ст.

4.1. Спортивна преса України «сталінської епохи»

Сталінська епоха репрезентувала **четвертий період** в історії української спортивної журналістики, що охоплює 1940–1956 рр., – період стагнації української спортивної преси в добу «культу особи». Характеризуючи журналістику цього періоду, В. Владимиров відзначив: «Преса в цей час приділяє основну увагу соціальним питанням… Газети стають все більше й більше тенденційними та зангажованими. Преса починає повністю працювати на диктаторський режим» [28, с. 100]. Війна породжує новий тип журналістики – фронтову пресу. Спортивна журналістика в цей час цілком занепала. У 1940 р. одночасно закриваються журнал «Фізкультура і спорт» (1922–1940) та «Спортивна газета» (1934–1940). На початку 1941 р. припинив існування часопис «Спорт» (1922–1941). Практично 9 років українська спортивна преса була відсутня в національному інформаційному просторі.

Лише 19 жовтня 1949 р. відновлено видання **«Спортивної газети»**, яка дістала назву *«Радянський спорт»*. Приводом для відродження газети послужила постанова ЦК ВКП (б) «Про хід виконання комітетом зі справ фізкультури і спорту директивних вказівок партії та влади про розвиток масового фізкультурного руху в країні і підвищення майстерності радянських спортсменів» (1948). У постанові відзначалося, що метою фізкультурно-спортивного руху в країні є завоювання радянськими спортсменами в наступні роки світової першості з найважливіших видів спорту (адже лише від 1946 спортсмени СРСР почали брати участь у міжнародних змаганнях, до яких раніше не допускалися; відтак після Другої світової війни роль і значення радянського спорту істотно зросли). Єдиним спортивним часописом, що мав служити втіленню цього завдання в УРСР у четвертий період української спортивної журналістики, був «Радянський спорт».

Варто відзначити, що стагнація спортивної преси тоді була зумовлена як зовнішніми причинами (війною та повоєнною руїною, адже спорт потребував грошей, а всі гроші йшли на відбудову; хоча в 1922 р. за аналогічних умов спостерігалася протилежна тенденція), так насамперед внутрішніми, тобто зміною векторів внутрішньої політики. Комуністична партія та радянський уряд приділяли велику увагу розвиткові преси, яка була на той час головним засобом пропаганди та агітації ідей радянської влади. Після війни швидко відновлювалася мережа партійно-радянських видань, активно розвивалася галузева преса, зокрема літературно-мистецька та медична.

Як відзначає Б. Кравців у статті «Журнали і газети в Українській ССР» [97], у 1946 р. в УРСР виходило 80 періодичних видань, у т. ч. 32 журнали, в річному тиражі 4 850 000 примірників; у 1950 р. в УРСР функціонувало 157 періодичних видань з річним накладом 9 133 000 примірників, а в 1955 р. в країні було вже 245 журналів, бюлетенів та альманахів, 1061 газета (52 з них в Київській області) з разовим накладом 5 593 000 примірників та річним тиражем 1 078 669 000 примірників. І за цей час відновила вихід серед спортивних видань лише «Спортивна газета». Хоча, за Б. Кравцівим, типологія журналів та газет в УРСР в 1955 р. була доволі широкою, зокрема серед журналів та бюлетенів виділялися наступні групи: 1) політичні і

суспільно-економічні часописи – 46; 2) видання з природничих наук та математики – 25; 3) часописи з техніки, індустрії, транспорту і комунікації – 47; 4) сільсько-господарські видання – 26; 5) часописи з торгівлі – 2; 6) видання з охорони здоров’я та медицини – 16; 7) фізкультурно-спортивні часописи – 1; 8) культурологічні та освітні видання – 38; 9) часописи з мовознавства – 5; 10) видання з літератури і мистецтва – 27; 11) релігійні часописи – 1; 12) видання з друку та бібліографії – 9; 13) дитячі видання – 4. Ідентична типологія спостерігалася і в газетній періодиці. За словами автора, 116 журналів з 245 та 800 газет з 1061 друкувалися українською мовою.

Спортивна періодика за кількістю поступалася усім тематичним сегментам і мала однакові показники лише із забороненою в СРСР релігійною журналістикою. Це суперечило світовим тенденціям. Як свідчить Е. Жарський [65], в 1955 р. у світі виходило приблизно 3 000 спортивних видань, серед яких були й спортивні щоденники, де пальму першості посідала італійська «Corriere dello sport».

4.2. Українська спортивна журналістика доби «відлиги», «застою» та «перебудови»

«Хрущовська відлига», що розпочалася в 1956 р., ознаменувала собою новий, **п’ятий період** в історії української спортивної журналістики – період ренесансу спортивної преси України, що охоплює 1957–1968 рр.

Як наголосив В. Владимиров, змістом «хрущовської відлиги» були десталінізація та децентралізація суспільства. Проте, незважаючи на різноманітні реформи у багатьох галузях, преса так і залишилася провідником партійної політики, про що свідчать назви газет: «Комуністичний шлях», «Шлях до комунізму», «Будівник комунізму» [28]. «Хрущовська відлига» характеризується наступними процесами: реформуванням багатьох галузей життя; подальшою русифікацією; розширенням творчої, культурної та наукової діяльності; пробудженням громадської активності й національним відродженням; виходом на літературний і суспільний обрії плеяди творчої молоді. Як зазначив О. Бойко, «хрущовські реформи не виправдали пов’язаних з ними сподівань, але закладена в них демократизація сприяла вивільненню творчої енергії народу» [13, с. 525]. На той час відбувається розбудова системи української журналістики, відроджуються спортивні часописи. Як свідчить Б. Кравців [97], у «хрущовську відлигу» виходило значно більше видань, ніж у «сталінську добу». Так, зокрема, у 1961 р. в УРСР зафіксовано 376 журналів та 1152 газети, преса цього часу значно перевищувала розвиток журналістики періоду «культу особи».

П’ятий період в історії вітчизняної спортивної преси був ознаменований відновленням у 1957 р. журналу **«Фізкультура і спорт»**. Приводом для відновлення часопису послужило проведення великих спортивних змагань – IV Всесоюзної Спартакіади товариства «Динамо» 1955 р., І Спартакіади народів СРСР 1956 р. та ІІ Кубку країни для виробничих колективів 1957 р., що активно висвітлювалися в перших номерах часопису. У цей час, як і раніше, спорт позиціонується як важливий засіб зміцнення здоров’я людей, підготовки їх до високопродуктивної праці та захисту батьківщини, будучи важливим елементом системи комуністичного виховання. Основними функціями спортивної преси залишалися агітаційно-пропагандистська та виховна, що передбачали популяризацію масового фізкультурного руху і спорту з висвітленням організаційно-методичних і науково-теоретичних питань їх розвитку і, насамперед, виховання нової людини, яка б поєднувала духовне багатство, моральну чистоту й фізичну досконалість.

Важливу роль у ренесансі спортивної преси УРСР цього часу відіграли постанови і декрети радянської влади щодо розвитку спорту, зокрема нова програма КПРС (1961), постанова ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР «Про міри з подальшого розвитку фізичної культури й спорту» (1966) тощо. Важливим чинником для розвитку спортивної преси було заснування Федерації спортивної преси і радіо СРСР та її республіканського органу – Федерації спортивної преси УРСР (1960). Ця організація активно сприяла розвиткові спорту і спортивної журналістики, була покликана широко пропагувати спорт через друк, сприяти залученню трудящих до систематичних занять спортом і туризмом, підвищенню майстерності радянських спортсменів та професійної майстерності спортивних журналістів, всіляко зміцнювати міжнародні зв'язки радянських спортивних журналістів з журналістами зарубіжних країн. Провідною інтенцією вважалася дієвість публікацій спортивних журналістів, оригінальний стиль та форма подання матеріалів. Керівним органом спорту тоді була Центральна Рада Союзу спортивних товариств і організацій СРСР, яка з 1968 по 1986 р. функціонувала як Комітет з фізичної культури й спорту при Раді Міністрів СРСР, а з 1986 по 1991 р. – як Держкомітет СРСР з фізичної культури і спорту. Як відзначалося в журналі «Советский спорт», ця могутня організація тримала на стипендії 4 600 спортсменів та 1 200 тренерів, володіла фабриками, заводами, кіностудією (1999, 10 грудня).

Характеризуючи період «хрущовської відлиги» для розвитку спортивної преси, Г. Німич відзначила: «У 50-ті 70-ті рр. ХХ ст. уряд здійснював активну роботу щодо підтримки діяльності спортивної журналістики, яка в ці роки починала стрімко розвиватися. Прагнення популяризувати нові спортивні події у країні й світі серед широкого кола читачів реалізувалось досить активно. Так, відповідно до Наказу № 619 Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР від 29 травня 1956 р. преса проголошувалася могутнім засобом пропаганди і популяризації фізичної культури і спорту серед широких мас населення. На початку 1950-х рр., разом із масовим розвитком радянського фізкультурного руху, наголошувалося на важливості значно більше уваги приділяти висвітленню питань фізичної культури і спорту в республіканській та місцевій пресі» [145, с. 486].

У цей період відновлюється журнал **«Фізкультура і спорт»** (з 1965 перейменований на «Старт»), продовжує функціонувати **«Спортивна газета»** та з'являються чотири нові спортивні видання: **«Фізкультура і спорт в школі»** (1958, Хмельницький), **«Фізичне виховання в школі»** (1960, Київ), **«Вопросы физиологии спорта»** (1960, Київ), **«Теорія і практика фізичного виховання та спорту»** (1968, Київ). Останній часопис ознаменував закінчення періоду ренесансу спортивної преси, після якого тривалий час спортивна періодика перебувала у повному застої.

Загалом у цьому періоді виходять 6 спортивних часописів. Спортивна преса стає централізованою і функціонує виключно в Києві (виняток – часопис «Фізкультура і спорт в школі» у Хмельницькому). Основні топоси: розвиток провінційного спорту та провінційних спортивних товариств, фізкультурна робота на селі, фізичне виховання юнацтва, акцентування на виховному впливі спорту, його впливі на формування особистості, наука і спорт, техніка і методика спорту, популяризація пролетарських видів спорту. Провідні жанри спортивних видань у цей час – пропагандистсько-агітаційні, редакційні статті, бліцпортрети, аналітичні огляди, спортивно-медичні статті, методичні матеріали, загально-дослідницькі та проблемні статті, вірші, оповідання, замальовки, портретні нариси, фейлетони, гуморески. Відтак можна говорити про превалювання аналітично-публіцистичної жанрової парадигми.

Характерною рисою цього періоду є зростання тиражів видань майже вдвічі, а також народження науково-методичної та науково-теоретичної спортивної журналістики, що існує одночасно зі спортивною масовою пресою.

Епоха «застою» ознаменувала початок **шостого періоду** української спортивної преси – період стагнації спортивної періодики України, що охопив 1969–1990 рр.

Характеризуючи журналістику епохи «застою», яка розпочинається з приходом до влади Л. Брежнєва, В. Владимиров наголосив: «Організаційно світ партійно-радянської преси залишався незмінним у тому вигляді, як його було створено в 1923–1930 рр. та відновлено в 1943-му. Журналістика завмирає у завданнях і звичних ідеях, формах. Усяка новизна не схвалюється. Настає епоха «застою» [28, с. 137].

Розвитком спорту і відповідно спортивною пресою на той час керував Комітет з фізичної культури та спорту при Раді Міністрів СРСР (центральний орган державного управління, що здійснював керівництво у сфері фізичної культури і спорту СРСР в 1968–1986 рр.; його структура складалася з декількох відділів: управління фізичного виховання населення, управління з виробництва спортивних виробів, спортивно-методичного управління, управління з різних видів спорту, управління міжнародних спортивних зв'язків, управління науково-дослідної роботи (до 1973 р.), управління капітального будівництва, планово-економічного управління і один з провідних – відділ пропаганди) та його органи в республіках і областях. Проте в епоху «застою» в УРСР виходять лише ті спортивні часописи, що були створені раніше: **«Старт»**, **«Спортивна газета»**, **«Теорія і практика фізичного виховання та спорту»**; за цей час не з'явилося жодного нового спортивного видання. Та й загалом в СРСР в епоху «застою» виходило лише 13 спортивних газет на 11 мовах народів СРСР разовим накладом понад 5 млн прим. (зокрема *всесоюзна* – **«Советский спорт»** (Москва, з 1924, тираж 3,9 млн прим.); *республіканські* – **«Физкультурник Белоруссии»** (Минск, з 1951, 118 000 прим.), **«Физкультурник Узбекистана»** (Ташкент, з 1934, 101 000 прим.), **«Спорт»** (Алма-Ата, з 1959, 360 000), **«Лело»** («Спортивная газета», Тбілісі, з 1934, 121 500 прим.), **«Идман»** («Спорт», Баку, з 1935, 111 000 прим.), **«Спортас»** (Вільнюс, з 1956, 93 000 прим.), **«Спорте»** (Рига, з 1955, 68 000 прим.), **«Айастани физкультурник»** («Физкультурник Армении», Єрєван, з 1956, 145 000), **«Спордилехт»** («Спортивная газета», Таллін, з 1958, 46 000); *місцеві* – **«Спортивная Москва»** (Москва, з 1975, 55 тис.), **«Спортивная неделя Ленинграда» (**Ленінград, з 1960, 60 000) та понад 20 спортивних журналів разовим накладом близько 2 млн прим. (зокрема всесоюзні – **«Физкультура и спорт»** (Москва, з 1922, 425 000 прим.), **«Теория и практика физической культуры»** (Москва, з 1925, 20 000 прим.), **«Спортивные игры»** (Москва, з 1955, 170 000 прим), **«Лёгкая атлетика»** (Москва, з 1955, 70 000), **«Спорт в СССР»** (Москва, з 1963, 210 000 прим.), **«Спорт за рубежом»** (Москва, з 1960, 30 000 прим.), **«Физическая культура в школе»** (Москва, з 1958, 130 000 прим.), **«Шахматы в СССР»** (Москва, з 1921, 54 000 прим.), **«Шахматный бюллетень»** (Москва, з 1955, 22 000 прим.), а також щотижневі додатки до газети «Советский спорт» – **«Футбол-хоккей»** (Москва, з 1960, 1,15 млн прим.) і **«64»** (шахово-шашковий щотижневик, з 1968, 100 000 прим.); *республіканські* – **«Спортивная жизнь России»** (Москва, з 1957, 170 000 прим.), **«Дамбрете»** («Шашки», Рига, з 1959, 18 500 прим.), **«Шахе»** (Рига, з 1959, 29 100 прим.), **«Кехакультуур»** («Физкультура», Таллін, з 1940, 14 000 прим.), **«Чадраки»** («Шахматы», Тбілісі, з 1971, 4 000 прим.), **«Шахматаин Айастан»** («Шахматная Армения», Єреван, з 1972, 6 000 прим.), **«Мартве»** («Орлёнок». Физическое воспитание школьников, Тбілісі, з 1975, 15 000 прим.), **«Мэктэбдэ бедэн тэрбийэси»** («Физическая культура в школе», Баку, з 1976).

У 1985 р. до влади приходить М. Горбачов і настає епоха «перебудови», що призвело до істотних реформ в політиці, економіці, соціальній сфері. На XXVII з'їзді КПРС нова влада зазначила, що газети відстали від життя, скотилися до «політичного

базікання», на часі модернізація преси. Проте це лише незначним чином вплинуло на спортивну журналістику.

У 1986 р. створений Держкомітет СРСР з фізичної культури та спорту, який був покликаний поширювати спорт серед населення, пропагувати через свій відділ пропаганди його основні цінності, його роль для держави та індивіда. В епоху «перебудови» в українському інформаційному просторі з'явилися лише три спортивні масмедіа – видання футбольних клубів: **«Киевское «Динамо» весной-88»** (1988, Київ, журнал ФК «Динамо»), **«Одиннадцать»** (1988–1991, Дніпропетровськ, газета ФК «Дніпро»), **«Гол»** (1990, Донецьк, газета ФК «Шахтар»). Тож можна говорити, що в епоху «перебудови», як і в період «застою», спортивна преса продовжує перебувати в стагнації. Таким чином, доречно об'єднати дві історичні епохи в один період історії спортивної преси, зважаючи на те, що спортивна журналістика і в одну, і в іншу епоху перебувала в глибокій кризі, в медіапросторі країни функціонували лише видання, засновані в попередні періоди, що повністю ілюструє поняття «застою», «стагнації» спортивної преси у шостому періоді.

Характерні риси цього періоду: зростання тиражів спортивних видань (що ми можемо спостерігати на прикладі «Спортивної газети», яка в цей час мала наклад у 324 000 прим. і забезпечувала спортивною інформацією досить великий відсоток населення УРСР), поява перших футбольних часописів в історії української журналістики, виникнення спортивної піарналістики як феноменального явища спортивної преси.

Таким чином, у цьому підрозділі проаналізовано два періоди функціонування спортивної преси України (п'ятий та шостий), розглянуто умови розвитку журналістики, визначено конституційні ознаки спортивної преси кожного періоду. Важливо відзначити, що ці два періоди мали певні елементи, що їх об'єднували. Ними виступили два гіганти не лише спортивної преси, але й загалом української журналістики – **«Спортивна газета»** та журнал **«Фізкультура і спорт»** (пізніше – «Старт»), що стали перехідним явищем в історії спортивної журналістики, будучи репрезентованими майже в усій історії спортивного сегмента української періодики (третьому, четвертому, п'ятому, шостому та сьомому періодах) і проходячи через ці періоди червоною ниткою. Ці видання заклали міцний фундамент для розвитку національної спортивної преси періоду незалежності і, сьогодні вони цілком можуть бути взірцем для сучасних спортивних видань – в аспекті довголіття існування, читабельності, розвитку спортивної публіцистики, широкого тематично-жанрового діапазону, збагачення творчої майстерні журналістів. Саме тому доцільно подати короткий нарис історії розвитку цих гігантів спортивної преси України у п'ятому й шостому періодах, коли вони були єдиними, що задовільняли інтереси спортивної аудиторії.

4.2.1. Журнал «Фізкультура і спорт»: історія розвитку та визначальні домінанти контенту в 1950–1990-х рр.

Київський часопис «Фізкультура і спорт» був заснований у 1922 р. і функціонував до 1940 р. Про значення цього часопису наголошував автор «Фізкультурника України» Т. Синько в статті «Фізкультура в мистецтві» (№ 10–11, 1935): «Останні роки фізкультурні журнали, зокрема «Фізкультура і спорт» і газета «Красный спорт» періодично друкують нариси, оповідання, поезії» [218]. Друге життя часопис отримав у 1957 р. під час «відлиги» і став гігантом української спортивної преси, проіснувавши

до 1999 р. Б. Кравців [97] відзначив цей часопис як один з найвпливовіших в УРСР. У Наказі № 1216 Комітету в справах фізичної культури і спорту при раді Міністрів УРСР від 23 жовтня 1956 р. «Про відновлення журналу "Фізкультура і спорт"», наголошувалося, що журнал розрахований на масового читача, фізкультурників і спортсменів, громадських інструкторів і тренерів середніх навчальних закладів, ремісничих та залізничних училищ трудрезервів, працівників комітетів з фізичної культури і спорту та спортивних товариств, комсомольських та профспілкових організацій.

Часопис «Фізкультура і спорт» виходив як орган Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР і позиціонував себе як щомісячний ілюстрований, літературно-художній і організаційно-методичний журнал. З 1959 р. функціонував під патронатом Ради Союзу спортивних товариств і організацій УРСР.

В історії часопису можна виокремити три періоди: І період – 1957–1977 рр. (період формування та розвитку часопису в добу «відлиги» та «застою»), ІІ період – 1978–1987 рр. – пов'язаний з пертурбаціями в редколегії, трансформацією контенту, введенням нових рубрик та тем, ІІІ період – 1987–1990-ті рр. (період реформування концепції часопису, його європеїзація).

У першому та другому періодах головним редактором часопису був Г. Птиця. Також у журналі був технічний редактор – Б. Натанов (з 1973 – Л. Клейменний) та художній редактор – Ю. Раєвський. До редколегії входили: М. Балакін, Л. Горіловський, М. Горкін, П. Денисенко, Я. Куценко, Б. Чиж, М. Піменов, В. Собко, М. Теппер. Тираж становив 30 000 прим., ціна – 25 коп. (цікаво, що «Спортивна газета», яка була значно меншою за обсягом, малоілюстрованою та друкувалася на папері низької якості, коштувала 30 коп.). З 1963 р. тираж зростає до 42 000 прим., у 1965 – до 50 0000, у 1967 – до 68 000, у 1977 – до 75 000 прим., а в 1978 – до 130 000 прим.

Основними завданнями журналу були: пропагування фізичної культури і спорту, інформування про передовий досвід кращих колективів фізкультури, провідних радянських та зарубіжних спортсменів і тренерів, спортивних суддів та інших працівників фізичного виховання; журнал повинен був систематично вміщувати науково-методичні статті, рецензії на твори літератури і мистецтва на спортивні теми, висвітлювати розвиток фізкультури і спорту за кордоном, мати відділ гумору та сатири.

З 1965 р. журнал **«Фізкультура і спорт»** дістав нову назву – ***«Старт»***, але концепція видання і його тематика не зазнали істотних трансформацій. Приводом для зміни назви видання міг послужити той факт, що саме з 1965 р. радянські футбольні команди дебютували в офіційних клубних європейських турнірах (КЄЧ, КВК, КУЄФА). Ще однією причиною могла послужити та обставина, що тоді в Москві виходив часопис «Физкультура и спорт», і щоб відрізнятися від московського видання й утвердити свою самобутність редакція прийняла рішення про зміну назви. Також журнал міг запозичити назву в телевізійного спортивного журналу (телепередачі) «Старт», що функціонував з 1963 р. на українському телебаченні. Провідними топосами журналу «Старт» Комітет у справах фізичної культури і спорту при раді Міністрів УРСР відзначав такі: 1) досвід роботи педагогічно-спортивних закладів освіти; 2) робота педагогів з виховання фізичної культури підростаючого покоління; 3) розповсюдження інформації про спортивні рекорди та чемпіонів, інтерв'ю з тренерами; 4) висвітлення рішень та постанов комуністичної партії щодо педагогічно-спортивного життя; 5) розвиток позашкільних навчальних закладів спортивного профілю з різних видів спорту в Україні та за її межами.

Структура журналу в 1965 р. включала такі напрями: «Передові, пропагандистські і публіцистичні статті», «Життя колективів фізкультури», «Техніка, методика, проблеми розвитку спорту», «Роздуми і прогнози», «Люди нашого спорту», «Герої олімпіади», «Фізкультура і здоров'я», «На теми виховання», «Спорт і естетика», «З історії спорту», «Спорт за рубежем», «Змагання, рекорди, досягнення», «Нариси, оповідання, вірші», «Кореспонденції, фотонариси, репортажі», «Фейлетони і гуморески».

Серед авторів видання були як професійні журналісти: П. Безсмертний (головний редактор «Спортивної газети» у 1960-х рр.), В. Дмитрук, В. Маєвський, Ю. Грот, Л. Радченко, В. Пожилова, В. Казанцев, М. Мішин, К. Пушкарьов, Я. Ясинський, І. Яремко, І. Засєда, А. Куліш, Л. Лазарєв, В. Бєляєв, О. Макаренко, Л. Шнейдер, Г. Курчин, П. Заманський, Ф. Яценко, О. Любовський, М. Донськой, В. Володін, М. Михайлов, Н. Вишневецький, М. Коростишевський, Б. Осипов, О. Качоровська, М. Білкун, Л. Клейменний, К. Сосіс, М. Квітко тощо, так і спортсмени, тренери, судді, науковці з фізичного виховання і спорту, викладачі фізкультури у ВНЗ та школах, представники обласних та райрад Спортивного Союзу УРСР, лікарі, зокрема: М. Виставкін (заслужений майстер спорту, кандидат педагогічних наук), Ю. Виставкін, Г. Ходоловський, І. Тер-Ованесян, І. Погребняк, М. Піменов, М. Лучкін, О. Макаров, А. Хавін, М. Ягли-Огли, М. Коман, В. Ситкін, Г. Андросов, Я. Куценко, А. Федяєв, Я. Волощук (усі – майстри спорту), Є. Буланчик, Б. Шахлін, Б. Львов, І. Куперман, О. Канакі, П. Вернигора, А. Ідзковський, Л. Латиніна, О. Ошенков, Р. Люлько (усі – заслужені майстри спорту), М. Горкін, О. Качоровська, М. Сорокін, М. Діденко (усі – викладачі кафедр фізвиховання ВНЗ, доценти), М. Лучкін, О. Мішаков, М. Гончаренко, А. Яковцев, З. Архангородський, В. Лонський, М. Коман (усі – тренери), О. Жудринська, М. Хазанович (лікарі), А. Акопов, І. Жуховицький, М. Подольський, І. Миронов, В. Спекторов (усі – судді всесоюзної та республіканської категорії), М. Видруг (майстер спорту, викладач фізкультури в школі) та інші громадські та політичні діячі, зокрема Л. Ніконов, В. Сокол (голови ради Союзу спортивних товариств і організацій УРСР), К. Климович (голова Горчинської райради Спортивного Союзу), Л. Островський (інспектор Київського міського комітету фізкультури), І. Гольц (голова бюро федерацій масових видів спорту Республіканської ради спортивного Союзу), Г. Радчук та Є. Рубін (відповідальний секретар та оглядач тижневика «Футбол-хоккей»), Н. Прокопович (відповідальний секретар газети «Физкультурник Белоруссии»), Л. Дмитерко (драматург), П. Шупик (Міністр охорони здоров'я УРСР) тощо.

Деякі автори, зокрема з рубрики «По той бік спорту», друкувалися під криптонімами. Вельми важливою була участь у виданні видатного радянського футбольного журналіста Л. Філатова, зокрема друкувалися його твори «Під ногами лід» (№ 7, 1963), «Що ж, почнемо, друзі!» (№ 4, 1966), «Лікар не забивав» (№ 7, 1966), «Шукай гру скрізь» (№№ 4, 5, 1971), «Міжнародний клас» (№№ 11, 12, 1973), «Спірний м'яч» (№ 4, 1976) та фрагменти книги «По порядку» у статті «Динамо кидає виклик» (№ 7, 1988), містилися наукові статті вчених зі спортивної журналістики, зокрема В. Асаулова, В. Глода, В. Семибратського.

Крім того у часописі публікувалися й зарубіжні журналісти з різних країн світу, зокрема: М. Заславський, Г. Єленський (Москва, Росія), Ш. Навіцкас (Каунас, Латвія), Є. Зеленський, С. Мрожек, Л. Єдлевський, Б. Томашевський, Я. Самульський, С. Гжегорчик, А. Костира (Варшава, Польща), В. Фолпрехт (Прага, Чехія), К. Шварц (Берлін, Німеччина), містилися оповідання англійських письменників про спорт, а саме: Е. Куїна, Е. Лейсі, Р. Ларднера. В оформленні журналу брали участь багато художників, фотокореспондентів, Ю. Кособукін (лауреат міжнародного конкурсу спортивної карикатури в Італії).

На шпальтах видання переважно висвітлювалися такі види спорту, як: футбол, шахи, шашки, хокей, волейбол, баскетбол, бадмінтон, гімнастика спортивна, художня гімнастика, легка та важка атлетика, гандбол, теніс, кінний спорт, велосипедний спорт, бокс, водний спорт, яхтспорт, підводне плавання, водне поло, альпінізм, туризм, мисливство, риболовство, ковзанярський спорт, теніс, гандбол.

У часописі була репрезентована розгалужена жанрова парадигма, що включала в себе як традиційні (журналістські), так і літературні жанри (оповідання, науково-фантастичні оповідання, уривки з романів, повісті, документальні повісті, новели, казки, сценки, п'єси (комедії), щоденники, вірші, байки, епіграми, дружні шаржі; ці жанри редакція розглядала як «порубіжні між літературою та журналістикою»).

Серед інформаційних жанрів у часописі подавалися репортажі, бліцпортрети; серед аналітичних – інтерв'ю, кореспонденції, огляди, огляди преси, звіти, пропагандистсько-агітаційні статті, ювілейні статті, проблемні, спортивно-медичні, інструктивно-технічні статті, дискусії; серед художньо-публіцистичних жанрів – замальовки, життєві історії, подорожні нариси, подорожні нотатки, портретні нариси, гуморески, фейлетони, памфлети. Загалом у часописі превалював аналітично-публіцистичний дискурс.

Особливе місце посідали в журналі портретні нариси, оскільки саме у цьому жанрі найкраще розкривалися якості спортсменів та тренерів, такі як: воля, цілеспрямованість, вимогливість, мужність, відданість своїй справі, високе почуття громадянськості. Саме через цей жанр активно втілювалася виховна функція радянської спортивної преси. Важливу роль відігравали у часописі подорожні нариси, що висвітлювали подорож кореспондента різними містами та селищами УРСР з метою зображення спортивної інфраструктури в них, відображення розвитку спорту в різних містах та селах країни.

Контент журналу формувався в рубриках, серед яких можна виокремити основні, а саме: *рубрики за видами спорту* «Футбол» (тут репрезентувалися аналітичні статті про ігри в країні та за кордоном, проблемні статті про розвиток футболу, огляди та прогнози про європейські та вітчизняні змагання, спогади, розповіді відомих радянських футболістів; містилися підрубрики «З історії футболу на Україні» за редакцією І. Миронова, де детально розповідалося про народження футболу та його еволюцію, спортивні змагання 1920–1930-х рр. у різних регіонах та містах України, та з 1972 р. «Бесіди про футбольні проблеми», з 1979 – «Чому суддя дає свисток» – з роз'ясненням футбольних правил, їх інтепретацією з підрубрикою «Наша поштова скринька»; «Клуб воротарів Льва Яшина», «Школа молодого футболіста»), «Шашки» та «Шахи» (з підрубриками «Куток початківця» (допомога у вивченні початкової шахової теорії, ознайомлення читачів з основами шахової стратегії і тактики, із репрезентацією найбільш характерних закінчень та дебютів), «Творчість наших читачів» з репрезентацією дебютів та розв'язань; містилися репортажі з партій, етюди, матеріали про історію шахів, цікаві факти); рубрики загального характеру, зокрема «Спорт, якого ми не знаємо» (розповідалося про появу нових на той час видів спорту, їх технічний потенціал, роль у житті громадян, їх цікавість для населення, зокрема про мотобол, корфбол (швецький спорт), пушбол тощо), «Наука і спорт» (науково-методичні статті про харчування спортсменів, шкідливі звички, лікувальну фізкультуру, особливості будови тіла і обраний вид спорту), «Книжкова полиця» (подавалися мінірецензії, анонси та анотації до новинок, що вийшли у видавництвах «Фізкультура і спорт», «Молодь», «Здоров'я»; зазвичай, тут містилося 4–5 анотацій на нові художні та методичні спортивні видання або рецензії на збірки спортивних нарисів), «Невигадані оповідання» (друкувалися невеликі цікаві бувальщини, зокрема

різні записи з блокнотів журналістів, кумедні історії з українського спорту), «Чому ми так говоримо?» (подавався словник-довідник, де роз'яснювалася спортивна термінологія та назви різноманітних видів спорту; пізніше ця рубрика трансформується у «Словник спортивних термінів»), «Цікаво знати, що…» (містилися різні цікаві факти з історії спорту як-от замітка «… у Федеративній Республіці Німеччини є футбольна команда «Отфінген», у якій грає одинадцять футболістів на прізвище Брьошер, при чому не всі вони є родичами. У змаганнях в своїй групі «Отфінген» завоювала перше місце, програвши лише один матч. До речі, саме у цьому матчі команді довелося виставити одного запасного гравця, який не називався Брьошер» (№ 3, 1958); репрезентувалися відомі громадські та політичні діячі як спортсмени, що мало підсилювати інтерес читачів до спорту), «Без коментарів» (містилися різні сенсаційні повідомлення, кумедні історії з життя, що були взірцями жовтої преси), «Про все потроху» (з 1965 трансформується в рубрику «З усіх усюд»; про різні спортивні рекорди в світі, цікаві історії зі спорту з родзинками), «Під холодний душ» (з 1966 р. трансформується в рубрику «Фальстарт»; тут розміщувалися вірші, байки, анекдоти, гуморески та фейлетони на спортивні теми, містилася жорстка критика спортсменів, тренерів, діячів спорту – «нероб, окозамилювачів, рвачів та ін. героїв не нашого часу», критика пияцтва, паління, також подавалися «репліки вразливого коментатора» (коментаторські перли), що виконували в журналі гедоністичну функцію та функцію релаксації), «З іноземного гумору» (містилися цікаві кумедні історії про спорт у зарубіжних країнах, фотокарикатури), «Жарти на трибунах», «Колючі жарти», «Буває ж таке» (реальні кумедні історії зі спортивних змагань), «Гримаси буржуазного спорту» (з 1966 модифікується у рубрику «По той бік спорту»; висвітлення спорту (насамперед боксу, «Формули-1») в капіталістичних країнах, зокрема в США; критика, дискримінація європейського спорту, зображення спорту як засобу псування здоров'я, заперечення комерційної складової спорту, акцентуація на його потворності, продажності, корупційності, жорстокій експлуатації спортсменів, на тому, що спортсмени виступають звичайним товаром, іграшками, відзначення патогенного впливу європейського спорту на психіку підлітків через його грубість, жорстокість, аморальність, антигуманну, насильницьку сутність, матеріали про хуліганство на полі, небезпечність спорту, частотність нещасних випадків, каліцтва, смерті в спортивних змаганнях, виникнення психічних захворювань унаслідок спорту, високого травматизму, що перетворює спортсменів на рекордсменів каліцтва, виступи проти вживання допінгу, наркотиків, висвітлення проблеми расизму, апартеїду, шахрайства, торгівлі, підпільного тоталізатора, жадоби рекордів та гонитви за грошима, вандалізму та хуліганства глядачів; дискримінація зарубіжного спорту через друкування уривків книги італійського журналіста Л. Артіолі «Спорт і мафія» та ін.), «У розмові з нашим кореспондентом» (з 1959 друкуються перші в спортивній пресі УРСР інтерв'ю-монологи та інтерв'ю-діалоги; з 1968 цей жанр репрезентований щономера), «На теми виховання» (статті про гуманізм радянських людей, виховання дітей та юнацтва в дусі патріотизму, пошану до вчителів, тренерів, позитивні наслідки коммуністичного виховання, чесність, порядність радянських спортсменів, уболівальників; акцентувалося на тому, що спорт допомогає людям повірити в себе, виробити в собі характер, волю у боротьбі з обставинами, хворобами), «Спасибі спортові» (про роль спорту для людей різних професій, зокрема для міліціонерів; життєві історії про значення спорту в житті якогось громадянина); «З історії Олімпійських ігор» (ознайомлення читачів з історією спорту, з провідними змаганнями, атлетами давньої Греції та античного Риму), «Сторінки історії» (про історію різних видів спорту, різні цікаві спортивні винаходи, спортивні клуби та

атлетів античності, визначних спортсменів дорадянського та радянського періодів, цікаві факти щодо розвитку різних видів спорту), «Спорт і здоров'я», «Сила, здоров'я, краса» (репрезентувалися гімнастичні комплекси для різних категорій населення за віковою та гендерною ознаками, розповідалося про те, як за допомогою спорту мати гарну фігуру, підтримувати психологічний тонус, мати фізичну загартованість до праці), «Наш клуб здоров'я» (під гаслом «для розвитку сили», гімнастичні комплекси, консультації та поради спеціалістів, медиків), «Студія атлетизму» (з 1979 матеріали та комплекси під гаслами «це треба знати, щоб силу мати», «для того, щоб розвинути м'язи, стати сильним і міцним), «Клуб атлетичної гімнастики» (публікація інструктивно-технічних статей, репрезентація комплексів з гімнастики; з 1966 також функціонували рубрики «Клуб молодого атлета», де містилися комплекси із загальнорозвиваючих справ, та «Для ваших дітей», де пропонувалися різні заходи з фізичного та розумового виховання дітей), «Жінка і спорт» (з 1968 трансформується в рубрику «Дівчатам і жінкам»; про питання, що цікавлять жінок: граціозність, моду, досягнення краси, грації, стрункості, пластичності, бадьорості, комплекси вправ для схуднення тощо; про те, як мати еластичну шкіру), «Бесіди про комплекс ГПО», «Вчись аутогенному тренуванню» (розгляд специфічної системи психологічної підготовки, що грунтується на явищах самосугестії, зокрема з метою створення в мозку активізуючого контрольно-сторожового пункту; підкреслення важливості гіпнозу в спорті), «Кроки спортивної три- п'ятирічки» (функціонує з 1965; матеріали про будування нових стадіонів, будинків фізкультури у містах та селищах), «У колективах фізкультури» (про змагання на підприємстві, між цехами заводів, фабрик, про основні проблеми розвитку виробничого спорту), «Наш календар» (ювілейні статті про громадських діячів, письменників, приурочені до ювілею з дня їх народження), «Студентське життя», «Правофлангові нашого спорту» (функціонує з 1966; тут висвітлювалася історія радянського спортивного руху), «В гостях у "Старту"» (розповіді артистів, співаків, художників, письменників, у т. ч. і про роль фізичної культури і спорту в їхньому житті); «За круглим столом «Старту» (обговорення актуальних, суспільно-важливих проблем фахівцями, теоретиками спорту, звичайними громадянами), «Гумор і сатира» (функціонує з 1972; тут містилися анекдоти, каламбури, байки, гуморески, вірші, жарти, перли, опуси тощо; була підрубрика «Дрібним калібром») та *тимчасові рубрики* «По сторінках зарубіжної преси» (огляди іноземних спортивних видань), «По радянській Україні» (про основні події зі світу спорту в різних регіонах країни, про спортивну інфраструктуру міст та сел, приїзд закордонних робітників на українські підприємства та їх участь у спортивних змаганнях, про всесоюзні спартакіади комсомольців, замітки про нагороди колективів, появу спортивних відділів у музеях, про нові спортивні кінофільми, спортивні змагання в дитячих будинках тощо), «За місцем проживання» (з 1980, про спорт в різних районах українських міст, зони здоров'я, про найспортивнішу родину), «Розповіді про молодих» (найуспішніших молодих спортсменів з різних видів спорту з різних регіонів, міст та селищ України), «На сільські теми», «Проблеми, пошук, досвід» (міркування про стан і перспективи розвитку різних видів спорту), «Що у вас нового» (про розвиток обласної ради спортивного союзу в різних регіонах України), «Зірки світового спорту» (портретні нариси, бліцпортрети про найвідоміших спортсменів світу), «Вчіться відпочивати» (про те, як з найбільшою користю для організму проводити відпочинок та дозвілля), «Сторінка школяра» (поради та настанови школярам щодо занять спортом та фізичною культурою, спортові веселинки, жарти, анекдоти, вірші), «По країнах світу (висвітлення розвитку спорту та основних спортивних подій у різних країнах світу), «У наших друзів» (висвітлення розвитку спорту в соціалістичних країнах; досить

часто тут висвітлювався спорт у різних містах та селах Польщі, Польша подавалася як «братня народна Польща»), «Про друзів, про спорт, про себе», «Подорожі, зустрічі, враження» (розповіді про турне українських футбольних команд країнами Європи, Америки; подорожні нариси, щоденники, звіти про змагання команд під час турне), «Роздуми і прогнози», «Новини спортивної техніки», «Назустріч спартакіаді України та народів СРСР», «З досвіду зарубіжних спортсменів» (про основні засади тренування, майстерності спортсменів соціалістичних країн), «30 хвилин для здоров'я» (комплекси з лікувальної ранкової гімнастики), «Збудовано на Україні» (про спортивну інфраструктуру українських міст), «Коротко про важливе» (проблемні статті про розвиток спорту в Україні, про його взаємозв'язки з важливими сферами життя), «Для вас, школярі», «Розмови з молодими» (пропагандистсько-агітаційні статті про визначні цілі комунізму та радянського спорту), «Обмінюємось досвідом», «Дружбою ми здружені» (або «Спортсмени братніх республік»; про розвиток спорту в різних країнах СРСР), «Трибуна майстра» (трансформується з 1966 у рубрику «Секрети великих майстрів»; тут розповідалося про секрети радянських спортсменів, їхню методику, техніку гри, містилися спогади спортсменів та тренерів, самоаналіз, самокритика), «Трибуна тренера» (потім – «Тренерські монологи»; розповіді заслужених тренерів СРСР про свій світогляд, власну філософію гри, основи стратегії і тактики), «Проблеми сільського спорту», «З олімпійським прицілом», «Герої олімпіади», «Мандрівка в країну ігор» (про національні види спорту в різних країнах світу, зокрема Індії, Ірландії, Фінляндії), «Сторінка громадського інструктора» (спортивно-методичні статті про специфіку тренування взимку, влітку з різних видів спорту), «Уроки самбо» (функціонує з 1966; з 1971 – «Уроки самбо і дзюдо», а пізніше – «Школа плавання»; тут містилися інструктивно-технічні статті), «В блокнот рибалці», «В блокнот мисливцю» (у двох останніх рубриках подавалися поради та рекомендації мисливцям та рибалкам, містилися мисливські оповідання, нариси).

Третій період в історії часопису розпочинається в 1987 р.; головним редактором стає А. Чалий. До редколегії видання входять: В. Борзов, А. Ларін (заст. гол. ред.), В. Петровський, А. Левицька, В. Попко, І. Потьомкін, І. Турчин. Художнім редактором стає А. Потопальський. У часописі з'являються нові автори, зокрема Г. Кузьмін, І. Потьомкін, Ю. Писаревський, Л. Галинський, А. Левицька, В. Щербачов, А. Ларін, Г. Озерний, В. Михайлов тощо.

Структура журналу включала такі напрями як: «Спорт і суспільство. Проблеми, пошук, досвід», «Життя фізкультурних організацій, фізичне виховання і спортивне удосконалення, техніка, методика, наука», «Сторінки історії», «За рубежем», «Кореспонденції, інтерв'ю, репортажі, звіти про змагання», «Фальстарт», «Сатира і гумор».

Наклад часопису варіюється від 85 000 до 115 000 примірників. З 1989 р. значно поліпшується художнє оформлення журналу, він стає кольоровим та багатоілюстрованим. Жанрова парадигма майже не зазнає змін, з'являються авторські колонки, колонка редактора А. Чалого; у часописі розміщуються публікації за матеріалами зарубіжної преси, передруки з італійських газет «Guerin Sportivo», «La Gazzetta dello Sport»; збільшується кількість читацьких листів на його шпальтах. Серед основних топосів того часу: висвітлення проблеми перебудови масового фізкультурного руху, викриття епохи сталінізму та масових репресій проти спортсменів та спортивних журналістів 1937–1938 рр., друкування матеріалів про героїв Чорнобиля, висвітленння проблем ведення спортивних теле- і радіорепортажів у СРСР та за кордоном, збільшується увага до зарубіжного спорту, порівняння «свого» та «чужого»; активно висвітлюються бодібілдинг, пауерліфтинг, культуризм, йогахатха, спостерігається зацікавленість до постатей Брюса Лі, Арнольда Шварценегера

(репрезентація їх біографії, комплексів тренувань). Збільшується увага до читача та його позиції, редакція характеризує читача «як барометр, що визначає контент часопису»; у рубриці «З пошти "Старту"» з'являються такі підрубрики «Читач запитує», «Читач інформує», «Читач пропонує», «Читач критикує», друкуються навіть есе учнів шкіл на кшталт «Якби я був головним редактором «Старту» з парадигмою дій на посту редактора, трансформацією контенту. Засновуються нові рубрики відповідно до інтересів читачів.

Також, окрім старих рубрик, функціонують і нові, такі як: «На прохання читачів», «День листа» (де читачам пропонувалося стати безпосередніми організаторами й співавторами кореспонденцій, статей; читач надсилав до редакції лист-запитання до відомого спортсмена або команди, і вони використовувалися в бесіді з гравцями, тренерами, обслуговуючим персоналом, керівниками футбольних клубів), «Фальстарт» (репрезентація критичних матеріалів, памфлетів, фейлетонів) та «Після Фальстарту» (про ефективність матеріалів рубрики, зміни, що сталися в спортивному житті країни внаслідок матеріалів рубрики), «Старти і жарти», «Алло, вас слухає лікар!», «Уроки ушу», «Гімнастика для всіх», «Клас Котигорошко» (гімнастичні комплекси для дітей 5–6 літ під гаслом «на зарядку – разом з татком»), «Перебудова: проблеми, пошук, досвід», «У Світлиці "Старту"» (друкування творів відомих українських письменників-гумористів на спортивні теми), «На теми моралі», «Майстри про свій вид спорту», «Спорт і суспільство», «Спорт і музика». Ще більше зростає увага до футболу, з'являються такі рубрики, що репрезентують цей вид спорту: «Гранди світового футболу», «Зірки зарубіжного футболу», «Бум навколо м'яча» (прогнози на ігри, історія світових чемпіонатів з футболу), проводиться футбольний конкурс для читачів «Від чемпіонату до чемпіонату».

Однією з найважливіших конституційних ознак часопису була висока ефективність, дієвість його публікацій. Так, унаслідок публікацій журналу будувалися нові спортивні споруди у містах, селах, звільняли з роботи чиновників у сфері фізичної культури та спорту тощо. Про ефективність часопису свідчить його рубрика «Слідами виступів "Старту"», де повідомлялося про наслідки публікацій сатиричних та критичних матеріалів. Типовим прикладом є замітка (№ 2, 1971) «Громаддя цифр і самовтішний міраж», де відзначалося: «У статті під такою назвою, вміщеній в № 9 «Старту» за 1970 р., було піддано критиці роботу Бершадської райради товариства «Колос» Вінницької області. Як повідомив редакції голова Бершадського районного комітету фізкультури П. Похила, виступ журналу був обговорений у відділі пропаганди і агітації райкому КП України, в районі ЛКСМУ та на засіданні районного комітету фізкультури. Критику визнано правильною. За допущені недоліки у роботі голову райради «Колос» М. Тумака на нещодавній районній конференції на цю посаду не переобрано. Накреслено заходи до поліпшення фізкультурно-спортивної роботи в районі. Зокрема, в м. Бершаді вже розпочато будівництво стадіону з трибунами на 1500 місць» [49] або матеріал «Полтавський довгочхун» (№ 8, 1971), де повідомлялося: «У фейлетоні Л. Лазарєва під таким заголовком, вміщеному в № 2 «Старту», йшлося про серйозні недоліки в роботі і обурливе самоуправство директора полтавського стадіону «Колос» Ю. Стешина. Як повідомив редакцію голова Полтавського обласного Комітету з фізкультури і спорту тов. Давидов, рішенням президії облпрофради Ю. Стешина з посади директора стадіону знято» [174].

Серед характерних особливостей «Старту» можна виокремити такі як: 1) прагнення до удосконалення журналу (інтенція до підвищення професійного рівня журналістів, організація конкурсів «На кращий матеріал номера (року)», «На кращий фотознімок номера», «Приз читацьких симпатій за найкращий матеріал номера» за

результатами експрес-відгуків; проведення щорічних заочних читацьких конференцій для отримання пропозицій, рекомендацій задля поліпшення змісту й оформлення журналу, де читачам пропонувалося відповісти на низку питань, у т. ч. для визначення ефективності та дієвості публікацій часопису, його впливу на реципієнта), огляди листів читачів у рубриці «Огляд листів читачів журналу»; наслідком таких читацьких конференцій та огляду листів до редакції ставали суттєві зміни в контенті часопису, зокрема вводилися нові рубрики (так, враховуючи побажання читачів щодо збільшення матеріалів про футбол у 1966 р. редакція ввела до часопису рубрики «З історії футболу на Україні», «На футбольних меридіанах», «Футбольні усмішки», де містилися цікаві історії з футболу в світі; була введена унаслідок врахування інтересів реципієнтів рубрика «Трофеї наших спортсменів», де знаходилися розповіді про завойовані українськими спортсменами визначні призи), розширювався проблемно-тематичний діапазон видання, його жанрова парадигма); 2) активна реалізація журналом гедоністичної функції та функції релаксації, зокрема проведення редакцією щономера різних спортивних ігор, вікторин, конкурсів спортивних ерудитів, а саме: «Від старту до фінішу», «Чи знаєте ви спорт?» (задачі, загадки, кросворди, вікторини, зашифровані фотознімки з різних видів спорту; гра у 5 турів з преміюванням переможців цінними призами), «В дев'ятку!» (гра любителів футболу), гра «П'ять кілець» (присвячена відродженню Олімпійських ігор), «Естафета допитливих» (розшифрування читачами певних жестів суддів і гравців з малюнків, розгадування спортивного знаряддя та різних прийомів у різних видах спорту), «Естафета знавців спорту: олімпійська вікторина» (з цінними призами; при цьому варто відзначити, що переможцями таких конкурсів ставали, як інженери, викладачі, так і працівники заводів, шахт, учні шкіл тощо), окремо проводилися олімпіади та конкурси з шахів, зокрема «Конкурс любителів шахів», «Облога чорного короля», «В шахових Лабіринтах», «У країні шаха», «Таємниці чорно-білих клітин»; публікація спортивних кросвордів, чайнвордів, криптограм, загадок-жартів; наявність великої кількості гумористичних історій, що містили елементи жовтої преси, у рубриках «Під холодний душ», «Без коментарів», «З іноземного гумору», «Буває ж таке!», «З усіх-усюд», репрезентація анекдотів, каламбурів, народних усмішок, різних смішинок (на кшталт: «Ювіляр»: «Надувсь від гордощів Тарас, Програв по бігу… сотий раз», «На іспитах всі студенти плавали. Молодці, – радів викладач, – добре оволоділи брасом» або «Нападаючий М. Грищенко перейшов з «Динамо» в «Дніпро»… Це був п'ятий ресторан за вечір», «Воротар хапав на льоту все, крім… м'яча»), словничка-жартівничка (де містилися нові лексеми з поясненнями: торпедувати – уболівати за команду «Торпедо»; компас – пас без адреси, ліногравюра – лінивий гравець, ударник – боксер, пропускник – поганий воротар, забрало – гарний воротар, підкова – травма у футболіста тощо); 3) друкування інструктивно-технічних та спортивно-медичних статей, надання читачам порад, рекомендацій у рубриках «Поради лікаря», «Наше листування», «Наша консультація» (консультації, поради щодо сну, відпочинку, раціонального харчування, методики тренувань, аспектів тактики, методики різних видів спорту, обміну досвідом між колективами, поради батькам щодо фізичного виховання дітей тощо); 4) висвітлення взаємозв'язків спорту з різними сферами життя людини, репрезентація образу спорту як мистецтва, його висвітлення у мистецтві (зокрема в матеріалах «Спорт і кіно» М. Макаренка (№ 8, 1960), «Спорт і театр» (№ 1, 1966), «Скарби Третяковки» С. Пальмової (№ 9, 1965), «Мистецтво славить спорт» (№ 12, 1964), «Спорт в мистецтві» І. Блюміної (№№ 11–12, 1959; №№ 8–9 1960; введення до журналу в 1965 рубрики «Спорт і естетика»); 5) висвітлення образу спорту як духовного і фізичного здоров'я; журнал розповідав про те, як загартувати

тіло і дух, до глибокої старості зберегти силу, красу, бадьорість; репрезентація гімнастичних комплексів для різних вікових категорій населення, висвітлення лікувальної фізкультури від різних хвороб; акцентуація на чудодійній живильній силі спорту, на тому, що 50 – це далеко не старість, репрезентація рекордсменів довголіття (Ф. Карне, прожив 207 років, переживши 12 англійських королів; І. Юхимовича з Алма-Ати, прожив 156 років; Г. Дженкінса, шотландця, що прожив 170 років і в 100 років був таким сильним, що перепливав річки тощо); одна з провідних інтенцій часопису – пропагандистська, щоб населення не зверталось до лікарень, а більше відвідувало стадіони, водні станції, спортивні і туристичні бази, адже «здоров'я народу – це багатство держави», заняття спортом розглядалися як засіб лікування та профілактики хвороб, як запорука довголіття, метод збільшення продуктивності творчої праці та ефективності праці на підприємстві; 6) наголошується на взаємозв'язках спорту та космосу, широке висвітлення здобутків радянських космонавтів, акцентуація на тому, що «дорога в космос пролягає через спорт та стадіони», репрезентація космонавтів Ю. Гагаріна, В. Терешкової, В. Биковського як спортсменів; висвітлення взаємозв'язків спорту з різними науками (медициною, хімією у статті «Хімія + спорт – міцна сполука» І. Худолєя (№ 3, 1964), математикою у статті «Математика і спорт» (№ 12, 1973), матеріали про те, як спортсмени допомагають інженерам, дослідникам у різних галузях науки і техніки; наголос в публікаціях на образі спорту як політики, на ролі у розвитку спорту та фізичної культури політичних та громадських діячів, педагогів (стаття Г. Люстіна «А. С. Макаренко і фізичне виховання» (№ 3, 1958), «Карл Маркс і фізичне виховання» Г. Євсєєва (№ 3, 1963); 7) друкування матеріалів (статей, нарисів, оповідань) про Велику Вітчизняну війну, роль спортсменів у перемозі у війні, вчинки спортсменів-партизанів, розвідників у рубриках «Сильні духом і тілом», «Сторінки бойової слави», «Герої не вмирають», що мали підвищувати патріотизм читачів; 8) друкування великої кількості пропагандистсько-агітаційних матеріалів про комуністичне виховання населення, про процвітання нашої держави (її економічний добробут, великі досягнення в культурі) часто під гаслами «Живи, Україно, прекрасна і сильна», «Квітуй і слався, Україно», друкування матерілів про партію, про Леніна, Н. Крупську та роль спорту в житті Леніна та сім'ї Ульянових; 9) прищеплення читачам любові до книги (часто під гаслом «Книга – твій друг і порадник»), друкування публікацій про діяльність видавництв «Молодь», «Здоров'я» тощо; 10) велика увага до української культури, музики (репрезентація пісень з нотами, творчості відомих музичних груп, співаків), фольклору (друкування народних прислів'їв, приказок у неперіодичній рубриці «Народ скаже, як зав'яже»), літератури, прославлення українських поетів, письмеників, матеріали про їх творчість (В. Сосюри, М. Рильського, М. Винокурова; частотні публікації про Тараса Шевченка, а саме «Ти живий – в сім'ї великій, сім'ї вольній, новій!» Н. Бориславець, «Пам'ятник, народжений мужністю» Л. Беляєва тощо; у багатьох публікаціях використовувалися такі синтаксичні конструкції, що свідчать про пошану до українського поета: «дорогий Тарас Григорович», «Великий Прометей людства», «Великий Кобзар», «увічнений в металі Кобзар», «Славний Кобзар», «геніальний син українського народу», «ми принесли сюди свою любов і своє схиляння перед Великим Прометеєм людства» тощо); 11) увага та інтерес до України, укаїнського народу (яскравим прикладом виступає стаття І. Кривошеєва «Живуть в Ташкенті Українці» (№ 6, 1969); 12) підкреслення значущості для народу його мови, культури, публікації про єдність усіх українців, зокрема в матеріалах «До 30(40)-річчя возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній радянській державі»; акцентуація на творчості радянських поетів та

письменників, друкування матеріалів до їхнього ювілею; репрезентація відомих зарубіжних, російських та українських письменників, поетів як спортсменів та спортивних журналістів, зокрема Дж. Лондона, О. Толстого, М. Островського, Е. Хемінгуея, Марка Вовчка, Л. Толстого; 13) прославлення спорту за рахунок репрезентації цитат про спорт відомих громадських діячів, письменників, поетів, художників, педагогів, філософів у рубриці «Думки про фізкультуру»; 14) уславлення українського спорту в рубриках «Про наших славних попередників», «Сторінки історії», «Богатир України» (матеріали про Івана Піддубного, М. Вахтурова, П. Латушкіна, М. Погребецького та інших видатних спортсменів України радянської та дорадянської епох тощо), увага приділялася не лише спортсменам, але й тренерам; досягненням радянського спорту, його превалюванні у світі; акцентуація на спортсменах та тренерах – орденоносцях Батьківщини, взірцях для наслідування (нагороджених орденами «Трудового червоного Прапора», «Знаку пошани», медалями «За трудову відзнаку», «За трудову доблесть»); 15) широке висвітлення різних аспектів фізичного виховання школярів, спорту в піонерських таборах, увага до дитячого спорту (матеріали часто друкувалися під гаслом «Здоров’я дітей – майбутнє країни!»), висвітлення студентського спорту (змагань студентських ліг, ігор в училищах, техікумах, ВНЗ, універсіад, публікації про розвиток інститутів з фізвиховання та спорту), акцентуація як на чоловічому, так і на жіночому спорті, висвітлення спорту інвалідів у рубриці «Про все потроху» (у замітках на кшталт «Альпініст-інвалід» у № 8, 1961, де говориться: «36-річний німець Франц Меркт (ФРН), який втратив на війні обидві ноги і пересувається на милицях, піднявся на вершину альпійської гори Брейтхорн висотою в 4 тисячі метрів. Історія альпінізму, мабуть, ще не знала таких сходжень безногих спортсменів» [3]); 16) велика увага до самобутнього національного спорту республік (Арменії, Азербайджану, Грузії, Киргизії тощо), зокрема в рубриках «Національні види спорту», «Біля джерел народного спорту», де висвітлювалися наступні види спорту: боротьба «гюлеш» – Азербайджан, лелобурті (лело), джигіти (кінні змагання з вершниками), цхенбурті, ісінді (кінна гра), кабахі, тарчія, мкедаоба – Грузія, оодариш (бій на конях), куреш (боротьба), киз-куумай (наздожени дівчину) – Киргизія; 17) велика увага до античного спорту та його провідних діячів, висвітлення історії олімпійського руху, матеріали про розвиток спорту в Київській Русі та у давніх слов’ян; 18) висвітлення розвитку спорту в селах Галичини, Закарпаття, Буковини, Донбасу тощо, публікація матеріалів про дружбу спортсменів з різних міст та сел; широка репрезентація історії різних видів спорту в Україні та світі, публікації про розвиток спорту та фізичної культури в різних соціалістичних країнах, країнах Південної Америки; публікації про встановлення інтернаціональних спортивних зв’язків між спортсменами України та Болгарії, Іраку, Індії, Китаю тощо; 19) висвітлення спорту в різних екзотичних країнах (зокрема матеріали про спорт у різних африканських племенах), висвітлення раритетних видів спорту, зокрема спорту ковбоїв (родео), кетчу, скейтборду та репрезентація теми філателії (колекціювання спортивних марок), висвітлення професії каскадерів; 20) широке висвітлення виробничо-фізкультурного руху на підприємстві (під гаслом «майстри спорту – майстри виробництва»; інтерв’ю з забійниками шахт, героями соцпраці), матеріали про діяльність комітетів комсомолу на різних підприємствах у справі підвищення продуктивності праці; акцентуація на виробничій гімнастиці як засобу, що дає наснагу до праці; матеріали про важливість спорту для селян для збільшення врожаю (зокрема в статтях «Спорт гартує хлібороба» (№ 4, 1976), «Спортивний гарт хлібороба» (№ 9, 1978)); друкування статей для обміну досвідом різних спортивних колективів, публікації про підготовку та виконання комплексу

ГПО; 21) висвітлення спортивної п’ятирічки (питань будівництва стадіонів, басейнів та інших спортивних споруд у школах, технікумах, ВНЗ, на заводах, фабриках, появи будинків фізкультури в різних містах та селах); 22) висвітлення спортивної кінематографії, світових успіхів радянського спортивного кіно, репрезентація міні-рецензій, оглядів кращих радянських спортивних фільмів та спортивних мультиплікаторів, розповідь про спортивні фільми СРСР, що стали лауреатами міжнародного фестивалю «Гран-прі» в Кортена Д’Ампеццо; 23) матеріали про патогенний вплив куріння та алкоголю, антиалкогольна пропаганда; 24) наявність оглядів іноземної спортивної преси, в рубриці «По сторінках зарубіжної преси», відкриття маловідомих чи забутих спортивних періодичних та аудіовізуальних ЗМІ, у статті «Кінолітопис великого спорту» А. Дерлеменка (№ 12, 1959) йшлося про спортивний кіножурнал України – «Радянський спорт» (що виходив 2 рази на рік – випуск кінопарників); 25) широка дискредитація європейського капіталістичного спорту, вільного капіталістичного світу як світу наживи, шахрайства, аморальності в рубриці «Гримаси буржуазного спорту»; 26) широкий публіцистичний дискурс, превалювання аналітично-публіцистичних жанрів, репрезентація загальножурналістських та літературних жанрів; зразкове художнє оформлення; часопис містив велику кількість фотожанрів: малюнків-жартів, фотокарикатур, фотогуморесок, дружніх шаржів, фотоетюдів, фотонарисів тощо; реклама була раритетною, містилася лише профільна реклама – олімпійської спортивної грошової речової лотереї, крамниці спорттоварів; 27) відзначення впливу спорту та досягнень спортсменів на ефективність виробництва, в матеріалі Б. Брусилова «Шахтарський характер» (№ 7, 1979), де відзначалося: «з кожною новою перемогою «Шахтаря» продуктивність праці на багатьох вугільних підприємствах круто піднімається вгору»; 28) пропаганда спорту – журнал щороку розігрував приз «Найкращій футбольній команді класу "А"», що має найкращу різницю забитих і пропущених м’ячів (який вигравала найчастіше українська команда).

Досить ефективно провадилася в часописі зворотня комунікація, саме через рубрики «З пошти «Старту», «Запитуй – відповідаємо» (з 1961 р. трансформується в рубрику «Довідкове бюро «Фізкультури і спорту», а з 1966 р. у рубрику «Довідкове бюро "Старту"»; тут містилися відповіді на запитання читачів різного роду: про календар змагань, історію та техніку різних видів спорту, біографію різних спортсменів, спортивні книжки тощо; відповіді на запитання читачів надавалися як членами редколегії, так і заслуженими майстрами спорту, тренерами; друкувалися листи читачів різного соціального статусу, інженерів, слюсарів, швачок, домогосподарок з різними запитаннями чи висловленням свого ставлення до журналу та його контенту, містилися відповіді на листи читачів). Про ефективну зворотну комунікацію свідчив той факт, що журнал щороку отримував понад 3000 листів. Свідченням популярності часопису може служити й те, що протягом 1960–1970-х рр. участь у заочних читацьких конференціях взяли понад 20 000 осіб.

Надзвичайно значущим був виховний потенціал часопису. Через спортивні матеріали редакція намагалася викрити і висміяти людські вади, зокрема: хвалькуватість, пихатість, зазнайство (у смішинці «Щедра душа» № 7, 1968, де відзначалося: «Прийшов літ сім тому в футбол, Забив один єдиний гол, Та всім розказувать любив, Як він колись той гол забив» або смішинка «мрія чемпіона – врости в п’єдестал»), лінощі (типовим тут є вірш О. Шкабоя «Чемпіон» № 5 за 1961 р.: «Він до вечора і зрання Думу дума про змагання: «Є стрілецькі, є і водні, вілогонні, пішоходні… То чому ж нема змагання По найдовшому лежанню? Тут би він по всіх законах опинився в чемпіонах!»), безкультур’я вболівальників на стадіонах (замітка

№ 6, 1974 р. «Невтішна схожість», де відзначалося: «В зоопарку голландського міста Вассемаара у приміщенні з горилами встановили телевізор, щоб простежити за поведінкою цих приматів під час різних передач. Досліди показали, що їхня реакція в основному така сама, як і чотирирічної дитини. Однак, спостерігаючи за футбольними матчами, мавпи сильно збуджувались, підскакували на місці, дико розмахували руками і видавали несамовиті крики. Одним словом, поводилися так, як деякі дорослі люди» [141], що ілюструвалося відповідною світлиною мавп біля телеекрану, де транслювався матч, таким чином виховувалась культура футбольного вболівальника). Висміювали в часописі і певні політичні події, перебудову і гласність у вірші Л. Горського «Не розгубився» (№ 8, 1988): «Суддю облаяв футболіст. Той жовту картку враз підніс. Та форвард мовив строго: – А гласність в нас для чого?!»).

У багатьох матеріалах журналу наголошувалося, що спорт допомагає формуванню справжньої радянської людини, акцентувалося на тому, що лише спорт допомагає долати складні обставини, проведення асоціативних паралелей (відзначалося, що герою книги Б. Польового «Повесть о настоящем человеке» вдалося подолати труднощі лише тому, що він мав фізичне загартування), виховання у читачів патріотизму, працелюбності, милосердя.

Усе це зумовлювало надзвичайно високу читабельність журналу. У рубриці «З пошти «Старту» багато читачів відзначали, що журнал майже неможливо знайти в «Союздруці», що його розбирають за лічені години, містилися прохання до редакції залишити «зайвий» номер, приходили листи з Білорусії, Росії та ін. з проханням пересилати журнал до братніх республік. Яскравим прикладом, який ілюструє популярність часопису та великий попит, ажіотаж на нього, є лист читача з Москви: «Дорога редакціє! Пишу вам другий раз… Оскільки не завжди попадалися ваші журнали в «Союздруку», бо їх швидко розкупляють, то я передплатив на 1990 рік… Мені, на жаль, не попався журнал за вересень. В «Союздруку» в черзі була така паніка, ледь не бійка за журнал «Старт»…

Відзначаючи завдання часопису «Старт» та його значення в історії української спортивної преси, Г. Німич наголосила: «Журнал «Старт» висвітлював діяльність та перспективи розвитку фізкультурних організацій, відкриття та перші кроки нових позашкільних навчальних закладів, а саме дитячих спортивних шкіл; висвітлював хроніку проведення Пленумів Ради Союзу спортивних товариств і організацій Української РСР, завдання фізкультурних організацій з виконання Постанов щодо подальшого розвитку фізичної культури та спорту; розкривав досягнення, рекорди та поразки українських спортсменів-вихованців позашкільних закладів освіти» [145, с. 488].

Таким чином, варто зазначити, що часопис «Старт» є одним з найкращих видань в історії української спортивної журналістики, адже він був орієнтований на велику читацьку аудиторію, розміщував як аналітичні матеріали, у яких подавався аналіз, оцінка та перспективи вирішення певних проблем, висвітлювалася історія багатьох видів спорту в Україні та світі, містилася велика кількість портретних нарисів про визначних українських спортсменів, тренерів, подавалися спортивно-медичні, науково-методичні та інструктивно-технічні статті, а також репрезентувалися сатирично-гумористичні матеріали про спорт: фейлетони, гуморески, байки. Надзвичайно важливим був той факт, що часопис був не лише ретранслятором спортивних змагань, але й містив публікації з питань військово-патріотичного, трудового та морального виховання, забезпечував не лише розважання читачів, але й насамперед виховував реципієнта на морально-етичних засадах.

4.2.2. «Спортивна газета»: специфіка функціонування в 1950–1990-х рр.

«Спортивна газета» була заснована в Києві 1 квітня 1934 р. Тоді ще ніхто не знав, що це видання увійде до історії національної журналістики як «бабуся» української спортивної преси, не доживши близько року до 75-річного ювілею. Щоправда в її історії була майже десятиліття перерва в 1939–1949 рр.

«Спортивна газета» – перший спортивний часопис, що був відновлений після війни у 1949 р. Тоді газета виходила під назвою *«Радянський спорт»*. Г. Німич так охарактеризувала причини відновлення газети та її завдання: «Початок роботи цього друкованого органу був пов'язаний з рішенням Центрального комітету Комуністичної партії більшовиків про відкриття періодичного видання спортивного спрямування. Відтак, у жовтні 1949 р. почала виходити республіканська спортивна газета «Радянський спорт» як офіційний друкований орган комітету в справах фізичної культури та спорту при раді Міністрів Української РСР. Редактором газети на той час був призначений М. Безсмертний. Перед новою газетою були поставлені задачі мобілізації широкої фізкультурної громадськості радянської України на боротьбу за подальший розвиток масового фізкультурного руху в республіці та підвищення рівня майстерності радянського спорту» [145, с. 487].

І. Кузнецов так писав про «Спортивну газету»: «Вона видається з 1934 р. під назвою «ГПО». Трохи пізніше перейменована в «Спортивну газету». З 8 січня 1938 р. мала назву «Радянський спорт». З 1940 по 1949 р. не виходила. З 19 жовтня 1949 р. була відновлена. З 30 березня 1964 р. виходить під сучасною назвою – «Спортивна газета». Упродовж усієї своєї історії газета боролася за масовість спорту, популяризувала досягнення майстрів, друкувала методичні поради починаючим фізкультурникам, критикувала недоліки у фізкультурній роботі. У газеті часто розміщувались підбірки матеріалів: «За масовий спорт у вищих навчальних закладах України», «Прославимо нашу Вітчизну новими фізкультурними досягненнями», «Новими рекордами, новими досягненнями помножувати славу радянського спорту» [99, с. 124].

У цьому підрозділі розглянемо історію «Спортивної газети» у п'ятому та шостому періодах історії спортивної преси України.

«Спортивна газета» виходила в періоди «відлиги», «застою» та «перебудови» тричі на тиждень як орган Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР та Української республіканської Ради профспілок. Тираж часопису коливався від 298 000 до 314 000 прим. Редактором газети протягом 1949–1965 рр. був П. Безсмертний. З 1966 по 1983 р. посаду головного редактора обіймав В. Дмитрук, з 1984 по 1991 рр. – Ю. Пересунько. Протягом 1980-х рр. – 1991 р. заступником головного редактора була В. Пожилова. В історії газети можна виокремити три періоди, пов'язані зі змінами редакторів, але вони істотно не змінили концепцію та контент часопису, тому ми відзначимо загальні для всіх періодів рубрики видання та його конституційні ознаки у 1950–1990-х рр.

У звіті про роботу редакції газети «Радянський спорт» Комітету в справах фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР за 1949–1950-ті рр. пріоритетними напрямами публікацій називалися: 1) фізкультурно-спортивна робота, що здійснюється в містах України; 2) фізкультурно-спортивна робота, що здійснюється в селищах України; 3) боротьба за підвищення спортивної майстерності, за рекорди; 4) пропаганда та агітація за здоровий спосіб життя, припинення безпритульності та незайнятості молодого покоління в країні; 5) листи трудящих та дієвість інформації. У подальші роки тематичне навантаження газети не зазнає змін.

У часописі брали участь як професійні журналісти: Л. Каневський, В. Маєвський, К. Пушкарьов, І. Засєда, Л. Радченко, М. Михайлов, К. Володін, М. Мішин, Л. Бушуєв, Ф. Остапченко, А. Авербух, Г. Загірна, А. Левицька, М. Погорєлов, Л. Максименко, О. Григор'єв, П. Філімонов, Г. Курчин, І. Вєтров, П. Філімонов, А. Чайковський, Г. Борисов, М. Брянський, Ф. Гальперін, так і спортсмени, тренери, судді, науковці з фізичного виховання і спорту, викладачі фізкультури у ВНЗ та школах, представники обласних та райрад Спортивного Союзу УРСР, лікарі, зокрема: С. Фомін, А. Акопов, М. Подольський, Б. Чиж, Д. Заславський, Г. Хараджан (усі – судді), М. Коман, А. Яковцев, Л. Людмирський (усі – тренери), А. Хавін, В. Каплан, Є. Буланчик, А. Іздковський, В. Шкода, П. Денисенко, Я. Куценко, І. Куперман (усі – майстри спорту), О. Манаєва (лікар), О. Качоровська (кандидат медичних наук, лікар), Л. Никонов (голова Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР) тощо.

Обсяг газети складав 4 сторінки. Перша сторінка відводилася під передовиці, пропагандистсько-агітаційні статті про масовість спорту чи комуністичне виховання населення (типовий приклад – стаття «Вірний вартовий Радянської держави), майже дві сторінки присвячувалися футболу (в третьому періоді існування газета позбулась гіпертрофії футбольної тематики).

На шпальтах газети репрезентувалися наступні види спорту: футбол, хокей, баскетбол, волейбол, гандбол, шахи, шашки, кінний, ковзанярський, велосипедний спорт, мотоспорт, автомобілізм, бокс, боротьба, легка та важка атлетика, теніс, настільний теніс, бадмінтон, самбо, стендова та кульова стрільба, плавання, підводне плавання, водне поло, веслування на байдарці, парусний спорт, туризм, фігурне катання, фехтування, рибальство, мисливство.

Контент часопису групувався в рубриках: *зокрема за видами спорту* – «Футбол» (або «На футбольних полях»), «Баскетбол», «Шахи і шашки», «Хокей», «Легка атлетика», «Велоспорт», «Бокс, боротьба, штанга», *а також рубрики загального характеру:* «У розмові з нашим кореспондентом» (або «Наші інтерв'ю» – інтерв'ю з діячами спорту), «Критика і бібліографія», «Прочитайте цю книжку!» (пізніше «Книжкова полиця»; анонси та рецензії на нові спортивні книжки), «Люди нашого спорту» (портретні нариси про видатних українських спортсменів та тренерів, відображення їх багатогранного життя, духовного світу і самовідданої праці на благо Вітчизни), «На допомогу громадському інструктору», «Радянські спортсмени за межами Батьківщини», «У спортсменів братніх республік», «Наші заслужені тренери», «Замітки тренера» (матеріали тренерів про тактику чи стратегію гри), «Поради лікаря» (репрезентація спортивно-медичних статей про лікування різних хвороб завдяки спорту, важливість занять спортом для профілактики різних захворювань), «На теми виховання» (про виховний потенціал спорту, про етику і мораль, гуманізм, милосердя, взаємодопомогу як в спорті, так і в житті), «Це варто запозичити», «На допомогу майстру» (поради, консультації в оволодінні технікою, методикою спорту), «Короткі Вісті» (про основні спортивні події в провідних містах країни), «Колючі замітки» (критичні матеріали), «Всяка всячина» (цікаві кумедні історії), «Назустріч Спартакіаді народів СРСР», «Розповіді про переможців олімпійських ігор», «Друзі спорту», «Спорт за рубежем» (пізніше назва змінюється на «Спорт на п'яти континентах» – висвітлення змагань у провідних країнах Європи та світу), а також неперіодичні рубрики «Що нового в спортивних газетах?» (огляд проблемно-тематичного діапазону спортивних часописів Росії, Білорусії, Казахстану), «Назустріч фестивалю молоді і студента», «Спортивні зустрічі школярів», «На допомогу учасникам туристських змагань», «Новинки рибальського спорядження» тощо.

Також протягом 1990-х рр. газета випускала спеціальний шаховий додаток **«Шахівниця»**, головним редактором якого був Ю. Лазарєв.

З 1985 р. у часописі розширюється автура, з газетою в цей час активно співпрацюють В. Михайлов, Г. Нечаєва, Л. Мовчан, Є. Карельський, М. Левицький, Я. Димов, Ю. Карман, В. Браницький, Ю. Сосновський, Ю. Корзаченко, М. Моторний, В. Казимиров, В. Пожилова, Г. Кузьмін, Ю. Шаїнський, П. Янківер, Л. Михайленко, Ю. Писаревський, В. Мирський, Д. Фейштер, Л. Воскобойникова, Л. Береза, О. Щедріна, А. Гущин, В. Ольшевський, В. Щербачов, Д. Александренко, В. Пак, В. Зубов, Г. Абрамян, Є. Шрайман, Б. Левченко, Ю. Супрун; переважно друкуються професійні журналісти, з газети майже зникають майстри спорту, судді, тренери як автори публікацій. У цей період у газеті функціонують такі відділи як: громадсько-політичний, олімпійський, відділ зарубіжного спорту, футболу, учнівської молоді, спортивних ігор та вищої спортивної майстерності, відділ фізвиховання населення, відділ листів. Розширюється тематичний діапазон часопису, виникають такі рубрики, як: «Олімпійські надії», «Спорт – посол миру», «Суботній клуб «Гол!», «За масовий спорт на селі», «Гарт – кожному школяреві», «Колектив фізкультури: масовість і майстерність», «Школа початківця», «Школа юного атлета», «Панорама», «Табло», «Орбіта змагань», «Європейські кубки», «Зарубіжний калейдоскоп», «З історії п’яти кілець», «Консультує лікар», «Юридична консультація» (відповіді від інспекторів відділу фізвиховання Міносвіти), «Усією бригадою – на стадіон», «Економіка народного гарту» (про фінансування), «По сторінках зарубіжної преси», «СГ на спортивних новобудовах», «Азбука здоров’я» (або «Календар здоров’я» – поради, комплекси вправ з підрубриками «Для дітей», «Для вас, жінки», «Школа майбутніх Гераклів» (для чоловіків)), «На Ваше прохання», «Місяць спортивний» (огляд всесоюзних та республіканських змагань у кожному місяці року, наприклад «Червень спортивний», «Березень спортивний»), «Для допитливих» (інформація про європейські та латиноамериканські футбольні клуби), «Вітальня» (інтерв’ю-бесіди з музикантами, письменниками, артистами, співаками, художниками про їхню творчість та роль спорту в житті), «Трибуна інструктора» (уроки з різних видів спорту або інструктивно-технічні статті), «Для вас, рибалки» (методики лову, способи осінньої, зимової риболовлі, оповідь рибалок), «Наука – спорту», «Офіційний відділ» (про установчі пленуми федерацій з різних видів спорту), функціонує низка проблемних рубрик, зокрема «Тверезість – норма життя: поговоримо щиро», «Гостра тема», «Актуальна тема», «Авторитетна думка», «Думка глядача», «Під гострим кутом», «Роздуми та пропозиції», «Резерви великого спору», «Проблеми майстерності», «Профспорт: досвід, проблеми», «На теми моралі», «Лист покликав у дорогу»; широко висвітлюються такі види спорту як бобслей, біатлон, фехтування, кавзанярський та санний спорт, велосипедний, кінний спорт, хокей на траві, газета позбавляється гіпертрофії футбольної тематики, з 1988 р. репрезентуються вікторини («Чи знаєте ви спорт»), розміщуються кросворди, чайнворди, смішинки, футболізми, перли, мініатюри, словнички-жартівнички тощо, зростає кількість гуморесок, усмішок, подаються фотогуморески, фотокарикатури, фотожарти у рубриці «Веселим олівцем», з’являються передруки з іноземних газет (італійських та англійських). Разовий тираж газети складає 583 000 прим., посилюється увага до читача, з’являються рубрики «Читач-газета-читач», «Читач пропонує», де містилися рекомендації читачів щодо оптимізації контенту, щодо збільшення періодичності видання (триразовий щотижневий вихід для єдиної спортивної газети країни сприймався як катастрофічно малий), висвітлення спорту інвалідів (з порадами та рекомендаціями медиків, спортивних фахівців «для тих, хто прагне кинути виклик недузі»), розширення тематичного діапазону, запровадження рубрик «Ветеран футбола», «Спортсмени в роки війни», «Що ще почитати», висвітлення «формули-1», йоги-хатхи, бодібілдингу,

репрезентації на шпальтах видання оглядів спортивних кінострічок, публікації прогнозів спеціалістів, поради щодо того, кого запросити до «Вітальні СГ», щодо збільшення кількості видів спорту в газеті тощо; при цьому критикуючи видання та пропонуючи шляхи його оптимізації, читачі відзначали, що «Спортивна газета» мало чим поступається московському часопису «Советский спорт», окрім періодичності та оперативності.

Провідні жанри газети: хронікальні та розгорнуті замітки, інформаційні інтерв'ю, інформаційні та аналітичні огляди та звіти, репортажі, мінірецензії, відкриті листи, дискусії, аналітичні та проблемні статті, пропагандистсько-агітаційні матеріали, передовиці, фейлетони, гуморески, дружні шаржі, вірші; спостерігалася збалансованість у поданні інформаційних, аналітичних та художньо-публіцистичних жанрів.

Б. Семібратський наголосив, що «матеріали «Спортивної газети» часто друкувалися в жанрах аналітичних, оглядових та методичних статей. Ці статті присвячені як розгляду загального стану тих чи інших видів спорту (насамперед, олімпійських), так і конкретним питанням методики тренувань і шляхом удосконалення спортивної майстерності на основі впровадження новинок техніки та використання передового досвіду тренерів та спортсменів» [215, с. 34].

Одними з важливих жанрів «Спортивної газети» були портретні нариси як позитивного, так і негативного спрямування, що виконували виховну функцію. У нарисах позитивного спрямування пропагувалися такі якості, як мужність, воля, цілеспрямованість, відданість своїй справі, чемність, колективізм, любов до Батьківщини. Не меншу роль відігравали й нариси з негативною конотацією. Як відзначив Б. Семибратський, «з успіхом використовуються у виховних цілях також і приклади негативні, щоб показати молоді, наскільки згубні певні межі морального вигляду окремих спортивних «зірок», такі як: малодушність, грубість, егоїзм, неповага до товаришів, відсутність почуття колективізму, зазнайство, пристрасть до «зеленого змія» [215, с. 25].

Характеризуючи недоліки «Радянського спорту», редакція московської газети «Советский спорт» у статті «Одних желаний мало!» за 13 квітня 1958 р. відзначала: «Багато хто з любителів футболу на Україні жартома називають «Радянський спорт» газетою київських уболівальників. І тут є частка правди. Спробуйте зі сторінок «Радянського спорту» дістати будь-яке уявлення про старт футболу в республіці! Даремна праця. Газета віддає перевагу лише одній команді – київському «Динамо»… Як доречно було б газеті перед початком сезону в товариському тоні сказати «Шахтареві» про його недоліки, запалити молодь, яка вперше відстоює кольори «Шахтаря», але редакція дала зрозуміти, що справи «Шахтаря» її зовсім не хвилюють… Тисячі читачів газети знають, що кращих уболівальників, ніж редакція «Радянського спорту», у київських динамівців немає. Навіть тоді, коли «Динамо» програє, редакція всіляко намагається виправдати їх, доходячи іноді до абсурду… Не варто «Радянському спорту» ставати в позу адвоката динамівців… У великому боргу «Радянський спорт» перед тисячами футболістів колективів фізкультури заводів, шахт, фабрик, радгоспів. Про їхнє життя газета взагалі нічого не пише. Навіть першість України висвітлюється погано і поверхово… Самих закликів мало. «Радянський спорт» повинен на ділі стати справжнім пропагандистом і організатором подальшого розвитку масового футболу на Україні» [149].

Важливо відзначити, що подальшими роками газета майже позбулася цих вад, зокрема: уникала суб'єктивізму в оцінках, висвітлювала виробничо-фізкультурні змагання, спорт у ВНЗ, технікумах, училищах, широко репрезентувала український

регіональний футбол, особливо акцентуючи увагу протягом 1958–1965 рр. на іграх донецького «Шахтаря» (часто матеріали про гірників подавалися під заголовком «Браво, Шахтар!»).

Реклами в газеті було обмаль, в основному вона мала профільний характер, наприклад реклама фізкультурних навчальних закладів про прийом до навчання до училищ, інститутів, про заміщення посади завідуючого кафедри теорії і методики фізичного виховання, оголошення про прийом до аспірантури і т. ін. У третьому періоді реклама подавалася в рубриці «Інформація, реклама, оголошення» (повідомлення про страхові фірми, спортивні крамниці), широко пропагувалися спортлото та спортпрогноз.

Досить ефективною в газеті була зворотня комунікація з реципієнтами, що провадилася в рубриках «Листи в редакцію», «Запитуйте – відповідаємо», «Нам пишуть», «Читач-газета-читач», «До редакції прибула пошта…» (друкування запитань чи листів читачів та розгорнуті відповіді на них, як від членів редколегії, так і від провідних спортсменів та фахівців). Загалом варто відзначити, що редакція активно реагувала на листи реципієнтів, часто підкреслюючи, що «лист читача – це не приватна скарга, а документ великого громадського значення». Свідченням популярності газети є той факт, що за рік редакція отримувала більше 40 000 листів.

Однією з найбільш характерних особливостей видання була його висока ефективність та дієвість, яка широко простежувалася через рубрику «Слідами виступів "Радянського спорту"» (пізніше «Слідами виступів "Спортивної газети"»), що друкувалася щономера. Це свідчило про те, що майже всі критичні та проблемні матеріали газети знаходили своїх адресатів, сприяли активним пертурбаціям у спортивній сфері, швидкому будуванні чи реконструкції спортивних споруд, продуктивній та ефективній праці фізкультурних секцій на виробництвах, залученню до спорту значної кількості населення. Найбільш типовими прикладами матеріалів з цієї рубрики є наступні повідомлення: «А в басейні черпають» (де відзначалося: «Під таким заголовком в газеті «Радянський спорт» за 24 грудня 1956 р. був поміщений фейлетон, у якому критикувалися працівники управління спортивних споруд, з чиєї вини затяглось переобладнання київського гребного басейну. Як повідомив начальник управління спортивних споруд т. Махиня, фейлетон обговорювався на виробничій нараді. Критика на адресу управління була визнана правильною. У результаті вжитих заходів у перших числах січня переобладнання гребного басейну було закінчене і він був запущений в експлуатацію. На думку тренерів, після реконструкції басейн відповідає всім сучасним вимогам» (№ 9, 1957), «Годують обіцянками» (де відзначалося: «Під таким заголовком у газеті «Радянський спорт» у № 99 був розміщений матеріал групи спортсменів м. Тернополя, які скаржилися на відсутність у місті нормальних умов для тренувань важкоатлетів. Як повідомив редакцію голова обласного комітету фізкультури Г. Федотов, стаття обговорювалася на засіданні комітету. Вказані в матеріалі факти повністю підтвердились. На клопотання комітету облвиконком виділив зал для заняття секцій. Виготовлено поміст для штанги, налагоджено регулярну роботу секцій штанги. Через відсутність кваліфікованого тренера тренування тимчасово веде директор спортивної школи молоді» (8 січня 1961), «Першими в районі» (де відзначалося: «У кореспонденції В. Черемисіна («Радянський спорт» за 14 січня 1958 р.) під таким заголовком говорилось про зволікання з будівництвом спортивного залу при шахті ім. Орджонікідзе тресту «Червоногвардійськвугілля». Секретар Червоногвардійського райкому партії м. Макіївки т. Товстик повідомив редакцію, що в цьому році виділено кошти для розширення клубу шахти і що при ньому буде обладнаний новий спортивний зал»

(11 лютого 1958). Провідною інтенцією редакція «СГ» відзначала викриття та засудження «псевдокерівників, які бачать у фізкультурі та спорті засіб для власного збагачення, гальмують усенародний рух за здоров'ям, нехтують інтересами трудящих, прикривають свою бездіяльність пишними фразами, окозамилюванням та приписками».

Конституційні ознаки «Спортивної газети» протягом 1957 р.–1990-х рр.:

1) влаштування різних конкурсів задля покращення контенту часопису та його художнього оформлення (зокрема щомісячних конкурсів «На кращий спортивний нарис, публіцистичну статтю та гумореску» з преміями 500, 300 та 200 крб., «На кращий нарис про людей нашого спорту» з преміями 100, 75 та 50 крб., «На краще спортивне фото» з преміями 400, 300 та 200 крб., що мало б покращити якість ілюстрацій газети); 2) широка реклама часопису Фізкультура і спорт» («Старт»), друкування в рубриці «Читайте нові журнали» анонсів на кожен номер журналу з відзначенням його провідних тем, матеріалів, авторів тощо; 3) наслідування газетою певних тем та рубрик «Старту», зокрема запозиченими з журналу були рубрики «Люди нашого спорту», «Це варто запозичити», «У розмові з нашим кореспондентом», «У спортсменів братніх республік», «На теми виховання», «Книжкова полиця», «Слідами наших виступів» та ін.; 4) репрезентація широкої парадигми видів спорту, їх техніки та методики, висвітлення найбільших змагань на першість СРСР та УРСР, а також світових чемпіонатів, олімпіад та спортивних змагань у провідних країнах Європи, подання календарів змагань з футболу; 5) висвітлення діяльності Ради Союзу спортивних товариств та організацій УРСР, Комітету з фізичної культури та спорту, конференцій фізкультурників; 6) реалізація часописом гедоністичної функції та функції релаксації (друкування фейлетонів, гуморесок, кумедних історій, влаштування різних конкурсів, зокрема на розв'язання шахових комбінацій); 7) широка пропаганда спорту як духовного і фізичного здоров'я (часто під гаслами «здоров'я людини – багатство держави», «щоб тіло і душа були молоді» та ін.; типовим прикладом виступає життєва історія «Спорт перемагає хворобу» за 19 вересня 1962); 8) матеріали про взаємозв'язок спорту та українського мистецтва; 9) широке висвітлення роботи тренерів, акцентуація на тому, що тренерові довірено державну справу – виховувати підростаюче покоління; 10) велика увага до проблеми якості суддівства, широка критика роботи суддів у багатьох матеріалах (типовим прикладом є стаття П. Безсмертного «Суддя на лінії – знавець футболу» за 7 липня 1961 р., де відзначалося: «Велику тривогу викликає і якість суддівства помічників арбітрів. Ровенська, Хмельницька, Луцька і Сумська колегії суддів погано підготувалися до сезону. Навіть у таких провідних колегіях як Львівська, Миколаївська і Закарпатська мали місце прикрі зриви в роботі суддів та їх помічників»); 11) проведення різних рейтингів за опитуваннями читачів (зокрема «Десятка найсильніших спортсменів України», «Кращий спортсмен УРСР», «Який він – ступінь популярності видів спорту», «Приз глядацьких симпатій» тощо); 12) пропаганда комплексу «ГПО», публікації про складання нормативів комплексу; 13) активна антиалкогольна пропаганда та матеріали про шкідливість паління, в рубриці «Тверезість – норма життя: поговоримо щиро», виступи проти допінгу, расизму, апартеїзму; 14) військово-патріотичні матеріали, виховання культури суспільства, заклики до прочитання книжок, широка акцентуація на питаннях етики та моралі як в спорті, так і в житті суспільства, виховання населення через висвітлення морального обличчя спортсменів (часто матеріали подавались під гаслом «приклад для наслідування»), виховання в населення патріотизму, працелюбності, милосердя, відповідальності, формування активної життєвої позиції тощо (матеріали «Працелюбність – основа майстерності» Ф. Остапченка за 12 липня 1960, «Любов до справи – любов до людей» М. Погорєлова

за 13 жовтня 1961, «Дав слово – додержуй його» за 17 серпня 1961, «Навчимось людяності» за 8 серпня 1987 тощо; часто публікації містили гасло «Тобі, Вітчизно, – наші перемоги»); 15) висвітлення ролі фізичної культури в житті молоді, організаційно-масової, агітаційно-пропаган-дистської, навчально-тренувальної роботи; 16) висвітлення життя та діяльності колективів фізкультури, спортивних комітетів, добровільних спортивних товариств, союзів, недоліків, проблем та іновацій у їх діяльності, репрезентація замальовок про кращі фізкультурні колективи і кращих спортсменів; 17) матеріали провідних майстрів і тренерів про перспективи розвитку окремих видів спорту і передові методи тренування, надання порад та консультацій громадському фізкультурному активу, друкування матеріалів про космонавтів, репрезентація їх як спортсменів; 18) велика увага до проблем сільського та виробничого спорту, повне висвітлення дитячого, шкільного та студентського спорту, наголос у публікаціях на тому, що фізичне виховання має бути одним з провідних предметів у школах та училищах країни; усебічна пропаганда масового спорту (часто публікації газети подавалися під гаслами «за масовість фізкультури і спорту», «фізкультуру і спорт – в повсякденний побут людей»); 19) матеріали про виконання планів спортивних п'ятирічок республіки, областей, міст, висвітлення побудови спортивних споруд (матеріали подавалися під гаслом «кожному райцентру – свою спортбазу»); 20) матеріали щодо узагальнення й пропаганди передового досвіду, використання масових видів спорту для організації фізкультурної роботи серед дітей та молоді; публікації про роботу ДЮСШ, спортивних секцій та клубів; 21) висвітлення фізичної культури і спорту в сім'ї, житті індивіда; 22) репрезентація місцевого досвіду фізкультурних товариств УРСР, висвітлення форм і методів організації масової фізкультурно-оздоровчої роботи серед населення – «зон здоров'я» у промислових центрах країни, в піонерських і спортивних таборах, туристських базах, будинках відпочинку; публікації про «цехи здоров'я» на великих підприємствах України як форми керівництва фізкультурно-оздоровчою та профілактичною працею на заводах та фабриках; висвітлення конкурсів на кращий фізкультурний будинок, кращу спортивну родину, різних спортивних експериментів, розгортання соцзмагань на кращу постановку фізкультурно-масової праці, матеріали щодо праці вуличних та квартальних рад фізкультури, створення домових спортивних клубів; 23) позиціонування спорту як чинника, що допомагає в роботі, навчанні, боротьбі з соціальними проблемами (типовим прикладом є замітка за 11 квітня 1983 р. «Не лише футбол», де відзначалося: «Пеле отримав від бразильського уряду високу державну нагороду – золоту медаль. Не за футбольні заслуги. А за те, що Пеле провів по бразильському телебаченню уроки боротьби з неписьменністю, які, завдяки популярності лектора, привернули велику увагу. Автобіографічна книга «Я – Пеле» викликала приплив слухачів на курси ліквідації неписьменності. Десятки тисяч прихильників Пеле прагнули самостійно прочитати книгу, написану королем футболу» [142]). У багатьох матеріалах газети акцентувалося на важливості виховання широких мас спортсменів, підвищенні їх майстерності, великому соціальному значенні фізичної культури та спорту, їх значущості в плані підвищення продуктивності праці і важливості їх впровадження в побут кожної родини.

Таким чином, можна відзначити, що часописи «Фізкультура і спорт» («Старт») і «Спортивна газета» сьогодні можуть правити за взірці для наслідування, адже вони були не просто інформаторами про спортивні змагання, а спортивними часописами з широким громадянським звучанням, яскравою національно-педагогічною спрямованістю, репрезентували спорт як соціокультурний феномен, виховували радянську людину на засадах республіканського патріотизму (любові до української мови,

літератури, музики), на морально-етичних засадах (працелюбності, чесності, гуманізму, милосердя), формували світогляд радянського читача, його культуру, репрезентуючи спорт як мистецтво, вміщуючи літературно-критичні статті та твори відомих українських, радянських та зарубіжних письменників, акторів, музикантів, художників, активно боролися з такими вадами суспільства та патогенними звичками як алкоголь та паління, демонстрували виховний потенціал спорту у боротьбі з такими негативними рисами людської натури, як: лінь, хвалькуватість, пихатість, грубість, безкультурність тощо, сприяли формуванню громадської думки до спорту як засобу збереження та зміцнення духовного і фізичного здоров'я, панацеї від усіх хвороб, чинника, що сприяє вічній молодості тіла й душі. Ці часописи представляють сьогодні неабиякий інтерес у справі підвищення ефективності та дієвості матеріалів, широкого друкування критичних публікацій, відродження спортивної публіцистики з її важелями впливу на реципієнта, репрезентацією як загальножурналістських, так і літературних жанрів з одночасною реалізацією гедоністичної, культуроформувальної, патріотично-світоглядної та виховної функції, універсальності часописів (їх поліадресатності, призначенні як прихильникам спорту, так і спортсменам, тренерам, викладачам фізкультури тощо), репрезентацією різних спортивних конкурсів, вікторин тощо.

Неоціненою є роль цих видань і в аспекті ефективності зворотної комунікації, модифікації контенту відповідно до інтересів та рекомендацій читачів, широкої пропаганди масового спорту та національних самобутніх видів спорту, розширення проблемно-тематичного діапазону, позиціонування спорту як державної ідеологеми, іміджу держави на міжнародній арені та встановленню дружніх стосунків з іноземними державами. Часописи «Фізкультура і спорт» («Старт») і «Спортивна газета» заклали класичні традиції української спортивної журналістики, що мають сьогодні активно наслідуватися спортивними масмедіа для посилення їх читабельності, підвищення коефіцієнта їх корисної дії.

Розділ 5

Спортивна преса України доби незалежності

5.1. Спортивна преса доби незалежності: періодизація, локалізація, типологія

Найбільш плідним в історії спортивної преси України став її розвиток в період незалежності. У цей період українська журналістика зазнала кардинальних змін: різко зросла кількість періодики в українському інформаційному просторі (з 2 609 видань у 1992 р. до 4 229 у 1995 р.), значно зменшилися наклади видань, відбувалася приватизація часописів та поступове зникнення державних ЗМІ радянського часу, видань компартії, на медіаринку з’явилися нові сегменти журналістики. Формуванню української преси цього часу сприяла низка законів, зокрема відміна в березні 1990 р. 6 ст. конституції СРСР, що визнавала за КПРС монопольне право на видання періодичних органів, а також прийняття законів України «Про інформацію» (від 02.10.1992), «Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні» (від 16.11.1992) тощо.

Характеризуючи спортивну пресу України цієї доби, можна виокремити два періоди (зважаючи на загальний розвиток української спортивної періодики):

Перший період (1991–1998) – зародження і формування спортивної періодики незалежної України (це сьомий період в історії української спортивної преси). Ознаменований появою на медіаринку в 1991 р. першої незалежної футбольної газети на теренах України – «Український футбол» та першої щоденної транснаціональної спортивної газети країни – «Спорт-Экспресс» (вже всередині 1990-х визнана однією з найкращих та найкрупніших газет у Європі; з 2000-х рр. виходить під назвою «Спорт-Экспресс в Украине»). За тематичним спрямуванням усі видання цього періоду можна поділити на декілька груп: ***1) футбольні видання – 35 (всеукраїнські часописи, видання футбольних клубів, футбольних фанатів (фанзіни), часописи з колекціювання футбольних атрибутів, історії клубів); 2) видання з боксу та бойових мистецтв – 3; 3) видання з автомотобілізму – 1; 4) спортивна преса з дельтапланерного спорту – 1; 5) видання з легкої атлетики – 2; 6) часописи з важкої атлетики – 1; 7) часописи з шахів та шашок – 1; 8) видання з бодібілдингу – 1; 9) універсальні спортивні видання – 21; 10) науково-теоретичні та науково-методичні спортивні журнали – 6.***

Загалом у цей період створено 72 спортивних видання. Одночасно з новими спортивними ЗМІ продовжують функціонувати медіа, які виникли в 30-х рр. XX ст.: «Старт» («Фізкультура і спорт», 1922–1999 Київ) та «Спортивна газета» (1934–2008, Київ).

Другий період (1999–2014) – розквіт спортивної преси незалежної України, її реформування та модернізація (восьмий період в історії української спортивної журналістики). Розквіту спортивної преси послужило прийняття ЗУ «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (від 23.09. 1997), що поліпшило умови для видання ЗМІ. У цей час формуються спортивні масмедіа, що репрезентують 17 тематичних сегментів: ***1) футбольна преса*** – 69 (всеукраїнські видання, часописи футбольних клубів, видання футбольних фанатів (фанзіни), видання з колекціювання футбольних атрибутів, історії клубів);

2) видання з кінного спорту – 1; 3) видання з шахів та шашок – 3; 4) видання з боксу та бойових мистецтв – 7; 5) видання з водного спорту – 2; 6) спортивна преса з тенісу – 7; 7) видання з гольфу – 2; 8) спортивна преса з волейболу – 1; 9) спортивна преса з хокею – 1; 10) видання з фехтування – 1; 11) видання з регбі – 1 ; 12) видання з пейнтболу – 1; 13) спортивна преса з автомотобілізму – 2; 14) видання з лижного спорту – 1; 15) часописи з йоги та бодібілдингу – 3; 16) спортивна преса з екстремального туризму – 4; 17) універсальні спортивні видання – 49; 18) науково-методичні та науково-теоретичні журнали – 9.

Загалом у цьому періоді виникає 164 спортивні видання, припиняють існування гіганти спортивної преси України: «Старт» («Фізкультура і спорт», 1922–1999, Київ) та «Спортивна газета» (1934–2008, Київ) (функціонує понад 190 видань (164 + часописи з сьомого періоду)). Згідно з «Каталогами видань України» за 2011–2013 рр., в Україні виходить 3 200 газет і журналів. Таким чином, спортивна преса складає 5 % від загальної кількості видань).

Спортивна преса у період незалежності існує в 22 (з 24-х) областях України. Розглянемо регіональний аспект її репрезентації.

1) Київська область представлена 98 виданнями (96 – Київ, 1 – Біла Церква, 1 – Бородянка), що складає майже половину всіх спортивних ЗМІ України; 2) Донецька область – 33 виданнями (29 – Донецьк, 1 – Костянтинівка, 1 – Слов'янськ, 2 – Маріуполь); 3) Львівська область – 13 часописами (11 – Львів, 1 – Радехів, 1 – Дрогобич); 4) Харків представлений 13 виданнями; 5) Одеса – 10 виданнями; 6) Запоріжжя – 10 часописами; 7) Дніпропетровська область – 8 часописами (6 – Дніпро, 2 – Кривий Ріг); 8) Луганська область – 7 виданнями (1 – Стаханов, 6 – Луганськ); 9) Вінниця – 6 часописами; 10) Херсон – 5 часописами; 11) Полтавська область представлена 5 виданнями (4 – Полтава, 1 – Кременчук); 12) Івано-Франківськська область – 5 виданнями (3 – Івано-Франківськ, 2 – Яблунівка); 13) Луцьк – 5 часописами; 14) Чернівці – 4 виданнями; 15) Кропивницький (Кіровоград) – 4 часописами; 16) Хмельницький – 3 часописами; 17) Миколаївська область – 3 виданнями (2 – Миколаїв, 1 – Южноукраїнськ); 18) АР Крим представлена 3 спортивними виданнями (2 – Сімферополь, 1 – Севастополь); 19) Рівне – 2 виданнями; 20) Ужгород – 2 часописами; 21) Чернігів – 2 виданнями; 22) Тернопіль – 1 виданням; 23) Черкаси – 1 часописом; 24) Житомир – 1 виданням. Спортивна преса в цей час функціонує в усіх областях України (крім Сумської), у всіх великих обласних центрах та провідних містах.

Варто наголосити, що спортивна преса здавна існувала не лише як окремий організм (спеціалізована газета чи журнал), але й часто була інкорпорована в контекст інших суспільно-політичних ЗМІ у вигляді спортивної рубрики. Свідченням цього є той факт, що після зникнення львівських спортивних видань на початку ХХ ст., таких як «Koło» (1895–1899), «Gazeta Sportowa» (1900–1901), які видавав К. Гемерлінг, спортивна преса продовжила своє активне існування на сторінках щоденних львівських видань «Слове Польське», «Вєк Новий», «Газета Вечірня», де спортивні рубрики вели К. Гемерлінг, З. Клосьнік, Т. Дренгєвич. Саме тому можна говорити, що спортивна преса в ті часи розвивалася на сторінках видань загального характеру. На цьому наголошує і К. Алексєєв: «Спортивна журналістика в Російській імперії на перших етапах розвивалась у виданнях загального характеру у вигляді окремих статей чи спеціальних відділів. Але з розширенням числа видів спорту, з посиленням його ролі та значенням в житті суспільства стала необхідною поява спеціальних спортивних органів» [2].

Сучасна спортивна журналістика, так само, активно інкорпорована в інші видання. Тому, на наш погляд, спортивні рубрики в суспільно-політичних ЗМІ можна вважати не якимось девіантним відхиленням чи видом побутування спортивної преси в період її стагнації, а повноцінною формою (різновидом) її існування нарівні зі спеціалізованою спортивною періодикою. Спортивні рубрики як модифікації спортивної журналістики можна трактувати як спортивну «пресу в пресі».

Сучасна спортивна преса України існує в трьох формах: 1) спортивна преса (спеціалізована спортивна газета чи журнал), яка представлена такими масмедіа як: «Футбол», «Команда», «Болельщик», «Спорт-арена» тощо (сюди ж ми включаємо підгрупу науково-методичних та науково-теоретичних часописів); 2) спортивна «преса в пресі», репрезентована спортивними рубриками в суспільно-політичних виданнях: «Спорт от Олимпии» («Гид ТВ»), «Спорт» («Голос України», «Україна молода», «Он-лайн»), «Спорт-площадка» («Мариупольское время») тощо; 3) спортивна піарналістика, що представлена виданнями футбольних клубів «Динамо», «Шахтар», «Металіст», «Карпати», «Зоря» тощо.

5.2. Спеціалізована спортивна преса

Спеціалізована спортивна преса України є найбільш потужною формою її існування. Протягом 1991–2014 рр. в країні з'явилося понад 180 спортивних видань цього типу. Лідерами за кількістю спортивних часописів є Київський та Донецький регіони, де функціонувало до 2014 р. 98 та 33 спортивні часописи відповідно. Це було обумовлено розвитком спорту в цих регіонах та успішними виступами на внутрішній та міжнародній аренах спортсменів та спортивних клубів окреслених областей[1]. Саме значні досягнення донецьких спортсменів та спортивних команд зумовили вибух

[1] Зокрема Донецький регіон представляють такі спортивні команди як: ФК «Шахтар» Донецьк (володар Кубку УЄФА, 9-разовий чемпіон та 13-разовий володар Кубку України з футболу), міні ФК «Єнакієвець» Єнакієве (призер чемпіонатів України з мініфутболу, володар Кубку та Суперкубку України), міні ФК «Шахтар» (5-разовий чемпіон та 3-разовий володар Кубку України з мініфутболу), жіночий ФК «Донеччанка» (5-разовий чемпіон, 4-разовий володар Кубку України з жіночого футболу), БК «Азовмаш» Маріуполь (7-разовий чемпіон та 5-разовий володар Кубку України з баскетболу), ТК «Норд» Донецьк (неодноразовий чемпіон країни з настільного тенісу), ХК «Донбас» Донецьк (неодноразовий призер чемпіонатів України та Білорусі з хокею), ГК «Шахтар-Академія» (3-разовий чемпіон країни з гандболу), МК «Союз 3. Єнакієве» (неодноразовий чемпіон країни з мотоболу), команда «Скіфи-ДонНТУ» (9-разовий чемпіон країни з американського футболу), РК «Тигри Донбасу» (чемпіон України з регбі) та відомі спортсмени, зокрема: Руслан Пономарьов (чемпіон світу з шахів 2002, віце-чемпіон Європи 2001, срібний призер Кубку світу 2005, переможець шахових олімпіад 2004 та 2010, переможець командного чемпіонату світу 2001), Катерина Лагно (чемпіонка Європи з шахів 2005 та 2008), Лілія Подкопаєва (володарка Кубка Європи 1995, чемпіонка світу зі спортивної гімнастики 1995, чемпіонка Європи 1996), Сергій Бубка (Чемпіон Європи і світу, багаторазовий світовий рекордсмен, олімпійський чемпіон з легкої атлетики), Дмитро Халаджи (чемпіон України з пауерліфтингу, автор двох десятків силових рекордів, занесених до Всесвітньої Книги рекордів Гіннеса).

Не менш значні досягнення у спорті має і Луганська область, яку представляють такі спортивні клуби як: ВК «Іскра» – жіночий волейбольний клуб Луганська (6-разовий чемпіон України, 2-разовий бронзовий призер Кубка європейських чемпіонів 1995, 1996), ФК «Зоря» – чемпіон України 2012/2013 серед молодіжних команд, а також такі спортсмени, як: Ольга Бризгіна – відома легкоатлетка, рекордсменка світу, чемпіонка світу 1991 та олімпійська чемпіонка 1992, заслужений працівник фізичної культури й спорту України, Олег Кучеренко – спортсмен з греко-римської боротьби, заслужений майстер спорту України, олімпійський чемпіон 1992, Григорій Місютін – відомий гімнаст, чемпіон Олімпійських Ігор Барселони, 4-разовий срібний олімпійський призер 1992, бронзовий призер Олімпійських ігор в Атланті, заслужений майстер спорту, Вячеслав Глазков – чемпіон з боксу, бронзовий призер Олімпійських ігор 2008, срібний призер чемпіонату світу 2007, заслужений майстер спорту тощо.

спортивної періодики в Донецькій області (якщо з початку ХХ ст. до 1991 р. в регіоні вийшло всього два спортивних видання, то протягом 1991–2013 їх з'явилось 33). При цьому варто підкреслити, що донецька спортивна періодика значно виграє за кількісними та якісними показниками у спортивних часописів Львівської та Харківської областей (ці регіони за кількістю спортивних видань посідають третє та четверте місця, маючи по 13 часописів). Усе це й зумовлює поряд зі столичною спортивною пресою розглянути найвизначніші спортивні часописи Донбасу.

5.2.1. Київська спортивна періодика та її репрезентанти

Спортивна преса України періоду незалежності зароджується саме в Києві. У березні 1991 р. створено газету **«Український футбол»** (одна з найкращих футбольних газет України), а в серпні того ж року в місті з'явилася перша щоденна спортивна газета України – **«Спорт-Экспресс»** (з 2000-х рр. – «Спорт-Экспресс в Украине», яка неодноразово визнавалася найкращою спортивною газетою країни, зокрема у 2010, 2012 рр.). Знаковим для київської спортивної журналістики став 1995 р., коли в місті засновано два гіганти спортивної преси країни, – щомісячний аналітичний журнал про спорт високих досягнень в Україні та світі **«Олімпійська арена»** і друга щоденна газета за всю історію спортивної журналістики країни – **«Команда»**. Ці два часописи неодноразово визнавалися найкращими спортивними виданнями країни, будучи лауреатами конкурсу «Україна олімпійська» (зокрема в 2010, 2012 рр.). З часів проведення цього конкурсу найкращим спортивним журналом року майже завжди визнавався часопис «Олімпійська арена». У 2000 та 2002 рр. у місті з'являються гіганти сучасної спортивної журналістики – журнал **«Футбол»** з виданнями-супутниками[1], що за багатьма читацькими рейтингами визнаний найкращим спортивним виданням України, та газета **«Спорт сегодня»**, а в 2010 р. у столиці виходить вельми цікавий медіапроєкт, створений журналістами сайту football.ua, що найбільше нагадує сучасні європейські видання – журнал **«Футбол Style»**.

Сьогодні спортивна преса Києва є найбільш потужною ланкою у спортивній періодиці країни, репрезентуючи 96 видань. Це насамперед зумовлено столичним статусом міста (адже, київська газета автоматично набуває статусу всеукраїнської, редакції мають більш широкі можливості відвідувати змагання, які найчастіше відбуваються в столиці; до того ж у редакцій київських масмедіа ширший діапазон тем, адже в столиці проходить значно більше змагань, спортивних заходів, тут розташовуються провідні офіційні спортивні структури, а тому можна отримати інформацію більш оперативно і «з перших вуст», чого не можуть дозволити собі провінційні спортивні видання; важливу роль відіграє й велика читацька аудиторія міста, значний відсоток якої складають туристи), а також значними успіхами київських клубів та атлетів на внутрішній та міжнародній аренах.

[1] Виданнями-супутниками журналу «Футбол» є такі: «Футбол: жизнь немыслима без футбола» (2003–2010-ті), «Футболклуб: журнал для тех, кто любит футбол» (2006–2010-ті), «Футбол-спецвыпуски: Еврокубки» (2006 – н. ч.), «Футбол-спецвыпуски: Представление участников Чемпионата мира» (2006 – н. ч.), «Футбол-спецвыпуски: Представление команд-участниц Чемпионата Европы» (2008 – н. ч.), «Футбол-спецвыпуски: Национальные чемпионаты Европы» (2008 – н. ч.), «Великие клубы» (приложение к журналу «Футбол») (2005–2008), «Великие сборные» (приложение к журналу «Футбол») (2006), «Футбол-спецвыпуски: истории жизни и футбольных достижений выдающихся спортсменов» (2007–2008), «Совершенно секретно: Футбол» (2009 – н. ч.) (редактором усіх часописів є головний редактор журналу «Футбол» А. Франков).

Доречно розглянути у нашій монографії найвизначнішу спортивну газету Києва й загалом України – щоденну газету «Команда», яка тривалий час була найбільш популярною, читабельною газетою країни і мала одноразовий наклад 120 000 прим., що є рекордним не лише для української спортивної преси періоду незалежності, а й загалом в історії української спортивної журналістики, а також журнал «Футбол Style», що за нашим опитуванням, проведеним серед населення Києва та області, визнаний найкращим спортивним журналом України. Об'єднуючим фактором, що забезпечує успішність та читабельність цих київських спортивних часописів, є те, що вони засновані Українським медіахолдингом[1].

5.2.2. Газета «Команда» в історії української спортивної журналістики періоду незалежності: періоди розвитку, проблемно-тематичний діапазон, характерні риси функціонування.

Газета «Команда» започаткована в Києві 11 березня 1995 р. на базі часопису «Київські відомості» бізнесменом М. Бродським і видавцем С. Кічігіним як структурний елемент Українського медіахолдингу. Газета засновується в сьомому періоді розвитку української спортивної журналістики – періоді зародження й формування спортивної періодики незалежної України протягом 1991–1998, проте її основне функціонування припадає на восьмий період розвитку українських спортивних масмедіа – період розквіту спортивної преси незалежної України, її реформування та модернізації, що окреслений 1999–2014 рр.

«Команда» формувалася як медіапроєкт, покликаний скласти конкуренцію транснаціональному виданню «Спорт-Экспресс в Украине» (репрезентанту російського холдингу ЗАТ «Спорт-Экспресс»), що висвітлює змагання в планетарному масштабі, але відрізняється адаптованістю тематики та проблематики для української аудиторії. Характеризуючи газету «Команда», М. Дерепа відзначила: «Газета «Команда» може претендувати на роль загальноукраїнської, у ній висвітлюються всі популярні в Україні види спорту, і вона виходить з періодичністю 4–5 разів на тиждень, істотно впливаючи на формування громадської думки» [55, с. 79]. Про значущість і популярність цієї газети свідчить той факт, що вона стала найпопулярнішим та найчитабельнішим спортивним виданням не лише в Україні, але на всьому пострадянському просторі. Так, на сайті rutracker.org/ спортивні медіаспоживачі пострадянських країн влаштували форум, присвячений «Команді», де відзначили пріоритет української газети над багатьма московськими спортивними виданнями та спортивними ЗМІ інших пострадянських країн. Про це зокрема йдеться у замітці одного з форумчан: «У 90-х роках майже щороку приїздив в Україну, то чатував цю газету в газетно-

[1] Український Медіа Холдинг (УМХ) – міжнародна медійна компанія, до складу якої станом на 2006 р. входило 77 медіапроєктів з сегментів преси, радіо, інтернет. Холдинг заснований наприкінці 1990-х рр. українським підприємцем Борисом Ложкіним на базі газети «Теленеделя». Керує портфелем з понад 50 брендів з лідируючими позиціями на ринках інтернету, радіо та преси, що охоплюють ніші новин, політики, економіки та бізнесу, спорту, моди, життя зірок і ТБ. У портфелі компанії більше десятка українських і міжнародних медіабрендів, головні з яких – Forbes Ukraine і Vogue Ukraine. Займає 15-у сходинку в рейтингу найбільших медіакомпаній, що працюють на ринках пострадянських країн, будучи другим за обсягом аудиторії медіахолдингом України (після StarLight Media). У партнерстві з братами Суркісами створено газету «Команда» та радіо «Киевские ведомости». Репрезентанти УМХ серед періодичних видань: «Теленеделя», «Футбол», «Аргументи і Факти в Україні», «Комсомольская правда в Украине», «Кореспондент», «За рулём», «Команда», «Футбол Style» тощо. Сукупний наклад друкованих видань УМХ 2006 р. становив 200 млн примірників.

журнальних кіосках всю відпустку... Вона тоді виходила не щодня, а три рази на тиждень... І подача матеріалу з ігрових видів спорту в той час навіть перевершувала в багатьох компонентах (особливо в плані статистики) центральні російські спортивні видання» [38]. На початку 2000-х рр. газета «Команда» міцно закріпилася в лідерах спортивного сегмента української журналістики і стала найбільш популярною газетою країни з одноразовим накладом 120 000 прим., що є загалом рекордним для історії української спортивної журналістики за весь час її функціонування з 1890 по 2019 рр.

З історії функціонування газети «Команда» можна виокремити два періоди.

Перший (1995–2001) – період формування газети – характеризується невеликим та нестійким накладом, що варіюється від 6 000 до 25 000 прим., варіаціями в обсязі газети від 8 до 12 шпальт, нерегулярністю тематичного діапазону, акцентуацією на висвітлення тенісу, змінами головного редактора. Так, з № 1 до № 21 1995 р. головним редактором видання був Ю. Корзаченко, з № 22 його змінює В. Вихованець, з 1996 р. головним редактором часопису стає знову Ю. Корзаченко, з № 62, 1996 р. цю посаду обіймає Ю. Пільчевський, після приходу якого газета більше уваги приділяє тенісу, а сам Ю. Пільчевський разом з Ю. Сосновським веде на шпальтах газети рубрику «Теннис». Під час перебування на посаді редактора Ю. Пільчевського газета стала більш стабільною, її обсяг постійно складає 16 сторінок, наклад видання за декілька місяців зростає удвічі – до 45 000 прим., а на 1998 р. становить 100 000 прим., на 1999 – 120 000, на 2000 – 121 000, покращується комунікація з читачами, з'являється рубрика «Вам слово, болельщики» (де репрезентуються найцікавіші листи уболівальників). У цей час газета виходить три–чотири рази на тиждень під гаслом «Мир спорта – взгляд из Киева», а з кінця 1998 збільшує періодичність до п'яти разів на тиждень. З 2000 р. з газети усунуто гасло «взгляд из Киева», видання набуває всеукраїнського статусу. За час редагування Ю. Пільчевським заступником головного редактора є Ю. Карман, також з'являються посади редакторів відділів, зокрема А. Костенко – редактор відділу баскетболу та хокею, Ю. Сосновський – редактор відділу тенісу та автоспорту.

Провідними жанрами газети були хронікальні і розгорнуті замітки, інформаційні та аналітичні огляди, звіти, репортажі, аналітичні, історичні статті, портретні та аналітичні інтерв'ю, бліцінтерв'ю, портретні нариси, іноді зустрічалися огляди преси.

Другий – період модернізації часопису (2002–2015), що визначається пертурбаціями в редакційному та авторському складі газети, зміною інформаційної політики видання, модифікаціями рубрик та зменшенням їх кількості, оптимізацією композиційно-поліграфічного оформлення, дизайну газети. Період ознаменований зміною головного редактора та інформаційної політики газети. З № 106, 2002 р. головним редактором видання став Ю. Карман, що перебував на цій посаді до припинення часопису (пертурбації в складі газети були зумовлені тим, що Ю. Пільчевський та Ю. Сосновський пішли з часопису й створили новий журнал **«Tennis Club»** та газету **«Мегаспорт»**, але більша частина журналістів залишилася в «Команді»). На початку періоду в газеті значно збільшилася кількість реклами, а також статистичних даних, з'явилися нові рубрики «Мысли вслух», «Взгляд» (авторські колонки журналістів), «Цитати дня» (від провідних тренерів та гравців), «Пресс тайм» (висловлювання тренерів про матчі своїх команд), «Гостинная» (інтерв'ю з відомими спортсменами), «Тайм-аут» (тема – приватне життя спортсменів, тренерів, клубів), «Панорама» (фрагментарно висвітлюються всі види спорту, окрім футболу, баскетболу та хокею). З липня 2003 р. змінився дизайн газети (особливу увагу приділяють колонтитулам, у яких розміщується цитата якогось спортсмена чи тренера) та її рубрикація; значно зменшується кількість рубрик порівняно з минулим

періодом; у газеті переважають інформаційні жанри (звіти, огляди, інтерв'ю), зникають репортажі, які замінюються стенограмами матчів.

Серед видів спорту в обох періодах висвітлювалися переважно футбол, міні-футбол, баскетбол, хокей, теніс, настільний теніс, шахи, «Формула-1», гандбол, волейбол, бокс, плавання, водне поло, гірськолижний спорт, легка, важка атлетика, велоспорт, кінний спорт, регбі, греко-римська боротьба, дзюдо, фехтування, мотоспорт, художня гімнастика, спортивні танці, фігурне катання.

Провідні автори газети за всю її історію: Ю. Корзаченко, В. Маєвський, Ю. Пільчевський, Ю. Сосновський, Ю. Карман, Ю. Усатюк, М. Левицький, М. Співаковський, В. Михайлов, О. Гончарук, Д. Димченко, І. Лінник, Д. Ільченко, В. Рекунов, Б. Нартовський, Є. Карельський, М. Карельська, В. Пригорницький, В. Казимиров, Г. Кузьмін, Ю. Сай, Ю. Кравченко, Ю. Данилов, Ю. Скрипник тощо. Були у газети і спецкори з багатьох міст України, а також власкори в різних країнах Європи, зокрема Ц. Томова з Софії (Болгарія), Ю. Громницький з Риму (Італія), А. Воронов з Берліну (Німеччина), Г. Карцев з Москви (Росія), Б. Ходоровський з Санкт-Петербургу (Росія).

Контент газети формувався у наступних рубриках: *низка рубрик за видами спорту*, зокрема «Баскетбол», «Хоккей», «Формула-1», «Теннис», «Бокс», «Шахматы», «Панорама» (у якій висвітлюються різні види спорту, а саме греко-римська боротьба, кінний спорт, гандбол, плавання (синхронне плавання, стрибки у воду), велотрек), «Футбол. Лига чемпионов», «Футбол. Кубок Кубков», «Футбол. Кубок УЄФА», «Футбол Украины. Высшая лига», «Футбол Украины. Первая лига», «Футбол Украины. Вторая лига», «Футбол. Кубок Украины», «Футбол. Любительская лига. Первенство Украины», «Футбол. Товарищеские матчи», «Футзал», «Футбол. Чемпионат Германии», «Футбол. Чемпионат Испании», «Футбол. Чемпионат Италии», «Футбол. Чемпионат Франции», «Футбол. Чемпионат Англии», «Футбол. Чемпионаты России, Бельгии, Дании, Финляндии, Швеции, Швейцарии, Голландии, Шотландии, Португалии», «Футбол. Чемпионаты Албании, Армении, Австрии, Болгарии, Белоруссии, Венгрии, Латвии, Литвы, Израиля, Греции, Турции, Молдавии, Грузии, Хорватии, Чехии, Польши, Румынии», «Чемпионаты стран Южной, Центральной и Северной Америки» (три останні рубрики зникають у 2003 р.) та *рубрики загального характеру*, зокрема «Межсезонье», «Антракт» (матеріали про підготовку клубів до сезону, про товариські ігри, турніри), «Пульс» (інтерв'ю з тренерами), «Экспертиза "Команды"» (прогнози матчів, погляди тренерів та експертів), «Откровенно» (доповіді президентів ФФУ та ПФЛ, звіти із засідань виконкому суддівського комітету, статті про розвиток українського футболу), «Точка зрения» (інтерв'ю з футболістами та тренерами), «Инициатива» (спортивні змагання в університетах, заснування різних студентських ліг), «Наши за границей» (інтерв'ю з вітчизняними спортсменами, що грають в іноземних клубах), «Тет-а-тет» (портретні та аналітичні інтерв'ю з українськими спортсменами, з 2003 р. ця рубрика подається під назвою «Гостинная»), «Звезда» (портретні та аналітичні інтерв'ю з відомими закордонними спортсменами), «Память» (портретні нариси про спортсменів минулого), «Юбилей» (інтерв'ю з тренерами та футболістами-ювілярами), «Новости. Слухи. Переходы» (справи на трансферному ринку України та світу), «Ностальгія» (про золоті сторінки історії українського футболу), «С миру по строчке» (хронікальні замітки зі змагань, потім трансформуються в рубрику «Панорама»), «А было и такое» (сенсаційні матеріали, кумедні історії, спортивний гумор), «За кулисами большого спорта», «Светские новости» (одруження чи розлучення спортсменів тощо), «Криминальный калейдоскоп» (кримінальні ситуації, у які потрапляють спортсмени), «Скандал» (висвітлення спорту як криміналу), «Во дают!» (про неймовірні факти з історії спорту,

як-от: про мундіаль світу серед ув’язнених, про інтимні стосунки футболістів), «О чём кричит и шепчет мир спорта. Страсти-мордасти, слухи, скандалы» (різні цікаві та кумедні історії про спортсменів, про скандали та трагедії в світі спорту) (пізніше з 2003 р. 7 останніх рубрик трансформуються в одну – «Тайм-аут»), а також *тимчасові рубрики* «Чемпионат мира», «Чемпионат Европы», «Копа Америка», «Чемпионат мира среди юниоров», «Чемпионат Европы среди юниоров», «Олимпиада», «Универсиада».

Останній номер газети «Команда» вийшов 21 грудня 2016 р. Припинення виходу газети було зумовлено фінансовими причинами та відмиранням паперової форми виходу спортивних газет на вітчизняному медіаринку. Про тенденцію щодо відмирання паперової форми виходу як загальну тенденцію світової спортивної журналістики свідчить С. Случевський: «Зрозуміло, що паперові тиражі більше рости не будуть і нові регіони папір не захопить. У паперової газети відходить аудиторія. З іншого боку, зростають тиражі електронних версій газет – люди скачують їх на iPad, iPhone та інші пристрої. В Англії тиражі електронних версій вже вище, ніж паперових» [219]). Газета «Команда» з 2017 р. виходить у формі інтернет-ЗМІ на сайті https://komanda.com.ua.

Серед характерних особливостей газети «Команда» М. Дерепа виділяє такі [55]: превалювання інформації про ігрові види спорту, особливо футбол (65 % усіх публікацій); широке висвітлення закордонних змагань з баскетболу, хокею, тенісу, автоспорту, у яких українські спортсмени не тільки не домоглися значних успіхів, але й практично не беруть участі; 79 % публікацій присвячено міжнародним змаганням, з яких 10 % – це інформація про змагання, у яких українські спортсмени участі не беруть; відсутність систематичності та конструктивності у відображенні актуальних проблем спорту (за М. Дерепою, періодично порушуються такі проблеми як: суддівства – 46 публікацій з 3 626 розглянутих дослідницею, допінгу – 29, матеріально-технічного і кадрового забезпечення підготовки спортсменів – 27; травматизму – 6); оперативність, інформаційна насиченість, аналіз виступу українських спортсменів.

Відзначаючи провідні риси «Команди» на основі проведеного контент-аналізу газети за 1996–2014 рр., окреслимо такі: **у тематичному аспекті** – експансія футболу (багатоаспектність у висвітленні футболу, репрезентація змагань як вищої ліги, так і першої та другої ліг національного чемпіонату); широке висвітлення закордонних змагань з баскетболу, хокею, тенісу, автоспорту; репрезентація спорту як розваги, видовища, наявність прогнозів на матчі, репрезентація великої кількості статистичних даних та різних хіт-парадів, рейтингів, використання динамічних фотоілюстрацій, наявність матеріалів про вболівальників, фан-рух, репрезентація широкого діапазону змагань у різних країнах світу, широке висвітлення проблем українського спорту (висвітлення засідань та рішень ФФУ та ПФЛ), друкування матеріалів з історії вітчизняного спорту, репрезентація прогнозів про можливі трансфери, втрати, плани підготовки команд, змагань збірних України (національної та молодіжної), подання детальних матеріалів про зарубіжні клуби, портретних нарисів, зірок світового спорту; **в жанровому аспекті** – акцент на інформаційній моделі журналістики з використанням елементів аналітики (оцінки, аналізу, коментування), превалювання інформаційних жанрів, розширення кількості матеріалів до 40 в одному номері, серед яких 65 % присвячено футболу та до 15–20 % – хокею та баскетболу (якщо футбол, хокей і баскетбол тут висвітлюються як в інформаційних, так і в аналітичних жанрах, де є аналіз причинно-наслідкових зв’язків, оцінка, коментар, то інші види спорту, як правило, представлені в текстах інформаційних жанрів), у жанровій палітрі газети

превалюють хронікальні і розгорнуті замітки, інтерв'ю, репортажі, інформаційні огляди, коментарі, статті та нариси.

Серед конституційних домінант газети «Команда» за всю історію її функціонування варто назвати такі як: 1) намагання редакції модернізувати контент газети та її передплату (за допомогою надісланого відривного талону редакція оперативно дізнавалася думку читачів про надруковані в газеті матеріали, про події в країні та актуальні питання життя; розігрувала цінні призи серед передплатників); 2) велика кількість реклами як профільного, так і непрофільного характеру; 3) гіпертрофія футбольної, хокейної та баскетбольної тематики у виданні; 4) велика кількість інформації про футбольні чемпіонати в усіх країнах світу; 5) репрезентація календаря змагань у світі протягом місяця з різних видів спорту; 6) репрезентація прогнозів про можливі трансфери, можливі втрати, про плани підготовки команд; 7) подання матеріалів про раритетні види спорту (стрітбол, брідж, бейсбол, пауерліфтинг, акробатика тощо); 8) публікація матеріалів про значущість спорту для населення, розкриття ролі, внеску спортсменів у важливі сфери культури, життя, зокрема в літературу, кіномистецтво; 9) публікація кросвордів, сканвордів, чайнвордів, спортивних гороскопів, конкурсів для читачів на оперативність відповідей на питання з історії спорту, на кращу баскетбольну чи футбольну карикатуру місяця, конкурс «Команда моєї мрії»; «Шаховий конкурс» на кращу композицію, конкурс прогнозів на змагання Чемпіонату Світу, Чемпіонату Європи; 10) друкування великої кількості статистичних даних різного характеру; 11) репрезентація матеріалів з історії вітчизняного футболу 1930–1990-х рр.; 12) публікація портретних нарисів про відомих футболістів та тренерів, оглядів преси про гру українських грандів, прогнозів на матчі, а також аналітичних статей з таблицями, інфографікою; 13) публікації про арбітрів змагань з футболу, хокею, баскетболу, матеріали про жіночий, юнацький, студентський та молодіжний спорт, спорт ветеранів; 14) подання оцінок уболівальників; публікації про вболівальників, влаштування прямих телефонних ліній уболівальників з відомими спортсменами, тренерами, спортивними функціонерами, членами Міжнародного олімпійського комітету; 15) публікації про розвиток спортивної преси в Європі; 16) випуск спеціальних тематичних номерів та вкладок до газети, а також журналу «Команда+»; 17) створення журналістами газети книжок, довідників про спорт, зокрема «Історії чемпіонатів України з футболу» у 5 томах, що стала епохальним твором в історії українського футболу періоду незалежності; 18) газета неодноразово була лауреатом конкурсу АСЖУ «Україна олімпійська», визнавалася найкращим спортивним виданням країни, що засвідчує її непересічну роль на вітчизняному медіаринку спортивної преси.

5.2.3. Журнал «Футбол Style»: історія розвитку та специфічні риси

Актуальність розгляду цього масмедіа зумовлюється не лише тим, що він має столичний статус і виступає успішним конкурентом часопису А. Франкова «Футбол» та його видань супутників, але й ще одним важливим чинником – саме журнал «Футбол Style», за нашим опитуванням, проведеним у м. Києві, та області, визнаний найкращим спортивним журналом України. Це зумовлено тим, що редакція продуктивно наслідує класичні європейські спортивні ЗМІ. Важливою запорукою успішності та читабельності часопису є те, що він створений Українським медіахолдингом. Однією зі специфічних рис цього видання виступає той факт, що він засно-

ваний журналістами сайту football.ua і являє собою симбіоз друкованого часопису та інтернет-ЗМІ.

Характеризуючи цей журнал та сайт, відомий медіакритик С. Случевський, наголосив, що це єдиний приклад такого синтезу, підкресливши при цьому, що український спортивний інтернет не поспішає інтегруватися з традиційними медіа, що робить його вразливим перед російською експансією. Дослідник відзначив: «Інтернет-портал «Футбол.ua» належить Українському медіахолдингу (УМХ) і є абсолютним лідером у своїй ніші за популярністю. Кількість щоденних заходів читачів на сайт «Футбол.ua» перевищує 100 тисяч, а в дні проведення важливих футбольних подій зашкалює за 250 тисяч. Додайте до цього, що, за даними російського пошукача Rambler, «Футбол.ua» чітко тримає четверте місце в середовищі російської онлайн-аудиторії. Крім цифр, якість роботи в змозі оцінити й колеги. Ось що написав головний конкурент цього сайту Дмитро Копій, шеф-редактор іншого провідного порталу країни «Sport.Ua»: «В «Футбол.ua» правильні менеджери, які правильно підійшли до більшості моментів роботи сайту. Вони мобільні в усіх сенсах цього слова. У них відмінна мобільна версія, відмінний додаток під iphone, у них стабільно працюючий сайт, без збоїв, відмінне юзабіліті. Це важливі фактори, але найважливіший те, що «Футбол.ua» входить до медіахолдингу, звідки отримує значущий журналістський досвід від, без сумніву, кращих в країні футбольних авторів». «Футбол.ua» є абсолютним лідером українського спортивного інтернету. Лідером за всіма статтями» [219].

Часопис «Футбол Style» засновано 29 жовтня 2010 р. журналістами сайту football.ua. Головним редактором часопису став К. Крижановський, а випусковим редактором – О. Іванов. Обґрунтовуючи важливість виходу журналу та його переваги, редакція у вступній статті у № 1 за 2010 р. відзначала: «Ви не знайдете на його сторінках ані протоколів, ані звітів, ані турнірних таблиць. Головне завдання нашого творчого колективу – відкрити для вас незнайомі сторінки футбольного життя планети, як сучасні, так і історичні. Ексклюзивні інтерв'ю, незвичайні рубрики, розповіді про футбольних особистостей, події та команди. Це основа нашої роботи, кінцева мета якої – створення продукту, унікального за змістом, фотонаповненням і загальним рівнем. У своїй роботі ми орієнтуємося на кращі зразки успішних світових спортивних видань, при цьому роблячи наголос на ексклюзивність кожного матеріалу. На сторінках журналу будуть подані інтерв'ю із зірками світового футболу, нариси про відомих гравців, аналітичні статті, репортажі з екзотичних футбольних країн, а також матеріали, присвячені слабкій статі».

Часопис виходив щомісяця обсягом від 90 до 128 сторінок і накладом у 30 000 прим. Провідні автори видання: К. Крижановський, В. Вацко, Д. Джулай, Д. Москаленко, О. Лисенко, Є. Сідаш, М. Бринза, А. Валерко, Я. Дашковська, І. Громиков, М. Васильков, О. Іванов, С. Круглов, М. Єрмаков, П. Чаяло, А. Любезний, А. Синявський, А. Маннанов, Ю. Шевченко, К. Андріюк, І. Львов, а також автори з-за кордону, зокрема Н. Стиляну (Кіпр), М. Спіро (Франція), К. О'Коннор, Т. Палмері, Маккьявелло (Італія).

Серед жанрів у журналі превалювали: хронікальні та розгорнуті замітки, колективні інтерв'ю, інформаційні та аналітичні інтерв'ю, аналітичні статті, портретні нариси, авторські колонки, журналістські розслідування.

Контент часопису формувався в рубриках: «От редакции» (комунікація з читачами, репрезентація провідних тем, що містяться в номері; у рубриці завжди була певна інтрига, що спонукала реципієнта прочитати номер); «Наедине со всеми» (тут містилися колективні інтерв'ю, що складалися з питань відомим українським та

закордонним футболістам, надісланих читачами на сайт football.ua); «Эксклюзив», «Интервью» (інтерв'ю з провідними гравцями вітчизняного та закордонних чемпіонатів); «Пять фраз из Украины» (висловлювання тренерів на прес-конференціях); «Дела и слова» (найцікавіші події світового футболу); «Молодежь»; «Портрет» (портретні нариси про футболістів та тренерів, у яких розкривався світогляд особистості, її філософія, характер, у т. ч. і через цитування її фраз тощо, нестандартні погляди на спортсменів); «Проблема» (аналітичні статті про найактуальніші, злободенні проблеми українського футболу чи конкретних клубів, про провали в кар'єрі відомих футболістів чи тренерів); «Сборная Украины»; «Лига чемпионов»; «Лига Европы»; «Жизнь в словах» (найцікавіші висловлювання, перли відомих українських та закордонних спортсменів та тренерів про їх ставлення до життя, футболу, про певну команду чи окремих футболістів, зокрема А. Бишовця, В. Прокопенка, Б. Шенклі, П. Коліни, А. Фергюсона, Е. Кантони, М. Баслера, Ж. Моурінью тощо); «Для души» (про хоббі футболістів та тренерів); «Хит-парад» (подання різних рейтингів); «Легенда», «Звезда» (у двох останніх рубриках містилися портретні нариси про найкращих футболістів та тренерів планети); «Ностальгия» (статті з історичним ракурсом про збірні та клуби-сенсації, що протягом певного проміжку часу демонстрували незвичайну гру); «Фоторепортаж» (світлини з зображенням найяскравіших святкувань голів в історії світового футболу, найвідоміших пар футбольних близнюків та інші цікаві моменти футболу); «Самый главный матч» (найзапекліші протистояння-дербі планети, зокрема про матчі «Роми» та «Лаціо», «Манчестер Юнайтед» та «Манчестер Сіті», «Ман Юнайтед» та «Ліверпуля», «Аль-Ахлі» та «Замалека», «Црвени Звезди» та «Партизана», «Фенербахче» та «Галатасараю», подання історії протистоянь, видатних персоналій команд, інформація про вболівальників команд, про різні цікаві факти у матчах суперників); «Репортаж» (цікаві матеріали про найважливіші матчі чемпіонатів Європи); «Финансы» (продаж та купівля клубів, фінансові справи найвідоміших клубів Європи, подання статей їх прибутків (від телетрансляцій, маркетингу, реклами, продажу товарів, гравців, квитків на матчі) та витрат (на зарплати футболістам, працівникам, амортизації по футболістах та амортизаційних відрахувань, статті надзвичайних витрат), акцентування, що філософія успіхів клубів у тому, як перемагати та заробляти), подання кримінальних історій, пов'язаних з корупцією, тоталізатором у футболі); «Видеотека» (рецензії на документальні та художні фільми про футбол); «Взгляд назад» (розповідь про найціваші матчі та події з історії вітчизняного футболу); «Несерьёзно» (інтерв'ю з відомими українськими футболістами в розважальному форматі); «Где Вы теперь» (інтерв'ю з колишніми українськими та закордонними футболістами про те, як склався їх життєвий шлях після футболу, чим вони наразі займаються, де вони постають в образі пілотів, священників, ді-джеїв, музикантів тощо); «Новая волна» (анкетування успішних молодих футболістів вітчизняного чемпіонату); «Команда» (статті про певну успішну команду вітчизняного чи закордонного чемпіонату, аналіз причин її успіху); «Другой футбол» (інтерв'ю з українськими гравцями, що грали в чемпіонатах екзотичних країн: Сирії, В'єтнамі, Ірландії, Тунісі, Новій Зеландії, Австралії, Китаї, Індії, Бангладеш тощо; розповідь про стан футболу в екзотичних країнах порівняно з вітчизняним чемпіонатом); «Терра инкогнита» (про розвиток футболу (його історію та сучасний стан, найвідоміших персоналій, репрезентація цікавих фактів, історій) у маловідомих чи екзотичних країнах світу, зокрема: Корсиці, Фарерах, Кубі, Індії, Китаї, Австралії, Катарі, Кіпрі, Бангладеш, Палестині, Кореї, Чорногорії, країнах Африки: Мозамбіку, Конго, Екваторіальній Гвінеї); «Сумасброды» (публікації про найбільш одіозних особистостей футболу); «Люди и судьбы» (найцікавіші події у

вітчизняному та закордонному футболі, людинознавчий аспект футбольної долі); «Глубинка» (аналітичні статті про провінційні клуби першої, другої ліг, команд з чемпіонатів областей, що здійснили значущий прогрес), «Моя сборная» (вибір відомими вітчизняними гравцями віртуальної збірної своєї мрії з числа тих футболістів, з якими вони грали, та репрезентацією характеристик цих спортсменів, їх індивідуальних якостей), «Топ-болельщик» (портрети відомих футбольних уболівальників, саме з числа баскетболістів, тенісистів, гонщиків «Формули-1», а також рок-музикантів, кінозірок), «Криминальный футбол» (репрезентація футболу як криміналу, де футболісти постають як бандити, представники мафіозних угруповань), тимчасова рубрика «Евро–2012», а також рубрики з розряду жовтої преси «Пять историй. Ищите женщину» (цікаві факти з історії різних спортсменів та команд світу, а також розповіді про факти хуліганства, вживання спиртних напоїв, інтимні стосунки видатних футболістів, розповіді про відомих футбольних алкоголіків та бабіїв), «Фотосессия. Вторая половинка» (світлини дружин і подруг відомих футболістів світу з відзначенням їх віку, параметрів фігури, професії, фото улюблених жінок футбольних зірок минулого, репрезентація груп підтримки (черлідінгу) відомих клубів світу).

Характерні риси функціонування часопису: 1) симбіоз друкованого та мультимедійного видання (що має декілька виявів: а) на сайті football.ua. щомісяця реципієнтам пропонувалося придумати та відіслати питання певному футболісту, потім за цими питаннями створювалися колективні інтерв'ю, таким чином читачі залучалися до створення журналу, ставали його активними авторами, що характерно саме для інтернет-простору (така практика є надзвичайно важливою, адже це дозволяло українским читачам безпосередньо поставити питання як українським (А. Шевченко, А. Вороніну, О. Алієву, М. Девічу), так і закордонним (Е. Креспо, М. Каморанезі, Кафу) зіркам футболу); б) організація сайтом разом з журналом конкурсу «Мисс-номера», «Мисс Football.ua» серед відвідувачок ресурсу – на найгарнішу жінку в одязі з футбольними атрибутами (для участі в конкурсі потрібно було відіслати своє фото на сайт; переможниця, яку обирали голосуванням редакції сайту та журналу, вигравала цінний приз та репрезентувалася на шпальтах журналу; таким чином не лише підкреслювався симбіоз сайту і журналу, але й активно залучалася жіноча аудиторія); в) наведення та цитування блогів відомих футболістів); 2) ефективний зворотній зв'язок з читачами, який здійснювався завдяки тому, що на сайті існувала редакційна конференція журналу, де читачі могли обговорити будь-які питання, пов'язані з журналом і отримати на них відповіді; також на сайті розміщалася анкета, у якій читачам пропонувалося назвати переваги та недоліки журналу (що враховувалися редакцією для оптимізації видання); 3) вдалі маркетингові методи для залучення читацької аудиторії (так, зокрема серед тих, хто здійснив передплату на журнал, розігрувалися футболки з автографами А. Шевченка, Кафу, М. Каморанезі, Д. Сілви тощо); 4) білігнвізм часопису (матеріали подавалися російською, рідше українською мовою); 5) репрезентації різних рейтингів, що спонукали до прочитання матеріалу (хіт-парад – 50 кращих гравців чемпіонату України, 10 головних українських перемог у єврокубках, топ-25 – найкращих молодих гравців Європи, топ-30 крутих футболістів, топ-10 головних зрадників ель-класіко, 15 трансферів, що здивували світ, топ-25 знакових трансферів українського футболу, топ-10 найкращих матчів в історії збірної України, топ-10 найкращих команд в історії українського футболу, топ-20 скандалів українського футболу, топ-10 кращих фіналів в історії єврокубків); 6) висвітлення проблем юнацького та дитячого спорту, актуальних проблем спорту (допінгу, расизму, матеріально-технічного і кадрового забезпечення підготовки

спортсменів), наявність матерілів, присвячених суддям, агентам футболістів, лікарям, менеджерам клубів, публікації про інфраструктуру українських стадіонів, висвітлення команд першої та другої ліг вітчизняного чемпіонату; 7) частотне цитування віршів, поем відомих поетів та письменників, О. Пушкіна, Данте Аліг'єрі тощо, а також кінокартин при характеристиці певної країни чи явища в футболі, публікація рецензій на фільми про футбол, що сприяло загальному формуванню світогляду, культури футбольних медіаспоживачів; 8) наявність публікацій про вболівальників, фан-рухи команд (іноді в тимчасових рубриках «Топ-болельщик», «Фан-движение», подання інструкцій уболівальникам, як здійснити поїздку на футбол в іншу країну), репрезентація листів жіночої аудиторії до журналу; 9) подання оцінок, перспектив певних команд з ракурсу їх уболівальників, репрезентація прогнозів, думок відомих футбольних експертів, а також гравців та тренерів з приводу розкладів команд в чемпіонаті України (лідерів, аутсайдерів, розподілу місць у єврокубках); 10) у журналі завжди містилася якась родзинка (розповіді про близнюків у футболі, династію батьків та дітей, забобони у футболі, матеріали, у яких футбол порівнювався з іншими видами спорту (зокрема з баскетболом) тощо, у багатьох матеріалах, зокрема у рубриці «От редакции» виховувалася у читачів любов до футболу); 11) важливою рисою часопису є репрезентація історії та сучасного розвитку футболу у багатьох екзотичних країнах світу, а також подання розповідей українських гравців про їх досвід гри в маловідомих країнах; 12) симбіоз у часописі «серйозного» та «розважального» типу дискурсів (адже тут розміщувалися як матеріали про актуальні проблеми футболу, так і публікації з розряду жовтої преси про інтимні стосунки футболістів, портрети дружин та подруг футболістів); 13) яскраве художнє оформлення часопису (журнал був глянцевим, містив велику кількість кольорових ілюстрацій якісного рівня); 14) у часописі розміщувалася реклама різного характеру (парфуми, спиртні напої, тур-фірми, автомобілі, спортивна форма (взуття, футболки), що подавалися під рубрикою «Промо», містилася реклама журналу «Футбол», газети «Команда», а також футбольної літератури, зокрема книг «Всі чемпіонати світу з футболу» в 9-ти томах, «Історія чемпіонатів України з футболу» в 5-ти томах (проєкт газети «Команда»), а також колекційні видання журналістів сайту, такі, як: «Другой футбол», «Футбол и немцы», «Кальчо: история итальянского футбола», «Бей-беги: история английского футбола», «Испанские войны: дерби, фанаты, традиции», що містилися в рубриці «Книжкова полиця», тож можна відзначити, що «Футбол Style» був єдиним в Україні журналом, що рекламував книжки з футболу; при цьому варто відзначити, що більшість статей часопису стали основою для створення книг).

Часопис припинив існування в друкованій формі в 2013 р. і продовжив функціонувати суто як інтернет-сайт. Таким чином, необхідно наголосити, що «Футбол Style» став одним з найкращих футбольних журналів за всю історію розвитку української спортивної журналістики, являючи собою синтез національного самобутнього видання та новітнього класичного європейського часопису.

5.2.4. Генеза та розвиток спортивної преси Донбасу

Після газети «Динамовец Сталинщины» (1931, Сталіно), Донбас не мав своєї спортивної преси. Перші спроби після великої переви видавати спортивну газету в Донецьку зробив видатний спортивний журналіст М. Левицький, який спочатку в 1990 р. видав декілька номерів клубної газети ФК «Шахтар» **«Гол»**, а з 12 квітня 1991 р.

розпочав видання незалежної спортивної газети **«Матч»** накладом 15 000, яка проіснувала до кінця 1992 р.

Спортивна преса Луганської області.

Народження спортивної преси Донбасу починається з 1999 р., коли в місті Стаханов Луганської області виникає перспективне видання – газета **«Футбольное обозрение»**, що стала найдавнішою газетою Донбасу, першою футбольною газетою Луганщини, найпопулярнішим спортивним часописом Луганщини, а також найкращою українською спортивною газетою 2013 р. за версією Асоціації аматорського футболу України. Газета виникла як регіональна, але згодом набула статусу всеукраїнської; чорно-білий друк з 2009 р. змінено на кольоровий. Привабливий логотип газети: літеру «ф» з лексеми «футбольное» зображено у вигляді футбольного м'яча, у який вмонтоване зелене футбольне поле, а в останній літері «е» лексеми «обозрение» вмонтована дата народження газети – 1999 р.

Часопис виходив двічі на тиждень накладом від 9 000 до 13 000 прим. Видавцем газети був А. Литвинов, а випусковим редактором – В. Рогов. Провідні автори: О. Стельмах, Х. Пантелєєв, Р. Хрипун, В. Ватулін, П. Войков, В. Риженко, Ю. Сипунов, О. Федотов, К. Чередниченко, В. Вяткін, О. Манєєв, М. Костенко, С. Артемчук, Р. Єфременко, К. Боцюн, Є. Тимофєєв, Ю. Третьякова.

Серед жанрів газети превалювали хронікальні й розгорнуті замітки, анонси, репортажі, інформаційні та аналітичні звіти та огляди, інформаційні інтерв'ю, рідше зустрічалися портретні нариси, авторські колонки.

Контент газети формувався в рубриках: «Премьер-лига Украины», «Первая лига. Группа "А"», «Первая лига. Группа "Б"», «Вторая лига», «Кубок Украины», «Донецкая область» (висвітлення змагань у всіх містах сусіднього регіону), «Донецк. Чемпионат города», «Луганская область», «Луганск. Чемпионат города», «Молодёжная лига Луганска», «Харьковская область», «Харьков. Чемпионат города», «Сумская область», «Сумы. Чемпионат города», «Лига чемпионов», «Лига Европы», «На полях содружества» або «На постсоветском пространстве» (огляд спортивних змагань у країнах СНД), «Выбор позиции» (тут містилися авторські колонки О. Стельмаха), «В фокусе событий» (огляд найважливіших подій у вітчизняному футболі), «В фокусе событий мира» (огляд новин у чемпіонатах та кубках Англії, Італії, Іспанії, Франції, Німеччини), «Ассорти» (огляд чемпіонатів Бельгії, Греції, Туреччини, Португалії, Колумбії, Аргентини, Бразилії), «Товарищеские матчи», «В блокнот болельщику» (огляд матчів у країнах Африки, Австралії, Японії, КНДР), «Третий тайм» (коментарі тренерів, експертів), «Мини-футбол», «Женщины», «Один на один» (публікації в жанрі інтерв'ю про), «Фотопортрет», «Не забудьте включить телевизор» (спортивна телепрограма, анонси цікавих матчів різних країн ЄС, повідомлення про важливі дати), «Без мяча» (цікаві та кумедні історії про сучасних та колишніх футболістів, сенсаційні історії з розряду жовтої преси на зразок «Змеи добавили колорита футболу», «Марадона против «копов» № 27, 2013); також існували тимчасові рубрики – «Чемпионат мира», «Чемпионат Европы», «Евро–2012».

Уже в перші роки газета стала однією із найбільш популярних в регіоні. Автор статті «Мысли глобально, действуй локально», характеризуючи видання, відзначив: «Газета «Футбольное обозрение» вже довгий час є провідним спортивним виданням у Луганській області. За останні 10 років всеукраїнські видання «Команда» і «Спорт-Экспресс» неодноразово робили спроби спочатку зайняти позиції «Футбольного обозрения» в Луганській області, а, коли їм це в черговий раз не вдалося, осягнути феномен цього видання. «Футбольное обозрение», між іншим, за цей час перетворилося з регіонального видання спочатку в мультирегіональне, розпочавши

продаватися в сусідній Донецькій області, а потім і в національне, розповсюджуючись по всій Україні» [137].

Феномен цієї газети – організація своєї діяльності відповідно до найголовнішого правила наближення інтересів – правила географічного наближення або «убивчих» кілометрів. Газета вигравала в багатьох спортивних видань, оскільки подавала переважно місцеву спортивну інформацію Луганським регіоном, а також Харківською, Сумською, Донецькою областями. Газета висвітлювала змагання прем'єрліги чемпіонату України, особливо акцентучи увагу на іграх ФК «Заря», матчах Ліги чемпіонів та Ліги Європи за участі українських команд, основні матчі Ліги чемпіонів та Ліги Європи, подавала інформацію про чемпіонати зарубіжних країн (Іспанії, Англії, Італії, Німеччини, Франції), огляди вищих футбольних ліг чемпіонатів СНД. Але основна перевага газети полягала у висвітлюванні змагань нижчих футбольних дивізіонів України та матчів з мініфутболу, подавала звіти й репортажі про чемпіонати та кубкові змагання Луганської, Донецької, Київської, Харківської, Дніпропетровської, Сумської, Чернігівської, Полтавської областей з футболу та мініфутболу у першій, другій та третій лігах, про чемпіонат міста кожного регіону, змагання між університетами, міжшкільні спартакіади, матчі аматорів, юнацькі турніри, змагання у дитячо-юнацькій футбольній лізі, репрезентуються жіночі змагання, спорт ветеранів, турніри між ЗМІ регіону, репрезентувалися змагання на Кубок Мінвуглепрому, першість та Кубок Незалежної профспілки гірників України з футболу, Кубок Перемоги, висвітлювали різні меморіали тощо.

Визначаючи феномен цього видання, автор статті «Мысли глобально, действуй локально» підкреслив, що секрет луганського часопису полягав у репрезентації нижчих ліг, тобто того, що ніколи не зробить «Спорт-Экспресс», і наголошував: «Наприклад, зимова першість Луганська з мініфутболу, це близько 10–12 ліг по 8 – 12 команд у кожній. При середньому складі команди в 10 осіб, це 1 000 осіб тільки граючих. У кожного як мінімум по 2–3 уболівальники, а це ще 2 000 – 3 000 осіб. Разом близько 4 000 людей, що стежать за одним змаганням» [137]. Таким чином, автор підкреслював, що за рахунок висвітлення нижчих ліг та чемпіонатів східних та центральних областей та міст газета мала майже 4 000 потенційних читачів.

Видання містило велику кількість ілюстрацій, таблиць, статистичних даних, інформацію про кількість глядачів на кожному матчі, подавалася реклама (банків, підприємств, зокрема «Лугспецметалпоставки», «Металлпрокат», «Акватерм», «Трансагентствоплюс», «Альфа-Металл Компани», «Стальная симфония», букмекерських контор, магазинів спортивного харчування «Мускул» та спортивних товарів «Спортлюкс», навчальних закладів зі спорту, зокрема Луганського обласного вищого училища фізичної культури, СДЮШОР УОВ, дитячо-юнацького футбольного центру «Агата»). Часопис видавав додатки, присвячені чемпіонатам світу та Європи (де подавався детальний аналіз матчів плей-оф, групових матчів, огляди, прогнози, визначалася специфіка (переваги і недоліки, тренерські іновації) команд, їх тактика, огляд персоналій), мав власний сайт в інтернеті, де подавалися фото, аудіо- та відеоматеріали найцікавіших змагань області, цікаві веб-конференції. Газета припинила вихід у 2014 р., у зв'язку з воєнними подіями на Донбасі.

Наш аналіз «Футбольного обозрения» довів унікальність цієї газети, що заслужено вважається одним з найбільш затребуваних спортивних видань Східної України.

У листопаді 2008 р. в Луганську виникла газета «**Футбол плюс спортивные новости»** (2008–2011) як додаток до видання *«Гривна-Плюс»*. Головним редактором масмедіа став С. Давидов. Газета виходила як тижневик з накладом 12 000 прим.

Провідними рубриками видання були: «Факты и комментарии», «Луганск спортивный», «Референдум читателей», «Легенды луганского футбола», «Парадоксы, скандалы, недоразумения», «Урок футбола», «Учимся игре», «В вузах области», «В школах спорта». Редакційна політика часопису була спрямована на висвітлення футболу, але, окрім цього, в газеті репрезентувалися такі види спорту, як волейбол, баскетбол, дзюдо, важка та легка атлетика, спортивна гімнастика, кульова стрільба. Футбол редакція репрезентувала як такий, що приносить користь суспільству, тому багато місця приділялося матеріалам про дитячий футбол. У № 4 за 2009 р. у матеріалі «Для детей важна игра» С. Давидов, характеризуючи дитячий футбол, відзначив: «Ця гра, на нашу думку, може стати панацеєю від багатьох бід».

Газета склала конкуренцію стаханівському «Футбольному обозрению», висвітлюючи переважно місцеві спортивні події: матчі за участі луганських команд ВК «Іскра», ФК «Зоря», ЖФК «Зоря-Спартак», містила новини про змагання в ВНЗ та школах області, повідомляла про дитячо-юнацький футбол, подавала критичні огляди матчів за участі грандів українського футболу – «Шахтаря» та «Динамо». Газета висвітлювала історію та сучасність луганського спорту, його основних героїв, пропагувала жіночий, дитячий та юнацький спорт, порушувала проблеми недостатнього фінансування й поганого спорядження та обладнання. Серед жанрів газети переважали хронікальні та розгорнуті замітки, інформаційні та аналітичні огляди, звіти, репортажі, інформаційні та художньо-публіцистичні (портретні) інтерв'ю та портретні нариси (які подавалися в рубриках «Референдум читателей» та «Легенды луганского футбола»), журналістські розслідування (у рубриці «Парадоксы, скандалы, недоразумения») та аналітичні статті.

Головна специфіка газети полягала в її народності. Газета активно боролася за масовість спорту як запоруку втілення концепції спорту як духовного й фізичного здоров'я, закликала займатися фізкультурою, влаштовувати фізкультхвилинки, ратувала за відродження дитячо-юнацького спорту як майбутнього нації – головної умови виховання здорової дитини, влаштовувала референдуми читачів, які мали обрати найкращого спортсмена року в Луганській області. Активно здійснювалася пропаганда українського спорту та українських спортсменів, за рахунок чого газета виховувала в читачів почуття національної свідомості, любові до рідного, українського і заперечення чужого (це виявлялося в протесті проти легіонерів, в акцентуації на тому, що в українських клубах мають грати українські спортсмени, про що зокрема йдеться в матеріалі «Шахтёр»: подтверждение диагноза», № 4 за 2008 р., де відзначалося: «Пам'ятаю, як уболівав за «гірників» у їх єврокубкових іграх в радянські часи, як радів кожному їх позитивному результату гри з європейськими грандами... В іграх же зі «Спортингом» зловив себе на відчутті, що радію, коли Брандао або Морено програвали єдиноборства з суперниками. Швидше за все, цей уболівальницький мазохізм пов'язаний з тим, що ці латиноамериканці зайняли місця наших Саші Гладкого і Жені Селезньова»). Газета активно ратувала за наближення спортсменів до вболівальників, що зокрема спостерігається в публікації «Болельщиков должны знать в лицо» (№ 5, 2008). Видання підтримувало інтерес до радянського спорту, з ним співпрацювали майстри спорту, що було нормативним для спортивних видань УРСР.

Газета стала активним пропагандистом, агітатором та організатором мас, організовувала міські турніри з кульової стрільби та міжнародні турніри з міні-футболу серед жіночих команд на призи газети, започаткувала проєкт «Підтримка і розвиток футболу», закликаючи приватних осіб інвестувати в будівництво футбольних полів для дитячих та юнацьких команд Луганська та області (як відзначала сама газета – «з метою виховання майбутніх Юранових та Заварових»; це ЗМІ стало головним ініціатором, завдяки якому реалізувався проєкт будівництва футбольного майданчика

в луганській середній школі № 7). За часи існування газета реалізувала цікавий проєкт – випустила за матеріалами власної рубрики книгу «Легенды Луганского футбола», яка була розіслана найвідданішим передплатникам, а також до ВНЗ, бібліотек та музеїв Луганська. Не витримавши конкуренції з «Футбольным обозрением», «Футбол плюс спортивные новости» був реформований у рубрику «Футбол» на шпальтах базової газети «Гривна-Плюс». Серед основних причин занепаду видання варто назвати й нестачу кадрів спортивних журналістів, про що часто йшлося на шпальтах газети.

Спортивна періодика Донецької області.

Більш потужно розвивалася спортивна преса Донецької області. Найбільш видатними явищами цього регіону (за тиражністю, попитом місцевої аудиторії, змістовою якістю) стали всеукраїнська газета **«Спорт-арена»** та регіональна – **«Спорт Донбасса»**.

У 2000 р. в Донецьку створена газета «Спорт-арена», що з перших днів свого виходу склала гідну конкуренцію стахановському виданню і є справжнім гігантом спортивної преси Донбасу. Засновником та редактором газети став видатний донецький журналіст Е. Кисельов.

Перший номер видання з'явився 3 березня 2000 р. на 8 шпальтах з чорно-білими ілюстраціями та накладом в 5 000 прим. Уже за рік газета з періодичністю виходу двічі на тиждень стала кольоровою, а з 2003 р. виходила на 12 шпальтах, поступово збільшуючи тираж видання, який станом на 2014 р. становив 15 000 прим. Спочатку газета була регіональною, але згодом отримала статус всеукраїнської, і поширювалася в більшості регіонів України. Уже в 2005 р. газета отримала всеукраїнське визнання, зокрема була нагороджена почесною грамотою ФФУ «За великий внесок у розвиток вітчизняного футболу» та дипломом переможця V Всеукраїнського конкурсу «Україна Олімпійська» у номінації «Найкраща газета 2005 року».

Провідними авторами часопису є Е. Кисельов, Ю. Назаркевич, С. Косевик, І. Краєв, Д. Кушніров, А. Войцеховський, О. Крутов, В. Шарафудінов, І. Сидоров, А. Нікітін, А. Петрук, В. Сєрий, Ю. Алін, А. Кій, Ю. Кравченко, О. Лещенко, Г. Миснік, О. Стадніченко, Е. Кінзерський, В. Тахтєрін, В. Юдін, І. Радіонов, С. Майзус, Є. Кантор.

Серед жанрів часопису превалювали: хронікальні та розгорнуті замітки, інтерв'ю-діалоги, інформаційні огляди з елементами коментаря, аналітичні огляди, звіти, репортажі з елементами аналітики, коментарі, рідше зустрічалися статті й нариси. Постійні рубрики: «Футбол. Сборная», «Футбол. Чемпионат Украины. Премьер-лига», «Футбол. Первая лига», «Футбол. За рубежом», «Футбол. Лига чемпионов», «Мини-футбол», «Хоккей», «Баскетбол», «Хоккей за рубежом», «Баскетбол за рубежом», а також несистематичні рубрики: «Гимнастика», «Волейбол», «Теннис», «Стрельба», «Гандбол», «Лёгкая атлетика» – відображають види спорту, які там висвітлюються. У газеті були представлені й проблемні рубрики: «Откровенно», «Официально», «Перспектива», «Актуально» (про інновації в українському футболі, огляд нововведень ПФЛ, ФФУ, важливі події у вітчизняному спорті), «Мнение» (думки та прогнози експертів), «Тренерский мостик» (призначення чи відставки у вітчизняному та закордонному футболі, інтерв'ю з тренерами, їх розповідь про тактику і стратегію гри власних команд, розкриття філософії гри, світогляду, погляди на сучасний футбол), «Соперник» (репрезентація суперників українських клубів у міжнародних змаганнях), «Турнир», «Трансферный рынок» (трансфери різних клубів), «Крупным планом» (портретні інтерв'ю з відомими спортсменами), «Хит парад» (репрезентація спортсменів та команд місяця, сезону, року), «Планета» (цікаві історії з життя спорту), «Книжная полка» (анонси книг з фізичної культури та спорту), «Лауреаты», «Референдум» (визначення найкращих футболістів чемпіонату, огляди найважливіших

подій сезону), «Антракт» (події під час перерви в чемпіонаті), «Межсезонье» (рубрика функціонувала влітку між сезонами), «Вокруг мяча» (цікаві події, що відбулися протягом тижня у футболі).

Тематика видання була більш різноманітною, ніж у більшості київських газет; репрезентувалися олімпійські й не олімпійські види спорту, враховувалися інтереси нефутбольних медіаспоживачів. У газеті висвітлювалися такі види спорту як: футбол, мініфутбол, баскетбол, волейбол, гандбол, хокей, теніс, легка та важка атлетика, бокс, греко-римська боротьба, стрільба, плавання, гімнастика, біатлон, фрістайл, ралі, «Формула-1», фігурне катання, лижний спорт, велоспорт, маунтинбайк, фехтування, шахи. Як і київські газети «Команда» та «Болельщик», «Спорт арена» мала 12 шпальт і формат А 3. Зазвичай, у газеті розміщувалися понад 50 матеріалів, за інформаційною насиченістю та інформативністю донецьке видання випереджало столичну газету «Болельщик», яка в середньому містила в номері 25–26 матеріалів, а також газету «Команда», де друкувалося в номері 45–46 публікацій.

Часопис «Спорт-арена» характеризують наступні риси: 1) відсутність гіпертрофії футбольної тематики, на відміну від столичних газет, які 65–80 % місця відводять футболу; 2) висвітлення передусім ігрових видів спорту, футболу, баскетболу та хокею, які найбільш широко репрезентовані в Донбасі, а клуби, що репрезентують ці види спорту, мають значні досягнення як на внутрішній, так і на міжнародній аренах); 3) велика кількість статистичних даних і цікавих фактів з різноманітних видів спорту; 4) висвітлення переважно тих видів спорту, де українські спортсмени досягли значних успіхів, волейболу, гандболу, футзалу, боксу; 5) публікація сенсаційних, з відтінком «жовтизни», матеріалів про спортсменів (такі замітки привертали увагу читачів, адже висвітлювали не лише футбольне життя спортсменів, а й позафутбольне (одруження, розлучення, народження дітей, інтимні стосунки, хуліганство тощо, що подавалися в рубриці «Их нравы», при цьому в таких матеріалах активно реалізувалася функція релаксації, ескейпізму та гедоністична функція); 6) якісне художнє оформлення, наявність великої кількості кольорових фотоілюстрацій з різних видів спорту, що сприяло кращій рецепції та візуалізації матеріалу, і в цьому донецьке видання вигравало у київських газет, які є переважно чорно-білими); 7) перевага інформаційних жанрів, використання в інформаційних жанрах аналітичних конструкцій (наявність елементів коментаря, оцінки, аналізу) та елементів публіцистики; 8) відображення актуальних проблем суддівства, травматизму, моралі та етики в спорті, що розміщувалися під рубриками «Постскриптум» або «Скандал»; 9) спорт переважно висвітлювався як розвага, видовище, бізнес, кримінал, фактор псування духовного і фізичного здоров’я; 10) газета має доволі високу ефективність та дієвість у регіоні (так у № 23, 2007 після публікації в газеті «Внимание, Гладкий!» та дифірамбів на адресу футболіста, через декілька тижнів керівництво донецького «Шахтаря» здійснило трансфер О. Гладкого); 11) серед вад газети можна відзначити такі: низька частотність друкування художньо-публіцистичних жанрів; відсутність оглядів з матчів провідних єврочемпіонатів з футболу; відсутність публікацій про жіночий та дитячий спорт, раритетність матеріалів з паралімпійського та юнацького спорту. Газета виходила в Донецьку до 2015 р., а потім у зв’язку з воєнними подіями на Донбасі дислокувалася до Маріуполя.

Ще одним надзвичайно популярним спортивним медіапроєктом області стала регіональна газета **«Спорт Донбасса»**, що з’явилася в інформаційному просторі в 2009 р. У статті «От редакции» актуальність виходу газети пояснювалася так: «Необхідність появи подібної газети назріла давно. У такому потужному і розвиненому у багатьох відношеннях регіоні, як Донбас, на наш погляд, не було

гідного спортивного «рупора». Численні суспільно-політичні та спеціалізовані видання приділяють основну увагу професійному спорту. Між тим, не секрет, що поняття «спорт» є більш широким і багатогранним. Кожен з видів спорту має своїх шанувальників, свою незвичайну красу і неповторність. Тому ми створили щотижневу газету для максимально великої популяризації усіх видів спорту та спорту в усіх його проявах. Наша мета, щоб у газеті кожен, хто має, хоч якесь відношення до спорту, зміг знайти для себе щось цікаве та корисне. На сьогодні газета «Спорт Донбасса» – єдина в регіоні, яка має унікальну можливість висвітлювати весь спектр спортивного життя в Донецькій області, у тому числі дитячий спорт, спорт у навчальних закладах, спорт серед інвалідів та дітей-сиріт, фізкультуру і спорт на підприємствах, дає кваліфіковані поради усім тим, хто хоче тримати себе в хорошій фізичній формі. Одним із пріоритетних напрямів газети є висвітлення регіонального спорту. Також на шпальтах газети «Спорт Донбасса» розповідається про виступи спортсменів нашого регіону на змаганнях різного рівня: районного, міського, обласного, всеукраїнського та світового». Засновником газети стало Управління з питань фізкультури і спорту Донецької облдержадміністрації. Головним редактором новоствореного часопису став Т. Дуганов. Часопис мав порівняно великий наклад у 10 000 прим.

Газета «Спорт Донбасса» вирізнялася досить неординарним логотипом. Так літера «о» з лексеми «спорт» поставала у вигляді сонця з променями, під яким знаходиться терикон; поверх терикону на рівні сонця зображений гірник з відбійним молотом, що рубає вугілля. А гаслом газети стала фраза «Спорт Донбасса – кузница чемпионов», таким чином яскраво демонструвалися інтенції видання, що полягали в тому, щоб підкреслити спрямованість часопису на провідне населення регіону – гірників, і відзначити, що в газеті буде висвітлюватися спорт на підприємствах, акцентувати на тому, що на Донеччині будуть куватися чемпіони (нові Стаханови) спортивних змагань. Гаслом газети також був вірш поруч з логотипом, що містив заклик до читачів передплачувати газету.

Провідні автори часопису: В. Тачинський, А. Парасюкова, Л. Шапаренко, Д. Гусаков, А. Захаров, Є. Лавриненко, О. Кукушкіна, О. Український, Д. Банда, Є. Новиков, Р. Кондрашин, О. Куртов, А. Прайд, С. Перч.

Контент часопису формувався в рубриках, як за видами спорту: «Волейбол», «Баскетбол», «Лёгкая атлетика», «Шашки», «Плавание», «Хоккей», «Бокс», «Автомоделизм», «К барьеру», «Экстремальный туризм», так і загального характеру: «Физкультура» (де аналізувалися спортивні змагання у школах, ПТУ та ВНЗ Донецької області), «Спорт на предприятиях» (де висвітлювалися заняття спортом з метою підвищення продуктивності праці на багатьох підприємствах (шахтах, заводах) регіону, розглядалося виконання Програми розвитку фізичної культури та спорту в Донецькій області, зокрема її розділу «Фізична культура та масовий спорт за місцем роботи громадян»), «Суперчемпион» (про найвидатніших спортсменів регіону з різних видів спорту), «События» (повідомлення про найбільш значущі події в регіоні протягом тижня), «Мариупольский спорт» (пізніше рубрика була переформатована у «Спорт Мариуполя – кузница чемпионов»; огляд змагань з різних видів спорту в місті), «Экспертное мнение» (думки та прогнози експертів), «Спорт без границ» (теми – спорт інвалідів, спортивні змагання серед інвалідів, основні клуби для інвалідів, чемпіони-паралімпійці, підкреслювалася особлива значущість спорту для людей з обмеженими можливостями, репрезентувалися приклади про те, як перемогти себе і досягти успіху); «Лента новостей» (повідомлення про спортивні змагання з різних міст регіону, публікація інформації насамперед про жіночий спорт), «Книга в газете» (публікація фрагментів книг відомого велогонщика Ленса Армстронга «Моё возвращение к жизни» про те, як спорт допоміг йому перемогти рак та олімпійського

чемпіона, рекордсмена з легкої атлетика Пітера Снела «Без труб, без барабанов»), «Спортивная медицина» (матеріали фахівців донецького обласного лікарняно-фізкультурного центру про вплив фізкультури на організм людини, методики фізкультурних вправ для лікування хвороб, матеріали про проблему допінгу), «Профи спорт» (матеріали про раціональне харчування спортсменів), «Будь здоров» (репрезентація практичного досвіду відомих спортсменів, що дають «заповіти», як покращити духовне і фізичне здоров'я, як досягти успіхів у спорті, розповідають про мотивацію тренувань, їх важливість, подавалися рекомендації редакції, що необхідно для того, щоб стати сильнішим), «Дайджест» (гуморески й цікаві кумедні історії з різних видів спорту, зокрема (№ 14, 2011) репрезентувався цикл кумедних історій «Забавный футбол» («Голый арбитр», «Футболисты с воздуха» тощо), «Во дают!» (сенсаційні історії з розряду жовтої преси, що реалізували концепцію спорту як криміналу чи як розваги, видовища, зокрема «Тренер сломал фотографу челюсть», «Футболист выпал из окна», «Кастер Семеню записали и в мужчины, и в женщины» (№ 14, 2011), «Знаменитый боксёр Оскар де ла Хойя признал себя на фото в костюме стриптезёрши» (№ 32, 2011)), а також тимчасові рубрики «Знатный повод», «Спортивный праздник», «Именной турнир», «Предпраздничное настроение», «Юбилейно», «Дебют», «Живая легенда», «Спортивное производство», «Экзотика», «Олимпизм», «Евро–2012».

У газеті висвітлювалися такі види спорту як: футбол, мініфутбол, американський футбол, баскетбол, волейбол, дартс, пауерліфтинг, автомоделізм, мотокрос, мотобол, теніс, бадмінтон, хокей, шахи, шашки, легка та важка атлетика, сумо, дзюдо, греко-римська та вільна боротьба, хортинг, бойові мистецтва, бокс, кікбоксинг, карате, стрільба, кінний, гірьовий, гімнастика, ковзанярський, велосипедний спорт, плавання, водний туризм, армрестлинг, руський більярд, богатирські ігри, ігри патріотів, голубиний спорт.

Серед жанрів часопису превалювали: хронікальні і розгорнуті замітки, інформаційні та аналітичні інтерв'ю і звіти, історичні статті, прогнози. Практично 60 % публікацій складали інтерв'ю.

Провідні риси видання: 1) орієнтація на пресові традиції радянського часу, відродження класичних набутків спортивної преси УРСР; 2) формування регіонального патріотизму, підкреслення факту, що Донеччина – це регіон трударів, людей з особливо сильним характером; 3) наявність публікацій на фізкультурну тематику; 4) пропаганда здорового образу життя (висвітлення спортивних змагань на підприємствах та їх ролі у підвищенні продуктивності праці; матеріали, що таврували пияцтво, паління); 5) акцентування на перемогах спортсменів та клубів регіону у всеукраїнських та міжнародних змаганнях; 6) висвітлення раритетних для багатьох вітчизняних спортивних газет видів спорту, характерних для Донеччини (дартсу, кікбоксингу, пауерліфтингу, автомоделізму, мотоболу, дзюдо, хортингу, армрестлингу, богатирських ігор, плавання, руського більярду); 7) публікація матеріалів про спортивне життя ВНЗ та шкіл регіону; 8) наявність думок експертів, прогнозів на матчі, висвітлення змагань серед спортивних журналістів регіону (зокрема змагань за кубок «Кованая кружка» та «Кованая роза» з дартсу, публікації про змагання на різні кубки (Кубок Амазонок)); 9) репрезентація цікавих карикатур про спорт та спортсменів, публікація цікавих кумедних історій та рейтингів різного типу (топ-10 спортивних скандалів, топ-10 технічних новинок, що змінили спорт, топ-10 найбільш затребуваних у рекламі спортсменів); 10) великий проблемно-тематичний діапазон: висвітлення проблем суддівства та професії судді, проблеми допінгу, історії спорту та спортивних змагань у різних країнах, перспектив розвитку фізичної культури та спорту Донеччини, розвитку дитячо-юнацьких академій, розподілу грошей у

спортивній сфері регіону, репрезентація жіночого, юнацького та дитячого спорту регіону, висвітлення спартакіад на підприємствах регіону, репрезентація спорту інвалідів тощо).

Важливою рисою цього регіонального видання є й наявність власного інтернет-сайту, де реципієнти могли знайти фото, аудіо- та відеоматеріали про спортивне життя регіону, взяти участь у вебконференціях з видатними спортсменами та тренерами Донбасу тощо. Усі ці риси дозволили газеті з невеличкою історією на рівних конкурувати з гігантом спортивної преси Донеччини – часописом «Спорт-арена». Газета припинила існування в 2014 р., як і більшість газет регіону. Таким чином, можна відзначити, що газета «Спорт Донбасса» є унікальним, феноменальним явищем не лише донецької, але й загалом української спортивної журналістики, виступаючи взірцем для багатьох спортивних часописів України (у т. ч. столичних) у різних аспектах.

Досить розповсюдженою в Донбасі була і вузькотематична спортивна періодика.

У 2002 р. в Донецьку виходить газета **«Мир боевых искусств»**, яка поступово трансформувалася у всеукраїнський спортивно-пізнавальний журнал **«Мир боевых искусств Ost/West»**. Завданням журналу стала консолідація всіх видів, напрямів, стилів і шкіл, їх популяризація у світі спорту, фізичної та духовної культури.

У ювілейному номері (№ 1, 2014) редакція відзначала: «Всеукраїнській спортивній газеті «Мир боевых искусств» вдалося пережити дитинство, коли імунітет найбільш ослаблений і коли «дитя» найбільше схильне до хвороб зростання. І як вчорашня дитина вступає в пору юності, так і газета виросла і трансформувалася в журнал «Мир боевых искусств Ost/West». Наш журнал отримав дуалістичну модель і вписується в формулу «два в одному», тобто один журнал містить два журнали. Перший відображає світ військових мистецтв Сходу (Ost), другий – Заходу (West). Символом журналу стала кобра, що застигла в бойовій позиції і обвиває земну кулю. Змія ототожнюється з кругообігом явищ, відродженням духовним і фізичним. Вона має подвійну репутацію, є джерелом доброї сили, якщо її правильно використовувати, але потенційно небезпечна. Вона може бути як символом добра, так і символом зла. Так і бойові мистецтва можуть бути використані як на благо, так і на зло. Людина, що володіє спеціальними навичками повинна мати мудрість змії і завжди пам’ятати, що сила має служити добру».

Журнал виходив протягом 2004–2015 рр. щомісяця, форматом А4, накладом 5000 прим. і мав обсяг до 140 шпальт. Часопис був розрахований на широку цільову аудиторію, зокрема: керівників, співробітників, тренерів спортивних організацій та федерацій з бойових видів спорту, спортсменів, аматорів, уболівальників, працівників охоронних і силових структур, членів військово-патріотичних клубів, мисливців і мандрівників-екстремалів, членів формувань українських козаків. Провідні топоси журналу: бойова техніка і вогнепальна зброя, військові та інтелектуальні ігри, стрілянина і метання предметів, фехтування та холодна зброя, плавання і підводне полювання, альпінізм і скелелазіння, екстремальні види спорту і мистецтво виживання, походи і битви, фортифікація і шпіонаж, одяг і взуття як спортивного, так і стилю «мілітарі», продукти харчування і напої.

Контент видання репрезентувався в рубриках «Энциклопедия боевых искусств», «Великие поединки», «Гордость нации», «Кто нас выводит в мастера», «Страницы истории», «Боевая психология», «Холодное оружие народов мира». Структурно, видання складалося з двох частин: відділів Ost (Схід) та West (Захід), кожен з яких мав свого головного редактора: В. Россе та А. Прайд. У журналі висвітлювалися такі види спорту як: бокс, дзюдо, самбо, mix fight карате-до, капоейра (латиноамериканське

бойове мистецтво) тощо, репрезентувалися звіти та репортажі як з місцевих, так і зарубіжних змагань. Разом з агентством з організації спортивних змагань Event SD журнал організовував різноманітні турніри, зокрема відкритий чемпіонат Донецька з єдиноборств. Журнал «Мир боевых искусств Ost/West» тривалий час залишався єдиним українським часописом з бойових мистецтв і мав дуже важливе значення для розвитку спортивної журналістики і для суспільства загалом завдяки своїй амбівалентності та поліфункціональності, поєднанню практичного, теоретичного, філософського, оздоровчого, історичного, релігійного та інформаційного дискурсів.

Таким чином, порівнюючи спеціалізовану спортивну пресу Києва та Донбасу, можна виокремити як схожі риси, так і відмінності. Серед схожих рис – превалювання інформаційної парадигми з елементами аналітики, висвітлення актуальних проблем спорту (суддівства, допінгу тощо), репрезентація спорту як розваги, видовища (друкування цікавих та кумедних історій про спортсменів, скандали та трагедії зі світу спорту, наявність сенсаційних історій, спортивний гумор; у таких матеріалах активно реалізуються функція релаксації, ескейпізму та гедоністична функція), наявність прогнозів на матчі, репрезентація великої кількості статистичних даних та різних хіт-парадів, рейтингів, використання кольорових та динамічних фотоілюстрацій, наявність матеріалів про вболівальників, фан-рух, висвітлення думок уболівальників, друкування авторських колонок журналістів, репрезентація змагань у нижчих лігах чемпіонату.

Якщо говорити про відмінності, то варто відзначити, що в спортивних газетах Донбасу акцент робиться на правилі географічного наближення (висвітлюються чемпіонати області та міста, або ті змагання, що відбулися в регіоні, менше публікується інформації про єврочемпіонати), характерним для регіональної преси є висвітлення жіночого, юнацького та дитячого спорту в регіоні, висвітлення спорту інвалідів, а також змагань у ВНЗ, школах, підприємствах регіону, репрезентація видів спорту, характерних для цього регіону, висвітленння перспектив розвитку фізичної культури та спорту в регіоні, велика ефективність та дієвість матеріалів регіональних видань (унаслідок їх публікацій відбувається будівництво футбольних майданчиків чи трансфери певних гравців тощо), формування регіонального патріотизму, до спорту області, до місцевих клубів, спортсменів, акцентуація на фізкультурній тематиці, пропаганда здорового способу життя.

Якщо ж говорити про переваги столичних газет, то тут варто вказати на широкий діапазон змагань у різних країнах світу (висвітлення не лише провідних Єврочемпіонатів, але й країн СНД, Північної, Південної та Центральної Америки, країн Африки, Китаю, Індії, Австралії), більш широке висвітлення проблем українського спорту (висвітлення засідань та рішень ФФУ та ПФЛ), друкування матеріалів з історії вітчизняного спорту (насамперед футболу), репрезентація прогнозів про можливі трансфери, втрати, плани підготовки команд, змагань збірних України (національної та молодіжної), подання детальних матеріалів про зарубіжні клуби, портретних нарисів про зірок світового спорту, випуск додатків до газет з різних видів спорту тощо. Таким чином, можна відзначити, що спеціалізовані столичні та регіональні видання не конкурують між собою, а, швидше, доповнюють одне одного, займаючи свою особливу нішу в інформаційному просторі країни.

5.3. Феномен спортивної «преси в пресі»

Крім власне спеціалізованих видань, спортивна журналістика активно функціонує як «преса в пресі». Спортивні рубрики можна вважати різновидом спортивної преси,

оскільки вони систематично репрезентовані в усіх видах преси: в загальних якісних суспільно-політичних ЗМІ, у масовій та жовтій періодиці, галузевих виданнях. Причому спортивна преса активно функціонує в газетах різного рівня: центральних (всеукраїнських), регіональних, районних, на відміну від інших видів журналістики: медичної, церковно-релігійної, літературно-художньої. Про доречність розгляду поняття спортивна «преса в пресі» свідчить Є. Слюсаренко, який відзначає: «Організаційна структура спортивної преси включає в себе два рівні. Спортивна інформація виявляється, по-перше, у вигляді складового елементу газетно-журнального простору загалом (на рівні розділів в універсальних виданнях)…» [220, с. 15].

У розвитку спортивної «преси в пресі» в Україні можна виокремити три періоди:

1) 1880–1940-і рр. – час від перших систематичних публікацій З. Кльосніка, Т. Драговича та ін. про спорт у львівських суспільно-політичних часописах до кінця золотого періоду спортивної преси в УРСР. У цей період спортивна «преса в пресі» відзначається сухістю та інформаційністю, бідною палітрою жанрів, малими обсягами;

2) 1960–1990-ті рр. – золотий період розвитку спортивної «преси в пресі», причини вибуху якої полягали у відсутності тоді в інформаційному просторі країни достатньої кількості спортивних часописів, щоб задовольнити інтереси спортивних споживачів. Спортивна «преса в пресі» характеризувалася розширенням проблемно-тематичного діапазону, превалюванням аналітичних жанрів (аналітичних оглядів та звітів, пізніше – проблемних статей, аналітичних та наукових статей, кореспонденцій про досвід роботи фізкультурних організацій), модернізацією інформаційної жанрової парадигми (застосуванням під час підготовки інформаційних повідомлень зображальних засобів публіцистики й аналітичних компонентів), появою спортивної публіцистики (портретних нарисів, фейлетонів);

3) 1990-ті – н. ч. – деградація спортивної «преси в пресі». Унаслідок виникнення цілої групи спеціальних спортивних видань спортивна «преса в пресі» втрачає свою колишню потужність і знову опускається до рахування «очок, голів, хвилин», до хронікальних заміток та сухих інформаційних звітів; з її горизонту зникають кореспонденції та проблемні статті, повністю декласується спортивна публіцистика; матеріали являють собою не аналіз фактів, а сухе повідомлення про факт (серед жанрів превалюють замітки, інформаційні звіти та огляди).

Спортивна «преса в пресі» почала активно розвиватися в радянській Україні, і це було пов’язано з тим, що в УРСР від 1949 р. функціонувала лише одна газета («Спортивна газета») та один журнал («Фізкультура і спорт») спортивного сегмента. Проте в країні була ціла низка загальнополітичних видань, які містили спортивні сторінки. Як відзначив В. Баранов, «у радянський період спортивна журналістика була інкорпорована в загальний контент радянських ЗМІ і за типологічними параметрами фундаментально не відрізнялася від задач і умов існування преси в цілому» [7]. Власне, за словами К. Алексєєва, цей рівень спортивної преси функціонував ще з XIX ст., але залишався низького рівня, не задовольняючи інтересів прихильників спорту. Така ситуація спостерігалася і в 1900-х –1916 р. і в 1922–1939 рр., коли в країні функціонували цілі пласти галузевих видань. Але ситуація кардинально змінилася у 1950–1960-х рр., коли в УРСР залишилося лише два спеціалізованих видання, які хоча і виходили тиражем більше 300 тис. примірників, але абсолютно не задовольняли інтереси спортивної аудиторії. До того ж ці спортивні видання висвітлювали переважно змагання столичних атлетів і команд, ігноруючи змагання на периферії. Саме тому, досить поширеною формою системи спортивної періодики стала спортивна «преса в пресі», яка представляла собою зредуковану форму регіональної та місцевої спортивної журналістики.

Проведений нами аналіз суспільно-політичної преси Донецької області 1930–1990-х рр. засвідчив, що всі тодішні газети мали спортивну рубрику. Характеризуючи громадсько-політичні газети УРСР, 1970–1980-х рр., В. Осінчук зазначив, що в обласних і міських газетах у середньому на один номер публікувалося 2–3 повідомлення на спортивні теми. У кожній газеті існувала спортивна рубрика. «Рубрики в основному були загальні і однотипні – «Спорт», «Фізкультура і спорт», «Спортивні новини», «Панорама стартів», які націлювали на чисто інформаційні повідомлення про спортивні змагання» [158, с. 35]. Матеріали в спортивній «пресі в пресі» відзначалися відсутністю оперативності та ексклюзивності.

На першому етапі у рубриках «Спорт» переважали інформаційні жанри. «До середини 60-х рр., – відзначив В. Глод, – у спортивній журналістиці простежується інформаційно-констатуюча спрямованість. Більшість видань обмежували свою участь у висвітлюванні спортивно-фізкультурної тематики лише хронікою змагань, у публікаціях переважала інформаційність, ілюстративність. Замітка, звіт, кореспонденція – ось усі взірці жанрового арсеналу початку 1960-х рр. У другій половині 1960-х рр. у публікаціях на спортивні теми розширюється життєвий матеріал, ускладнюється проблематика, поглиблюється бачення, інформаційність поступається місцем проблемності [47, с. 9–10]. Так, зокрема, до хронікальних заміток, звітів, кореспонденцій додалися репортажі, інтерв'ю, огляди. Наприкінці 1960-х рр. у спортивній пресі широко застосовуються зображальні засоби публіцистики й аналітичні компоненти під час підготовки інформаційних повідомлень. На цьому наголосив Б. Семибратський [215], підкреслюючи, що у спортивних публікаціях поєднуються інформаційність та публіцистичність, оскільки інформаційні жанри несуть не лише інформаційне навантаження, але й допомагають людям полюбити спорт, виховують у читачів почуття патріотизму, критикують недоліки спортивного життя, а отже несуть у собі всі ознаки публіцистичності.

Як зазначив В. Осінчук, серед жанрів, які використовувала загальна преса в радянський період для фізкультурно-спортивних матеріалів, переважали замітка і звіт. Автор подав повну статистику жанрів спортивних публікацій на сторінках обласної преси у відсотках: замітка (70,5 %), звіт (16,7 %), репортаж (0,2 %), стаття (6,1 %), нарис (1,9 %), фейлетон (0,02 %), зарисовка (0,2 %), розповідь (1,6 %), інтерв'ю (2,5 %) [158]. Замітка і звіт, що превалювали в газетах, обмежували пропагандистські можливості висвітлення важливих проблем фізкультурно-спортивної діяльності. Як наголосив Б. Семибратський [215], часто друкувалися у відділах спорту проблемні статті, аналітичні та наукові статті, кореспонденції, статті з досвіду фізкультурних організацій, репортажі, нариси про кращих спортсменів та передові колективи фізкультури, фейлетони, розповіді, вірші.

Привертає увагу, що основна увага в газетах приділялась висвітленню спортивних змагань з окремих видів спорту. Найбільша кількість публікацій у радянську епоху відводилася футболу і шахам – 42,3–50,2 % від усієї кількості повідомлень. За П. Виноградовим [25], газети загального характеру в спортивних матеріалах робили акцент на суто спортивні сторони, тож види спорту, які меншою мірою несли оздоровче навантаження, майже не потрапляли в поле їх зору.

Важливою ознакою спортивної «преси в пресі» було й те, що тут часто оголошувалися змагання на призи суспільно-політичних газет задля широкої пропаганди спорту, підкреслення його важливості для суспільства. Як свідчить В. Баранов [7], в СРСР часто відбувалися змагання на призи таких газет, як «Правда» (травневі кроси), «Комсомольская правда» («Весінні ластівки»), «Пионерская правда» («Шкіряний м'яч», «Золота шайба»).

Спортивні відділи газет універсального характеру тривалий час широко, різнопланово та детально щодня на своїх шпальтах висвітлювали спортивне життя Радянського Союзу, України та міста. Величезні пласти спортивних журналістів суспільно-інформаційних видань складали серцевину й основну силу Федерації спортивної преси України. Разом з тим парадигма функцій спортивних відділів універсальних газет була зредукованою і зводилася до функції інформування (функції ретранслятора спортивних змагань) та педагогічної функції (акцент якої полягав у допомозі людям полюбити спорт та вихованні почуття патріотизму).

Таким чином, за відсутності в УРСР спеціалізованої спортивної періодики її роль виконувала спортивна «преса в пресі» на шпальтах суспільно-політичних ЗМІ. І якщо в 30–50 рр. ХХ ст. вона характеризувалася певною скутістю, що виявлялося в превалюванні інформаційної жанрової парадигми, простоті виразів, лаконізмі, мовній невправності, то всередині 1960-х рр. спортивна «преса в пресі» значною мірою еволюціонує: з'являються аналітичні жанри (коментар, кореспонденція), спостерігається жанрова трансформація, що виявляється в появі таких модифікацій, як: репортаж-замальовка, аналітико-психологічний звіт, гібридне утворення репортаж-звіт; до того ж інформаційні жанри починають активно вбирати в себе аналітичні конструкції та зображальні засоби художньо-публіцистичних жанрів, що дозволяє говорити про народження інформаційної спортивної публіцистики. У цей час інформаційність поступається місцем проблемності, а в інформаційних жанрах більше уваги приділяють логіці фактів, ніж фактам як таким.

У 1990–2000-х рр. і до н. ч. феномен спортивної «преси в пресі» продовжує існувати, адже практично в кожній суспільно-політичній газеті репрезентовані спортивні рубрики, зокрема: «Спорт-Площадка» («Мариупольское время»), «Спорт от Олимпии» («Гид ТВ Донецкая визитка»), «7 днів спорту» («Народна»), «Мир спорта» («Донбасс»), «Спорт» («Голос України», «Україна молода», «Он-лайн», «Бердянские ведомости»), «СтадіУМ» («Україна Молода»), а також в таких виданнях, як: «День», «Киевские ведомости», «Сегодня», «Факты», «Молодь України», «Робітнича газета», «Дзеркало тижня». Проте значно зменшується роль публікацій, що зумовлено вибухом спортивних видань у незалежній Україні, тому головним атрибутом сучасної спортивної «преси в пресі» стає не аналіз факту, а констатація факту, хронікальне повідомлення про подію. Важливо відзначити при цьому, що спортивна «преса в пресі» сьогодні активно побутує як у всеукраїнських, так і в регіональних та місцевих виданнях.

Функціонування спортивних рубрик у всеукраїнських виданнях.

У газеті «Голос України» з шістнадцяти шпальт одна, чотирнадцята, постійно присвячена спорту. Розглянувши матеріали 2010 р., зазначимо, що в середньому в газеті репрезентовано 70 матеріалів, з яких приблизно 5 (7,14 %) присвячено спорту. Найчастіше висвітлюються футбол, бокс, хокей, теніс. Серед жанрів переважають замітки, звіти, огляди, репортажі.

У всеукраїнській суспільно-політичній газеті «Україна молода» спортивні змагання висвітлюються або в рубриці «Спорт» (що розміщується на 15-й шпальті), або в аркуші-додатку «СтадіУМ», що виходить на 4-х шпальтах двічі на місяць і є спортивним проєктом газети. Аналіз газети за 2010 р. засвідчив, що у додатку найчастіше подається приблизно 15 матеріалів. Тематична палітра додатку доволі розгалужена, зокрема висвітлюються такі види спорту, як футбол, футзал, легка атлетика, теніс, самбо, волейбол, веслування на каное, водне поло, «Формула-1», кінний спорт, баскетбол, плавання, хокей, фігурне катання. У кожному номері представлено в середньому 6-ть видів спорту, тобто так само, як у спортивній пресі. Серед жанрів найбільш поширені хронікальні замітки, інформаційні огляди, звіти,

репортажі, інтерв'ю, що провокує на висновок про жанрову стагнацію у зв'язку з домінуванням інформаційних жанрів. Спортивна рубрика частіше займає лише 1–2 шпальти, іноді представлена на 4-х сторінках. Загалом у номерах міститься біля 55 публікацій, з яких 12–15 (22 %) присвячені спорту.

У газеті «Сільські Вісті» спортивні матеріали вміщуються в підрубриках «Футбол», «Легка атлетика», «Спорт» тощо. Висвітлюються переважно футбол, легка атлетика, бокс. Зазвичай у номері міститься близько 30 публікацій, з яких 4 (12 %) – на спортивну тематику. За масштабом – це матеріали всеукраїнського рівня, хоча акцент робиться на змаганнях у Києві та Західній Україні.

Таким чином, загалом у всеукраїнських виданнях друкується 4–6 матеріалів спортивної тематики, що репрезентують три-чотири види спорту, найпопулярнішими з яких є футбол, бокс, хокей, теніс, легка атлетика. Жанрова палітра спортивних рубрик доволі бідна, репрезентована суто інформаційними жанрами. Майже в усіх виданнях назви спортивних рубрик шаблонні й примітивні – «Спорт»; іноді можуть міститися підрубрики. Найчастіше спортивна рубрика представлена у виданнях на одній шпальті, що має в газеті стале місце. Найзначніший репрезентант спортивної «преси в пресі» – газета «Україна Молода», яка має рубрику «Спорт», а також спортивний додаток «СтадіУМ», причому спортивна рубрика займає тут дві-чотири шпальти, а представленість різних видів спорту, порівняно з іншими виданнями, є доволі широкою. Отже, можна говорити, що спортивна рубрика газети «Україна Молода» виступає не типовим представником спортивної «преси в пресі», а взірцем цього типу спортивної періодики.

Регіональна спортивна «преса в пресі».

Спортивна «преса в пресі» функціонує також і в більшості регіональних видань країни. Так, зокрема, спортивна рубрика представлена в регіональній луганській газеті «Он-лайн» (до 2014). За жанром матеріали цієї рубрики – це завжди хронікальні замітки. Зазвичай тут розміщується 5–6 заміток, а також подається статистична інформація у вигляді інфографіки, таблиць, результатів змагань. Висвітлюються переважно футбол, бокс, «Формула-1» як у всеукраїнському, так і у світовому масштабі.

Яскравим представником регіональної преси, у якій містилася спортивна рубрика, була «Гид ТВ Донецкая Визитка» (виходила до 2014). Газета містила 128 сторінок формату А6, з яких дві шпальти завжди були виділені під рубрику «Спорт от Олимпии», що мала в газеті постійне місце – 26–27 сторінку. Рубрика була репрезентована лише інформаційними жанрами (хронікальні замітки, звіти, репортажі, інформаційні огляди), де висвітлювалися футбол, плавання, «Формула-1», велоспорт, легка атлетика, бокс. В основному висвітлювалися змагання донецьких команд та спортсменів, а відтак можна говорити про просторову локалізацію матеріалів. Переважно в номерах було представлено близько 40 матеріалів, з яких 4–5 (12 %) присвячені спорту.

Отже, характеризуючи регіональну спортивну «пресу в пресі», відзначимо бідність тематичного складу та жанрової палітри, що можна простежити на прикладі рубрик у газетах «Он-лайн» та «Гид ТВ». Провідними видами спорту, що знаходять висвітлення на шпальтах є: футбол, бокс, «Формула-1», легка атлетика. Щодо жанрової сітки, то вона репрезентована виключно хронікальними замітками та інформаційними оглядами. Матеріали характеризуються лаконізмом та просторовою локалізацією; спортивна рубрика тут репрезентована виключно на одній шпальті.

Щороку НОК України проводить конкурс «Україна Олімпійська» на кращі відділи спорту в суспільно-політичних газетах. Лауреатами цього конкурсу стають, як правило, регіональні видання, зокрема у 2010 р. ними стали «Николаевские новости» (Миколаїв), «Вільне життя» (Тернопіль), «Подільський кур'єр» (Хмельницький). У

2011 р. пальму першості знову завоювали регіональні газети «Львівська пошта» (Львів), «Галицький кореспондент» (Івано-Франківськ), «Николаевские новости» (Миколаїв), «Подільський кур'єр» (Хмельницький). Аналогічна тенденція спостерігається й наступними роками.

Функціонування спортивних рубрик у місцевих ЗМІ.

Місцева спортивна «преса в пресі» явище доволі раритетне. У багатьох місцевих газетах, якщо й висвітлювалися спортивні події, то вони друкувалися в рубриках, що не мали ніякого відношення до спорту. Яскравими представниками місцевої спортивної «преси в пресі» були газети «Бердянские ведомости» (рубрика «Спорт») та «Мариупольское время» (рубрика «Спорт-площадка»). Характерні риси цього сегмента преси – обмежена жанрова палітра та монополія місцевої спортивної тематики, просторова локалізація.

Представником місцевої спортивної «преси в пресі» є рубрика «Спорт» у газеті «Бердянские ведомости», яка займає одну шпальту із загальних 16-ти й розміщується на 15-й сторінці. Зазвичай тут подаються 3–4 матеріали. Висвітлюються переважно змагання в Бердянську з футболу, баскетболу й шахів. За жанровою ознакою превалюють хронікальні замітки, інформаційні огляди, звіти. Переважно в номері представлено 38 матеріалів, з яких 4–5 (11 %) присвячено спорту.

У газеті «Мариупольское время» спортивна «преса в пресі» – це рубрика «Спорт-площадка», що займає одну шпальту із загальних 12-ти і розміщується на 9-й сторінці. Висвітлюються лише ті змагання, де беруть участь місцеві спортсмени чи команди. Тут містяться підрубрики «Баскетбол» та «Футбол», превалюють замітки, інформаційні огляди, звіти, інтерв'ю.

Загалом варто зазначити, що газети «Бердянские ведомости» та «Мариупольское время» є взірцевими представниками місцевої спортивної «преси в пресі», оскільки мають спортивні рубрики та підрубрики. Але в багатьох місцевих виданнях, зокрема таких, як: «Енакиевский рабочий», «Константиновская нива», «Макеевский рабочий» матеріали на спортивні теми не мають окремих рубрик.

Таким чином, відзначимо, що спортивні рубрики місцевих газет майже не відрізняються від спортивних рубрик регіональної та всеукраїнської преси. Спільними рисами є обмежена жанрова палітра (репрезентованість лише інформаційними жанрами, як-от: замітка, огляд, деколи репортаж чи інтерв'ю); лаконізм у відображенні спортивних подій; спортивна рубрика на всіх рівнях представлена в основному однією (іноді – двома) шпальтами; у середньому висвітлюється 3–4 види спорту, серед яких провідними є футбол, баскетбол та легка атлетика; середня кількість публікацій – 3–4 матеріали, середній відсоток публікування спортивних матеріалів із загальної кількості публікацій – 10 %. Виняток становить газета «Україна молода», що є взірцевим представником спортивної «преси в пресі». Відмінними рисами всеукраїнської, регіональної та місцевої спортивної журналістики є те, що всеукраїнська спортивна «преса в пресі» висвітлює змагання національного рівня, тобто характеризується глобальністю висвітлення спортивних подій, у той час як регіональна і місцева спортивна преса характеризується просторовою локалізацією (в регіоні та місті відповідно), монополією на місцеву тематику, вибірковістю висвітлення подій. І в цьому аспекті місцева спортивна «преса в пресі» виглядає набагато перспективніше, оскільки всеукраїнська спортивна «преса в пресі» змагається зі спеціалізованою спортивною періодикою, адже і та, і друга висвітлюють змагання всеукраїнського та навіть міжнародного рівня, у той час як місцева журналістика завдяки ігноруванню спеціалізованими спортивними ЗМІ локальних спортивних змагань перебуває поза конкуренцією і залишається ледве не єдиним інформатором про змагання на рівні міста та села, що є для реципієнта вкрай

важливим. У місцевій спортивній пресі реалізується одне з найважливіших правил наближення тексту до читача – правило географічного наближення, і зважаючи на цей ракурс можна говорити про те, що місцева спортивна «преса в пресі» має широкі перспективи для подальшого розвитку.

5.4. Спортивна піарналістика як тип спортивної періодики.

Феноменом сучасної спортивної періодики можна вважати спортивну клубну пресу, яка виступає одним з трьох головних компонентів структури сучасної спортивної преси України нарівні зі спеціалізованою спортивною періодикою та спортивною «пресою в пресі». Народження української спортивної піарналістики сталося лише наприкінці XX ст., але більш активно вона почала функціонувати саме на початку XXI ст. Поява нового сегмента на медіаринку України зумовлена тим фактом, що у зв’язку з досягненнями українських футбольних клубів на внутрішній та зовнішній аренах виникала необхідність у формуванні їх іміджу, як командного, так і індивідуального.

5.4.1. Історія спортивної піарналістики в світі та Україні.

Корпоративна клубна преса (спортивна піарналістика) починає розвиватися в світі спочатку в Англії (батьківщині футболу). Так, протягом 1906–1915 рр. у Бірмінгемі виходить клубний журнал ФК «Астон Вілла» **«The Villa News and Record: Official Journal of the Aston Villa Football Club»**. З 1907 по 1916 рр. у Лондоні функціонує офіційний журнал ФК «Фулхем» **«The Cottagers’ Journal: Official Journal of the Fulham Football Club»**. У тому ж 1907 р. в Чатемі (графство Кент) виходить до 1939 р. орган ФК «Чатем» **«Oriental Notes: The Official Organ of the Clapton Orient Football Club»**. У 1927–1939 рр. в Олдемі (графство Великий Манчестер) функціонує газета ФК «Олдем Атлетік» **«Oldham Athletic Gazette and Official Programme»**.

Проте більш відповідними до канонів спортивної піарналістики та пропагуванні бренду стають масмедіа англійських футбольних клубів у 1980–1990-х рр., зокрема офіційний журнал ФК «Тотенхем», що виходив протягом 1983–1994 в Тотенхемі **«Spurs News: The Voice of Tottenham Hotspur Football Club»**, та клубна преса ФК «Манчестер Юнайтед», що функціонує з 1980-х рр. спочатку у вигляді корпоративних футбольних газет (газета **«Glory**, **Glory Man United»**, що виходить у глянцевому форматі з постерами), а в 1992 р. з’являється **«Manchester United magazine»**, що виходить до цього часу під назвою «Inside United».

Згодом у 1950–1960-х рр. спортивна піарналістика народжується в Італії (протягом 1960–2009-х рр. у Мілані виходить журнал ФК «Інтернаціонале» **«Inter Football Club»)** та Шотландії (у Глазго з 1975 р. функціонує офіційна газета ФК «Рейнджерс» **«Rangers News: The Official Newspaper of Rangers Football Club»)**. У Туреччині спортивна клубна преса виникає лише в 2002 р., коли в Стамбулі започатковується офіційне видання ФК «Галатасарай» **«Galatasaray Dergisi»**.

Спортивна преса в Україні спочатку виникла й функціонувала саме як піарналістика. Це стосувалося насамперед видань з технічних видів спорту (велосипедного, автомотоспорту), де засоби спорту (велосипеди, автомобілі, мотоцикли), будучи товаром, пропагувалися на шпальтах часописів, а самі редакції часто були конторами з продажу цих товарів. Головною інтенцією часописів була не стільки популяризація

спорту, скільки популяризація фірм та товарів. Належність більшості спортивних видань XIX ст. Російської імперії, зокрема велосипедних, до спортивної піарналістики, засвідчив О. Суник: «Спільним для всіх видань було одне – реклама тих чи інших фірм. Самі редакції були одночасно конторами з продажу велосипедів і складами машин» [239, с. 67]. Слова О. Суника яскраво ілюструє петербурзьке видання «Самокат», яке виникло при магазині з продажу велосипедів та машин і відповідно пропагувало ці велосипеди. За словами К. Алексєєва [2] до таких корпоративних видань належали петербурзькі «Самокат» та «Велосипед». На цьому наголошують і автори «Электронного пособия по спортивной журналистике»: «Наприкінці XIX – початку XX ст. популярністю користувалися велосипедні, автомобільні видання, які видавалися не лише з метою популяризації технічних видів спорту і вдосконалених способів пересування, як тоді казали, але і для реклами того чи іншого торгового підприємства» [282].

Важливо наголосити, що на початку формування спортивної преси часописи видавалися різними товариствами, наприклад харківським товариством автомобілістів, київським товариством заохочення конярства, голубиного спорту, одеським товариством автомобілістів. Провідною метою цих товариств було – через видання часопису популяризувати своє товариство, заохотити до участі в ньому нових членів. Таким чином, варто відзначити, що багатьом часописам спортивних товариств дореволюційної епохи на теренах України були притаманні характерні риси спортивної піарналістики, які більш потужно реалізувалися у клубних футбольних масмедіа на початку XXI ст.

Започаткування корпоративної спортивної преси на теренах Західної України спостерігається в 1920–1930-х рр. у вигляді часописів спортивно-руханкових товариств «Сокіл», «Пласт», «Січ», «Луг» (Галичина, Буковина, Закарпаття) та на теренах УРСР – у вигляді преси спортивно-фізкультурних товариств «Динамо» та «Локомотив». Це були часописи загальноспортивних товариств, що популяризували різні види спорту. Власне спортивна піарналістика зароджується в Україні лише в період перебудови. Так протягом 1988–1990-х рр. у Дніпрі виходила клубна газета ФК «Дніпро» «Одиннадцать».

Першим явищем спортивної піарналістики в Донецьку стала клубна газета ФК «Шахтар» «Гол», яку видавав М. Левицький наприкінці 1990 р. У книзі «С «Шахтёром» навсегда!» М. Левицький згадував: «Потім, уже в «Шахтарі», я випустив кілька номерів крихітної, в чотири шпальти форматом А 4 клубної газети «Гол»... Це була перша клубна футбольна газета» [111]. У 1990 р. у Львові з’явилася газета ФК «Карпати» (1990–1997; 2001–2013) з однойменною назвою за редакцією Ю. Михалюка, а пізніше – Р. Ящишина. Ці газети стали першими футбольними періодичними масмедіа країни, заклали фундамент для формування корпоративної спортивної преси та традиції її розвитку.

Згодом в інформаційному просторі України виникають такі репрезентанти спортивної піарналістики: «Футбольна Вінниччина» (газета ФК «Інтеграл», 1991–1997, Вінниця), «Таврия-Спорт» (газета ФК «Таврія», 1999–2013, Сімферополь), «Атака» (газета ФК «Динамо», 1990-ті, Київ), «Динамо» (журнал ФК «Динамо», 2001 – н. ч, Київ), «ФК "Динамо" – щорічник» (журнал ФК «Динамо», 2000-х, Київ), «Шахтер» (газета «ФК «Шахтар», 2002–2006, Донецьк), «Заря» (журнал ФК «Зоря»; 2000-х, Луганськ), «ФК "Шахтёр"–ежегодник» (журнал ФК «Шахтар», 2004 – н. ч., Донецьк), «Шахтёр» (журнал ФК «Шахтар», 2006 – н. ч., Донецьк), «Гол» (газета ФК «Десна», 2003–2010, Чернігів), «Металлист» (журнал ФК «Металіст», 2005–2015, Харків), «КарпатиМанія» (журнал ФК «Карпати», 2008–2015, Львів), «Металлист – это мы!» (газета ФК «Металіст»; 2012–2015, Харків).

5.4.2. Спортивна піарналістика України: визначальні домінанти

На початку XXI ст. в Україні активно формується новий тип спортивної журналістики – клубна преса, що репрезентує футбол. Ці нові спортивні масмедіа цілком відповідають поняттю «піарналістика», яке запропонував О. Короченський. На його погляд, піарналістика – «це гібрид журналістики і піару, явище, що суттєво відрізняється від журналістської діяльності базовими характеристиками, зокрема завданнями і технологіями. Продукт піарналістики – тексти, що подаються під виглядом журналістських публікацій і контрастують з традиційним продуктом журналістики» [91, с. 10]. За О. Короченським, піарналістика – «це явище корозії журналістики, поєднання журналістики та піару, що перетворює ЗМІ на придаток різноманітних офіційних, комерційних чи суспільних служб. Під впливом піару відбувається девальвація журналістики, що стає причиною відчуження й недовіри реципієнтів до ЗМІ» [90, с. 12]. Спортивна клубна преса представляє особливий тип піарналістики. Якщо спеціалізована спортивна преса має насамперед інформувати аудиторію про змагання, то клубні ЗМІ видаються задля зміцнення іміджу клубу, залучення аудиторії, вони належать керівництву футбольного клубу, а тому захищають його інтереси. У спортивної спеціалізованої преси та спортивної піарналістики абсолютно різні комунікаційні інтенції. Деякі дослідники відносять спортивні клубні видання (корпоративні) до ділової преси. Клубні часописи виступають клієнтськими виданнями, оскільки орієнтовані на споживача товарів і послуг корпорації, мають на меті розширення клієнтської бази спортивного клубу, створення клубних уподобань, тож відносяться до рангу ділової (іміджевої) преси.

Спортивну піарналістику можна вважати феноменом журналістики, тому, на наш погляд, її варто розглядати як окрему форму спортивної преси. Аргументуючи винесення піарналістики в окремий самостійний вид спортивної журналістики, варто відзначити, що вона стоїть на стику двох «галузей знання»: журналістики та реклами, і не є журналістикою у чистому вигляді. Оскільки це спортивна піарналістика, у ній реалізуються всі види піартехнологій, вона суб'єктивна, бо в ній відсутні критичні матеріали. Можна говорити про те, що клубні журнали – це надбання реклами, предмет для досліджень у галузі іміджелогії або паблік рілейшнз.

Винесення спортивної піарналістики до предмета журналістики можливе лише за деяких умов. Беручи до уваги термін О. Короченського «піарналістика», ми виводимо нове поняття – «спортивна піарналістика». У ній можна простежити симбіоз елементів журналістики та реклами, де рекламні жанри трансформуються в жанри журналістики, народжуючи таким чином нові гібридні модифікації загальножурналістських жанрів. Тому варто зазначити, що спортивну піарналістику і спеціалізовану спортивну журналістику не можна змішувати, адже в спортивній піарналістиці немає критики, там активно застосовуються іміджеві піартехнології, у піарналістиці нівелюється (дискредитується) саме поняття журналістики, головними принципами якої є об'єктивність і правдивість. Усе перераховане дає підстави вважати спортивну піарналістику окремим видом функціонування спортивної журналістики і не змішувати її з взірцевою формою існування журналістики – спеціалізованою спортивною пресою.

Спортивна піарналістика як окремий тип спортивної періодики є її наймолодшим різновидом. З одного боку, спортивна піарналістика певною мірою дискредитує саме поняття журналістики (оскільки в ній використовуються різні іміджеві та піартехнології, маніпулятивні прийоми, і загалом вона має зовсім інші комунікаційні завдання), але, з іншого боку, спортивна піарналістика виконує ті ж самі функції, що й

спеціалізована спортивна преса: інтегруючу (об'єднує уболівальників команди), культуроформувальну, функцію релаксації, гедоністичну функцію, функцію ескапізму та емоційної мени, до того ж і спортивна піарналістика і спеціалізована спортивна преса мають спільний предмет відображення – спорт (футбол). Отже, спортивна піарналістика як тип спортивної періодики є певною мірою унікальною, виступає справжнім феноменом, оскільки являє собою симбіоз елементів паблік рілейшнз, іміджмейкінгу, журналістики й реклами. Цей симбіоз різних галузей знання сприяє розвитку гібридних модифікацій загальножурналістських традиційних жанрів та жанрів реклами (зокрема, жанр похвали (солодкого сендвічу) та рекламної статті-презентації).

Популярність та читабельність цього типу преси зумовлюється тим фактом, що в клубних виданнях реалізуються декілька правил наближення тексту до реципієнта, зокрема правило географічного наближення (реципієнт цікавиться долею клубу, що виступає символом конкретного регіону), правило наближення за специфічними інтересами (об'єднання уболівальників конкретного виду спорту та конкретного клубу), правило наближення за принципом популярності (читач зацікавлений отримати інформацію про приватне життя відомих спортсменів, тренерів – своїх кумирів). Найбільш видатними явищами української спортивної піарналістики – є мас-медіа ФК «Шахтёр» (газета та журнал) та журнал ФК «Динамо», що репрезентують найкращі, найпопулярніші футбольні клуби країни, а отже, мають набагато більшу читабельність, ніж інші представники української спортивної піарналістики.

5.4.3. Газета «Шахтёр»: ґенеза, специфіка контенту та провідні риси

У 2002 р. М. Левицький створює один з найбільш цікавих проєктів спортивної піарналістики – газету ФК «Шахтар» – «Шахтёр». Газета виходила як двотижневик протягом 2002–2006 рр. форматом А3 на глянцевому папері обсягом 20 шпальт та накладом 6000 примірників. Цікавим виглядає той факт, що клубна преса донецького клубу відновлюється саме в травні 2002 р., це було пов'язане з тим, що команда вперше в історії стає чемпіоном країни, отже виникає необхідність у формуванні іміджу новоспеченого чемпіона, позиціонуванні клубного бренду, зміцненні іміджу, як командного, так і індивідуального. Головними редакторами часопису стали Ю. Окунь та М. Левицький. Автура видання: М. Левицький, Ю. Юріс, О. Бабешко, А. Петі, Д. Дойніков, А. Солянов, О. Антіпов, С. Семенов, В. Офсайдов, Д. Соболєв, А. Маслаков, В. Андрєєв.

Контент газети формувався в рубриках: «Шахтер» (з підрубриками: «Чемпионат Украины», «Кубок Украины», «Лига чемпионов», «Кубок УЕФА», «Обозрение месяца», «После матча»), «Наш резерв», «Наше будущее», «Шахтёр-2», «Шахтер-3» (у цих рубриках репрезентувалися змагання за участі молодіжних команд клубу, йшлося про методи виховання молодих футболістів для першої команди), «Клубная кухня» (інтерв'ю та нариси про працівників клубу: кухарів, лікарів, менеджерів тощо), «База наших побед» (розповіді про СТБ «Кірша», умови тренування футболістів), «Тет-а-тет», «Без мяча» (портретні інтерв'ю з футболістами команди, що давали змогу пізнати гравців у різних іпостасях за межами футбольного поля; родинні фото спортсменів з їх батьками, дружинами, дітьми), «Школа футбола» (участь вихованців академії клубу в різних турнірах, зокрема огляди та репортажі з ігор команди СДЮШФ ФК «Шахтар» в дитячо-юнацькому чемпіонаті України), «Пас вразрез»

(розповіді футбольних експертів щодо методик підготовки молодих футболістів), «Ветераны» (портретні нариси про видатних футболістів та тренерів команди різних історичних періодів), «Год за годом» (історія клубу в діахронічному зрізі, етапи становлення клубу, його функціонування рік за роком, починаючи від 1936), а також містилися рубрики «Мнение тренеров», «Мозаика», «Панорама», «Дайджест», «Соперник», «Звёзды», «Юбиляры». Досить цікавою і корисною для реципієнтів була рубрика «Футбольный практикум», де містилися правила футболу, подавався розбір цих правил на конкретних прикладах з матчів, репрезентувалися різні схеми і тактики гри. Особливо експонувалася в газеті славетна історія клубу, його визначні досягнення та гірняцький характер, що репрезентувалися в рубриках «Как это было», «История», «Память», «Год за годом».

Надзвичайно багато уваги приділялося вболівальникам, що абсолютно нехарактерно для сучасних спортивних видань. Майже половина матеріалів газети присвячувалася саме відданим фанатам клубу (містилися рубрики «Взгляд с "террикона"», «Фан-движение», «Фан-сектор: Вперёд, «12-й игрок»!, «Болельщики»). У газеті малювалися портрети різних фанатів: від зовсім юних уболівальників до ветеранів фанатського руху, містилися листи.

Досить цікавою була рубрика «Отдохни!» (пізніше – «Овертайм»), де репрезентувалася концепція спорту як розваги, видовища. Саме ця рубрика багато в чому забезпечувала успішне функціонування часопису, реалізуючи функції ескапізму, емоційної мени та гедоністичну. Практика показала, що найчастіше газети виживали саме за рахунок уведення відділу спортивного гумору, що оживлював та урізноманітнював видання, надавав йому барвистості. Так, зокрема у 1930 р. більшість інтерв'юйованих читачів харківського часопису «Динамо» одним з найважливіших шляхів удосконалення журналу вбачали саме в репрезентації відділу спортивного гумору (де б містилися кумедні історії, анекдоти, спортивні кросворди, розважальна публіцистика). Відділ спортивного гумору в газеті «Шахтёр» був досить розгалужений. Окрім спортивних кросвордів, сканвордів, коміксів та шаржів, містилися кумедні історії з циклу «Это было, было» (зокрема «Еле нашли» («На календарну зустріч «Абердін» – «Кілмарнюк» чемпіонату Шотландії зібралося багато глядачів. Вчасно вийшли на поле футболісти і судді, але все ж матч почався із запізненням. Під час вибору воріт суддя загубив монету, і 25 чоловік стали шукати її в траві. І знайшли!» (№ 6, 2002), «История повторяется» («Під час футбольної зустрічі команд другої ліги у французькому місті Ліллі був видалений гравець, який кинувся на суддю з кулаками. За збігом обставин прізвище футболіста було Брут, а арбітра – Цезар») (№ 9, 2002), коментаторські перли («Захисник данців підняв ногу, і атака голландців захлинулася» (Перетурін), «Меллер, піднявши руки, біжить до стоячої трибуни, на якій сидять найвірніші прихильники» (Андронов) (№ 8, 2002), «М'яч був поданий на нижню стійку», «Рівалдо гладить м'яч шлунком», «А ось цікавий факт – в попередньому матчі цьому гравцеві вибили три зуби», «Місцева жіноча футбольна команда називається «Мальвіна» – на честь героїні казки про Чебурашку» (№ 12, 2002)), футболізми (афоризми на футбольну тематику, «Життя – футбол, а ми в ньому – м'ячі», «У футбол треба грати так, щоб у Колліни на потилиці волосся заворушилося», «Голландці придумали тотальний футбол, а німці – летальний» (№ 11, 2002), «коли починають боліти ноги, то залишається працювати головою. Коли починає боліти голова, то вже нічого не залишається, як працювати наставником. Це вже традиція нашого футболу – хвора голова вчить здорових лобів ногами ворушити» (№ 12, 2002), анекдоти («Удар! Гол! Ще удар! Гол! Удар! Стійка! Знову удар! Гол! Шостий, вже шостий гол забиває наша збірна у ворота збірної Німеччини. Але ще багато, багато доведеться попрацювати

нашим футболістам, багато голів забити. Тому що завтра вранці приїде збірна Німеччини» (№ 9, 2002), «Триває матч збірних України та Німеччини. Нагадаємо, що через різницю в часі, наші футболісти почали гру на годину раніше» (№ 12, 2002), «На футбольному матчі: – Хлопчику, а ти де ж гроші на такий дорогий квиток узяв? – Батько купив. – А де він сам? – Вдома, квиток шукає... « (№ 10, 2002), « – Чому ви любите футбол? – Не знаю, звик, напевно. – А ось я знаю. Вдома на мене кричить дружина, в магазині – продавець, на роботі – начальник, а на футболі – я на всіх», «Англія. Ліверпуль. Тиха сімейна вечеря. Вся родина за столом. Дружина: – Любий, я хотіла давно сказати, що багато разів зраджувала тобі ... – Не будемо про це згадувати... – Я ще хотіла сказати, що прикидалася, що вболівала за «Евертон», насправді мені більше подобається «Ліверпуль». – І ти ще називаєш себе матір'ю моїх дітей ???» (№ 6, 2002).

У газеті проводилася досить ефективна зворотня комунікація через листи читачів до редакції та відповіді на них у рубриці «Обратная связь». Ця рубрика була вперше започаткована № 5 за 2002 р., де редакція відзначала: «До нас в редакцію надходять листи вболівальників з питаннями про улюблену команду і всім, що з нею пов'язано. Ми вдячні за них нашим читачам. За можливості намагатимемося відповісти на кожне питання. Відкриваємо ж ми «Обратную связь» з читачами найбільш фанатським питанням, яке нам прислала Тамара, вболівальниця з Донецька: «Як вступити до фан-клубу «Шахтаря». Справа в тому, що я вже довгий час намагаюся це зробити, але не знаю як. За відповіддю ми звернулися до президента всеукраїнського фан-клубу «Шахтар» Д. Трапезникова: «Нічого складного у вступі до фан-клубу немає. Для цього потрібно знати номери телефонів фан-клубів, що найбільш відповідають вам за місцем розташування, зателефонувати туди й вам все розкажуть та допоможуть. Тому моєю відповіддю на питання уболівальниці буде список наших фан-клубів та їх номери телефонів» (далі подавалися адреси та номери телефонів 30 донецьких фан-клубів). Досить детальні відповіді на запитання реципієнтів у цій рубриці подавалися в багатьох номерах часопису.

Газета «Шахтар» відіграла важливу роль в історії донецької та й української клубної преси в аспекті позиціонування успіхів команди, зміцнення позитивного іміджу, створення іміджу мегаклубу, зміцнення репутації спортивного клубу та його тренерів, спортсменів, позиціонування клубного бренду, експонування успіхів клубу, його славетної історії та сучасних досягнень на внутрішній та міжнародній аренах, завоювання та зміцнення прихильності вболівальників, спонсорів та інвесторів у різних куточках України. Саме газета «Шахтёр» активно пропагувала та впроваджувала ідею, що ФК «Шахтар» є провідним символом Донбасу та гордістю країни. Газета заклала фундамент для розвитку клубної періодики Донбасу та фанзінів, зокрема «Underground life» («Підземне життя», 2003–2006, видання фанатів ФК «Шахтар»), Мой Шахтёр» (2006–2009, журнал фан-клубу ФК «Шахтар-Ленінський»), «Ultras Sector» (2009–2011, видання фанатів ФК «Шахтар») (усі – Донецьк). Наприкінці 2006 р. газета «Шахтёр» трансформувалася в офіційний журнал ФК «Шахтар» – «Шахтёр», що виходить до нашого часу.

Серед характерних рис газети «Шахтёр» потрібно назвати: різновекторне спрямування, орієнтацію на різновікову аудиторію (рубрики для молоді – «Футбольный практикум», «Школа футбола», рубрики для вболівальників з досвідом – «Год за годом», «Ветераны», «Как это было»), висвітлення інфраструктури клубу, харчування та тренування футболістів (рубрики «Клубная кухня», «База наших побед»), возвеличення клубу, репрезентація його славетної історії (рубрики «История», «Память», «Год за годом»), створення у реципієнта ефекту причетності до клубу, виховання

патріотизму, любові до клубу та регіону, широка увага до вболівальників та фанатів (зокрема в рубриках «Взгляд с «террикона», «Фан-движение», «Фан-сектор: Вперёд, «12-й игрок!», «Болельщики»), ефективна зворотня комунікація з читачами (через рубрику «Обратная связь). Газета реалізувала досить широкий спектр функцій, зокрема морально-виховну (виховання любові до рідного клубу, гордості за нього та регіон, репрезентація благодійної діяльності клубу, спортсменів як фактору виховання людяності, милосердя, виховання характеру людини через акцентуації на якостях спортсменів-ідолів), інтегруючу (об'єднувала вболівальників команди з усього регіону та країни), функції ескапізму та емоційної мени (емоційної розрядки особистості, стабілізації психологічного тонусу, відхід від щоденної рутини), гедоністичну (функцію насолоди, що реалізувалася через спортивний гумор, кумедні історії, анекдоти).

5.4.4. Журнали «Шахтёр» та «Динамо» як представники сучасної спортивної піарналістики України

Актуальність розгляду журналу «Шахтер» зумовлюється тим, що він здобув всеукраїнське визнання, порівняно з іншими представниками цього напряму, має велику кількість нагород, зокрема у 2007, 2009, 2010, 2012 рр. за версією Асоціації спортивних журналістів України він був визнаний «Найращим спортивним журналом України», а у 2008 та 2011 рр. став «Найкращим спортивним виданням України». Крім того, у 2011 р. увійшов до числа номінантів European Excellence Awards у номінації External Publication, а також став лауреатом у номінації «За збереження і примноження клубних традицій, важливу просвітницьку функцію, цікавий насичений зміст і сучасний дизайн» щорічного національного конкурсу «Краще корпоративне медіа України», а в 2014 р. журнал переміг у номінації «Кращий проєкт року».

Журнал «Шахтёр» був заснований у 2006 р. в Донецьку як офіційний орган ФК «Шахтар» і функціонував як щомісячник під редакцією Р. Мармазова (до 2015 року). Наклад часопису становив 10 000 прим. Провідні автори: Р. Мармазов, А. Франков, Ю. Юріс, В. Соколов, А. Фесенко, Є. Кузичева, В. Жоголєв, С. Костенюк, А. Войцеховський, О. Гапоненко, Д. Кушніров, В. Тахтєрін, О. Ільїн, Д. Гуц, В. Ігнатов, О. Ізмайлов, О. Антіпов.

Щодо жанрової сітки часопису, то серед інформаційних жанрів зустрічаються хронікальні замітки, цикли заміток, бліцпортрети, інформаційні огляди, звіти, репортажі, інтерв'ю; з аналітичних жанрів – аналітичні, колективні інтерв'ю, огляди, статті, коментарі, версії, статті-презентації; серед художньо-публіцистичних – авторські колонки, життєві історії, портретні нариси, інтерв'ю, подорожні нотатки. Усі матеріали ілюстровані великою кількістю світлин (серед яких – фотопортрети, фотонариси, документальні фотографії), статистичних даних, таблиць, тактичних схем, діаграм та презентаційних заміток, що демонструють успіхи футбольних персон чи їх певні ігрові показники. У журналі міститься значна кількість сканвордів, кросвордів, тестів, конкурсів та рекламної інформації.

У виданні «Шахтёр» представлені такі рубрики як: «Картинки», «Кромка поля» (звіти про матчі команди протягом місяця), «Резерв» (про ігри «Шахтаря-2», розповідь про юних гравців команди, дублерів), «Игрок месяца», «Счётная палата» (статистика команди та кожного гравця протягом місяця в таблицях, схемах, діаграмах), «Центр внимания», «Хроника» (хіт-паради найвизначніших подій в клубі), «Командная игра», «Капитанский мостик» (публікації в жанрі портретного нарису про капітанів команди

1950–2000-х рр.), «Новобранцы» (матеріали про нових гравців команди, про їх визначні якості, переваги), «Тема», «Ценный кадр» (історичні, архівні фотознімки з історії команди чи окремих гравців, тренерів, а також найбільш кумедні кадри з життя клубу, ігор чи тренувань команди протягом місяця з цікавими підписами), «Край географии» (нотатки про країну та місто, у якому народився той чи інший гравець, тренер), «Арена» (матеріали про інфраструктуру стадіону, новації на стадіоні для фанатів тощо), «Фан-альбом» (публікації про відомих фанатів команди з числа зірок, про фан-рух, подання листів фанатів, репрезентація цікавих фотознімків уболівальників в атрибутиці клубу чи з гравцями), «Изба-читальня» (передрук матеріалів з газет минулих років про цікаві матчі команди), «Былое и думы» (репрезентація хронологічного календаря подій у клубі в конкретному році та подій у світі в цьому році), «Домашний альбом» (фотографії футболіста команди з його родинного архіву, в т. ч. з дитячих років), «Наш человек», «На короткой ноге» (портретні інтерв'ю з футболістами чи тренерами команди), «Легенда» (нариси про найбільш відомих гравців команди, ювілейні інтерв'ю), «Вспомнить всё», «Эксклюзив», «В гостях у звезды» (неформальна бесіда журналіста з гравцем, репрезентація помешкання футболістів) тощо.

Клубні видання мають загалом типову рубрикацію. Порівнюючи рубрики журналів «Шахтёр» та «Динамо», варто акцентувати увагу на їхній подібності. Так, зокрема аналогом рубрики «ДЮФШ» у журналі «Динамо» є рубрика «Резерв» («Шахтёр»), аналогом рубрики «Новини» є рубрики «Кромка поля», «Счётная палата», «Хроника» («Шахтёр»), ідентичною до рубрики «Історія» є «Капитанский мостик», «Былое и думы», «Легенда», «Изба-читальня» («Шахтёр»), аналогом рубрики «Уболівальник» є «Фан-альбом» («Шахтёр»), ідентичними до рубрики «Гра» є «Командная игра», «Центр внимания», «На короткой ноге», «Новобранцы» («Шахтёр»), а аналогом рубрики «Інфраструктура» виступає рубрика «Арена» («Шахтёр»).

Характеризуючи журнали «Динамо» та «Шахтёр», відзначимо, що вони мають схоже тематичне навантаження: в обох подано аналіз виступів команди та інтерв'ю з керівництвом, тренерами, футболістами й іншими працівниками клубу, містяться нотатки про історію клубу й спогади ветеранів, статті про роботу дитячої футбольної академії клубу, про діяльність різних служб ТОВ ФК «Динамо» (Київ) та ФК «Шахтар», інфраструктуру клубних стадіонів. Видання цього типу характеризуються великою кількістю яскравих ілюстрацій, інфографіки, статистичних даних та матеріалів розважального характеру. Таким чином, спортивні клубні видання цілком підпадають під визначення Ж. Шомелі «видання заради престижу» [278], оскільки їх головна роль – створення престижу клубу (команди), показ його в якнайкращому світлі. Такі масмедіа є інформативними, якісними за оформленням та цікавими за змістом. Основними елементами таких видань є ілюстрації та цифри (статистичні дані), що значно превалюють над вербальним текстом. Ілюстративність забезпечує їх популярність; вони більшою мірою розраховані на фанатів клубу, оскільки репрезентують найбільш повну, глибоку та ексклюзивну інформацію про історію клубу, традиції, його сучасне функціонування та майбутні плани.

Розглянемо використання піар-технологій на прикладі журналу «Шахтёр»:

1) формування іміджу через постійне нагадування читачам, що журнал «Шахтёр» є найкращим спортивним журналом України 2007, 2009, 2010 та 2012 рр. та найкращим спортивним виданням України 2008 р. за версією Асоціації спортивних журналістів України, а також через публікування заміток, як-от «Полтинник разменяете?» (№ 8, 2010), де іміджеві технології реалізуються в таких конструкціях: «Не будемо розповідати скільки чудових статей і дивовижних фотографій ми опублі-

кували. Усі ексклюзивні матеріали про життя наших футболістів ви знайдете лише в журналі «Шахтёр». А тому, дорогі читачі, залишайтеся з нами. Ми вас любимо!»;

2) формування іміджу президента клубу Р. Ахметова за допомогою систематичної публікації матеріалів-звернень до аудиторії під назвою «Дорогі вболівальники "Шахтаря"», що вже перетворилися на піаррубрику;

3) організація різноманітних акцій, перемога в яких винагороджується призами, зокрема в матеріалі «Осень, «легенды» превратились в призы»: «Шановні вболівальники, раніше ми повідомляли про те, що журнал «Шахтёр» оголосив акцію під назвою «Легенди осені»... Із задоволенням хочемо оголосити імена 10 найбільш везучих учасників і нагородити переможців обіцяними призами, серед яких 3 книги «Історія команди» і 7 дисків «Святкування 70-річчя ФК "Шахтар"»; а також публікації рубрики «Игровая комната», «Ретро» (приз за відгадування пропущених прізвищ футболістів у радянських газетах), «Подпиши фото» (приз за найоригінальніший надпис для фотоілюстрації) тощо;

4) формування іміджу за рахунок друкування матеріалів про інфраструктуру спортивних споруд, найчастіше про «Донбас Арену», прикладом чого може слугувати замітка «Год элитной жизни» (№ 9, 2010), де автор подає фотоілюстрації стадіону та наводить велику кількість статистичних даних, що засвідчують популярність, унікальність, незвичайність арени або у замітці «Арена сезона», де автор застосовує іміджеві технології в таких конструкціях: «Новенька "Донбас Арена"» стала справжньою окрасою великого міста в будь-який час доби. Наприклад, вночі стадіон яскраво світиться і нагадує щось інопланетне!»);

5) формування індивідуального іміджу гравців та тренерів команди, зокрема в рубриці «В гостях у звезды» та в матеріалах, репрезентованих в інших рубриках, де вони представлені виключно з позитивного боку, наприклад: «На земле, под землёй и в контакте» (повідомляється про візити гравців команди до вболівальників, зокрема на шахту), «Пролетарский визит Гая» (візит футболіста до фан-клубу «Пролетарій»), «Луческу от А до Я» (розповідається про позитивні риси характеру тренера гірняцької команди, зокрема про щедрість, працьовитість, м’якгість), «Покупка сезона» (замітка-вихваляння гравця «Шахтаря» Д. Кости, у якій автор зазначає: «Технічний хавбек, молодий і талановитий, працьовитий і активний. При цьому Дуглас володіє блискучим потенціалом, адже не просто так на його гру давненько «поклали око» провідні клуби Європи». Для привернення жіночої аудиторії, її стимулювання на відвідування стадіону журналісти задають інтерв’юйованим питання особистісного характеру, наприклад: яке в тебе хоббі або які жінки тобі подобаються. Прикладом такого матеріалу є інтерв’ю з С. Кривцовим під назвою «Девушки интересуют не меньше, чем футбол»;

6) формування іміджу футболістів «Шахтаря», які вихваляються не тільки за гарну гру, але й за привабливий зовнішній вигляд, зокрема в матеріалі В. Николаєва «Когда есть что показать» (№ 6, 2010), де автор зазначає: «Лицезріння тіла футболіста – доля небагатьох... Будь наші футболісти хвальками, вони б позували на кожному розі. А показати їм, очевидно, є що!». Публікація ілюструється великою кількістю світлин, на яких зображено гравців, що демонструють свій торс; проводяться асоціативні паралелі між донецькими футболістами та богом краси Аполоном, який зображений на фотографії у помаранчово-чорній формі (кольорах «Шахтаря»). Такі піар-технології застосовуються з метою залучення жіночої аудиторії на стадіон;

7) зміцнення індивідуального іміджу гравців у рубриці «Командная игра», де відбувається комунікація між уболівальниками та футболістами, проведення колективних інтерв’ю, складених із запитань уболівальників, наприклад: яке в тебе

хобі, на якому найбільш незвичайному місці ти залишав свій автограф, яку музику слухаєш, чи є у тебе домашні вихованці (Жадсону), які страви української кухні тобі подобаються, чи любиш ти співати, яке місце в твоєму житті займає віра в Бога, яким бачиш своє життя через 5 років (Фернандіньо); у рубриці «Тема» та «Фан-альбом», де містяться вербальні та зображальні матеріали, у яких футболісти представлені виключно в позитивному плані; у рубриці «Край географии», де футболісти розповідають про свою родину, про сердечну прив'язаність до друзів дитинства, до міста, у якому вони народилися, і, відповідно, до його мешканців; у рубриці «Домашний альбом», де міститься замітка про гравця команди та демонструються його різнопланові фотографії (дитячі фото, фото з гри та поза грою), зокрема у № 7, 2010 р. рубрика представлена матеріалом «Парень с обалденной пушкой», де міститься піар захисника «Шахтаря» Ярослава Ракицького: «Ярик – скрізь різний, але загальної симпатичності у нього не відняти. Не дивно, що гарненька дитина виросла в гарного хлопця. Утім, процес перетворення – увесь перед вами». Матеріал ілюструється великою кількістю фотографій з домашнього альбому футболіста. Така піар-рубрика, що ведеться Є. Кузичевою, орієнтована переважно на вболівальниць команди;

8) подання інформації у жанрі похвали, дискурс похвали охоплює всі матеріали й рубрики часопису, наприклад матеріал В. Соколова «Вкус золота» (№ 8, 2010), де вживаються такі синтаксичні конструкції: «Донбас-Арена», згадується, не підводила, раз у раз демонструючи свою могутність, коли стадіон, уболівальники на трибунах та гравці в помаранчево-чорній формі зливались у триголове чудище з аномально високим голевим жаданням і можливостями… Хіба при такому бурхливому помаранчевому морі на трибунах міг «Шахтар» грати на нічию, яка його цілком влаштовувала? Той матч показав, що процес, розпочатий ще на початку тисячоліття, завершений. «Гірняки» виросли, за десятиліття безперервного протистояння з Києвом, перетворившись з претендентів на законодавця мод». Мірча Луческу не раз говорив про молодість своїх підопічних. Тепер це вже справжня «доросла» команда, у якої в арсеналі, крім техніки й тактики, величезний переможний досвід, між ними й досвід важких, вольових вікторій… Остаточно виробився стиль команди – контроль м'яча, складні атакувальні побудови, висока мобільність і надання переваги пошукові щастя біля чужих воріт. Незалежно від суперника. Стиль упізнаваний і радісний для уболівальників. Звідси перекидаємо місток до визначальної лінії «Шахтаря», обличчя команди, її візитівки. Теперішніх «гірняків» упізнають за півзахистом, за його мереживами. У цьому сезоні, змужнівши, середня лінія остаточно перетворилася в домінуючу силу на українських полях, здатну вирішити результат будь-якого матчу, відібрати центр поля в будь-якого суперника, примусити аплодувати будь-якого вболівальника. А купівля Кости виявилась вишенькою на торті золотої команди – 2010. Про донецьку середину заговорили й за кордоном, заговорили шанобливо, як про поважну величину як на європейські мірки»;

9) формування іміджу клубу як постачальника талановитих гравців у відомі європейські клуби чи збірні, зокрема в таких матеріалах «Где Зубов, там и праздник» (№ 9, 2010) або «Тимощук: германское качество» (№ 7, 2010);

10) використання для експонування досягнень та успіхів команди публікацій з історії, формування іміджу команди за рахунок матеріалів про легендарних гравців минулих років, що також подаються з дискурсом похвали, наприклад у рубриках «У танка» («Бабуся: великий и смешной» (№ 7, 2010)), «Капитанский мостик» (в матеріалах «Вместе с командой» (про людину, що стала еталоном донецького капітана, про легендарного бригадира М. Соколовського) (№ 7, 2010), «Лидер переходного периода» (стаття про капітана команди «Шахтар» 1990-х рр., людини із

залізними нервами, стовпа оборони Є. Драгунова) (№ 9, 2010)), «Легенда» (стаття «Последний герой» (про живий символ, уособлення історії «Шахтаря», футболіста, який зв'язав всі епохи в історії команди – О. Жукова)). Такі публікації робляться з метою залучення нових уболівальників та нових спонсорів до команди з великим історичним минулим. У рубриці «Изба-читальня» піар-технології реалізуються через наведення передруків з радянських газет «Социалистический Донбасс», «Комсомолец Донбасса», «Советский спорт», а також «Спорт-Экспресс» періоду 1990 рр. та початку XXI ст., де команда «Шахтар» репрезентована виключно в позитивному плані, оскільки тут містяться матеріали лише про переможні матчі «Шахтаря». За допомогою використання піар-технологій у цій рубриці створюється образ великої команди, що завжди перемагає;

11) формування іміджу за рахунок використання статистичних даних, які свідчать на користь команди і подаються в незвичайному вигляді, креативно, для характеристики футболістів та фанатів «Шахтаря», зокрема в матеріалі «Глаза как зеркало сезона» (№ 6, 2010), де представлено статистику кожного гравця команди, яку ілюструють очі футболіста, про якого подається статистика.

Таким чином, у спортивній клубній пресі широко використовуються піар-технології, зокрема іміджеві, які мають на меті формування та зміцнення позитивного іміджу клубу та окремих гравців, сприяють залученню нової аудиторії уболівальників та нових спонсорів. Проведений нами аналіз засвідчив схожість журналів «Динамо» і «Шахтёр» як представників української спортивної піарналістики. Це виявилося в тематичному наповненні рубрик, де провідними є такі топоси, як: командна гра, історія, інфраструктура, резерв, легенди, вболівальники; превалюванні інформаційно-аналітичної жанрової парадигми та використанні великої кількості ілюстрацій, схем, таблиць, діаграм, кросвордів, рекламної інформації; застосуванні ідентичних піар-технологій, зокрема: експонування успіхів клубу (превалює історичний аспект), подання інформації через дискурс похвали, ідеалізація та гіперболізація досягнень клубу на сучасному етапі. Специфічним методом, характерним лише для журналу «Шахтёр», є заохочення призами та нагородами вболівальників з метою стимулювання їхнього відвідування стадіону, збільшення читацької аудиторії видання, організації нових фан-секторів.

Спортивна піарналістика є феноменом спортивної журналістики і стоїть на перетині між журналістикою і паблік рілейшнз, оскільки в ній використовується ціла низка піар-технологій. Спортивна піарналістика України є порівняно молодим типом спортивної журналістики, проте в ній вже намітилися певні сталі тенденції: суцільний позитивізм матеріалів; створення індивідуальності і позиціонування; створення чи зміцнення позитивного іміджу, репутації спортивного клубу чи спортсмена; позиціонування клубного бренду; одностороннє чи упереджене подання фактів; обмеження думок, обмеження інформації; логічне чи змістове переконання; заміна офіційних найменувань емоційно забарвленими ярликами; ідеалізування спортивного клубу, гіперболізація його досягнень; ефект приниження чи осміяння команд-суперниць за допомогою використання засобів гумору, сарказму, сатири, іронії, схоже тематичне наповнення і превалювання таких топосів, як: командна гра, історія, інфраструктура, резерв, легенди, вболівальники; широке використання фото-ілюстрацій, інфографіки, схем, таблиць, діаграм, кросвордів, сканвордів, подання інформації у вигляді «солодкого сендвічу».

Серед особливостей спортивної піарналістики варто відзначити збалансованість усіх трьох жанрових парадигм, народження нових жанрів, ренесанс на шпальтах цього типу спортивної періодики таких жанрів та жанрових модифікацій, як колективне

інтерв'ю, художньо-публіцистичне інтерв'ю, подорожні нотатки, версія тощо. Особливу увагу привертає активний розвиток у цьому типі преси спортивної публіцистики, що функціонує в таких жанрах, як авторська колонка, портретний нарис, подорожні нотатки.

Розділ 6

Еміграційна спортивна преса України: особливості становлення та розвитку

6.1. Спеціалізована спортивна преса української діаспори ХХ ст.

Розгляд української спортивної періодики буде неповним без урахування генези та формування такого непересічного та самобутнього явища як українська еміграційна спортивна преса, у якій найбільш ефективно реалізується сентенція «спорт народу – це його дух, а дух народу – це його спорт» Як свідчить С. Наріжний [140], українські емігранти гуртувалися, шоб формувати в собі почуття «національної свідомості», щоб залишитися українцями, не забувати звичаїв свого народу, займалися спортом, вивчали історію, традиції та звичаї українців, ширили відомості про Україну, що насамперед виявлялося у створенні ними українських спортових товариств «Сокіл», «Січ», «Пласт», заснуванні періодичних спортивних органів українською мовою. Історія еміграційної преси є непересічним соціокомунікативним явищем, оскільки підкреслює живучість українського народу, українського спорту (адже в еміграційній пресі популяризувалися традиційні для України, самобутні та загальнонаціональні види спорту).

Вельми значущою є думка В. Дорошенка щодо важливості вивчення еміграційної періодики: «Преса віддзеркалює життя народу. Отже, покажчик її є дуже важливим джерелом, яке допомогає його пізнати. І чим повніший і докладніший цей покажчик, тим кращим є він дзеркалом» [60, с. 53]. Еміграційна преса стала об'єднуючим майданчиком для українців з усього світу, активно впроваджуючи у свідомість людей ідею боротьби за незалежність. І головним каркасом, фундаментом цього майданчика, об'єднуючим фактором для українців був насамаперед спорт, про що свідчить гасло багатьох спортивних часописів діаспори – «Де сила – там воля вітає». Здобувати цю силу та вправляти тіло можна було лише через спорт.

Українська еміграційна спортивна преса формувалася переважно в трьох центрах: країнах Західної Європи, США та країнах іберо-Америки, тобто тих країнах, де була найбільша заробітчанська та переселенська еміграція. Дослідник еміграційної преси Ю. Козій відзначає, що «не до спорту було гнаному голодом і холодом українцеві – заробітчанину. Його виїзд з рідного краю був своєрідним бунтом, був викликом, кинутим проклятій долі. Не розваг їхав він шукати» [83]. Але незважаючи ні на що, емігранти активно займалися спортом і стоворювали спортивні органи, розуміючи, що спорт є фактором підвищення національної свідомості, засобом ствердження нації у світі, і насамперед – фактором підвищення працездатності.

Усього протягом ХХ ст. в еміграції з'явилося 34 україномовні спортивні часописи. На світовій мапі карта функціонування спортивної періодики діаспори виглядає так: у *США* – 15 часописів (у Нью-Йорку, Ньюарку, Детройті, Чікаго); у *Канаді* – 5 (Торонто); у *Німеччині* – 5 (у Мюнхені, Бад-Верісгофені, Міттенвальді, Ліберець-Йозефові); у *Чехословаччині* – 4 (Празі), у *Польщі* – 1 (у Каліші), *в Італії* – 1 (Ріміні), *у Франції* – 1 (у Парижі), в *Австрії* – 1 (у Відні), в *Аргентині* – 1 (у Буенос-Айресі). Усі українські спортивні часописи, що вийшли в еміграції, були універсальними і висвітлювали широку парадигму видів спорту. Більшість часописів виходила під егідою спортивно-руханкових товариств (як-от: «Пласт» та «Січ») та

офіційних органів (Ради Фізичної культури українців в Німеччині, Української Спортової Централі Америки й Канади (УСЦАК) в США).

Першою країною, де відроджувалися традиції українського спорту, стали США. У 1907 р. в Нью-Йорку засновується гімнастичне товариство «Гайдамаки», а в 1913 р. виникає фізкультурне товариство «Сокіл». Поява спортивної преси за кордоном була пов'язана з виникненням товариства «Січ» – спортивно-пожежно-руханкового товариства, поширеного в 1900–1903 рр. у Галичині, Буковині, Закарпатті та в еміграції. Як відзначають автори «Енциклопедії українознавства», за кордоном (в США та Канаді) січовий рух почався із заснування в липні 1915 р. руханково-стрілецького товариства Першого Відділу Українських Січових Стрільців у Нью-Йорку. У 1916 р. з'явилася Січова Організація Українців у США (з отаманом П. Задорецьким), яка в 1920 р. об'єднувала близько 60 відділів «Січей» з 3 000 членів, які крім руханкових, відбували й військові вправи, розвивали різні ділянки спорту, видавали підручники з руханки. Органом їх були **«Січові Вісті»** (1918–1923) [62]. Отже можна говорити, що вперше україномовна спортивна преса за кордоном започатковується в 1918 р. з виходом в США часопису «Січові Вісті» (1918–1923). Щоправда Е. Жарський у статті «До історії нашого спорту» відзначив, що «Січові Вісті» з'явилися в США раніше: «З 1912 р. виходить офіціоз «Січей» – «Січові Вісті», які редагував голова «Січей» д-р Кирило Трильовський та Микола Балицький. «Січові Вісті» мали радше руханковий характер [65].

Протягом 1920–1921 рр. в Німеччині у Ліберець-Йозефові виходив спортивний часопис українською мовою **«Український стрілець»**.

У 1921 р. україномовна спортивна преса виникає у Чехословаччині, у Празі, найбільшому центрі українського культурного й політичного еміграційного життя міжвоєнного періоду, що ознаменована виходом журналу **«Наш стяг»** (1921–1922). Його головним редактором стає відомий учений-історик Р. Роздольський.

За рік активізується українська діаспора в Польщі. У 1922 р. в Каліші починає функціонувати україномовний часопис **«Спортсмен»**. Як свідчить автор праці «Публіцистична сміхотерапія на сторінках українських таборових часописів» І. Костюк [93], цей щомісячник видавався об'єднанням інтернованих спортсменів таборів Польщі, був аполітичним та містив рубрику «Сторінка Гумору».

У 1924 р. започатковується українська еміграційна спортивна преса в Канаді, ознаменована виходом часопису **«Канадійська Січ»** (1924–1934), що виходив паралельно українською та англійською мовами. Його видавала Організація Січових Стрільців (перейменована пізніше на Січову Організацію), пов'язана спершу з Січовою Організацією Українців у США, а з 1924 р. з Гетьманською «Січчю», керівником якої був В. Босий. Він же став головним редактором часопису.

Протягом 1931–1938 рр. у Ньюарку (США) видавалася спортивна газета **«Січовий Клич»** як орган УСТ «Чорноморська Січ». Українське спортивно-виховне товариство «Чорноморська Січ» було створене в США в 1924 р. Інформацію про часопис цього товариства знаходимо у матеріалі газети «Свобода» «50-річчя "Чорноморської Січі"» у Ч. 24 за 1974 р., де автор наголошує: «У 1930-х рр. "Ч. Січ" разом з братніми осередками видавала газету "Січовий Клич"». Часопис припинив вихід у 1938 р.

Для української еміграційної спортивної періодики 1934 р. стає медовим роком. Цього ж року утворилося 7 спортивних часописів у чотирьох країнах світу (по одному в Аргентині та Австрії, два – в США, та три – в Чехословаччині). Спостерігається паритет у появі спортивних часописів у Європі та Північній і Південній Америці.

У 1934 р. україномовна спортивна преса зароджується в Чікаго (США) з виходом часопису **«Наш стяг»** (1934–1941). У цей же період в Чікаго функціонує часопис **«Січ»**. У 1934 р. еміграційна спортивна журналістика вперше з'являється в Аргентині. Так, у Буенос-Айресі виходить ілюстрований щомісячник **«Український Сокіл»** (**«Socil Ucrainiano»**) (вийшло лише 3 номери). Часопис виходив українською мовою та паралельно дублювався іспанською мовою. Як наголошує С. Наріжний, заснування часопису було обумовлене виникненням у Буенос-Айресі товариства «Український Сокіл», що розпочав свою діяльність 26 квітня 1931 р. й швидко став осередком національно-культурного й громадського життя. Він займався такими видами діяльності, як спорт, фізична культура, засновував бібліотеки, влаштовував театральні вистави, організовував курси з ліквідації неграмотності, його члени проводили спортивні ігри, мандрівки, таборування [140].

У 1927 р. у Празі за ініціативи К.Трильовського засновується Український Січовий Союз. До нього входять осередки із Праги, Подебрадів, Пілзня, Ржевців, Младої Болеслави, Пардубців, Малімоні. Протягом 1934–1935 рр. Український Січовий Союз видає три номери журналу **«Січ»**. У 1934 р. у Празі (Чехословаччина) з'являється україномовний часопис **«Український Сокіл»** (1934–1938). Про функціонування цього часопису говорить Й. Вацек у праці «Голоса изгнанников: Периодическая печать эмиграции из советской России (1918–1945): «У дванадцятому підрозділі коротко охарактеризовано видання фізкультурних і військово-спортивних організацій, зокрема українські журнали «Січ», «Український сокіл» (Прага), «Січ» (Чікаго, Монреаль), згадано празьке видавництво «Український пласт» [22]. У цьому ж році у Празі (Чехословаччина) виходило україномовне видання **«Пластові Вісті»**, провідними авторами якого були Т. Білостоцький, Т. Ліськевич, Б. Сітницький, які визначали традиції розвитку галицької спортивної періодики 1920–1930-х рр.

У 1934 р. на арені з'являється українська діаспора Австрії, де протягом 1934–1935 рр. у Відні виходить часопис **«Січ»**. У 1938 р. активізується українська еміграція у Франції, що видає в Парижі пластовий часопис **«Скоб»** українською мовою.

Після 1941 р., коли припиняє виходити часопис «Наш стяг» в США, еміграційна спортивна преса в Європі та Америці, як і спортивна преса на теренах України, перебуває в занепаді у зв'язку з Другою світовою війною. Її відродження починається відразу після закінчення війни.

Країною дислокації україномовної спортивної преси стає Німеччина. Поява спортивної преси української діаспори саме в Німеччині була абсолютно не випадковим явищем. У німецьких таборах перебувало багато українців, і після припинення війни вони залишилися в Німеччині, пропагуючи Україну та український спорт. За свідченням О. Вацеби [18], саме в Німеччині (Мюнхені-Карльсфельді) 25 листопада 1945 р. було створено нову еміграційну структуру – Раду Фізичної Культури (РФК), яка об'єднувала українські спортивні товариства на теренах Німеччини, Австрії та Італії упродовж 1945–1949 рр. Головою цієї РФК став відомий теоретик фізвиховання та спорту В. Петрів. Таким чином, можна стверджувати, що україномовна спортивна преса в Німеччині створювалася завдяки ініціативі РФК.

Першою ластівкою РФК став україномовний часопис **«Альманах Ради Фізичної культури»**, що виходив у Мюнхені протягом 1945–1948 рр. Провідним автором видання був Е. Жарський. У 1946 р. на теренах Німеччини виникає відразу два спортивних часописи українською мовою. У Міттенвальді започатковується щотижневий журнал **«Змаг»**, який видавався українським руханково-спортовим товариством «Лев». Це товариство було засноване спортсменами в українському таборі в Карльсфельді біля Мюнхену, а пізніше було переміщене в Міттенвальд. Як

відзначає С. Кікта [79], «Лев» мав велику кількість змагунів і став найкращим організаційно і найсильнішим технічно, товариством в еміграції. За підсумками спортової діяльності у 1946 р. «Лев» виявився найкращим з понад 50-ти українських спортових товариств таборів «Ді-Пі», маючи неперевершені команди з легкої атлетики, кошівки (баскетболу), відбиванки (волейболу), шахів, хокею на льоду, а видаваний «Левом» тижневий спортовий журнал «Змаг» (хоч і недовго) свідчить про різнорідність ініціативи спортовців, зосереджених в Міттенвальді. За свідченням С. Кікти [79], активними спортовцями товариства і провідними авторами «Змагу» були М. Дужий, Р. Галькевич, М. Велигорський, О. Бучацький (кошівка і гаківка), О. Андрушків (шахи), Р. Савчак, Р. Ракочий (копаний м'яч), М. Турко (жіноцтво), Хома (бокс), В. Гнатів (відбиванка).

У 1946 р. у Бад-Верісгофені виникає спортивний часопис **«Гарт»**. Видавала його редколегія. Часопис виходив українською мовою та висвітлював широку парадигму видів спорту, зокрема копаний м'яч (футбол), легка атлетика, теніс, плавання, кошівка (баскетбол) тощо. Провідними авторами були В. Бродич, Р. Бродич, Галка, Мир. Славич, Адам Антонович. Контент журналу формувався в рубриках «Від редакції», «Легкоатлетичні змаганя», «Що таке спорт», «З Ради ВФК», «З наших грищ», «В наших товариствах», «Кошівка», «Копаний м'яч», «Спомини старого спортовця», «Світові події», «Етика в грі», «Привіт Рідній Землі», «Плавацькі змагання», «Теніс». Часопис висвітлював як світовий, так і український спорт (в різних спортивних товариствах), популяризував спорт серед читачів та роз'яснював його значення та методику різних видів спорту, робив акцент на українському спорті та виховував в читачах почуття патріотизму, порушував через спорт морально-етичні проблеми. Видання не містило ілюстрацій, мало неякісне технічне оформлення, погану верстку, зміст відзначався інформаційно-аналітичним дискурсом. Про цей часопис свідчить зокрема Е. Жарський у статті «До історії нашого спорту»: «На еміграції в 1946 р. спроба відновити нашу спортову пресу проявляється у Бад-Верісгофені «Гарт», але він по кількох числах припиняє своє життя» [65].

Останньою ластівкою еміграційної спортивної періодики в Німеччині став альманах **«Літопис Ради Фізичної культури»**, що функціонував українською мовою в Мюнхені протягом 1951 р.

Після війни спортивна преса виникає в італійській діаспорі. Зокрема, в 1946 р. в Ріміні виходить двотижневий україномовний журнал **«На старт»**. Редактором та провідним автором видання був Б. Пасічник. У журналі репрезентувалися різні види спорту, а саме: копаний м'яч (футбол), руханка (гімнастика), легка атлетика, теніс, відбиванка (волейбол), плавання, бокс, шахи, наколесництво (велосипедний спорт), стук-пукове мистецтво. Контент часопису формувався в рубриках «Від редакції», «Грач-суддя-глядач», «Спорт у світі», «Спорт у таборі», «Тіловиховання на Україні», «Легка атлетика», «Вістки з рингу», «Теніс», «Відбиванка», «Стук-пук», «Плавання», «Шахи», «Вісті з рингу», «Різне», «Наколесництво», «Копаний м'яч», «Оголошення», «Різне», «Переписка редакції» (де велася активна комунікація з читачами). Часопис активно висвітлював не лише спортивне життя в діаспорі, але й в Україні, провідними жанрами були інформаційні (замітка, огляд, звіт, репортаж) та аналітичні (огляд, звіт, стаття). Технічне оформлення журналу визначалося низькою якістю, що й стало однією з причин його нетривалого виходу (протягом року). Часопис увійшов в історію як єдине спортивне масмедіа української діаспори в Італії.

Загалом можна відзначити, що україномовна еміграційна спортивна преса в 1920–1950-х рр. формувалася переважно в країнах Європи (а саме: Чехословаччині, Польщі, Австрії, Німеччині, Франції, Італії) та Північної Америки (США та Канаді). Така ж

ситуація спостерігалася і зі спортивною літературою. За О. Вацебою, «перші спеціалізовані книги спортивної тематики поза межами України з'явилися в Чехії, Польщі та Німеччині. Їхня поява була пов'язана з діяльністю у 20–30-х рр. ХХ ст. низки українських еміграційних пластових, січових та сокільських організацій. Серед цих видань відзначимо пластовий підручник О. Вахнянина «Пластовим шляхом за красою життя» (1924) та бібліографічний покажчик пластової літератури (1935)» [19, с. 8].

З припиненням функціонування РФК (керівного органу українського еміграційного спорту) в Німеччині в 1949 р. україномовна спортивна преса діаспори дислокується лише в Північній Америці (США та Канаді). Це було пов'язано з тим, що з середини 1950-х рр. більша частина українських біженців виїхала до США та Канади, і відповідно вони потребували заснування періодичних органів рідною мовою, насамперед спортивних. Одним з ініціаторів створення україномовної преси в США став видатний теоретик фізвиховання, провідний автор багатьох галицьких спортивних часописів 1920–1930-х рр. Е. Жарський, що в середині 1950-х рр. переїхав до США і активно провадив там популяризацію українського спорту, зокрема і через методичні посібники. Як відзначає О. Вацеба [19], у ІІ половині 1950-х рр. в США та Канаді вийшло друком близько 50-ти україномовних спеціалізованих книжок з фізичного виховання і спорту. Вибух спортивної преси в українській діаспорі в США зумовлюється й еміграцією до США в 1944 р. видатного спортивного журналіста О. Твардовського, корифея еміграційної спортивної української журналістики, беззмінного головного редактора та провідного автора еміграційних часописів «Наш спорт» (1962 – н. ч., Ньюарк, США), «Спортові Вісті» (додаток до газети «Свобода»).

Провідним керівним органом українського спорту в США стала Українська Спортова Централя Америки й Канади (УСЦАК), що була заснована у 1956 р. За посередництва УСЦАК видавалися україномовні спортивні часописи в США. Той факт, що україномовна спортивна періодика наприкінці 1950-х рр. остаточно переміщується до США та Канади не можна назвати якимось спонтанним явищем. Адже, як свідчить О. Вацеба [19], більшість книжок еміграції друкувалися в США та Канаді – країнах з розвиненими й діяльними українськими структурами. Серед визначних книг української діаспори в Канаді дослідниця називає мемуарну книжку О. Скоценя «З футболом у світ», де описується футбольний шлях з дитинства до посрібленого повноліття видатного львівського футболіста, і через призму футболу показується така багата душа народу.

Зародження української спортивної преси в США розпочинається започаткуванням преси спортивно-руханкового товариства «Пласт». Це товариство видавало в США цілу низку спортивних часописів, зокрема: **«Пластові Вісті»** (Детройт, 1946–1962), **«Пластовий Листок»** (видаваний Крайовою Пластовою Старшиною, Детройт, 1948–1962), **«Пластовий Меркурій»** (Детройт, 1957–1962), **«Готуйсь»** (щомісячний журнал пластового юнацтва, Нью-Йорк, 1956–1962), Основоположником українського «Пласту» та провідним автором більшості цих видань був О. Тисовський.

У 1949 р. у Нью-Йорку (США) започатковується часопис **«Спорт»** – бюлетень Українського Спортового Клубу. У 1951 р. у Детройті (США) засновано потужний медіапроєкт – **«Спортовий Бюлетень»**, що виходив протягом 1951–1969 рр. як орган УСТ «Черник».

У період з 1954 по 1960 рр. досить потужно розвивалася еміграційна спортивна преса в канадській діаспорі, що була репрезентована в цей період чотирма спортивними часописами. У 1954 р. у Торонто виходить українською мовою щотижневик **«Спортові Вісті»**. Редактором та провідним автором видання був К. Мулькевич, який відновив у Торонто власний львівський часопис під аналогічною

назвою, що виходив протягом 1931–1934 рр. Канадський часопис за редагуванням К. Мулькевича проіснував лише протягом року.

Упродовж 1955 р. у Торонто функціонував щотижневий часопис **«Спорт»**, який видавався редколегією. Провідні автори видання: М. Валєр, С. Мостенко, О. Твардовський, І. Красник, Б. Прудиус, Л. Гусин, В. Пак, М. Чуйко, І. Перун, Л. Роговий, Є. Онищук, Я. Климовський. Серед постійних рубрик журналу варто назвати такі: «Від редакції», «Спортові новини з цілого світу», «Змагання року», «Вістки з України» («У поневоленій Україні»), «Вістки з Монтреалу», «Вістки з Америки», «Трохи теорії», «На футбольних майданах світу», «Слово до наших читачів», «Олімпійськими дорогами», «Чутки і факти», «Шахові новини», «Спорт у вислідах», «Спортова всячина», «Нам пишуть», «Трибуна читача». Провідними видами спорту, що висвітлювалися редакцією, були футбол та шахи. Редакція висвітлювала як американський, міжнародний, так і український спорт, провадила активну зворотню комунікацію з читачами та авторами через рубрики «Нам пишуть», «Слово до наших читачів» та «Трибуна читача». Жанрова палітра відзначалася інформаційно-аналітичним дискурсом, превалювали хронікальні та розгорнуті замітки, звіти, огляди, статті (аналітичні та інструктивно-технічні). Прикметно, що український спорт в УРСР редакція характеризувала як «вітчизняний спорт в поневоленій Україні», проте приділяла змаганням в радянській Україні багато уваги. Газета містила елементи жовтої преси, зокрема в рубриці «Чутки і факти». Технічне оформлення видання мало досить низьку якість, що і стало перепоною для його подальшого виходу. Разом з тим, вирішальними були і фінансові труднощі українських видавців в Канаді.

Протягом 1956 р. у Торонто виходить україномовна спортивна щотижнева газета **«Спортовий репортер»**, перший випуск якої з'являється 10 березня 1956 р. Паралельно з українською подавалася й англомовна назва часопису. Видавцем та редактором часопису став Р. Лисняк, який у 1956 р. активно співпрацював з українським щоденником «Свобода». Одним з редакторів газети був О. Лисняк. У першому числі часопису редакція так обґрунтовувала появу часопису: «Декілька тижнів перед його появою, ми розіслали запрошення до співпраці в нашому «Спортовому репортері». Перше речення цього листа звучало: «Стверджуючи, що дотеперішні намагання дати українському спортовому рухові в Новому Світі, а спеціально в США – спортовий орган, що задовольнив би його основні потреби, на жаль, не мали успіху, приступаю до видання спортового тижневика таким способом і на таких умовах, які забезпечать йому безперервне існування. Відповідь на решту питань дасть сам тижневик».

Часопис виходив під гаслом: «Фізична культура сталить характери та плекає здоров'я одиниці». Провідними авторами були Р. Лисняк, О. Лисняк та Е. Жарський (який зокрема надрукував там бібліографічну статтю «До історії нашого спорту» (№ 1), де розглянув зародження та формування україномовної спортивної преси на теренах України та за кордоном, проаналізував значення виходу спортивних видань для української нації). З газетою співпрацювало широке коло авторів, а саме: Т. Грицай, Є. Ґец (Нью-Джерсі), В. Дигдало (Детройт), Р. Дубляниця, І. Дудка (Лос-Анджелес), В. Квас (Нью-Джерсі), І. Красник, М. Чуйко (Чікаго), В. Куліш (Монреаль), М. Лозовий (Міннеаполіс), Р. Савчак (Філадельфія), О. Смолянський, А. Яріш, Р. Харчук (Нью-Йорк). У «Спортовому репортері» переважно висвітлювалися такі види спорту як: футбол, шахи, відбиванка (волейбол), кошівка (баскетбол), бокс. Контент часопису формувався в рубриках: «Останні висліди» (тут представлялися результати останніх змагань з різних видів спорту), «Табелі» (де репрезентувалися таблиці в різних футбольних лігах), «Шахи», «Відбиванка», «Кошівка». Особливо

варто відзначити рубрику «Комунікат», яка була тотожною рубриці «Поштова скринька», що активно функціонувала в спортивній пресі Галичини та УРСР 1920–1930-х рр. Вельми цікавою була рубрика «Спортовий гумор», де подавалися карикатури та шаржі на спортсменів. Містилися на шпальтах видання й елементи жовтої преси під рубрикою «Говорять фота!» (зокрема у цій рубриці під світлиною спортсмена, на якій зображувалося, що спортсмен має дві пари рук та ніг, відзначалося «Пол Джудсон, змагун кошівкової дружини університету Іллінойс імітує гіндуського бога зі своїми багатьма кінцівками»; під іншим фото, де була зображена людина з плакатом про Олімпіаду в Мельбурні, що зверталася до пінгвінів, відзначалося: «Антарктичний експлоратор Дей Келлов повідомляє пінгвінів про Олімпіяду в 1956 р. у Мелборні, Австралії») (газета «Спортовий репортер», 1956 р.).

Провідними жанрами часопису були (матеріали № 1–2, 1956): замітки, репортажі («УСК Нью-Йорк» здобуває в останніх 14-ти змаганнях 28 точок», «На грищах Америки», «УАСТ Рочестер громить противника в змаганнях за аматорську чашу Америки»), інформаційні огляди («Чітка перемога «Січі» у півфіналі УСК «Січ» Елізабет-Італіян Ютс СК 3:0 (1:0)», «Чи «Леви» здобудуть на власність чашу А. Нілсена?»), звіти («Спортовий глобус»), фейлетони («Come on, UKS!»).

Останнім в історії української еміграційної спортивної преси в Канаді став часопис **«До висот»** – журнал старшого пластунства, що виходив у Торонто протягом 1959–1962 рр.

Протягом 1960–1990-х рр. українська спортивна преса функціонує насамперед в американській діаспорі. У 1960 р. у Нью-Йорку виникає часопис **«Sport»**, що виходив упродовж року англійською мовою, але друкувалися й україномовні матеріали.

У 1962 р. в США в Ньюарку починає виходити часопис **«Наш спорт»** («Our Sport», 1962 – до нашого часу), що став справжнім гігантом української спортивної преси, і не лише еміграційної, але й увійшов золотими літерами в історію національної журналістики. У 2012 р. часопис відзначив 50-річний ювілей свого існування.

Часопис починає функціонувати з 1962 р. як орган Українського Спортового Товариства «Чорноморська Січ». Виходив паралельно українською та англійською мовами. Провідні автори видання за всю історію функціонування: О. Твардовський, Е. Жарський, О. Попович, Д. Твардовська, А. Лапичак, М. Лебедь, О. Труш, М. Яворський, Р. Слиж, В. Соколик, Х. Козак-Процюк, В. Петровський, М. Дубовис, М. Пименов, Г. Апанасенко, Г. Аронов, Ю. Змановський, О. Дубогай, О. Гречанюк, В. Пожилова. Контент часопису формувався в рубриках «Спортові вісті з України», «З історії українського спорту», «Спорт у минулому і сучасному», «Спорт і мистецтво», «Спортова школа», «Вони могли б репрезентувати Україну на Олімпійських Ігрищах», «Трибуна науковця», «Старти і жарти», «Шахи», «Теніс», «Відбиванкові першості», «Лещетарські першості», «Футбольні змагання», «Плавацькі змагання», «Інтерв'ю», «Спортові ігрища молоді».

Важливість виходу часопису зростає із заснуванням О. Твардовським першої Спортової Школи УСВТ «Чорноморська Січ» у 1969 р. та обіймання ним посади пресового референту управи УСЦАКу. З цього часу змагання УСВТ «Чорноморська Січ» та офіційні засідання, постанови та змагання під егідою УСЦАКу стають пріоритетними на шпальтах «Нашого спорту».

Цей часопис можна вважати виданням однієї людини – головного редактора О. Твардовського, що став засновником видання, його головним автором та єдиним редактором упродовж 50 років, активним організатором українського фізкультурно-спортивного руху на теренах США. Як відзначила О. Вацеба, «Постать О. Твардовського є унікальною в сенсі ролі та значення діяльності однієї особи для

розвитку спорту української діаспори» [21]. У часописі «Наш спорт» О. Твардовський надрукував більше 300 матеріалів (переважно інформаційних та аналітичних звітів, передовиць, проблемних статей, нарисів, некрологів і гуморесок про український спорт в Україні та за кордоном. О. Твардовський друкувався як під власним прізвищем, так і під криптонімами О. Т. та псевдонімом О-н Тверденко) українською та рідше анлійською мовами.

Основні теми публікацій О. Твардовського на шпальтах часопису: *1) прославлення українського спорту, історія українського спорту за кордоном та в Україні* («Спортовці України між найкращими Європи і світу» (№ 18, 1981), «Для добра і слави українського спорту у вільному світі» (№ 23, 1986), «Великі успіхи українських футболістів на світовій арені» (№ 23, 1986), «На шляху до відродження українського спорту» (№ 27, 1991), «Слава Україні» (№ 27, 1991), «Заслужені діячі УСЦАК і українського спорту» (№ 31, 1995), «Історична перемога футбольної репрезентації України», «Україна в европейській еліті плавання» (№ 35, 1999), «Вклад українських фахівців до росту футболу в Америці» (№ 38, 2002); *2) акцентуація на масовості спорту* («Мета – масовість і фізична вправність» (№ 8, 1971), «Душа копаного м'яча – рух» (№ 18, 1981); *3) наголошення на потребі виховання через спорт молодого покоління* («Спорт виробляє характер» (№ 7, 1970); *4) акцент на необхідності використання в спортивних товариствах української мови* («Коли врешті спортові кадри України заговорять державною мовою» (№ 37, 2001); *5) висвітлення зв'язку українських спортових товариств у діаспорі з національними спортовими товариствами* («Спортові вісті з ЗДА, Канади і України» (№ 3, 1965)); 6) *змагання в спортовій школі «Чорноморської Січі» та Української Спортової Централі Америки і Канади* («Українське Спортове Товариство «Чорноморська Січ» в сезоні 1965 (№ 3, 1965), «Чорноморська Січ» пробиває «залізну завісу» (1969, № 6), «Ч. Січ» в гаківковій лізі «Веллі Скейтер Асосіейшн» (№ 8, 1971), Члени УСТ «Чорноморська Січ» в історії українського спорту на еміграції (№ 9, 1972), Основні факти з активності спортових ланок «Ч. Січі» (№ 19, 1982), Осяги дружин і спортовців «Ч. Січі» в сезоні 1989/1990 (№ 27, 1991), Спортова Школа УСВТ «Чорноморська Січ» (№ 30, 1994); *7) звіти комісії спорту Світового Конгресу Українців.*

Часопис «Наш спорт» стає справжнім гігантом не лише еміграційної, але й загальнонаціональної спортивної преси України і містить на своїх шпальтах історію розвитку українського спорту за кордоном упродовж ХХ–ХХІ ст. (його тернистий шлях, золоті сторінки та провідні персоналії). Протягом тривалого часу часопис об'єднував, гартував українців (спортсменів та прихильників спорту) на Україні та в різних куточках світу в єдину монолітну націю, репрезентував через спорт її самобутність та живучість, плекав українську мову, культуру, українські звичаї та традиції.

У 1973 р. в США в Ньюарку започатковується часопис **«Спортовий клич»**, який виходив протягом року. Про його заснування йдеться в журналі діаспори «Юнак» у матеріалі «Українська спортова школа у США» (Ч. 6–7, 1973). Автор матеріалу О. Кузьмович відзначає: «У відбиванкових дружинах «Чорноморської Січі» та в дружинах копаного м'яча, що мають щораз кращі висліди у змаганнях з іншими дружинами, знаходимо постійно цілий ряд знайомих імен пластунок і пластунів, передусім із Пластової Станиці в Ньюарку. Сміються вони до нас також із численних знімків журналу «Чорноморської Січі» під назвою «Спортовий клич», що присвячений повністю Спортовій школі» [102].

Говорячи про значення Спортової школи, О. Кузьмович наголошує: «Спортова Школа «Чорноморської Січі» відбувається на оселі УРСоюзу «Верховина» в Ґлен Сплей, Нью-Йорк… Треба трохи більше розповісти про цей винятковий вишкіл молодих спортовців, щораз популярніший, який має поміж учасниками багато пластунів і пластунок з юнацтва, а поміж інструкторами знаходимо членів двох старшопластунських куренів, що особливо зацікавлені спортом: «Чорноморців» і «Верховинок». Останніми роками Спортова Школа мала 128 учасників у віці від 12–18 років, і вони три тижні вправлялися під наглядом зразкових інструкторів у відбиванці, тенісі, плаванні, копаному м'ячі й легкій атлетиці. У щоденній програмі Спортової Школи є не лише спортові лекції, а також лекції з історії українського спорту, читання цікавих статей і репортажів про спорт в українській та американській пресі, навчання пісень і гри настільного тенісу. Ведення такої тритижневої Спортової Школи для молодих українських спортовців під поважним наглядом і фаховою опікою – це великий здобуток і користь для нашого юнацтва і для всіх членів українських молодечих організацій, які – якщо самі не мають спортових таборів або не мають сил їх провести – повинні з цього користати. Спортову Школу веде одне з найбільш активних українських спортових товариств – «Чорноморська Січ» із Ньюарку, – до якого належить багато активних спортовців-пластунів» [102, с. 23–24]. Інформацію про вихід часопису «Спортовий Клич» знаходимо й в газеті «Свобода» у матеріалі «50-річчя "Чорноморської Січі"» (Ч. 24, 1974), де автор відзначає: «В останньому десятиріччі «Ч. Січ» видає свій спортовий журнал «Наш спорт» і врешті орган Спортової Школи «Спортивний Клич».

У 1979 р. в Нью-Йорку (США) виходить спортивний журнал **«Вісті УСЦАК»** (Української Спортової Централі Америки й Канади), що функціонував протягом 1979–1994 рр, а відразу після його припинення у 1994 р. виникає часопис **«Вісник Спортової Комісії Світового Конгресу Українців»** (1994–1997). Обидва видання виходили українською мовою та мали статус офіційних органів керівної спортивної еміграційної української організації.

Характерною рисою більшості еміграційних часописів були їх мовно-стилістичні особливості (мова еміграційних часописів значно відрізнялися від мови спортивних видань Радянської України; проте ідентична термінологія була іманентна для часописів Західної України 1920–1930-х рр. Так, зокрема, В. Ковпак визначив термінологічний апарат тіловиховних видань Галичини, назвавши це специфічною рисою західноукраїнської міжвоєнної спортивної преси. Схожий термінологічний апарат спостерігався і в еміграційних виданнях: відбиванка (волейбол), кошівка (баскетбол), копаний м'яч (футбол), дружина (команда), відбиванкова дружина (команда з волейболу), грище (гра), змагун (спортсмен), бічні помічники (флангові гравці), ворота (гол), стріл (удар), позадний лучник (відтягнутий форвард), почесні ворота (гол престижу), здобути треті ворота (забити третій гол), здобути дальші ворота (забити гол ще), здобути одинокі ворота (забити один гол), табель (таблиця), лідер табеля (лідер таблиці), першун (переможець), мистці (чемпіони), рунда (раунд), дефензив (оборона), підворітні ситуації (ситуації біля воріт), припадкові ворота (випадкові голи), фавль (фол), карний (штрафний), вислід (рахунок, результат). Досить поширеними в еміграційній спортивній пресі були й англомовні терміни, зокрема: стрілова недиспозиція, репрезентант Огайо, спортова атракція, спортова імпреза тощо. Важливо відзначити, що цей самобутній термінологічний апарат був винайдений ще батьком спортивного руху в Галичині І. Боберським. Як відзначає О. Вацеба, «І. Боберський започаткував на Україні потужний фізкультурний рух, розгорнув пропаганду фізичного виховання та спорту, працював спортивним журналістом, сформував арсенал спеціалізованих термінів» [19, с. 20].

Ці спортивні терміни яскраво репрезентували самобутню українську спортивну лексику, але були занедбані зі встановленням радянської влади в Галичині і репрезентувалися лише на шпальтах еміграційних часописів. Акцентуючи на важливості давньоукраїнської термінологічної системи спортивних видань для сучасної української преси, О. Вацеба відзначає: «Слід пам'ятати про величезні цвинтарі щиро українських слів, похованих русифікаторською політикою КПСС. Засобами друкованого слова пильно бережуться традиції українського словотвору. Але внаслідок замкнутості етнічного українського середовища, спортивна термінологія практично не розвивалася і не вдосконалювалася, залишаючись незмінною від початку ХХ ст. з характерною західноукраїнською мовною традицією… Досвід термінотворення в українській діаспорі може бути особливо корисним, коли національна терміносистема посутньо реагує на термінологічне позначення нових видів спорту» [19, с. 32].

Серед особливостей української еміграційної спортивної періодики ХХ ст. слід назвати такі: 1) локалізація до 1950-х рр. переважно в країнах Європи (Австрії, Польщі, Чехословаччині, Франції) та Північній Америці (США та Канаді), локалізація після 1945 р. (після війни) до 1959 р. в Німеччині та Італії, а з 1954 до 1960 р. – в Канаді; з 1960 р. еміграційна спортивна преса базується лише в США; 2) репрезентація еміграційної спортивної преси на світовій мапі інформаційного простору протягом ХХ ст.: *у США* – 15 часописів; *Канаді* – 5; *Німеччині* – 5; *Чехословаччині* – 4; *Польщі* – 1; *Італії* – 1; *Франції* – 1; *Австрії* – 1; *Аргентині* – 1; 3) спортивні часописи в еміграції виходили українською мовою та дублювалися англійською; 4) більшість часописів виходила під егідою спортивно-руханкових товариств (як-от: «Пласт» та «Січ») та офіційних органів (Ради Фізичної культури українців у Німеччині, Української Спортової Централі Америки й Канади (УСЦАК) в США); 5) усі масмедіа в еміграції були універсальними та висвітлювали широку парадигму видів спорту, зокрема: копаний м'яч (футбол), наколесництво (велосипедний спорт), відбиванка (волейбол), кошівка (баскетбол), гаківка (хокей), бокс, плавання, легка атлетика, руханка (гімнастика), теніс, шахи, стук-пукове мистецтво; 6) провідні рубрики еміграційних спортивних видань: «З Ради ВФК», «Вістки з Монтреалу», «Вістки з Америки», «З наших грищ», «Спорт у таборі», «Спорт у вислідах», «Спортова всячина», «Спортові новини з цілого світу», «Вістки з України» («У поневоленій Україні»), «Тіловиховання на Україні», «Привіт Рідній Землі», «З історії українського спорту», «Спорт у минулому і сучасному», «Спомини старого спортовця», «Спортова школа», «Трохи теорії», «Грач-суддя-глядач», «Чутки і факти», «Етика в грі», «Спорт і мистецтво», «Спортовий гумор», «Оголошення», «Переписка редакції», «Слово до наших читачів», «Нам пишуть», «Комунікат», «Трибуна читача»; 7) часописи відзначалися інформаційно-аналітичним дискурсом, превалювали інформаційні жанри (хроніка, замітка, звіт, огляд, репортаж), зрідка друкувалися аналітичні (статті, аналітичні огляди та звіти, кореспонденції) та художньо-публіцистичні жанри (фейлетони, гуморески, шаржі); 8) провідними авторами в спортивних виданнях діаспор були відомі теоретики фізичної культури, громадські діячі, апологети та корифеї галицької спортивної періодики 1920–1930-х рр.: Е. Жарський, К. Трильовський, К. Мулькевич, Б. Сітницький, Т. Білостоцький, Т. Ліськевич, особливо значущою є фігура редактора журналу «Наш спорт» О. Твардовського, що редагує еміграційний часопис в США з 1962 р.; 9) часописи виходили переважно нетривалий час (від одного до трьох років), що було зумовлене недостатністю фінансування у видавців та редакторів в еміграції, відсталістю тодішньої української еміграційної медіасфери, низькою ілюстративністю та низькою якістю верстки видань, а отже,

невеликим читацьким попитом, оскільки тоді ще мало хто усвідомлював значення спорту в житті людства; 10) гігантами еміграційної спортивної преси (що функціонували понад 7 років) стали: «Канадійська Січ» (1924–1934, Торонто), «Січовий Клич» (1931–1938, Ньюарк), «Наш стяг» (1934–1941, Чікаго), «Пластові Вісті» (1946–1962, Детройт), «Пластовий Листок» (1948–1962, Детройт), «Наш спорт» (1962 – н. ч., Ньюарк), «Вісник Спортової Комісії Світового Конгресу Українців» (1994–1997, Нью-Йорк), «Вісті УСЦАК» (1979–1994, Нью-Йорк); 10) спільними характерними рисами еміграційної спортивної преси в усіх країнах є її патріотично-пропагандистський характер, прагнення об'єднати українців з усіх куточків світу, акцент на поширення української культури, традиції та виховання українського патріотизму (через рубрики «Вістки з України» («У поневоленій Україні»), «Тіловиховання на Україні», «Привіт Рідній Землі», «З історії українського спорту»), плекання української мови та самобутньої української спортивної термінології (зокрема, кошівка, сітківка, гаківка, відбиванка, дружина, грач), концептуалізація спорту як розваги («Спортовий гумор») та спорту як мистецта («Спорт і мистецтво»), порушення морально-етичних проблем в українському спорті (через рубрику «Етика в грі»), активна зворотня комунікація з авторами та читачами («Переписка редакції», «Слово до наших читачів», «Нам пишуть», «Комунікат», «Трибуна читача»).

6.2. Спортивна тематика на шпальтах еміграційної газети «Свобода» у XX–XXI ст.

«Свобода» – газета української громади, заснована у 1893 р. в США, і є найстаршою у світі україномовною газетою, що видається безперервно. Спершу виходила як двотижневик, згодом – тижневик, а потім – тричі на тиждень. Від 1921 до 1998 р. була єдиним щоденним еміграційним українським виданням. «Свобода» має суспільно-політичне спрямування, тому пріоритетними темами в газеті завжди були події, пов'язані з соціополітичним та соціокультурним життям українців у діаспорі. Разом з тим газета охоплювала широкий діапазон топосів і, зокрема, спортивну тематику.

У період з 1893 до 1951 р. матеріали на спортивну тематику з'являлися в газеті несистематично. Спочатку спортивна тематика є досить раритетною, однак з часом кількість спортивних публікацій поступово збільшується. З 1951 р. в газеті з'являється рубрика «Зі спорту», у якій публікуються хронікальні замітки щодо діяльності американських та українських спортивних клубів у діаспорі, де акцент робився насамперед на провідних українських змагунах та спортивних товариствах. Протягом свого існування рубрика неодноразово змінювала назву («Зі спорту», «Спорт», «Спортові Вісті»). Протягом 1950–1960-х рр. рубрика була несистематичною, а частотність друкування матеріалів про спорт – доволі низькою. Зокрема, моніторинг газети за 1955 р. показав, що з 60 випусків спортивні матеріали з'являлися лише в 10 номерах. У цей період автори матеріалів переважно друкувалися під криптонімами та прізвиськами, серед яких найбільш популярними були такі: В. С., П. К., І. С., Мир., А. В., С. Г., П. В-ич, О. Сип, Учасник. Активно співпрацювали з газетою в цей час також К. Мулькевич, Р. Лисняк та Б. Прудиус.

Жанрова парадигма матеріалів була доволі розгалуженою, що можна побачити на основі аналізу публікацій на спортивну тематику протягом 1951–1954 р., зокрема: *хронікальні замітки* («УСТ «Дніпро» закінчив першу рунду» (№ 11, 1953), «УСК Нью-Йорк – Макабі 5:2 (2:1)» (№ 200, 1954), «Тризуб – Аллентави 2:1 (0:1)» (№ 200, 1954),

«Курс народних танців в Елизабеті» (№ 237, 1954), «Українці у відбиванковому турнірі УМСА східних стейтів ЗДА» (№ 237, 1954), «Нью-Йорк Петерсон – УСК 2:1 (0:1)» (№ 2, 1955); *огляди* («Ньюарк Ск – «Січ» 5:2 (3:1)» (№ 49, 1955), «УСК Нью-Йорк – Грецько-американський С. К. 3:3» (№ 249, 1951, матеріал містить базові факти: склад команди, дата проведення змагань, автор описує перебіг подій на полі, подає аналіз, пояснює чому так сталося, або ж на що це може вплинути, репрезентує анонс змагань; «Лев – Фінсбург 2:1» (№ 11, 1953, перелічуються факти, описується перебіг подій на полі), «Січ (Елизабет) – Патерсон інд. 4:1 (2:1)» (№ 11, 1953, подається інформація про загальну атмосферу матчу, хроніка матчу, дається характеристика майстерності гравців, з використанням художніх тропів), «Січ – Костек С.К. 1:0 (1:0)» (№ 231 1954; інформація про матч у жанрі звіту з використанням розмовної лексики та аналізом роботи суддів), *аналітичні огляди* («У.С.К. – Нью-Йорк на відбиванковому турнірі пів.-схід. стейтів Америки у Філадельфії» (№ 48, 1954); *статті* («Перші кроки с. к. Січ – Елизабет» (№ 249, 1951, матеріал присвячений футбольній команді «Січ», де проводиться аналіз усіх ігор січовиків, дається оцінка їх роботи та досягнень, і подаються прогнози щодо майбутнього команди).

У період 1951–1954 рр. матеріали на спортивну тематику не вирізнялися великим різноманіттям та не містили ілюстрацій. Рубрика «Спорт» (іноді «Зі спорту») розміщувалася на останній чи передостанній шпальті перед рекламними оголошеннями. Окрім заміток, звітів та оглядів, у рубриці репрезентувалися анонси матчів, таблиці результатів змагань. Провідними видами спорту, що висвітлювалися в газеті, були копаний м’яч (футбол), відбиванка (волейбол), кошівка (баскетбол), гаківка (хокей), бокс, теніс, біг, реслінг, бейсбол. Більшість матеріалів висвітлювали змагання за участі команди УСК «Січ» (газета пильно слідкувала за її діяльністю, підтримувала та вірила в її успіх навіть тоді, коли січовики зазнавали поразки). Акцент робився на тих командах, які представляли саме українських емігрантів та Україну. Окрім змагань за участі УСК «Січ», велика увага приділялася висвітленню матчів УСК «Тризуб» та СТ «Україна». Родзинкою рубрики у той період були сатирично-гумористичні матеріали (як-от «Спортові усмішки» (№ 16, 1953), де містилися жарти на тему спорту, зокрема: «Західний спортовий світ дуже дивувався, чому славні совєтські боксери не здобули на олімпіяді в Гельсінках ні одного першого місця. О, іґноранція окциденталіс! Таж «кулаки» в Совєтах ліквідовані ще в тридцятих роках, а без «кулаків» у боксі нічого не вдієш»).

З 1970-х рр. рубрика «Спорт» у газеті «Свобода» трансформується і розширюється. Зокрема, вже в 1965 р. вона займає майже пів шпальти, що набагато більше порівняно з 1951 р. Широко репрезентуються такі види спорту як теніс, легка атлетика, волейбол, футбол, висвітлюються чоловічі, жіночі та юнацькі змагання за участі УСК «Тризуб», «Довбуш» та змагання під егідою УСЦАК. Розширюється жанрова палітра, окрім заміток, оглядів, звітів публікуються аналітичні кореспонденції («Праця української спортової централі» (№ 16, 1965) Я. Хоростоля (голови УСЦАК), де проводилися паралелі між минулими та прийдешніми змаганнями, робилися прогнози). Також у рубриці репрезентуються хронікальні замітки з розряду жовтої преси (про цікаві факти або зміни, які відбувалися у світі спорту).

У 1990-х рр. рубрика «Спорт» знову модифікується в рубрику «Спортові Вісті» та стає декорованою (на чорному фоні розміщувалася назва рубрики і поруч зображалися силуети спортсменів: футболістів, баскетболістів, волейболістів), у матеріалах з’являються світлини. У цей період газета приділяє велику увагу українським командам, київському ФК «Динамо» та його визначним персоналіям, широко висвітлюються футбольні та хокейні змагання за участі українських та діаспорних команд. Провідним автором рубрики є О. Твардовський.

Протягом 2000–2010-х рр. газета активно висвітлювала змагання збірної України. У 2006 р. у рубриці «Спорт» містилося багато матеріалів щодо підготовки футбольної збірної України до участі на Чемпіонаті світу в Німеччині, широко висвітлювався й сам турнір. Провідними жанрами були замітки, репортажі, статті, огляди (№ 25, 2006 р.:» Україна зрівняла рахунок: «Україна–Іспанія 0:4 – «Україна–Саудівська Аравія 4:0»). Обсяг рубрики у цей період значно збільшується, тепер вона займає одну-дві шпальти, кожен матеріал ілюструється декількома світлинами, широко висвітлюються змагання СТ «Чорноморська Січ» та її спортової школи.

Досить широко газета висвітлювала Євро–2012 з футболу в Україні. Протягом червня 2012 р. газета щономера друкувала різножанрові матеріали, що з різних ракурсів порушували цю тему. Часто матеріали, що стосувалися Євро–2012, розміщувалися поза рубрикою «Спортові Вісті». У цій рубриці на період Євро–2012 публікувалися матеріали, які висвітлювали інші події зі світу спорту. Публікації в контексті Євро–2012 не обмежувалися хронікальними замітками та оглядами, одна публікація могла займати до двох шпальт (зокрема, репортаж-нарис Ю. Луканова № 25, 2012. «Зараз почнеться матч», де описується навколофутбольне дійство з київської фан-зони, подаються фрагменти розповіді журналіста зі шведами у синьожовтих сорочках та англійськими фанатами біля стенду на підтримку Юлії Тимошенко, міститься інформація щодо вартості оренди житла на Позняках у період Євро–2012, репрезентуються цікаві деталі, діалоги із різними людьми (уболіваль-никами, спортсменами), кожен з яких розповідає свою історію, розкриваються особистості героїв репортажу), подавалися огляди («Євро–2012 у Львові», де йшлося про емоції містян і туристів від фінальної частини футбольного свята) та проблемні статті («Укрпошта» хоче розбагатіти на «Євро–2012» О. Жарівського), містилися статті з цікавими фактами щодо організації та проведення Євро–2012, його символів (Славека і Славка), інфраструктуру (стадіони), підготовку команд, визначних гравців турніру, фан-рух, актуальні проблеми (спекулювання квитками на Євро–2012) тощо. Акцент в газеті робиться на українські команди («Шахтар», «Динамо», «Металіст»), на змаганнях української Прем’єр-Ліги та матчах Ліги Чемпіонів і Ліги Європи за участі українських команд. Окрім футболу, в 2010-х рр. у газеті широко висвітлюється бокс, баскетбол, волейбол, плавання та біатлон. Серед провідних авторів 2000–2010-х рр. можна назвати: О. Твардовського, О. Костирка, О. Вівчарика, М. Осадця, Ю. Луканова, О. Жарівського.

Отже можна відзначити, що спортивна рубрика в газеті «Свобода» поступово еволюціонувала, змінювалася її назва («Спорт», «Зі спорту», «Спортові Вісті»), збільшувався обсяг (від однієї колонки до півшпальти, а згодом – до однієї-двох шпальт), змінювався дизайн та оформлення рубрики, розширювалася жанрова парадигма (публікувалися замітки, огляди, звіти, репортажі, статті, кореспонденції), друкувалися матеріали сатирично-гумористичного характеру. Разом з тим сталою та тяглою в часі лишалася позиція редакції та акцент в матеріалах на змагання українських команд в Україні та діаспорі; стиль газети відзначався симбіозом публіцистичного та розмовного видів, автори часто висловлювали свою позицію в інформаційних матеріалах, демонструючи прихильність до українських та діаспорних команд та спортсменів. Газета «Свобода» через спортивні публікації пропагувала українську культуру, традиції, менталітет, характер, пропагувала українські команди та українських змагунів, відкривала цікаві сторінки славної історії українського спорту та його лицарів, виховувала у читачів український патріотизм, поширювала спорт серед юнацтва діаспори, акцентувала на його масовості, інтегрувала через спорт українців у різних регіонах та країнах навколо ідеї українського національного спорту.

Розділ 7

Перспективи модернізації спортивної преси України та історичні уроки

7.1. Шляхи оптимізації українських спортивних ЗМІ

Перспективи спортивної преси можна розглядати в двох напрямах:

1) Технічні (конвергенція медіаплатформ, використання мультимедійних технологій та модифікація дизайну масмедіа);

2) Змістові (шляхи оптимізації змістового наповнення часописів).

Розглянемо окремо технічні та змістові перспективи модернізації спортивних видань.

Технічні перспективи розвитку спортивної преси України полягають в орієнтації медіапродукту на можливості цифрової (digital) журналістики та запити реципієнтів, що вимагає використання нових форматів, й мають наступні ракурси:

*1) симбіоз друкованого часопису та інтернет ЗМІ, заснування мультимедійного проєкту (*Диферсифікація масмедіа, конвергенція медіаплатформ сприяє започаткуванню відеоновинних сайтів, репрезентації на спеціальних каналах YouTube, створенню симбіозу друкованого спортивного часопису та інтернет-ЗМІ, заснуванні спортивного мультимедійного проєкту із загальною творчою філософією, що поєднуватиме газету з розкрученим брендом та інтернет-ресурс, що інтегрує в собі інтернет-телебачення. Такий мультимедійний проєкт може включати експертний інформаційний новинний канал, відеорозділ з нарізкою кращих моментів матчів (хайлайти), інформаційно-аналітичні передачі);

*2) широке використання елементів репрезентації візуального контенту: графіки, інфографіки, діаграм, відео, аудіо, анімації (*візуальний контент привертатиме увагу реципієнтів та дасть можливість подати повну, динамічну та яскраву картину змагань. Зараз візуальний контент стає найбільш ефективною та дієвою формою розтлумачення та вираження різноманітних аспектів турніру чи матчу в простій та привабливій формі);

3) журналістика даних (яка дозволяє резюмувати певний турнір чи матч; цифри пропонують медіаспоживачеві чітке бачення певного змагання та різноманітних характеристик його учасників, що є способом пізнання того, який спортсмен був більш продуктивним і які аспекти гри варто поліпшити команді або спортсменові на майбутнє. Статистичні дані можуть дати ексклюзивні посилання на конкретний матч або акумулювати дані щодо всього сезону, етапу чи професійної кар'єри гравця (так зв. «історичні цикли»). Таким чином, вони можуть пояснити специфічні аспекти змагання (відсоток підбирань та потраплянь у баскетболі, невимушених помилок у тенісі);

4) нові жанри з великим обсягом контенту, довгим розширенням оповідної частини (культивування розширеного формату – лонгріду, storytelling digital (Long-form journalism), жанру, якому притаманний великий обсяг контексту, що може досягати обсягу роману, із застосуванням мультимедійного контенту та художнього літературного стилю. Наративна спортивна журналістика характеризується представленням переконливих та цікавих історій обсягом понад 10 000 слів та структурою, поділеною на розділи, а також шляхом застосування мультимедіа та інтерактивних елементів).

Перспективи спортивної журналістики України в змістовому аспекті полягають у врахуванні трьох чинників: національні традиції; історичний досвід класичних взірців спортивних масмедіа України різних епох; сучасні світові тенденції розвитку спортивної журналістики.

Говорячи про *змістові перспективи модернізації спортивних масмедіа*, варто посилатися на думку М. Дерепи, яка зазначає, що одним із дієвих напрямів оптимізації спортивної журналістики є підвищення якості підготовки спортивної інформації: «Журналістам слід звернути увагу на те, що спортивні матеріали повинні мати не тільки інформаційне навантаження, вони повинні допомогти людині полюбити спорт, якнайкраще показати досягнення українських спортсменів, виховувати в читача почуття патріотизму, розкривати культуру спортивного двобою, висвітлювати актуальні питання і грамотно відповідати на них» [54, с. 11].

Цікаві ідеї щодо покращення спортивної преси наявні у праці А. Франкіна [215], де наголошується, що для дієвого впливу за допомогою спорту на погляди, настрої та поведінку людей потрібно: а) не обмежуватися пропагандою самого спорту, а вести пропаганду світогляду населення та образу життя через спорт; б) форми та методи пропаганди будувати з урахуванням різних соціальних груп, особливостей професії, віку, традицій національної культури.

На наш погляд, найбільш продуктивними шляхами оптимізації спортивної преси України є:

1) орієнтація на кращі взірці європейської (англійської, іспанської, італійської, німецької) та світової спортивної періодики (тобто дослідження досвіду масмедіа, врахування їх помилок та успіхів); орієнтація на видатні явища української спортивної журналістики дорадянської та радянської епох, зокрема врахування досвіду гігантів української спортивної преси – журналу «Фізкультура і спорт» (1922–1939; 1957–1999; Київ) та «Спортивної газети» (1934–1939; 1949–2008, Київ);

2) поширення регіональної і міської періодики в українському інформаційному просторі (загалом у державі функціонувало станом на 2014 р. близько 10 регіональних та місцевих спортивних видань, зокрема «Спорт Донбасса» (Донецьк), «Вінницький спорт», «Спортивна Вінниччина» (Вінниця), «Футбол Одессы», «Одесса-Спорт» (Одеса), «Таврия-Спорт» (Сімферополь), «Полтавщина-Спорт» (Полтава) (регіональні) та «Ильичёвец-Спорт», «Приазовье-Спорт» (Маріуполь), «Спортивна Київщина» (Біла Церква), «Футбольна Бородянщина» (Бородянка) (міські), у той час як у Росії функціонує близько 30 регіональних та місцевих спортивних видань;

3) заснування нових часописів з популярних в країні видів спорту та введення до видань різноманітних рубрик, підрубрик, що відповідатимуть інтересам реципієнтів, розширення тематичної палітри видань, адже із близько семидесяти видів спорту у вітчизняній спортивній періодиці висвітлюється максимум 15[1]; поява на медіаринку України видань не лише за тематичним, але й за аудиторним принципом (насамперед

---

[1] У цьому аспекті можна взяти за приклад більш розвинену російську спортивну періодику, де за період з 1991 до 2003 р., за Є. Слюсаренко [220], виникло 242 спортивні журнали різної тематичної спрямованості (більшість з яких збереглися до сьогодні), зокрема з таких видів спорту як: автоспорту, автомотоспорту, баскетболу, волейболу, велоспорту, повітроплавання, кінного спорту, легкої атлетики, лижного спорту, фристайлу, поліатлону, сноубордінгу, віндерсьорфінгу, «Формули-1», тенісу, настільного тенісу, більярду, дзюдо, самбо, карате, тхеквондо, ушу, кунгфу, вільної боротьби, хокею, хокею з м'ячем, футболу, міні-футболу, плавання, парусного спорту, веслувального спорту, спортивного орієнтування, шахів, шашок, боулінг-спорту, гольфу, яхт-спорту, риболовства, туризму, йоги, спортивних танців, художньої гімнастики, фігурного катання.

за гендерними, віковими, соціальними, професійними ознаками)[2], зокрема таких, як: «Жіночий спорт», «Юнацький спорт», «Спорт для молоді», «Спорт для людей похилого віку», «Спорт ветеранів», «Спорт для інвалідів» (паралімпійський спорт), часописів для фахівців, зокрема «Журнал тренера», видань художньо-публіцистичного напряму, як-от московський журнал «Спорт и личность» (1974–1988, контент якого складають переважно нариси, фейлетони, гуморески про відомих спортсменів та тренерів). Видання подібного роду користуються широкою популярністю в Німеччині, Чехії та інших країнах Європи;

4) зменшення гіпертрофії футбольної тематики, досягнення пропорційності, збалансованості висвітлення різних видів спорту (як наголошує В. Баранов [7], спортивна преса має не лише йти за інтересами аудиторії, будучи служанкою, а сама формувати цінності, смаки аудиторії, висвітлювати не лише футбол, але й інші види спорту), комплексний підхід до висвітлення спорту (як підкреслює В. Осінчук, при висвітленні спорту, треба враховувати важливість виду спорту з точки зору його ролі у фізичному, духовному розвитку населення [158]), акцентуація на шпальтах регіональних спортивних видань на тих видах спорту, які найбільш характерні і розповсюджені в конкретному регіоні (популярність того чи іншого виду спорту в конкретному регіоні зумовлюється географічним розташуванням регіону, його кліматичними умовами, наявністю в регіоні професійних клубів з конкретних видів спорту, інтересом населення регіону до певних видів спорту, що можна простежити за даними опитування аудиторії чи статистичними даними пошуковиків. Так, за даними пошуковика Яндекс, окрім футболу, найбільш популярним у Харківській області є водне поло, у Миколаївській – фехтування, у Сумській – біатлон, у Запорізькій – гандбол тощо. На ці статистичні дані варто орієнтуватися спортивним журналістам регіональних спортивних видань);

5) розвиток національних спортивних традицій, висвітлення на шпальтах видань насамперед національних, самобутніх, істинно українських видів спорту, які мають сприяти розвитку національної свідомості і усвідомленню самобутності власної нації. Як відзначає К. Алексєєв, «у кожного народу є власні традиційні фізичні ігри і розваги. Так, історики спорту відзначають, що серед народів Росії особливою популярністю завжди користувалися плавання, кулачний бій, катання на санях і лижах, ігри в м'яч, свайку, бабки й городки» [2, с. 17]. Для українського народу традиційними видами спорту є запорізький спас, бойовий гопак, козачий приклад, хортінг тощо. Спортивна преса України має популяризувати суто національні види спорту, як вітчизняні, так і інших держав. Так зокрема, київський журнал «Старт» 1960–1990-х рр. приділяв велику увагу самобутньому національному спорту республік СРСР (Арменії, Азербайджану, Грузії, Киргизії) в рубриках «Національні види спорту» та «Біля джерел народного спорту», де висвітлювалися такі види спорту: боротьба «гюлеш» – Азербайджан, лелобурті (лело), джигіти (кінні змагання з

---

[2] У цьому питанні українській спортивній журналістиці варто запозичувати досвід російської спортивної періодики, що є взірцевою в плані виходу ЗМІ за аудиторним принципом. Так, в системі спортивної преси РФ функціонують масмедіа для різних категорій населення: для дітей – «Первый тайм», «Мини-баскетбол»; для студентів – «Студенческий спорт Росии»; для жінок – «Сила и красота», «Культура тела», «Miss Fitness»; для чоловіків – «IRON MAN», «Качай мускулы», «Muscular Development», «Men's Fitness»; для людей похилого віку – «Спор ветеранов»; для інвалідів – «Спорт глухих России», «Адаптивная физическая культура», а також окрему групу складають видання з оздоровчого спорту – «Будь здоров», «Здоровый образ жизни», «Мир силы», «Атлетика: спорт, красота, здоровье» тощо, що виконують важливу функцію пропаганди здорового способу життя, популяризують фітнес, бодібілдинг, та часописи зі спортивних танців – «Мир танца», «Вестник танцевальной жизни», «Танцевальный Клондайк», «Аэробика».

вершниками), цхенбурті, ісінді (кінна гра), кабахі, тарчія, мкедаоба – Грузія, оодариш (бій на конях), куреш (боротьба), киз-куумай (наздожени дівчину) – Киргизія;

6) перехід спортивних ЗМІ на українську мову, покращення мовно-стилістичної якості матеріалів (уникнення жаргонізмів, просторіччя, кальок з російської, вживання власне української спортивної термінології, характерної для галицьких спортивних часописів золотого періоду та еміграційної української спортивної преси XX ст.), підбір яскравих зображально-виражальних засобів та, особливо, хрематонімів, які в деяких масмедіа визначаються примітивністю, банальністю та шаблонністю; висвітлення змагань не сухими формалізмами, а яскраво, динамічно, образно, емоційно з розкриттям драматизму спортивних матчів;

7) збагачення жанрової палітри часописів; це зокрема має виявлятися у ширшому використанні аналітичних та художньо-публіцистичних жанрів (що будуть цікавими для реципієнтів, адже меню «інформаційної їдальні» з інтерв'ю, замітки, репортажу та огляду вже приїлося аудиторії, якій цікаво прочитати портретні нариси про спортсменів, аналітичні, художньо-публіцистичні, колективні інтерв'ю, спортивно-методичні та спортивно-медичні статті, побачити детальний розбір матчів із залученням думок експертів), а також синерген на шпальтах спортивних медіа журналістських та літературних жанрів (як-от: новели, оповідання, повісті, казки, п'єси, вірші, байки, епіграми, шаржі), орієнтація на часописи радянської епохи в плані розвитку в сучасній пресі спортивної публіцистики, зокрема використання таких жанрів, як: сатиричні коментарі, фейлетони, гуморески, есе, подорожні нотатки, подорожні та портретні нариси, замальовки тощо;

8) підхід до контенту як синтетичного поєднання вербального та візуального складників, що утворюють цілісний текст (ілюстрацію варто розуміти як текст, що несе певне ідейне, смислове навантаження для реципієнта і відповідним чином впливає на нього); розширення жанрової фотоілюстраційної палітри газет: фоторепортажі, фотокарикатури, фотогуморески, дружні шаржі, фотозамальовки, фотоетюди, фотонариси, малюнки, документальні фото.

9) застосування аксіологічного підходу до змагань (акцентуація під час висвітлення спорту на його цінностях); формування громадської думки за допомогою спортивних публікацій проти патогенних звичок (пияцтва, паління, наркотиків, бандитизму); виховання в людині вольових якостей, витривалості, патріотизму, інтернаціоналізму, національної гідності, задоволення духовних потреб людини; формування інтересу до спорту з більш глибоким розкриттям спортивного поєдинку, прищеплення культури спортивного змагання аналогічно культурі сприйняття музики, літератури, театру, адже, як зазначив П. Виноградов, «спортивний поєдинок з його педагогічними, естетичними й іншими цінностями значною мірою є скарбницею розумової праці вчених, тренерів, лікарів, психологів і самих спортсменів, і найкраща нагорода за ці інтелектуальні зусилля – глибока кваліфікована глядацька оцінка спортивного поєдинку» [23]. Серед перспектив оптимізації спортивної преси є реалізація дидактичного потенціалу спорту, зокрема засудження і викриття через спорт людських вад (хвалькуватості, пихатості, зазнайства, лінощів), виховання людської культури. Яскраві приклади реалізації цих аспектів спостерігалися в художньо-публіцистичних та літературних жанрах часописів «Старт» та «Спортивна газета» 1950–1990-х рр., у т. ч. у віршах, смішинках, гуморесках, фейлетонах, замальовках;

10) акцентуація на аналітичний дискурс, друкування інструктивно-технічних, спортивно-медичних, проблемних, науково-методичних, науково-популярних статей, евристичних, консультаційних та прогностичних матеріалів, колективних інтерв'ю,

дискусій; висвітлення спортивних змагань в районах, селах, школах, технікумах, університетах, підприємствах; акцентуація як на спортивній, так і на фізкультурно-спортивній тематиці (зокрема висвітлення методики фізкультурних вправ для лікування різних хвороб), пропагування досвіду кращих клубів і спортсменів та роз'яснення, яким чином цей досвід реалізувати в конкретних умовах (як підкреслює В. Осінчук, треба рекомендувати, показувати, розкривати все цінне, що можна використати щодо впровадження і популяризації фізичної культури і спорту [158]), висвітлення історії, техніки, тактики різних видів спорту, особливостей підготовки і змагальної боротьби, шляхів оптимізації вітчизняного спорту (його перспектив), відображення думок уболівальників;

11) формування громадської думки про фізичну культуру і спорт зважаючи на комплекс соціальних, економічних, політичних, морально-етичних, педагогічних чи розважальних завдань матеріалу, врахування під час висвітлення змагань широкої амбівалентності образів спорту; надання публікаціям освітнього характеру, що сприяло б вирішенню практичних завдань, зацікавило реципієнта, примусило його займатися тим чи іншим видом спорту; встановлення призів редакцій для переможців змагань з окремих непоширених видів спорту, що сприятиме їх популяризації, пропаганда і ствердження здорового способу життя, популяризація фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових заходів;

12) прагнення до ефективності та дієвості публікацій (так, у радянські часи ефективність вимірювалася тим, що внаслідок журналістських публікацій будувалися нові спортивні споруди, організовувалися масові фізкультурно-оздоровчі роботи за місцем проживання населення, створювалися зони здоров'я, відбувався розвиток спортивного туризму; ефективність публікацій може виявлятися у створенні нових споруд, у розвитку дитячих та юнацьких спортивних академій, віднайдені спонсора для імплементації різних спортивних проєктів);

13) реалізація функції релаксації та гедоністичної функції, що є пріоритетними для спортивної журналістики, адже читачам необхідні позитивні емоції, емоційне піднесення, стабілізація психологічного тонусу; це можна здійснити за рахунок акцентуації на перемогах українських спортсменів на міжнародній арені, проведення на сторінках ЗМІ конкурсів, вікторин, публікацій кросвордів, сканвордів, що дозволить реципієнтам перевірити свої знання, ступінь інформованості з конкретного виду спорту; введення рубрики «Спортивний гумор», друкування анекдотів, уболівальницьких кричалок, цікавих кумедних історій з життя спортсменів, фейлетонів, гуморесок, шаржів, карикатур;

14) забезпечення ефективної зворотньої комунікації з реципієнтами, введення до часописів рубрик «Наша поштова скринька», «Листи до редакції» (слід розуміти, що популярність та читабельність видання вимірюється кількістю читацьких листів і відповідями на них редакцією). Зворотній зв'язок з читачами може здійснюватися у вигляді анкетування чи тестування на шпальтах видань стосовно введення нових рубрик чи нових тем (зокрема щодо визначення інтересу читачів до тих чи інших видів спорту) чи пропонування самими читачами шляхів удосконалення газети, голосування за найбільш цікаві рубрики, врахування побажань реципієнтів у листах до редакції, проведення рейтингу рубрик, здійснення соціометричних опитувань спортивних медіаспоживачів та вивчення громадської думки шляхом створення соціологічної служби. Редакції спортивних видань мають постійно робити аналіз аудиторії через анкетування. Задля підвищення ефективності анкетування читачів можна захоплювати конкурсами (розіграшем різних призів – квитків на міжнародні матчі, спортивного інвентаря, спортивної форми) за повернену до редакції анкету. Показовим тут є

приклад російського журналу «Golf Digest». Як відзначає В. Баранов: «Його читачам було запропоновано передплатити журнал і виграти інвентар для гольфу, туристичну поїздку в американський гольф-клуб або на змагання з гольфу: в конкурсі брали участь номери підписки. На зворотному боці підписного купону була розміщена анкета з питаннями про ставлення і зв'язки читача з гольфом, про способи придбання номера журналу. Видання, організувавши конкурс, приваблювало додаткове число передплатників, а також отримувало важливий штрих до портрета своєї аудиторії» [7, с. 114]. Вельми важливим для ефективного зворотнього зв'язку з аудиторією є проведення читацьких конференцій, розробка сайту друкованого ЗМІ в інтернеті, створення форумів, чатів, що дозволить швидко реагувати на запити і бажання аудиторії;

15) під час створення чи модернізації спортивного ЗМІ важливим є написання бізнес-плану, врахування основ менеджменту, зокрема таких як: джерела фінансової бази часописів, пошук і вивчення виданнями своєї ніші (аналіз аудиторії й інформаційного ринку), маркетингові методи просування інформаційного товару на ринок, пошук і побудова графічної, композиційної і змістовно-тематичної моделей масмедіа, редакційне планування, вибір і опрацювання проблемно-тематичних напрямів, чітка система рубрикації. Важливим є започаткування в спортивних ЗМІ дизайн-бюро, імплементація посад арт-директора та більдредактора.

16) вельми важливою в сфері оптимізації спортивної преси України є підготовка спортивних журналістів. На цьому наголошував ще Б. Семибратський у 1975 р., відзначаючи, що «зростання спортивного друку вимагає кращої підготовки кадрів спортивних журналістів, оскільки ця галузь журналістики вимагає поглибленої спеціалізації, знання різних видів спорту» [215]. Але з того часу в українських ЗВО досі не була відкрита спеціальність «Спортивна журналістика» (на цей момент діють лише спеціалізації зі спортивної журналістики на другому (магістерському) освітньому рівні в Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (спільно з Національним університетом фізичного виховання і спорту України) з 2016 р. та Інституті журналістики Київського університету ім. Б. Грінченка з 2017 р.

Спеціальність «спортивна журналістика» плідно функціонувала ще в радянські часи (у 1960–1980 рр. у Сибірському державному університеті фізичної культури й спорту існував факультет суспільних професій, де було відділення «школа спортивного кореспондента»), активно випускалися в радянську добу і різні довідники для спортивних журналістів, зокрема «Справочник спортивного журналиста» чи «Справочник физкультурного работника» Б. Семибратського (1971), чого не спостерігається сьогодні.

Значення підготовки спортивного журналіста актуалізується при врахуванні того факту, що спеціальність «спортивна журналістика» у наш час плідно функціонує у багатьох країнах світу, зокрема в США – в Університеті Теннессі на факультеті комунікації та інформації, Університеті Пердью Індіанаполіс на факультеті журналістики та PR; Домініканській республіці – Папському католицькому університеті Мадре-Маестра; Іспанії – Королівському університеті Хуана Карлоса; Італії – Палермському університеті на факультеті соціальних наук; Франції – у Вищій школі журналістики в Парижі; Польщі – Університеті Бізнесу та Управління в Любліні на факультеті журналістики, у Вищій Школі Економіки у Бидгощі, у Варшавській Вищій школі гуманітарних наук ім. Б. Пруса на факультеті соціальних наук; Білорусії – у Білоруському державному університеті в Інституті журналістики на факультеті підвищення кваліфікації та перепідготовки; Росії – Сибірському державному

університеті фізичної культури й спорту та спеціалізація «спортивна журналістика» – в Московському державному університеті ім. М. Ломоносова.

Якісна підготовка спортивних журналістів у вищеназваних університетах забезпечує високий рівень спортивних масмедіа цих країн. Серед базових дисциплін, що викладаються на цій спеціальності, є «Історія спортивної журналістики», «Спорт і масмедіа», «Жанри спортивної журналістики» тощо. На базі нашого монографічного дослідження можна розробити такі курси і вже зараз розпочати їх викладання. У перспективі варто подумати й про відкриття у фізкультурних, національних та гуманітарних ЗВО України спеціальності «Спортивна журналістика», що безумовно виведе українську спортивну періодику на новий професійний рівень.

7.2. Уроки історії української спортивної журналістики

Вивчення спортивної періодики України XIX–XXI ст. дозволило сформулювати основні засади її історичних уроків:

1) вивчення та розуміння аспектів читабельності спортивних видань (зворотня комунікація, діалог, відкриті листи читачів, листування з читачами на шпальтах видань, популяризація видань рекламними засобами, використання технологій впливу (маніпуляційних та іміджевих технологій);

2) урахування в публікаціях менталітету української нації, традицій українського народу (наприклад, національних видів спорту, прихильності українців до певних тем, зокрема до уславлення, героїзації, міфологізації свого історичного минулого), любові до країни, українського патріотизму через тіловиховання (виховання тіла фізично та духовно), прагнення до об'єднання усіх українців через спорт, адже західноукраїнська преса 1920–1930-х рр. та еміграційна преса України XX ст. активно висвітлювала події та спортивні змагання в УРСР;

3) акцентуація на морально-дидактичній складовій у спорті (зокрема, частотність публікацій на шпальтах літературних творів з дидактичним та проблемним (морально-етичним) дискурсом (демонстрація релігійності української спортивної преси (концепти «Бог», «християнські чесноти» та «мораль» були іманентними для контенту більшості репрезентантів західноукраїнської спортивної преси);

4) філософізм української журналістики, тяжіння до публіцистичності, науковості, алюзії до літературних творів, кордоцентризм української журналістики;

5) активне використання художньо-публіцистичних жанрів (зокрема сатирично-гумористичних жанрів – фейлетону, гуморески, шаржу) та демонстрація менталітету та стилю життя української нації через спорт (у рубриках «Спортивний гумор»);

6) уроки історії журналістики дають приклади основних імперативних засад української журналістики, зокрема уроки змагань, боротьби, непідкореності, що насамперед стосується західноукраїнської спортивної преси 1920–1930-х рр., заборони та конфіскації видань та їх відновлення;

7) уроки боротьби за використання літературної української мови в українській спортивній пресі, пуризм, позбавлення від російських кальок, звернення до витоків української мови, зокрема на прикладі спортивної термінології західноукраїнської преси 1920–1930-х рр. та еміграційної спортивної преси XX ст. (боротьба навкулачки (бокс), відбиванка (волейбол), вправляти спорт (займатися спортом), гаківка (хокей), дужництво (боротьба), змагун (атлет), колесарство (велоспорт), копаний м'яч (футбол), кошівка (баскетбол), літунство моторове (авіаційний спорт), лещетарство (лижний спорт), пливацтво (плавання), руханка (гімнастика), ситківка (теніс) тощо, уроки повернення до національних традицій;

8) уроки наслідування (або врахування досвіду) взірцевих видань української спортивної журналістики: зокрема в 1893 р. журнал «Вестник голубиного спорта» премійовано на міжнародній виставці періодичних видань в Брюселі, що є фактом світового визнання української спортивної журналістики, а в 1928 р. журнал «Вестник физической культуры» під редакцією В. Бляха відзначено премією на міжнародній виставці фізкультурно-спортивної преси.

Післямова

Спорт та спортивна журналістика у своїй сукупності завжди формували незвіданий та звабливий Всесвіт. І, наче кораблі, борознили неосяжні терени цього Всесвіту спортивні газети і журнали. Найбільш слабкі видання були поглинуті або історичними умовами (гнітом влади, цензурою, фінансовими труднощами), або складністю навігації на глибинах та широтах цього Всесвіту. І лише найбільш сильні спортивні ЗМІ залишалися на світовій мапі, долали шторми, тайфуни, буревії. Саме ці найсильніші, найпопулярніші спортивні масмедіа формували імідж держави, сприяли вихованню сильних духом людей, загартовували читацьку аудиторію на прикладах їх спортсменів-кумирів, пропагували спорт для підвищення працездатнотсі, лікування душі й тіла. Спортивні ЗМІ ставали справжньою релігією, справжнім опіумом для народу, що яскраво демонструє динаміка розвитку спортивної преси та рівень її читабельності в аудиторії різних історичних періодів.

Зрозуміло, що контент спортивної преси часто зумовлювався акцентами історичних періодів, тобто підпорядковувався засадам політичних систем, в межах яких функціонували спортивні видання. Наразі можна визначити загальний спектр проблематики спортивного друкованого ЗМІ, що робить його актуальним в усі часи. Це, позиціонування себе самим медіа не лише як глашатая, хронікера спортивних змагань, що має тільки підраховувати «очки, голы, секунды», але й як аналітика, філософа, вихователя, лікаря для аудиторії, що передбачає наявність морально-етичної проблематики (виховання читачів на засадах гуманізму, релігії, моралі, етики, патріотизму, засудження негативних явищ культури й виховання вболівальників та самих учасників спортивної галузі), культурологічної проблематики (демонстрація інтересу до спорту людей зі сфери культури, мистецтва; позиціонування взаємозв’язку діючих та колишніх спортсменів, тренерів та журналістів з культурою, мистецтвом, релігією), сатирично-гумористичної проблематики (релаксація аудиторії, відведення її від рутини життя до ескейпізму, акцент на лікувальній функції спортивної сміхотерапії), медичної проблематики (позиціонування, популяризація методів профілактики та лікування захворювань за допомогою спорту та фізичної культури), комунікативної проблематики (комунікація на шпальтах видань учасників спорту та їхніх уболівальників, діалог масмедіа з читачами), театралізація, міфологізація, епатажність під час опису спортивних змагань, нетрадиційність, амбівалентність їх висвітлення тощо.

Наше монографічне дослідження спортивної періодики яскраво демонструє важливість цього сегменту національної журналістики в структурі масмедіа, виявляє роль спорту не лише як видовища, розваги, бізнесу, але розкриває його непереоцінене значення як фактору зміцнення здоров’я людини, позиціонування іміджу держави у світовому просторі, фактору дружби між народами та окремими групами, що висуває до спортивної преси надзвичайно високі вимоги в справі виховання населення, розвитку національної свідомості. Важливість певного сегмента галузевої періодики в системі журналістики насамперед вимірюється спектром функцій, що виконує предмет її відображення в суспільстві. Спортивна преса виступає одним з найважливіших типів галузевої журналістики, демонструє високий культурологічний потенціал, оскільки виконує не лише функцію ретранслятора спортивних змагань, але й націєтворчу (оскільки об’єднує, консолідує людей різного походження, віросповідання, національності в одну націю, сприяє розвитку національної свідомості, що ми

спостерігаємо на прикладі спортивної преси Галичини 1920–1930-х рр., об'єднує регіони в єдину націю), культуроформувальну функцію (оскільки в спорті виражаються не лише ментальні риси народу, його якості, характер, а також культура народу; тож репрезентуючи вітчизняний спорт, преса репрезентує власну культуру, її традиції та здобутки, збагачує світову культуру), естетичну (оскільки є джерелом художньо-естетичних цінностей, нагромаджувачем духовності людини), ідентифікаційну (відтворює портрет нації, у якому відображено національно-естетичні, соціальні, культурні, духовні та інші параметри), фунцію релаксації та гедоністичну (що забезпечує стабілізацію психологічного тонусу реципієнта), політичну функцію (яка полягає у формуванні через спорт почуття національної ідентифікації і престижу, вказує на використання спорту як політичного засобу в ставленні до інших націй), а також вельми важливі для сучасності патріотично-світоглядну та національно-педагогічну функції. Усе це висуває надзвичайно високі вимоги до спортивних публікацій, демонструє великі можливості спортивної преси в справі виховання населення, розвитку та процвітання держави.

Дослідження історії спортивної журналістики дозволило нам виявити пікові періоди її розвитку та побачити, що вони були зумовлені процесами демократизації в суспільстві, визначалися соціокультурними та політичними умовами епох. Найбільш визначальними в розвитку спортивної преси стали перший період (1890-ті рр. – 1916 р.) – зародження й формування української спортивної періодики наприкінці XIX та на початку XX ст., зокрема в підросійській Україні, коли на цих теренах виникло 42 спортивних видання, що було пов'язано насамперед з проголошенням 24 листопада 1905 р. реформи друку, яка передбачала, що кожен громадянин має право вільно започатковувати та видавати приватні часописи, а також скасовувала попередню цензуру. Це, безумовно, сприяло вивільненню творчої енергії українського народу. Наступний вибух спортивної періодики спостерігається у третьому періоді спортивної періодики (1922–1939) – золотому періоді української спортивної преси, який настає з проявом демократизації суспільства – коренізацією, українізацією, що робить можливою появу національної україномовної спортивної преси, у цей час виходять 63 спеціалізовані часописи. Але найбільшого розквіту спортивна преса досягає лише в умовах повної демократизації суспільства після здобуття Українською державою незалежності. У 1991–1998 рр. відбувається зародження й формування спортивної періодики незалежної України, коли в інформаційному просторі з'являється 72 видання. Особливе піднесення на медіаринку спортивної преси спостерігається в 1999–2016 рр. – у час плюралізму суспільного життя та свободи інформації, коли в Українській державі вже остаточно сформувалося суспільство, орієнтоване на демократію. У цей час виникає 164 спортивні ЗМІ, що свідчить про те, що розквіт спортивної журналістики можливий лише в умовах громадянського суспільства.

Надзвичайно істотним у розвитку спортивної журналістики став не лише політичний, соціокультурний, але й людський фактор. Особливо яскраво це спостерігалося в першому періоді спортивної періодики, коли в Галичині, Одесі, Києві та Харкові формувався тип т. зв. ідейного видавця, який не отримував жодних прибутків. Головним для таких видавців, журналістів була пропаганда спорту як фактору зміцнення здоров'я, чинника економічного розвитку регіонів. Такими ідейними видавцями, редакторами у 1900–1910-х рр. виступили К. Гемерлінг, З. Кльоснік, І. Боберський (у Львові), А. Анатра (в Одесі) та ін. Зовсім інакше людський фактор виявився в Галичині в 1920–1930-х рр. в умовах соціального та політичного гніту. У цих умовах сформувалася творча інтелектуальна еліта українського народу, зокрема: Е. Жарський, брати П. і Т. Франки, С. Гайдучок,

Р. Дашкевич, Т. Білостоцький, Б. Сітницький, які переслідували інші інтенції – через спортивні часописи та спортивні рубрики сприяти розвитку національної свідомості народу, об'єднанню через спорт усіх українців, вихованню патріотизму, позиціонуванню іміджу Галичини, досягнень українських спортсменів, репрезентації через спорт патріотично-світоглядних ідей, виховання витривалості, мужності для боротьби проти гнобителів.

Характеризуючи еволюцію спортивної журналістики, варто відзначити, що сучасні спортивні медіа виокремлюються позитивними змінами: тематичною розгалуженістю, симбіозом друкованого часопису та інтернет ЗМІ, великою увагою до розвитку регіонального спорту, широким висвітленням закордонного спорту, спорту екзотичних країн, поширенням транснаціональних видань, а, отже, європейських тенденцій у національній спортивній пресі, широкою репрезентацією на шпальтах преси «читача»: а) як співавтора колективних інтерв'ю; б) як героя публікацій про фан-рухи команд, про важливу роль уболівальника в перемозі команд.

Разом з тим у сучасній спортивній періодиці спостерігаються певні негативні явища. Часописи обмежуються групою інформаційних жанрів та аналітичними звітами, оглядами, рідше – статтями й останнім часом авторськими колонками; проте загалом повністю зредукована як явище спортивна публіцистика. На маргінесі сьогодні залишається висвітлення проблем дитячого, шкільного та студентського спорту, зовсім не приділяється увага висвітленню виробничого спорту, не акцентується на самобутніх, національних видах спорту; спостерігається нівеляція спорту як соціокультурного явища, зокрема як державної ідеологеми, як духовного і фізичного здоров'я, як виховання, спорт переважно репрезентується як бізнес, шоу-бізнес, розвага, видовище, кримінал, фактор псування здоров'я (травматизму та смерті), позиціонується як опіум (релігія) для населення.

Через зазначені вище вади спортивна преса втрачає свою дієвість, ефективність; через відсутність продуктивної зворотної комунікації, відсутність огляду листів читачів втрачаються важелі впливу на реципієнта. Тому дуже важливо враховувати традиції української спортивної преси радянської та дорадянської епох, брати на озброєння арсенал стилістичних прийомів, зображально-виражальних засобів публіцистики видатних творців спортивної преси різних епох, а також продуктивні методи боротьби за читача, якими широко користувалися редакції дорадянських та радянських спортивних медіа, залучити до співпраці видатних спортсменів та тренерів, теоретиків спорту та фізвиховання, викладачів фізкультури, лікарів, громадських діячів, письменників, репрезентувати в часописах матеріали як у загальножурналістських так і літературних жанрах, широко подавати різні жанри зображальної журналістики, висвітлювати взаємозв'язки спорту з різними сферами життя людини (зокрема з українською культурою, музикою, літературою), прославляти український спорт, його історію. Сьогодні актуальним завданням є боротьба газет з такими проблемами суспільства, як: пияцтво, паління, наркоманія; виховання читача через спорт (виховання мужності, стійкості як рис характеру, прищеплення культури, виховання патріотизму, любові до вітчизняного спорту, країни), що приведе до розвитку національної свідомості. Для спортивних часописів важливо бути активним пропагандистом, агітатором та організатором мас, зокрема організовувати міські турніри на призи газет, започатковувати проєкти «Підтримка і розвиток певного виду спорту», закликати приватних осіб інвестувати в будівництво футбольних полів для дитячих та юнацьких команд певної області.

Наша робота дозволяє окреслити найбільш продуктивні шляхи її подальшого вивчення: 1) персоналізований аспект дослідження, який полягає в детальному аналізі

творчості одного чи кількох видатних спортивних журналістів з наголосом на вивченні їх творчої майстерні; 2) соціокультурний аспект, який полягає у виявленні модусів спорту, що висвітлюються спортивною пресою, та шляхів корекції образів спорту в ЗМІ, що вплине на ефективність та дієвість спортивних публікацій; 3) діахронічний аспект, що полягає у більш детальному вивченні виокремлених нами періодів розвитку спортивної преси (зокрема періоду 1950–1990-х рр. та його впливу на сучасність) або в дослідженні регіонального дискурсу спортивної преси; 4) жанровий аспект, присвячений глибинному вивченню спортивної публіцистики на шпальтах спортивних ЗМІ, її специфіки, провідних авторів та жанрів, стилістиці текстів, авторській прагматиці; 5) практичний аспект дослідження, що має виявлятися в аналізі цілей, принципів і практики роботи спортивного журналіста, методики написання спортивних матеріалів, відмінностей роботи журналіста в різних видах спорту, методів роботи з аудиторією, шляхів поліпшення спортивних матеріалів, аналізі та розробці засобів привернення уваги реципієнта, збільшенні читабельності спортивних текстів, їх впливовості; 6) компаративний аспект, що може мати два вектори: а) вивчення спортивної преси крізь призму розвитку спортивної аудіовізуальної (радіо- та тележурналістики) та мультимедійної журналістики; б) порівняльний аналіз еволюції та сучасних тенденцій розвитку української спортивної періодики та спортивної преси провідних країн світу.

Усебічне висвітлення як спортивних змагань, так і інших галузей спортивного життя (проблем організації та проведення змагань, підготовки до матчів, трансферів, закулісних ігор в сфері спорту, приватного життя спортивних зірок, навколо-спортивних подій) призвело до ситуації, коли поза ЗМІ стало неможливим уявити спорт. Для багатьох поколінь читачів спорт був та залишається передусім спортом, відображеним у ЗМІ. Сьогодні все більш помітним стає той факт, що популярність спорту визначається його широкою медіатизацією. А сама спортивна преса стає каталізатором розвитку спорту, тим гвинтиком, реактивним хімічним елементом, завдяки якому живиться сам спорт. І фактично спорт наразі може існувати лише у тісному взаємозв’язку, симбіозі зі спортивними ЗМІ. Безперечно, спортивна журналістика як наукова та практична галузь виступає благодатним та перспективним полем, що активно закликає до своїх лав Орачів та Гончарів.

У нашій монографії ми відкриваємо спортивну журналістику крізь призму різних історичних етапів, розкриваємо її героїв, об’єктів, суб’єктів, тривалий процес її формування та становлення й актуальні проблеми. Разом з тим, багато аспектів спортивної журналістики залишаються поза кадром на шпальтах нашої праці (зокрема, полісемантичність модусів й образів спорту різних епох та їх трансформація на шпальтах ЗМІ, творчий стиль провідних корифеїв спортивного пера різних епох, самобутність друкованої журналістики кожного окремого регіону України тощо). Спортивна журналістика – це справжня наука Алхімія, що приховує в собі багато таємниць, незвіданих та звабливих лабіринтів. Відповідно до засад Алхімії ми формулюємо основні рецепти та поради для майбутніх спортивних журналістів та медіадослідників на основі вивчення досвіду функціонування українських спортивних видань різних епох. Разом з тим, спортивна журналістика ще чекає на своїх Алхіміків та Експериментаторів, що відкриють в ній еліксири вічної молодості й незлічені духовні, творчі та наукові скарби.

Список використаних джерел

1. **Акопов А. И.** Методика типологического исследования периодических изданий (на примере специальных журналов). Иркутск : Изд-во Иркутского ун-та, 1985. 95 с.
2. **Алексеев К. А.** Спортивная пресса России XIX – начала XX вв. : историко-типологический анализ : дис. … канд. филол. наук : 10.01.10 / С.-Петерб. гос. ун-т. Санкт-Петербург, 2008. 257 с.
3. Альпиніст-інвалід. *Фізкультура і спорт*. 1961. № 8. С. 18.
4. **Антипов О.** Викинути старий спортивний мотлох. *Фізкультурник України*. 1931. № 8. С. 12–14.
5. **Асаулов В. Ф.** Печать как эффективное средство формирования советской системы физического воспитания народа : 1917–1925 гг. : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. историч. наук : 07.00.10. Киев, 1989. 31 с.
6. **Бабешко А. А., Левицкий М. Ю.** Донецкий футбол. XX век : история, статистика, фотографии. Донецк : Сталкер, 1988. 464 с.
7. **Баранов В. В.** Спортивная печать Российской Федерации. Формирование новой системы : 90-е годы : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.01.10. Москва, 2001. 20 с.
8. **Бацунов С. М.** Спорт як соціокультурний феномен : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.03. Запоріжжя, 2012. 20 с.
9. **Башманова М. Ю.** Особенности развития спортивной журналистики в Кыргызстане : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.01.10. Бишкек, 2011. 16 с.
10. **Белоус Е. А.** Из опыта подготовки спортивных журналистов в Сибирском государственном университете физической культуры и спорта. *Теория и практика физической культуры*. 2007. № 12. С. 65–67.
11. **Бирюлев И. М.** Центры авиационной теории и практики Украины. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. 1997. Вип. 2. URL : https://www.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/2/./biryulyov1.pdf (дата звернення : 01.02.2015).
12. **Блях В. А., Привіс С. Л.** Десятиріччя радянської фізкультури на Україні. Київ : Радянське будівництво і право, 1935. 112 с.
13. **Бойко О. Д.** Історія України : підручник. 4-тє вид., доп. – Київ : Академвидав, 2012. 725 с.
14. **Боровська О. В.** Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2004. 15 с.
15. **Будников В. П.** Большевистская печать – важнейшее идеологическое оружие партии. Москва : Мысль, 1978. 168 с.
16. Буковина : Її минуле і сучасне / за ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського. Париж-Філядельфія-Дітройт : Зелена Буковина, 1956. 965 с.
17. **Вацеба О. М.** Історія фізичної культури та спорту в тематиці дисертаційних досліджень : покажчик авторефератів дисертацій з історії фізичної культури та спорту (1950–2002). Львів : Українські технології, 2003. 56 с.
18. **Вацеба О. М.** Нариси з історії західноукраїнського спортивного руху. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 1997. 234 с.

19. **Вацеба О. М.** Спорт української діаспори : бібліографічний покажчик книжкових видань з фізичного виховання і спорту української діаспори. Львів : Українські технології, 2003. 84 с.
20. **Вацеба О. М.** Український спорт : покажчик книжкових видань з фізичного виховання та спорту в Україні (1922–1941). Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. 102 с.
21. **Вацеба О. М.** Феномен зарубіжної української спортивної періодики. *Актуальні проблеми фізичної культури і спорту*. 2004. Вип. 5. С. 26–34.
22. **Вацек Й., Бабка Л.** Голоса изгнанников : Периодическая печать эмиграции из советской России (1918–1945). Прага : PBtisk, 2009. 128 с.
23. **Виноградов П. А.** Исследование функционирования местных средств массовой коммуникации по пропаганде физической культуры и спорта : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.05. Москва, 1974. 23 с.
24. **Виноградов П. А.** Пропаганда массовой физической культуры и спорта на страницах областной прессы. Москва, 1988. 117 с.
25. **Виноградов П. А, Трифонова А. А.** Уровень информированности населения по вопросам физической культуры и спорта. *Теория и практика физической культуры*. 1984. № 6. С. 31–33.
26. **Виноградов П. А.** Физкультура и здоровый образ жизни. Проблемы и перспективы массовых средств информации. Москва : Мысль, 1991. 224 с.
27. **Владимиров В. М.** Вступ до спеціальності «Журналістика» : навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. 166 с.
28. **Владимиров В. М.** Історія української журналістики (1917–1991) : навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. 174 с.
29. **Войтик Е. А.** Спортивная журналистика. Томск : Факультет журналистики ТГУ, 2004. 125 с.
30. **Войтик Е. А.** Спортивная тематика в российских периодических изданиях XVIII в. : к проблеме идентификации. *Медиаскоп*. 2014. № 2. URL : https://www.mediascope.ru/node/1548 (дата звернення : 06.03.2015).
31. **Волобуєва А. М.** «Служіння красі людського тіла» : видання про фізичну культуру та виховання кінця XIX – початку XX ст. *Образ.* 2008. Вип. 9. С. 80–84.
32. **Волобуєва А. М.** Становлення преси Київської губернії XIX – початку XX ст. *Образ.* 2010. Вип. 11. С. 89–100.
33. **Волобуєва А. М., Сидоренко Н. М.** Формування преси Києва (1835–1918 рр.) : монографія. Київ : Темпора, 2011. Т. І. 208 с.
34. **Ворновицкий Л.** Динамовец Волыни. *Динамовець Волині*. 1931. № 1. С. 3.
35. **Ворон Н. И.** Жанры фотожурналістики : учеб. пособие. Москва : Изд-во МГУ им. Ломоносова, 2012. 145 с.
36. **Воронков П.** Спортивная пресса как тип. *Самиздат.* 2006. № 9. URL : https://www.zhurnal. lib.ru/w/woronkow_p/sport_press.shtml/ (дата звернення : 11.09.2014).
37. Всем правлениям, всем членам ПСО «Динамо» на Украине. *Динамо*. 1930. № 10. С. 31.
38. Газета «Команда». *Rutracker.org*. URL : https://www.rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=3594451 (дата звернення : 17.11.2014).
39. Газета «ФК Шахтёр». *Mag.football.ua*. URL : https://www.mag.football.ua/Shakhtar/FKS/Shakhtar_in.htm (дата звернення : 04.10.2014).
40. Газети Радянської України. 1917–1920 рр. : бібліогр. покажчик АН УРСР. Київ : Центр. наук. б-ка. Відділ газетних фондів, 1979. 111 с.

41. Газети України 1930–1934 рр. у фондах бібліотеки ім. В. І. Вернадського. Ч. 2. Київ : НБУ ім. В. І. Вернадського, 2004. 984 с.
42. Газеты СССР 1917–1960 гг. : библиографический справочник. Т. 5 : Вспомогательные указатели. Москва : Книга, 1984. 262 с.
43. **Галич В. М.** Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор : еволюція творчої майстерності. Київ : Наукова думка, 2004. 816 с.
44. **Гальченко О. М.** Фізкультурно-спортивний рух у Донбасі (1917–1930 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. Донецьк, 2008. 18 с.
45. **Герман І. С.** Запорізька преса 20-х – 40-х рр. ХХ ст. : жанрово-стильові особливості : дис. … канд. філол. наук : 10.01.08 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. 210 с.
46. **Глод В. И.** Жанр-гибрид (о проблемах взаимодействия спортивного отчёта и репортажа). *Весник Белорусского университета. Сер. 4.* 1986. № 2. С. 31–32.
47. **Глод В. И.** Информационные жанры в современной спортивной журналистике : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.01.10. Киев, 1988. 20 с.
48. **Голощапов Б.** История физической культуры и спорта : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2005. 312 с.
49. Громаддя цифр і самовтішний міраж. *Старт*. 1971. № 2. С. 39.
50. **Грот Ю. И., Александров Ю. В.** Динамо : люди, годы, факты. Харьков : ХаГИФК, 2001. 366 с.
51. **Грот Ю. И.** Клуб знаменитых харьковчан. Этот непостижимый Блях. *Музей Холокоста*. URL : https://www.holocaustmuseum.org.ua› articles/arkhiv…1…article (дата звернення : 03.10.2014).
52. **Гуськов С. И.** Профессиональный спорт и российская действительность. *Физическая культура и спорт в РФ : сборник статей*. Москва : Физкультура и спорт, 2000. С. 66–85.
53. **Деметер Г. С.** Очерки по истории отечественной физической культуры и олимпийского движения. Москва : Советский спорт, 2005. 324 с.
54. **Дерепа М. С.** Висвітлення спорту в періодичній пресі України (2000–2002) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01. Київ, 2003. 19 с.
55. **Дерепа М. С.** Особливості й тенденції висвітлення спорту в газеті «Команда» . *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2001. № 4. С. 78–81.
56. Динамо. Энциклопедия / под ред. Г. Л. Черневич, Е. А. Школьникова. Москва : ОЛМА-Пресс, 2003. 480 с.
57. «Динамо» включается в борьбу за уголь. *Динамовец Сталинщины*. 1931. № 2. С. 5.
58. **Долгополова Е. Ф.** Роль российской периодической печати в популяризации и развитии олимпийского движения с 1894 года по 1912 год. *Олимпийский спорт и спорт для всех* : сб. материалов докладов учасн. 14 Международного научного конгресса, 5–8 окт. 2010 г. Киев : Изд-во Нац. ун-т физ. воспитания и спорта Украины, 2010. С. 9.
59. **Донской Д. Б.** Роль и место спортивной журналистики в системе СМИ США : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.01.10. Москва, 2008. 19 с.
60. **Дорошенко В.** Українська преса у вільному світі в роках 1961 і 1962. *Український щоденник Свобода.* 1963. С. 53–75.
61. **Дубчак І. Є.** Спортивний дискурс у російському масмедійному комунікативному просторі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 2009. 17 с.

62. Енциклопедія українознавства : словникова частина / за ред. В. Кубійовича. Т. 8. Львів : Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 2000. С. 2800–3200.
63. **Есин Б. И.** О методике историко-журналистских исследований. *Методика изучения периодической печати*. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1977. С. 8.
64. **Есин Б. И.** Русская газета и газетное дело в России. Задачи и теоретико-методологические принципы изучения. Москва : Изд-во Московского университета, 1981. 129 с.
65. **Жарський Е.** До історії нашого спорту . *Спортовий репортер*. 1956. № 1. С. 6.
66. **Желтова Е. Л.** Культурные мифы вокруг авиации в России в первой трети ХХ века. *Труды «Русской антропологической школы».* Вып. 4 (часть 2). Москва : РГГУ, 2007. С. 163–193.
67. **Животко А. П.** Історія української преси. Київ : Наша культура і наука, 1999. 360 с.
68. **Житарюк М. Г.** Великий спорт і масмедіа. Львів : Світ, 1997. 84 с.
69. **Здоровега В. Й.** Теорія і методика журналістської творчості : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2000. 180 с.
70. **Зильберт Б. А.** Спортивный жаргон (на материале современного русского языка). *Новое в лексике русского языка*. 1983. № 6. С. 87–95.
71. **Зуев В. Н.** Нормативно-правовые акты в регуляции управления отечественной сферой физической культуры и спорта. *Теория и практика физической культуры*. 2002. № 7. С. 46–58.
72. Из истории отечественного голубеводства. *Архив голубеводов Мира*. URL : https://www.archivedove.narod.ru/history/1.htm (дата звернення : 19.09.2014).
73. Из истории шахматной композиции в Одессе. *Одесские Известия*. URL : https://www.izvestiya. odessa.ua/ru/2005/.../iz-istorii-shahmatnoy-kompozicii-v-odess (дата звернення : 11.10.2014).
74. История физической культуры и спорта / под ред. В. В. Столбова. Москва : Физкультура и спорт, 1983. 359 с.
75. История физической культуры / под ред. В. Столбова, Л. Финогеновой, Н. Мельниковой. Москва : Физкультура и спорт, 2001. 424 с.
76. Кавалерийское дело – в массы динамовцев. *Динамо*. 1930. № 7. С. 14.
77. **Каменев В.** Взлет с ипподрома. *Проза.ру*. URL : https://www.proza.ru/2012/09/03/546 (дата звернення : 21.08.2014).
78. **Каменецкий Ф.** В небо с Софиевской. *Газета «Порто-Франко»*. URL : https://www.porto-fr.odessa.ua/index.php?art_num=art016&year=2004 (дата звернення : 24.08.2014).
79. **Кікта С.** Дзеркало спортових товариств. *Альманах Ради Фізичної Культури : 1945–1948*. Мюнхен : «Молоде Життя», 1951. С. 69–70.
80. **Ким М. Н.** Жанры современной журналистики. Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В. А., 2004. 336 с.
81. **Ковпак В. О.** Українська спортивна періодика Галичини 20–30 рр. ХХ ст. : монографія. Львів : Львів. нац. наук. б-ка ім. В. Стефаника, Наук.-дослід. центр періодики, 2008. 234 с.
82. **Ковтурман В.** Фізкультуру ХТЗ на буксир інфізкульту. *Фізкультурник України*. 1931. № 17. С. 8–9.
83. **Козій Ю. С.** Спортивний рух в середовищі західної української діаспори : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02. Луцьк, 2000. 18 с.
84. **Коляструк О. А.** Преса УСРР в контексті політики українізації (20–30-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2003. 20 с.

85. **Коновалова О. В.** Основы журналистики : уч. пособ. Москва : ИКЦ «МарТ», 2005. 272 с.
86. **Корнилов Е. А.** Проблемы применения системного подхода к изучению журналистики. *Методы исследования журналистики*. Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1984. С. 27–39.
87. **Корнилов Е. А., Акопов А. И.** Типология в современной науке о печати (к постановке проблемы). *Методы исследования журналистики*. Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1979. С. 60–72.
88. **Корольова О. В.** Мовностилістичні особливості заміток-новин у сучасних українських спеціалізованих журналах про спорт. *Світові стандарти сучасної журналістики* : зб. наук. праць / за ред. М. В. Бутиріна. Черкаси, 2010. С. 191–194.
89. **Корольова О. В.** Спортивні журнали незалежної України : сучасний стан, тенденції розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01. Київ, 2013. 17 с.
90. **Короченский А. П.** Источник кризиса доверия. Главные причины недоверия к СМИ. *Журналистика и медиарынок*. 2006. № 12. С. 12–18.
91. **Короченский А. П.** Пиарналистика как гибрид журналистики и PR : аномалия или новый профессиональный норматив? *Коммуникация в современном мире* : сб. науч. статей. Воронеж, 2004. С. 93.
92. **Коршак Ю. Ф.** Старый, старый футбол. Москва : Физкультура и спорт, 1975. 119 с.
93. **Костюк І.** Публіцистична сміхотерапія на сторінках українських таборових часописів. *Мир слова рей.* URL : https://www.referat.mirslovarei.com/d/631159/ (дата звернення : 06.10.2014).
94. **Кость С. А.** Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування). Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 514 с.
95. **Кость С. А.** Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. : ідейно-концептуальні засади, періодизація) : навч. посібн. Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 272 с.
96. **Кость С. А.** Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. : структура, проблематика). Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 217 с.
97. **Кравців Б. М.** Журнали і газети в Українській ССР. *Український щоденник Свобода*. 1963. С. 77–84.
98. **Кропивницькая Т. А.** Роль ЗМІ в популяризації спортивних єдиноборств в Україні. *Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта*. 2008. № 9. С. 79–83.
99. **Кузнецов И. В., Фингерит Е. М.** Газетный мир Советского Союза 1917–1970 : республиканские, краевые, областные и окружные газеты. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1976. Т. 2. 321 с.
100. **Кузнецов И. В.** История отечественной журналистики (1917–2000). Москва : Флинта : Наука, 2002. 640 с.
101. **Кузьменко С. Н.** Освещение олимпийского движения в средствах массовой информации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.01.10. Москва, 1997. 23 с.
102. **Кузьмович О.** Українська спортова школа у США. *Юнак*. Ч. 6–7. 1973. С. 23–25.
103. **Кулик Я. Л.** Історія виникнення й розвитку фізичної культури та спорту на Україні. Вінниця : Логос, 1997. 133 с.

104. **Кульчицький С. В., Коваль М. В., Лебедєв Ю. Г.** Історія України. Київ : Освіта, 1998. 288 с.
105. **Кун Л.** Всеобщая история физической культуры и спорта. Москва : Радуга, 2010. 401 с.
106. **Кройчик Л. Е.** Система журналистских жанров. *Основы творческой деятельности журналиста* : сборник науч. статей / под. ред. С. Г. Корконосенко. Санкт-Петербург : Знание, СПбИВЭСЭП, 2000. С. 125–168.
107. **Купчик И., Клаусен Ю.** Редколлегия о журнале. *Динамо*. 1930. № 11. С. 19.
108. **Кыласов А. В.** Спорт как социокультурный феномен эпохи глобализации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. наук по культурологии : 24.00.01. Москва, 2010. 24 с.
109. **Лаврик О. В.** Жанрово-стильові особливості репортажу в українській спортивній пресі. *Теле- та радіожурналістика*. 2010. Вип. 9, ч. 1. С. 196–201.
110. **Ландарь А. С.** Роль прессы в развитии физкультурного движения на Украине (1922–1941 гг.). Минск, 1971. С. 49–51.
111. **Левицкий М. Ю.** С «Шахтёром» навсегда! Донецк : «Рекламный Дом», 2007. 445 с.
112. **Леоненко А.** Передумови виникнення та розвиток фізкультурно-спортивного руху «Сокіл». *Молода спортивна наука України* : зб. наук. праць з галузі фіз. культури та спорту. 2003. Вип. 7, т. 1. С. 214–217.
113. **Леонтюк А. М.** Спорт как социокультурный феномен : дис. … канд. философ. наук : 09.00.11 / С.-Петерб. гос. ун-т. Санкт-Петербург, 1996. 105 с.
114. **Линдер И.** Шахматы на Руси. Москва : Наука, 1975. С. 195.
115. **Ли Хун.** Особенности становления и функционирования спортивной печати в Китайской Народной Республике : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.01.10. Москва, 2010. 18 с.
116. **Лубышева Л. И.** Социальная роль спорта в развитии общества и социализации личности. *Теория и практика физической культуры*. 2001. № 4. С. 59–71.
117. **Лукосяк Ю. П.** Футбол. Первые шаги 1860–1923. Санкт-Петербург : Союз художников, 1998. 240 с.
118. **Мазов Н. Ю.** Спорт как социокультурное явление : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора философ. наук : 09.00.11. Уфа, 2009. 24 с.
119. **Макеева А. А.** Немецкая спортивная метафорика (на материале современной немецкоязычной печати) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2006. 19 с.
120. **Мельник Г. С., Тепляшина А. Н.** Основы творческой деятельности журналиста : уч. пособ. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 272 с.
121. **Мельник Г. С., Тепляшина А. Н.** Актуальные проблемы современности и журналистика. Санкт-Петербург : Роза мира, 2009. 241 с.
122. **Мельник П.** Нове метафоричне мислення в газетній спортивній журналістиці. *Стиль і текст*. 2002. Вип. 3. С. 195–205.
123. **Мельник С. А.** Взаимозависимость процессов коммерциализации СМИ и спорта : по материалам французской газеты «Монд» (1998–2003 гг.) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.01.10. Москва, 2004. 21 с.
124. **Метаев Ю. А.** Пропаганда физической культуры. Москва : Физкультура и спорт, 1967. 75 с.
125. Методика изучения периодической печати : сборник научных статей / под. ред. Б. И. Есина. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1977. 321 с.
126. Методика типологического анализа периодической печати / под. ред. О. А. Вороновой, Л. Л. Реснянской. Москва : Изд-во МГУ им. М. Ломоносова, 1995. 236 с.

127. Методологические проблемы изучения средств массовой коммуникации : сборник научных статей / под ред. В. И. Михалковича, В. Т. Стигнеева. Москва : Наука, 1985. 197 с.
128. **Михневич А.** О нашем журнале. *Динамо*. 1929. № 7–8. С. 3.
129. **Михайлин І. Л.** Журналістика як всесвіт. Харків : Прапор, 2008. 512 с.
130. **Михайлин І. Л.** Журналістська освіта і наука : підручник. Суми : Університетська книга, 2009. 336 с.
131. **Михайлин І. Л.** Історія української журналістики ХІХ століття. Київ : ЦНУ, 2003. 720 с.
132. **Михайлин І. Л.** Нарис історії журналістики Харківської губернії (1812–1917). Харків : Колорит, 2007. 357 с.
133. **Михайлов С. А., Мостов А. Г.** Спортивная журналистика : уч. пособ. Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В. А., 2005. 224 с.
134. **Мойсеєв В. А.** Паблік рілейшнз. Київ : Академвидав, 2007. 224 с.
135. **Мукомела О. Г.** На зламі віків : українська журналістика на початку ХХ ст. : навч. посіб. Київ : Грамота, 2010. 240 с.
136. **Мушинка М.** Виставка української емігрантської преси в Празі. *Український журнал*. 2009. № 6. С. 10–11.
137. Мысли глобально, действуй локально. LG MEDIA. Блог. URL : https://www.lg_media.blog. top.lg.ua/Mysli-globalno-dejstvuj-lokalno-19879 (дата звернення : 06.05.2014).
138. **Мяснов П. Н.** О конских ристаниях и скаковых лошадях. Москва : Либроком, 2011. 112 с.
139. **Назаров М. М.** Массовая коммуникация в современном мире : методология анализа и практика исследований. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 240 с.
140. **Наріжний С.** Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. 121 с.
141. Невтішна схожість. *Старт*. 1974. № 6. С. 42.
142. Не лише футбол. *Спортивна газета*. 1983. № 54. С. 6.
143. **Нечиталюк М. Ф.** Методологічні проблеми історико-журналістських досліджень. *Українська періодика : історія і сучасність* : зб. матеріалів доп. учасн. Всеукр. наук.-теор. конф., 9–10 груд. 1993. Львів, 1993. 675 с.
144. **Нечиталюк М. Ф.** Турботи істориків журналістики. *Вісник Львівського ун-ту. Сер. Журналістика.* 1990. Вип. 16. С. 68–70.
145. **Німич Г. М.** Історія висвітлення роботи позашкільних навчальних закладів спортивного спрямування засобами масової інформації в 50-х – 70-х рр. ХХ ст. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 486–489.
146. **Нукельман Д. М.** Библиография шашечной литературы (Шашки-64, шашки-100 и другие шашечные игры на тетрагональных досках). *Fishka*. URL : https://www.fishka.spb.ru/artickles/ bibliografia/shashki/101.htm (дата звернення : 18.09.2014).
147. **Оборин К.** В небе над Южной Пальмирой. *Аэроклуб «Одесса»*. URL : https://www.airclub.odessa.ua/htmls/club.htm (дата звернення : 27.11.2014).
148. **Оганесян А. В.** Роль средств массовой информации в пропаганде физической культуры, комплекса ГТО и спорта : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.05. Москва : ВНИИФК, 1979. 19 с.
149. Одних желаний мало! *Советский спорт*. 1958. № 37. С. 12.
150. **Окулич-Козарин Г.** Тяжелее воздуха. *Красное знамя*. 1964. 9 дек. URL : https://www.korolenko.kharkov.com/virtual_vistavki/Journals/Okulich.pdf (дата звернення : 10.06.2014).

151. **Олейник Н. А.** История физической культуры и спорта на Харьковщине : люди, годы, факты. Харьков : Прапор, 2005. Т. 1. 357 с.
152. Олимпийские игры в Киеве. *Ozmns*. URL : https://www.ozmns.narod.ru/olimp/Zagovor_ OLIMP.htm (дата звернення : 17.05.2014).
153. **Омельченко Е. И.** Роль средств массовой информации в формировании интереса к физической культуре и спорту. *Теория и практика физической культуры*. 1972. № 10. С. 95–103.
154. **Орлик О.** Журнальні видання 20–30-х років ХХ століття як джерело дослідження видавничої справи в Україні. *Вісник Книжкової палати*. 2009. № 6. С. 37–40.
155. **Орлов С. И.** Зарождение и становление советской спортивной журналистики (к вопросу о типологии изданий) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. историч. наук : 07.00.10. Москва, 1975. 17 с.
156. **Орлов С. И.** Русская дореволюционная спортивная журналистика. Москва, 1974. 105 с.
157. **Осінчук В. Г.** Визначення основних спортивних термінів фізичної культури і спорту : навч. посіб. Київ : ЛДУ, 1995. 200 с.
158. **Осінчук В. Г.** Пропаганда фізичної культури і спорту. Київ, 1993. 80 с.
159. Откроем огонь по недостаткам. *Динамо*. 1930. № 2. С. 34.
160. От редакции. *Комсомолец Украины.* Орган ЦК ЛКСМУ и Харьковского Окружкома. 1928. 28 листопада. С. 6.
161. **Павленко А. В.** Футбольний імідж України : особливості формування та виявлення в сучасних вітчизняних ЗМІ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06. Київ, 2012. 16 с.
162. **Пангелов Б. П.** Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 245 с.
163. **Паночко М. Н.** Украинская спортивная лексика : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.07.02. Киев, 1978. 9 с.
164. **Парійчук І.** «Спортові Вісті» – як предтеча західно-української спортивної журналістики першої третини ХХ століття. *Молода спортивна наука України*. 2003. Вип. 7. Т. 1. С. 221–230.
165. **Пархітько О. В.** Одеська періодична преса періоду визвольних змагань : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Одеський нац. ун-т ім І. Мечникова. Одеса, 2005. 190 с.
166. **Пелепейченко П.** Редколлегия о журнале. *Динамо*. 1930. № 10. С. 38.
167. Первое место в Южнорусском турнире дало ему звание «маэстро». *Шахматы Курганской области*. URL : https://www.chess45.ru/historychess/42.html (дата звернення : 19.10.2014).
168. Періодичні видання Києва (1835–1917 рр.) : покажчик / за ред. А. М. Волобуєвої, Н. М. Сидоренко. Київ : Темпора, 2012.
169. **Півень О. П.** Актуальні проблеми фізичного виховання в українській пресі 20-х років ХХ ст. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2005. № 18. С. 49–53.
170. **Письменный Я.** Важная задача. *Динамо*. 1929. № 2. С. 2–3.
171. **Письменный Я.** Ещё о самокритике. *Динамо*. 1930. № 10. С. 21.
172. **Письменный Я.** От слов к делу. *Динамо*. 1930. № 3. С. 44.
173. **Письменный Я.** Шерлок Холмс в Харькове. Последнее приключение великого сыщика. *Динамо*. 1930. № 11. С. 36–37.
174. Полтавський довгочхун. *Старт.* 1971. № 8. С. 33.
175. **Пономарев Н. И.** Возникновение и первоначальное развитие физического воспитания. Москва : Физкультура и спорт, 1970. 248 с.

176. **Пономарев Н. И.** Социальные функции физической культуры и спорта. Москва : Физкультура и спорт, 1974. 287 с.
177. **Попович Ю.** Роль газети «Самостійність (1934–1937) у національному самовиявленні буковинців. *Український інформаційний простір*. 2013. № 1. Ч. ІІ. С. 252–259.
178. **Почепцов Г. Г.** Паблік рілейшнз : навч. посіб. Київ : Знання, 2000. 508 с.
179. Пресса на колёсах. *Ретроавто*. URL : https://www.retroavto.net/ruskie/3.html (дата звернення : 14.12.2014).
180. Преса України : газети. 1917–1920 рр. : бібліогр. покажчик НАН України / за ред. Г. Я. Рудого. Київ : Хрещатик, 1997. 97 с.
181. Преса Української РСР. 1918–1973 рр. : наук.-стат. довідник. Харків : Ред.-вид. відділ Книжкової палати УРСР, 1974. 212 с.
182. Преса Української РСР 1918–1985 рр. : стат. збірник. Київ : Кн. палата УРСР ім. І. Федорова, 1986. 175 с.
183. Преса Української РСР 1917–1966 рр. : стат. довідник / за ред. В. М. Скачко. Харків, 1967. 146 с.
184. **Прилюк Д. М.** Теорія і практика журналістської творчості. Методологічні проблеми : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1979. 271 с.
185. **Приходько А. И.** Журнал «Красота и сила» (1913 г.) и его роль в развитии общественного физкультурного движения в Украине. *Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта*. 2007. № 12. С. 118–122.
186. **Приходько А. И.** Практическая деятельность В. К. Крамаренко в области физического воспитания и спорта в досоветский период. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2008. № 1. С. 99–104.
187. Происхождение волевой гимнастики. *Триумф воли*. URL : https://www.triumfvoli.narod.ru/2.html (дата звернення : 14.01.2015).
188. **Прохоров Е. П.** Исследуя журналистику. Москва : РИП-Холдинг, 2006. 202 с.
189. **Різун В. В., Скотникова Т. В.** Методи наукових досліджень у журналістикознавстві : навч. пос. Київ : Преса України, 2008. 144 с.
190. **Романов Н.** Трудные дороги к Олимпу. Москва : Физкультура и спорт, 1987. 322 с.
191. **Романюк М. М.** Здобутки й прорахунки дослідників української преси : погляд у ХХІ ст. *ЛННБ ім. В. Стефаника АН України. Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка.* URL : https://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/Internet/PART-1_8.htm (дата звернення : 05.01.2015).
192. **Романюк М. М.** Історія української преси : проблеми періодизації. *Збірник праць науково-дослідного центру періодики*. 1993. Вип. І. С. 6–13.
193. **Романюк М. М.** Українська історико-журналістська наука на порозі ХХІ століття. *Українська періодика : історія і сучасність :* зб. матеріалів доп. учасн. VI Всеукр. наук.-теорет. конф., 11–13 трав. 2000 р. / за ред. М. М. Романюка. Львів, 2000. С. 9–41.
194. **Романюк М. М., Галушко М. В.** Українські часописи Львова 1848–1939 рр. : історико-бібліографічне дослідження. Т. 2. 1901–1919 рр. Львів : Світ, 2002. 692 с.
195. **Рубан В. А.** Становлення української радянської преси (1921–1925). Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1965. 196 с.
196. **Сазонова Ю. А.** Зарождение и формирование украинской спортивной прессы на территории Галиции (конец ХІХ – начало ХХ в.). *Вестник Белорусского государственного университета. Серия 4. Филология. Журналистика. Педагогика*. 2015. № 3. С. 85–91.

197. **Сазонова Ю. А.** Спортивная «пресса в прессе» как форма существования спортивной журналистики : особенности развития в Украине. *Проблемы массовой коммуникации* : сб. материалов докл. участн. XXVI Всероссийской научно-практич. конф., Воронеж, 15–16 мая, 2015. Воронеж : Изд-во ВГУ. С. 72–75.
198. **Сазонова Ю. А.** Спортивная пресса Украины в 1917–1921 гг. : особенности функционирования. *Медиаисследования молодых ученых* : сб. материалов докл. участн. II Всероссийской научно-практич. конф., Ставрополь, 21–22 мая 2015 / под ред. А. М. Горбачева. Ставрополь : Изд-во СКФУ, 2015. С. 36.
199. **Сазонова Ю. А.** Спортивная пресса УССР 1920–1930-х годов : типология, периодизация, особенности развития, историко-функциональный аспект. *Вестник Московского университета. Серия Журналистика*. 2014. № 3. С. 119–134.
200. **Сазонова Ю. О.** Висвітлення професійного спорту в сучасній спортивній пресі України (на прикладі газети «Болельщик»). *Здоров'я та його сучасні детермінанти : культура здоров'я, фізичне виховання, фізична реабілітація, спорт* : зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф., 26–27 листопада 2010 р., Луганськ : у 2 ч. / за ред. В. П. Горащука. Ч. II. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2010. С. 130–133.
201. **Сазонова Ю. О.** Газета «Команда» в історії української спортивної журналістики періоду незалежності : періоди розвитку, проблемно-тематичний діапазон, характерні риси функціонування. *Вісник Книжкової палати України*. 2019. № 12. С. 38–43.
202. **Сазонова Ю. О.** Газета «Спорт-арена» як взірець змішаної спортивної преси. *Тенденції розвитку медійного контенту : сьогодення і майбуття :* зб. матеріалів I Міжнародної наук.-практ. конф. / за ред. В. Корнєєва. Київ : Вид-во Інституту журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. С. 128–130.
203. **Сазонова Ю. О.** Донецька газета «Шахтёр» в історії української журналістики : історія зародження та особливості функціонування. *Регіональні ЗМІ України : історія, сучасний стан та перспективи розвитку :* зб. матеріалів доп. учасн. I всеукраїнської наук.-практ. конф., Старобільськ, 22 березня 2017 р. / за ред. А. О. Галича. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2017. С. 36–43.
204. **Сазонова Ю. О.** Дореволюційна спортивна преса Харкова : особливості зародження та формування у 1900–1910-ті рр. *Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації* : зб. матеріалів доп. учасн. V міжнародної наук.-практ. конференції, Київ-Буча, квітень 2015. Київ : Мілеціум, 2015. С. 65–71.
205. **Сазонова Ю. О.** Журнал «Вестник физической культуры» (1922–1929) як епохальне явище в історії харківської спортивної журналістики : провідні автори, структура, проблемно-тематичний діапазон та жанрова палітра. *Вісник Книжкової палати України*. 2018. № 10. С. 41–46.
206. **Сазонова Ю. О.** Журнал «Красный спорт» (1922–1923) в історії спортивної преси УРСР 1920-х років. *Держава і регіони. Серія «Соціальні комунікації»*. 2013. № 1 (13). С. 95–102.
207. **Сазонова Ю. О.** Зародження та формування київської спортивної преси (кінець XIX – 1917 р.). *Вісник Харківської державної академії культури*. *Серія Соціальні комунікації*. 2017. Вип. 50. С. 263–274.
208. **Сазонова Ю. О.** Зародження та формування спортивної преси Одеси (кінець XIX – 1910-ті рр.). *Український інформаційний простір*. 2014. № 3. С. 163–173.

209. **Сазонова Ю. О.** Київська спортивна преса 1920–1930-х рр. в історії української журналістики. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2013. Т. 52. С. 283–293.
210. **Сазонова Ю. О.** Піар-технології в спортивній клубній пресі (на матеріалі журналів «Динамо» та «Шахтар»). *Науковий пошук молодих дослідників. Серія Соціальні комунікації.* 2011. № 3. С. 103–116.
211. **Сазонова Ю. О.** Спортивна преса Буковини та Закарпаття у 20–30-х рр. ХХ ст. *Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації* : зб. матеріалів IV Міжнародної наук.-практ. конференції, Київ-Буча, квітень 2014. Київ : Міленіум, 2014. С. 60–65.
212. **Сазонова Ю. О.** Спортивна преса України : особливості становлення та сучасне функціонування : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Харківський нац. ун-т ім. В. Каразіна. Харків, 2016. 223 с.
213. **Самчук У. О.** Волинь : роман у 3 ч. Ч. 3 : Батько і син. Київ : Дніпро, 1993. 334 с.
214. **Свістельник І. Р.** Книговидання та періодична преса у галузі фізичної культури і спорту. Київ : Кондор, 2010. 148 с.
215. **Семибратский Б. А.** Спортивная пресса Украины в борьбе за выполнение партийных решений о дальнейшем развитии физической культуры и спорта (1966–1972) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. историч. наук : 07.00.10. Минск, 1975. 25 с.
216. **Семибратский Б. А.** Справочник физкультурного работника. Киев : Здоровье, 1971. 356 с.
217. **Сидоренко Н., Холодова В.** Періодичні видання Одеси та Херсонської губернії (ХІХ – поч. ХХ ст.). *Українська періодика : історія і сучасність* : зб. матеріалів доп. учасн. VII Всеукраїнської наук.-теор. конф., 17–18 травня 2002 р. Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2002. С. 80–87.
218. **Синько Т.** Фізкультура в мистецтві. *Фізкультурник України*. 1935. № 10–11. С. 21–23.
219. **Случевский С. А.** Тенденции спортивной журналистики. *Телекритика*. URL : https://www.telekritika.ua/sluchevsky/print/76916 (дата звернення : 09.02.2015).
220. **Слюсаренко Е. А.** Специализированные журналы о спорте : типологические и профильные характеристики : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.01.10. Москва, 2003. 28 с.
222. **Смелкова З. С.** Риторические основы журналистики. Работа над жанрами газеты : уч. пособ. Москва : Наука, 2006. 320 с.
223. **Смеюха О.** Культорологічний контент журналу «ШО» за 2010 р. : тематико-проблематичний аспект. *Тенденції розвитку медійного контенту : сьогодення і майбуття* : зб. матеріалів І Міжнарод. наук.-практич. конф., 13 квітня 2011 р. / за ред. В. Корнєєва. Київ : Вид-во Інституту журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. С. 132–134.
224. **Смирнов Б.** Будущее и настоящее спортивных СМИ в России. *Спорт : экономика, право, управление*. 2006. № 4. С. 19–20.
225. **Сніцарчук Л. В.** Преса Радянської України 20–30-х рр. ХХ ст. : інформаційні приводи для галицьких журналістів. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія Літературознавство. Журналістика.* 2008. Т. 16. № 12. С. 129–135.
226. **Соколов Л. П.** Физическая культура и спорт в Киргизской ССР (1917–1963). Фрунзе : Изд-во «Мектсп», 1970. 235 с.
227. **Спасский О. Д.** За кого болеют журналисты. Москва : Физкультура и спорт, 1986. 175 с.

228. Спорт в зеркале журналистики : (О мастерстве спортивного журналиста) / под ред. Г. Я. Солганика. Москва : Мысль, 1989. 216 с.
229. Спортивная жизнь. *Википедия*. URL : https://www.ru.wikipedia.org/wiki/ Спортивная_жизнь_ (журнал) (дата звернення : 22.02.2015).
230. Спортивная публицистика и спортивная журналистика : особенности специализированного направления. *Web-ресурс спортивного журналиста Дмитрия Туленкова*. URL : https://www.sport-d.narod.ru /nauka/stat1.htm (дата звернення : 05.03.2015).
231. Спортивные (почтовые) голуби. *Информационный центр «Голубеводство»*. URL : https://www.infocenter-icg.ucoz.ru/index/sportivnye.../0-13 (дата звернення : 11.04.2015).
232. Справочник спортивного журналиста. Москва : Физкультура и спорт, 1993. 178 с.
233. Справочник физкультурного работника / под ред. П. Ф. Савицкого. Киев : Здоровье, 1976. 344 с.
234. **Степовой П. С.** Спорт, политика, идеология. Москва : Физкультура и спорт, 1984. 128 с.
235. **Стефанкив Н.** Специфика советской спортивной журналистики на примере журнала «Физкультура и спорт» (1922–1990) : дипломная работа. Харьков, 2004. 90 с.
236. **Стивенсон К. Л.** Спорт как современный социальный феномен : функциональный подход. *Спорт и образ жизни* : сборник статей. Москва : Физкультура и спорт, 1979. С. 123–135.
237. Сто семь лет назад в Одессе вышел первый в России журнал «Яхта». *Одессит.ua*. URL : https://www.odessit.ua/.../11524-107-let-nazad-v-odesse-vyshel-pervyy-v-rossii (дата звернення : 10.02.2015).
238. **Суник А. Б.** Некоторые актуальные проблемы исследований в области истории физической культуры и спорта. *Теория и практика физической культуры*. 1999. № 12. С. 2–10.
239. **Суник А. Б.** Российский спорт и олимпийское движение на рубеже XIX–XX веков. Москва : Советский спорт, 2004. 764 с.
240. **Сыченков В. В.** Интервью-портрет как тип коммуникации (на материале российских печатных еженедельников 1985–1996 гг.) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.01.10 / Казанский федеральный ун-т. Казань, 2007. 19 с.
241. Там, где всё уснуло. *Динамо*. 1930. № 2. С. 29.
242. **Тарасюк В.** Спортивна публіцистика в закарпатській пресі 1920–1930-х років. *Вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. Вип. 15. С. 132–136.
243. Теорія і практика радянської журналістики. Основи майстерності. Проблеми жанрів / за ред. В. Здоровеги. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1989. 323 с.
244. **Теппер Ю. Н.** Мяч, начиненный взрывчаткой. Как в 37-м спортсменов превращали в террористов. *Радио Свобода*. URL : https://www.svoboda.org/ content/article/395914.html (дата звернення : 09.01.2015).
245. **Тертычный А. А.** Аналитическая журналистика : познавательно-психологический подход. Москва : Гендальф, 1998. 254 с.
246. **Тертычный А.** Жанры периодической печати : уч. пособ. Москва : Аспект Пресс, 2002. 320 с.
247. Типология периодической печати / под ред. М. В. Шкондина, Л. Л. Реснянской. Москва : Аспект-Пресс, 2007. 236 с.

248. **Третяк В. Л.** Спортивне життя в Україні в довоєнний та окупаційний періоди. *Література та культура Полісся*. 2011. Вип. 66. С. 370–380.
249. **Тріска І.** Дістали наказ. *Спортивний листок*. 1935. № 1. С. 2.
250. **Трофімчук К.** Особливості спортивної лексики й термінології в засобах масової інформації. *BoOk.net*. URL : https://www.book.net/index.php?p=achapter&bid=18322&chapter=1 (дата звернення : 27.01.2015).
251. **Трубченинова А. А.** Эмотивность и оценочность в немецком газетном спортивном дискурсе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2006. 19 с.
252. **Туленков Д. А.** Лев Кассиль и советская спортивная публицистика 1920–1930-х годов : дис. … канд. филол. наук : 10.01.10 / Саратовский нац. исслед. гос. ун-т им. Н. Чернышевского. Саратов, 2007. 233 с.
253. **Ульянова К. М.** Преса Луганщини 1917–1938 рр. : становлення та основні тенденції розвитку : дис... канд. з соц. комунікацій : 27.00.04 / Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2009. 239 с.
254. **Ученова В. В.** Реклама : палитра жанров. Москва : Гелла-принт, 2004. 248 с.
255. **Ученова В. В.** Современные тенденции развития журналистских жанров. *Вестник Московского университета. Серия Журналистика*. 1976. № 4. С. 17–27.
256. **Ушерович В.** Динамо под обстрел свинцовой армии. *Динамо*. 1930. № 11. С. 48.
257. **Федоришин П. С.** Українська журналістика періоду національно-визвольних змагань 1917–1920 : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.08. Київ, 1996. 18 с.
258. Физкультурная печать о журнале. *Динамо*. 1930. № 10. С. 18.
259. **Хобта О. І.** Мистецька періодика Одеси другого десятиріччя ХХ століття : історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.08. Київ, 2005. 15 с.
260. **Хобта О. І.** Одеська журналістика в період першої російської революції. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия Филология. Социальные коммуникации.* 2011. Т. 24. С. 186–191.
261. **Хобта О. І.** Становлення авіації в Одесі на початку ХХ століття : роль спортивної журналістики у цьому процесі. *Журналістика* : науковий збірник. 2002. Вип. 1 (26). С. 15–24.
262. **Хобта О. І.** «Типологічне «обличчя» театральної періодики Одеси кінця XIX – початку ХХ ст. *Бібліотеказнавство, бібліографознавство, книгознавство*. 2009. Вип. 19. С. 175–177.
263. **Цалик С.** Автомобильная эпоха в Киеве. *Старый Киев*. URL : https://www.oldkiev.info/chudo_texniki/pervie_auto_v_Kieve.html (дата звернення : 09.11.2014).
264. **Цукерман А.** Как родился и вырос наш журнал. *Динамо*. 1930. № 10. С. 5–7.
265. **Цукерман А.** Мозоли на мозгах. Динамо. 1930. № 10. С. 29.
266. **Черепахов М. С.** О приметах газетных жанров. *Вестник Московского университета. Сер. 5. История, филология*. 1959. № 1. С. 57–70.
267. **Черепахов М. С.** О тенденциях развития жанров советской публицистики. *Вестник Московского университета. Сер. 7. Филология, журналистика*. 1964. № 1. С. 23–36.
268. **Черняков Б. І.** Зображальна журналістика в друкованих засобах масової інформації : Іл. періодика від виникнення до середини XIX ст. Київ : Вид-во Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка. Ін-т журналістики. Центр віл. преси, 1998. 115 с.
269. **Черный К.** Мысли к юбилею. *Динамо*. 1930. № 10. С. 18.

270. **Чудинов И. Г.** Основные постановления, приказы и инструкции по вопросам советской физической культуры и спорта 1917–1957 гг. Москва : Физкультура и спорт, 1959. 127 с.
271. **Чунихин К.** Спортивные хроники начала XX столетия. *Газета «Николаевские новости»*. URL : https://www.niknews.mk.ua/.../avtogonku-1907-goda-odessa-nikolaev-vyigrali (дата звернення : 19.04.2015).
272. **Шарафутдинова С. В.** Спортивная аналитическая статья как жанр дискурса СМИ. *Вестник Челябинского государственного университета. Серия Филология.* 2009. Вып. 36. С. 141–144.
273. Шахматы. Энциклопедический словарь / под ред. А. Карпова. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 639 с.
274. **Шишигин М. В.** Пропаганда физической культуры и спорта – функция управления физкультурным движением : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.05. Москва, 1973. 31 с.
275. **Шишигин М. В.** Спорт. Информация. Информация... Москва : Молодая гвардия, 1974. 126 с.
276. **Шкондин М. В.** Системная типологическая модель СМИ. Москва : Изд-во МГУ им. М. Ломоносова, 2002. 42 с.
277. **Шмелёва А. С., Геккер О. Н.** Периодическая печать России (журналы и газеты) : каталог-справочник 1703–1917. Т 5. Вспомогательные указатели. Москва : Книга, 1976. 683 с.
278. **Шомели Ж., Уисман Д.** Связи с общественностью : учебн. пособ. / под ред. Г. Е. Алпатова. Санкт-Петербург : Издательский Дом Нева, 2003. 128 с.
279. **Шустер О. С.** Средства массовой информации и спорт. Санкт-Петербург : Изд-во ГАФК им. П. Ф. Лесгафта, 1998. 232 с.
280. **Щурова Т.** Победа над страхом. *Всемирный клуб одесситов*. URL : https://www.odessitclub.org/ publications/almanac/alm_25/alm_25_282-294.pdf (дата звернення : 04.03.2015).
281. **Эколер М.** Старт дан – Финиш в Харькове. *Динамо*. 1933. № 14. С. 11.
282. Электронное пособие по спортивной журналистике / под ред. Е. А. Войтик. URL : https://www.edu2.tsu.ru/html/1732/start.htm (дата звернення : 10.12.2014).
283. **Яблоновська Н. В.** Преса етносів Криму : проблема національного відродження і діалог культур : дис. … докт. філол. наук : 10.01.08 / Київський нац. ун-т. ім. Т. Шевченка. Київ, 2007. 465 с.
284. Я ведь не газетчик. *Динамо*. 1930. № 2. С. 41.
285. **Янків І. Т.** Українська спортивна термінологія (історико-методологічний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізичного виховання та спорту : 24.00.02 / Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2000. 32 с.
286. **Яремко І. Я.** А першим був велосипед. *Олімпійська арена*. 2007. № 5. С. 34–36.
287. **Яремко І. Я.** Пионеры спортивной журналистики во Львове. *Українські новини*. URL : https://www.ukrnovosti.ru/smi/my-pomnim-pionery-sportivnoj-zhurnalistiki-vo-lvove/ (дата звернення : 23.04.2015).
288. **Aamidor A.** Real Sports Reporting. Washington : Indiana University Press, 2003. 260 p.
289. **Aguirre I.** Funciones político-ideológicas de la cultura física y el deporte. *EFDeportes*. URL : https://www.efdeportes.com/efd177/funciones-politico-ideologicas-del-deporte.htm (Last accessed : 10.02.2015).
290. **Alcoba A.** Cómo hacer periodismo deportivo. Madrid : Editorial Thomson Paraninfo, 1993.

291. **Alcoba A.** La prensa deportiva : tratamiento inédito sobre el género específico del deporte, y cómo hacer una publicación deportiva ideal. Madrid : Instituto Universitario Olímpico de Ciencias del Deporte, 1999.
292. **Altabella J.** Historia de la prensa deportiva madrileña. En Orígenes del deporte madrileño. Condiciones sociales de la actividad deportiva. 1870–1936. Madrid : Comunidad de Madrid, 1988.
293. **Andrews P.** Sports journalism : a practical guide. London : Sage publications, 2006, 180 p.
294. **Berasategui L.** Datos para la historia de la prensa deportiva en Cataluña. *Revista General de Información y Documentación*. 2000. 10(1). pp. 153–169.
294. **Bernal A.** Periodismo deportivo y sensacionalismo. Motivos para la reflexión. *Imagen, comunicación y deporte. Una aproximasion teorica* / Coordinador J. M. Montin. Madrid : Vision Libros. 2009. pp. 161–181.
295. **Boyle R.** Sports journalism : context and issues. New York : SAGE, 2006. 208 p.
296. **Castañón J.** El lenguaje periodístico del fútbol. Valladolid : Universidad de Valladolid, 1993.
297. **Fink C.** Sports writing : the lively game. New York : John Wiley & Sons, 2001. 304 p.
298. **Fischer H.** Sports journalism at its best : Pulitzer Prize-winning articles, cartoons and photographs. Washington : Nelson-Hall, 1995. 146 p.
299. **Hernández A.** El lenguaje de las crónicas deportivas. Madrid : Cátedra, 2003.
300. **Jones E.** Medios de comunicación deportivos. La situación española en el contexto internacional. *Telos*, 1994, 38, pp. 101–108.
301. **Kaenel S.** Deporte, sociedad e ideología. significaciones de las prácticas deportivas en las prácticas escolares. *Universidad Nacional de Cuyo*. URL : https://www.feeye.uncu.edu.ar/web/posjornadasinve/area1/Politica%20universitaria%20politicas%20educativas%20e%20institucion%20escolar/167%20-%20Kaenel%20-%20Inst%20de%20Chaco.pdf (Last accessed : 27.02.2015).
302. **Kervin A.** Sports writing. Washington : A&C Black, 1998. 165 p.
303. **López de Aguileta C.** El nacimiento de la prensa del motor en España. Las primeras revistas del automóvil. *Revista Latina de Comunicación Social*, 2008, 63, pp. 445–452.
304. Manchester United Memorabilia and Collectables. *The Faithful MUFC*. URL : https://www.thefaithfulmufc.com/manchester-united-memorabilia-and-collectables/ (Last accessed : 19.04.2015).
305. **Núñez-Romero Olmo F.** La formación de las secciones de deportes en los diarios de información general españoles antes de 1936 : análisis hemerográfico estructural comparado. Valencia : Universidad CEU Cardenal Herrera, 2009. 496 p.
306. **Raney A., Bryant J.** Handbook of sports and media. New York : Routledge, 2006. 633 p.
307. **Steen R.** Sports journalism : a multimedia primer. New York : Taylor & Francis, 2007. 202 p.
308. **Stofer K., Schaffer J., Rosenthal B. A.** Sports Journalism : An Introduction to Reporting and Writing. New York : Rowman & Littlefield, 2009. 287 p.
309. **Vásquez A.** Prensa y deporte. *Comunicación y Medios*, 1989, 7–8, pp. 103–111.
310. **Wilstein S.** Associated Press sports writing handbook. New York : McGraw-Hill, 2001. 195 p.

Наукове видання

Юлія Олександрівна
САЗОНОВА

Спортивна журналістика України: історія, еволюція, трансформація

Монографія

Редактор *А. Грубкіна.* Технічний редактор *А. Петроченко*.
Комп'ютерна верстка *Д. Кардаш*.
Дизайн обкладинки *Н. Кардаш.*
Друк *С. Волинець.* Фальцювально-палітурні роботи *О. Мішалкіна*.

Підп. до друку 01.02.2021.
Формат $70\times100^{1}/_{16}$. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 22,42. Обл.-вид. арк. 24,2.
Тираж 300 пр. Зам. № 6017.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел. : 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018